

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN
ÖNEMLİ BİR SİMASI
**NAMIK
GEDİK**
VE
**SİYASİ
FAALİYETLERİ**
(1950-1960)

Hacı Veli GÖK

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN ÖNEMLİ BİR SİMASI

**NAMIK GEDİK VE
SİYASİ FAALİYETLERİ**

(1950-1960)

Hacı Veli GÖK

Gök, Hacı Veli, 1986-

Demokrat Parti Dönemi'nin önemli bir siması: Namık Gedik ve siyasi faaliyetleri (1950- 1960) / Hacı Veli Gök. __ Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2022.

XXIII, 379 s.: fotoğ.; 24 cm. __ (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını no: 520)

Kaynakça (s. 321- 341)

ISBN: 978-975-17-5144-7

1. SİYASETÇİLER, TÜRK __ NAMIK GEDİK __ BİYOGRAFİ

2. TÜRKİYE __ SİYASET VE YÖNETİM __ 1946-1960

3. DEMOKRAT PARTİ (TÜRKİYE) __ TARİHİ

I. E.a. II. Seri

923.2

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları **Atatürk Araştırma Merkezi**'ne aittir.

İnceleyenler : Doç. Dr. Şerif DEMİR
Dr. Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

Yay. Haz. : Murat Alper PARLAK

Grafik Tasarım : Selen KUYUCU

KİTAP SATIŞ : **ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ**
Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay/ANKARA
Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat-Çankaya/ANKARA
Tel : 009 (0312) 285 65 11
Belgegeçer : 009 (0312) 285 65 73
web : <http://www.atam.gov.tr>
e-mağaza : emagaza-atam.ayk.gov.tr

ISBN : 978-975-17-5144-7

YAYIN NO : 520

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XI
ÖN SÖZ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NAMIK GEDİK'İN IX-X. DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ VE DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Öncesi Siyasi Hayatı.....	17
1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri	17
1.1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem Siyasi Faaliyetlerinin, Siyasette ve DP İçerisinde Önünü Açması.....	23
2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Dönemi Siyasi Hayatı.....	24
2.1. X. Dönem TBMM'sinde Namık Gedik ve Dahiliye Vekilliği.....	24
2.1.1. Dahiliye Vekilliğinde Namık Gedik Dönemi: İç Güvenlik İdaresi...28	
2.1.1.1. Dahiliye Vekaleti'nde Müsteşar, Vali ve Emniyet Müdürü Atamaları (1954-1957)	28
2.1.1.2. Ülke Genelinde, Güvenlik Kuvvetlerinin Nitelik ve Sayı Bakımından İyileştirilme Çalışmaları.....	30

İçindekiler

2.1.1.3. Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik Çerçevesinde Hazırlanan Bazı Asayiş Raporları	37
2.1.1.3.1. 1955 (Mayıs) ve 1956 (Kasım-Aralık) Dönemleri Asayiş Raporları	37
2.1.1.4. 1957 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Siyasi Partiler ve Muhtelif Konular İle İlgili Telgraf, İstihbarat Raporları ve Notlar.....	39
2.1.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş..	44
2.1.2.1. İstanbul Üniversitesi'nde Müfritlik ve Komünistlik İddiası....	44
2.1.2.2. Namık Gedik'in Kaçakçılık Faaliyetlerine Karşı Tavrı.....	46
2.1.2.3. 6-7 Eylül Olayları	47
2.1.2.3.1. Olayların Başlamasına Yol Açan Gelişmeler.....	48
2.1.2.3.2. Olayların Başlaması ve Seyri	50
2.1.2.3.2.1 İstanbul'da Meydana Gelen Olaylar.....	50
2.1.2.3.2.2. 6-7 Eylül Olayları Karşısında Basın Mensubu ve Bürokratların Beyanatları	56
2.1.2.3.2.3. İzmir-Ankara'da Meydana Gelen Olaylar ve Namık Gedik	62
2.1.2.3.2.4. Hükümetin Olaylar Karşısındaki Tutumu.....	65
2.1.2.3.2.5. Olaylarda Sorumluluğu Olan Devlet Görevlilerin Eleştirilmesi ve Komünist Tertibi Meselesi.....	71
2.1.2.3.2.6. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in İstifası ve Mülki-İdari Amirler Arasında Yapılan Değişiklikler	73
2.1.2.3.3. DP İçerisinde 6-7 Eylül Tartışmaları ve Namık Gedik.....	76
2.1.2.3.4. TBMM Görüşmelerinde 6-7 Eylül Olayları	79
2.1.2.3.5. TBMM'de 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Tekrar Gündeme Gelmesi.....	84

İçindekiler

2.1.2.3.5.1. IV. Menderes Hükümet Programı ve CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in Konuşmasında 6-7 Eylül Meselesi.....	84
2.1.2.3.5.2. Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in, Menderes ve Namık Gedik Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Talebine Dair Yapılan Konuşmalar.....	85
2.1.2.3.6. İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'nın Olaylarla İlgili Raporu ve 6-7 Eylül Hadiseleri ile İlgili Görülen Davanın Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirilmesi	90
2.1.3. Dahiliye Vekilliğinden İstifası Sonrası DP Aydın Milletvekili Namık Gedik.....	91
2.1.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi Kamu Düzeninin Korunması.....	95
2.1.4.1. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler.....	95
2.1.4.1.1. Adıyaman ve Sakarya'nın İl Yapılması	96
2.1.4.1.1.1. Meclis Görüşmelerinde Adıyaman ve Sakarya Tasarısı	96
2.1.4.1.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması.....	98
2.1.4.1.2.1 Meclis Görüşmeleri Öncesi Yaşanan Tartışmalar	99
2.1.4.1.2.2. Meclis Görüşmelerinde Kırşehir Tasarısı	103
2.1.4.1.3. Kırşehir'in Yeniden İl Yapılması	109
2.1.5. Muhalefet Toplantıları ve İktidarın Tavrı.....	112
2.1.5.1. Isparta Hadisesi ve CHP'nin Lozan Günü Toplantısı.....	112
2.1.5.2. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Batı Karadeniz Seyahati ve Siyasi Parti Toplantıları Hakkında Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği..	115
2.1.5.3. CMP'nin Tekirdağ, CHP'nin Gaziantep Mitingleri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Beyanata	116
2.1.6. Bursa Ulu Cami Hadisesi (14 Haziran 1957)	119

İKİNCİ BÖLÜM

27 EKİM 1957 GENEL SEÇİMLERİ VE NAMIK GEDİK'İN XI. DÖNEM DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri ve Menderes Kabinesi	123
2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği (25 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960)..	129
2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik İdaresi	129
2.1.1. Vali, Kaymakam ve Dahiliye Vekaleti Bünyesinde Yapılan Atamalar	129
2.1.2. TBMM'de 1958 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri	132
2.1.2.1. Dahiliye Vekaleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri	132
2.1.2.2. Jandarma Genel Komutanlığı 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri...	136
2.1.3. 1959 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri	138
2.1.3.1. Dahiliye Vekaleti Bütçe Görüşmeleri	138
2.1.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü-Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri ve Meclis Görüşmelerinde, Kolluk Kuvvetleri Tartışması	142
2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş .	146
2.2.1. Dokuz Subay Olayı, Namık Gedik ve Hükümetin Tavrı	146
2.2.2. 1957 Seçimleri ve Meclis Tahkikatı Açılma Çabaları	151
2.2.3. Güneydoğu'da Meydana Gelen Bazı Asayiş Olayları ve Genel Asayişin TBMM'de Yansıması.....	152
2.3. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde Kamu Düzeninin Korunması	156

İçindekiler

2.3.1. 1957 Seçimleri Sonrası Dahiliye Vekaleti'nin Tutumu, CHP ve Gedik Arasında Yaşanan Münakaşa.....	156
2.3.2. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler ve Meclis Görüşmeleri ...	161
2.3.2.1 Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler, Nahiyelerden Kaza Teşkilatına, TBMM'de Kaza ve Nahiyelere Yardım Tartışması.....	161
2.3.3. CHP Toplantıları ve Dahiliye Vekaleti.....	164
2.3.3.1. İnönü'nün Yurt İçi Gezileri ve Yaşanan Hadiseler	167
2.3.3.1.1. Zile Olayları.....	167
2.3.3.1.1.1. Zile Hadiselerinin TBMM'ye Taşınması.....	171
2.3.3.1.2. DP ve CHP Arasındaki Gerilim ve Uşak Olayları.....	174
2.3.3.1.2.1. Uşak Olayları Öncesi Türkiye'de Genel Siyasi Hava .	174
2.3.3.1.2.2. Uşak Olayları.....	176
2.3.3.1.2.2.1. Olayların Başlaması ve Yapılan Müdahaleler	178
2.3.3.1.2.2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Olaylara Müdahil Olması ve Diğer Gelişmeler	184
2.3.3.1.2.3. CHP Genel Başkanı İnönü ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Birbirlerini İtham Eden Açıklamaları.....	187
2.3.3.1.2.4. Uşak Olayları ile İlgili Sanık İfadeleri ve Namık Gedik..	191
2.3.3.1.2.5. TBMM'de Uşak Olayları Görüşmeleri ve Namık Gedik	193
2.3.3.1.3. Topkapı Olayları ve Dahiliye Vekili Namık Gedik	202
2.3.3.1.3.1. Topkapı Hadiseleri ile İlgili Tutulan Rapor	207
2.4. Kamu Güvenliğinin Tam Anlamıyla Sağlanması Adına Yapılan Çalışmalar: Polis Gücünün İyileştirilmesi.....	209
2.5. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ege ve Doğu Anadolu Gezisi.....	211

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NE GİDEN YOLDA YAŞANAN HADİSELER, İKTİDAR-ORDU-MUHALEFET İLİŞKİLERİ VE DAHİLİYE VEKİLİ NAMIK GEDİK'İN ÖLÜMÜ

1. 27 Mayıs Askeri Darbesi Sürecinde Meydana Gelen Olaylar ve Dahiliye Vekaleti	216
1.1. Geyikli Olayları.....	217
1.1.1 Geyikli Hadisesi, CHP Tahkik Heyeti ve Dahiliye Vekili Namık Gedik.....	217
1.1.2. Çanakkale Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor.....	227
1.1.3. Geyikli Olayı Tahkikatı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik.....	228
1.1.3.1. Geyikli Olayı Sanıklarının Mahkeme İfadeleri ve Namık Gedik.....	231
1.1.3.1.1. Başbakan Adnan Menderes'in İfadesi	231
1.1.3.1.2. DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in İfadeleri	233
1.1.3.1.3. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun İfadesi.....	234
1.1.3.1.4. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen'in İfadesi .	235
1.1.3.1.5. Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul'un İfadeleri.....	237
1.2. Kayseri Yeşilhisar Olayları ve Bu Süreçte Dahiliye Vekaleti'nin Rolü.....	240
1.2.1. İnönü'nün Kayseri'ye Gelmesinden Önce ve Sonra Yaşanan Hadiseler.....	240
1.2.2. Yeşilhisar Olayları ile İlgili 12 Ağustos 1960 Tarihinde Hazırlanan Rapor.....	249

İçindekiler

1.2.3. Kayseri Olayları Davasında Sorumluluğun Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Yüklenmek İstenilmesi	250
1.3. TBMM'de Tahkikat Encümeni'nin Kurulması.....	254
1.3.1. Tahkikat Encümeni'nin Kurulma Süreci, TBMM'de Kabulü, Kanunlaşması ve Siyasetteki Yankıları.....	254
1.3.2. Tahkikat Encümeni'nin Dahiliye Vekaleti ile Ortak Çalışması ..	260
1.4. Öğrenci Olayları ve Dahiliye Vekaleti.....	263
1.4.1. Ankara ve İstanbul'da Meydana Gelen Öğrenci Olayları, Hadiselerin İçeriğine İlişkin Dahiliye Vekaleti Rapor ve Tebliğleri	264
1.4.1.1. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin I. Tebliği....	266
1.4.1.2. İstanbul Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor.....	267
1.4.1.3. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin Tebliğleri ve Menderes'in Açıklamaları	270
1.5. 555 K Olayı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik	273
1.5.1. Göstericilerin Üzerine Ateş Açılması Talimatı Verildiği İddiası ve Dahiliye Vekaleti Tebliği	275
2. 27 Mayıs Askeri Darbesi Sürecinde Namık Gedik ve Ölümü	280
2.1. Askeri Darbe Öncesi Ordunun Safını Belli Etmesi ve Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü.....	281
2.2. 27 Mayıs Askeri Darbesi ve Namık Gedik	282
2.2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Tutuklanması ve Ölümü	285
2.2.1.1. Namık Gedik'in Tutuklanması	285
2.2.1.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Basındaki Yankısı	290
2.2.1.3. Namık Gedik'in Ölümü ile İlgili Tartışmalar	294
2.2.1.3.1. Aile Efradına Göre Namık Gedik'in Ölümü.....	294

İçindekiler

2.2.1.3.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Etem Menderes	302
2.2.1.3.3. Dönem Tanıklarına Göre Namık Gedik'in Ölümü	305
SONUÇ	313
KAYNAKÇA	320
EKLER	341

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN ÖNEMLİ BİR SİMASI: NAMIK GEDİK VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1950-1960)

Dahiliye Vekaleti, gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde en önemli bakanlıklar arasında yer almıştır. Ülkenin iç güvenliğini ilgilendiren konularda sorumluluğun Dahiliye Vekaleti'nde olması ise bu vekaletin önemini artırmıştır. Demokrat Parti (DP) dönemi incelenirken, iktidar-muhalefet ilişkileri içerisinde Dahiliye Vekaleti'nin ayrı bir önemi vardır. Bu bağlamda, DP dönemi okuması yapılırken genel tablonun daha iyi anlaşılması için Dahiliye Vekaleti ekseninden bir bakış açısı geliştirmek önem arz etmektedir. Dahiliye Vekilleri ise kabinede etkili kişiler arasında yer almışlardır. Namık Gedik'ten önce Dahiliye Vekilliği yapmış olanlar arasında, I. Menderes kabinesinde Dahiliye Vekilliği görevinde bulunmuş olan Rukneddin Nasuhioğlu görev süresince Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin iskani konusunda oldukça önemli çalışmalar yürüterek faal bir görev süresi geçirmiştir. Halil Özyörük bir seneyi bulmayan Dahiliye Vekilliği süresince, Atatürk'ün manevi şahsiyetine yapılan saldırılara karşı mücadele vererek, yapılan çalışmalarını TBMM Genel Kurulunda milletvekillerine ayrıntısıyla açıklamıştır. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Dahiliye Vekilliği ve Devlet Bakanlığını aynı anda yürütmüş ve görev süresince TBMM'de etkili kişiler arasında gösterilebilir. Karaosmanoğlu daha sonra partisiyle yollarını ayırarak Hürriyet Partisi'nin (HP) kurucu kadrosu içerisinde yer alacaktır. Namık Gedik'ten önceki Dahi-

liye Vekili ise aynı zamanda Menderes'in yakın arkadaşı olan İbrahim Etem Menderes'tir. Menderes yurt gezilerine önem vererek aksaklıkları yerinde görmüş, taşranın sorunları ile bizzat ilgilenmiş ve bu yaklaşımı Mecliste takdir görmüştür. İktidar-muhalefet ilişkilerinde Dahiliye Vekilleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, DP ve muhalefeti karşı karşıya getiren birçok olay içerisinde Dahiliye Vekili Namık Gedik de bulunmuştur. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en uzun süre Dahiliye Vekilliği yapmış kişiler arasında yer alan Namık Gedik ve siyasi faaliyetleri incelenecektir. Özellikle 1954'te Dahiliye Vekili olmasından sonra, Vekaleti idare ediş tarzı ve hadiselere karşı yaklaşımı genel konjonktür içinde değerlendirilecektir.

Çalışma, 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne giden yolda meydana gelen hadiselere, Dahiliye Vekaleti penceresinden bakmayı amaçlamaktadır. Hadiseler sırasında Namık Gedik'in üstlendiği rol ve hükümet içerisindeki konumu incelenerek sağlıklı bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira Dahiliye Vekaleti ekseninde bir bakış açısı geliştirmek DP döneminin daha iyi anlaşılması açısından gereklidir. Bunun yanında, Namık Gedik'in şüpheli ölümü ile ilgili bilgi, belge ve hatıralar incelenerek sağlıklı bir netice elde edilmesi hedeflenmektedir.

ÖN SÖZ

Namık Gedik, DP döneminin önemli bir simasıdır. 17 Mayıs 1954'te geldiği ve 6-7 Eylül hadiseleri nedeniyle istifa süreci haricinde 1960'a kadar devam ettirdiği Dahiliye Vekilliği görevi, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi nedeniyle sona ermiştir. Çalışmada Gedik'in siyasi yaşamı ayrıntılı bir şekilde incelenerek, Gedik'in 6-7 Eylül olayları sırasındaki tutumu, iktidar-muhalefet ilişkileri içerisinde konumu, görevi süresince TBMM ve DP içerisindeki faaliyetleri, iç güvenlik idaresindeki başarıları, kamu düzenini koruma noktasındaki faaliyetleri, Dahiliye Vekaleti'ni temsil anlamında kamuoyunda uyandırdığı izlenim, iktidar-muhalefet ilişkilerindeki yeri ve önemi gibi konular çalışmada önemli bir yer tutmaktadır.

Namık Gedik'in başında olduğu Dahiliye Vekaleti dönem olaylarından ayrı tutulamaz. Zira iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren hemen hemen her olayda, Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik ön sıralarda yer almaktadır. Ayrıca Dahiliye Vekaleti'ne, iç politikanın uygulamaya konulması, ülkenin bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenlik ve asayişi ile kamu düzenini korumak ve sağlamak gibi görevler verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında DP döneminin sağlıklı bir şekilde okumasının yapılabilmesi için Namık Gedik ve Dahiliye Vekili olduğu dönem göz ardı edilemez. Bu bağlamda DP dönemine ışık tutması ve hadiselerin daha anlaşılır hale getirilmesi, olaylara Dahiliye Vekaleti penceresinden bakış açısı oluşturulması araştırmanın en önemli amaçları arasında yer almıştır. Namık Gedik gibi, DP'nin önemli simaları arasında yer alan bir kişi ile alakalı bugüne kadar tek başına yayımlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma ile birlikte bu konudaki boşluk da doldurulmuş olacaktır.

27 Mayıs Askeri Darbesi'nin ardından birçok DP'li gibi tutuklanan Gedik, Harp Okulu'na götürülerek burada tutulmuştur. 27 Mayıs 1960

Hacı Veli GÖK

Askeri Darbesi neticesinde başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere birçok DP'li tutuklanmış, geçici hükûmet kurulmuş ve 29 Eylül'de DP kapatılmıştır. 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne giden süreçte yaşanan hadiseler önem arz etmektedir. Zira askeri darbenin ayak sesleri bu hadiselerle duyulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Geyikli ve Kayseri-Yeşilhisar olayları, Tahkikat Komisyonu'nun teşkili, öğrenci olayları, 555K olayları, Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü ve diğer bir çok olay içerisinde Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik'in konumu, çalışmada incelenen başlıklar arasında önem arz etmektedir. Ayrıca Namık Gedik'in 29 Mayıs 1960'da tutuklu bulunduğu Harp Okulu'ndaki şüpheli ölümü de çalışmada önem verilen konular arasında yer almaktadır. Gedik'in ölümü ile alakalı bilgi veren kaynaklar taranarak bu konuda sağlıklı bir sonuca varılması ve bakış açısı oluşturulması amaçlanmıştır.

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı.
ABD	Amerika Birleşik Devletleri.
a.g.e.	Adı geçen eser.
a.g.m.	Adı geçen makale.
a.g.t.	Adı geçen tez.
bkz.	Bakınız.
BM	Birleşmiş Milletler.
BCA	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi.
BM	Birleşmiş Milletler.
C	Cilt.
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası.
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi.
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi.
çev.	Çeviren.
DP	Demokrat Parti.
HP	Hürriyet Partisi.
MAH	Millî Asayiş Hizmetleri.
MGK	Millî Güvenlik Kurulu.
S.	Sayı.

s.	Sayfa.
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri.
YSK	Yüksek Seçim Kurulu.
YY.	Yüzyıl.

GİRİŞ

1. Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) kapatılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Bu süre içinde 1937'de yürütmekte olduğu Başbakanlık görevinden el çektirilen İsmet İnönü'nün yerine Celal Bayar geçirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de ölümünün ardından İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹

İç politikada bu gelişmeler yaşanırken dünya, II. Dünya Savaşı gibi geniş coğrafyaları etkisi altına alan bir savaş içerisinde bulunmaktadır. Bu savaş içerisinde Türkiye savaşa dahil olmama adına bir politika yürütmüş ve fiilen bir mücadele içerisinde girmemiştir. 1945'e gelindiğinde Almanya'nın savaştan mağlup çıkacağına anlaşılması üzerine Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etmiştir. Müteakiben Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Bu süreç Türkiye ile Batı dünyasını birbirine yakınlaştıran somut gelişmeler arasında düşünülebilir. Özellikle Sovyetlerin, savaş süreci ve sonrasında Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazların yönetiminde söz hakkı istemesi gibi gelişmeler, Türkiye ve Batı dünyası arasındaki ilişkilerin samimiyetini zorunlu kılmıştır.²

1 Mete Tunçay vd.; **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C 4, İstanbul 1995, s.122.

2 Bülent Akkaya, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2010, s.12; Süleyman Tüzün, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1998, s.96.; Didem Deniz, **1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.7.

II. Dünya Savaşı sonucu yenilen devletler daha çok totaliter rejimlere sahipken içerisinde İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yer aldığı galip devletler ise çok partili yönetimlerle idare edilmekteydiler. Savaşın sonucunda ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa'nın zaferle ayrılacak olması, totaliter rejimlerin dünya çapında popülaritesini kaybetmesini ve serbest seçimlere dayalı çok partili hayatla idare edilen yönetimlerin kıymet kazanmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda ABD, İngiltere ve Sovyetler arasında, 4-11 Şubat 1945'te yapılan Yalta Konferansı'nda Türkiye'yi de ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır. Bu konferansta, savaşta Mihver Devletlerine karşı cephe alanların katılımı ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması kararlaştırılmıştır. Bu durum karşısında Türkiye dünya siyasetinde yalnız kalmamak, Birleşmiş Milletlerin (BM) kurucu üyesi olabilmek ve Sovyet tehditlerine karşı Batı'nın yanında yer alabilmek amacı ile Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etme kararı almıştır. Türkiye yapmış olduğu bu hamle ile 5 Mart 1945'te yapılan San Francisco Konferansı'na davet edilmiş ve 26 Haziran 1945'te imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı kabul etmiştir. Böylece tüm dünyada totaliter rejimlerin değer kaybettiği bir dönemde Türkiye, safını belli ederek önemli bir adım atmıştır.³ Bu gelişmeler, Türkiye'nin siyasi hayatının rotasını belirlemede yön verici rolüyle ön plana çıkmıştır.

Çok partili hayata geçiş sürecinde etkili olan iç gelişmeler ise dış gelişmelerden ayrı ve müstakil olarak düşünülmez. 1930-1946 arası tek parti iktidarı döneminde gerek yeterli muhalefetin olmaması ve gerekse SCF'nin kapatılmasının ardından uygulanan sıkı tedbirler, CHP içerisindeki muhalefetin kendisini göstermesini engellemiştir. Ancak 1939-1945 (II. Dünya Savaşı) arası iktidar tarafından alınan siyasi, sosyal ve ekonomik (Toprak Mahsulleri Vergisi gibi) tedbirlerin ağırlığı nedeniyle bunalan geniş bir kesim oluşmuştur.⁴ Bu dönemde CHP içerisinde ortaya çıkacak olan muhalif hareket, geniş bir "toplumsal taban"⁵

3 Celal Çakmak, **Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.17-19.; Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.43.

4 Züleyha Çakmak Aşçı, **İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s.42.

5 "Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmediği halde savaşa girmiş ülkeler kadar ekonomik sıkıntı çekmiştir. İaşe konusunda sıkıntılar yaşanmış ve karaborsalar oluşmuş, ekmek dahil pek çok

oluşturma imkanı elde etmiştir. Ortaya çıkan muhalif kesim içerisinde, savaş ortamından bunalan ve yorulan bir kitlenin varlığından söz etmek gerekir.⁶

Sürecin sonlarına doğru CHP içerisinde muhalif kesim yaşanan iç ve dış gelişmeler karşısında kendi partilerine karşı dozajı sert eleştiriler yaparak ilk ciddi muhalefet hareketinin öncülüğünü yapacaktır. 1944'te Meclis'te Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun görüşülmesi sırasında söz alan Celal Bayar hayat pahalılığında ve yoksulluktan bahsetmiştir. Hükûmetin aldığı tedbirleri yetersiz bulmuş ve üretici kesimin mağduriyetini dile getirmiştir. Daha sonra yasa tasarısının oylamasında ret oyu kullanmıştır.⁷ 1945 yılının Mayıs-Haziran aylarında görüşülen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve 21 Mayıs bütçe görüşmeleri, Mecliste o zamana kadar alışık olunmayan bir muhalefetin varlığına sahne olmuştur. Böylece Meclis içerisindeki muhalefet ilk defa somut bir şekilde örgütlenme fırsatı yakalamıştır.⁸ Muhalefet içerisinde dikkat çeken isimler arasında Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur ve Emin Sazak gösterilebilir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve bütçe görüşmeleri neticesinde Meclisteki muhalefet belirgin bir biçimde kendini gösterme imkanı bulmuştur. Bundan cesaretle CHP içerisinde dört vekil Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Mehmet Fuat Köprülü, 7 Haziran 1945'te "Dörtlü Takrir" olarak bilinen önermelerini CHP Grup Başkanlığına vermişlerdir. Önerge Anayasanın ruhuna uygun önlemlerin alınması, halkın siyasi hak ve hürriyetlerini kullanma yönünde önünün açılması, siyasi parti çalışmalarının demokratik öğeler içerisinde yeniden düzenlenmesi ve partinin asıl ilkelerinin demokrasi temelinde olduğu gibi talep ve değerlendirmeleri içermektedir.⁹

ihtiyaç maddesi karneye bağlanmıştır. Bu da halkın yönetime, yöneticilere, en çok da İsmet Paşa'ya tepki duymasına neden olmuştur." Bkz. Çakmak, a.g.t., s.42.

6 Yelda Tutar, **1961 Yassıada Duruşmalarının İstanbul Basınına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009, s.14.

7 Emel Aslan, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014, s.6; Çakmak, a.g.t., s.31.

8 Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990, s.41.

9 Cihat Baban, **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1970, s.131-133.; Yılmaz Yıldırım, **Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Li-

Dörtlü Takrir sahiplerinden olan Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in, hükûmete karşı cephe olarak Vatan Gazetesi'ne hükûmeti, Başbakanı ve antidemokratik olarak değerlendirdikleri bir takım yasaları eleştirel niteliğinde demeçler vermişlerdir. CHP Genel Başkanlık Divanı, Köprülü ve Menderes'in bu hareketlerini Parti tüzüğüne aykırı görmelerinden ötürü 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraçlarına karar vermişlerdir. Refik Koraltan ise bu duruma tepkisini aynı gazetede dile getirmiştir. 27 Kasım 1945'te o da CHP'den ihraç edilmiştir.¹⁰ Celal Bayar ise 26 Eylül 1945'te İzmir milletvekilliğinden, 3 Aralık 1945'te ise CHP'den istifa etmiştir.¹¹

Daha sonraki süreçte İnönü ile yapılan mülakatlar çerçevesinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan öncülüğünde 7 Ocak 1946'da Türkiye Cumhuriyeti'nin o zamana kadar ki, en uzun soluklu muhalefet partisi olacak olan DP resmen kurulmuştur.¹² Celal Bayar, 8 Ocak'ta DP'nin Genel Başkanı seçilmiştir.¹³ DP'nin kuruluşu genel anlamda olumlu bir yankı uyandırmıştır. Parti tüzüğü hükûmete sunulurken onaylanmıştır.

21 Temmuz 1946'da¹⁴ yapılan genel seçimler sonucunda CHP 397 (%85.4), DP 61(%13.1), Bağımsızlar (DP listesinde yer alarak seçilen) 4 (%0.9), Bağımsız (Bağımsız aday olarak seçilen) 3 (%0.6) almışlardır. Böylece Meclise toplam 465 milletvekili girmiştir.¹⁵ Seçim sonucunda İnönü Cumhurbaşkanlığına devam ederken Recep Peker ise Başbakan-

sans Tezi, İstanbul 2019, s.6,7.

10 Tutar, a.g.t. s.22-23.; Zühal Ercan, **Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013, s.5.

11 Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, s.126.; H. Oğuz Ünal, **Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Yönetimine Geçiş Süreci**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s.209.

12 Fatma Alev Atayakul, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.90.

13 Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.52.

14 Cumhuriyet tarihinde 1946'ya gelinceye kadar beş seçim yapılmıştır. 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943. Normal şartlara göre bundan sonraki seçimin 1947'de olması gerekmektedir. Bkz. Ömer Karakaş, "1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 29, S 86, 2013, s.106.

15 TBMM Resmî İnternet Sitesi (çevrimiçi), https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuc-lari/secim3_tr.pdf. (02.11.2018)

lık koltuğuna oturmuştur.¹⁶ Bu tablo DP'yi memnun etmemiş ve DP'li yöneticiler, seçimlere şaibe karıştığını iddia ederek gerekli mercilere itirazlarda bulunmuşlardır. DP teşkilatı haksızlık yapıldığını iddia ettikleri seçimleri protesto etmek amacıyla harekete geçmiş ve ülke çapında mitingler düzenleme kararları almıştır. Mitinglerle Türk halkı ilk defa çok partili hayat içerisinde siyasi hakları konusunda protesto hakkını kullanmış olacaktır.¹⁷ DP'nin öncelikli talebi, mevcut seçim kanununun bir an önce tadili meselesi olmuştur.

Bu bağlamda iç politikada yaşanan gergin ilişkiler çok partili hayatın tekrardan son bulabileceği yönünde haberlerin yayılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla ilişkilerin sıkıntılı bir sürece gitmesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü gerginliği azaltmak adına araya girmek durumunda kalmıştır. Her iki tarafla görüşme yapan İnönü, bir beyanname taslağı hazırlatmıştır. Muhalefet lideri Bayar'a ve iktidardaki Peker'e birer örneğini vererek taraflara incelemelerde bulunmaları için zaman vermiştir. Bu süreç içerisinde İsmet İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'ni¹⁸ yayımlamıştır. Bildirgede taraflar arasında yaşanan ihtilaflara değinildikten sonra, DP'nin ihtilalci bir parti olmadığı bununla beraber ülkede huzur ve asayiş sağlamanın yükümlüğünün de iktidar partisine ait olduğunu vurgulamıştır.¹⁹ Bu beyanname ile birlikte mevcut siyasal gerginlik azaltılmaya ve partiler arasında meydana gelen kutuplaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Partiler arası görüşmeler sonucunda Beyanname yayımlanmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayımlanmasından yaklaşık iki ay sonra Peker sağlık sorunlarını sebep göstererek istifa etmiş ve yerine 10 Eylül 1947'de daha ılımlı politika güden Hasan Saka Hükûmeti gelmiştir.²⁰

16 Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C 14, S 1, 2013, s.379.

17 Onur Çelebi, "Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri", **Turkish Studies**, C 10/1, Kış/2015, 265.

18 Metnin Bölümleri için bkz. Tutar, **a.g.t.**, s.31.

19 Ayşe Aydın, **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s.62-64.; Demir, **a.g.t.**, s.105.; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, "12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 16, 2012, s.93.

20 Cezmi Eraslan, "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C 6, S 22, 1998, s.142-143,147-152; Ahmet Gülen, **Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlan-

Bu süreçte 14 Mayıs 1950’de yüksek katılımı ile gerçekleştirilen genel seçimlerle DP, CHP’yi büyük bir farkla geçerek iktidara gelmiştir. Böylece uzun yıllar CHP iktidarı²¹ tarafından yönetilen Türkiye Cumhuriyeti’nde yönetim ilk defa el değiştirerek bir muhalif partiye geçmiştir. Yapılan seçimlerde partilerin oy oranları ve çıkardıkları milletvekili sayıları; DP 416 milletvekili %55.2, CHP 69 milletvekili %39.6, Millet Partisi 1 milletvekili %4.16, Bağımsızlar 1 milletvekili ve %0.6 oy oranına sahip olmuştur. Böylece DP 487 milletvekilinden 416’sına sahip olarak, 1950 seçimleri neticesinde ezici bir çoğunlukla kazanmıştır.²²

DP tarafından kazanılan bu zaferin ardından toplanan parti grubu, seçimden sonraki ilk toplantısını yaparak Cumhurbaşkanı adayı olarak Celal Bayar’ı gösterme kararı almıştır.²³ Buna karşılık CHP de İsmet İnönü’yü kendi partisinin adayı olarak göstermiştir. Meclis’te yapılan oylama neticesinde Celal Bayar 458 İsmet İnönü ise 64 oy almıştır. Celal Bayar, Türkiye Cumhuriyeti’nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁴ Ardından Meclis Başkanlığı için aday gösterilen Refik Koraltan²⁵ yapılan seçimler neticesinde Meclis Başkanı seçilmiştir. Celal Bayar’ın hükümet kurma yetkisini Adnan Menderes’e vermesi ile Başbakanlık

mamış Doktora Tezi, İstanbul 2018, s.132.; Başak Tuncay, **Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar’daki Yansımaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2014, s.78.; Emin Kirman, **Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s.110.

21 1950 Genel Seçimlerinden yaklaşık iki ay önce Sebülürreşad Dergisi’nde CHP ile ilgili yapılan tahlil şu şekildedir: “Halk Partisi gerçekten eski göz ağrısıdır. Fakat uzak ve mecazi manası ile sevgili makamındaki göz ağrısı değil, eskimiş trahom gibi huzuru kaçıran, canı yakan müzmin göz ağrısıdır. Ağrıyı def eylemek şöyle dursun, o kadar eskimiş ve öylesine kök salmış ki ıstırahını daha hafifletemiyoruz.” Bkz. M. Raif Ogan, “Reylerimizi Kimlere Vermeliyiz?”, **Sebülürreşad Dergisi**, C 3, S 73, Mart 1950, s.360.

22 YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-ara-si-milletvekili-genel-secimleri/3007>. (12.11.2018); Erol Tuncer, **1954 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2011, s.3.; Sinan Yıldırım, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S 6, 2004, s.148.; Seçimlerin ardından DP bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyanname, “Milletvekilliği seçimlerinin neticelerinin kati olarak belli olduğu şu anlarda, reyini büyük bir olgunlukla kullanmış olan aziz Türk Milletine, şükranlarımızı arz etmeyi şerefli bir vazife biliriz.” ifadeleri kullanılmıştır. Bkz. “D. Parti Dün Bir Beyanname Neşretti”, **Zafer**, 19 Mayıs 1950, s.4.; Ahmet Hamdi Başar, **Demokrasi Buhranları**, İstanbul 1956, s.79.

23 “Celal Bayar’ın Cumhurbaşkanı Olması İhtimali Kuvvetleniyor”, **Zafer**, 20 Mayıs 1950, s.1.; “Cumhurbaşkanı Namzedi: Bayar”, **Zafer**, 21 Mayıs 1950, s.1.

24 “C. Bayar Cumhurbaşkanı”, **Zafer**, 23 Mayıs 1950, s.1.

25 “Meclis Başkanı Adayı da Koraltan”, **Zafer**, 21 Mayıs 1950, s.1.

makamı da Adnan Menderes'e geçmiştir.²⁶

DP'nin ilk kabinesine bakıldığında, Bakanlar Kurulu listesi şu şekildedir. Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul), Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Samet Ağaoğlu (Manisa), Devlet Bakanı: F. Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa), Adalet Bakanı: Halil Özyörük (İzmir), Millî Savunma Bakanı: Refik Şevket İnce (Manisa), İçişleri Bakanı: Rüknettin Nasuhioğlu (Edirne), Dışişleri Bakanı: Fuat Köprülü (İstanbul), Maliye Bakanı: Halil Ayan (Bursa), Milli Eğitim Bakanı: Hüseyin Avni Başman (İzmir), Bayındırlık Bakanı: Fahri Belen (Bolu), Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Zühtü Hilmi Velibeşe (İzmir), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Nihat Reşat Belger (İstanbul), Gümrük ve Tekel Bakanı: Nuri Özsan (Muğla), Tarım Bakanı: Nihat İyriboz (Çanakkale), Ulaştırma Bakanı: Ahmet Tefvik İleri (Samsun), Çalışma Bakanı: Hasan Polatkan (Eskişehir), İşletmeler Bakanı: Mehmet Muhlis Ete (Ankara).²⁷

2. Namık Gedik, Eğitim Öğretim, Meslek Hayatı ve Siyasete Girişi

İsmail Namık Gedik'in²⁸ eğitim-öğretim hayatı ve siyasete giriş dönemi hakkında gerek telif-tetkik eserler gerekse arşiv malzemeleri ve dönem süreli yayımları olsun son derece kısıtlı bir bilgi dağarcığına sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla buradaki kaynak ve bilgi eksikliğinin büyük bir kısmının Namık Gedik'in yakınlarından elde edilebileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda Gedik'in yakınları içerisinde, 23 Ağustos 2020'de vefat eden gelini Emine Gedik (oğlu Arda Gedik'in²⁹ eşi) ile 7 Ağustos 2018'de bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu sayede dönem ile alakalı bir takım bilgiler elde etme imkanı bulunmuştur. Namık Gedik'in kız kardeşi Ayla Gedik ile de bir görüşme gerçekleştirilmek istenilmişse de, Gedik'in sağlık sorunları nedeni ile bu görüşme gerçekleştirilememiştir. Emine Gedik vermiş olduğu bilgiler dışında,

26 Erhan Olgun, **27 Mayıs Askeri Müdahalesinde On Dörtler Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s.32.

27 İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C 2, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.748.; "Hükümet de Dün Kuruldu", **Zafer**, 23 Mayıs 1950, s.1.

28 Namık Gedik'in tam ismi İsmail Namık Gedik'tir. Bu durum, 30.01.1961 tarihinde, dönemin Dahiliye Vekil Yardımcısı tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, Namık Gedik'in hizmet cetveli ile alakalı olarak göndermiş olduğu evrakta görülmektedir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Sayı: 6812-521/477.

29 24 Eylül 2011 tarihinde vefat etmiştir.

Namık Gedik'in 1950 DP Milletvekilliği öncesi hayatı ile alakalı bilgiler TBMM Tercüme-i Hal Kayıtları ve eşi Melahat Gedik tarafından, Namık Gedik'e ait şiirlerin derlenmesiyle oluşturulan kitapta Namık Gedik'in özgeçmişi ile ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Ayrıca Lisan-süstü Tezlerde de özgeçmiş ile ilgili az sayıda bilgi mevcuttur.

1911 (1327) yılında Üsküdar'da doğan Namık Gedik,³⁰ Devlet Deniz Yolları Başkâtipliğinden emekli Malatya'nın Arapgir ilçesi eşraflarından Gedikzade Kaşif Bey'in oğludur. Annesi Macide Hanımdır. Malatya'nın Arapgir Kazasında yaşayan Gedik sülalesinin diğer bir kolu ise Trabzon'a göç ederek oraya yerleşmişlerdir. Namık Gedik'in gelini Emine Gedik,³¹ Gedik³² ailesini "Birbirlerine sıkı sıkıya bağlı, sevgi dolu, çok hoş, tipik, güzel bir Türk ailesi" olarak betimlemiştir. Nebahat, Nezehat, Sebehat³³ ve Namık olmak üzere dört çocuğa sahip Kaşif Bey'in çocuklarından Nebehat, 16-17 yaşlarında verem hastalığından dolayı ölmüştür. Nezahat, öğretmen okulunu bitirerek öğretmen olmuş ve Bursa'nın İnegöl ilçesine atanmış, ailesi de bir süre kızlarının yanında kalmıştır.³⁴

Namık Gedik ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra lise eğitimine İstanbul'un ünlü okullarından, Edebiyat Bölümü'nde başlamış ve buradan 1929'da mezun olmuştur. Üniversite eğitimi için İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni seçen Namık Gedik, tabip unvanı ile 1936 yılında mezun olmuştur.³⁵ Emine Gedik, Namık Gedik'in Tıp Fakültesini tercih etmesinin en büyük sebebinin, kız kardeşinin küçük

30 Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 1574.

31 1942 Ankara doğumlu olan Emine Gedik, Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'in eşidir. Emine Gedik'in babası, Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren parti üyesi olan ve yerel bir gazete olarak yayın yapan Hakimiyet Gazetesi'nin sahibi Hikmet Yazıcıoğlu'dur. Koyu bir DP'li olan Yazıcıoğlu ailesinin evinde sürekli DP muhabbetlerinin geçtiğini söyleyen Emine Gedik'in, 1950 seçimlerindeki DP zaferinin ardından; "Babamın öğlen vakti, kapıdan gelerek kazandık dediğini hatırlıyorum" şeklindeki ifadesi bu durumu açıklamaktadır. Emine Hanım, kendisinin Arda Gedik ile evlilik yapmasında, iki ailenin de DP kökenli olmasının da önemli bir unsur olduğunu dile getirmiştir. **Emine Gedik** Röportaj 7 Ağustos 2018.

32 Emine Gedik, Namık Gedik'in babası Kaşif bey ve annesi Macide hanımı tanıdığını ancak, Namık Gedik'in oğlu Arda ile 1963 senesinde evlenmiş olduğu için, Namık Gedik'i tanıyamadığını ve onunla ilgili bir çok bilgiyi eşi Arda'dan aldığını ifade etmiştir. **Emine Gedik** Röportaj.

33 Sabahat, Askeri Darbeden sonra, kurulan Adalet Partisi'nin kadın kollarında çalışmıştır. Melahat Gedik ise Askeri Darbeden sonra aynı partide milletvekili olacaktır. **Emine Gedik**, Röportaj.

34 **Emine Gedik**, Röportaj.

35 TBMM Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No:1574.

yaşta verem hastalığından vefat etmiş olmasına bağlamaktadır. Gedik, İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrenciyken Türk Talebe Cemiyeti'ne katılmış ve burada cemiyetin genel sekreterliğine kadar yükselmiştir.³⁶ Emine Gedik o dönem için Türk Talebe Cemiyeti içerisinde aktif bir biçimde yer alan kişilerin, politikada veya devlet içerisinde önemli bir yeri işgal ettiğini dile getirmiştir.³⁷ Bu açıdan bakıldığında, Gedik'in Türk Talebe Cemiyeti içerisindeki konumu onun geleceği için büyük önem arz etmektedir. Bir takım basında, Namık Gedik'in talebe cemiyetlerine üyeliğinden itibaren ister istemez politikaya ilgi duyduğundan bahsedilmektedir.³⁸ Tıp fakültesini bitiren Namık Gedik, Adana Sıtma Savaşı'nda görev almış, yedek subaylığını Dersim Harekati'nda yapmış ve 1937'de Melahat Gedik³⁹ ile evlenmiştir.⁴⁰

Gülhane Askeri Tatbikat Okulu'nda görev alan Gedik, burada gördüğü altı aylık kursun ardından 1 Mayıs 1937'de Elazığ 25. Piyade Alayı'nda askerlik hizmetini devam ettirmiştir. 18 Ocak 1937'de Denizli 51. Piyade alayına nakledilen Gedik, daha sonra Aydın'ın Çine⁴¹ İlçesi Hükümet Tabipliğine atanmıştır.⁴² Çine Hükümet Tabipliğinde 1942 Kasım ayına kadar çalıştıktan sonra, Haydarpaşa Emrazı İntaniye Hastanesi'ne Dahiliye Asistanı olarak tayin edilmiştir.⁴³ Aydın, Adnan Menderes'in memleketi olması nedeni ile Gedik'in siyasi hayatı için önemli bir yerdir. Emine Gedik bu konuda şunları dile getirmiştir: “O zamanlar Türkiye küçük, Demokrat Parti yeni kuruluyor. Partinin kuruluş aşamasında Menderes partiye yaşadıkları bölgelerde isim yapmış

36 Dr. Namık Gedik, **Namık Gedik Şiirler**, Hürriyet Ofset, 1979, s.5.; **Emine Gedik**, Röportaj.

37 **Emine Gedik**, Röportaj.

38 “Tesadüfler Olmasa”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

39 1915 doğumlu olan Melahat Gedik, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezununu olup, hâkime olarak görev yapmaktadır. Melahat Hanım babasını küçük yaşta kaybetmiştir. 17-18 yaşlarına geldiğinde ise annesini kaybetmiştir. Anne ve babasını kaybeden Melahat Gedik, Üsküdar'da oturan teyzesinin yanına yerleşmiş ve bu semtte Namık Gedik ile tanışmıştır. **Emine Gedik**, Röportaj.; **Kim Dergisi**'ne göre; Namık Gedik'in karısı Melahat Gedik'in, dönemin Hürriyet Gazetesi'nin sahibi olan Simavi ailesine yakın olduğu ifade edilmektedir. Bkz. “Davudi Bir Ses”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.11.

40 Gedik, **a.g.e.**, s.5.

41 Adnan Menderes'in kendisine ait olan çiftliğine çok yakın bir bölgededir. **Emine Gedik**, Röportaj.

42 **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574.; Süleyman Akkuş, **Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri (1950-1954)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016, s.101.

43 **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No:1574.

insanları seçmeye özen gösteriyor. Namık Gedik, Çine’de başarılı bir doktordur hatta 1960’dan sonra, Çine’de doğan birçok çocuğa, Namık ismi verilmiştir.”⁴⁴ Emine Gedik, Menderes’in memleketi olması nedeniyle Aydın’ın birçok kez DP mitinglerine sahne olduğundan bahsetmiştir. Emine Gedik’e göre Melahat Gedik siyasete eşi Namık Gedik’ten daha yatkın biridir. Namık Gedik ise kendi halinde hastalarını iyileştirmek için uğraşan bir doktordur. Gerekirse hastalarının evlerine giderek onların sağlığına kavuşması adına başlarında nöbet tutan bir yapısı vardır. Maddi geliri düşük olan hastalarının ilaç masraflarını karşılamaktan çekinmeyen idealist bir doktordur. Melahat Gedik’in ısrarı üzerine Namık Gedik, Menderes’in burada düzenlediği mitinglere katılmıştır.⁴⁵ Ancak kendisi pek de istekli değildir. Zira Melahat Gedik’e kendisini siyasete karıştırmamasını, neticede devlet memuru olduğunu söyleyerek bu konudaki endişelerini dile getirmiştir. Bu süreçte çeşitli vesilelerle Namık Gedik, DP yönetimi ile diyalog kurmuştur. Nitekim Adnan Menderes tarafından Namık Gedik’e partiye katılma teklifi gelecektir.⁴⁶ Dönem şartları düşünüldüğünde yeni kurulmuş olan DP, partiye katılacak olanlarda, öncelikle bulunduğu çevresi tarafından tanınan ve saygı duyulan simalar olmasına önem göstermiştir. Namık Gedik de, Çine ilçesinde görev yaptığı süre zarfında çevresi tarafından sevilen, sayılan ve dürüst kişiliği ile ön plana çıktığı için, bu özellikler parti yönetimi tarafından dikkate alınmış olabilir. Ayrıca iyi derecede Fransızca bilen Gedik’in doktorluk gibi saygın meslekler grubunda yer alması da, DP yönetimi için önemli bir ayrıntı olarak görüldüğü düşünülebilir. Bu nedenlerle Gedik, DP yönetimi tarafından Menderes’e tanıtılmış ve DP için faydalı olacağı düşüncesi ile partiye davet edilmiş olabileceği kanaati oluşmaktadır. Her ne kadar Emine Gedik, Namık Gedik’in siyasete ilgisiz olduğundan bahsetse de, dönem basınına göre Gedik siyasete ilgilidir. Menderes-Gedik yakınlığı hakkında basında: “Kendi halinde bir doktor olan Gedik’in, Talebe Cemiyetlerinden bu yana politikaya karşı duyduğu meyl, öteden beri tanıdığı ve saygı bes-

44 Emine Gedik, Röportaj.

45 Namık Gedik’in Aydın/Çine Hükümet Tabibi iken, 1942’de Haydarpaşa Emrazi İntaniye Hastanesi’ne dahiliye asistanı olarak tayin edildiği bilinmektedir. Bu durumda Emine Gedik’in verdiği bilgilere ışığında, Aydın’da Menderes’in düzenlemiş olduğu mitinglere katılım sağlanması konusunda soru işaretleri oluşabilir. Ancak, Namık Gedik’in Mart 1948’de Muğla Memleket Hastanesi’ne tayin edildiği, burada 1950’ye kadar görev yaptığı ve Muğla ile Aydın arasının yaklaşık 100 km. mesafede olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Gedik’in Menderes’in mitinglerine buradan katılım sağlamış olabileceği düşünülebilir.

46 Emine Gedik, Röportaj.

lediği Menderes ile olan münasebetlerinin sıklaşması sonunda 1950 seçimlerinde Aydın listelerine girmesini sağlamıştır.”⁴⁷ şeklinde ifadelerin yer alması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Öte yandan, Çine ilçesinde görev süresince adını duyurmayı başaran Namık Gedik, DP ile de ilişki kurmuştur. Kim Dergisi’ne göre Namık Gedik, Aydın’ın Çine ilçesinde Hükûmet Doktoru olarak görev yaptığı sırada Adnan Menderes ile iletişim kurmaya başlamıştır. Bu durum ise onun Türk kamuoyu tarafından tanınmasını sağlayacaktır.”⁴⁸

1942’de⁴⁹ ikinci kez askere giderek Gedik Antalya Sahil Muhafaza Alayı Başhekimliğinde görevini tamamladıktan sonra tekrardan Dahiliye asistanlığı görevine dönmüştür.⁵⁰ Burada icra ettiği asistanlık döneminin ardından tahsilinin geri kalan bölümünü Haydarpaşa Numune Hastanesi’nde tamamlamış ve Dahiliye uzmanı olmuştur.⁵¹ Mart 1948’de Muğla Memleket Hastanesi’ne Dahiliye uzmanı olarak atanmış ve burada Başhekimlik görevinde bulunmuştur.⁵² 1950’de Haydarpaşa Numune Hastanesi Verem Pavyonuna mütehassıs olarak tayin olmuştur.⁵³ Gedik, milletvekili adayı gösterilmesinin ardından seçim faaliyetlerine katılarak parti için çalışmaya başlamıştır. Gedik’in mesleğini bu kadar severken niçin siyasete atıldığı sorusu, gelini Emine Gedik ile yapılan röportaj da anlaşılmıştır ki o da Gedik’in eşi Melahat Gedik faktörüdür. Tabi ki bu sadece Melahat Gedik’in istemesiyle oluşan bir süreç değildir. Namık Gedik’in de, siyasete kapıları tamamen kapalı bir kişiliği olmadığı düşünülebilir. Ancak Emine Gedik’in de dediği gibi, memur olan ve o anlayış ile yetişmiş birisi için memuriyetin bırakılıp yabancı olduğu ve hiç tecrübesinin bulunmadığı siyasete girmek istememesi elbette doğal karşılanmalıdır. Fakat Gedik’in 1950’de Aydın Milletvekili olarak DP safında siyasete girmiş olması bu korkularını yendiğini göstermektedir. Gedik, 14 Mayıs 1950’de DP’den Aydın milletvekili seçilmesi sonucunda görevinden ayrılmıştır. Milletvekili olmasıyla birlikte Ankara’ya yerleşen Namık Gedik, burada yerleşti-

47 “Tesadüfler Olmasa”, **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene:2, C 7, S 94, s.9.

48 “Tesadüfler Olmasa”, **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene:2, C 7, S 94, s.9.

49 Haydarpaşa Emrazı İntaniye Hastanesi’ne Dahiliye Asistanı olarak tayin edildiği 1942 senesi içerisinde, askerlik görevi için Antalya Sahil Muhafaza Alayı Başhekimliğine gönderilmiştir. Bkz. **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574.

50 **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

51 Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

52 **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574.; Gedik, **a.g.e.**, s.5.

53 **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574.; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

ği Foto Apartmanı'nda⁵⁴ yeni yaşamına başlayacaktır.⁵⁵ Namık Gedik evli ve iki çocuk babasıdır.⁵⁶ Gedik doktorluk mesleğinin yanı sıra şiir ve hikayeler ile de ilgilenmiştir. Hikayelerinin bir kısmı 1932 ve 1933 senelerinde Servet-i Fünun Dergisi'nde yayımlanmıştır. Hikayeleri arasında Akarsu, Üç Eşiz, Meçhul Eser ve Tövbe gösterilebilir. Şiirleri ise eşi Melehat Gedik tarafından, "Namık Gedik Şiirleri" isimli kitapta toplanmıştır.⁵⁷

3. Namık Gedik'in, Menderes ile Olan İlişkisi, Parti İçerisindeki Konumu ve Basına Göre Karakter Tahlili

Namık Gedik'in seçim faaliyetleri sırasındaki çalışmaları ile ilgili olarak Gedik'ten, "Menderes'in Solunda Taşındığı Sağ Kolu" şeklinde bahseden bazı gazeteler 1950'de Aydın'da seçim kampanyalarının hararetle devam ettiğini ve kampanyalar sırasında 39 yaşında genç bir doktor olan Namık Gedik'in yorulmadan çalıştığını vurgulamıştır. Gedik'in seçim kampanyaları sırasında en çok üzerinde durduğu konular; insan hak ve hürriyetleri ile iktidarın değişmesinin lazım geldiği propagandası idi. Gedik'in konuşmalarında öne çıkan hitabı ise, "Bizi seçerseniz..." ile başlayan cümleleridir. 1950 seçimlerinde Aydın'da DP listesinin başında, Adnan Menderes ve Etem Menderes ile birlikte Namık Gedik'in de ismi bulunmaktadır.⁵⁸ Bu doğrultuda Namık Gedik'in Menderes ile yakın ilişki kurması 1950 seçimlerinde Menderes'in, Gedik'i memleketi olan Aydın'dan aday listesine koymasını sağlamıştır.

54 Emine Gedik, Namık Gedik ve ailesinin Ankara Foto Apartmanı'nda oturduğunu söylemiştir. Ancak Namık Gedik'in, TBMM Hal Tercümesinde, Ankara ikamet adresi olarak; Cuma Caddesi, Kimya Apartmanı, Daire 15 yazmaktadır. Ayrıca İstanbul ikamet adresi de, Söğütlüçeşme Caddesi no:199, Kadıköy olarak belirtilmiştir. Bkz. **Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No:1574.

55 Gedik, **a.g.e.**, s.5.; Röpörtaj, **Emine Gedik.**; Güner Sarısözen, **Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960**, Demokrat Kulübü Yayınları, Ankara 1998, s.61.; İstanbul ilinde, ikamet olarak ise Tarabya'daki Sümer Apartmanı'nı kullanmış olduğu dile getirilmektedir. Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik'in, Namık Gedik'in ölümü üzerine kendisi ve oğlu Arda için dul ve yetim aylığı bağlanması konusunda 06.09.1961 tarihinde, Vali Yardımcısı Lütfi Elgin tarafından Sarıyer Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda Melahat Gedik'in ikamet adresi Sümer Korusu, Sümer Apartmanı, Tarabya olarak belirtilmiştir. Bu bilgiden hareketle, İstanbul'daki ikamet adresleri arasında Tarabya'da bulunan söz konusu apartman gösterilebilir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, İstanbul Vilayeti Sicil Kalemi Sayı:381, Sarıyer Kaymakamlığı Tahrirat Kalemi Sayı:849.

56 Röpörtaj, **Emine Gedik.**; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

57 Akkuş, **a.g.t.**, s. 101.

58 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

Öyle ki, Gedik'i listeye almak için faal DP'lilerden Cevat Ülkü ve Nail Geveci'yi dışarıda bırakmıştır.⁵⁹ Böylece Menderes ile Gedik'in ilişkilerinin çok sağlam bir temel üzerine bina edildiği görülmektedir. Bu sağlam ilişki ilerleyen dönemlerde daha da güçlenecek ve Namık Gedik'in, Menderes'in "sağ kolu"⁶⁰ olduğu basına yansiyacaktır. Benzer şekilde Namık Gedik-Etem Menderes'ten, "Grubun itimadını kazanmak daha kolay, genel başkanın itimadını kazanmak daha güç, işte iki Aydın mebusu ki artık onlar genel başkanın tam itimadını kazandılar."⁶¹ ifadeleriyle bahsedilecektir.

Namık Gedik'in parti içerisindeki konumu ve Menderes ile olan ilişkisi hakkında, DP milletvekili ve Menderes'in yakın arkadaşı Samet Ağaoğlu önemli bilgiler vermiştir. Namık Gedik, Menderes'in çevresi içinde kaderini ona bağlamayı aşarak, kaderini bölüşen insanlardan birisidir. Bu değerlendirme Gedik-Menderes ilişkisinin samimiyetinin anlaşılması için önem arz etmektedir. Ağaoğlu, Gedik ile tanışmasını 1950 seçimlerinden sonraki tarihe dayandırmış ve bu tanışmaya Menderes'in vesile olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Menderes'in, Gedik'in Aydın'dan milletvekili olmasını çok istediğinin altını çizmiştir. Ağaoğlu Gedik'i tasvir ederken 1954'de Dahiliye Vekili olmasına kadar DP grubu içerisinde sessiz kalan, az konuşan, az neşelenen, derin bir iç dünyaya sahip bir kişiliği olduğuna dikkat çekmiştir.⁶² Ağaoğlu'nun tespiti, dönem basınında da, "DP'nin iktidara gelmesi ile başlayan politika hayatının ilk anları Dr. Gedik için pek önemli olmadı"⁶³ şeklinde ifadelerle yer bulmuştur. Dönem basını Gedik'in siyaset hayatının ilk zamanlarının durağan geçtiğini değerlendirmektedir. Gedik'in sorumluluk almaktan çekinmeyen bir yapıda olduğunu da dile getiren Ağaoğlu, 1954 seçimlerinde Ege Bölgesinde çalıştığını ve parti için çeşitli gezilere katıldığının da altını çizmiştir.⁶⁴ Ağaoğlu, Menderes ile sonuna kadar beraber olan arkadaşları arasında Tefik İleri, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Fatih Rüştü Zorlu, Celal Yardımcı, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Osman Kavrakoğlu, Hayrettin Erkmek, Sebehati Ataman ve Ahmet Hamdi Sansar ile birlikte Namık Gedik'in ismini de

59 "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

60 "Tahkikat Komisyonu", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 96, 20 Nisan 1960, s.10.

61 "Mutemetler", **Çakmak Dergisi**, S 44, 5 Ocak 1957, s.2.

62 Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.144-145.

63 "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

64 Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.145.

zikretmektedir.⁶⁵ Gedik'in Menderes ile kurduğu samimi ilişki ve çalışkanlığı onun parti ile olan ilişkisini ve hükümet içerisindeki konumunu müspet yönde etkilemiştir. Arda Gedik'e göre Namık Gedik, DP'nin kuvvetli adamlarından değildir. Hükümetin kuvvetli adamlarından biridir. Namık Gedik, Dahiliye Vekili olmasından sonra DP'nin hiç bir kademesinde, Genel İdare Kurulu dahil olmak üzere hiç bir zaman çalışmamıştır.⁶⁶

Dönem başında Gedik, "Menderes kabinelerinde vazife gören vekillerden yalnız biri vardır ki, her zaman sağ eli ceketinin cebindeydi. Ve o cepte, sinirli parmakların arasında her zaman bir tabanca bulunurdu. Bu vekil Dr. Namık Gedik'ti."⁶⁷ şeklindeki ifadeler ile her zaman teyakkuzda olan bir Vekil olarak tanımlanmıştır. Gedik'in politikadaki yükselişi ile alakalı basında, "Daima Menderes'in yanında olmak ve daima Menderes'in dediklerini yapmak felsefesi kısa bir zaman sonra Namık Gedik'i, İzmir Parti Müfettişliğine getirtti."⁶⁸ ifadelerine yer verilerek Gedik'in parti içi yükselişinde Menderes'e yakınlığının etkisine vurgu yapılmıştır.⁶⁹

Gedik'in siyasete girmesinin ardından Menderes'in gözünde bir anda parlaması ve uzun bir süre Dahiliye Vekilliği yapacak kadar iyi bir konuma gelmesinin sebepleri arasında doktorluğu, başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Basında, "Doktor Gedik çalmış çırpılmış değildi. Belki bir kaç kooperatife dahil olmuştu. O kadar bahsedilen On Üçler Apartmanı'nın bir dairesine sahipti. O daire 45 bin liraya gelmişti. Orta

65 Ağaoğlu, a.g.e., s.137.; Menderes'e en yakın isimler Yeni Sabah Gazetesi'nde şu şekilde belirtilmiştir: Samet Ağaoğlu, Mükerrrem Sarol, Fatin Rüştü Zorlu ve Namık Gedik. Bkz. Nimet Arzık, "Onun Kadar Yalnız Adama Ömrümde Tesadüf Etmedim", **Yeni Sabah**, 13 Ekim 1960, s.2.

66 **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

67 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.; Yeni Sabah Gazetesi'nde Gedik'in asabi duruşu ile ilgili, "Asık ve hafiyeye suratlı bir iç güveysi. Namık Gedik'in dış görünüşü buydu." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Nimet Arzık, "Gedik Kemal Aygün'ü Sevmez Ondan Korkardı", **Yeni Sabah**, S 7760, 18 Ekim 1960, s.2.

68 "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

69 Gedik'in parti içi yükselişinde, muhalefete karşı her zaman partisini savunan bir vekil imajı çizmesi de etkili olmuştur, Basında yer alan "Doktor, herhangi bir olayda kabahatin, muhalif partiye mensup vatandaşın başka kimselerde de olabileceği ihtimalini düşünmüyor ve sıcağı sıcağına verdiği demeçlerde illa muhalefeti suçlandırıyor illa DP'lileri savunuyordu. Ve işin garibi olayların mahkemeye düşmesi halinde, illa doktorun suçlu gördükleri, beraat ediyordu." şeklindeki haberler bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene:2, C 7, S 94, s.10.

halli bir vatandaşın biraz tutum, biraz sıkıntı, biraz kredi ile yaptıracağı bir şeydi bu. O taraftan öyle aksaklıkları yoktu.” ifadelerine yer verilmiştir. Namık Gedik’i Menderes’e yaklaştıran dürüst kişiliği tanımladıktan sonra onun siyasetteki yükselişi ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir.

“O somurtuk adam Adnan Bey’i nasıl fethetmişti? Gene gülünç bir şekilde! Bir zamanlar Adnan Bey’in ensesinde bir çıban çıkmıştı. Penisilin iğneleri yapmışlar olmamış, kesmişler biçmişler olmamış. Çıban, bir iç buhranından geldiğinden daima başkaldırmış. Doktorların biri geliyor biri gidiyor. Adnan Bey, kolalı yakalarını takamıyor. O sırada, doktor payesinden istifade ederek Namık Gedik, Park Otel’e taşındı durdu. Vazgeçilmez ve fedakar dost haline geldi. Adnan Bey, ‘Bana ne bağlı adam. Benim için canını verir’ diyerek, doktorun zekasını methetmeye başladı. Ben bu kadar zeki, bu kadar anlayışlı adam görmedim.’ ve Namık Gedik, o donuk, somurtuk Namık Gedik, bir kudret oldu. 6-7 Eylül’den sonra, Başvekili bildikleri ile ürküterek kudretini muhafaza etti. Adnan Bey, bir kaprisi ile göklere çıkarabileceği, bir kaprisi ile yok edebileceği insanlar ile rahat edebiliyordu. Namık Gedik’i o şartlara uygun buldu.”⁷⁰

Bu bağlamda Namık Gedik’in Menderes ile yakın ilişkiler kurma ve parti içerisinde yükselişini sağlayan nedenler sıralanmıştır. Menderes ile mükemmel bir uyum yakalayan Gedik, Başvekil Menderes için önemli bir konumdadır. Bu da onun Menderes ile uzun yıllar çalışmasını sağlayacaktır.⁷¹ Gedik’in parti içinde iyi bir konum elde etmesinde, muhalefete karşı partisini savunan bir vekil imajı çizmiş olması de etkili olmuştur. Basında yer alan; “Doktor herhangi bir olayda kabahatin, muhalif partiye mensup vatandaştan başka kimselerde de olabileceği ihtimalini düşünmüyor ve sıcağı sıcağına verdiği demeçlerde illa muhalefeti suçlandırıyor, illa DP’lileri savunuyordu.”⁷² şeklindeki eleştirel ifadeler bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Gedik parti içerisindeki bu tavrı ile iki avantaj elde etmiştir. Bir yandan Menderes’in gözünde

70 Nimet Arzık, “Gedik Kemal Aygün’ü Sevmez Ondan Korkardı”, **Yeni Sabah**, S 7760, 18 Ekim 1960, s.2.; Bu değerlendirmelerin 27 Mayıs Askeri Darbesinden sonra kaleme alınmış olması dikkate değerdir.

71 Nimet Arzık, “Onun Kadar Yalnız Adama Ömrümde Tesadüf Etmedim”, **Yeni Sabah**, 13 Ekim 1960, s.2.

72 “Tesadüfler Olmasa”, **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene:2, C 7, S 94, s.10.

Hacı Veli GÖK

değer kazanırken, öte yandan da kamuoyu tarafından tanınan bir sima olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAMIK GEDİK'in IX.-X. DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ ve DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Öncesi Siyasi Hayatı

1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri

DP Aydın Milletvekili olarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Meclise giren Namık Gedik, IX. dönem süresince Sağlık, Çalışma ve Dış İşleri Komisyonlarında⁷³ görev almış ve Çalışma Komisyonu'nun sözcülüğünü yapmıştır. Gedik bu süre zarfında Mecliste 17 farklı konuda 70 konuşma gerçekleştirmiştir.⁷⁴ Konuşmalarında çalışma ve sağlık konuları ağırlıklıdır.

TBMM'nin 15 Kasım 1950 tarihli altıncı birleşiminin sigortalı işçi ve hizmetlilerin hastalık hallerinde işçi sigortaları kurumu tarafından

73 Namık Gedik, her ne kadar Dahiliye Vekili olarak uzun süre görev yapmış olsa da, Harici konularda da önemli bir birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira onun hem Dışişleri Komisyonu'nda görev almış olması, hem de ilerleyen dönemlerde Hariciye Vekillerinin yurt dışı seyahatlerinde, vekaletin çeşitli aralıklarla kendisine verilmiş olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Cumhurbaşkanı tarafından 13 Aralık 1957'de Başvekil Adnan Menderes'in NATO toplantısına iştirak etmek üzere Paris'e hareketleri dolayısıyla Hariciye Vekilliğine, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in vekillik etmesi. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (13 Aralık 1957) Yer No:3/8-24, Fihrist No: 4711-1.; Vazife gereği Paris'e giden Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun geri gelişlerine kadar Hariciye Vekili'ne, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in vekillik etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (24 Temmuz 1958) Yer No:3/9-11, Fihrist No: 5471-2.; Akkuş, a.g.t., s.102.

74 Akkuş, a.g.t., .102.

tesisi zorunlu sağlık müesseseleri konusu ile alakalı kısmı, Namık Gedik ve Çalışma Bakanı Hasan Polatkan arasında soru cevap yolu ile gerçekleştirilmiştir. Hastalık Sigortası Kanunu'nun kabul tarihi ile tatbik tarihi arasında yaklaşık 14 aylık süre zarfı bulunduğunu dile getiren Gedik, bu zaman aralığında tesisi zorunlu sağlık müesseseleri hakkında ne yapıldığını merak etmektedir. Ayrıca, İstanbul'da halen faaliyette bulunan işçi hastanelerinin mevcut kapasitesi ve bu hastaneler ile ilgili şikayetlerin olup olmadığı Polatkan'a yönelttiği sorular arasındadır.⁷⁵

Çalışma Bakanı Hasan Polatkan, Namık Gedik'e vermiş olduğu yanıtta yeni sağlık tesisi kurma konusunda arsa temini, plan ve proje gibi konularda zamana ihtiyaç duyulduğundan aksaklıklar yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bunun dışında, işçi hastanelerinin yatak kapasiteleri konusunda konuşan Polatkan, o güne kadar yapılan çalışmalar neticesinde mevcut ihtiyacın 420 yataklık kısmının karşılandığını dile getirmiştir. Son soruya ise İstanbul'da bulunan hastanelerde teftişlerin yapıldığını, bu teftişler sırasında bir doktorun hastayı gerekli alaka ve ihtimamla karşılamadığı şikayeti üzerine doktorun görevine son verildiğini dile getirmiştir.⁷⁶ Burada dikkat edilmesi gereken şudur ki, Namık Gedik'in 1950'de aynı parti mensubu olduğu Bakana adeta bir muhalif parti milletvekili edası ile sorular yönelmesi, bilgi istemesi parti içi denetleme mekanizması açısından önemlidir. Diyalog parti içi demokrasi anlayışının boyutunu yansıtmaktadır.

Namık Gedik 3153 sayılı kanunun⁷⁷ 7. maddesinin⁷⁸ değiştirilmesine yönelik teklif tasarının görüşülmesi sırasında söz almıştır. Bu maddenin tadili ile alakalı teklif yasası, “üç sene bir şubede ihtisas yapanlar üç aylık bir stajdan sonra tespit edilecek bir jüriden ehliyet aldıktan sonra hastane cihazlarını işletirler” şeklindedir. Namık Gedik, tasarının bu maddesine hastanelerdeki röntgen cihazları ve kullanacak kişilerin

75 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 8, Toplantı:1, Altıncı Birleşim (15.IX. 1950), s.125.

76 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 8, Toplantı:1, Altıncı Birleşim (15.IX. 1950), s.125-127.

77 Radyoloji, Radyum ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Kırk İkinci Birleşim (12. II.1951), s.115.

78 “...Tabip ve dış tabipleri muayenehanelerinde bulunduracakları ve kendilerinin kullanacakları bu cihaz ve aletleri iyi kullanmaya muktedir olduklarını bir vesika ile ispata veya bir müteahhıs yanında en az üç aylık bir kurs veya staj yapmaya mecburdurlar.” Bkz: Radyoloji, Radyom ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun (28 Nisan 1937) **Resmi Gazete**, 3153/3591.

sayı bakımından tutarsız olması nedeniyle karşı çıkmış ve Vekaletçe teklif edilen tasarısının reddi için görüş bildirmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde sonuç Gedik'in istediği şekilde çıkmış ve Sağlık-Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ tasarımı geri çekmiştir.⁷⁹

Gedik, Vekalet ve müdürlüklerin bütçeleri⁸⁰ ile alakalı olarak Meclis görüşmelerinde söz almıştır. Doktor olması nedeni ile okullardaki antihijyenik şartlar ile alakalı önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Gedik, çocukların okullardan bilgi birikimi ve çeşitli kazançlar elde etmelerinin yanı sıra çeşitli hastalıkları da aldıklarına dikkat çekmiştir. Okullarda toplu bir şekilde eğitim-öğretim görmeleri sebebi ile öğrencilerin çabuk yayılan hastalıklardan kolaylıkla etkilenebileceği gerçeğini vurgulamıştır.⁸¹

Gedik'e göre toplu görülen hastalıkların diğer bir sebebi ise okullarda sorumlu bir doktor yokluğundan ve sistemli bir sağlık denetiminin olmamasından kaynaklanmaktadır. Gedik özellikle yatılı bir şekilde hizmet veren okullarda doktor ihtiyacının acilen çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Temel sorunları ortaya koyan Gedik, çözüm noktasında da düşüncelerini açıkça ifade etmekten geri durmamıştır. Ona göre, okullarda doktorlardan verimli işler beklemek onlara verilecek maaş ile doğru orantılıdır. Yani doktorlar için buraları cazip hale getirmek için, Milli Eğitim Bakanlığı'nın meseleyi esaslı bir şekilde ele alması gerekmektedir.⁸²

Gedik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesinin bölümlerinin görüşülmesi sırasında ülkenin mevcut hastaneleri ile alakalı olarak bilgi vermiştir. Mevcut hastanelerin bir kısmı özel idareler tarafından idare edilirken, bir kısmı ise Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak daha geniş imkanlarla faaliyet yürütmektedir. İki tip hastanenin başta müracaat şekilleri olmak üzere birçok yönden farklılık gösterdiğinin altını çizmiştir.⁸³

79 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Kırk ikinci Birleşim (12.II.1951), s.119-124.

80 Namık Gedik yapılan Meclis görüşmeleri neticesinde İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Beden Terbiye Genel Müdürlüğü 1951 Yılı Bütçe Kanunu görüşmeleri neticesinde yapılan oylama işlemine katılmamıştır. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, C 5, Toplantı:1, Elli birinci Birleşim (25.11.1951), s.875-879-883.

81 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Elli Birinci Birleşim (25.11.1951), s.778.

82 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Elli Birinci Birleşim (25.11.1951), s.778-779.

83 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Elli İkinci Birleşim (26.11.1951),

Nitekim verem hastanelerine müracaat eden hastaların, hastanede yatmasına karar verildiğinde verilen numara sırasına göre hastaneye davet edilmektedir. Burada Gedik'in dikkat çektiği nokta ise Sağlık Bakanlığı'nın verem hastanelerine kabul edilecek hastalar hakkında kendisine bir kontenjan ayırmış olmasıdır. Dolayısıyla, Gedik'in deyimiyile hastaneye yatırılmak ümidiyle köyünde nöbet bekleyen verem hastasına kontenjan sisteminden dolayı bir türlü sıra gelmemektedir. Hatta muhtar tarafından kağıda hastanın 7-8 ay önce öldüğünü belirten bir yazı yazılarak evrak iade edilebilmektedir. Gedik'in önerisi "Bundan böyle büyük bir zaruretle hastalar, verem hastanelerine müracaat ettikleri, ölüm anları yaklaştığı bir anda tek ümitleri olan rahat bir döşekte ölmek imkanı isteyen hastaların ümidini kırmamak yoluna gidilsin" şeklindedir. Gedik'in önerisi ile hem insani hem de sistemin daha adaleli bir çerçevede yürütülmesi sağlanmış olacaktır.⁸⁴

Yine işçilerin hakları ile ilgili Mecliste müspet konuşmaları yer alan Gedik, işçilere hafta tatili ve genel tatil günlerinde ücret ödenmesi hakkında kanun münasebeti ile Çalışma Komisyonu adına söz almıştır. Gedik, Hükûmetin bu hususta bir çalışma başlatmış olmasından dolayı memnuniyet duymaktadır. Konuşması işçilerin tatil günlerinde yarım yevmiye ücret alması ile ilgilidir. Gedik'e göre aslında işçilere tam yevmiye vermek gerekmekte ancak ülkenin mevcut şartları buna müsaade etmemektedir. Gedik konunun kıyas yolu ile daha iyi anlaşılması adına kanun tasarısı ile işçilere verilecek olan maddi katkının diğer ülkelerdeki aynı uygulamalar ile karşılaştırmasını yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin daha iyi bir konumda olduğunun altını çizmiştir. Gedik'in konuşmasının ardından, tasarı maddelerinin görüşülmesine geçilmiş ve bu görüşmeler sırasında en çok tartışılan birinci madde olmuştur. Madde işçilere verilmesi öngörülen yarım yevmiyenin bir yevmiyeye çıkarılması hususu ile alakalıdır.⁸⁵

Gedik bu konuda tekrardan söz almış ve bu kanunla hak verilecek yaklaşık 9 bin iş yeri olduğunu dile getirmiştir. Ancak, bu sayının

s.952.

84 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Elli İkinci Birleşim (26.11.1951), s.952.

85 İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkında Kanun: Madde 1. İş Kanununun uygulanmakta olduğu iş yerlerinde, haftanın tatilden evvelki günlerinde devamlı olarak çalışmış olan işçilere, çalışılmayan hafta tatili günü için işveren tarafından, bir iş karşılığı olmaksızın yarım gündelik ücret ödenir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 9, Toplantı:1, Yüz On İkinci Birleşim (09.07.1951), s.777-778.

ileride 300.000'e çıkması ihtimalinin düşünülüşünde tam yevmiyenin kabul edilmesi halinde gerek genel bütçeye gerekse şahsi teşekküllere yapacağı etkinin, ülke ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. Tam yevmiye kabul edildiği takdirde bunun toplamı 73.329.000 lirayken, yarım yevmiye kabul edildiği takdirde ise toplamı 36.658.000 olacaktır.⁸⁶ Gedik işçilerin haklarını savunurken ülke gerçeklerini de göz önüne almaktadır. Bir taraftan iyileştirme yaparken diğer taraftan ülke ekonomisini dara sokacak kararlar alınmasını uygun görmemektedir. Ardından, İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkındaki Kanun ile alakalı oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamada 487 üyeden 256'sı oy kullanmıştır. Namık Gedik'in de içerisinde olduğu 254 kabul, 1 ret ve 1 çekimser oy ile kanun yasa-laşmıştır.⁸⁷

Yine, Namık Gedik DP Ankara Milletvekili Dr. Talat Vasfi Öz tarafından Difteri Aşısının Mecburi Olarak Tatbik Edilmesine Dair kanun teklifi ile alakalı olarak konuşma yapmıştır. Hekim kimliğinin de vermiş olduğu sorumluluk duygusu ile öncelikle aşının hedef yaş grubu hakkında bilgi vererek, difteri aşısının 0 ile 12-15 yaş arasındaki çocuklara yapıldığını ifade etmiştir. Ancak Gedik'in üzerinde hassasiyetle durduğu nokta ülke şartları göz önüne alındıktan sonra bu kanunun mükellefiyeti altına girilmesi gerektiğidir.⁸⁸

Gedik, aşının uygulaması ile ilgili bilgileri içerisinde barındıran Sağlık Bakanlığı'nın Umumi Hıfzıssıhha Müessesesinin 1950 yılında çıkarmış olduğu bir eseri referans göstererek uygulamayı anlatmıştır. Konuyu ayrıntılı bir şekilde açıkladıktan sonra işin memleket çapında uygulama boyutuna gelmiştir. Gedik, eldeki mevcut imkanlarla aşının uygulanmasının pek mümkün gözükmediğini dile getirmektedir.⁸⁹ Tüm bunlar ışığında, Namık Gedik kanunun bu haliyle uygulanmasının ileride daha büyük ve kalıcı aksaklıklara sebep olacağına dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bazı milletvekilleri de Namık Gedik'in görüşle-

86 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 9, Toplantı:1, Yüz On İkinci Birleşim (09.07.1951), s.774-783-784.

87 Üye Sayısı:487, Oy Veren:256, Kabul Eden:254, Reddeden:1, Çekimser:1, Oya Katılmayanlar: 211, Açık Milletvekilleri:20. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 9, Toplantı:1, Yüz On İkinci Birleşim (09.07.1951), s.837.

88 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 6, Toplantı:1, Altmış dördüncü Birleşim (13.04.1951), s.187.

89 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 6, Toplantı:1, Altmış Dördüncü Birleşim (13.04.1951), s.187.

rini desteklemişler⁹⁰ ve oturum sonlandırılmıştır. Kanun tasarısı 1951 içerisinde bir daha görüşülmemiştir. 21 Ocak 1952’de tekrar gündeme gelen tasarı ile değişiklik teklifi reddedilmiştir.⁹¹

Namık Gedik, Milli Eğitim Bakanlığı ile alakalı ödeneğin⁹² artırılmasına yönelik önergeye imza atanlar arasında yer almaktadır. Konu ile alakalı Meclis’te yapılan oylamada önerge kabul edilmiştir.⁹³ Ayrıca Namık Gedik Tabipler Odası Kanunu’nun 8. maddesinin⁹⁴ tadili için Meclise önerge veren DP Antalya Milletvekili Dr. Burhanettin Onat’ın önergesi aleyhine bir konuşma yapmıştır. Gedik doktorluk mesleğini fiilen yapmayan hekimlerin Türk Tabipler Birliği’ne kaydının mecburi olmaması gerektiği yönündeki değişiklik önerisine karşılık, kanunun I. maddesini⁹⁵ örnek göstererek karşı çıkmıştır. Ona göre hekimin doktorluk diploması elinde bulunduğu müddetçe kesinlikle kanunun I. maddesine göre değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Zira birinci maddede tüm doktorların, birliğe girmesinin zorunluluğundan bahsetmektedir. Bu nedenle Gedik açısından Burhanettin Onat’ın teklifi kesinlikle reddedilmelidir. Ayrıca Gedik, kanun görüşmeleri esnasında Sağlık Bakanı veya bir temsilcisinin Meclis’e gelmemesini de üzüntü ile karşılamıştır. Burhanettin Onat’ın, 8. maddenin tadil edilmesi ile alakalı önerenin oylamasına geçilmiş ve tahrir reddedilmiştir.⁹⁶

90 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 6, Toplantı:1, Altmış Dördüncü Birleşim (13.04.1951), s.188.

91 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 12, Toplantı:2, Yirmi Dokuzuncu Birleşim (21.01.1952), s.234.;

92 Önerge, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi ile alakalı olarak, 1951 mali yılındaki 390 bin liralık ödeneğin 340 bine indirilmiş olması hasebiyle, bu miktarın tekrardan 390 bin lira olarak kabulünü, Yüksek Başkanlığa talep edilmesi ile alakalıdır.

93 Ayrıca, diğer kurum bütçeleri ile alakalı olarak, bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 3, Toplantı:2, Kırk Dokuzuncu Birleşim (27.11.1952), s.977-1078-1082-1086-1090.

94 Türk Tabipler Birliği Kanunu Madde 8 için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 19, Toplantı:3, Yirmi Altıncı Birleşim (12.01.1953), s.147-148.

95 Tabip Odaları Kanunu 1. Madde: Türkiye hudutları içerisinde, meslek ve sanatlarını yapmaya salahiyetli bütün tabipler ile dış tabiplerinin katılabileceği bir Türk tabipler Birliği kurulmuştur. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 19, Toplantı:3, Yirmi altıncı Birleşim (12.01.1953), s.146.

96 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 19, Toplantı:3, Yirmi Altıncı Birleşim (12.01.1953), s.155-156.; Ayrıca Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile alakalı birleşimler yapılmıştır. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, C 22, Toplantı:3, Seksen Birinci birleşim (13.05.1953), s.232.

1.1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem Siyasi Faaliyetlerinin, Siyasette ve DP İçerisinde Önünü Açması

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmasının ardından doktorluk mesleğine başlayan Gedik, eşi Melahat Gedik'in tavsiye ve ısrarlarının da katkısıyla DP saflarında siyasete girmiştir. Gedik, TBMM'de Sağlık ve Dışişleri Komisyonlarında konuşmalar yapmış, Çalışma Komisyonunda ise sözcülük yapmıştır. 1950'de ilk kez siyasete giren Namık Gedik'in Komisyonlarda etkili bir isim olması, hem mesleki bilgi birikimi hem de hitabeti noktasında partisinin güvenini kazandığını göstermektedir. Gedik'in 1950 öncesi siyasetle yakın alakasının olmaması ve siyasete girdikten kısa süre sonra parti içerisinde ön plana çıkmış olması, büyük oranda Gedik'in kişisel başarısından ve eşinin telkinlerinden kaynaklanmaktadır.

Parti içerisinde ön plana çıkan kişilerin ortak özelliklerine bakıldığında, sorumluluk almaktan kaçınmayan vekillerin genellikle toplum tarafından tanınan şahsiyetler olduğu göze çarpmaktadır. Zira alınan sorumlulukların büyüklüğünün vekillere Bakanlık yolunu açan bir işlevselliği vardır. Bu bağlamda Gedik, IX. dönem faaliyetleri içerisinde parti içi sorumluluktan kaçmayan, cesaretli ve çalışmayı seven bir vekil olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle, doktor olması sebebiyle kendi mesleğini ilgilendiren konular ile alakalı çok teknik detaylara girerek doğrularını savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında bazı durumlarda kendi partisinin kanun teklifi ya da icraatlarını eleştirir tarzda yaklaşımları da olmuştur. Ancak bu yaklaşımı yıkıcı değil yapıcı yöndedir. Radyoloji, Radyum ve Elektrik ile Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkındaki Kanunun 7. Maddesinin Değiştirilmesine dair Kanun Tasarısı ile ilgili Meclis görüşmeleri bu duruma örnektir. Buradan hareketle parti içerisinde çıkan eleştirel seslerin parti yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, TBMM'nin 25 Kasım 1951 tarihli elli birinci birleşiminde Aydın Milletvekili sıfatı ile bulunan Namık Gedik, yatılı olarak hizmet veren okullarda sorumlu bir doktor olmasını istemiştir.⁹⁷ Dönem düşünüldüğünde, Gedik'in talebi modern devletlerde olması muhtemel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da onun yeniliklere açık, günceli takip eden ve idealist devlet adamı kişiliğini yansıtmaktadır. TBMM'ye sunulan kanun tasarıları görüşmelerinde, Gedik'in muhalif olduğu bazı tasarılar reddedilmiştir. Bu durum, DP tarafından

97 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:IX, C 5, Toplantı:1, Elli Birinci Birleşim (25.11.1951).

hazırlanan kanun tasarılarının parti içerisinde yeterince görüşme imkanı bulmadan Meclis'e getirildiğini düşündürmektedir. Gedik'in, DP tarafından sunulan bazı tasarıları yaptığı konuşmalarla eleştirmesi buna örnektir.

Bu çerçevede, Gedik'in fikirlerini gerek muhalefete gerekse kendi parti mensuplarına karşı korkmadan söylemesi dürüst karakterini yansıtmaktadır. Gedik, mesleki alanına giren konularda bilgi ve tecrübeleri ile Mecliste söz alarak katkıda bulunması ve milletvekillerini yönlendirmesi ile ön plana çıkan bir imaj çizmektedir. Meclis gündemi ile alakalı önceden yapmış olduğu detaylı çalışmalarla yansıttığı çalışkan kişiliği, topluluk karşısında göstermiş olduğu etkileyici hitabeti ve sorumluluk alma yeteneği, 1950 öncesi herhangi bir siyasi geçmiş bulunmayan bir kişi için oldukça başarılı bir karne olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Gedik'in bu hareketli siyasi yaşamı kısa sürede parti yönetimi tarafından dikkat çekerek, kendisine Dahiliye Vekilliği yolunda önemli bir kazanç sağlamıştır.

2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Dönemi Siyasi Hayatı

2.1. X. Dönem TBMM'sinde Namık Gedik ve Dahiliye Vekilliği

TBMM IX. Dönemi, beşinci yasama yılının (12.03.1954) sonu⁹⁸ itibari ile bitmiş ve Türkiye 1954 Genel Seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda 1950'den sonra ikinci çok partili seçim sürecine girilmesi ülke çapında partilerin etkili propaganda çalışmalarına sahne olmuştur. Bu seçimlerde özellikle CHP, kaybettiği iktidarı geri alabilmek DP ise var olan iktidarını koruyabilmek adına kıyasıya bir mücadele içine girmiştir.

Mart 1954 itibari ile seçim atmosferine girilmiştir. DP, Nisan 1954'te adaylarını kamuoyu ile paylaşmıştır. 1954 seçimlerinde DP için İstanbul ve Aydın önemli şehirler arasındadır. İstanbul, her yönü ile Türkiye'nin en büyük şehri olması, Aydın ise Başbakan Menderes'in memleketi olması hasebiyle önem arz etmektedir. DP'nin bu iki il için aday listesinde önemli isimler yer almaktadır. Bu isimler arasında en dikkat çekenler; Adnan Menderes (İstanbul-Aydın), Etem Menderes (Aydın), Namık Gedik (Aydın), Celal Bayar (İstanbul), Fuat Köprülü (İstanbul), General Ali Fuat Cebesoy (İstanbul), Hamdullah Suphi Tan-

98 1954 seçimlerine kadar iktidar partisi, (I. ve II. Menderes Hükümetleri) 22 Mayıs 1950 ve 2 Nisan 1951 olmak üzere iki kabine teşkil etmiştir.

röver (İstanbul) ve Dr. Mükerrer Sarol (İstanbul) olarak sıralanabilir. Bu isimler, devlet bürokrasisinin en üstlerinde görev almış ve önemli çalışmalara imza atmışlardır. DP'nin 1954 seçimleri aday listesi geneline bakıldığında ise mevcut milletvekillerinin 256'sının yeniden aday gösterilmiş olması dikkat çekicidir. 150'den fazla isim ise yeni listede kendilerine ilk kez yer bulma imkanı elde etmişlerdir.⁹⁹

Partilerin propaganda süreleri bitiminin ardından genel seçimler, 2 Mayıs 1954 pazar günü yapılmıştır. Ülke geneline bakıldığında toplam 10.262.063 kayıtlı seçmen arasında 9.095.617 kişi oyunu kullanmıştır. Böylece seçime katılım oranı %88.6'yı bulmuştur. DP 5.313.659 oy ve %58.4 oran ile 503 milletvekilini Meclise göndermiştir. Buna karşılık CHP 3.193.471 oy ve %35.1'lik bir orana sahip olmuş ve Meclise 31 milletvekili gönderirken, diğer muhalif parti Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve Bağımsızlar ise toplamda Meclise 7 milletvekili gönderebilmişlerdir.¹⁰⁰ 1950 seçimleri ile kıyaslandığında DP, Meclise göndermiş olduğu milletvekili sayısında önemli bir artış sağlamıştır.¹⁰¹

DP'nin 1954 Genel Seçimlerindeki başarısı daha çok iktisadi politikasına bağlanmaktadır. Bu dönemde millî gelirin %15 artmış olması, tarım alanında çiftçiye verilen teşvikler, hazineye ait bazı toprakların köylülere verilmesi ve nüfusun belli bir kısmının yeni istihdam alanlarında çalıştırılması, tarımda gerçekleştirilen makineleşme ile üretim ve verimde meydana gelen artış bu noktada önem arz etmektedir. Bunun dışında sanayide, madencilik, şeker, çimento gibi alanlarda da kayda değer ilerlemeler kaydedilmiş dolayısıyla, ekonomik yönden meydana gelen olumlu seyrin DP'ye verilen oyların artışı şeklinde geri döndüğü söylenebilir.¹⁰² Ancak, sevinçle karşılanan DP'nin 1954 seçimlerindeki başarısı bazı basın kuruluşları tarafından beklentileri karşılayamadığı gerekçesi ile eleştirilmiştir.¹⁰³

99 “Demokrat Parti Aday Listesinin Hususiyetleri ve Siyasi Çevrelerde Uyandırdığı İlk Akis”, **Akşam**, S 12762, 13 Nisan 1954, s.1.

100 YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007. (01.02.2019); “Seçim Neticeleri ve Nispi Usul”, **Forum Der-gisi**, C 1, S 5, 1 Haziran 1954, s.3.

101 “Bu Sabahki Son Neticeler”, **Akşam**, S 12782, 3 Mayıs 1954, s.1.; s.1; “İktidar Gene Demokrat Parti'de”, **Yeni Ulus**, S 139, 3 Mayıs 1954, s.1.; “Muazzam ve Müstesna Neticenin Tam Rakamları”, **Zafer**, S 1952, 3 Mayıs 1954 s.1-4; Yılmaz, **a.g.t.**, s.8.; Seçimlerde partilerin oy oranları ile milletvekili sayıları arasındaki fark, seçimlerin çoğunluk sistemine göre yapılmasından kaynaklanmaktadır.

102 Aslan, **a.g.t.**, s.64.

103 DP'ye yakınlığı ile bilinen dönem gazeteci ve yazarlarından Necip Fazıl Kısakürek, 2

1954 Genel Seçimlerinden zaferle çıkan DP, III. Menderes Hükûmetinin teşkili için harekete geçmiş ve kabinenin oluşturulması için çalışmalara başlamıştır. DP içerisinde yoğun bir şekilde devam eden çalışmalar neticesinde yeni kabine ilan edilmiştir. III. Menderes kabinesi şu şekilde teşkil etmiştir: Başbakan İstanbul Milletvekili Adnan Menderes, Devlet Vekili ve Başbakan Yardımcısı Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Vekili İstanbul Milletvekili Mükerrer Sarol, Devlet Vekili; İzmir Milletvekili Osman Kapani, Adliye Vekili Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, Milli Müdafaa Vekili Aydın Milletvekili Etem Menderes, Dahiliye Vekili Aydın Milletvekili Dr. Namık Gedik, Hariciye Vekili İstanbul Milletvekili Fuat Köprülü, Maliye Vekili Eskişehir Milletvekili Hasan Polatkan, Maarif Vekili Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Nafia Vekili Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoglu, İktisat ve Ticaret Vekili Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, Sıhhat Vekili İzmir Milletvekili Dr. Behçet Uz, Gıda ve İnhisarlar Vekili Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat, Ziraat Vekili Maraş Milletvekili Nedim Ökmen, Münakalat Vekili İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, Çalışma Vekili Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen, İşletmeler Vekili Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş.¹⁰⁴ Kabine listesi, Başvekil tarafından 14 Mayıs 1954'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a takdim edilmiştir.¹⁰⁵

Kabine içinde Namık Gedik'in de yer aldığı yeni isimler dikkat çekmekle birlikte, 4 Vekilin yeri değişmiştir. Bunlar: Devlet Vekili Celal Yardımcı, Dahiliye Vekili Etem Menderes, İktisat ve Ticaret Vekili Fethi Çelikbaş ve İşletmeler Vekili Sıtkı Yırcalı'dır. Ayrıca, bir de Devlet Vekilliği oluşturulmuştur. Yeni kabinede 6 yeni yüz görmek mümkündür. Bunlar: Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrer Sarol, Osman Kapani, Namık Gedik, Behçet Uz ve Muammer Çavuşoğlu'dur. Zorlu, dış temaslarda BM münasebetlerinde ve iktisadi sahalarda etkili olan kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Dr. Mükerrer Sarol ise Devlet Bakanlığı, iç politika ve matbuat konularından sorumludur.

Temmuz 1954 tarihli İhtilal Hükümeti Yazısında, DP'yi bu konuda eleştirmiştir. Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, "İhtilal Hükümeti", **Büyük Doğu Dergisi**, S 8, C 9, 2 Temmuz 1954, s.3.

104 "Yeni Kabinenin Listesi", İstanbul Ekspres, S 979, 18 Mayıs 1954, s.1.; "Hükümete Altı Yeni Vekil Dahil Oldu Dört Vekil de Yerlerini Değiştirdi", **Zafer**, S 1967, 18 Mayıs 1954, s.1.; "Yeni Kabineye Altı Yeni Bakan Girdi", **Yeni Ulus**, S 154, 18 Mayıs 1954, s.1.; **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (14 Mayıs 1954) Yer No: 3/5-25, Fihrist No:2785-3.

105 **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (14 Mayıs 1954), Yer No: 3/5-25, Fihrist No:2785-2.

Yeni Dahiliye Vekili Namık Gedik, parti ve Meclis faaliyetlerinde sevilen bir şahsiyet olarak görülürken, Menderes'in yakından tanıdığı ve güvendiği bir kişi olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak muhalif basına göre Gedik bu görev için "fazla hafif" idi.¹⁰⁶ DP listesine tekrar girmeyi başaran Namık Gedik için 1954 seçimleri yıldızının parlayacağı bir dönemdir. Meclis açılırken, onun devri de açılmaktadır. Üçüncü Menderes kabinesinde Dahiliye Vekili olarak görev alan Gedik 27 Mayıs 1960'a kadar (6-7 Eylül Olayları münasebetiyle bir dönem yerini Etem Menderes'e bırakmıştır.) koltuğunda kalmayı başaracaktır. Ayrıca Menderes, her zaman Gedik'ten Dahiliye Vekili olarak fayda sağlayacağına inanmıştır.¹⁰⁷ Bu doğrultuda basında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in yıldızının bir anda parlayarak, Menderes'in en güvendiği insanlardan birisi olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Namık Gedik'in Bakanlık döneminin (1954-1960) genel bir değerlendirmesinin yapıldığı basına göre 1954 seçimlerinin ardından Menderes Dahiliye ve Milli Müdafaa Vekaletlerine en güvendiği isimleri getirmeye karar vermiştir. Dahiliye Vekaleti için aradığı isim Namık Gedik'tir. Gedik, Menderes'in insan hakları anlayışını ve politika felsefesini tamamen benimsemiştir. Gedik ile ilgili değerlendirmenin özünü, Menderes'e bağlılığı oluşturmaktadır. Gedik'in en önemli özelliği, Menderes'e olan sadakatidir.¹⁰⁸ Menderes ve Gedik, ülkeyi kendileri dışında bir parti veya kişinin idare etmesi durumunda, mutlak bir geriye gidişin başlayacağına inanmaktaydılar. Bu inanış İttihat ve Terakki dönemi anlayışı ile benzerlik göstermektedir. Zira o dönemde de İttihat ve Terakki hükümeti dışında, ülke yönetiminde söz sahibi olmak isteyen tüm partiler vasıfsız ve devlet yönetiminden bihaber olarak görülmektedir.¹⁰⁹

Öte yandan, kabinedeki diğer isimlerden Ulaştırma Bakanı, Mü-

106 "Mecliste Tefsirler", **Akis Dergisi**, 22 Mayıs 1954, s.6.

107 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

108 "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

109 Dergide yer alan Gedik ile ilgili olumsuz değerlendirmeler arasında "İçişleri Bakanı bu fikirlerini sadece bütün inanmışlığı ile açıklamaktan geri kalmıyor. Tatbikatta da bağlılığını ortaya koyuyordu. Samimi olarak inandığı yepyeni bir Türkiye'nin kurulması için kimsenin gözünün yaşına bakılmamasıydı. Menderes ve arkadaşları, illa iş başında kalma arzusunda olan kimseler değillerdi. Ama bir uçak onlara emanet edilmişti. İşi bırakmak demek, uçağın mutlaka düşmesi, parçalanması demektir ki, buna iş başında olanlar nasıl razı olsunlar. İşte Gedik, bu yüzden mutlaka iktidarda bulunmak zorunluluğuna inanıyordu." ifadeleri öne çıkmaktadır. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

hendis Muammer Çavuşoğlu uzun yıllar Bayındırlık Bakanlığı'nda görev yapmış, Bakanlık Müsteşarlığı görevinde bulunmuş bir idareci olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz ise İzmir Belediyesi'ndeki başarılı çalışmaları ile ün yapmış ve CHP Döneminde de Ticaret Bakanlığı yapmıştır. Kabinenin kurulmasına müteakip 31 Mayıs 1954'de Menderes, Amerika'ya, ABD Başkanı ile görüşmek için hareket etmiştir.¹¹⁰

Meclis Başkanlığı seçimi yapılmış ve 489 oy ile Refik Koraltan tekrardan Meclis Başkanı seçilmiştir. Meclis Başkanlığı seçimi sırasında muhalefet partileri seçime iştirak etmemişlerdir. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiştir. 486 kabul oyuna karşılık 27 çekimser oy ile Celal Bayar tekrardan Cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir.¹¹¹

2.1.1. Dahiliye Vekilliğinde Namık Gedik Dönemi: İç Güvenlik İdaresi

2.1.1.1. Dahiliye Vekaleti'nde Müsteşar, Vali ve Emniyet Müdürü Atamaları (1954-1957)

Yeni kabinenin ilanı ile Dahiliye Vekilliği görevine getirilen Namık Gedik¹¹² iç güvenlik idaresi ile ilgili yetkili müsteşar, vali ve emniyet müdürleri arasında değişikliğe gitmiştir. Zira, Dahiliye Vekili olarak iç güvenlik idaresinde meydana gelecek herhangi bir aksaklığın ülkenin genel huzur ve sükununa olumsuz yönde yapacağı etki aşıkardır. Bu konudaki hassasiyet gereği yönetici kadrosunda değişiklik yapılması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle Namık Gedik iç güvenlik idaresinde kendi kadrosunu oluşturabilmek için değişikliklere imza atmıştır. Bu bağlamda 1950'den beri Konya Valiliğini yürüten Kemal Hadımlı 27 Mayıs 1954'te Dahiliye Vekaleti Müsteşarlığına tayin edilmiştir.¹¹³ Vali Muavini olan Ekmel Çetiner Uşak Valiliğine, Çanakkale Valiliğine ise Kemalettin Tarhan tayin olunmuştur.¹¹⁴

110 "Yeni Kabine", **Vatan**, S 4675, 18 Mayıs 1954, s.7.; "Yeni Kabine Çok İyi Karşılandı", **Zafer**, S 1970, 21 Mayıs 1954, s.1-7.; "Mecliste Tefsirler", **Akis Dergisi**, 22 Mayıs 1954, s.6.

111 "Yeni Meclis Dün Toplandı", **Akşam**, S 12794, 15 Mayıs 1954, s.1-2.

112 Dahiliye Nezreti Hususi Kalem Müdürü Mazhar Atacanlı tarafından Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'ne hitaben gönderilen yazıda; Gedik'in, 18.05.1954 tarihinde Dahiliye Vekilliği vazifesine başladığı belirtilmiştir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, İçişleri Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü, Sayı:1/345, Tarih:28.05.1954.

113 **BCA**, 30-11-1-0/245-20-6.; "Konya Valisi", **Akşam**, S 12805, 26 Mayıs 1954, s.2.

114 "Dahiliyede Yeni Tayinler", **Akşam**, S 12802, 23 Mayıs 1954, s.2.

Bunun yanında 27 Mayıs 1954'te emniyet müdürleri arasında önemli bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. İzmir Vali Muavini Alaattin Eriş¹¹⁵ Kararname ile İstanbul İl Emniyet Müdürü olarak atanmıştır.¹¹⁶ İstanbul Emniyet Müdürü Ethem Yetkiner ise 27 Mayıs 1954 tarihli Karar ile Emniyet Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir.¹¹⁷ Genel müdür muavinliğine ise Selahaddin Aslankorkut getirilmiştir.¹¹⁸ İstanbul Emniyet Müdürlüğü diğer iller ile kıyaslandığında ayırt edici bir farklılığa sahiptir. Çünkü başta şehrin asayişinin temini gibi durumlarda meydana gelecek herhangi bir aksaklık basına doğrudan yansımaktadır. Polisiye tedbirler anlamında yetersiz kalınacak olunur ise önü alınmaz sorunlar ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle Namık Gedik, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nde değişiklik gerçekleştirmiştir. İstanbul'un ardından 19 Haziran 1954'te çıkarılan Kararname ile Emniyet Genel Müdürlüğü'nde emniyet müdürü olarak görev yapan Esat Nermi Eren-dor, Ankara İl Emniyet Müdürü olarak tayin edilmiştir.¹¹⁹

1954'de oluşturulan kadro ile 1955 Eylülüne kadar gelmiş ancak 6-7 Eylül 1955'de meydana gelen olaylar nedeni ile emniyette ve mülki idare amirleri arasında değişiklikler söz konusu olmuştur. İdare amirleri arasında en tepeden başlanarak önemli değişikliklere gidilmiştir. İlk olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik'in 10 Eylül'de görevinden istifa etmesi üzerine Dahiliye Vekilliğine Milli Müdafaa Vekili Etem Menderes getirilmiştir.¹²⁰ Ayrıca Gedik, hadiselerin yaşandığı 6 Eylül'den istifa ettiği 10 Eylül'e kadar yaşanan hadiseler ve istifası ile ilgili hiç bir açıklama yapmamıştır. Gedik'in istifa etmesini takiben diğer idareci-lerde de değişikliğe gidilmiştir. Ankara Valiliği'ne Konya Valisi Cemal Gökten, Beyoğlu Kaymakamlığına Beykoz Kaymakamı Cevat Çapa-

115 7 Haziran 1954 günü İstanbul'da görevine başlamıştır. Bkz. "Yeni Emniyet Müdürü Görevine Başladı", **Akşam**, S 12815, 7 Haziran 1954, s.1.

116 **BCA**, 30-11-1-0 / 245-21-3.

117 **BCA**, 30-11-1-0/ 245-21-5.; "Emniyet Genel Müdürlüğü", **Akşam**, S 12801, 22 Mayıs 1954, s.1

118 "Dahiliyede Yeni Tayinler", **Akşam**, S 12802, 23 Mayıs 1954, s.2.

119 **BCA**, 30-11-1-0/ 245-22-3.

120 10 Eylül 1955 tarihinde Dahiliye Vekaleti'nde meydana gelen değişiklik, Başvekil Adnan Menderes tarafından Cumhurbaşkanlığı makamına arz edilmiştir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No:3-6/29, Fihrist No:3174-2. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No: 3-6/29, Fihrist No: 3174-1.; ayrıca söz konusu değişiklik, Cumhurbaşkanlığı makamı tarafından, 10 Eylül 1955 tarihinde TBMM'ye bildirilmiştir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No: 3-6/29, Fihrist No:3174.

noğlu, Konya Valiliği'ne de Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner tayin edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğüne Ankara Valisi Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne ise Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu atanmıştır.¹²¹ Ayrıca Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazlı Bilge ve Tuğgeneral Nedim Erensoy da görevden alınmıştır. Bu yer değişikliği ve görevden almalarda, 6-7 Eylül Hadiseleri sırasında ilgili kişilerin “görevi ihmal” ettikleri gerekçe gösterilmiştir.¹²² Bunun yanında muhalefetin olası tepkisini azaltmak ya da önüne geçmek için de atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.

1955'de görevinden istifa eden Namık Gedik 24 Aralık 1956'da tekrardan Dahiliye Vekilliği görevine başlamıştır.¹²³ Temmuz 1957'de Dahiliye Vekili Namık Gedik başkanlığında yapılan toplantı neticesinde mülki idare amirleri arasında yeniden değişikliğe gidilmiştir. Buna göre 10 Kasım 1954'te¹²⁴ İzmir Valisi olarak ataması yapılan Kemal Hadımlı'nın, İstanbul Valiliği'ne vekaleten bakması kararlaştırılmıştır. Bu karar 6-7 Eylül 1955 olaylarından itibaren istifası basın tarafından zaman zaman dillendirilen İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın yerine kalıcı olarak Hadımlı'nın verilmesi olarak yorumlanmıştır.¹²⁵ Ancak Gökay'ın yerine asaleten gelecek olan kişi Mehmet Mümtaz Tarhan olacaktır.¹²⁶

2.1.1.2. Ülke Genelinde, Güvenlik Kuvvetlerinin Nitelik ve Sayı Bakımından İyileştirilme Çalışmaları

Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656

121 “Dahiliye Vekili İstifa Etti”, **Akşam**, 11 Eylül 1955, s.1.; “İdare Amirleri Arasında Tayinler”, **Son Posta**, S 5637, 11 Eylül 1955, s.1; “İdare Amirleri Değiştirildi”, **Ulus**, S 11753, 11 Eylül 1955, s.1

122 “6 Eylül Akşamı Vazifelerinde İhmal Görülen İdare Amirleri ve Komutanlar Hakkındaki Tahkikat Derinleştiriliyor”, **Akşam**, S 13266, 10 Eylül 1955, s. 1.; Korgeneral Vedat Garan 15. Kolordu Kumandanı olup I. Ordu Kumandanlığına vekalet etmektedir. Korgeneral Fazlı Bilge III. Kolordu Kumandanı, Tuğgeneral Nedim Erensoy da I. Ordu Kumay Başkanı olarak görev yapmaktaydılar. Bkz. “İki Korg. Bir Tuğgenerale İştten El Çektirildi”, **Son Posta**, S 5637, 10 Eylül 1955, s.1.

123 1957 seçimleri ile 25 Kasım 1957'de tekrardan kabinede İçişleri Bakanı olarak yerini alan Gedik bu görevini 27.05.1960'a kadar devam ettirecektir; “Dr. Namık Gedik Dahiliye Vekili”, **Zafer**, S 2636, 24 Aralık 1956, s.1.

124 **BCA**, 30-18-1-2/137-90-10.

125 “Kemal Hadımlı İstanbul Vali Vekilliği'ne Getiriliyor”, **Akşam**, S 14115, 12 Temmuz 1957, s.1.

126 “Mümtaz Tarhan İstanbul Valisi”, **Zafer**, S 2960, 21 Kasım 1957, s.1.

sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin, Emniyet Umum Müdürlüğü kısmına bazı kadrolar ilavesi hakkındaki Kanun¹²⁷ münasebetiyle 20 Aralık 1954 tarihli TBMM oturumunda Emniyet Genel Müdürlüğü kadrosuna 250 polisin alımı ile alakalı müzakere yapılmıştır. Konu ile alakalı ilk sözü alan DP Bursa Milletvekili Agah Erozan'a göre, 250 polis alımı memnuniyet verici ama sayısal olarak yetersizdir. Buna rağmen Erozan, Dahiliye Vekili'ne teşekkür etmiştir.¹²⁸ Erozan polislerin maaşları konusunda aynı memnuniyeti duymadığının altını çizmiştir. Polis alımlarında istenilen sayının tutturulamadığını dile getiren Erozan bunun sebebini polisler verilen mevcut maaşın düşüklüğü olarak göstermiştir. Bu nedenle polis ilanlarına ortaokul ve lise mezunu kişilerden ziyade, ilkokul mezunu vatandaşların ilgi gösterdiğini belirtmiştir. Polis sayısının azlığına vurgu yaparken, DP döneminde polis sayısındaki iyileşmeye dikkat çekmiştir.¹²⁹ Polis teşkilatının, hem nitelik hem de nicelik bakımından eksikliklerine değinerek az sayıda polisin çok fazla iş yükünün altında ezildiğini vurgulamıştır.¹³⁰ Konuşmasının sonunda Namık Gedik'e hitaben şu ifadelerle konuşmasını sonlandırmıştır:

“Şimdi takdirinize arz ediyorum, bu kadar ağır vazifeyi omuzlarında taşıyan, devletin her türlü otoritelerinden gelen ve en son polisin eliyle hallolunan meseleler karşısında polisin vasfı, polisin terfihi¹³¹ hem çok mühimdir ve hem de zaruridir. Bunda memleketin kazancı büyük olacaktır. Sayın Vekil arkadaşımızdan ve emniyet genel müdüründen şunu rica ediyorum; lise mezunu niçin gelmiyor? Vazife ağır para az da ondan. Bunun ikisini birlikte mütalâa etmek lazımdır.”¹³²

Erozan'ın ardından Meclis kürsüsüne Dahililiye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Sözlerine Erozan'a teşekkür ederek başlamıştır. Gedik,

127 Kanunun gerekçesi için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), Esbabı Mucibe, s.1.

128 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167

129 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167.

130 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167.

131 Refah verme, bollukta yaşatma.

132 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

emniyet alanında çalışan personelden bahsederek, bu alanda çalışmanın öncelikle fedakarlık ve feragat konusu olduğunu ifade etmiştir. Polis sayısının azlığını kabul ederek başka ülkelerdeki polis sayısı ile mukayese yapmış ve Türkiye’deki sayının düşüklüğünü dile getirmiştir.¹³³ Gedik az sayıyla çok iş başaran polis teşkilatını överek şerefli bir mesleğin mensupları olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, bu kadar az sayı ile çok fazla suçun aydınlatıldığını dile getiren Gedik, bunun karşılığı olarak polislerin haklarında iyileşmeye gideceklerini söylemiştir.¹³⁴ Dahiliye Vekili’nin konuşmasının ardından, tasarının oylamasına geçilmiş ve tasarı oy çokluğu ile kabul edilmiştir.¹³⁵

Polis Teşkilatı ile ilgili olarak Dahiliye Vekaleti 1955 yılı bütçesi münasebetiyle konuşan Namık Gedik, Uluslararası Polis Teşkilatı ile Türk Polis Teşkilatının dirsek teması içerisinde olduğunu ifade ederek, bu durumdan gayet olumlu neticeler alındığını vurgulamıştır. Öte yandan, Avrupa’ya eğitim için personel göndermeyi ihmal etmediklerini ifade eden Gedik, ileriki yıllarda eğitim amaçlı yurt dışına personel gönderme işinin daha da artacağını dile getirmiştir. Gedik sözlerini ülke genelinde asayişe müessir fiillerin emniyet teşkilatının üstün çalışma azmi ile birlikte önemli ölçüde azaldığını ifade ederek bitirmiştir.¹³⁶

27 Nisan 1955 tarihli TBMM oturumunda, HP Elazığ Milletvekili Selahattin Toker, Dahiliye Vekili Namık Gedik’e hitaben polis-jandarma okullarının ve eğitim için ülke dışına gönderilen personel sayısı ile alakalı şifahi soru yöneltmiştir. Gedik, 1955 senesi itibari ile polis kuvvetlerinin görev yapmış olduğu karakol sayısının 659 olduğunu, bunların 193’ünün ise devlet tarafından kiralandığını ve toplam kira giderinin ise 420 bin lira civarında kaydedildiğini dile getirmiştir. Ancak bu haliyle mevcut karakolların yetersiz kaldığının altını çizen Gedik, yaptıkları program dahilinde her sene 15-20 polis karakolu yaptırmak suretiyle açığın kapatılmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Jandarma Karakolları konusunda da açıklamada bulunan Gedik, ülke genelinde Jan-

133 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

134 “...fazla mesai yapan ve bu yüzden yıpranan polislerimizin de bu yıpranma paylarını dikkate almak suretiyle bir fazla mesai ücreti teklifi hususunda Vekaletimiz hazırlık yapmaktadır. Tekemmül ettiği takdirde yüksek huzuruza bunu da sevk edeceğiz.” Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

135 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 3, İçtima:1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.170.

136 “Dahiliye Vekaleti’ne Ait Bütçenin Müzakeresi”, **Zafer**, S 2165, 07 Ocak 1955, s.7.

darma Karakolu sayısını 3129 olarak belirtmiştir. 3129 Jandarma Karakolundan 559'unun devlet tarafından kiralandığını ifade ederken, kira bedeli olarak ise 194.404 TL ödendiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Gedik, yapılan planlama dahilinde her sene 25 Jandarma Karakolu yaptırmak suretiyle şartları daha iyi hale getirmeye çalıştıklarını da sözlerine eklemiştir.¹³⁷

Gedik, zabıta amir ve memurları yetiştiren okullar ile ilgili istatistikî bilgiler paylaşmıştır. Buna göre Polis Enstitüsü'nün iki senelik eğitim veren kısmından 1943-1954 arası 561 memur mezun olmuştur. Bu sayı ortalama her sene 37-87 arasındadır. Polis memurlarının 9 aylık eğitim sonucu komiser yardımcısı olarak atamaları için Mesleki Orta Tahsil Bölümünden 1943'den 1954'e kadar 1024 memur mezun olmuştur. Halen bu bölümde 271 memur okumaktadır. Ayrıca orta kısımda her yıl ortalama 100 memur mezun olmaktadır. Polis memuru yetiştirmek için ise dokuz aylık bir eğitim dönemi sonunda Ankara Polis Enstitüsü ilk kısmından 1946-1954 arasında 1124 polis memuru mezun olmuştur. Başkomiser kadrosunda görevli polislerin Emniyet Amiri olabilmeleri için ise Ankara Polis Enstitüsü'nde dokuz aylık eğitim dönemi sonunda 1937'den 1954'e kadar 305 başkomiser devam etmiştir. Polis memur ve stajyerlerinin mesleki ilk tahsilini veren İstanbul Polis Okulunda ise 1944 yılından 1954 yılı sonuna kadar 2733 memur okumuştur.¹³⁸ Gedik sayısal veriler ile geçmişte ve o günlerde yapılmış olan ve yapılan çalışmaların daha somut bir şekilde anlaşılmasına imkan sağlamıştır. Aynı sorunun Jandarma ile alakalı kısmına da cevap veren Gedik, ülke çapında beş yerde Er Okullarının mevcut olduğunu ve bu okullarda 1950 ve 1955 arasında 101 subay, 693 astsubay ve 437 uzatmalı onbaşı mezun olduğunu dile getirmiştir.¹³⁹

Gedik ayrıca, polis ile jandarmanın birleştirilmesi ve güvenlik güçlerine fazla mesai ücreti¹⁴⁰ ödenmesi konusunda da açıklamalarda

137 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 6, İçtima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.474-475.

138 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 6, İçtima:1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.475.

139 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 6, İçtima.1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

140 Gedik, polis ve jandarmaya ek mesai ücreti verilmesi hususunda da bir kanun layihası hazırladıklarını ve hazırlanan bu layihanın Başvekalete gönderilmiş olduğunu beyan etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 6, İçtima.1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

bulunmuştur. Buna göre kolluğun birleştirilmesi ile alakalı teklifler komisyonunda halen müzakere halindedir.¹⁴¹ Bu süreç içerisinde, 16 Ocak 1957’de yapılan Bütçe Encümeni toplantısında Dahiliye Vekaleti’ne bağlı bazı kurumların bütçelerine yönelik müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler sırasında Jandarma Genel Komutanlığı bütçesi görüşülürken, Türkiye’nin güney kesimlerinde mayınlanmış olan bölgelerin istimlakı ve bu iş için de bütçeye beş milyon civarında bir tahsisat konulması kararlaştırılmıştır. Gedik’e göre polis ile jandarma kuvvetlerinin birleştirilmesi¹⁴² gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda jandarma ilçelerden çekilecektir.

Öte yandan, emniyet teşkilatının eksilerini ve artılarını elinden geldiği kadar yerinde inceleyerek bizzat görme imkanı yakalayan Gedik, polis teşkilatının görevleri ile ilgili başarılarında artış olduğu kanaatinde. Gedik’e göre DP’nin iktidar olduğu 1950’den itibaren meydana gelen suçlarda ciddi oranda bir azalma görülmektedir. Buna göre; hayvan hırsızlığında yüzde 65, yangın çıkarma suçlarında yüzde 75, arazi ihtilaflarından doğan hadiselerde yüzde 60, haneye tecavüz suçlarında yüzde 85, yaralama olaylarında ise yüzde 40 oranında bir azalma söz konusudur. Müzakereler neticesinde Dahiliye Vekaleti bütçesi Encümende kabul edilmiştir.¹⁴³ Daha sonra kabul edilen Emniyet Umum Müdürlüğü Kadrolarına ait 30 Ocak 1957 kabul tarihli 6890 sayılı kanun, 7 Şubat 1957 tarihli resmi gazetede yayımlanarak kanunlaşmıştır. 6890 sayılı kanun polislerin maaş, terfi ve mevcut kadrolarının artırılması ile ilgilidir.¹⁴⁴

25 Şubat 1957’de TBMM’de Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi’nin görüşülmesi sırasında HP Meclis Grubu adına Safaeddin Karanakçı söz almıştır. Karanakçı, Jandarma kadrosunun ülke genelinde sayısal açıdan eksik olduğunu dile getirmiştir. Dahiliye Vekili Namık

141 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 6, İçtima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

142 Namık Gedik’in dile getirmiş olduğu, Polis ve Jandarma kuvvetlerinin birleştirilmesi meselesi daha önceden de gündeme getirilmiştir. 12.12.1920’de bu konuda bir kanun tasarısı hazırlandığı bilinmektedir. Bkz. **BCA 30-18-1-1 / 2-22-17**

143 “Polislerin Adeti 500 Artırılıyor”, **Ulus**, 17 Ocak 1957, s.1-5.; “Dahiliye Bütçesi Müzakere Edilirken, Namık Gedik, Antidemokratik Kanunlar Olmadığını Söyledi”, **Akşam**, S 13945, 16 Ocak 1957, s.2.

144 “Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanuna Bağlı (1) Sayılı Cetvelin Emniyet Umum Müdürlüğü Kısımında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, (7 Şubat 1957), **Resmî Gazete**, 6890/9529.

Gedik ise Karanakçı'nın bu konuda haklı olduğunu ifade etmiştir. Jandarmanın sayısal azlığı ve imkânsızlıklarından kaynaklı sorunların giderilmesi adına, zaruri olan ihtiyaçların Milli Müdafaa ve Erkanı Harbiye-i Umumiye ile koordineli bir şekilde çalışarak, giderilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁵

Safaeddin Karanakçı, Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri sırasında polis kuvvetlerinin nitelik bakımından geliştirilmesi gerekliliğine değinmiştir. Ona göre Emniyet Teşkilatının temelini oluşturan Emniyet Teşkilatı Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, tek parti dönemi anlayışına göre oluşturulmuştur. Polis olabilmek için orta derece okul mezunu olmak şarttır. Ancak, ilkokul mezunu olanlar da yapılan sınavdan başarılı olmak kaydıyla polis olabilmektedir. Vatandaşla birebir muhatap olan polislerin eğitim seviyesinin belli bir seviyede olması gerekmektedir. Ayrıca polislik mesleğini cazip hale getirebilmek için en önemli konu polis maaşlarında iyileşmeye gidilmesidir. Bu nedenle polis maaşının 20 liradan 25 liraya çıkarılması zaruridir.¹⁴⁶ Karanakçı öz olarak gerek eğitim gerekse maddi yönden polis teşkilatı ile ilgili bir takım sorunları gündeme getirilerek bunların düzeltilmesi adına alınması gereken tedbirler konusunda teklifler öne sürmüştür. Karanakçı'nın konuşmasının ardından Meclis kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik'e göre polislerin eğitim durumu tatmin edici değildir. Bunun çeşitli nedenleri vardır, ancak öğretmenlerin niteliği eğitimi doğrudan etkilemektedir. Bu durum göz önüne alınarak polis enstitülerine yabancı uzman getirileceğinden bahseden Gedik böylelikle öğretmen ve öğrencilere önemli katkılar sunulacağını düşünmektedir. Aslında eğitim anlamında yabancı uzmanlardan yararlanılması Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de söz konusudur. 1923-1938 arasında ağırlıklı olarak Alman ve Avusturyalı uzmanlardan faydalanılmıştır. Yabancı uzmanların telkinleri doğrultusunda iç güvenlik ve polis eğitimi konularında atılımlar gerçekleştirilmiştir. Gedik, ayrıca 1957 için 500 kişilik polis kadrosuna ihtiyaç duyduklarını ve 500 kişi polisi kadrosunun bu sayı-

145 Cumhuriyetin ilk yıllarına güvenlik güçlerinin silah, teçhizat ve araba ihtiyaçlarının neredeyse tamamı elde imkan olmamasından kaynaklı olarak yurt dışından giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 1924, 1925 ve 1939 da yurt dışından pazarlıkla otomobil alımı ve polis teşkilatı için gerekli tabancaların Belçika'daki Natioanal Drame De Guerre Fabrikası'ndan pazarlıkla satın alımı yoluna gidilmesi ve Amerika'dan Emniyet Teşkilatı için Silah satın alımı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. **BCA** 30-18-1-1 / 12-71-7; **BCA** 30-18-1-1 / 14-37-10; **BCA** 30-18-1-1 / 12-59-7; **BCA** 30-18-1-2 / 87-54-8.

146 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.790.

nın dışında olduğunu ifade etmiştir. Gedik'in konuşmasının ardından yapılan Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe Kanunu tasarısı oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹⁴⁷

Öte yandan, çeşitli hükûmetler döneminde yurt dışında yapılan Emniyet Teşkilatı ile ilgili önemli toplantılara Türkiye'den de temsilci gönderilmiştir. Namık Gedik'in Dahiliye Vekili olduğu dönem içerisinde de bu tür toplantılara Türkiye'yi temsilen katılımcı gönderilmesine büyük bir itina gösterilmiştir. Bu bağlamda Uluslararası Kriminal Polis Komisyonu Umumi Heyeti'nin 9-14 Ekim 1954 tarihleri arasında Roma'da yapacağı 23. toplantısına Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Sabri Sözer ve İcra Komitesi Üyesi Azmi Yumak'ın gönderilmesi bu duruma örnektir.¹⁴⁸

Yine, bu dönemde gerek Dahiliye Vekaleti gerekse hükûmetin çabaları sonucu Polis Teşkilatı ile ilgili çok önemli uluslararası kongrelerin Türkiye'de de yapılması sağlanmıştır. Bu çerçevede, Dahiliye Vekaleti'nce büyük önem verilen toplantıya geniş bir katılım sağlanmıştır. Buna göre çıkarılan Kararname ile İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Kriminal Polis Komisyonu'nun Umumi Heyet Toplantısına, Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner riyasetinde Genel Müdür Yardımcısı Sabri Sözer, İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş, Ankara Polis Enstitüsü Müdürü Nejat Orkuş, İstanbul Polis Okulu Müdürü Namık Karayel, Mezkur Komisyonun İcra Komitesi Azası Emniyet Genel Müdürlüğü 4. Şube Müdürü Azmi Yumak, İstanbul Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı Hazım Çelik, İstanbul Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdür Yardımcılığında çalışan Sıhhi Müze Müdürü Dr. Kamil Özer, Ankara Polis Enstitüsü Kriminalistik Öğretmeni Bahattin Kirman ve Emin Güven, Emniyet Genel Müdürlüğü Birinci Daire Başkanı Feridun Demir, Telsiz Şubesi Müdürü Selahattin Salışık ve 5. Şube Müdürü Yusuf Danışman'dan müteşekkil bir heyetin iştirak etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁴⁹

147 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.792-793.; Ali Dikici, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polisinin Alman ve Avusturya Polis Teşkilatları İle İşbirliği (1923-1938), **Belgi Dergisi**, S 14, 2017, s.490.

148 **BCA 30-18-1-2 / 136-61-7.**

149 **BCA 30-18-1-2 / 140-72-15.**; Ayrıca, toplantıya Ordudan rütbeli kişilerin de katılımı sağlanmıştır. Bkz. **BCA 30-18-1-2 / 140-76-6.**

2.1.1.3. Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik Çerçevesinde Hazırlanan Bazı Asayiş Raporları

Nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmeye çalışılan polis teşkilatı sunmuş olduğu raporlarla genel güvenlik ve asayiş ile alakalı yapılan çalışmaları ortaya koymuştur. Bu çalışmalar rapor haline getirilerek Dahiliye Vekaleti aracılığı ile Başbakanlığa gönderilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından tutulan raporlar Dahiliye Vekaleti ve Hükümet için öneme sahiptir ve hükümete genel güvenlik açısından bilgi akışı sağlamaktadır.

2.1.1.3.1. 1955 (Mayıs) ve 1956 (Kasım-Aralık) Dönemleri Asayiş Raporları

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1955 Mayıs ayına ait Asayiş Raporunda, Türkiye’de asayiş bozucu herhangi bir hadisenin meydana gelmediği belirtilmiştir. 1955 Mayıs ayı içerisinde Türkiye’de işlenen suç miktarında bir önceki yılın aynı ayına nazaran toplam olay sayısında 95 vakıa azalmıştır. 1955 Mayıs ayında polis kuvvetlerince muhtelif mıntikalarda yapılan aramalarda 57 adet mavzer tüfeği, 276 adet tabanca, 83 adet av tüfeği, 5812 adet mavzer mermisi, 1070 adet tabanca mermisi ve 608 adet kesici silah ele geçirilmiştir. Bunun yanında 1955 yılı için hudutlarda çapul amaçlı herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Ayrıca geçmiş tarihlerde işlemiş oldukları suçlardan dolayı firar konumunda bulunan gasp suçundan 2, cezaevi firarilerinden 10 ve hayvan hırsızlığı suçlarından 17 olmak üzere toplamda 29 firari şahıs yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. İstatistik incelendiğinde gerek ele geçen malzemeler, gerekse suçlardaki düşüş, Polis teşkilatının başarısını ortaya koymaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1955 Mayıs ayına ait asayiş raporu, Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekalete sunulmuştur. Buradan hareketle Türkiye geneli asayiş olaylarının Namık Gedik tarafından bizzat takip edildiği ve Başvekaletin bu konuda bilgilendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁰

1956 Kasım ayına ait Asayiş Raporuna göre Türkiye’de asayiş bozucu herhangi bir hadise meydana gelmemiştir. Bu tarihte polis kuvvetlerince muhtelif mıntikalarda yapılan aramalarda 25 adet mavzer tüfeği, 202 adet tabanca, 51 adet av tüfeği, 138 adet mavzer mermisi, 6699 adet tabanca mermisi ele geçirilmiştir. Malzemeler, şüpheli şahıs-

150 BCA 30-1-0-0 / 67-423-7.

larla birlikte adliyeye teslim edilmiştir. Ele geçirilen malzemeler 1956 yılı için halk arasındaki silahlanmanın boyutunu ortaya koymaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi için emniyetin aramalara önem verdiği görülmektedir. Rapora göre, 1956 Kasım ayı içerisinde hudutlarda büyük çaplı bir olay meydana gelmezken, kaçak olarak Suriye'ye geçirilmek istenilen 141 büyük baş ve 2161 küçükbaş hayvan elde edildiği dile getirilmiştir.¹⁵¹ Bu durum, özellikle Güneydoğu sınır bölgelerinde kaçakçılığın önlenemediğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde devletin en çok uğraştığı konuların başında kaçakçılık gelmektedir. Kaçakçılık, Osmanlı Devleti'nden kalma sorunların başında gelmektedir. Uzun yıllar devam eden savaş ortamlarında, güney sınırlarında yaşayan bölge halkının adeta geçim kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet Hükümetleri bu sorunu ortadan kaldırmak için hayli zorlanmışlardır. Güney sınırlarındaki kaçakçılık faaliyeti, Türkiye ve Suriye gümrüğüne takılmadan kolay yoldan para kazanmanın yolu olarak görülmektedir.¹⁵² Öte yandan, geçmiş dönemlere ait firar konumunda bulunan, gasp vakıası faillerinden 2, hayvan hırsızlığı vakıası faillerinden 15 ve cezaevi firarilerinden 4 olmak üzere toplamda 21 kişi adliyeye teslim edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1956 Kasım ayına ait asayiş raporu, Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekalete sunulmuştur.¹⁵³

1956 Aralık ayına ait Asayiş Raporuna göre Türkiye'de asayiş bozucu herhangi bir hadise meydana gelmemiştir. Bu tarihte polis kuvvetlerince muhtelif mintikalarda yapılan aramalarda 41 adet mavzer tüfeği, 183 adet tabanca, 38 adet av tüfeği, 285 adet bıçak, 1435 adet mavzer ve 638 adet tabanca mermisi ele geçirilmiştir. Ayrıca kaçak olarak Suriye'ye geçirilmek istenilen 54 büyükbaş ve 571 küçükbaş hayvan ele geçirilmiştir. Öte yandan, geçmiş dönemlere ait firar konumunda bulunan gasp vakıası faillerinden 3, hayvan hırsızlığı vakıası faillerinden 18, cezaevi firarilerinden 5 olmak üzere toplam 26 kişinin adliyeye sevk edildiği belirtilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1956 Kasım ayına ait asayiş raporu Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekalete sunulmuştur.¹⁵⁴

151 BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

152 Alev Gözcü, Fevzi Çakmak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Güney Sınırında Gerçekleştirilen Kaçakçılık Faaliyetleri, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 21, S 3, Yıl:2019, s.687.

153 BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

154 BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

2.1.1.4. 1957 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Siyasi Partiler ve Muhtelif Konular İle İlgili Telgraf, İstihbarat Raporları ve Notlar

1957 Genel Seçimleri öncesi ve sonrası üzerinde hangi kurum ya da kişi tarafından yazıldığı aynı zamanda hangi kurum ya da kişiye gönderildiği ile alakalı bir ibare bulunmayan 24 Nisan 1956, 2 Temmuz 1956, 29 Mayıs 1957, 5 Temmuz 1957 ve 16 Kasım 1957 tarihlerine ait Cumhuriyet Arşivleri içerisinde yer alan istihbarat rapor ve notlarına ulaşılmıştır. Bu raporlar siyasi partiler, üniversiteler, güvenlik ve çeşitli konularla ilgili bilgiler içermektedir. Raporların hangi kuruma hazırlatıldığı bilinmemektedir ve çok farklı konularda karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partilerden, halkın günlük yaşamına, genel asayişten, politik gelişmelere kadar hemen hemen birçok konuda raporlar tutulmuştur. Bunun hükûmet açısından faydası yadsınamaz bir gerçektir. Kitle iletişim araçlarının yetersiz olduğu bir dönem dikkate alındığında hükûmet politikalarının halk nazarında ne gibi etki yaptığı ya da devlet aleyhine karşı muhtelif tehditlerin anlaşılabilmesi noktasında raporların önemi aşıkardır. Raporların ülkenin içişlerinin sorumluluğunu üzerine alan Dahiliye Vekaletine ya da doğrudan Başvekalete gönderilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

Bu bağlamda 24 Nisan 1956 tarihli notta, 1956'da CHP tarafından organize edilen bir toplantının polis marifetiyle dağıtılmasına yer verilmiştir. Toplantıya yapılan müdahalenin halk tarafından memnuniyetle karşılandığı değerlendirilmektedir.¹⁵⁵ Ayrıca muhalif partilerin birleşmesi halinde, bunların nispi seçim sistemini (1950 öncesi seçim sistemi, iki dereceli seçim) destekleyecekleri ve bu konu üzerinde genel bir kampanya faaliyetleri yürütecekleri ifade edilmektedir. Seçim hazırlıkları çerçevesinde CMP içerisinde çatlakların oluştuğu ve bu bağlamda, muhalefet arasında işbirliğine CMP'den bazı kesimlerin karşı çıktığı şeklindeki haberlere yer verilmektedir. Partiler ile ilgili bu ifadeler değerlendirildiğinde bilgilerin iktidar partisi tarafından hususi olarak tutulan notlardan ibaret olabileceği düşünülmektedir.¹⁵⁶ Belgeler içerisinde Zafer gazetesinden alındığı anlaşılan "Muhalefetleri Nasıl Görüyoruz" başlıklı yazı da yer almaktadır.¹⁵⁷

155 BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.

156 BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.; Muhalefetin, iktidara karşı birleşmesi konusu ile ilgili olarak, 7 Nisan 1956 tarihli Büyük Doğu gazetesinde; ülkedeki tüm muhalefet partilerinin kendisini ana muhalefet partisi denginde görmüş olmasından dolayı, bu birleşmenin gerçekleşmediği dile getirilmiştir. Bkz. "Muhalefet Birleşmiyor", **Büyük Doğu**, S 9, 7 Nisan 1956, s.1.

157 İlgili yazı için bkz. BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.

2 Temmuz 1956 tarihli nota göre ise seçim hazırlıkları çerçevesinde muhalif parti mensupları en güçlü görünen muhalif parti etrafında DP'ye karşı birleşme arzusundadırlar. Bu birleşmeye CMP karşı çıkmakta ve böyle bir mutabakat olduğu takdirde, CMP üyesi bazı kişilerin partilerinden istifaları söz konusu olabilir. Bu çerçevede notlardaki bilgilerde en dikkat çekici detay iktidar partisinin aleyhine sayılabilecek herhangi bir bilgiye rastlanılmamasıdır.¹⁵⁸ 5 Temmuz 1957 tarihine ait üzerinde istihbarat raporu ibaresi bulunan vesikada, CHP çevrelerinde İnönü'nün muhalefet ileri gelenleri ile sıklıkla beraber görünmesinin muhalefet arasında işbirliği algısını yarattığı dile getirilmektedir. Bu beraberliğin aynı zamanda bir zemin yoklama mahiyetini de taşıdığı ifade edilirken, çok yakın bir zamanda muhalif parti liderlerinin istişare mahiyetinde bir görüşme yapacaklarına değinilmiştir. Ayrıca 1957'de İstanbul DP İl Başkanı olan Orhan Köprülü'nün, Osman Bölükbaşı hakkında TBMM tarafından alınan kararları tasvip etmediği için DP'den istifasına kesin gözüyle bakıldığı dile getirilmiştir.¹⁵⁹

Muhalefet ile ilgili bilgilere yer verilmesinin ardından üniversitelerin durum ile ilgili bilgilere geçilmiştir. Üniversite öğrencilerinin maddi durumlarına dikkat çekilerek öğrencilerin maddi imkansızlıklar sebebiyle dışarıda herhangi bir işte çalıştıkları belirtilmiştir. Bu durum ise onların derslerinde başarısız olmalarına neden olmaktadır. Üniversitelerin temel sıkıntıları kütüphane ve etüt odalarının yetersizliği, hocaların sınavlarda çok teferruatlı sorular sorması, öğrenci yurtlarının sağlık açısından elverişsiz olması olarak sıralanmıştır. İktidarın faaliyetlerinin halk nazarındaki yansımaları da raporda yer almıştır. Buna göre İstanbul'da yapılan imar faaliyetleri halkın büyük bir kısmında memnuniyet yaratmış ve bu faaliyetler halk arasında, DP'nin seçimler için ayrıca propaganda yapmasına lüzum bırakmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum iktidar partisi tarafından halkın nabzının tutulduğunun kanıtı niteliğindedir.¹⁶⁰

29 Mayıs 1957 tarihli istihbarat raporunda ise CHP çevrelerinde 1958 seçimlerinde¹⁶¹ sürpriz bir sonuç çıkma ihtimalinin yüksek olduğu şeklinde söylentilere değinilmiştir. Ayrıca DP'nin oylarının bir kısmının 1958 seçimlerinde CHP'ye geçeceği yönünde bilgilere de yer

158 BCA 30-1-0-0 / 68-425-6.

159 BCA 30-1-0-0 / 68-430-10.

160 BCA 30-1-0-0 / 68-430-10.

161 Seçimler 1958 yerine bir sene geriye çekilerek 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmıştır.

verilmiştir. Raporda, HP mensubu olduğu düşünülen kişilerin, Başvekil Menderes bulunduğu makamdan ayrılmadığı sürece DP'nin seçimlerde kaybetme olasılığının çok düşük olduğunu ve DP'nin Menderes'in prestiji sayesinde ayakta durduğu dile getirilmektedir. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, DP istihbari notlar ile kendi parti politikalarının toplum nezdindeki yansımalarını en ince ayrıntısına kadar öğrenme gayretindedir. Muhalefet ile ilgili önemli bilgilere yer verilen raporlarda edinilen bilgilerin iktidar-muhalefet ilişkilerinde önemli bir yer tuttuğu tahmin edilmektedir. Zira atılan adımlarda, elde edilen bilgilerin katkısı yadsınamaz. CMP ile alakalı olarak ise parti ileri gelenleri arasında anlaşmazlığın mevcut olduğu, bu bağlamda CMP'nin kurucuları arasında yer alan Sadık Aldoğan ve Osman Bölükbaşı arasında bir gerginliğin aşikar olduğu vurgulanmıştır.¹⁶²

1957 şartları düşünüldüğünde kitle iletişim araçlarının yetersizliği politikaların halk nezdindeki karşılığının öğrenilmesi noktasında eksiklik yaratmaktadır. Bu nedenle yapılacak en iyi yol istihbari notlarla halkın yönetime ve muhalefete karşı bakışını öğrenmektedir. Bu bağlamda 29 Mayıs tarihli aynı raporda memur sınıfının geçim sıkıntısı çektiği yönündeki konuşmalar dile getirilmiştir. 1958 seçimlerinden önce iktidar tarafından verilen ikramiyelerin yediye çıkarılması için bir kanun teklifi yapılacağı, bu durumun gerçekleşmesi halinde ise memurların çekmekte olduğu geçim sıkıntısının biraz da olsa hafifleyeceği belirtilmiştir. Boğaziçi vapurlarındaki hamalların giriş ve çıkışlarda yolcuları rahatsız ettiği duyumuna yer verilmesi, en ince ayrıntılara kadar tüm bilgilerin iktidara ulaştırıldığını kanıtlamaktadır. Bunun dışında, pazarlarda satılan sebze-meyve fiyatları arasında farklılıkların belirtilmesi de ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Raporun en önemli kısımlarından bir tanesini ise 6-7 Eylül olaylarının ardından hassas olan Türk-Yunan ilişkileri kısmı olmuştur. Raporda, “Garbi Trakya’daki soydaşlarımıza, son günlerde zulüm yapıldığını gazetelerin yazması üzerine, Yunanlılara karşı daha fazla kin beslenmesine vesile teşkil ettiği, Garbi Trakya ve Kıbrıs meselesi kökünden halledilmelidir, eğer sulh yolu ile bu dava halledilmezse harp meşru görülmelidir” şeklinde bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler İktidarın dış politikasının halk nazarındaki yansımalarının önemli görüldüğünün göstergesidir. Zira yaşanan hadiselerin ardından, benzer olayların yaşanmaması adına toplumun hissiyatının iktidar tarafından bilinmesi önem arz etmektedir.¹⁶³

162 BCA 30-1-0-0 / 68-429-15.

163 BCA 30-1-0-0 / 68-429-15.

16 Kasım 1957 tarihli istihbarat raporunda, CHP üyesi olan bir kişinin son günlerde yaklaşık 30 civarında DP'linin CHP ile yakın temasta bulunduğu, ayrıca sayının 30 ile sınırlı kalmayacağı bilgisine yer verilmiştir. Rapora göre CHP, DP içinden yakın temasta buldukları kişilerle ilgili maddi manevi bütün riskleri karşılamaya hazırdır. Bu konuda en büyük teminatı ise Genel Başkan İsmet İnönü vermiştir. CMP ile ilgili ise parti azalarından birisi, partinin git gide bozulmaya başladığını dile getirmiştir. 1500 üyesi olan bir sandıktan CMP lehine sadece 17 adet oy çıkmasının bu kanaatini kuvvetlendirdiğini vurgulamıştır.¹⁶⁴

CHP ile ilgili olarak CHP Haysiyet Divanı Üyelerinden bir kişinin ana muhalefetin muhtar seçimlerini çok fazla önemseydiği, zira genel seçimleri kaybetmiş olmalarının sebebini muhtarlarla olan iletişim sıkıntısına bağladığı vurgulanmıştır. Bu amaçla CHP'lilerin mümkün olduğu kadar fazla muhtar elde etmek için geniş çapta mesai sarf etmeye şimdiden başladığını ve bu konuda her türlü tedbirin alındığı duyularına yer verilmiştir. Buradan hareketle genelde başarılı olmak için yereldeki başarının önemi vurgulanmaktadır. Muhalefet partilerinin içerisinde yaşanan fikri uyuşmazlık ya da farklı politikaların iktidar tarafından bilinmesi elzemdir. Raporlar bu konuda iktidara büyük kolaylıklar sağlamaktadır.¹⁶⁵

Öte yandan, yargının siyasete karıştığı yönünde bilgilere de yer verilen raporda bazı CHP'lilerin iddialarına göre hâkimlerin DP tarafını tutarak görev bölgelerinde DP lehine oy çalışması yürüttüklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca para ile parti değiştirme hadiselerine değinilmiştir. HP ile ilgili olarak seçim öncesi 1000 lira karşılığında HP'ye girmiş bulunan birçok entelektüelin yapılan görüşmelerle CHP tarafına geçirilmeye çalışıldığı dile getirilmiştir.¹⁶⁶

İstihbarat rapor ve notları genel olarak incelendiğinde bunların partiler ve hükümetler konusunda hazırlanmış bilgilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca belgelerde sadece partilerden bahsedilmemiş aynı zamanda üniversiteler, günlük yaşam, dış politika ve seçimler vb. ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Buradan hareketle, üzerinde hangi kurum tarafından yazıldığı ve kime gönderildiği belli olmayan istihbarat rapor ve notların hükümet tarafından genel bilgi amacı ile hazırlatıldığı düşünülmektedir. Dönem şartlarında, gerek siyaset gerekse hükümet

164 BCA 30-1-0-0 / 68-432-5.

165 BCA 30-1-0-0 / 68-432-5.

166 BCA 30-1-0-0 / 68-432-5.

politikalarının halk nazarındaki yansımalarının öğrenilmesi ancak bu yolla mümkün olabilmektedir. Elde edilen bu bilgiler ışığında iktidar, politikalarına yön vermekte ve geleceğe dönük atacağı adımlar konusunda fikir sahibi olabilmektedir.

Dahiliye Vekili Namık Gedik, kendisine gelen asayiş raporları ışığında Başvekil Menderes'i bilgilendirmiştir. Ayrıca Gedik, seçim çevrelerine yaptığı ziyaretlerde elde ettiği bilgileri Menderes ile paylaşmaktadır. 1957 seçimlerinden on beş gün önce 12 Ekim 1957 tarihinde Namık Gedik tarafından Menderes'e gönderilen telgraf buna örnek olarak gösterilebilir. Gedik telgrafta, DP için Güneydoğunun en büyük kenti olan Diyarbakır'da izlenimin memnuniyet verici olduğunu dile getirmiştir. Ancak Diyarbakır için muhalefetin DP aleyhine propaganda yapmakta olduğuna dikkat çekmiş ve bu durumu bertaraf etmek adına bazı polis tedbirlerinin alınmasını lüzumlu gördüğünü ifade etmiştir. Burada polis tedbirlerinden kastın, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet kapsamındaki konular olduğu düşünülebilir. Diyarbakır'daki genel durumun ardından Mardin'e de değinen Gedik, burasını seçime hazır ve hareketli bir kent olarak değerlendirmiştir. Urfa ve Gaziantep de, Diyarbakır gibi büyük bir kent olması sebebi ile DP için önem arz etmektedir. Bu bağlamda Urfa ile bizzat meşgul olacağını belirten Gedik, Gaziantep'te yapılacak büyük DP mitinginin önemini vurgulamıştır. Gedik bu mitingde DP milletvekillerinin yoğun ısrarı ile bizzat bulunacağını ifade etmiştir. Güneydoğu bölgesi DP için önemli bir seçim bölgesi olarak görülmektedir. Bu durum Dahiliye Vekilinin bölgeyi bizzat gezerek DP aleyhine bir durumun yaşanmaması adına çalışma yapması ile açıklanabilir. 14 Ekimde Adıyaman'a gideceğini belirten Gedik 15 Ekimde de Malatya'ya hareket edeceği bilgisini paylaşmıştır.¹⁶⁷ Bu bilgilerden hareketle Gedik'in seçim öncesi yoğun bir faaliyet içerisine girdiği anlaşılmaktadır. Gedik'in, seçim öncesi muhalefetin propagandalarına karşı, güvenlik güçleri marifetiyle tedbirler aldırması ise dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, Dahiliye Vekili'nin seçimle ilgili işlerde talimatı doğrudan Başvekilten almış olabileceği unutulmaması gereken bir konudur.

167 BCA 30-1-0-0 / 68-431-3.

2.1.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş

2.1.2.1. İstanbul Üniversitesi'nde Müfritlik ve Komünistlik İddiası

DP döneminde, yükseköğretim alanında sayısal açıdan bir gelişmenin yaşandığı söylenebilir. Eğitim kurumlarındaki öğretmen ve öğretilmen sayısı bu dönemde artış göstermiştir. Bu durum yükseköğretim görmek isteyen öğrenci sayısına da yansımıştır. Ancak, DP döneminde öğretim üyeleri ile hükümetin arasının pek iyi olduğu söylenemez. DP, CHP'nin uzun iktidarı süresince üniversitelerde kadrolaştığını dile getirmektedir. CHP ile ilişkisini koparmayan birçok hocanın varlığını bilen DP, üniversitelerin tarafsızlığını sağlamak ya da üniversitelerle CHP'nin organik bağını kesmek adına çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte iktidarın üniversitelere yönelik çıkarmış olduğu bazı yasalar bir kesim öğretim üyesinin DP'ye karşı olumsuz bir tavır takınmasına neden olmuştur. Hükümet karşıtlığı ile bilinen öğretim üyelerinin bazıları ise "komünistlik" suçlaması ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁶⁸

Bu bağlamda, Namık Gedik'in ilk Dahiliye Vekilliği'nin ikinci ayında, doğrudan Başbakan Menderes'e İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri tarafından komünist ve ırkçı olduğu iddiasıyla bazı hocaları ihbar eden bir mektup gönderilmiştir. 22 Temmuz 1954 tarihli, Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri adı ile doğrudan Adnan Menderes'e hitaben, "muhtariyetin profesör kurullarına verdiği geniş salâhiyeti geri alan kanunlar münasebetiyle hürriyetlerine kavuşmuş insanların büyük sevinci içindeyiz."¹⁶⁹ ifadeleri ile başlayan mektupta, DP hükümetine üniversiteler ile alakalı çıkarmış oldukları kanunlar kast edilerek teşekkür edilmiştir. Kendilerini İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi doçent ve asistanları olarak tanıtan grup, mektupta CHP iktidarının İstanbul ve Ankara Üniversitesi kürsülerinin büyük bir kısmını kendisine taraftar olan akademisyenlerle doldurduklarından bahsetmiştir. Ayrıca CHP'lilerin, Üniversiteler Kanunu çıkararak kendi taraftarı olan akademik kadroyu emniyet altına almak istendiği iddiasını gündeme getirilmiştir. DP iktidarının, CHP'li akademik

168 Süleyman Ceylan, **Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s.137-139.

169 BCA 30-1-0-0/18-106-26.

kadroyu tasfiye etme çabalarını desteklediklerini belirtilerek, hükûmete yardımcı olmak anlamında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörleri arasında, kendi iddialarına göre “müfrit halk partililer” ve “koyu komünistler” olarak nitelendirdikleri akademisyenlerin listesini vermişlerdir.¹⁷⁰

Bu listedeki müfrit Halk Partililer arasında Prof. Dr. Hamit Ongun-su, “zaten müddeti dolmak üzeredir”, Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu, “aynı zamanda müfrit komünisttir”, Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, “komünistlerin elebaşısıdır”, Prof. Dr. Mümtaz Turhan, “aynı zamanda müfrit ırkçıdır”, Prof. Dr. Macit Gökberk, “Şükrü Naili Paşa’nın oğludur, imanlı partizandır”, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “aynı zamanda müfrit ırkçıdır”, Prof. Dr. Takiyettin Mengüşoğlu, “dün zekâsıyla meşhur olup parti himayesi ile bu mevkiye ulaşmıştır, bu türlü profesörler üniversiteler için bir şindir”¹⁷¹, Öğretim görevlisi Sabahattin Eyüpoğlu, “aynı zamanda koyu komünistlerdendir”, Doç. Dr. Süheyla Bayrav, “koyu komünisttir ve Mazhar Şevket İpşiroğlu’nun Hilmi Ziya Ülken’in ve Sabahattin Eyüpoğlu’nun sadık yardımcısıdır.”¹⁷² yer almaktadır.

Müfrit komünistler olarak iddia edilen kişiler ise:

Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, “aynı zamanda müfrit Halk Partili”¹⁷³, Öğretim görevlisi Sabahattin Eyüpoğlu, “aynı zamanda müfrit partizan”¹⁷⁴, Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu, “aynı zamanda koyu Halk Partili”¹⁷⁵, Doç. Dr. Süheyla Bayrav, “koyu halk partili”¹⁷⁶, Doç. Dr. Halet Çembel, “Mazhar Şevket himayesinde Avrupa’da Nazım Hikmet ile buluşmaktadır.”, Doç. Dr. Mina Urgan, “tanınmış komünistlerdendir”.¹⁷⁷ şeklinde belirtilmiştir.

170 BCA 30-1-0-0/18-106-26.

171 Şeyn: leke, ayıp, kusur. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1986, s. 1192.

172 BCA 30-1-0-0/18-106-26.

173 Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken hem “Komünistlerin elebaşısı” hem de “Müfrit Halk Partili” olarak belirtilmiştir.

174 Öğretim Görevlisi Sabahattin Eyüpoğlu hem “koyu komünist” hem de “müfrit partizan” olarak belirtilmiştir.

175 Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu hem “müfrit komünist” hem de “koyu halk partili” olarak belirtilmiştir.

176 Doç. Dr. Süheyla Bayrav hem “koyu komünist” hem de koyu Halk Partili” olarak belirtilmiştir.

177 BCA 30-1-0-0/18-106-26.

Komünist ve Halk Partili olarak iddia edilen kişiler arasında ilk önce tasfiye edilmesi gerekenler sıralanmıştır. Bunlar; Hilmi Ziya Ülken,¹⁷⁸ Sabahattin Eyüpoğlu,¹⁷⁹ Mazhar Şevket İpşiroğlu,¹⁸⁰ Süheyla Bayrav,¹⁸¹ Mümtaz Turhan¹⁸² ve Mehmet Kaplan¹⁸³ olarak belirtilmiştir. Ayrıca Hilmi Ziya Ülken hakkında da, komünist ve CHP’li olması ile ilgili deliller sıralanmıştır.¹⁸⁴ Mektubun gerek Başbakan gerekse Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından ne kadar dikkate alındığı bilinmemektedir. Mektupta üzerinde durulan Hilmi Ziya Ülken’in 1950-1960 arası DP hükûmeti döneminde, herhangi bir şekilde üniversiteden uzaklaştırma ya da pasif göreve çekilme durumu söz konusu olmamıştır. Yine Mazhar Şevket İpşiroğlu’nun 1958-59 arasında Edebiyat Fakültesi Dekanlığı yaptığı bilinmektedir.¹⁸⁵ Mehmet Kaplan ise 1958-60 arası Erzurum Atatürk Üniversitesi kurucu öğretim üyeleri arasında yer alarak bu üniversitede Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Rektör Vekilliği görevlerinde bulunmuştur.¹⁸⁶ Bu nedenle mektubun bir yaptırım aracı olarak ne derece etkili olduğunu konusu düşündürücüdür.

2.1.2.2. Namık Gedik’in Kaçakçılık Faaliyetlerine Karşı Tavrı

Dahiliye Vekili Namık Gedik, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Gümrük ve İnhisarlar Vekili Emin Kalafat ile Haziran 1955’te tetkik amaçlı ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler sırasında hem bölge insanı ile birebir görüşme imkanı bulmuş, hem de bölgede meydana gelen asayiş ve kaçakçılık suçlarıyla alakalı ilgili birimlerden istatistiki bilgiler alma imkanı elde etmiştir. Anadolu Ajansı’na demeç yeren Gedik, bu bölgelerle Suriye arasında yapılan kaçakçılıkla alakalı

178 Belgede hem “Müfrit Halk Partililer” hem de “Müfrit Komünistler” listesinde geçmektedir.

179 “Müfrit Halk Partililer” listesinde geçmektedir.

180 Hem “Müfrit Halk Partililer” hem de “Müfrit Komünistler” listesinde geçmektedir.

181 Hem “Müfrit Hak Partililer” hem de “Müfrit Komünistler” listesinde geçmektedir.

182 “Müfrit Halk Partililer” listesinde geçmektedir.

183 Mehmet Kaplan belgeye göre bu iki listede de yer almamış ancak; “Müfrit Halk Partili ve ırkçı akidesi ile teşkilatlı çalışan” kişi olarak belirtilmiştir. Bkz. BCA 30-1-0-0 / 18-106-26.

184 BCA 30-1-0-0 / 18-106-26;

185 Ünsal Yücel, “Ord. Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu (1908-1985)”, *Sanat Tarihi Yılı*, S 13, 1998, s.6.

186 Dilaver Düzgün, “Halk Bilimi Araştırmaları Tarihinde Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Atatürk Üniversitesi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 55, 2015, s.258.

alınan tedbirleri yerinde görmek amacı ile doğrudan sahaya indiklerini ifade etmiştir. Gedik sınır bölgelerini bizzat gezerek yaptıkları bu tatbikat sırasında, konu ile alakalı çalışma yapan personele direktifler vermiştir. Yaptıkları işin önemini vurgulayan Gedik, kaçakçılık faaliyetlerinin yasal yollardan geçimini sağlayan bölge halkını üzmemekte olduğuna dikkat çekmiştir. Kaçakçılığın milli ekonomi ve güvenlik için büyük tehdit oluşturduğuna değinen Gedik, idare amirlerine verdiği talimatla bu konuda kesinlikle taviz verilmeyeceğini dile getirmiştir.¹⁸⁷

25 Şubat 1957’de Dahiliye Vekaleti Bütçesinin Mecliste görüşülmesi sırasında buna bağlı olarak, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı’nın bütçeleri de görüşülmüştür. Birleşimde Jandarma Genel Komutanlığı bütçesi görüşülürken kaçakçılıkla mücadele tatbikatı münasebetiyle halledilememiş olan bir takım hukuki konuların ve diğer eksikliklerin bir an önce hal edilmesi için bütçeye 5 milyon liralık bir tahsisat konulması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸ Gedik, kaçakçılıkla ilgili Dahiliye Vekaleti olarak yapılan çalışmalardan memnundur. Ancak bu konuda tedbir ve malzeme bakımından eksikliklerin devam etmekte olduğunu dile getirmiştir. Eksikliklerin giderilmesi ile birlikte maddi ve manevi yönden kaçakçılığın ortadan kaldırılması noktasında daha geniş bir şekilde mücadele imkanı bulunacaktır. Kaçakçılık ile ilgili net bir duruş sergileyen Gedik, “Biz, kaçakçılığı her bakımdan bir nevi memleket ihaneti olarak kabul etmekteyiz.”¹⁸⁹ ifadelerini kullanarak bu konudaki ciddiyetini ifade etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Gedik, kendi döneminde kaçakçılık faaliyetlerine karşı oldukça etkili bir şekilde duruş sergilemektedir. Yapılan oylama neticesinde bütçeden Jandarmaya aktarılması talep edilen meblağ kabul edilmiştir.¹⁹⁰

2.1.2.3. 6-7 Eylül Olayları

DP dönemi içerisinde çok önemli bir yer tutan ve Türkiye gündemini epey bir süre meşgul eden 6-7 Eylül 1955 olayları Menderes’i ve hükümet içerisinde yer alan Dahiliye Vekili Namık Gedik’i oldukça

187 “Güney Hudut Bölgesinde Kaçakçılığa Karşı Sıkı Tedbirler”, *Zafer*, S 2347, 12 Temmuz 1955, s.1.

188 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:10, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

189 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:10, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

190 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:10, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

zor duruma sokmuştur. Zira iç güvenliği tehdit eden ve kamu düzenine etkisi açısından son derece olumsuz tesirleri olan 6-7 Eylül olayları neticesinde Hükûmet zor günler geçirecek, Dahiliye Vekili ise görevinden istifa etmek durumunda kalacaktır.

2.1.2.3.1. Olayların Başlamasına Yol Açan Gelişmeler

6-7 Eylül Olaylarının çıkışında etkili olan Kıbrıs Meselesinin tarafları olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki iyi ilişkiler II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettirilmeye çalışılmış ve 1952’de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Yunanistan Kralı Pavlos’un birbirlerini ziyaret etmesi ile ilişkiler pekişmiştir. 28 Şubat 1953’de Balkanlar’da kurulan Pakt ise Balkan bölgesi içerisinde Türkiye ve Yunanistan’ın da olduğu bir güven ortamının oluşması açısından önem arz etmektedir.¹⁹¹ Bu bağlamda, DP döneminde Yunanistan’a karşı yürütülen dostane ilişkiler arasında Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması, 1953’te Fener-Rum Patriği’nin Atatürk’ün naaşının Anıtkabir’e defnedilmesi törenlerine davet edilmesi gösterilebilir. Ayrıca 1954’te Menderes’in Fener-Rum Patrikhanesini ziyaret etmesi Rumlar başta olmak üzere ülkede yaşayan azınlıklar arasında iyi ilişkilerin yürütüldüğü bir dönem olarak kayda geçmiştir.

Ancak bu ilişkiler Kıbrıs meselesinin Türk ve Rum taraflar için bir sorun olarak ortaya çıkması ile bozulmaya başlayacaktır. Yunanistan’ın Kıbrıs Adası’nı topraklarına katma isteği DP hükûmetinin Yunanistan’a karşı göstermiş olduğu iyi niyetli politikayı ve bu anlamda atmış olduğu adımları geri çekmesine neden olmuştur. Hükûmet nezdinde başlayan kötü gidişatın basın tarafından da gündeme getirilmesi ve halka yansımaları iki toplumun da birbirlerine karşı öfke ve tepkisine yol açmıştır.¹⁹²

1954’e gelindiğinde Yunanistan, Türkiye ile dostane ilişkilerine gölge düşürecek bir harekette bulunarak, Kıbrıs meselesini uluslararası

191 Salih Işık, **Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011, s.109. 1953 Balkan Paktı öncesinde 9 Şubat 1934’de Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı imzalanmıştır. Bkz. Cezmi Eraslan, “Türk Basınında Balkan Paktı Değerlendirmeleri”, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 29-31 Mayıs 1995, s.63.

192 Resul Babaoğlu, **6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955-1959)**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2012, s.22.; Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları” **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S 12, 2007, s.38.

platforma taşımaya teşebbüs etmiş ve Birleşmiş Milletlere getirmiştir. Yunanistan, Kıbrıs Adası'na self determinasyon¹⁹³ hakkının verilmesini teklif etmiş ve buna istinaden BM, 14 Aralık 1954'te Yunanistan'ın bu talebine istinaden yapmış olduğu oturumda, huzur ve bölgedeki barışın tehlikeye düşebileceği ihtimaline karşılık Yunanistan'ın bu teklifini gündem dışı bırakmıştır. Türk tarafı ise BM'nin almış olduğu bu karardan son derece memnun olmuştur. Yunan tarafı bu karara tepki göstererek Atina'da bulunan İngiltere, ABD ve Türk konsoloslukları önünde protesto mitingleri düzenlemiştir. Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından başlatılan gergin ortam adada Türk ve Rum halklar arasında çatışma boyutuna uzanınca, Türk tarafı bundan duyduğu rahatsızlığı İngiltere'ye ilemiştir. Bu gelişmeler üzerine İngiltere, adada barışı tekrardan sağlamak adına konunun diplomatik yollarla çözümü için Londra'da tarafların katılımı ile bir konferans düzenlemeye karar vermiştir. Bu sırada, Türkiye'de bulunan muhalif partiler de, iktidara bu konferansta “yanındayız” mesajı vererek desteklerini ifade etmişlerdir. Ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü, 25 Ağustos 1955'te vermiş olduğu bir beyanatında, “Kıbrıs'taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden korumak için hükûmetin alacağı bütün tedbirlerde beraberiz. Konferansta haklarımızı korumak ve kurtarmak yolunda hükûmeti bütün gayretlerimiz ile destekleriz.” ifadelerinde bulunarak, dış politik gelişmelerde Hükûmetin yanında olduklarını açık bir şekilde ifade etmiştir.¹⁹⁴

Bu bağlamda, Dışişleri Bakan Vekili Fatih Rüştü Zorlu başkanlığında Londra'ya hareket eden Türk heyeti¹⁹⁵ öncelikle İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşmüştür. Bu görüşmede İngiliz Bakana Yunanlılara karşı verilmesi olası herhangi bir tavize karşı kesinlikle direnç göstereceklerini açık bir dille ifade etmişlerdir. 29 Ağustos 1955'te başlayan konferansta Zorlu, İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığının devamına taraftar olduklarını dile getirirken, İngiltere'nin egemenlik haklarını devretmesi halinde ise adanın Türkiye'ye bırakılması gerektiğini, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir parçası konumunda olduğunu dile getirmiştir. Yunanistan, adanın geleceğinin Yunanlılar tarafından tayin edilmesi gerekliliğini sa-

193 Mustafa Koçak, “Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 23, S 38, 2018, s.97.

194 Demir, a.g.m., s.41.; Kıbrıs konusu ile alakalı Muhalif liderlerin ve iktidar tarafının beyanları için bkz. “Konferans Hakkında Neler Dendi”, **Akşam**, S 13251, 26 Ağustos 1955, s.1.

195 Türk heyeti 25 Ağustos 1955 günü Londra'ya hareket etmiş, havaalanında İngiltere Hükûmeti temsilcileri ve Türkiye'nin Londra büyükelçiliği erkânı tarafından karşılanmıştır. Bkz. “Türk Heyeti Londra'da”, **Akşam**, S 13251, 26 Ağustos 1955, s.2.

vunmuştur. İngiltere ise tarafların taleplerinin ardından, Yunanistan'ın ada içerisinde ayrılıkçı hareketlerden vazgeçmesi gerekliliği vurgularken adaya kontrollü bir özerklik teklifini sunmuştur. Ancak bu görüş iki taraf için de kabul edilemez bulunmuştur. Konferansın son gününde Yunan tarafının mevcut şartlardan rahatsız olarak konferansı terk etme tehdidinde bulunması¹⁹⁶ ve Türkiye'de başlayan 6-7 Eylül olayları nedeni ile konferans nihayete ulaşamamıştır.¹⁹⁷ Konferans Türkiye'de yaşanan olaylar nedeniyle, 8 Eylülde sonuç bildirgesi yayımlanmadan dağılmak zorunda kalmıştır. Dönem araştırmacılarından bazılarına göre Türkiye, Londra Konferansı'ndan kendi lehine olumlu bir şekilde ayrılacakken, olaylar Türkiye'nin konferanstan beklediği neticeyi alamamasına neden olmuştur.¹⁹⁸

2.1.2.3.2. Olayların Başlaması ve Seyri

2.1.2.3.2.1 İstanbul'da Meydana Gelen Olaylar

Londra Konferansı'nın devam ettiği sırada 5 Eylül 1955 gecesi, Türkiye gündeminde tesirli bir etki yaratan Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılması hadisesi AA'ya¹⁹⁹ intikal ettirilmiştir. 6 Eylül günü saat 13.00 civarında önce devlet radyosu²⁰⁰ ardından da İstanbul Ekspres adlı gazete aracılığı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin bombalı saldırıya uğradığı şeklinde haber kamu-

196 “Yunanlılar Konferansı Terk mi Edecekler”, **Akşam**, S 13261, 5 Eylül 1955, s.1.

197 Resul Babaoğlu, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, **History Studies International Journal of History**, C 4, S 4, Kasım 2012, s.17-19-20. ; Demir, a.g.m., s.42; Konferansın devam ettiği süre zarfında 3 Eylül 1955'de Arap Birliği siyasi komisyonu Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın isteklerini desteklemeye karar vermiş olması da, ilgi çekici bir haber olarak dönem basınına yansımıştır. Bkz. “Arap Birliği Yunanistan'ı Destekleyecek”, **Akşam**, 4 Eylül 1955, s.1.; Selda Karaköse, **Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s.73.

198 H. Emre Oktay, **Yassıada Menderes'in Gözyaşları**, Akis Kitap, İstanbul 2015, s.177.; Abdullah Taşkesen, “Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 7, S 14, 2017, s.18.

199 AA Muhabiri Selçuk Emre, İstanbul Valiliği'nin 14 Aralık 1955'te kendisinden, 6-7 Eylül Hadisesi günü vilayette bulunduğu zamana ait gözlemleri ile ilgili bilgi istemi ile doğrultusunda, 23.12.1955 tarihinde İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'a hitaben olaylarla ilgili müşahedelerini içeren bir yazı göndermiştir. İlgili yazı için bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7**.

200 Haberin radyoda verilmesi için bkz. “Serdar Sakin, Sabit Dokuyan, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013, s.85.; Pelin Akdoğan, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.86.

oyuna servis edilmiş ve halk arasında büyük bir yankı uyandırmıştır.²⁰¹ Haber kısa sürede İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde etkisini göstererek Türkiye tarihinde derin izler bırakacak olan olayların fitilini ateşlemiştir.²⁰²

İstanbul Ekspres Gazetesinde 6 Eylül günü manşetten, “Atamızın Evi²⁰³ Bomba ile Hasara Uğradı” şeklinde verilen haber ülke genelinde infiale neden olmuştur. Gazete bu haberini Atina ve Türk radyolarının vermiş olduğu bilgilere dayandırmıştır. İstanbul Ekspres’in haberinde 5 Eylül günü saat gece yarısını dört dakika geçe Atatürk’ün Selanik’te doğmuş olduğu eve önceden yerleştirilen bombanın patlamasıyla evde büyük çaplı hasarın meydana geldiğini bildirilmektedir.²⁰⁴ Yunan Hükûmeti tarafından hemen yankı bulan olay ile ilgili Yunanistan Dahiliye Vekili yapmış olduğu açıklamada “Selanik’te Türk Konsolosluğu bahçesinde patlayan infilak maddesinin, kartona sarılmış bir dinamit parçası olduğu anlaşılmıştır.”²⁰⁵ şeklinde beyanatta bulunmuştur. Haberin duyulmasının ardından İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şe-

201 Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul, 2012, s. 25.; Namık Gedik’in oğlu Arda Gedik’e göre, bomba hadisesi gazetelerden önce AA tarafından kamuoyuna sunulmuştur. Olayların kamuoyuna ilk olarak duyuran yayın organı İstanbul Ekspres isimli gazete değil, AA’dır. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeU-ExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

202 Halil İbrahim Yanar, **Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2015, s.107; Olgun Gökçal, **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006. s.43,75-76.; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara 2011, s.211.; Orhan Birgit, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul, 2012, s.195.; Mustafa Tokmak, **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.70.

203 “Atatürk’ün evi Selanik’te Kulekahveleri Semtindedir. Ev, Türk Başkonsolosluğu ile bir bahçe içerisindedir. Bahçe yolu ile birinden ötekine geçmek mümkündür. Ev üç katlıdır.” Bkz. “Atamızın Doğduğu Ev”, **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.1.

204 “Sabaha Karşı Vuku Bulan Bu Menfur Hadise İnfial Uyandırdı”, **İstanbul Ekspres**, S 1451, 6 Eylül 1955, s.1; Yılmaz Karakoyunlu, “Beyoğlu’nda Nümayişten Yağmaya”, **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.58.; Gökçal, **a.g.t.**, s.62.; Yunanistan’a göre Selanik’te Atatürk’ün evinde patlatılan bomba, diplomatik bir çanta içerisinde Selanik Başkonsolos yardımcısı Mehmet Ali Tekinalp tarafından Türkiye’den getirildiği ve Türk Başkonsolosluğu’nda Kavas olarak çalışmakta olan Hasan Uçar isimli şahıs tarafından bahçeye atılmış olduğu iddia olunmaktadır. Bkz. Gürhan Gürcan, **6-7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.69.

205 “Dahiliye Vekaleti’nin Beyanati”, **Son Posta**, 7 Eylül 1955, s.7.

hirlerde hareketlilik görülmeye başlanmıştır. Bu hareketlilikte olayın kendisinden çok basına yansıma biçiminin etkili olduğu düşünülebilir. Zira haber İstanbul Ekspres Gazetesinde 6 Eylül günü büyük puntolarla manşetten “Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı”, “Menfur Saldırı” şeklinde verilmiştir.

AA Muhabiri Selçuk Emre²⁰⁶ bu haberin duyulmasının ardından yaşananları aktarmıştır. Buna göre, 6 Eylül akşamı saat 18.00 civarı Cumhurbaşkanı ve Başbakan Ankara’ya uğurlamak üzere Haydarpaşa’ya hareket etmiştir. Bu sırada Cağaloğlu’nda İstanbul Valiliği’ne geçerek vali ile görüşmüştür. Bu görüşme sırasında valiye, Nişantaşı’nda Rumlara ait dükkanların saldırıya uğradığı yönünde haberler geldiğini anlatmış bunun üzerine İstanbul Valisi Gökay’ın derhal İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş’i arayarak haber doğruysa orduyu harekete geçireceğini söylemiştir. Aynı gün vali, ordunun harekete geçmesi için emri imzalamıştır. Selçuk Emre, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı uğurladıktan sonra uğurlama heyetinde bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Nafia Vekili ile ayrıldığını bu arada saatin 21.00’e geldiğini belirtmiştir.²⁰⁷

Vali Gökay’ın bu haber üzerine orduyu harekete geçireceğini ifade etmiş olması, yaşanması muhtemel olaylar karşısında güvenlik tedbirleri alındığı ve bu tedbirlerin arasında orduyu devreye sokma gibi bir önlemin de planlanmış olabileceğini akıllara getirmektedir. Namık Gedik 5 Eylül’de çalışmalarına başlayacak olan uluslararası Kriminal Polis Kongresi’nin açılışını yapmak üzere İstanbul’a gelmiştir. Namık Gedik’e ait olduğu düşünülen 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili tarihsiz nota göre Gedik, vali ile bir görüşme yaptığını belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ahlak zabıtası çalışmalarını ilgilendiren bir mesele üzerinde valinin dikkatini çektim. Bu arada validen, İstanbul şehrinin hususiyetini de dikkate alarak, emniyet ve asayiş işleri ile bizzat alakalanmasını emniyetin vilayetle temasında vali muavinlerini vazifelendirmeden bizzat kendisinin ve vasitasız olarak meşgul olmasını ve müteallik işlerin

206 AA Muhabiri Selçuk Emre, 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili vermiş olduğu beyanını İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay’ın 14.12.1955 tarihli, “6-7 Eylül hadisesi günü, Vilayette bulunduğunuz zamanlardaki, müşahedelerinizi yazılı olarak bildirmenizi rica ederim.” ibareli üst yazıya istinaden, 23.12.1955 tarihinde vermiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

207 **BCA** 10-9-0-0/109-339-7.

sureti cereyanından her an haberdar olması ve edilmesini gerek kendisine gerekse emniyet müdürüne şifahen tebliğ ettim. Bu görüşmelerimiz sırasında bana, İstanbul'un bilahare muttali olduğumuz o günlerdeki ehemmiyetli hususu durumundan hiç bahsedilmedi. Normal çalışmalara müteallik meseleler üzerinde fikir teatisinde bulunduk.”²⁰⁸

Bu durum İstanbul'da askeri kuvvetlerin daha önceden böyle bir olay (6-7 Eylül) karşısında hazırlıklı bulundurulmamış olduğunu göstermektedir. Gedik'e göre, 6 Eylül günü saat 17 civarında Florya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkünde Başvekil ile İstanbul Valisi görüşmüştür. Daha sonra vali kendisini arayarak Yunan Konsolosluğu civarında bir gösterici grubun bulunduğu, ancak göstericilerin dağıtıldığını dile getirmiştir. Gedik, Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanması hadisesinden dolayı valiye derhal şu talimatı vermiştir:

“...vakıa mahalline emniyet müdürünün gönderilmesi, topluluk dağılmış olduğuna göre polisin çok dikkatli hareket etmesi, bomba haberi üzerine, efkarın tahrike çok müsait bulunduğunu düşünerek, basiretli hareket edilmesini valiye söyledim ve hiç bir hadise çıkarılmamasını temin edecek bir şekilde hareket edilmesini tavsiye ettim.... Ayrıca, göz yaşartıcı bomba kullanmak sureti ile toplulukların dağıtılmasını temin için ordudan, gönderilmemiş olduğu anlaşılan bu vasıtaların da süratle temini”²⁰⁹

Öte yandan, haberin etkisi ile İstanbul'da içerisinde Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin²¹⁰ organize ettiği kişilerin de bulunduğu kalabalık Taksim'de toplanmaya başlamış ve 17.20 civarında Taksim Cumhuriyet Anıtı önünde protesto gösterileri yapılmıştır. Bu protesto ve gösterilerin yapılmasının ardından hareketliliğin sonlanacağı düşünülmektedir.

208 BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.; Söz konusu kongrenin açılışını 5 Eylül günü Dahiliye Veliki Namık Gedik yapmıştır. Bu durum dönem basınına da yansımıştır. Bkz. “İnterpol Cürüm İşleyenlere Karşı Mücadele Yolları Arıyor”, **Yeni Sabah**, S 5925, 6 Eylül 1955, s.7.; Bahse konu kongre ile ilgili Melahat Gedik'in beyanı için bkz. BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.

209 BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.

210 Adnan Menderes, 13.01.1956 tarihli Meclis oturumunda muhalefetin, Kıbrıs Türktür isimli cemiyetin hükümet tarafından teşvik edildiğini ve kurulduğunu iddia ettiğini söyleyerek, “...yalan. Kıbrıs Türktür Cemiyeti'ni Halk Partisi kurdurdu.” ifadelerini kullanarak olaylara karışan cemiyetin kurulmasında, kendilerinin alakalarının olmadığını iddia etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.80.; 6-7 Eylül olaylarının ardından 07.09.1955 günü İstanbul I. Sulh Ceza Mahkemesi Kararı ile kapatılmıştır. Bkz. BCA 10-9-0-0-107-332-3.

Özellikle Türk devletinin organizasyonundaki Uluslararası Bankacılık ve Para Fonunun İstanbul'da toplantısının yapıldığı bir günde protesto olaylarının daha fazla büyümesi beklenmemektedir.²¹¹ Zaten olaylar ilk başta gösteri ve yürüyüşlerle başlamıştır. Çoğu üniversite öğrencilerinden oluşan gruplar ellerindeki afiş ve pankartlarla yaşanan olayı protesto etmiştir. İstanbul'da bulunan Yunan Konsolosluğu'na siyah çelenk bırakılarak bomba hadisesi kınanmıştır.²¹²

Ancak protestoların mahiyeti değişmiş ve Aya Tridia Kilisesi ve Rumlara ait dükkanlar önünde toplanmalar meydana gelmiştir. Daha sonra Rumlara ait dükkanlar kalabalık tarafından tahrip edilmeye başlanmıştır. Polis olayların önüne geçmek için Eminönü ve Karaköy bağlantısını kesmiştir.²¹³ Buna rağmen Beyoğlu'ndaki bir çok dükkan zarar görmüş, Taksim'deki kiliselerde yangın çıkmış, Bahçekapı, Sirkeci ve Mahmutpaşa semtlerindeki bir çok dükkanın kepenk ve vitrinleri tahrip edilmiştir.²¹⁴ Gösterilere katılan kişi sayısının yüz bini bulduğu, basına yansıyan haberler arasındadır.²¹⁵

Beyoğlu'nda alınan güvenlik tedbirlerinin önemli bir kısmının Yunan Konsolosluğu çevresinde yoğunlaşmasına rağmen Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu, kendisinin emniyet tedbirleri hakkında ne Emniyet Müdürlüğü ne de Emniyet Amirliğince haberdar edilmediği iddiasındadır. Hadise günü Beyoğlu'nda bulunan polis ve jandarma birlikleri Yunan Konsolosluğu etrafında tertibat almıştır. Ortada bir sorun vardı ki, alınan tedbirlerden Beyoğlu Kaymakamlığı haberdar edilmiştir. Taksim'deki kalabalığın tahribata başlaması üzerine Nakiboğlu haberdar edilmiştir. Bunun üzerine Nakiboğlu hemen Emniyet Amirliğini aramış ve buradan Taksim için kuvvet istemiştir. Ancak İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'in talimatı ile tüm kuvvetlerin Yunan Konsolosluğu civarına geçtiği yanıtını almıştır. Civar karakollara ulaşmaya çalışmış ancak nöbetçilerden başka kuvvetin olmadığı anlaşılmıştır. Emniyet Müdürlüğünü arayan Nakiboğlu Müdür Yardımcısı Necdet Uğur'dan takviye kuvvet istemiş ancak mevcut birliklerin Taksim ve Fener semtlerine gönderildiğini öğrenmiştir. Telefon görüşmelerinden

211 Aziz Nesin, **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınları, İstanbul 1987, s.17.; **BCA** 10-9-0-0 / 109-341-1.

212 Emin Çölaşan, "6-7 Eylül", **Hürriyet**, 7 Eylül 2000, s.5.

213 "Nümayişler Nasıl Oldu", **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.1-2.; "İstanbul'da Dün Bazı Tahrip ve Yağmalar Oldu", **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.1.

214 "Hadise Nasıl Oldu", **Zafer**, S 2401, 7 Eylül 1955, s.1,7.

215 "Galeyan", **İstanbul Ekspres**, S 1452, 7 Eylül 1955, s.2.

anlaşılmaktadır ki gösterilerin mahiyeti oldukça büyüktür.²¹⁶ Beyoğlu gibi büyük bir bölgede güvenlik güçlerinin büyük bir bölümü özellikle Yunan Konsolosluğu, Fener ve Taksim çevresine yerleştirilmiştir. Bu bölgelerin en önemli özelliği Rum nüfusun çoğunlukla yaşadığı yerler olmasıdır. Özellikle Fener bölgesi, Ortodokslara ait bir çok kilisenin bulunduğu bir yerleşke olması ile ön plana çıkmaktadır. Ancak bu önlemlerden Beyoğlu Kaymakamlığı'nın haberdar edilmemiş olması da, dikkat çeken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olaylar Beyoğlu'ndan sonra Şişli, Karaköy, Boğaziçi istikametine sıçramış ve Rumlara²¹⁷ ait dükkan ve iş yerleri de tahribata uğratılmıştır. Gedikpaşa, Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Yedikule ve civarındaki Rum Kiliseleri²¹⁸ tahrip edilerek taşlanmıştır. Ayrıca Kadıköy bölgesinde çıkan olaylarda da bir çok Rum dükkanı tahrip edilmiştir. Yedikule bölgesinden şehir içi tren güzergahını takip eden kalabalık Bakırköy, Yenimahalle ve Yeşilköy bölgesindeki Rumlara ait kilise, dükkan ve ikametleri tahrip etmişler bu arada Arnavutköy, Sarıyer ve Yeniköy civarındaki azınlıklara ait içkili gazino ve benzeri yerler kalabalık grupların saldırısından etkilenmiştir. Bunun üzerine Arnavutköy'de 500'den fazla Rum misilleme yapmak üzere Türk mahallelerine baskın yapmaya kalkışmışlar ve iki taraf karşı karşıya gelerek kargaşa oluşmuştur. Bu kargaşa esnasında Arnavutköy'deki Rum dükkanları tahrip edilmiş ve Rumlara ait 6 otomobil denize atılmıştır. İstanbul'da meydana gelen bu asayişsizlik nedeni ile saat 22.00'den sonra toplu ulaşım araçlarının çalışmaması sıkıntı yaratmış kahvehaneler, sinemalar ve eğlence yerleri ise faaliyet gösterememiştir.²¹⁹ Meydana gelen büyük çaptaki hadiseler

216 8 Eylül 1955 tarihli, 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili İstanbul Valiliği'ne hitaben hazırlanmış rapor. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

217 1955'de İstanbul'daki Rum nüfus 86 bin civarındadır. Bkz. Mehmet Barlas, **Rüzgar Gibi Geldi Geçti**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2005, s.35.

218 Patrik Athenagoras'ın 6-7 Eylül 1955 tarihleri arasında Rum Ortodoks cemaatine yapılan saldırılarla ilgili 11.09.1955 tarihli, Başbakan Menderes'e gönderdiği telgraf için bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 133-869-5.; İstanbul'da yangın sonucu tahribata uğrayan kiliseler arasında Beşiktaş, Taksim, Galata, Tarabya, Aksaray ve Samatya'da beş kilise gösterilebilir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

219 "Beyoğlu Kaldırımları Eşya ile Doldu", **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.1-2.; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Yapılan Tecavüz Çok Müessif Hadiselere Sebebiyet Verdi", "Yüzlerce Yağmacı Yakalandı", **Son Posta**, S 5637, 7 Eylül 1955, s.7.; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Atılan Bomba Halkı Galeyna Getirdi", **Yeni Sabah**, S 5926, 7 Eylül 1955, s.7.; 6 Eylül'de İstanbul'un çeşitli bölgelerinde meydana gelen vukuatlar için bkz. "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, S 2653, s.5.; Sakin; Dokuyan, **a.g.e.**, s.91.; Tuğrul Sarıtaş, **Arka Bahçede Neler Oldu Adnan Menderes**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2013, s.106.;

karşısında hükümet 6 Eylül'de İstanbul ve İzmir'de olağanüstü hal ilan etmiş²²⁰ ve o saatten itibaren şehre tamamen askeri kuvvetler hakim olmuştur. Bu arada 6 Eylül'de Yunan hükûmeti bir tebliğ yayımlayarak bombalama eylemini gerçekleştirenlerin kendileri ile alakasının bulunmadığını bildirmiştir.²²¹

Eylemler sırasında öğrenci grupları ve çeşitli örgütlenmeler de etkili olmaya çalışmışlar bu doğrultuda öğrenci grupları Millî Gençlik Teşkilatı ve Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti yaptıkları basın açıklamaları ile varlıklarını gösterme çabası içerisine girmişlerdir.²²² Olayların ilk gününde polis tarafından yakalanan şahısların sayısı oldukça fazladır.²²³ Bunlar arasında yer alan Kıbrıs Türktür Cemiyeti idare heyeti de 6 Eylül gece yarısından sonra Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Müdürlükteki isimler arasında, cemiyet başkanı Hikmet Bil de bulunmaktadır.²²⁴

2.1.2.3.2.2. 6-7 Eylül Olayları Karşısında Basın Mensubu ve Bürokratların Beyanatları

Olayların haberini alır almaz harekete geçen devlet erkânı kargaşayı bastırmak adına hemen gerekli önlemler için bir araya gelmişlerdir. 6 Eylül akşamı Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul Valiliği'ne gelerek hadiseler hakkında bilgi almıştır.²²⁵ Burada yaşananları aktaran AA Muhabiri Selçuk Emre, olaylara müdahale esnasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'e, polisin

Christina Zenginoğlu, **6-7 Eylül 1955 Olaylarına Götüren Etken ve Aktörler**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.103.; Ahmet Yaşar Akkaya, **Menderes ve Azınlıklar**, Mühür Yayınları, İstanbul 2011, s.112.

220 “Başvekaletin Gece Yayımladığı Tebliğ”, **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.2.

221 Yunan İçişleri Bakanlığı'nın Bildirisi için bkz. “Yunan Resmi Tebliği”, **İstanbul Ekspres**, S 1451, 6 Eylül 1955, s.1.

222 Gençlik: ‘Dikkat! Bir Damla Bardağı Taşırılmamalıdır! Diyor’, **İstanbul Ekspres**, S 1451, 6 Eylül 1955, s.2.; “Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Beyannamesi”-“Milli Gençlik Teşkilatının Beyannamesi”, **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.2.; “Kıbrıs Türktür Cemiyeti Genel Sekreteri Dedi ki:”, **İstanbul Ekspres**, S 1451, 6 Eylül 1955.

223 “2000 Kişi Tevkif Edildi”, **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.1.; “Son Hadiseler ve Yapılan Tevkifler”, **Ulus**, S 11750, 8 Eylül 1955, s.7.; “2057 Kişi Nümayiş Hadiselerinden Sanık Olarak Nezarete Alındı”, **Vatan**, S 5143, 8 Eylül 1955, s.1.; Kıbrıs Türktür Cemiyeti aynı gün, Eminönü 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararı ile kapatılmıştır. Bkz. “Kıbrıs Türktür Cemiyeti Kapatıldı”, **Vatan**, S 5144, 9 Eylül 1955, s.1.

224 “Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil ile İdare Heyeti Azaları Emniyet Nezareti Altında Tutuluyor”, **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, s.1.

225 **BCA 10-9-0-0 / 109-339-8.**

göstericilere karşı “nazık” ve “yumuşak” davranması talimatını verdiği iddia etmektedir. Gedik’e göre bu bir “millî galeyandır” ve “önüne geçilemez.” Gedik’in bu düşüncesine karşı İstanbul Valisi ordunun olaylara derhal müdahale etmesini, şiddet kullanmasını, icap ederse civardaki askeri birliklerden daha kuvvet getirilmesini istemiştir. Ancak valinin bu isteğine karşı Gedik, halen yumuşak davranılması gerektiğini dile getirmektedir. Bu sırada otelde bulunan Nafia Vekili Kemal Zeytinlioğlu, Dahiliye Vekilini telefonla aramış ve iki vekil görüşmüşlerdir. Dahiliye Vekili, Nafia Vekilinin söylediklerine cevaben, ‘sen anlamazsın, bu bir millî galeyandır. Önüne geçilemez. Sen, yollarınla meşgul ol. Biz, yapacağımızı biliriz.’ gibi sözler söylediği iddialar arasındadır.²²⁶

AA Muhabiri Selçuk Emre’nin Dahiliye Vekili’nin görevinden istifa etmesinden sonra (Dahiliye Vekilinin istifası 10 Eylül 1955) İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay’a göndermiş olduğu yazıda geçen ifadelerinden hükümet içerisinde olayların bastırılması konusunda bir görüş ayrılığı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Dahiliye Vekilinin olayların gi-dişatı ve alınan önlemler hakkında Başvekil ile irtibat halinde olduğu düşünüldüğü de unutulmamalıdır. İddia edildiği gibi, onun hadiseyi bir millî galeyana olarak görüp polislere, göstericilere karşı yumuşak davranması konusunda talimat veriyor olması Dahiliye Vekilinin kendi başına kullanmış olduğu bir inisiyatiften ziyade Başvekil ile alınan ortak bir karar olduğu düşünülmelidir.

İstanbul Valisi Gökay’ın Özel Kalem Müdürü Nabi Up, 6 Eylül gecesi İstanbul Valiliği’nde yaşananlar ile ilgili bilgi vermiştir. Buna göre saat dokuz civarında Dahiliye Vekili, valiliğe gelerek doğrudan Gökay’ın odasına girmiştir. Hadiseler ile ilgili Vali Gökay ile konuşan Gedik, Gökay’ın hadiseleri komünist tertibi olarak değerlendirmesi üzerine sinirlenmiştir. Gedik, bu iddiayı reddederek yaşananları “Komünist Tertibi”nden ziyade “Millî bir Galeyan” olarak görmektedir.²²⁷

İstanbul Vali Muavini Vefik Kitapçığıl de, Selçuk Emre ve Nabi Up’un beyanlarına benzer bir görüş paylaşmıştır.²²⁸ Bu bağlamda Kitapçığıl saat 20.00 sıralarında hadiseler hakkında bilgi almak için vilayete

226 AA Muhabiri Selçuk Emre’nin bu beyanatı 23.12.1955 tarihli İstanbul Valiliği’ne hitaben 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili rapor içerisinde yer almaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; Selçuk Emre’nin bu beyanatında, Dahiliye Vekili’nin olaylar karşısında yumuşak davranılması fikrini muhafaza ettiğini beyan etmişse de Namık Gedik’e ait olduğu düşünülen Osmanlıca notta bu düşüncenin aksi dile getirilmektedir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-12.

227 **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

228 **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

gelmiştir. Yol boyunca Taksim, Tophane ve Kadıköy’de göstericilere karşı polisin müdahale etmediğini görmüş bunun sebebini öğrenmek için ertesi gün Eminönü Kaymakamını aramıştır. Kaymakamdan polis- lere sert hareketten kaçınmaları ile ilgili talimat verildiğini öğrenmiştir. Kitapçığıl’e göre bu talimat Dahiliye Vekili tarafından verilmiştir.²²⁹ Eminönü Kaymakamı Haldun Mentешеoğlu ise 6 Eylül gecesi durum hakkında bilgi almak için Beyazıt Başkomiserliği’ni aramış ve başko- miserliğe emniyet müdürlüğü tarafından göstericilerin zor kullanılma- dan dağıtılmasının emredildiği bilgisini almıştır.²³⁰

Melahat Gedik’e göre, Namık Gedik olay günü göstericiler arasında en küçük bir gruplaşmaya bile müsaade etmemiştir. Melahat Gedik “Bu işin içinde yaşamış, hakiki delillere istinat ederek merhum Namık’tan duyduğuma göre söyleyeceğim” ifadeleri ile açıklamıştır. Melahat Gedik bu durumu Namık Gedik’in ağzından şu şekilde ifade etmiştir:

“Florya’da saat 5 sıralarında Başvekil Beyefendiyi Fahret- tin Kerim Bey aradı, konuşmasını pek iyi bilmiyorum fakat bana da malumat vermesi(İstanbul Valisi’nin) için telefonu bana verdiler. Telefonda Yunan sefarethanesi önünde bir nümayiş hazırlığı olduğunu fakat bunun dağıtıldığını söy- lediler. Ben de sakın bu gibi topluluklara müsaade etmeyin hava esasen gergindir, ufak bir topluluğa dahi müsaade et- meyin, gerekli tertibatınızı sıkı olarak alın diye cevaplan- dırdım. Sonradan anladım ki, Başvekil Beyefendi ile bunu konuşmuşlar.”²³¹

Bu bağlamda, gerek AA Muhabiri Selçuk Emre’nin gerek İstanbul Valiliği Özel Kalem Müdürü Nabi Up’un ve gerekse Vali Yardımcısı Vefik Kitapçığıl’in beyanatlarına bakıldığında, bu beyanatlarla ilgili ortak özellik Dahiliye Vekili Namık Gedik’in olayları millî bir galey- an şeklinde ele almasıdır.²³² Beyanatlardan anlaşıldığı üzere olaylar sırasında Vali Gökay’ın hadiselerin bastırılması adına özverili bir şekil- de mücadele içerisinde olmasına rağmen, Dahiliye Vekili’nin nümayiş- çilerin bastırılması noktasında daha yumuşak bir yöntem benimsemiş

229 BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.

230 BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.

231 BCA 10-9-0-0 / 111-348-1; “Namık Gedik’in Eşi Tertip Yoktu Diyor”, **Akşam**, 13 Kasım 1960, s.1-5.; “Müntehir Gedik’in Eşi Samklerden Tarafa Çıktı”, **Cumhuriyet**, S 13033, 13 Kasım 1960, s.1-5.

232 BCA 10-9-0-0 / 110-344-2.

olduğu şeklinde bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Ancak, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında kusuru olduğu iddia edilen kişiler hakkında Dahiliye Vekaleti tarafından 1956'da bir tahkikat başlatılmış, daha sonra 24 Mart 1956 tarih ve 82-189/135 numaralı tezkere ile Devlet Şurası'na (Danıştay) gönderilmiştir. İsimleri Devlet Şurası'na intikal eden kişiler arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay da bulunmaktadır. Gökay hakkında isnat edilen suçlamalar arasında Kıbrıs olayları nedeni ile alınması gerekli tedbirlerle ilgili Dahiliye Vekaleti'ni haberdar etmemek ve memuriyet vazifesini ihmal etmek suçlamaları yer almıştır. Bu durum Gökay'ın, Namık Gedik ile sağlıklı bir bilgi paylaşımı yapıp yapmadığı sorusunu akıllara getirmektedir.²³³

Menderes'in yakın çevresi içerisinde görülen Dr. Mükerrerem Sarol,²³⁴ olaylar nedeni ile İstanbul Valisi ve Dahiliye Vekili Namık Gedik ile 6 Eylül gecesi görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Sarol, telefon ile Gökay'a İstanbul'un protestocu gruplar tarafından yakılıp yıkıldığından bahsederek onu göreve davet etmiş, Gökay ise konuşmayı yarıda keserek telefonu Gedik'e vermiştir. Sarol, Gedik ile olan konuşmasında İstanbul'da yaşanan gösterileri 31 Mart Vakıasına benzetmiştir. Bunun üzerine Gedik şu ifadeleri kullanmıştır:

“Mübalağa etmişler! Durum öyle değil! Selanik'te, Atatürk'ün evine bomba atılmış. Radyo bunu öğle yayınında verdi. Bazı gazeteler, olayı manşete çıkarıp halkı heyecanlandırdı. Sana anlatılanlar, bu haberden üzüntü ve heyecana kapılan vatandaşların protestolarıdır. Bunu daha çok, millî bir kıyam²³⁵ olarak değerlendirmelidir.”²³⁶

Daha sonra Sarol, İstanbul'da yağma ve karmaşanın söz konusu olduğunu ifade ederek, “Sanıyorum, sen vilayette oturmuş, olan bitenden pek haberli değilsin. Bu, millî kıyam değil, sadece millî bir felaket. Devlet olarak, İstanbul'u eşkıyanın eline nasıl bırakırız! Polis gücü yet-

233 BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.; Ayrıca, 24.03.1956 tarih ve 82-189/135 numaralı tezkere ile Devlet Şurası'na gönderilen bu tahkikatta isimleri geçen diğer kişiler ise: İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş, Emniyet Müdür yardımcısı Ahmet Paftalı, Emniyet Müdür yardımcısı Necdet Uğur, Emniyet Müdür yardımcısı ve 6. şube Müdürü Orhan Eyüpoğlu, Birinci Şube Müdürü Yaşar Yiğit, İkinci Şube Müdürü Adil Darıcalı ve Üçüncü Şube Müdürü Muzaffer Erman şekliiden sıralanabilir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.

234 IX, X ve XI. dönem TBMM'de DP milletvekilliği, ayrıca; III. Menderes Hükûmeti (17.05.1954-09.12.1955) kabinesinde Devlet Vekili olarak görev yapmıştır.

235 Kıyam: Ayaklanma

236 Dr. Mükerrerem Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, C 1, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2014, s.396.

miyorsa askerden yardım iste. Mutlaka bir şeyler yap!”²³⁷ diyerek sert çıkmıştır. Gedik, Ordu Komutanlığına vekaleten bakmakta olan Vedat Garan Paşa'nın yanında olduğunu ve gerekli tedbirlerin alındığını dile getirmesi üzerine Sarol yine sert çıkararak, “Aman Namıkçığım, bu nasıl bir tedbir! Koskoca İstanbul’u çapulcuların eline bırakmışız. Devlet, bu rezaletlere nasıl seyirci kalabilir? Vedat Paşa görevini yapmıyorsa, öteki komutanlar var, çağır, görüş ve mutlaka devlet gücünü hâkim kıl.”²³⁸ ifadelerini kullanmıştır. Sarol ve Gedik arasında yaşanan bu konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla konuşma başından sonuna kadar sert bir havada cereyan etmiştir. Sarol, olayların kendisinde uyandırdığı heyecan gereği Dahiliye Vekili’ne yüklenirken gösterileri bastırmak adına toplantı halinde olan Gedik’in ise bu durumdan duyduğu rahatsızlık konuşmalarına yansımıştır. Konuşmanın sonunda Sarol’un Gedik’e hitaben, “Başbakan nerede?” demesi Gedik’i iyice sinirlendirmiş ve bu soru üzerine şu cevabı vermiştir:

“Cumhurbaşkanı ile birlikte Ankara Ekspresi’nde şu an yoldalar. Sana haber vereyim ki aldığın bilgiler yanlıştır. Atatürk’ün evinin bombalanması karşısında gençlik haklı bir galeyan içine düştü. Taksim’de bir miting yaptılar. O zaman Sayın Cumhurbaşkanı da, Başbakan da İstanbul’da idiler. Gençlerin miting yaptıkları yerden arabayla geçtiler. Gençler kendilerini alkışladı. Heyecanlarını frenleyemeyen bazı kimselerin bir takım münasebetsizlikler yaptığını ben de biliyorum. Zabıtayı aşan bu hareketleri asker gücü ile disipline edeceğim. Komutanlarla görüşüyorum.”²³⁹

Sarol, Gedik ile aralarında gerçekleşenleri “tatsız bir konuşma” olarak nitelendirmiştir. Daha sonra Fatin Rüştü Zorlu ile telefon görüşmesi yapan Sarol, Namık Gedik ile aralarında geçenleri kendisine özetleyerek, “Fatinim, durum vahim. İçişleri Bakanı temsil ettiği hükûmeti olayların altında adeta ezdirmiştir.”²⁴⁰

Böylece Sarol olayların sorumluluğunu Dahiliye Vekili’ne yüklemiştir. AA muhabiri Selçuk Emre saat 23.00’e geldiğinde polisin ve askerinin olayların bastırılması noktasında eksik kaldığını ifade etmektedir. Emre’ye göre İstanbul Valisi, Ordu müfettişi Vedat Paşa’yı çağıra-

237 Sarol, a.g.e., s.396

238 Sarol, a.g.e., s.397.

239 Sarol, a.g.e., s.397.

240 Sarol, a.g.e., s.398.

rak göstericilere karşı “vur” emri vermiş ve dağılmamaları durumunda ateş edilmesi talimatını vermiştir. “Paşa, odadan çıkarken söyleniyordu. ‘Emri verirler, mesuliyet faslına gelince, tereyağından kıl çeker gibi, kendilerini sıyıyorlar.’ diyordu...” Başvekil Sapanca’dan vali ile görüşmüş ve karayolu ile İstanbul’a gelmeye karar vermiştir.²⁴¹ Aynı konuya değinen dönemin muhalif isimlerinden Ahmet Hamdi Başar, hadise esnasında yaşananları Koraltan, Bayar ve Menderes ile birlikte bulunan Seyfi Kurtbek’in²⁴² ağzından nakletmektedir. Buna göre, 6 Eylül akşamı Bayar ve Menderes saat 20.00 civarı İstanbul’dan ayrılmışlardır. Bu süre zarfında İstanbul’da başlayan gösteriler tehlike arz etmektedir. Ancak ilerleyen saatlerde gösteriler şiddetlenmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul Valisi Gökay, İstanbul Askeri Kumandanı ve Polis Müdürü bir araya gelmişlerdir. Saat 21.00’i gösterdiğinde Dahiliye Vekili ve Gökay tarafından hadiselere askerin müdahalesi istenmiş fakat Askeri kumandan²⁴³ askerin silah kullanmak suretiyle müdahalesini reddetmiştir. Gedik,²⁴⁴ askerin müdahalesinde ısrar etmiş olmasına karşın Kumandan yazılı emir istemiştir. Bunun üzerine Gedik telefonla Devlet Vekili Mükerrer Sarol’u arayarak durumu anlatmış ve Başvekil ile iletişim kurmasını istemiştir. Sarol o sırada trende bulunan Menderes’e Sapanca durağında ulaşarak kendisini bilgilendirmiştir. Daha sonra o an yaşananlar şu şekilde anlatılmıştır:

“Başvekil, hemen İstanbul’da Dahiliye Vekili’ne telefon ediyor. Ordu Kumandanının askere vur emri vermek ve işe müdahale etmek hususundaki tereddüdünden bahsedince, Vilayette bulunan Kumandanı Başvekil telefona davet ederek: Ben Başvekil Adnan Menderes’im emrediyorum, bu hareketi ne bahasına olursa olsun durduracaksınız ve silah kullanacaksınız diyor. Kumandan bu kati emre rağmen vilayet makamından telefonla garnizonda nöbetçi kuman-

241 BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.

242 Seyfi Kurtbek, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP listesinden Ankara Milletvekili seçildi. I. Adnan Menderes Hükümeti’nde Ulaştırma (1952-1953), II. Menderes Hükümeti’nde Savunma Bakanlığı (1952-1953) yapmıştır. 1954-1957 yıllarında ise Ankara Milletvekili olarak TBMM’de görevini sürdürmüştür.

243 İsim belirtilmemiştir.

244 Seyfi Kurtbek’in beyanati ile AA Muhabiri Selçuk Emre, İstanbul Valiliği Özel Kalem Müdürü Nabi Up ve İstanbul Vali Yardımcısı Vefik Kitapçığıl’in ifadeleri çelişmektedir. Kurtbek Dahiliye Vekili’nin olaylara Askeri Darbenin gerçekleşmesini istediğini bildirirken, bahse konu üç ismin beyanatlarında Gedik’in göstericilere karşı gayet nazik davranılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

dana emir verirken: Silah kullanma emri aldım; fakat siz idare edin demekle iktifa ediyor.”²⁴⁵

Bu durum Komutan ve Dahiliye Vekili arasında yaşanan emir-komuta zincir bozukluğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda olayları bastırmakla görevli yönetici ve güvenlik güçleri arasında bir samimi-yetsizliğin olduğu anlaşılmaktadır. Askerin silah kullanmakta istemsiz davrandığını iddia eden Başar, bunun sebebinin ordunun iç politikanın ihtiraslarına alet olmak istememesi şeklinde açıklamıştır.²⁴⁶

2.1.2.3.2.3. İzmir-Ankara’da Meydana Gelen Olaylar ve Namık Gedik

6 Eylül’de İstanbul’da meydana gelen hadiseler İzmir’de de görülmüş ve halk sokaklara dökülerek gösteriler düzenlemiştir. Atatürk’ün Selanik’te doğduğu eve bombalı saldırı yapıldığı haberinin İzmir’de duyulmasının ardından saat 20.00 sıralarında Konak Meydanında toplanan halk tezahürat edip millî marşlar söyleyerek Fuar Alanına doğru ilerlemiştir. İzmir Fuar ve Turizm Müdürlüğü kayıtlarına göre Fuar alanını, 6 Eylül günü ve gecesi toplamda 34.800 kişinin ziyaret ettiği tespit edilmiştir.²⁴⁷ Fuar alanının 9 Eylül kapısında birikenlerin sayısı ise 5000 kişiyi bulmuştur. Buradaki gruplar, fuar münasebetiyle bulunan Yunan bayrağını indirerek yakmıştır.²⁴⁸ Namık Gedik’e ait olduğu düşünülen tarihsiz notta şu ifadelere yer vermiştir:

“...İzmir Valisi’ni aradım. Karşıma vali muavini çıktı. Kendisine İstanbul hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, İzmir’in durumunu sordum. Ve maalesef orada da geç vakit Konak meydanında Yunan bayrağı yakılmış olduğu haberini aldım. Vali ile beni temasa geçirmesini söyledim. Valinin, Basmahane istikametinde başlayan bir hareket dolay-

245 Ahmet Hamdi Başar, **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960, s.93-94.; BCA 10-9-0-0 / 110-344-1.; Dönemin muhalif yazarlarından Ahmet Hamdi Başar, hadiseler sırasında İstanbul Valiliğinin etrafında bulunan askerlerin silah taşımadığına dikkat çekerek, “Seyfi Kurtbek, eski bir asker olduğu için anlıyor, bakıyor ki askerde silah var fakat mermi yok. Kumandana soruyor: Askerin mermisi nerede? Cephane kamyonu henüz geldi. Şimdi dağıtılacak cevabını alıyor. Kurtbek sofrada diyor ki: Bir bölüğe cephane dağıtmak en az iki saatlik iştir. Bu derece ihmal ve lakaydı akıl alacak şey değildir.” ifadelerini kullanmıştır. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 110-344-1.

246 BCA 10-9-0-0 / 110-344-1.

247 BCA 10-9-0-0 / 109-340-1.

248 İzmir Vali Yardımcısı Ragıp Uğural tarafından 11 Eylül 1955 tarihinde İzmir Örfi İdare Kumandanlığına gönderilen yazı. Bkz. BCA 10-9-0-0_107-333-1.

sıyla oraya gittiğini bildirdi. Oradan irtibat temin etmesini bildirdim. Bir müddet sonra İzmir Valisi'ni Basmahane Karakolu'nda buldum. Pavyondaki tahribatı ve kitle hareketini söyledi. Kendisine gayet sarıh ve kati emir vererek icap ederse, ateş kuvveti ile ve askerle iş birliği yaparak önlemini bildirdim.”²⁴⁹

Buradan anlaşılmaktadır ki Gedik, olayların bastırılması adına zor kullanma talimatını vermiştir. Yunan bayrağının indirildiği direğe göstericiler tarafından Türk bayrağı takılmıştır. Ardından sayısı 20.000'i bulan gösterici gruplar tarafından fuarda bulunan Yunan pavyonu da yakılmıştır.²⁵⁰ İzmir'deki olayların belki de en ciddi ve vahim yanı göstericiler tarafından Yunan Konsoloslğunun ateşe verilmesi olmuştur. Gösterici grup ellerindeki benzin dolu tenekelerle saat 21.30 sıralarında konsolosluk önüne gelerek, Konsoloslğu ateşe vermiştir.²⁵¹ Konsoloslukta çıkan karışıklık üzerine İzmir Valisi Kemal Hadımlı göstericileri dağıtmak adına polise havaya ateş açılması emrini vermiştir.²⁵² İzmir Emniyet Müdürü'nün de bizzat göstericilere karşı müdahalede bulunduğu hatta arbede sırasında göstericiler tarafından yumruklandığı iddia edilmiştir.²⁵³ İzmir'de durumun gittikçe ciddileşmesi üzerine limanda demirlemiş halde bulunan Yunan bandıralı gemilerin de göstericiler tarafından yakılma ihtimaline karşılık, askerler yönlendirilerek burada gerekli önlemler alınmıştır.²⁵⁴ İzmir Vali Yardımcısı Ragıp Uğurel'e göre Konsolosluktan ayrılan kalabalık orada bulunan Atatürk heykeli etrafında bir süre bekledikten sonra limandaki Yunan motorlarına saldırılmıştır. Limanda bulunan Yunan motoru ve İngiliz gemilerine saldırı yapılmış, ancak polisin müdahalesi neticesinde göstericiler bertaraf edilmiştir.²⁵⁵

Olayların Alsancak'a sıçraması sonucu bir Rum kilisesi ateşe veril-

249 BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.

250 BCA 10-9-0-0_107-333-1.

251 BCA 10-9-0-0 / 109-341-2.

252 BCA 10-9-0-0 / 109-341-2.

253 İzmir Emniyet Müdürü'nün gösteriler sırasında yumruklandığı iddiasını İzmir I. Şube Memuru Ahmet Sivrioğlu 07.09.1955 tarihinde İzmir Şube II. Kısım Komiserliği ile yapmış olduğu yazışmada dile getirmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-341-2.

254 “İzmir'deki Hadiseler”, **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.2.; Gökçal, a.g.t., s.70.; Betül Tansel, **Türkiyeli Ermeniler ve Ermeni Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.54.

255 Ragıp Uğurel tarafından 11 Eylül 1955 tarihinde İzmir Örfi İdare Kumandanlığı'na gönderilen rapor. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 107-333-1.

miş ancak polisin havaya ateş açmasıyla gösterici grup uzaklaştırılmıştır. İzmir Valisi Kemal Hadımlı ve İl Emniyet Müdürü göstericileri bir yandan sükûnete davet ederken bir yanda da olayların bastırılması adına kolluk kuvvetleri ile yoğun bir şekilde çalışma yürütmüşlerdir. Kolluğun yetersiz kalması üzerine itfaiyeden yararlanılarak gösterici grupların üzerlerine tazyikli su sıkılmak suretiyle kalabalık gruplar dağıtılmaya çalışılmıştır.²⁵⁶ Öte yandan, kuvvetlerin yetersiz kaldığı yönündeki iddiaların yanında Vali Kemal Hadımlı'nın askeri birliklerden çok geç yardım istemiş olduğu da var olan iddialar arasında yer almaktadır.²⁵⁷

İzmir'de Kolluğun yetersizliği daha önce de gündeme gelmiştir. İzmir Valisi Kemal Hadımlı 4 Şubat 1955 ve 27 Mayıs 1955 günü olmak üzere iki kez Dahiliye Vekaleti'ne hitaben İzmir Emniyet Kadrosuna takviye polis kuvveti konusunda resmi yazı yazmıştır. 4 Şubat 1955 tarihli yazıya istinaden 17 Şubat 1955'te Dahiliye Vekaleti'nce bazı taleplerin karşılandığı bildirilmiştir.²⁵⁸ İzmir polis kadrosuna polis takviyesi yapıp yapılmadığı tam olarak bilinmese de, göstericiler karşısında polis gücünün yetersiz kaldığı karmaşası açıklığa kavuşturulamamıştır.²⁵⁹ İzmir Vilayet Defterdarlığı Muhasebe Müdürlüğü kayıtlarından, 1 Eylül 1955 itibariyle İzmir'de muhasebeden maaş alan rütbeli ve rütbesiz polislerin sayısı incelendiğinde 1 emniyet müdürü, 6 emniyet amiri, 6 başkomiser, 28 komiser, 49 komiser muavini ve 391 polis memuru ve polis stajyeri olmak üzere toplamda 481 polisin görev yapmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁶⁰ 6-7 Eylül günlerinde İzmir'de bulunan Jandarma birliklerinin sayısı ise 130'dur. Olaylar neticesinde 424 kişi polis tarafından göz altına alınmış, 14 ev, 6 dükkan, 1 pansiyon, Yunan Fuar Pavyonu, Yunan Konsolosluğu ve Katolik Kilisesi tahrip edilmiştir.²⁶¹

6-7 Eylülde Ankara'da da hareketlik gözlenmiş ancak Ankara'daki gösteriler İstanbul ve İzmir'e oranla sınırlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni Ankara'da hem gayrimüslim vatandaşların sayıca az olması hem de Ankara Valisi Kemal Aygün'ün şehrin tamamındaki toplantı ve gösterileri yasaklayarak tedbirler almasıdır. 6 Eylül gecesi

256 "İzmir'de Nümayişler Oldu. Fuardaki Yunan Pavyonu Yıkıldı", **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.7.; "İzmir'deki Hadiselerin Tafsilatı", **Son Posta**, S 5637, 7 Eylül 1955, s.8.

257 **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-2.

258 **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

259 Konu ile alakalı olarak İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nın, Dahiliye Vekaleti'ne 04.02.1955'te göndermiş olduğu resmi yazı için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

260 **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

261 Gökçal, **a.g.t.**, s.73.;**BCA** 10-9-0-0 / 109-340-3.

ufak çaplı toplanmalar olmuş ve bazı küçük gruplar Cebeci Çayırından ilerleyerek Hukuk ve Mülkiye Fakülteleri önünde birleşmiştir. Fakülte önlerinde toplanmalar göz önüne alındığında Ankara'daki gösterilerde gençler ve öğrencilerin nümayişlere çekilmek istenildiği anlaşılmaktadır. Ancak alınan sıkı güvenlik tedbirleri neticesinde, öğrenci grupları ve gençler olayların içerisine çekilmeden gruplar dağıtılmıştır.²⁶² Ayrıca farklı bir gösterici grubu Sıhhiye istikametine yürümek istemişse de, polisin almış olduğu önlemler ve göz yaşartıcı gaz vasıtası ile dağıtılmıştır. Bu göstericiler arasında savcılık emri ile polis tarafından 19 kişi gözaltına alınarak mahkemeye çıkarılmıştır.²⁶³ İstanbul, İzmir ve Ankara'nın yanı sıra Adana'da da küçük çapta gösteriler düzenlenmiştir. Valiliğin uygun görmemesine rağmen ellerinde Türk Bayrakları ve Atatürk posterleri ile bir grup halk gösteri düzenlemek istemiş ve grup içerisinden bazı kişiler polis tarafından gözaltına alınmıştır. Göstericiler hakkında İçtimsaat-ı Umumiye Kanunu'na muhalefetten işlem yapılmıştır.²⁶⁴

2.1.2.3.2.4. Hükûmetin Olaylar Karşısındaki Tutumu

6 Eylül saat 20.00 sıralarında tren ile (Haydarpaşa İstasyonu'ndan kalkan tren) Ankara'ya gitmekte olan Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü haberi alır almaz Sapanca tarafındayken treni durdurmuşlar ve İstanbul yönüne hareket ederek Dahiliye Vekili Namık Gedik ile irtibata geçmişlerdir.²⁶⁵ Dahiliye Vekili ve valiye sıkıyönetim tedbirlerinin alınması ile ilgili talimatlarını vermişlerdir.²⁶⁶ Daha sonra bu talimat²⁶⁷ basında yayınlanmıştır.

262 “İstanbul'da İzmir'de ve Ankara'da Dün Geceki Nümayişler”, **Zafer**, S 2401, 7 Eylül 1955, s.7.; Alper Ceylan, **6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basımının Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.77.; Güven, **a.g.e.**, s.42.

263 “Ankara'daki Hadiseler”, **Son Posta**, 8 Eylül 1955, s.3.; Altaş, **a.g.e.**, s.109.

264 Şeyda Özçelik, “6/7 Eylül 1955 Olaylarında Yerel Bir Basın Örneği: ‘Yeni Adana Gazetesi’”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 13, S 27, 2013, s. 262-263.

265 **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.**

266 **BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.**; Örfi idare ilanı ile alakalı Menderes, Yüksek Adalet Divanı'nda 6-7 Eylül ile alakalı yaptığı savunmasında, “Sapanca'dan döndük İzmir'e geldik. İlk işimiz telefona gitmek oldu. Telefonda İstanbul Valisi ile konuştum. Vali ve Dahiliye Vekili'ne derhal, İdare-i Örfiye'nin ilan edildiğini radyo ile söyletiniz dedim. Çünkü radyonun konuşmasını hadiselerin önlenmesi için o anda müstacel vasıta ve en acele tedbir olarak düşündük.” ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.**

267 “Başvekaletten Bildirilmiştir”, **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; “Başvekaletin Dün Gece Yayınladığı Tebliğ”, **Son Posta**, S 5637, 7 Eylül 1955, s.1.; Arzu Kılıçdere, “İzmir'de 6-7 Eylül Olayları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S 20002, Şubat 2000, s.38.

tır. İstanbul ve İzmir’de 6 Eylül gecesi örfi idare ilan edilmiştir.²⁶⁸ Örfi İdare Kumandanlığına 7 Eylül günü, Üçüncü Ordu Müfettişi Korgeneral Nurettin Aknoz tayin edilmiş²⁶⁹ ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile görüşen Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul Valisi’ne vermiş olduğu talimat ile şehrin etrafını askeri kordon altına aldırılmıştır. Göstericilerin etkisini kırmak için tüm vapur seferlerinin durdurulması talimatını vermiş ve muhtemel yangınların önüne geçmek için de hava gazlarının borulardan geçişini engellemiştir. Ayrıca ordu müfettişine silah kullanma emrini tebliğ etmiştir.²⁷⁰

Öte yandan I. Ordu Kumandanının, Dahiliye Vekili Gedik ve Vali Gökay’ın bilgisi dahilinde olaylar sırasında askerin emrine itaat etmeyip halen taşkınlığa devam eden kişilere karşı ateş edilmesi emrini verdiği iddia edilmektedir. Ancak ateş emrinin verilip verilmediği şaibelidir.²⁷¹ Bu sırada takviye kuvvet olarak da İzmit’teki birliklerden İstanbul’a asker sevkiyatı yapılmıştır. Dahiliye Vekili Gedik ve İstanbul Valisi Gökay tüm gece valilik binasında kalarak olayları buradan takip etmiştir. Daha sonra İstanbul’a gelen Bayar, Menderes ve Köprülü burada Dahiliye Vekili Gedik ve diğer idarecilerle görüşerek tedbirleri yerinde incelemiş ayrıca yapılan gösteriler ile alakalı hükümet tarafından da bir tebliğ yayınlanmıştır.²⁷² Köprülü, İstanbul Valiliği’ne geldikten sonra burada gergin anların yaşandığını dile getirerek şu ifadeleri kullanmıştır:

268 “İstanbul ve İzmir’de Dün Gece Örfi İdare İlan Edildi”, **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare İlan Edildi”, **Son Posta**, S 5637, 7 Eylül 1955, s.1.; “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare İlan Edildi”, **Hürriyet**, S 2653, 7 Eylül 1955, s.5.; “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare İlan Edildi”, **Yeni Sabah**, S 5926, 7 Eylül 1955, s.1.; “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare”, **Zafer**, S 2401, 7 Eylül 1955, s.1.

269 **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.**

270 **BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.; BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.**

271 Kimi kaynaklar, Vedat Garan’ın, Dahiliye Vekili Gedik’in “ateş açın” emrini yerine getirmek istemediğini ve Dahiliye Vekili’nden bu konuda yazılı talimat istediğini iddia etmektedir. Bkz. Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s. 93.; Namık Gedik’in eşi Melahat Gedik, ordu komutanı tarafından ateş açılması emrinin yerine getirilip getirilmemesi ile alakalı olarak, “...hatta orada kendisi bu işin talana yağmaya gittiğini görünce, hatta vur emrini dahi vermiş. Fakat bu o zamanki kumandan tarafından her nedense tatbik edilmemiştir.” diyerek ordu komutanının verilen emri dinlemediğini dile getirmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.**; Seyfi Kurtbek beyanatında Namık Gedik’in askere müdahale emrini vermesine karşılık kumandanın (ismi zikredilmemiş) askerin silah kullanmak suretiyle müdahalesini reddetmiş ve askerin müdahalesi için Erkan-ı Harbiye’den yazılı emir istemiştir. Bkz. Başar, **a.g.e.**, s.93-94.; **BCA 10-9-0-0/110-344-1.**

272 “Cumhurbaşkanı ve Başvekil Sabaha Kadar Vilayette Kaldılar”, **Akşam**, S 13263, 7 Eylül 1955, s.1-2.; “Bayar ve Menderes Ankara’ya Giderken Yoldan Geri Döndüler”, **Vatan**, S 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; “Hükümetin Tebliği”, **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, s.1.;

“...asabım bozulmuştu. Şehirde bir yığın tank ve asker var fakat koca Beyoğlu daha doğrusu İstanbul harabe haline getirilmişti. Bağırıp çağırmaya başladım. Vali ne yapmıştı. Vekil, İstanbul’da olduğuna göre ne için bu işi başından önleyememişti? Vali hadisenin olacağından daha evvel haberdar olduğunu hatta polisin iznini kaldırdığını ve ordu birliklerinin ikaz edildiğini söyleyince hayretim bir kat daha artmıştı. Dahiliye Vekili’ni itham etmeye başladım. İstifa etmesini istedim. O kadar ileri gitmişim ki, sonradan Menderes’in söylediğine göre Namık Gedik çok kızmış ve beni vurmak istemiş.”²⁷³

Namık Gedik’in olaylar sırasındaki psikolojisi Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil’in anılarına yansıyan haliyle, “Vilayete geldik, Vali Dr. Fahrettin Gökay şaşkındı. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik de bir köşede Ankara’daki Bakan arkadaşı Dr. Sarol ile telefonda bağıra bağıra konuşuyordu. ‘Halk coştı, İstanbul yerle bir oluyor, engel olamıyoruz, bildiğiniz gibi değil diyordu.’”²⁷⁴ şeklindedir. Öte yandan Sarol, İstanbul’da meydana gelen olayların aynı şekilde Ankara’da da yaşanmaması için Ankara Valisi, Emniyet Müdürü, Merkez ve Garnizon Komutanlarını Bakanlığa çağırarak, temkinlerde bulunmuştur.²⁷⁵

İstanbul’da yaşanan hadiseleri başından beri takip eden Dahiliye Vekili Namık Gedik olayları üç safhaya ayırmıştır. Ona göre hadisenin saat 17.00’de başlayan ve küçük topluluklar tarafından katılımın olduğu birinci safhası polis tarafından kolaylıkla dağıtılmıştır. Ancak daha sonra gösteriler süratle büyüyerek kitleler halinde yapılmaya başlanmıştır. Saat 19.00’u gösterdiğinde ikinci safha başlamıştır. Bu safhada

273 “Fuat Köprülü 6-7 Eylül Olaylarını Açıkladı”, **Yeni Sabah**, S 7628, 5 Haziran 1960, s.5.; 6-7 Eylül olayları sırasında Emniyet Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Ethem Yetkiner, 27 Mayıs Askeri Darbesinin ardından Yüksek Adalet Divanı’na vermiş olduğu ifadesinde DP vekillerinden bazılarının Namık Gedik’i olaylar sırasında iyi tedbir almamakla suçladıklarını iddia etmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1**.

274 Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s.94.; Bu konuda Namık Gedik’in gelini Emine Gedik ile yapılan röportajda, Gedik’in olay günü İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü’nü yanına çağırarak, istifalarını vermelerini istediğini söylemiştir. Alaeddin Eriş, olacakları önceden bildiğinden istifasını yanında getirmiştir ancak Vali Gökay bu duruma karşı çıkmıştır. Röportaj, **Emine Gedik**, 7 Ağustos 2018.; Bazı kaynaklar ise, “Namık Gedik olayların nasıl bu yöne kayacağını düşünmemiş, bu gösteriyi de o sıralar sıkça yapılan Kıbrıs mitinglerinden biri zannetmiştir” şeklinde yorumlamıştır. Bkz. Recep Şükrü Apuhan, **27 Mayıs’tan Yassıda Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler**, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s.124.

275 Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s. 95-97.

göstericiler tahrip faaliyetlerine başlamışlar ve bu durum 20.00-20.30'a kadar sürmüştür. Saatler 22.00-23.00'ü gösterdiğinde ise hadise üçüncü safhaya girmiş ve bu aşamada yağma ve yangın gibi ileri boyutta olaylar yaşanmıştır. Gedik, olaylar sırasında güçlü olunan yerlerde gösterici grupların etkili olmadıklarını dile getirmektedir. Polis kuvvetlerinin zayıf kaldığı bölgelerde ise göstericilere karşı gösterilen kararsız ve çekingen durumdan dolayı buralarda hakimiyeti göstericilerin ele geçirdiklerini savunmaktadır. Yardımcı polis kuvvetlerinin de bahsedilen bölgelerdeki güvenlik güçlerini zamanında takviye edememesi, göstericilere karşı istenilen nitelikte bir müdahaleyi engellemiştir.²⁷⁶

Gedik, olaylar sırasında yağma ve çapula teşebbüs eden ve bu suçları işleyenlerden 2070 kişinin yakalanarak çıkarıldıkları mahkeme neticesinde tutuklandıklarını belirtmiştir. İstanbul'da olayların 7 Eylül günü kontrol altına alındığını dile getiren Namık Gedik, "geniş maddi tahribat ve zarar karşısında can kaybının olmayışı, tek tesellimizdi."²⁷⁷ ifadelerini kullanmıştır. Tüm bunlar ışığında Hükûmet, olayları yatıştırabilmek adına çalışmalar yaparken, muhalefet de bu süreçte hükûmeti karşısına almaktan daha çok halkı itidale davet eden, sükunet verici açıklamalarda bulunmuştur. Dolayısıyla Kıbrıs meselelerinin görüşüldüğü dönemde Londra Konferansı öncesinde hükûmetin yanında olan muhalefet, 6-7 Eylül olaylarının hemen ardından yaptığı açıklamalarda da benzer bir duruş sergilemiştir.²⁷⁸ Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 9 Eylül'de yayımlanmış olduğu beyanatla TBMM'yi 12 Eylül 1955 günü toplanmaya davet etmiştir.²⁷⁹

Olayların kontrol altına alınmasının ardından Menderes bir beyanat vermiştir. Bu beyanata göre patlama Atatürk'ün eski ikametgahı ile Türk konsoloshanesi arasında meydana gelmiş ve bina üzerinde bir

276 BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.; Frederic Sondern'in, Readers Digest isimli dergide yayımlanan makalesinde olayların büyümesinin sebebi olarak, yöneticiler arasındaki yaşanan iletişim sorununu gösterilmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-341-1.

277 BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.; Readers Digest isimli İngilizce derginin Mayıs 1956 tarihli sayısında yer alan Frederic Sondern'e ait makalede, 6-7 Eylül olayları ile alakalı mevcut zarar ile ilgili olarak 2000 ev, 4600 dükkanın tahrip edildiği, 29 kilisenin yandığı ve toplamda 100.000.000 dolarlık bir zararın söz konusu olduğu iddia edilmiştir. BCA 10-9-0-0 / 109-341-1.

278 CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 6 Eylül günü vermiş olduğu beyanatu için bkz. "İnönü Sükunet Tavsiye Ediyor", **Ulus**, 8 Eylül 1955, s.7.; M. Serhan Yücel, "Menderes Dönemi (1950-1960)", **Türkler**, C 16, Ankara, 2002, s.840.

279 "Bayar'ın Tebliği", **İstanbul Ekspres**, S 1453, 8 Eylül 1955, s.1.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İtımı:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668.

kaç camın kırılması ile hasar oluşmuştur. Bu patlama belirsiz kişi ve gruplar tarafından istismar edilmek sureti ile ülke içerisinde kargaşalık çıkarılmaya çalışılmıştır. Menderes "...biz, geceki harekette bir takım şüpheli unsurların tahriki amiz faaliyetlerini sezinlemekteyiz. Buna, temiz hisli bazı vatandaşların galeyanlı hareketi inzimam edince iş çığı-rından çıkmıştır."²⁸⁰ ifadelerini kullanarak millî duygularla, yaşananları protesto etmek için hareket eden kitlenin, şüpheli unsurlar²⁸¹ tarafından istismar edilmek istendiğini dile getirmeye çalışmıştır. İyi niyetli insanların arasında karışan şüpheli kimseler ve bazı vatandaşların galeyana gelmesi neticesinde, olayların önü alınmaz bir boyuta geldiğini vurgulamıştır. Menderes'in bu açıklamalarını destekler nitelikte yazılar sonraki günlerde basında da yer almıştır. Bazı basına göre olayın içinde kasıtlı tahrikler ve tahrikçiler bulunmaktadır.²⁸²

Öte yandan 8 Eylül'de Londra Konferansı'ndan dönen Dışişleri Bakan Vekili Fatih Rüştü Zorlu, Yunanlı muhabir Agiagyirs'in, bundan sonraki süreç ile alakalı sorusuna oldukça net bir cevap vermiştir. Zorlu, "Bunu size sormalı" şeklinde başlayan açıklamasına, Türkiye'nin Yunanistan sefaretinin ve konsolosluğunun polis muhafazası altında olduğuna dikkat çekerek devam etmiştir. Ülke genelinde olağanüstü hal ilan edilmiş ve Rumların çıkarmış oldukları tahrikler neticesinde kargaşa çıkan Kıbrıs adasına İngiltere asker yollamıştır. Zorlu çizmiş olduğu bu genel manzaranın müsebbibinin Yunanistan olduğunu çok açık bir dille ifade etmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ta hakimiyet kurmak adına giriş-tiği bu yanlış hareket DP hükûmeti tarafından oluşturulmaya çalışılan Türk-Yunan dostluğunu bir anda yıkma aşamasına getirmiştir. Zorlu, bu konuda verilmiş olan emeğin adeta boşa gitmiş olduğunun altını çizmiştir. Türk-Yunan dostluğunu korumak adına ülke çapında çıkan en ufak bir gösteriye bile müdahale edilirken, Yunanistan müttefikliği bozmak adına her türlü faaliyette bulunmaktadır. Zorlu bu durumdan ülkesi adına üzüntü duymaktadır.²⁸³

Zorlu'nun bu açıklamalarına destek verir mahiyette bir gelişme

280 "Başvekilin Mühim Beyanâtı", **Son Posta**, S 5637, 8 Eylül 1955, s.7.; Başbakan Menderes'in işaret ettiği provokatif amaçlı kişilere, 10 Eylül tarihli Hürriyet gazetesinde çıkan haber örnek olarak gösterilebilir. Haber için bkz. "Rum Hastanesini Yakmaya Teşebbüs Eden Sanık Genç Kızlar", **Hürriyet**, S 2656, 10 Eylül 1955, s.5.

281 Beyanatta şüpheli kimseler ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.

282 Cemal Refik, "Acı Bir Ders", **Akşam**, S 13266, 11 Eylül 1955, s.3.

283 Ahmet Emin Yalman, "Zorlu Yunanlılara Dostluğu Yıktınız, Suçlusunuz Dedi", **Vatan**, S 5144, 9 Eylül 1955, s.7.

Fransa'nın önemli gazetelerinden France Soir'de çıkan haberdır. Gazetenin 10 Eylül 1955 tarihli baskısında Türkiye'de yaşanan hadiselere Yunanlı devlet adamlarının yürütmüş oldukları sakat politikalarından kaynaklandığını dile getirilmiştir. Bu süreç içerisinde Türk siyasi çevreleri tarafından gösterilen olgunluk Yunanistan tarafından görülmemektedir. Yine Fransa'nın ünlü gazetelerinden olan Le Monde ise Atina resmi mahfillerindeki zihniyetin son zamanlarda çok gevşediği Balkan Pakti'nı suya düşürebilecek olan bu gevşekliğin Sovyetlerin işine yarayacağı yazılmıştır.²⁸⁴

Olayların bastırılmasının ardından gösterilerin meydana gelmiş olduğu illerde hasar-tespit çalışmaları yapılmış, esnafın ve zarara uğrayan kesimlerin zararlarının devlet tarafından karşılanacağı ilan edilmiştir. Öte yandan, 9 Eylül itibari ile güvenlik güçleri tarafından tutulan veriler şöyledir: Olaylara karıştığı tespit edilen 2057 kişinin polis tarafından yakalanması yapılmış, bu sayının 1035'i sivil olarak görev yapan polis memurları tarafından, 1022'si ise mahalli karakollar tarafından ele geçirilmiştir.²⁸⁵ Gösterilerin ortaya çıkmasında ve büyümesinde etkili olduğu iddia edilen Kıbrıs Türktür Cemiyet Başkanı Hikmet Bil, Menderes'in reyini almadan hiç bir adım atmadığını dile getirmiştir. Bil'e göre 6-7 Eylül çok üzücüdür. Kendisinin bu olaylar içerisinde bir rolü yoktur ancak hadiseler sonucu yapılan tahkikatın çok uzamış olması, kendisini maddi ve manevi açıdan yıpratmıştır.²⁸⁶

Failler güvenlik güçleri tarafından yakalanırken hükûmet mağdurlarının da zararlarının karşılanması adına girişimlerde bulunarak konu ile ilgili komisyonlar oluşturmaya başlamıştır. Hükûmetten bu konu ile alakalı yapılan açıklamada, "Hadisenin mağduru olan vatandaşlarımızın duydukları teessüre tamamıyla ve en samimi surette iştirak etmekle

284 "Fransız Basını 6 Eylül Olaylarından Yunanistan'ı Mesul Tutuyor", **Yeni Sabah**, S 5929, 10 Eylül 1955, s.7.

285 "2057 Yağma ve Tahripçi Yakalandı", **Hürriyet**, 8 Eylül 1955, s.1.; "Emniyet Müdürlüğünde Bir Milyon Liralık Eşya Toplandı", **Son Posta**, 9 Eylül 1955, s.7.; Enis Tahsin Til, "Teselli Verecek Bir Nokta", **Vatan**, S 5144, 9 Eylül 1955, s.7.; 6-7 Eylül olaylarının ardından göz altına alınan kişiler arasında yer alan gazeteci Aziz Nesin, askeri tutukevindeki anılarını anlatırken olayların baş sorumlusunun Dahiliye Vekili Namık Gedik olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Kansı Şarman, "Komünistler Yapmıştır Yakalayın", **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.64.

286 **BCA 30-1-0-0 / 37-226-4**; Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil'e göre, "5 Eylül gecesi Florya'da Bayar, Menderes ve Dr. Namık Gedik şöyle bir tertip yapmışlardır. Londra üçlü konferansı ya Türkiye lehine başarıya ulaşmalı ya da torpillenmelidir, yani dağıtılmalıdır." Bkz. Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s.320.

beraber, hükûmetin maddi zararların telafisi için elden gelen her fedakarlığı ihtiyar etmekte tereddüt göstermeyeceği bir kere daha teyit olunur.”²⁸⁷ denilerek mağdur vatandaşların devlet teminatı altında oldukları samimi bir dille açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu zararların telafisi için Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne on milyon liralık hazine bonusu verilmesi için çalışmalar yapılmıştır.²⁸⁸

Göz altı işlemlerinin sürdüğü yoğun günlerde devlet erkanı İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü’ne gelerek burada yürütülen işlemleri yerinde görmüşlerdir. Bu bağlamda Milli Savunma Bakanı Etem Menderes ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner, 9 Eylül’de İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü’nde olaylarla ilgili bilgi almışlardır. Akşama doğru Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü’nde gece geç saatlere kadar ikili görüşme gerçekleştirmişlerdir. Öte yandan, Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes İstanbul Valiliği’nde olaylardan dolayı maddi zarara uğrayan vatandaşlarla bir araya gelmişlerdir. Bu sırada Cumhurbaşkanı ve Başbakan olay mağdurlarını dinlerken, Dahiliye Vekili Namık Gedik ise şüpheliler ile görüşerek kendi ağızlarından bilgiler edinmiş ve polislerle birlikte bizzat yoğun çalışma yürütmüştür. Ardından İstanbul’daki tüm kaymakamları toplantıya davet eden Gedik, hem farklı kanallardan edinmiş olduğu bilgileri hem de kaymakamlıkta toplanan verileri bu toplantıda değerlendirmiş ve alınması gereken tedbirler konusunda tespitler yapmıştır. Daha sonra Gedik’in talimatı doğrultusunda Vali Gökay da, kaymakamlarla ayrı bir toplantı yaparak durum değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁸⁹

2.1.2.3.2.5. Olaylarda Sorumluluğu Olan Devlet Görevlilerin Eleştirilmesi ve Komünist Tertibi Meselesi

Dahiliye Vekili ve İstanbul Valisi olaylar ile ilgili yoğun bir mesai içerisindeyken gerek basın gerekse toplum bir beklenti içindedir. Adeta bir “günah keçisi” aranmaktadır. Muhalefete göre olayların başlaması ve gelişmesinde hükûmette bir zafiyet söz konusudur. Bu atmosfer

287 “Zarar Görenlerin Hükümetten İstekleri”, **Akşam**, S 13266, 10 Eylül 1955, s.1.; DP Hükûmeti olaylar nedeni ile zarara uğrayan ve bu zararlarını tescil ettiren kişilere toplam 60 milyon TL ödeme yapmıştır. Bkz. Dilek Güven, “6-7 Eylül Olayları ve Faileri”, **Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, S 141, Eylül 2005, s.41.

288 **BCA** 30-18-1-2 / 154-84-10.

289 “Bayar ve Menderes’le Vekillerin Yaptıkları Temaslar”, **Hürriyet**, S 2656, 10 Eylül 1955, s.5.

içerisinde hadiseler karşısında Türkiye'nin iç güvenliği ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekili'nin yetersiz kalması şeklinde oluşan algı, gitgide kendini göstermeye başlamış ve bu durum basında da açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda basın, algının fitilini ateşlemiştir. 6-7 Eylül olaylarının sorumluluğu İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürlüğü'nde aranmıştır. İki makamda oturan kişiler görevlerini terk etmeli hatta görev ihmali sebebi ile haklarında tahkikat yapılmalıdır.²⁹⁰ Muhallif basına göre idareciler yetersiz kalmış, polis olaylara zamanında müdahale etmemiştir. Güvenlik güçleri olaylara zamanında müdahale etmiş olsaydı zararlar önlenebilirdi. Polisin müdahalede geciktiğini iddia eden Akis Dergisi bunun sebebini gösterici gruplarının başta sadece miting yapmak için toplandıklarının düşünülmesine bağlamıştır.²⁹¹ Muhallif Forum Dergisi de olayların sorumluluğunu hükûmete yüklemiştir.²⁹² Ayrıca 1955 yılına ait ve isimsiz bir şekilde Menderes'e gönderilen bir mektupta hadiseler zamanında müdahale edilmemesine değinilerek olaylardan İstanbul Valisi sorumlu tutulmuştur.²⁹³

Aziz Nesin'e göre, 6-7 Eylül olayları hükûmet tarafından kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Ancak olayların seyri hükûmetin istediği rotada gitmemiş ve "başibozuk" tairesi kontrolü kendi eline alarak İstanbul'u "yakıp yıkmıştır". Nesin 6-7 Eylül'ün baş sorumlusu olarak gördüğü Başbakan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, sorumluluklarını kendi üzerlerinden atmak adına hedefi farklı yere çekerek başka bir "adres" göstermek yoluna gittiklerini iddia etmiştir. Buna göre, "adresin" komünistler olduğunu açık bir dille ifade ederek şunları dile getirmiştir:

"...öyle suçlular bulunmalıydı ki, başta büyük dostumuz ABD olmak üzere bütün dünya gösterilen sanıkların suçluluğunu onaylasın, onaylamasa bile karşı koymasın. Kim olabilirdi bu suçlular? Komünistler! Kamuoyunun da, komünistlerin suçlu gösterilmesini benimseyeceği deneyimlerden belliydi. Komünist dedin mi, herkes susacak, kimse ağzını açmayacaktı. O dönemde haklı olsa

290 İhsan Ada, "Vali ile Emniyet Müdürü'nü İstifaya Davet Ediyorum", *Vatan*, S 5145, 10 Eylül 1955, s.1-4.

291 "Asayiş", *Akis Dergisi*, Yıl:2, C IV, S 70, 10 Eylül 1955, s.5.

292 "6-7 Eylül'ün Muhakemesi", *Forum Dergisi*, C XIII, S 158, 1 Kasım 1960, s.5.

293 Menderes'e gönderilen isimsiz ve eksik tarihli mektup için bkz. *BCA* 30-1-0-0 / 37-226-3.

bile komünisti kim savunabilirdi, hangi yiğit!”²⁹⁴

Daha sonra planın uygulamaya konulmasına geçildiğini belirten Nesin, Dahiliye Vekili Namık Gedik’in İstanbul Emniyet Müdürü’ne olaylardan sorumlu tutulacak 50-60 kişilik bir komünist listesi hazırlanması talimatını verdiğini iddia etmiştir.²⁹⁵ Hadisenin bir komünist tertibi olması konusunda İstanbul Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak tarafından 7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul’dan Ankara Emniyet Başmüfettişliğine gönderilen bir yazı dikkat çekicidir. Buna göre Sancak, Menderes tarafından vilayete çağrılmıştır. Orada bulunan Fuat Köprülü hadiselerin “mürettep mi?” “komünist tahrikli mi?” olduğunu sormuş, Sancak ise hadiselerde komünist tahrikinin olmadığını söylemiştir. Buna karşı Cumhurbaşkanı ve Başbakan komünist tahrikini muhakkak görerek elebaşların tutuklanması talimatını vermişlerdir.”²⁹⁶ Buna istinaden Emniyet Müdürlüğü 400 kişilik bir liste hazırlamıştır. Sancak’ın “...hangisini emrederlerse, ona göre bugün tevkifat yapılacaktır”²⁹⁷ ibaresini kullanmış olması yapılacak tahkikatlarda, devletin üst kademesiyle sürekli bir iletişim halinde olduklarını göstermektedir. Yazının en önemli kısmı ise, “çok gizli olarak öğrendiğime göre, Yunanlılara gözdağı verilmek üzere Beyoğlu’nda ufak bir nümayişin icrası dün akşam Hükümetçe tasvip edilmişti. Fakat hadise genişleyince bunu komünist tahrikine atfetmek uygun görülmüştür.”²⁹⁸ ibaresi olmuştur.

Nesin gibi, Ahmet Hamdi Tanpınar da olayların hükümet tertibi olduğunu düşünenler arasındadır. Ancak burada şunu eklemek gerekir ki gerek Nesin gerekse Tanpınar gibi kişiler Menderes döneminde muhalifliği ile ön plana çıkan kişilerdir. Bu bağlamda Tanpınar “6-7 Eylül hadiselerinin iktidar tarafından tertiplenmiş olduğu daha ilk gündən belli olmuştu. Yalnız, neticelerinin bu kadar vahim olacağını düşünmemişlerdi”²⁹⁹ ifadeleri ile Aziz Nesin’inin düşüncelerine benzer bir tasvir çizmiştir.

294 Nesin, a.g.e., s.59.

295 Nesin, a.g.e., s.59.; Eroğul, a.g.e., s.177.

296 BCA 10-9-0-0_108-337-1.

297 BCA 10-9-0-0_108-337-1.

298 BCA 10-9-0-0_108-337-1.

299 Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, İstanbul 2011, s.139.

2.1.2.3.2.6. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in İstifası ve Mülki-İdari Amirler Arasında Yapılan Değişiklikler

Basında³⁰⁰ ve bazı çevrelerde olayların sorumluluğunun hükûmet kanadından birilerine verilmesi gerekliliği konusunda algı söz konusudur. Nihayetinde başarılı olunmuş ve Dahiliye Vekaleti'nde değişikliğe gidilmiştir. Dahiliye Vekili Namık Gedik, 10 Eylül günü görevinden istifa etmiş³⁰¹ ve Gedik'in yerine Millî Müdafaa Vekili Ettem Menderes getirilmiştir. Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik, babasının istifa edeceğini duymasının ardından babasına, bir kusuru olmamasına rağmen neden istifa edeceğini sormuştur. Gedik bu soruya, "Devlet adamlarının ve üst kademe bürokratların kusura dayanmayan sorumlulukları vardır. Bu iş eninde sonunda Dahiliye Vekili olarak benim kabahatimdir."³⁰² cevabını vermiştir. Gedik'in istifa talebine DP içerisinde bazı kesimlerce olumsuz yaklaşmıştır. Bu durumun partiye zarar vereceği ve suçlunun DP olarak gösterilmesine neden olacağından endişe duyulmuştur. Buna karşılık Namık Gedik, "Ben suçluyum. Çünkü ben, etnik kökeni ne olursa olsun vatandaşımı koruyamadım"³⁰³ diyerek kendi isteğiyle istifa etmiştir. Gedik'in istifası birçok gazetede manşetten verilmiştir. Zira Gedik, Menderes'in en yakınındakiler arasında yer almaktadır. Gedik'in bu pozisyonu onu önemli ve yetkili biri kılmaktadır. Gedik'in istifası Menderes'in Gedik'i gözden çıkardığı gibi düşüncelere yol açmıştır. Ancak bu istifa Gedik'in gözden çıkarılması olarak değil medya ve muhalefetin susturulması adına yapılmış bir harekettir. Gedik'in istifası muhalefet tarafından olumlu karşılanmış ve hükûmetin üzerindeki

300 Olayların bitmesinin ardından yapılan haberlerde, orduyu iç politik mevzulara karıştırdıkları gerekçesiyle 28.10.1955 tarihinde Ulus ve Zafer Gazeteleri, 09.12.1955 tarihinde ise Dünya ve Vatan Gazeteleri süresiz olarak kapatılmıştır. Ulus ve Zafer Gazetelerin kapatılması ile ilgili bkz. "Zafer ve Ulus Gazeteleri Müddetsiz Kapatıldı", **Akşam**, S 13314, 28 Ekim 1955, s.1.; "Dünya ve Vatan Gazeteleri Kapatıldı", **Akşam**, S 13358, 9 Aralık 1955, s.1.

301 Gedik'in istifa günü, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Vukuat Fişinde 10.09.1955 olarak belirtilmiştir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Vukuat Fişi, No:1/384, Tarih: 01.10.1955.; Gedik'in istifa tarihi; Dahiliye Vekaleti hususi Kalem Müdürlüğü'nden, Hususi Kalem Müdürü, Mazhar Atacanlı'nın, Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'ne, Gedik'in istifası ile alakalı olarak, 01.10.1955 tarihinde göndermiş olduğu resmi yazıda da, 10.09.1955 olarak geçmektedir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü, Sayı: 1/384, Tarih: 01.10.1955; "Kabinede Tadiller", **Akis Dergisi**, Sene:2, S 47, C V., 8 Ekim 1955, s.6.

302 **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

303 **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

baskı hafiflemiştir. Ancak Menderes, Gedik'i çok geçmeden eski görevine geri getirecektir.

Gedik'in görevinden istifa etmesini takiben, diğer bazı idarecilerde de değişikliğe gidilmiştir. Ankara Valiliği'ne Konya Valisi Cemal Göktaş, Konya Valiliğine Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner, Beyoğlu Kaymakamlığına da Beykoz Kaymakamı Cevat Çapanoğlu'nu tayin edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Ankara Valisi Kemal Aygün ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu'nun³⁰⁴ ataması yapılmıştır. Böylelikle olayların neticesinde sorumluluk gereği, idare amirleri arasında en tepeden başlanarak önemli değişiklikler yapılmıştır.³⁰⁵ Ancak idare amirleri arasında yapılan değişikliklerde, İstanbul Valiliği'nde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olması da şaşkınlık yaratmıştır.³⁰⁶ Ayrıca Dahiliye Vekaleti bünyesinde olayların araştırılıp incelenmesi adına Vekalet Denetleme Başkanı Necmi Türel öncülüğünde 12 kişilik bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon 20 Eylül'de İstanbul'da çalışmalarına başlamıştır.³⁰⁷

6-7 Eylül olayları neticesinde bazı mülki ve emniyet amirlerinin görev yerinin değişmesine rağmen, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın³⁰⁸ yerinde kalması bürokratik çevrede hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Gökay'ın 5 Aralık 1955'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a hitaben yazmış olduğu yazı iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi görevini tam olarak yaptığını dile getiren Gökay'ın, Dahiliye Vekili

304 6-7 Eylül olaylarında protestoların merkezinin Beyoğlu olduğu düşünülürse, Beyoğlu Kaymakamı Nakiboğlu'nun hadiseler sırasında göstermiş olduğu çalışmanın hükümet nezdinde önemli bir tesir yaptığı düşünülmektedir. İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün Nakiboğlu'na verilmesi terfi olarak değerlendirilebilir.

305 “Dahiliye Vekili İstifa Etti”, **Akşam**, S 13267, 11 Eylül 1955, s.1.; “Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik İstifa Etti”, **Hürriyet**, S 2657, 11 Eylül 1955, s.1.; “İdare Amirleri Arasında Tayinler”, **Son Posta**, S 5637, 11 Eylül 1955, s.1.; “İdare Amirleri Değiştirildi”, **Ulus**, S 11753, 11 Eylül 1955, s.1.; “Dahiliye Vekili İstifa Etti”, **Vatan**, S 5146, 11 Eylül 1955, s.1.; “Ankara ve Konya Valileri ile Emniyet Genel Müdürü de Değişti”, **Yeni Sabah**, S 5930, 11 Eylül 1955, s.1.; Akkaya, **a.g.t.**, s.117.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, Birinci İnikat (01.11.1955), s.24.

306 **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-6.

307 Gökçal, **a.g.t.**, s.114.; **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

308 6-7 Eylül olayları sebebi ile dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay hakkında yapılan soruşturmaya ait evrak, Dahiliye Vekaleti tarafından Devlet Şurasına gönderilmiş, Devlet Şurası evrakı inceledikten sonra bazı noktalar üzerinde tekrardan tahkikat kararı vermiştir. Tahkikat derinleştikten sonra evrak tekrar Devlet Şurasına gönderilmiş ve Devlet Şurası yaptığı tahkikat neticesinde Gökay hakkına bir suç unsuru bulamamış men-i muhakeme kararı vermiştir. Bkz. “6-7 Eylül Hadiselerinde Vali Suçsuz”, **Büyük Doğu**, 29 Nisan 1956, s.1-5.

Namık Gedik'in vermiş olduğu talimatlardan ve yönetim tarzından kaynaklı eksiklikler nedeniyle, hadiselerin çığırından çıktığını dile getirmesidir. İkincisi ise Gökay'ın yazıyla birlikte İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'i nümayişçiler arasında gösteren bir fotoğrafı da göndermiş olmasıdır.³⁰⁹

2.1.2.3.3. DP İçerisinde 6-7 Eylül Tartışmaları ve Namık Gedik

6-7 Eylül'de meydana gelen olaylar nedeni ile 12 Eylül 1955'de, Örfi İdarenin İlanı ile alakalı TBMM görüşmelerine geçilmeden önce, sabah DP Grubu toplantıya davet edilmiştir. DP grup toplantısında³¹⁰ konuşan Menderes komünist tehlikesine değinerek olaylarda komünistlerin rolü olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Aslında bu toplantının dikkat çeken yönü Gedik'in isminin geçtiği anlardır. Grup toplantısından önce Gedik, Menderes'ten istifasını kısaca dile getirmesini, bunun yanında hadiselerle ilgili herhangi bir sorumluluğunun olmadığını grup toplantısında anlatmasını istemiştir.³¹¹ Dönem gazetecilerinden Emin Karakuş burada yaşananları şu şekilde aktarmaktadır:

“İçişleri Bakanlığından istifa etmiş olan Namık Gedik kürsüye çıktı. Başvekilimden burada konuşmamam pahasına bir şey talep ediyorum. Dahiliye Vekili bu hadisede mesul değildir desinler ben susayım. Eğer mesuliyet benim üzerimdeyse müsaadenizle konuşayım dedi. Hiç kimseden cevap çıkmadı. Namık Gedik yerine oturduktan sonra Başbakanına doğru baktı. Zalim adam, yaktın beni diye inledi.”³¹²

Gedik'in grup toplantısında konuşmaması ile ilgili Kim Dergisi'nde yer alan değerlendirme önemlidir. Dergiye göre 6-7 Eylül olayları Gedik'in ilk talihsizliğidir. Yaşananlar sadece İstanbul, Ankara ve İzmir

309 Gökay, Cumhurbaşkanına hitaben yazmış olduğu yazı için bkz. BCA 10-9-0-0-108-337-1.

310 DP grup toplantı tutanaklarının bir kısmına 19.10.1960 tarihli Yüksek Adalet Divanı Duruşma Tutanakları incelenerek ulaşılabilmektedir. Ayrıca dönem süreli yayınlarından da yararlanılmıştır. Tutanakların aslına ise ulaşma imkanı elde edilememiştir.

311 Namık Gedik'in Grup toplantısı sırasında konuşmaması ile alakalı olarak Menderes, “Namık Gedik usul bakımından konuşmadı. Binaenaleyh, bir istifanın yükü altında konuşuyor. Diyor ki susayım susayım, ama hiç olmazsa benim mesul olmadığımı arkadaşlarım bilsin ve Başbakanın ağzından söylensin” ifadelerini kullanmıştır. BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.

312 Emin Karakuş, **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, Ankara 1977, s.286-287.

gibi kentlere zarar vermekle kalmamış aynı zamanda Dahiliye Vekilini de koltuğundan etmiştir. Menderes DP Grup toplantısında en yakınında bulunan Gedik'i savunmak için tek bir kelime etmemiştir. Gedik konuşmak için söz istemiş ancak bunu başaramamıştır. Bu durum, "Gedik söz isteyen, içini dökme arzusunda bulunan bir hatibe söz vermemenin ne biçim bir şey olduğunu, o gün iyice anlamıştı. Bir hekim olarak savunma hakkı tanınmayan bir insanın psikolojisini bizzat kendi nefsinde yaşıyordu." ifadelerinde açıkça görülmektedir. Gedik kendisine söz verilmemesine sinirlenerek Menderes'e hitaben "Bu işte benim ne suçum var" diyerek serzenişte bulunmuştur.³¹³

Menderes 19 Eylül 1960'ta 6-7 Eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda savunması sırasında, "Dahiliye Vekili'nin mesuliyetinin mevcut olduğunu bilmiş olsaydım derhal, kendisinden o an istifa etmesini rica ederdim... Ben diyorum ki, mesul olduğuna kanaatim olsaydı kendisine bizatihi istifa etmesini değil istifasını evvela ben kendim alırdım."³¹⁴ diyerek, 6-7 Eylül olayları sırasında Dahiliye Vekili'nin kendisine göre herhangi bir kusurunun olmadığını dile getirmeye çalışmıştır. Menderes'in 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili Gedik'in üzerinde herhangi bir sorumluluk bulunmadığını söylemesine karşın dönem gazetecilerinden bir kısmı Menderes ile aynı görüşte değildir. Hadiselerden Gedik'i sorumlu tutmaktadırlar. Milliyet Gazetesi'nden Ömer Sami Coşar, 31 Mayıs 1960 tarihli yazısında hadiselerden Gedik'i sorumlu tutarak, 6-7 Eylülün en büyük sorumluluğunu Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yükleyen şu ifadeleri kullanmıştır;

"Onun ilk icraat ne oldu? Bu suale bu milletin her ferdi bir tek cevap verir: 6-7 Eylül hadiseleri. Türk milletinin dış alemde itibarının şiddetle zedelenmesine, aleyhimizde her türlü tahrikatın yapılmasına bu hadiseler sebep oldu. Kıbrıs meselesini müspet bir safhaya sokmamız imkan dahilinde iken, gene bu hadiseler bütün işleri alt üst etti. Millî servet remi ellerin idare ettiği tahrikler sonunda çok ağır kayıplara uğradı. Bunun bedelini kim ödeyecekti? Mesul kimdi? Mesul hükûmetti ve en fazla suçlu durumda Dahiliye Vekili Namık Gedik bulunuyordu. Böyle olmasına rağmen ne tahrikat yapıldı ne Dahiliye Vekili sorguya çekildi."³¹⁵

313 "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.9.

314 **BCA** 10-9-0-0 / 110-345-1.

315 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

1960 ve 1961 arasında devam eden Yüksek Adalet Divanı yargılamaları sürecinde Menderes, Aralık 1960'da, 6-7 Eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda 17. oturumda aynı konu ile ilgili vermiş olduğu başka bir ifadede Dahiliye Vekili'nin konuşma isteğinin tarafından engellendiği iddialarına açıklık getirmiştir. Buna göre, o günkü toplantının gündemi örfi idarenin ilanı ile alakalıdır. Gündemin belli olması nedeni ile Gedik, hadiselerdeki sorumluluğu konusuna değinmemiştir. Ancak Gedik, Menderes'ten sorumluluğu olmadığı yönünde açıklama yapmasını istemiştir. Menderes'e göre olayların mesuliyeti Gedik'e yüklenemezdi.³¹⁶

Hadiseler sırasında DP Burdur Milletvekili olan Fethi Çelikbaş, 25 Ekim 1960'da 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili olarak Yüksek Adalet Divanı'nda yapılan Gizli Celsede şahit olarak dinlenmiştir. Çelikbaş, bahse konu DP Grup toplantısı sırasında Namık Gedik'e söz hakkı verilmemesi konusuna değinmiştir. Buna göre Gedik, kendisinin konuşTURULMASINI aksi takdirde hadiselerden sorumlu olmadığını dile getirilmesini istemiştir.³¹⁷ Çelikbaş, Namık Gedik'in 6 Eylül sabahı, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan beyanatını hatırlatmıştır. Beyanatta, ülke genelinde asayişin memnuniyet verici olduğu, özellikle İstanbul'da suçların git gide azaldığından bahsetmektedir. Çelikbaş, 6 Eylül'de Gedik'in asayişin gayet memnuniyet verici olduğunu bildirmesinin ardından aynı günün akşamında hadiselerin patlak vermiş olmasını ilginç bulmuştur.³¹⁸ Çelikbaş, olayların bir "tertip" olduğu ve Namık Gedik'in de, 6-7 Eylül "tertibî" içerisinde yer aldığı iddiasıyla şu ifadelerde bulunmuştur:

"6 Eylül gecesi emsaline rastlanmadık hadiseler zuhur ediyor, elbette bu durum karşısında Dahiliye Vekili'ni konuşTURMAK bizim için zarurettir. Fakat bu imkan maalesef açılmadı. Bu hadiselerin mürettep olduğu hakkında kati kanaatim vardır. Çünkü zabıta müdahale etmemiştir. Benim görüşüme göre Başvekil Adnan Menderes bu tertibin içindeydi, müntehir Namık Gedik o tertibin içindeydi, fakat onun dışında siyasi mesuliyet taşıyanlardan kimin bulunabileceğini kestiremem."³¹⁹

316 BCA 10-9-0-0 / 111-349-1.

317 BCA 10-9-0-0 / 111-346-1.

318 BCA 10-9-0-0 / 111-346-1.

319 BCA 10-9-0-0 / 111-346-1.; Çelikbaş'ın bu düşüncesi ile aynı fikirde beyan eden bir

2.1.2.3.4. TBMM Görüşmelerinde 6-7 Eylül Olayları

12 Eylül öğleden önce gerçekleştirilen DP grup toplantısının ardından öğleden sonra saat 15.00'de Meclis görüşmelerine geçilmiştir.³²⁰ Grup toplantısının Meclis görüşmelerinden önceye alınması Menderes'in, oturum öncesi vekiller arasındaki düşüncelere hakim olmaya ve ortak bir fikir yaratma çalışılması ile açıklanabilir. Çünkü 6-7 Eylül olayları ile ilgili tüm DP milletvekilleri aynı görüşte değildir. Fuat Köprülü'nün hadiselerden, önceden haberdar olduğunu söylemesi ve DP İstanbul Milletvekili Aleksansros Hacopulos'un olaylar sırasında emniyet zafiyetinden bahsetmesi görüş farklılıklarını göstermektedir. İstanbul, İzmir ve Ankara vilayetlerinde örfi idare ilan edilmesi ile ilgili Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 12 Eylül 1955 günü Meclisi toplantıya davet etmiştir.³²¹ Bahse konu vilayetlerde örfi idare ilanına dair Başvekalet tezkeresi ile alakalı olarak Meclis'te iktidar ve muhalif milletvekillerine söz hakkı verilmiş ve taraflar arasında sözlü tartışmalar yaşanmıştır.

Meclis oturumunda ilk sözü CHP lideri İsmet İnönü almıştır. İnönü 6-7 Eylül tarihlerinde İstanbul ve İzmir'de çok önemli hadiselerin meydana geldiğini, masum vatandaşların can, mal ve şereflerine karşı tecavüzlerin yapıldığını dile getirerek sözlerine başlamıştır. İnönü'ye göre, "6-7 Eylül hadiselerinin çok hazin tarafı, tecavüz edenlerin coşkun hissiyat ile kendini kaybetmişler halinde değil, adeta hiç bir mani karşısında bulunmayan rahatlık ve kolaylık içinde işlerini gören insanlar olarak görünmeleridir."³²² Böylece, Hükûmetin eylemlerde güvenliği sağlama yönünden yetersiz kaldığını vurgulanmıştır.

başka isim ise olaylar sırasında İstanbul Belediyesi Levazım Müdürü olarak görev yapan İsmail Tamçelik'tir. 03.11.1960 tarihli 6-7 Eylül ile alakalı Yüksek Adalet Divanı duruşması sırasında ifade veren Tamçelik, söz konusu hadiselerin mürettep olduğunu ve tertipçilerinin ise zamanın Başvekili Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili müntehir Namık Gedik olduğunu dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-347-1.; 6-7 Eylül olaylarının tertip olup olmadığı konusunda ısrarcı olan kişi ise Melahat Gedik'tir. **BCA** 10-9-0-0 / 111-348-1.

320 Zenginoğlu, a.g.t., s.107.; **BCA** 10-9-0-0 / 110-345-1.

321 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668.

322 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668-669.; Bu konu dönem araştırmacıları arasında da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira araştırmacıların bir kısmı olaylar esnasında hükûmetin hadiseleri önceden bildiği için güvenlik güçlerine müdahale konusunda esnek davranma talimatı verildiğini iddia ederken, tam tersini düşünenler ise bu görüşe tamamen karşı çıkarak hükûmetin olayları yatıştırmak adına yapılması gereken ne varsa yapmış olduğunu savunmaktadır.; "Büyük Millet Meclisi'nin Dün Aldığı Tarihi Karar", **Akşam**, S 13269, 13 Eylül 1955, s.1.; "İnönü Konuşuyor", **Hürriyet**, S 2659, 13 Eylül 1955, s.1.; "Büyük Millet Meclisi'nin Kararı", **Ulus**, S 11755, 13 Eylül 1955, s.7.

İnönü'nün ardından kürsüye gelen CMP Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, İnönü'nün değinmiş olduğu konuyu tekrarlamıştır. Her zaman gurur duydukları güvenlik güçlerinin, 6-7 Eylül gibi bir olayı önceden haber alamamış olmasından duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. Ayrıca bu durumun, hadiselerin en karanlık yönü olduğunun altını çizmiştir. Bilgin'e göre hadiseler şehrin hemen hemen her yerine sirayet etmiştir. Yapılan tahriplerden anlaşılmalıdır göstericiler hedeflerini önceden belirlemişlerdir. Yalnız buradaki önemli olan nokta dükkanların sadece tahrip edilmesidir. Yağmaya maruz kalmamasıdır, sadece bazı yerlerde yağma söz konusudur. Bilgin, “Şu vaziyete göre hadiseyi ani bir heyecanın eseri olmaktan ziyade bir tertibin mahsulü olarak mütalaa etmek, mantıki bir zaruret halini almaktadır.” İfadeleri ile olaylara karşı net tavrını ortaya koymuştur. Ona göre hadiseleri önceden haber alma konusunda yetersiz kalınmış olayları bastırma adına fazla bir gayret sarf edilmemiştir. Türk polisi atalet içerisinde kalmıştır.³²³

Muhalefetin görüşlerine karşı çıkan Fuat Köprülü³²⁴ CHP milletvekillerinin olaylar sırasında hükümetin gerekli önlemleri almaması ve güvenlik güçlerinin yeterli özveriye göstermemeleri şeklindeki iddialarına karşı durmaktadır. Muhalefetin bu iddialarına karşı, “...o esnada İstanbul'da bulunan hükümet erkanı ve bizzat Devlet Reisi, çapulculara karşı arabalarından inerek doğrudan doğruya mücadele etmişler ve Pendik'ten Haydarpaşa'ya kadar yol üstünde rastladıkları 150 çapulcu-yu kamyonlara doldurarak jandarmaya teslim etmişlerdir.”³²⁵ ifadelerini kullanan Köprülü, yaşanan olaylar esnasında bizzat devletin en üst kademesinin güvenlik güçleri ile beraber olaylara müdahale ettiğinin altını çizmiştir. Köprülü bu konudaki zafiyet iddialarına kesin bir dille karşı çıkmıştır.

Köprülü, ayrıca çok önemli bir hususa da aydınlık getirmiştir. Bu husus dönem muhalefetinin ve de bazı araştırmacıların iddia ettiği üzere devletin olaylardan haberinin olduğu halde yeterli önlemi almadığı

323 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.670.; “Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek”, **Yeni Sabah**, S 5932, 13 Eylül 1955, s.5.

324 Fuat Köprülü'ye söz hakkı verilmesi ile ilgili Meclis Başkanı: “Hükümet de konuşmak istiyor. Sözü hükümete veriyorum” ifadelerini kullanmıştır.

325 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; Köprülü'nün bu beyanatına karşılık İnönü; “6-7 Eylül vukuatından daha evvel bilgileri olduklarına dair Bay Menderes ve Bay Köprülü'nün 12 Eylül'de, B.M.M. Meclisi'nde söyledikleri, dikkat ve ibretle tetkike değer.” ifadelerini kullanarak, hükümetin, olaylar ile ilgili önceden haberinin olmasını şaşkırtıcı bulmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

konusudur. Köprülü'ye göre hükümet olaylardan “evvelce haberdardı” ve “bazı tertibat da alınmıştı.” Ancak günü ve saati belli olmayan olaylar “bütün gayretlere rağmen adeta bir baskın şeklinde her tarafa birden tecelli etmişti.”³²⁶ Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu'nun, 8 Eylül 1955'te valilik ile yapmış olduğu yazışmada ki, “Emniyet Müdürlüğü hadiseden beş altı gün önce karakollarda birer nöbetçi bulundurmak suretiyle, kaza emniyet kadrosunun elemanlarını Emniyet Amirliğine toplamıştır.”³²⁷ ifadeleri Köprülü'nün açıklamaları ile örtüşmektedir. Köprülü'nün bu konuşmasını Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol siyasi bir gaf olarak değerlendirmiştir. Bu konuşmanın başta Menderes olmak üzere DP'de hoşnutsuzluk yarattığını vurgulamıştır.³²⁸ Ancak, Köprülü'nün konuşmasının DP'de hoşnutsuzluk yarattığı iddia edilse de, 6-7 Eylül olaylarından önce hükümet tarafından emniyet tedbirleri alındığı doğrudur. Bu bağlamda Köprülü'nün bahsetmiş olduğu tedbirler arasında İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş imzasıyla 26 Ağustos 1955 günü alınan emniyet tedbirleri gösterilebilir. Bu tedbirler ile 26 Ağustos saat 18.00'den itibaren resmi ve sivil bütün amir ve memurların senelik ve haftalık izinleri ikinci bir emre kadar kaldırılarak 15 maddeden oluşan bir tamim yayımlanmıştır.³²⁹ Ayrıca, 31 Ağustos 1955 günü İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş imzasıyla çıkarılan başka bir yazının not kısmında, “Not: Rumlara ait kilise ve buna mümasil müesseseler üzerinde müteyakkız bulunulması.”³³⁰ ibaresinin geçmiş olması Köprülü'nün bahse konu tarihte yapmış olduğu Meclis konuşmasını destekler niteliktedir. Bunda gündemin Kıbrıs meselesi olmasının da etkisi vardır. Zira Kıbrıs konusu Türkiye'nin kırmızı çizgisi konumundadır. Bu meseleden dolayı Yunanistan ve Rumlara karşı halk

326 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; “Köprülü Dedi Ki:” **İstanbul Ekspres**, S 1453, 13 Eylül 1955, s.2.; “Köprülü'nün Bir Sözü”, **Vatan**, S 5143, 13 Eylül 1955, s.7.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'e göre olaylardan hükümetin önceden haberinin olduğu şeklinde iddialar mevcuttur. Ancak Gedik bu iddialara çok sıcak bakmamaktadır. Arda Gedik ayrıca net bir şekilde babası Namık Gedik'in 6-7 Eylül hadiselerinden haberinin olmadığını dile getirmiştir. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

327 **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7**.

328 Mükerrerem Sarol, Fuat Köprülü'nün olaylar ile ilgili Meclis konuşması ile ilgili düşünceleri için, bkz. “Köprülü 6-7 Eylül Hükümet Yaptı Dedi”, **Akşam**, 2 Kasım 1960, s.5.

329 **BCA 10-9-0-0 / 109-339-3**; Alaeddin Eriş, 26 Ağustos 1955'te orduya uyarı yazısı göndererek tertip almalarını dile getirdiğini ifade etmiştir. Bkz. Rıfat N. Bali, **6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar-Hatıralar**, İstanbul 2018, s.265.

330 **BCA 10-9-0-0 / 110-343-5**.

arasında öfke söz konusudur. Bu bağlamda 26 Ağustos 1955'te ikinci bir emre kadar İstanbul'da vazife görecek toplam hazır kuvvet sayısı 835, şubelerin vazifede bulundurdıkları kuvvet sayısı ise 591 olarak belirlenmiştir.³³¹

Konuşmasına devam eden Köprülü, devletin almış olduğu tüm önlemlere rağmen yaşanan 6-7 Eylül olaylarını, ABD'de yaşanan hadiselerle mukayese yaparak açıklamaya çalışmıştır. Köprülü düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Hatırlarsınız, tarihte buna benzer hadiseler çok olmuştur. Bunun en yakın misali, Pearl Harbaur'da Amerikan donanmasının maruz kaldığı felakettir. Bütün istihbarat vasıtalarının envama malik olan, maddi ve manevi her şeye malik bulunan büyük bir devlet, adaya gelip baskın yapmaya kadar, Japon donanmasının hareketinden haberdar olmamıştır. Binaenaleyh, tarihte emsali çok olan bu gibi gafletlere tesadüf edildiğini unutmamak lazımdır.”³³²

Böylece o dönem için dünyanın en güçlü devletleri arasında olan ABD'nin bile istihbari anlamda kesin bir sonuca ulaşamayabileceğinin altını çizmiştir. Köprülü hadiseler sırasında bazı kiliselerin ateşe verilmesine de değinmiştir. Bunun komünist bir faaliyet olduğunu düşünen Köprülü, Türk tarihinde mabet yakılması hadisesine rastlanılmadığına dikkat çekmiştir. Bu işi yapanların amacı Türk-Yunan dostluğunu bozmak ve Türkiye'yi Batı'ya karşı mürteci ve mutaassıp göstermektir.³³³

Daha sonra kürsüye gelen Menderes, TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında muhalefetin emniyet güçlerinin vazifelerini yapmadıkları şeklindeki ithamlarına karşı, “Polis, emniyet memuru, emniyet amiri hiç vazife görmedi de, bu üç bin kişiyi bir kaç saat içinde karakollara hapsedenler kimlerdir? Emniyet teşkilatının 1000-1500 kişilik kadrosu hadisenin cereyanı esnasında üç bin kişilik bir suçlu grubunu tevkif

331 Hazır Kuvvetler; Fener 150, Beyoğlu 150, Şişli 150, Yeniköy 90, Kadıköy 75, Adalar 75, Heybeliada 40, Burgazada 35, Bakırköy 40, Beylerbeyi 30; olarak belirlenirken, Şubelerin Vazifede Bulundurdıkları Kuvvetler ise; Şube I 60, Şube II 100, Şube III 45, Şube IV 50, Şube V 47, Trafik Şubesi 150, Hesap Lv. Şube 20, Süvari 47, Motorlu V. Şube 60, Telefon Şube 8, Telsiz şube 4. olarak belirlenmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 110-343-5.

332 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; “Köprülü'nün İzahatı”, **Son Posta**, S 5637, s.7.; “Köprülü'nün Beyanatı”, **Vatan**, S 5143, 13 Eylül 1955, s.7.

333 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.685.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.692-693.

etmiş bulunuyordu.” ifadeleri ile sayısal veriler kullanarak emniyetin olaylar sırasında göstermiş olduğu performansını ortaya koymaya çalışmıştır. Hadiselerin önlenmesi anlamında, “baskına maruz kaldık” tabirini kullanan Başvekil’e göre, aniden gelişen hadiseler güvenlik güçlerini ilk anda hareketsiz bırakmıştır. Menderes 31 Mart Vakıası ile bir mukayese yaparak, yaşanan olayların içerik bakımından 31 Mart hadiseleri ile boy ölçüşebilecek bir seviyede olduğunun altını çizmiştir.³³⁴ Daha sonra Örfi İdare’nin oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde Örfi İdarenin altı ay müddetle devam etmesi kabul edilmiştir.³³⁵

DP İstanbul milletvekili Aleksandros Hacopulos, TBMM konuşmasında olaylar sırasında emniyet güçlerinin zafiyetinden söz etmesi Başvekilin konuşmasıyla kısmen çelişmektedir. Hacopulos’a göre hadiseler sırasında kendisini en fazla üzen şey emniyet teşkilatının durumu olmuştur. Hacopulos Emniyet Teşkilatı ile ilgili, “Emniyet teşkilatı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de dilim söylemeye varmıyor; bazı hadiselere göz yummuştur.” ifadelerini kullanarak net bir şekilde eleştirisini dile getirmiştir. Hacopulos’a göre 6 Eylül gecesi Büyükkada’ya beş veya on kadar kayık yanaşmıştır. Polisler, içerisinde 200-300 kişinin olduğu bu kayıkları görmüş ve onlarla konuşmuştur. İşin ilginç yanı ise polisle konuşan bu kişilerin, adayı talan etmeleri ve herhangi bir mukavemet görmeden tekrardan adayı terk etmeleridir. Hacopulos, “Polis isteseydi 3,5 kayığı tutup bunları fare gibi kapın içinde tutamaz mıydı? Taksim’in göbeğinde çapulcular, Zapyon Lisesi’nin kapısını zorlarken oradan süvari polisleri geçiyor. Hadiseyi görüyor, ne yapıyorsunuz, utanmazlar diyor ve geçiyor gidiyor.”³³⁶ ifadeleri ile polisin görevini yapmadığını iddia etmiştir. Hacopulos polisin ve jandarmanın olaylara müdahale noktasında bir zafiyetten ziyade, bilinçli olarak müdahale edilmediğini düşünmektedir.³³⁷ Konuşmasına devam eden Hacopulos, güvenlik kuvvetlerinin olayları bastırmaktan yana tavır sergilemediklerini ima ederek şu ifadelerde bulunmuştur:

334 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.689-690.

335 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.691-692.

336 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.676.

337 Polisin olaylara müdahalede bulunmaması ile alakalı, 6-7 Eylül olayları sırasında Ankara Valisi olan Kemal Aygün’ün refakat polisi olarak görev yapmakta olan Komiser Yardımcısı Davut Akdemir, o gün yaşananlar ile ilgili 25.10.1960 tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Rapor için bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-6**.

“...daha mühim bir hadise benim evimde cereyan etmiştir. Benim evimde cereyan ettiği için söylemek mecburiyetindedim. Evimin yanı başında polis karakolu bulunmaktadır. Bizi tanır, anne ve babamı bilirler. Tahripçiler evin içine giriyor, evi tamamıyla tahrip ediyor ve evimin önünde duran silahlı jandarmalar hiç müdahale etmiyor. Bu hadisede diyebilirim ki, evim değil tahripçiler muhafaza edilmiştir. Babam ve annem 80 yaşındadır. Yataktan aşağı atılmış ve gece yarısı yatakları dahil her şey tahrip edilmiştir. Başbakanlık müsteşarı Salih Korur evimin halini gözleri ile görmüştür.”³³⁸

2.1.2.3.5. TBMM’de 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Tekrar Gündeme Gelmesi

2.1.2.3.5.1. IV. Menderes Hükûmet Programı ve CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer’in Konuşmasında 6-7 Eylül Meselesi

16 Aralık 1955 günü,³³⁹ IV. Menderes Hükûmet Programı münasebeti ile konuşmalar esnasında, 6-7 Eylül 1955 olaylarına yeniden değinilmiştir.³⁴⁰ İktidar-muhalefet arasında sataşmaların yaşandığı oturumda, ana muhalefet lideri İsmet İnönü söz almıştır. İnönü’ye göre İstanbul’da yaşanan olayların üzerinden dört aya yakın bir süre geçmiş olmasına rağmen, İstanbul Valisi’nin halen görevinin başında bulunuyor olması düşündürücüdür.³⁴¹ Bu durum İnönü tarafından şiddetle eleştirilmiştir. İstanbul Valisi’ne karşı sert eleştirilerini sürdüren İnönü, benzer eleştirilerini İzmir Valisi için de yapmıştır. Zira İzmir Valisi de

338 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.676.; Hacopulos’un ifade ettiği, polisin iradesi ile olaylara müdahale etmediği yönündeki görüşünün, aksi seyrinde olan görüş, Menderes tarafında 13 Ocak 1956 tarihli konuşmasında dile getirilecektir. Beyanat için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.84.; Aleksansros Hacopulos: Hıristiyan olarak değil bir Türk olarak milletin bir mümessili olarak bu hadiseler beni üzmüştür. Eğer bunlar düşman tarafından yapılmış olsaydı acımızı boğar kalbimize bastırırdık. Rum vatandaşlarımız maddi zararlarından çok manevi zararlarından teessür duymaktadırlar.” Bkz. “Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek”, **Yeni Sabah**, S 5932, 13 Eylül 1955, s.5.; “DP Mebuslarının Konuşmaları”, **Son Posta**, S 5637, 13 Eylül 1955, s.7.

339 Namık Gedik Dahiliye Vekilliği görevinden istifa ettiğinden, bu oturumda DP Aydın milletvekili sıfatı ile bulunmaktadır.

340 “Mecliste Program Müzakeresi 9 Saat Sürdü”, **Cumhuriyet**, S 11274, 17 Aralık 1955, s.1-7.

341 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

hadiseler sonrası görevinde kalmıştır.³⁴²

26 Aralık 1955 tarihli TBMM oturumunda CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer son günlerde yapılan emniyet ve mülki amir atamalarının 6-7 Eylül ile alakası ile ilgili Dahiliye Vekili Etem Menderes'e³⁴³ soru yöneltmiştir.³⁴⁴ Menderes'e göre bahse konu atamaların 6-7 Eylül hadiseleri ile alakası bulunmamaktadır. Bu atamalar talep, sağlık durumu ve batıdan şarka yapılan tayinler neticesinde gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Hazer konuyu İstanbul Valisine getirmiştir. Birçok emniyet müdürü ve amirinin yeri değiştirilmiştir. Dahiliye Vekili istifa etmiş ya da ettirilmiştir. Hazer, "Valinin altı gidiyor üstü gidiyor kendisi muallakta ve fakat muvazenette kalıyor."³⁴⁵ ifadeleriyle bu konudaki rahatsızlığını ortaya koymuştur. Konuşmada Gedik'in adını geçmesi üzerine söz isteyen Gedik, "...bendeniz, bilhassa devlet ve hükümet hizmetinde vazife kabul eden insanların, salahiyetle birlikte mesuliyetle de mahmul olduğunu kabul ederek, zamanımda cereyan etmiş bir hadisenin selametle tahkik edilmesi için, kendi arzumuyla istifa etmiş bulunuyorum."³⁴⁶ diyerek olaylar ile alakalı soruşturmanın selameti için kendi isteği doğrultusunda Dahiliye Vekilliği görevini bırakmış olduğunu beyan etmiştir.

2.1.2.3.5.2. Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in, Menderes ve Namık Gedik Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Talebine Dair Yapılan Konuşmalar

CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer'e göre Başvekil ve Gedik İstanbul'da buldukları halde 6-7 Eylül hadiseleri önlenememiştir. Ayrıca İstanbul Valisi'nin bu hususta aldığı tedbirler yeterli olmamıştır. Hazer bu işlerin tetkiki ile görevlendirilen Örfi İdare Komutanı'nın, işin bu safhası ile alakadar olup olmadığını merak etmektedir. Bu bağlamda Başvekil ve eski Dahiliye Vekili hakkında Meclis tahkikatı açılmasını teklif eden tahrir münasebeti ile 13 Ocak 1956 tarihinde yapılan Mec-

342 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

343 6-7 Eylül hadiseleri nedeni ile Namık Gedik istifa etmiş ve Etem Menderes Dahiliye Vekilliğine getirilmiştir.

344 "6-7 Eylül Hadiseleri Dün Mecliste Tartışmalara Neden Oldu", **Akşam**, S 13374, 27 Aralık 1955, s.2.

345 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.436.

346 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.434-436-437.; "Namık Gedik Kürsüde", **Akşam**, S 13374, 27 Aralık 1955, s.2.

lis oturumunda iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında tartışmalar meydana gelmiştir.³⁴⁷

İlk sözü Başvekil Adnan Menderes almıştır. Menderes, Hazer'in kendisi ve eski Dahiliye Vekili hakkındaki tavrini okuduktan sonra, tavrinin Meclis tahkikatı açılmasını icap ettirecek "hiç bir delil ve mucip sebep"e dayanmadığını belirtmiştir. Menderes'e göre bu tavrinde ele alınabilecek tek taraf, hadiseler sırasında kendisinin ve eski Dahiliye Vekili Namık Gedik'in tesadüf eseri olayların olduğu gün İstanbul'da bulunmasıdır. Menderes, bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

"...benim ve Dahiliye Vekilinin tesadüfen İstanbul'da veya başka herhangi bir vilayette bulunmamız o vilayetteki amir ve memurların vazife, salahiyet ve mesuliyetlerinin derhal uhdemize intikalini icap ettirmez. Bu o kadar bedihi bir hakikattir ki, aksini iddia etmek sadece gülünç olur. Tekrar arz ediyorum. Hükümetin ya da şahsımın, bu hadise ile alaka ve irtibatı bulunduğu dair tavrinde hiç bir delilden bahis yoktur."³⁴⁸

Böylece Menderes, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında görevlerini eksik yapan memurların sorumluluklarının kendilerine yüklenmesinin yanlışlığını dile getirmiştir.

Adnan Menderes'in konuşmalarının ardından, Namık Gedik söz almıştır. Gedik, tavrinin kendilerinin olaylar sırasında İstanbul'da bulunmuş olmaları nedeni ile açılmış olduğunu dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Gedik, "Başvekilimizin etraflı izahatına ilave edecek bir husus, mevcut olduğuna kani bulunmamakla beraber, bizim bu sırada İstanbul'da bulunmamamızda, hadisenin vukuu arasında hangi mucip sebep ve delil ile bir irtibat tesis edilmek istendiğini bu tavrini muhtevastından anlamak elbette mümkün değildir."³⁴⁹ diyerek Menderes'in konuşmasını destekler tarzda kısa bir konuşma yapmıştır.

Namık Gedik'in 6-7 Eylül olayları ile alakalı Meclis görüşmelerin-

347 "6-7 Eylül Hadiseleri Hakkında Mecliste Tartışmalar Oldu", **Akşam**, S 13392, 14 Ocak 1956, s.2.

348 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.64.

349 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.65.; "6-7 Eylül Hadiseleri Hakkında Mecliste Tartışmalar Oldu", **Akşam**, S 13392, 14 Ocak 1956, s.2.

de yapmış olduğu tüm konuşmaları kısa tutması önem arz etmektedir. Zira olayların yaşandığı zaman zarfı içerisinde Gedik, ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan bir makamı temsil etmektedir. Bu nedenle Gedik'in muhalefetin en çok muhatap olacağı hükümet yetkilisi olması gerekmektedir. Ancak Meclis tartışmalarında Namık Gedik ön plana çıkmamıştır.

Gedik'in konuşmasının ardından CHP Meclis Grubu adına Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin söz hakkı istemiştir. Yetkin, olayların ardından tahkikat yapmak üzere örfi idare ilan edildiğini belirtmiştir. Hükümet tarafından ilan edilen örfi idarenin üzerinden yaklaşık dört ay gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen, hükümet tarafından kendilerine ve kamuoyuna hiç bir açıklama yapılmadığını belirtmiştir. Yetkin, bilgi paylaşımı yapılmamasının Başvekil ve Dahiliye Vekili'nin kendilerini savunma zımnında, TBMM'de söyleyecekleri sözlerin samimiyet derecesinde şüphe uyandıracığı da sözlerine eklemiştir.³⁵⁰ Yetkin'in, Başvekil ve Dahiliye Vekili hakkındaki bu ithamları üzerine söz alan Menderes 6000 şüphelinin tahkikatının yürütülmekte olduğunun altını çizerek, böylesi geniş bir tahkikat hakkında çok kısa sürede kendilerinden açıklama beklemenin yanlışlığına değinmiştir.³⁵¹ CMP adına söz alan CMP Meclis Grubu Başkanı Osman Bölükbaşı'na göre 6-7 Eylül gecesi ABD Konsolosu Arthur Richard, ABD Dışişleri Bakanlığı'na yolladığı telgrafta, polisin olaylara karşı bir şey yapmadığını belirtmektedir. Bölükbaşı bu telgraf ile alakalı Dışişleri Bakanını göreve çağırmıştır.³⁵²

Muhalefetin bu konudaki ısrarcı tavrı hükümet kanadından, güvenlik güçlerinin bağlı olduğu Dahiliye Vekili ve genel manada Başvekilin sıkıştırmaya yönelik bir tavır olarak düşünülebilir. Bölükbaşı, Fuat Köprülü'nün hadiseleri hükümet olarak önceden bildikleri şeklindeki ifadesini hatırlatarak neden bu konuda tedbir alınmadığını gündeme getirmiştir. Ordu ve polis kuvvetlerinin büyük bir kısmının İstanbul'da bulunmasına rağmen müdahale anlamında yetersiz kalınması Bölükbaşı'nı rahatsız etmiştir. Bölükbaşı, 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olarak hükümeti gösteren şu ifadeleri kullanmıştır:

350 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.66.; Dahiliye Vekili Etem Menderes bu oturumda söz hakkı almamıştır.

351 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.68.

352 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.71.

“Ne polisin tabancasının işlediğini görüyoruz, ne polisin coplarının işlediğini görüyoruz, adeta polis, nümayişçilerle ve tahripçilerle berabermiş gibi hadiseye seyirci kalıyor... Bu polisi hareketsiz bırakan kuvvet acaba İstanbul Emniyet Müdürümüdür hiç zannetmiyorum. Bu kadar mesuliyeti bir devlet memuru üzerine alamaz. Acaba onun üstünde olan ve şimdi yerinde olan İstanbul Valisi’midir? Onu da hiç zannetmiyorum. O halde, zabıtayı hareketsiz bırakan kuvveti, Hükûmette aramak akla geliyor.”³⁵³

Namık Gedik, Bölükbaşı’na hitaben “Bunun hesabını senden soracağım”³⁵⁴ diyerek çok ciddi bir tepki ortaya koymuştur. Daha sonra söz alan Menderes, o gün yaşananları aktarırken İstanbul’da çıkan olaylar ile buradaki polis kuvvetlerinin yeterliliği hakkında doğru orantı kurmanın yanlışlığına değinmiştir. Menderes’e göre hadiselerin olduğu gün İstanbul’un 52 farklı bölgesinde yangın çıkmış binlerce kişi nümayişlere karışmıştır. Şehrin her tarafından gelen vukuatlar eldeki polis gücüyle bertaraf etmek mümkün değildir. Menderes’in, “Bu polis kuvveti bir seneden beri gazeteleri okumaktadır. Bir seneden beri Kıbrıs hadisesini, bir Türkün millî heyecanı ile takip etmektedir. Bir seneden beri İstanbul’un göbeğinde yaşamakta ve bir seneden beri miting yapmak için çırpman yaşlılar, gençler gibi aynı vicdanı taşıyan insanlardır. Silah kime çevrilecek?”³⁵⁵ ifadelerini kullanması muhalefetin eleştirisine maruz kalmasına sebep olmuştur. Onun konuşmalarında genel olarak göstericilerin bir millî heyecana kapıldığı yönünde ifadeleri muhalefeti rahatsız etmiştir. Muhalefet olaylar neticesinde azınlıklara karşı yapılan saldırıların millî heyecana gelmiş Türkler tarafından değil onların arasında karışan “kötü niyetli kişiler” tarafından yapıldığının ortaya çıkarılması için tahkikat istediklerini dile getirmiştir.³⁵⁶

HP Grubu adına konuşan Muammer Alakant, Dahiliye Vekili’nin 6-7 Eylül olaylarında neden görevini yapmadığı sorusunu sormuş, bunun üzerine Meclis’ten gürültüler yükselmiştir. Sözlerine devam eden

353 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.72.

354 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.72.; “Hesabını Soracağım”, **Akşam**, S 13392, 14 Ocak 1956, s. 2.

355 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.84.

356 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.88.

Alakant, Dahiliye Vekili'nin Meclis çatısı altında "müttehim" bulunduğunu ifade ederek, Gedik'in o gün vazifesini yapmış ise kürsüye gelerek bunu anlatmasını istemiştir. Böylece kendisi hakkında herhangi bir tahkikata lüzum kalıp kalmadığı yönünde karar verebilecektir.³⁵⁷ Hadiseler esnasında göstericilere müdahale edilmediğini yineleyen vekil, polisin olaylar sırasında müdahale etmeyerek suç işlediğini iddia etmiştir.³⁵⁸ Daha sonra, güvenlik güçlerinin Dahiliye Vekaleti'ne bağlı bulunması sebebi ile sözü Namık Gedik'e getirmiştir. Ona göre Dahiliye Vekili hadise günü İstanbul'da olmamış olsaydı sorumluluğu bir nebze üzerinden atabilirdi. Ancak Gedik o gün İstanbul'da bulunmasına rağmen neden göstericiler dağıtılamamıştır. Böylece polislerin olaya müdahalesi noktasında görevini yapmamasından mütevellit, mesuliyetin Dahiliye Vekili'nde olduğunu ima etmeye çalışmıştır.³⁵⁹

Alakant hadise günü İstanbul Büyük Ada'da bulunmaktadır. Büyük Ada'da yağma faaliyetleri saat 12.00'ye kadar devam etmiştir. Adada devam eden yağma faaliyetleri karşısında, polis yağmacıları önlemek adına hiç bir şey yapmamıştır. Alakant, DP İstanbul Milletvekili Hacıpulos'un bu konudaki Meclis konuşmasını da referans olarak göstermiştir. Ayrıca Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, olayların bastırılması konusunda üzerine düşen vazifeyi yaptığı söylemine karşılık bu vazifeyi nasıl yaptığını ispata davet etmiştir.³⁶⁰ Konuşmaların ardından Başvekil Menderes ve eski Dahiliye Vekili Namık Gedik haklarında tahkikat açılıp açılmaması hakkındaki taktir Meclis çatısı altında oya sunulmuş ve yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir.³⁶¹ Ayrıca, olaylar ile ilgili 28 Şubat 1956 tarihli Meclis oturumunda 6-7 Eylül tarihinde İstanbul ve İzmir'de vuku bulan hadiselerde zarar görenlerin hasarlarının ödemesi hakkında kanun layihası okunmuştur. Layiha üzerinde yapılan konuşmalar neticesinde maddelere³⁶² geçilmiş ve oylamaya sunulmuştur.

357 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.89.

358 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

359 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

360 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

361 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.96.; "Önerge Reddedildi", **Akşam**, S 13392, 14 Ocak 1956, s.2.

362 Söz konusu kanun layihasının kabul edilen maddeleri için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 10, İçtima:2, Kırk Yedinci İnikat (28.02.1956), s.1082.

Oylamada; 274 oyun, 264'ü kabul ve 10'u ret ile kanun layihası kabul edilmiştir.³⁶³

2.1.2.3.6. İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'nın Olaylarla İlgili Raporu ve 6-7 Eylül Hadiseleri ile İlgili Görülen Davanın Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirilmesi

6-7 Eylül olaylarının önlenememesi ve bastırılmaması hususunda İstanbul Örfi İdare Kumandanı Orgeneral Nurettin Aknoz, 14 Ocak 1956'da Başvekalet ve Milli Müdafaa Vekaleti'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporda en dikkat çekici detay ise, "...böyle bir hadise karşısında idari ve askeri makamların, zabıta ve askeri kuvvetlerin ve bunları sevk ve idare edeceklerin, vazifelerini ne suretle yapacaklarına dair vazih ve basit hükümlerin bulunmaması..." şeklindeki tespittir. Kaos ortamında kimin ne yapacağına bilinmemesi konusuna dikkat çeken Aknoz, raporun devamında bu tür olayların bir daha yaşanmaması adına sarih, basit ve kesin bir şekilde hükümler ihtiva eden bir mevzuatın yeni baştan yapılması gerekliliğini vurgulamıştır.³⁶⁴ Raporla birlikte 6-7 Eylül 1955 hadiselerinin ışığı altında Örfi İdare Kumandanlığı'nın kanaat ve tecrübelerini içerir buna dair hazırlanacak kanun, talimatname ve talimatların hazırlanmasına yardımcı olmak amacıyla rapora ilişik şekilde Genel Hükümler (8 Madde), İdare Amirlerine ait Vazifeler (4 Madde), Emniyet Kuvvetlerine ait Vazifeler (6 Madde), Garnizon Komutanlığı ve Askeri Birliklere ait Vazifeler (6 Madde), Askeri Kuvvetlerin Müdahalesi (15 madde) ve Silah Kullanmak (4 Madde) isimli bölümlerden oluşan ek gönderilmiştir.³⁶⁵

Öte yandan, 6-7 Eylül olayları ile ilgili 19 Ekim 1960³⁶⁶ daki yargılama süreci neticesinde Celal Bayar,³⁶⁷ Fuat Köprülü,³⁶⁸ Fahrettin Kerim

363 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 10, İçtima:2, Kırk Yedinci İnikat (28.02.1956), s.1063-1083.; 6684 Nolu, 6-7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul ve İzmir'de vuku bulan hadiselerde zarar görenlerin zararlarının ödenmesi hakkında kanun, 28.02.1956 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Mart 1956 tarihinde de Resmi Gazete'de yayımlanarak kanunlaşmıştır. Bkz. 6-7 Eylül 1955 Tarihinde İstanbul ve İzmir'de Vuku Bulan Hadiselerde Zarar Görenlerin Zararlarının Ödenmesi Hakkında Kanun (1 Mart 1956), **Resmi Gazete**, 6684/9247.

364 **BCA** 10-9-0-0 / 107-334-1.

365 **BCA** 10-9-0-0 / 107-334-1.

366 "6-7 Eylül Davası Bugün Başlıyor", **Akşam**, 19 Ekim 1960, s.1-5.

367 **BCA** 10-9-0-0 / 109-338-1.

368 **BCA** 10-9-0-0 / 109-338-1.

Gökay,³⁶⁹ Alaattin Eriş,³⁷⁰ Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp,³⁷¹ Hasan Uçar³⁷² ve Oktay Engin³⁷³ haklarındaki tevkif müzekkereleri kaldırılarak serbest bırakılmalarına karar verilirken, 5 Ocak 1961 günü davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir. 1- Sanık Celal Bayar'a isnat olunan suçun değişen vasfına ve anayasanın 41. maddesi ile Milli Birlik Komitesinin 07.07.1960 tarih ve 2 numaralı kararı gereğince hakkında takibat yapılamayacağına ve bu sebeple bu suçtan dolayı verilen tevkif müzekkeresinin geri alınmasına. 2- Sanıklar; Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaattin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin haklarındaki tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına ve başka sebeplerle tutuklu veya hükümlü değillerse salıverilmeleri için, Divan Başsavcılığına müzekkere yazılmasına. 3- Esasın, üç numarasında kayıtlı bu davanın 1 esas sayıda kayıtlı Anayasayı ihlal davası ile birleştirilmesine, Yüksek Adalet Divanı tarafından karar verilmiştir.³⁷⁴

2.1.3. Dahiliye Vekilliğinden İstifası Sonrası DP Aydın Milletvekili Namık Gedik

Namık Gedik, önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Dahiliye Vekaleti makamından 6-7 Eylül 1955'de yaşanan olaylar sebebiyle 10 Eylül 1955 tarihinde istifa etmek durumunda kalmıştı. Gedik'in istifasının ardından, Dahiliye Vekilliği görevine Millî Savunma Bakanı Etem Menderes getirilmiştir.³⁷⁵ Millî Savunma Vekilliğine ise Devlet Vekili ve Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü getirilmiştir.³⁷⁶ Ancak bu süre zarfında Gedik'in DP içerisindeki konumu ve TBMM'deki faaliyetleri incelendiğinde partiden çok uzak kalmadığı hatta Menderes tarafından desteklediği sonucuna varılabilir.

Nitekim bu dönemde Gedik TBMM'de Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in, idare ve zabıta amirleri arasında yapılan nakil ve tayinle-

369 BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

370 BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

371 BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

372 BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

373 BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

374 BCA 10-9-0-0 / 112-350-1.

375 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, Birinci İnikat (01.11.1955), s.24.

376 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, Birinci İnikat (01.11.1955), s.24.; Bilgen Yetkin, **İbrahim Etem Menderes**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2018, s.190. s.47.

rin sebepleri (26.12.1955),³⁷⁷ Hazer'in 6-7 Eylül hadiseleri sebebi ile Menderes ve Gedik hakkında Meclis Tahkikatı açılmasına dair takri-ri³⁷⁸ (13.01.1956) 1956 yılı için ara seçim yapılmaması önergeler³⁷⁹ (11.07.1956) ve Milletvekillerinin seçim bölgelerinde vatandaşlarla temaslarının temin maksadıyla verilen takrir³⁸⁰ (01.09.1956), münasebeti ile dört oturumda konuşma yapmıştır.

6-7 Eylül'ün ardından, 9 Aralık'ta ilan edilen kabine listesinin daha önce ilan edilmesi beklenmektedir. Ancak kabine listesinin ilanın gecikmesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi bazı milletvekilleri ve Celal Bayar'ın, Sağlık Vekilliğine ataması beklenen Namık Gedik'e itirazlarıdır. İkincisi ise DP Grubunun, Samet Ağaoğlu'nun kabineye girmesini istememelerinden kaynaklanmaktadır.³⁸¹ Namık Gedik'in adı başbakan yardımcılığı ve devlet vekilliğine tayin edilmesi muhtemel isimler arasında da geçmektedir. Ayrıca basında, bu görevlerin yanında basın işlerinin idare edilmesinin de Namık Gedik'e verileceği dile getirilmiştir. Bu durum Gedik'in parti içerisindeki konumunun, halen iyi bir yerde olduğu düşüncesini rahatlıkla oluşturmaktadır. Ancak basın çevrelerindeki bu haberler gerek DP içerisinde sonradan yapılan bir takım değişiklikler gerekse bazı haberlerin "asparagas" olması sebebiyle gerçekleşmemiştir. Nitekim yeni kabinede Dahiliye Vekaleti'ne Etem Menderes getirilmiştir. Namık Gedik ise kabinede basın tarafından adının geçtiği görevlerin hiç birinde yer almamıştır.³⁸² Bu durum kamuoyunda Namık Gedik'in "yalnız" bırakıldığı yönünde değerlendirmelerin yapılmasına sebep olmuştur.³⁸³

377 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 8, İçtima:2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.434-436-437.

378 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 9, İçtima:2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.64-65.

379 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 18, İçtima:2, Seksen Sekizinci İnikat (11.07.1956), s.201-238.

380 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 13, İçtima:2, Yüz Dördüncü İnikat (01.09.1956), s.1026.

381 "Liste Şu Yüzden İlan Edilmedi", **Akşam**, S 13355, 8 Aralık 1955, s.1; Dahiliye Vekili: Etem Menderes (Aydın Milletvekili), "Menderes'in Yeni kabinesi dün kuruldu", **Zafer**, S 2271, 10 Aralık 1955, s.1.; "Dördüncü Menderes Kabinesi", **Akşam**, S 13357, 10 Aralık 1955, s.2.; 22'nci T.C. Hükümeti, X. dönem, 9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957.

382 "Kabineye Girecek Vekiller", **Akşam**, S 13356, 9 Aralık 1956, s.1.; Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, 31 Ağustos 1960, s.5.

383 Kim Dergisi'nde, "Aradan geçen zaman, 6-7 Eylül olaylarının hızını kaybettirmiş meseleyi küllendirmişti. Gedik, grupta yalnız kalan bir adam halindeydi." ifadelerine yer verilmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960,

Ancak Gedik'in yeni süreçte parti yönetiminden çok uzakta kaldığı söylenemez. Zira TBMM'de aktif olduğu gibi Gedik, birçok yerde Başvekil Menderes'in yanında bulunarak beraber hareket etmiştir. Bu meyanda 23 Eylül 1955'te Burdur Şeker Fabrikası'nın açılışı münasebetiyle, istifasından 13 gün sonra Menderes'in uçağında Namık Gedik de bulunmaktadır. Burada halkın karşısına çıkan Menderes, Gedik'i yanından ayırmamıştır.³⁸⁴ Bu örnekler 6-7 Eylül olayları ardından istifa eden Gedik'in parti yönetimi tarafından dışlanmadığı, aksine onu parti yöneticilerine daha da yakınlaştırdığı izlenimi uyandırmaktadır.

Menderes'in Gedik'i yanından ayırmaması dönem basını tarafından da izlenmektedir.³⁸⁵ Basın, Gedik'i bu dönemde yakından takip etmektedir. Öyle ki, muhalif partilerin bazı toplantı ve mitinglerinin bizzat Namık Gedik tarafından "sabote edildiği" iddialarını basınında görmek mümkündür.³⁸⁶ İstifa sürecinin ardından, Başvekil Menderes'in yanında bulunması sayesinde parti içerisinde konumuna çok fazla bir zarar gelmemiştir. Başta Menderes olmak üzere, parti yöneticilerinin birçoğu onun gözden düşmesine izin vermemiştir. Bu durum Gedik'in istifasının parti yönetimi ile istişare sonucu, "görüş alışverişi" ile sağlandığı yönünde bir algı yaratmaktadır. Çünkü 6-7 Eylül gibi büyük bir olay neticesinde yaşanan olumsuz manzara karşısında, ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan makamda değişiklik yapmak, DP için bir zaruret haline gelmiştir. Ancak, Dahiliye Vekaleti'nde değişiklik yoluna gidilirken Gedik parti tarafından tutulmuş, korunmuş ve kollanmıştır.

Nitekim Gedik'in 1956 Kasım'ında TBMM'de, DP Grup Başkanvekilliğine getirilmiş olması bunun en güzel delilidir. 15 Kasım 1956'da Grup Başkanvekili seçimleri için DP Grubu toplanmıştır. Toplantıdan önce büyük hazırlıklar yapılmış ve Namık Gedik DP Grup Başkanlığına seçilmiştir. DP Meclis Grubu tarafından yapılan tebliğde "büyük bir ekseriyetle" Namık Gedik'in seçildiği belirtilmiştir.³⁸⁷ Başvekil Menderes'in Gedik'e olan güveni ve onu grup başkanlığına getirmesi bir sonraki kabinde Gedik'in yeniden Dahiliye Vekili olabileceği noktasında düşüncelere yol açmıştır. Namık Gedik'in yeniden Dahiliye

Sene:2, C 7, S 94, s.9.

384 "Hadiselerin Düşündürdükleri", **Akis Dergisi**, Sene:2, C 5, S 73, 1 Ekim 1955, s.6.

385 "Hadiselerin Düşündürdükleri", **Akis Dergisi**, Sene: 2, C 5, S 73, 1 Ekim 1955, s.6.

386 "Hortlayan Usuller", **Akis Dergisi**, Sene:3, C 7, S 1972, 26 Mayıs 1956 s.10.

387 "Dr. Namık Gedik DP Meclis Grubu Reisi Oldu", **Zafer**, 06 Haziran 1956, s.4.; "Basın Kanunu İkaye"; **Akis Dergisi**, 9 Haziran 1956, Sene:3, C 7, S 109, s.7-8.

Vekili olabileceği yönünde haberler, 24 Aralık 1956 tarihinde nihayet bulmuştur.

24 Aralık'ta Menderes kabinesinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklik neticesinde, Etem Menderes'in yerine Dahiliye Vekilliği'ne tekrardan Namık Gedik getirilerek görevine başlamıştır.³⁸⁸ Bu değişiklik adeta Dahiliye Vekilliği ile Namık Gedik'in özdeşleştiği algısını oluşturmuştur. Gedik'in Dahiliye Vekilliğine tekrardan gelmesi, Atatürk döneminin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Namık Gedik'in karşılaştırmasını akıllara getirmektedir. Zira her iki isim de Dahiliye Vekilliği ile özdeşleşmiştir.

Bu bağlamda Gedik'in, Şükrü Kaya ile mukayese ediliyor olması önemli bir noktadır. Zira Kaya'nın Atatürk'e, Gedik'in ise Menderes'e yakınlığı ortak noktalarından birisidir. Ancak Şükrü Kaya'nın, Atatürk döneminden önce Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti bünyesinde uzun yıllar görev yapmış olması unutulmamalıdır. Bu noktada Şükrü Kaya önemli bir tecrübeye sahiptir.³⁸⁹ Oysa Namık Gedik bir tecrübeye sahip değildir. Aslında DP'ye girmeden önce siyasi bir tecrübesi dahi yoktur. Ancak 6-7 Eylül olayları sonrası istifa etmesine rağmen tekrardan Dahiliye Vekilliği görevine getirilmesi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bunun sebepleri arasında Gedik ile Menderes arasındaki iyi ilişkiler ve uyumlu çalışma gösterilebilir. Bir lider için en önemli hususların başında çalışkan ve güvenilir bir ekip ile çalışmak olduğu düşünülürse, Gedik'in ikinci kez Dahiliye Vekilliği koltuğuna oturması çok da şaşırtıcı bir konu olmamıştır. Ancak Gedik'in, tekrar Dahiliye Vekaleti koltuğuna getirilmesi ile alakalı basında "O tarihten itibaren her şiddet hareketi, her baskı hareketi Dr. Namık Gedik'ten doğdu."³⁹⁰ şeklinde ağır ithamlar yer almıştır.

388 "Dr. Namık Gedik Dahiliye Vekili", *Zafer*, S 2636, 24 Aralık 1956, s.1.; Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürü Mazhar Atacanlı tarafından, Özlük İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilen Resmî Yazı: Dahiliye Vekilliğine tayini, yüksek tasdike iktiran etmiş bulunan Aydın mebusu Sayın. Dr. Namık Gedik'in, 24.12.1956 tarihinde Dahiliye Vekilliği vazifesine başlamış olduğunu hürmetlerimle arz ederim." Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü Sayı:1/651, Tarih: 24.12.1956.; 22 Aralık 1956'da Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği, Başbakanın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülmüştür. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (22 Aralık1956) Yer No:3/7-32, Fihrist No:4035-1.

389 Kadir Akyol, **Cumhuriyetin Kurucu Kadrolarından Bir Kimlik Analizi: Şükrü Kaya (1883-1959)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.121-122.

390 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", *Milliyet*, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

2.1.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi Kamu Düzeninin Korunması

2.1.4.1. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler

İllerin sınırları, mülki ve idari taksimatları Dahiliye Vekaleti'nin görev ve sorumluluğu içerisinde yer almaktadır. O dönem için illerde en yetkili mülki amir olan valiler aynı zamanda belediye başkanlığı³⁹¹ görevlerini de yürütmektedir. Belediyecilikle ilgili meseleler ve ülke genelini kapsayan³⁹² mülki sistem Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluğu içerisinde. Bu bağlamda Namık Gedik'in Dahiliye Vekili olmasından kısa bir süre sonra uğraştığı en yoğun ve yorucu işlerden bir tanesi Kırşehir ve Adıyaman başta olmak üzere, ülkenin idari taksimatında meydana getirilmeye çalışılan değişiklik süreci olmuştur. Zira özellikle Kırşehir'in Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği döneminde ilçe yapılması, onu muhalefet ile karşı karşıya getirmiş ve bakanlığının daha ilk yılında muhalefetin husumetini üzerine çekmesine neden olmuştur.

1954'te mülki idari taksimatta meydana getirilen düzenlemeler, Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği yaptığı süre zarfında çeşitli aralıklarla devam etmiştir. Bu bağlamda Gedik, 1955 Ocak ayında Dahiliye Vekaleti'ne ait bütçenin Bütçe Encümeninde görüşüldüğü sırada memleket idaresinde müspet yönde bir zihniyet değişikliğinin mevcut olduğunu dile getirmiştir. Bunun feyizli neticelerinin bütün vatan sathında müşahede edilmekte bulunduğunu da eklemiştir. Gedik'e göre mülki idare vatandaş hizmetlerinin en kolay şekilde görülmesini mümkün kılacak tarzda düzenlenmektedir. Bu noktada anayasadaki coğrafi ve iktisadi faktörlerin dikkate alınmak suretiyle beliren ihtiyaçlar ayarlanmıştır. Tam teşkilatlı nahiyelerle yeni kazaların teşkiline devam edilecektir. Özel idareler, belediye ve köy kanunları ile belediye gelirleri kanunun yeni ihtiyaç ve tatbikattan alınan neticelere göre uygulanmaktadır.³⁹³

391 Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 29 Aralık 1956'dan, 3 Ocak 1957 tarihine kadar devam eden yurt gezileri sırasında, belediyecilik noktasında görmüş olduğu eksikleri Dahiliye Vekili Namık Gedik'in çözmesi için talimat vermiştir. Eksikliklerin başında içme suyu sıkıntısı gelmektedir. Kırıkkale, Nevşehir ve Yerköy'de halkın içme suyu sıkıntısı çekmesi ve bu durumun Cumhurbaşkanının notlarına yansımış olması örnek olarak gösterilebilir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Ocak 1957), Yer No:3/8-32., Fihrist No:5347-8; **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Ocak 1957), Yer No:3/8-32, Fihrist No:5347-9.

392 “Dahiliye Vekili Siirt'te”, **Zafer**, S 2308, 03 Haziran 1955, s.7.; “Dahiliye Vekili'nin Kütahtaha'daki Nutku”, **Zafer**, 29 Ağustos 1955, s.7.; “Dahiliye Vekili'nin Eskişehir Konuşması”, **Zafer**, S 2392, 29 Ağustos 1955, s.7.; “Dahiliye Vekili Uşak'ta”, **Zafer**, S 2391, 28 Ağustos 1955, s.5.

393 “Dahiliye Vekaletine Ait Bütçenin Müzakeresi”, **Zafer**, S 2165, 07 Ocak 1955, s.7.

2.1.4.1.1. Adıyaman ve Sakarya'nın İl Yapılması

Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri arasında sayılan Adıyaman, Yavuz Sultan Selim'in 1515'de Diyarbakır'ı fethinin ardından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu tarihten itibaren Besni'nin nahiyesi konumunda olan Adıyaman, 1519'dan itibaren Gerger, Kah-ta ve Besni ile birlikte Maraş'a bağlanmıştır. 19. yy'a kadar Maraş'a bağlı olarak kalan Adıyaman, Tanzimat Dönemi ile birlikte meydana gelen idari düzenlemeler neticesinde 1841'de kaza haline getirilirken, 1849'da ise Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. 1859'da Malatya, 1883'te ise Elazığ vilayetine bağlanan Adıya-man, Cumhuriyet Dönemine kadar bu statüsünü korumuştur. 1923'ten 1954'e kadar Malatya'nın bir ilçesi olarak kalan Adıyaman, 14 Haziran 1954 tarihinde çıkarılan "Malatya Vilayeti'ne Bağlı Adıyaman Kaza-sında Adıyaman Adı İle Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında" kanun ile birlikte il konumuna yükselmiştir.³⁹⁴ Adıyaman gibi eski bir yerleşim yeri olan Sakarya'nın Roma döneminde önemli bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir.³⁹⁵ Osmanlı döneminde ise 1573'de "Ada" isimli bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. 1646'da nahiye olan Sakar-ya 1658'de tekrar köye dönüşmüştür. 1692'de kadılık 1742'de ise tek-rar nahiye olmuştur. 1837'ye gelindiğinde ise bu tarihten 1954'e kadar İzmit'e bağlı kaza statüsündedir. Bu bağlamda uzun yıllar Kocaeli'ne bağlı bir kaza olarak idare edilen Sakarya, DP dönemi ile birlikte il konumuna yükselecektir.³⁹⁶

2.1.4.1.1.1. Meclis Görüşmelerinde Adıyaman ve Sakarya Tasarısı

Adıyaman tasarısı³⁹⁷ 14 Haziran 1954'te "Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurul-

394 Yusuf Halaçoğlu, "Adıyaman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul, 1988, s.377-378.; 1954 seçimlerinin ardından Kırşehir ilçe yapılmış Malatya'dan ise Adıyaman alınmıştır. 1954 seçimleri sonucunda Kırşehir'de CMP, Malatya'da ise Cumhuriyet Halk Partisi, birinci parti olarak çıkmıştır. Bkz. Tuncer, *a.g.e.*, s.111

395 Mustafa Adak, "Roma Döneminde Sakarya", *Geçmişten Günümüze Sakarya Tarih/ Kültür/Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu*, Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş, Mükerr-em Bedizel Aydın, Arif Bilgin, Adapazarı 2018, s.15.

396 (çevrimiçi), <https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya-rehberi/1>. (23.08.2019).

397 Tasarının gerekçesi için Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi, Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun Layihası ve Dahiliye ve Bütçe Encümeni Mazbataları*, Devre:X, C 1, İçtima: F., (14 Haziran 1954), s.1.; "Küçük Politika Oyunları", *Akis Dergisi*, 5 Haziran 1954, s.6.

ması Hakkında Kanun” adı ile Meclis’te görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerin başlaması ile ilk sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik, 1924’den beri yapılan değişikliklerle süregelen idari teşkilat ve mülki taksimatın, aradan geçen zaman zarfında ihtiyaçları karşılayamadığından yeniden tanzim edilmek zorunda kaldığını ifade ederek sözlerine başlamıştır. Genel nüfusun %74.8’inin köylü vatandaşlar tarafından teşkil edildiğini belirten Gedik’e göre, köy halkına en yakın idare kademesi artık nahiye teşkilatıdır. Gedik, bazı istatistiki bilgiler vermiştir. Buna göre 34.369 köyün, 18.079’u doğrudan vilayet ya da kaza merkezine bağlı, 16.029’u ise mülhak nahiyelere bağlıdır. İhtiyaçların karşılanması konusunda vatandaşların müracaat edebilecekleri en yakın idare kademesi nahiyelerdir. Nahiyelerin çoğunda ise bir nahiye müdürü ile jandarma karakolundan başka devlet teşkilatı yoktur. Bu nedenle tam teşekküllü nahiyelerin oluşturulmasının önemini vurgulayan Gedik, 1950’den beri 71 nahiyenin kurulduğuna dikkat çekerek, kendi hükûmetleri döneminde bu hususa önem verdiklerini anlatmaya çalışmıştır.³⁹⁸

Köylü nüfusun ve nahiyelerin durumlarını ifade eden Gedik, nahiyeler arasında gelişime açık olan ve coğrafi koşulları da kaza olmaya elverişli bulunanların kaza haline getirilmesinde fayda gördüklerini düşünmektedir. Bu amaçla 1950’den beri 62 kazanın teşkil edildiğini dile getirmiştir. Gedik, ifade ettiği bu gerekçelere istinaden iki kazanın (Adıyaman ve Sakarya’yı kast etmektedir) vilayet haline getirilmesini talep etmiştir. Dahiliye Vekili yapmış olduğu konuşmada, Adıyaman ve Sakarya’nın gelişim düzeyinden bahsederek bahse konu iki yerin il olmak için gerekli şartları taşıdıklarını ifade etmiştir.³⁹⁹

Gedik’in konuşmasının ardından CHP adına Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin söz almıştır. Muhalif Milletvekili Yetkin’in, meseleye dar bir bölgecilik anlayışı ile bakmayacağına ve hükûmetin getirmiş olduğu tasarıyı tasvip ettiğine dair sözleri Meclis salonundan alkış almıştır. Yetkin, memleket çapında gelişime müsait bölgelerin vilayet haline getirilmesini, hızlı bir kalkınma adına yapılan yerinde prensipler olarak görmektedir. DP hükûmetinin şimdiye kadar bu anlamda atmış olduğu adımları yerinde bulduğunun altını çizmiştir. Yetkin’e göre, Adıya-

398 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.164-165.

399 Gedik’in Sakarya ile ilgili düşünceleri için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.165. Gedik’in Adıyaman ile ilgili düşünceleri için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.165.

man'ın elektriği, orta mektebi, sağlık teşkilatı, bankası ve ağır ceza mahkemesi bulunmaktadır. Bu şartlar altında, Adıyaman'ın il olmaması için bir engel yoktur. Tasarı ile DP'ye oy vermeyen Malatya'nın cezalandırıldığı şeklinde haberler gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Adıyaman'ın il olma konusu eski dönemlerden beri gündemindedir. Nüvit Yetkin'in ardından söz alan bir başka CHP Malatya Milletvekili Hilmi Özbay da, Yetkin'in yapmış olduğu açıklamalara benzer açıklamalar yapmıştır.⁴⁰⁰ Söz alan milletvekillerinin konuşmalarının bitiminin ardından Adıyaman tasarısı maddelerinin oylamasına geçilmiştir. Üç maddenin oylaması yapılarak kabul edilmiştir.⁴⁰¹ Maddelerin kabulünün ardından kanunun genel oylamasına geçilmiş ve yapılan oylamada tasarısı oy birliği ile kabul edilmiştir.⁴⁰²

Adıyaman tasarısının kabul edilmesinin ardından, “Kocaeli Vilayetine bağlı Adapazarı kazasında (Sakarya) Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun Layihası” ile alakalı görüşmelere geçilmiştir. Meclis Başkanı tasarının tamamı ile alakalı söz isteyen milletvekili bulunmaması üzerine maddelere geçilmesi yönünde oylama yapmış ve kabul edilmiştir. Birinci, ikinci üçüncü ve dördüncü madde okunarak oylama yapılmış ve kabul edilmiştir.⁴⁰³ Ardından kanun tasarısı hakkında genel oylamaya gidilmiş ve oy birliği ile tasarısı kabul edilmiştir.⁴⁰⁴

2.1.4.1.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması

Osmanlı Devleti döneminde Karaman Eyaletine bağlı olan Kırşe-

400 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.166-167.

401 Madde 1 için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.176-177.; Madde 2 için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.177.; Madde 3 için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, C 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.179.

402 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.186.; Söz konusu kanun 22.06.1954 günü Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bkz. Malatya Vilayeti'ne Bağlı Adıyaman Kazası'nda Adıyaman Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun (22 Haziran 1954), **Resmi Gazete**, 6418/8735.; Mehmet Küçük, **Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2013, s.138.

403 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.179-180.

404 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, C 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.190. ; Söz konusu kanun 22.06.1954 günü Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bkz. Kocaeli Vilayeti'ne Bağlı Adapazarı Kazası'nda (Sakarya) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun (22 Haziran 1954), **Resmi Gazete**, 6418/8735.

hir, 19. yy'a kadar bu statüsünü korumuştur. 1813'den itibaren ise Konya'ya bağlı sancaklar arasına girmiştir. 1867'ye geldiğinde Kırşehir, Niğde Sancağına bağlı bir kazadır. Daha sonra Kırşehir, Ankara Vilayetine bağlı bir sancak konumuna gelmiştir. Ankara'nın beş sancağından birisi olan Kırşehir 1921'de müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiş, Cumhuriyet Döneminde de il olmuştur.⁴⁰⁵ Kırşehir 1954'e kadar bu statüsünü korumayı başarmıştır. 1954'de Kırşehir'in idari statüsünde değişiklikler meydana gelecektir.

2.1.4.1.2.1 Meclis Görüşmeleri Öncesi Yaşanan Tartışmalar

Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi ile alakalı yaşanan sürece değinmeden önce Menderes'in 1953 DP İl Kongresi'ne katılmak için Kırşehir'e gelmesinin ardından yaşanan olaylara değinmek ve CMP-DP ilişkilerinden söz etmek gerekmektedir. Adnan Menderes, DP'nin İl Kongresi için 11 Mayıs 1953'te Kırşehir'e gelmiştir. DP taraftarları Kaman ilçesinden şehir merkezine kadar tezahüratlarla Menderes'e eşlik etmişlerdir. Önceden Menderes'in Kırşehir'e geleceği haberini alan Millet Partisi⁴⁰⁶ Milletvekili Osman Bölükbaşı, Menderes ile aynı gün Kırşehir'e gelmek için yola çıkmıştır. Kırşehir'e 35 km uzaklıkta bulunan Sofular Köyü'nde kendi taraftarları tarafından karşılanmıştır. Bölükbaşı, kendisine eşlik eden konvoyla beraber doğrudan DP İl Kongresi'nin yapıldığı binanın önündeki meydana gelmiştir. Bu sırada Menderes'i görmek üzere toplanan Kırşehirililerin büyük bir bölümü "hemşerilik duygularının" vermiş olduğu refleks ile bir anda buldukları bölgeyi terk ederek Bölükbaşı'nın bulunduğu bölgeye yönelmişlerdir. Bu sırada Menderes'i karşılamak üzere tutulan davulcuların da, Bölükbaşı'nın bulunduğu alana geçmeleri DP'lileri oldukça kızdırmıştır. Halk, Bölükbaşı'nı omuzlarına alarak sevinç gösterilerinde bulunmuştur. Bölükbaşı, "Ben buraya bir vatandaş olarak dinlemeye geldim, misafirimize saygı lazım, sakın olunuz" ifadelerini kullanarak halkı yatıştırmaya çalışsa da bunu başaramamıştır.⁴⁰⁷

405 Hasan Karaköse, "Yakınçağ'da Kırşehir", **Kırşehir (Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası)**, Editör: Yaşar Özüçetin, Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara 2013, s.220-222.

406 1948 yılında kurulan Millet Partisi 8 Temmuz 1953 geçici, 24 Ocak 1954'te de kalıcı olarak kapatılmıştır. Onun yerine 10 Şubat 1954'de CMP adı ile yeni bir parti kurulmuştur. Bkz. Ferruh Pancaroğlu, **Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu**, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006, s.52.

407 Yaşar Özüçetin, **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s.86-87.

MP, DP'ye karşı Kırşehirliilerin çoğunluğunu yanına almayı başarmıştır. MP'nin kapatılmasının ardından yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi içerisinde yer alan Osman Bölükbaşı, DP'ye karşı göstermiş olduğu muhalefette eski tutumu aynen devam ettirmiştir. Bu süreç içerisinde CMP, 1954 seçimlerinden çok güçlü bir şekilde çıkan DP'yi, Kırşehir'de hüsrana uğratmıştır. Bu gelişme Kırşehir'in ilçe yapılması yönündeki olayları ateşleyen bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçimlerin ertesinde Kırşehir'e giden Bölükbaşı, 9 Mayıs 1954'te Kırşehir'in Kaman ilçesinde DP'liler tarafından saldırıya uğramıştır. Olaylarla ilgili olarak Kırşehir Valiliği tarafından yapılan açıklamaya göre hadiselere, Kaman'a gelen Osman Bölükbaşı sebep olmuş ve halkı tahrik etmiştir.⁴⁰⁸

Olayların gittikçe vahim bir hal alması ve DP ile CMP arasında yaşanan gerginlik basında da hemen yankı bulmuştur. Özellikle Akis Dergisi'nde yer alan haberler, Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi hakkındaki söylenenleri gün yüzüne çıkarmıştır. Akis'te yer alan, DP'li Osman Şevki Çiçekdağ'ın 1954 seçimlerinde oylarını CMP'ye veren Kırşehir halkına hitaben "Sizden hayır kalmadığı anlaşılıyor. Hakkınızda bir şeyler düşünmeli!"⁴⁰⁹ şeklindeki sözleri Kırşehir'in idari taksimatına yönelik yapılması muhtemel değişiklik haberlerini doğrular niteliktedir.

Osman Şevki Çiçekdağ'ın bu beyanatının ardından AA, Kırşehir'in ilçe olabileceği yönünde bir habere yer vermiştir. Habere göre, Ankara'ya giden bir heyetin Nevşehir'in il olması ile alakalı talepleri hükümetçe olumlu karşılanmıştır. Bunun, ancak Kırşehir'in Nevşehir'e bağlanması ile mümkün olabileceği şeklinde iddialar basında öne çıkan haberler arasında yer almaktadır. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in ise AA'nın bu haberi ile alakalı, Nevşehir heyetinin başvurusunu hükümet olarak uygun karşıladıklarını ifade etmesi mevcut havayı oldukça sertleştirmiştir.⁴¹⁰ AA'nın haberinin radyo⁴¹¹ ve dergilerde yayınlanması üzerine ise ciddiyetin boyutunu anlayan CMP Milletvekili Osman Bölükbaşı, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e gönderdiği telgrafında⁴¹² Kırşehir'in tarih boyunca işgal ettiği önemli yerini ifade ederek orta-

408 Valilik açıklaması için bkz. Özüçetin, a.g.e., s.91-92.

409 "Yurtta Olup Bitenler, DP", *Akis Dergisi*, 15 Mayıs 1954, s.8.

410 Adem Çaylak, *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s.225.

411 *BCA* 30-1-0-0 / 46-276-2.

412 "D.P'nin Kırşehir'e Oynadığı Oyun", *Halkçı*, S 159, 31 Mayıs 1954, s.3.

da dolaşmakta olan haberlerin asılsız olduğuna inanmak istediğini dile getirmiştir. Siyasi tercihlerini gösterdikleri için Kırşehir halkına ceza niteliğinde olan böyle bir yaptırımın uygulanmasının ilkel dönemlerde bile söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Bölükbaşı, Kırşehir'in ilçe yapılacağı yönündeki haberlerin bizzat Namık Gedik tarafından tekdiz edilmesini istemiştir.⁴¹³

Bölükbaşı'nın, Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraftan bir gün sonra Vatan gazetesi, Nevşehir'in vilayet olması hakkındaki son şeklini alan kanun layihası ve 2 Haziran 1954'te İcra Vekilleri Heyetine gönderilerek kısa süre sonra TBMM'ye sevk edileceği iddiasını haber yapmıştır. Yine gazete, layihaya göre Kırşehir'in Kaman ilçesinin Ankara'ya bağlanacağını da yazmıştır. Bu durumdan Nevşehir ve Kamanlılar memnun olurken, Kırşehir'den de TBMM'ye protesto telgrafları gönderildiğinin altı çizilmiştir. 1 Haziran 1954'e kadar Meclise gönderilen telgrafların sayısının 20'yi bulduğu dile getirilmiştir. Partilere gönderilenler arasında ise layihaya muhalefet edilmesi istendiği ifade edilmiştir.⁴¹⁴ Ayrıca Kırşehirliler memleketlerinin ilçe olmaması adına çalışma yürütürken, Nevşehirli de il olma adına faaliyet yürütmektedirler. Bu bağlamda, hükûmet yetkilileri ile görüşmek amacıyla Ankara'ya heyetler gitmiştir.⁴¹⁵

Bu süreçte Bölükbaşı bir basın toplantısı⁴¹⁶ düzenlemiş ve Kırşehir'in ilçe yapılma çalışmalarının sadece CMP ve CHP tarafından değil DP'li birçok milletvekili tarafından da kabul görmediğini ifade etmiştir. Layihanın amacının, 1954 seçimleri sonucu DP'ye oy vermeyen Kırşehir'den intikam alınma çalışması olduğunu vurgulamıştır. Bölükbaşı'na göre yaşanan bu süreç kendilerini büyük bir endişe içerisinde sokmaktadır.⁴¹⁷ Bölükbaşı'nın Dahiliye Vekili'ne çekmiş olduğu telgrafın ardından Kırşehir'den 600 kişilik bir heyet Ankara'ya giderek Başbakan ve Cumhurbaşkanı ile görüşmek istemişlerse de bu arzularını gerçekleştirememişlerdir. Bunun üzerine farklı bir yol izlenerek Ankara ve İstanbul'da eğitimlerini devam ettiren Kırşehirliler öğrenciler, Cum-

413 "D.P'nin Kırşehir'e Oynadığı Oyun", **Halkçı**, S 159, 31 Mayıs 1954, s.1-3.; "Kırşehir'e Ceza", **Forum Dergisi**, C 1, S 6, 15 Haziran 1954, s.3.; **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-2.; **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-3.

414 "Nevşehir'i İl Yapan Kanun Bayram Ertesi Çıkıyor", **Vatan**, S 4689, 1 Haziran 1954, s.1-7.

415 "Küçük Politika Oyunları", **Akis Dergisi**, 5 Haziran 1954, s.6.

416 Çaylak, **a.g.e.**, s. 226.

417 Çaylak, **a.g.e.**, s.226.

hurbaşkanı ve Başbakana telgraflar göndermişler ancak seslerini duyurma noktasında pek de başarılı olamamışlardır.⁴¹⁸

Bu sırada gazetelerde Kırşehir ile ilgili çıkan haberler gün geçtikçe artmaktadır. Kırşehir ile ilgili layihadan söz edilirken, 2 Haziran'da Kırşehir'in mülki taksimatında tadilat yapılması için bir kanun tasarısının hazırlandığı haber verilmektedir. Kırşehir kaza haline getirilirken Kırşehir'in Mucur, Hacıbektaş ve Avanos ilçelerinin ise yeni kurulacak olan Nevşehir Vilayetine bağlanacağı belirtilmektedir. Geriye kalan ilçelerden Kaman'ın Ankara'ya, Çiçekdağ'ın ise Yozgat'a bağlanacağı belirtilmiştir.⁴¹⁹ Bu süreç içerisinde Kırşehirililerden oluşan bir heyet Başbakan Menderes ile görüşmek için Yeşilköy Havalimanına gitmiştir. Ancak heyet havalimanına alınmamıştır. Bu heyetten bir sözcünün kendilerini içeri almayan görevlilere hitaben, "bu yaptığınız hareketten, Menderes'in haberi var mı?" sorusuna, "Menderes'in haberi olmayan hiç bir şey yapılmaz"⁴²⁰ cevabını almıştır. Dahiliye Vekili Namık Gedik ile konu ile alakalı görüşme talep eden Halkçı Gazetesi ise, "her seferinde nazik fakat reddeden bir cevap aldık" ifadelerini gazeteye yansıtmıştır.⁴²¹ Devlet ricali ile görüşme imkanı bulamayan Kırşehirililer ise tasarımı protesto etmek için miting yapma kararı almışlardır.⁴²²

Gerek DP milletvekillerinin bir takım açıklamaları gerekse gazete ve dergilerde ortaya atılan iddiaların ardından Kırşehir tasarısı⁴²³ 23 Haziran 1954'te Meclis Dahiliye Komisyonunda karara bağlanmıştır. Dahiliye Komisyonu'nda önceden de tahmin edildiği gibi tasarı aleyhinde sesler yükselmiştir. Namık Gedik tasarımı komisyonda savunurken⁴²⁴ muhalefet milletvekilleri şiddetle karşı çıkmışlar hatta DP milletvekilleri arasında da karşı çıkanlar olmuştur. Bu vekillerden, DP İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu tasarının ne CHP ne de DP tarafından sıcak karşılanmadığını ve tasarıdan vazgeçilmesi gerekliliğini vurgu-

418 Özüçetin, **a.g.e.**, s.93.; "Bir Kırşehir Heyeti Bayar'la Görüşmek İçin Şehrimize Geldi", **Vatan**, S 4693, 7 Haziran 1954, s.1-7.

419 "Kırşehir Vilayeti", **Akşam**, S 12812, 2 Haziran 1954, s.2-4.; "Kırşehir'den Sonra Malatya'yı da İlçe Yapacaklarmış", **Halkçı**, S 161, 2 Haziran 1954, s.1-4.; Çaylak, **a.g.e.**, s.225.

420 "Kırşehir Heyeti", **Halkçı**, S 166, 9 Haziran 1954, s.1.

421 "Kırşehir Heyeti", **Halkçı**, S 166, 9 Haziran 1954, s.1.

422 "Kırşehirililer Miting Yapacak", **Halkçı**, S 162, 5 Haziran 1954, s.1-2.

423 Tasarının gerekçesi için bkz. **Akis Dergisi**, 3 Temmuz 1954, s.7.; Tasarı ile ilgili Halkçı Gazetesi yazarı Nihat Erim'in yazısı için bkz. "Kırşehir ve Ötesi", **Halkçı**, S 163, 6 Haziran 1954, s.2.

424 "Asayiş", **Akis Dergisi**, 3 Temmuz 1954, s.8.

lamıştır. DP Milletvekili Ekrem Alican da, benzer gerekçelerle tasarıya karşı çıkmıştır. Diğer bazı DP'liler ise gerekçelerdeki eksiklik nedeniyle tasarıya sıcak bakmamışlardır.⁴²⁵

29 Haziran 1954'deki Bütçe Komisyonu tartışmaları sırasında Namık Gedik ve Vekaletin önemli bürokratları da hazır bulunmuştur. Tasarının görüşmeleri esnasında Osman Bölükbaşı söz almıştır. Nevşehir vilayeti kurulmak isteniyorsa bunun Kırşehir ilçe yapılmadan da yapılabileceğini ifade etmiştir. Bölükbaşı ilga edilmek istenen Kırşehir'i Nevşehir'e bağlayacak bir "şose yolun" dahi bulunmadığını, iki şehir halkının hiç bir ilişkisinin olmadığını hatta Kırşehirlilerin alış-veriş için bile Nevşehir'i tercih etmediğinin altını çizmiştir. Bölükbaşı çevre illere bağlanmak istenilen Kırşehir ilçelerinin durumu hakkında da genel bir bilgi vermiştir. Buna göre Ankara'ya bağlanmak istenilen Kaman Kırşehir'e 55 km iken Ankara'ya 140 km. dir. Ayrıca Nevşehir'e bağlanmak istenen Mucur ilçesi Kırşehir'e 26 km iken Nevşehir'e ise 72 km'dir. Ancak Bölükbaşı ve diğer milletvekillerinin tüm çaba ve gayretlerine rağmen tasarı komisyonda kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında iki DP'li milletvekili Ekrem Alican ve İsmail Akyüz'ün tasarımı tenkit etmeleri dikkat çekicidir.⁴²⁶

2.1.4.1.2.2. Meclis Görüşmelerinde Kırşehir Tasarısı

Kırşehir tasarısı⁴²⁷ 30 Haziran 1954'te "Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulması" adı ile Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Meclis başkanı layihayı oylamaya sunmuş ve müzakerelere geçilmiştir.

425 "Kırşehir'i İlga Eden Tasarı Kabul Edildi", **Halkçı**, 24 Haziran 1954, s.3.; Kırşehir tasarısının ilgili komisyonda görüşülmesi ile ilgili Akis Dergisi'nden Bedii Faik'in Bir Damla Suçlu Ayağa Kalk isimli yazısında, "Adın ne? Kırşehir? Babanın adı ne? Türkiye. Kaç yaşındasın? Dört yüz. Evli misin? Evet, CMP ile evlendim. Çocuğun var mı? 2 Mayıs'ta beş tane oğlum oldu. Yaz kızım gereği düşünüldü: DP ile evlenmesi lazım iken, CMP'yi alarak Türk demokrasisine aykırı hareket eden Türkiye oğlu Kırşehir'in Kazaya uğratılmasına, temyizi kabul olmamak üzere kin birliği ile karar verildi." ifadelerini kullanarak söz konusu tasarımı, esprili bir dille eleştirmiştir. Bkz. "Bir Damla Suçlu! Ayağa Kalk!", **Akis Dergisi**, 12 Haziran 1954, s.10.

426 Ahmet Köksal, **Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004, s.38-39.; "Kırşehir'i İlga Eden Tasarı Komisyonunda Kabul Edildi", **Halkçı**, S 186, 29 Haziran 1954, s.3.; "Nevşehir Vilayeti", **İstanbul Ekspres**, S 1019, 29 Haziran 1954, s.2.

427 Tasarının gerekçesi için Bkz. **Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında Nevşehir Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Dahiliye Bütçe Encümenleri Mazbataları**, Devre:X, C 1, İçtima:F, Dokuzuncu İnikat (16.06.1954), s.2-3.

İlk sözü CHP Meclis Grubu adına Sırrı Atalay olarak, Kırşehir halkının 1954 seçimlerinde DP'ye oy vermemesi neticesinde cezalandırılmak istendiğini dile getirmiştir. Kırşehirlilerin siyasi tercihlerinden dolayı cezalandırılmak istendiğine dikkat çeken Atalay, demokrasiden bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bir iktidarın en büyük sorumluluğunun, idaresindeki halk kitlesi arasında birlik ve beraberliğini sağlayarak kin ve düşmanlığı yok etmek olduğunu söylemiştir. DP'nin kendisine oy verenlerle vermeyenler arasında bir ayırım yaratmasının altını çizmiştir. Atalay'a göre iktidarın izlemiş olduğu bu yöntem, vatandaşın hak ve hürriyetlerini açık bir şekilde tehdit etmektedir. Cezalandırılan sadece Kırşehir değil, Kırşehir nezdinde bütün bir muhalefettir.⁴²⁸

Daha sonra, CMP Meclis Grubu adına Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı söz almıştır. Bölükbaşı, söze Kırşehir'in İmparatorluk Devrinde sancak merkezi Cumhuriyetten bu yana ise vilayet olarak devlet idaresi içerisinde yer aldığını dile getirerek başlamıştır. Bölükbaşı'na göre, Meclise gelen Kırşehir tasarısı tamamen DP hükûmetinin bir kızgınlığının sonucu ortaya çıkmıştır. Tasarıda hükûmetin asıl maksadı, "Ben bu vilayeti ortadan kaldırmak istiyorum, dağıtmak istiyorum, diyemiyor ne yapıyor? Bir adamı öldürmek isteyen bir kimşenin açıktan açığa yapamadığı şeyi yapıyor: Kolunu kesiyor, bacağını kesiyor, muhtelif uzuvlarını kesiyor; ondan sonra, sen bu halinle yaşayamazsın hükmüne varıyor."⁴²⁹ şeklinde özetlenebilir. Bölükbaşı Kırşehir tasarısının bilinçli ve hukuktan uzak bir yaklaşımla yapılmak istenildiğini açıklamaya çalışmıştır.

Bölükbaşı'na göre illerin idari taksimatı ile alakalı kanun maddesinin gerekçesi kanunla çelişmektedir. Zira gerekçede, "köylerde kaza ve vilayet merkezine gelen vatandaş, resmi ve hususi işini gördükten sonra aynı günde tekrar köyüne dönmek imkanına kavuştuğunda günlük masraflarından vareste kalır ve bu da hizmetlerin iktisadî ve müsmir olmasını sağlar."⁴³⁰ ifadeleri yer almaktadır. Hükûmet ise bu kanun ile tam ters istikametinde hareket etmektedir. Zira Kırşehir'den Nevşehir'e ve diğer illere bağlanmak istenilen ilçelerin yakınlık-uzaklık ve diğer

428 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.344.; "Seçim Tadilatı ve Nevşehir Tasarıları Dün Kanunlaştı", **Akşam**, S 12839, 1 Temmuz 1954, s.1.

429 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.345.

430 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.1, 344-346.

ilişkiler bakımından bağlanmak istenilen illerle hiç bir alakası bulunmamaktadır.

Bölükbaşı, tasarı Dahiliye Encümeni'nde yken Dahiliye Vekili Namık Gedik ile görüşmüştür. Gedik'e, Ankara'ya ve Yozgat'a bağlanmak istenilen ilçelerin, bağlanılmak istenilen illerle iktisadi ilişkilerinin ne olduğunu sormuş ve Kaman'ın Ankara ile ticari ilişkisinin bulunduğu cevabını almıştır. Bölükbaşı, Gedik'in bu cevabını yeterli bulmamış ve halkın büyük bir kısmının ticari ihtiyaçlarını Kırşehir'den sağladığını savunmuştur.⁴³¹ Bölükbaşı'na göre, Nevşehir adı ile bir il kurulması kararı 2 Mayıs seçimlerinden sonra acele bir kararla alınmıştır. Bu iş kasıtlı olarak Kırşehir halkına bir ceza niteliğinde yapılmıştır. Hükûmetin daha öncesinden Nevşehir adı ile bir il kurmak gibi niyeti bulunmamaktadır.⁴³²

Bölükbaşı'nın konuşmasının bitmesiyle Başbakan Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in muhalefetin tasarı ile alakalı iddialarını ayrıntılı olarak cevaplandıracağını belirtmiştir. Yapılan işlemde herhangi bir art niyet olmadığını ve sürecin kanuna uygun adımlarla yürütüldüğünü ifade etmiştir. Menderes'e göre Kırşehir'e kasıtlı olarak bir müdahale asla söz konusu değildir. Kırşehir'e en büyük yatırımlar DP hükûmeti döneminde yapılmış hatta bu yatırımlar şehir merkezinin yanında ilçelere de sıçramıştır. Ayrıca muhalefetin isnat ettiğinin tersine, DP sadece Kırşehir'de oy kaybetmemiş, başka iller ve kazalarda da oy oranları düşmüştür. Bahse konu yerleri alıp başka bir ile bağlamak ya da ilçelerini elinden alıp başka illere bağlamak akıllardan geçmemiştir. Muhalefet mantığı ile düşünüldüğünde DP'nin Kırşehir üzerinde yapmış olduğu çalışmayı diğer oy kaybı yaşadığı tüm illerde yapması gerekmektedir.⁴³³

Başbakan Adnan Menderes'in ardından kürsüye Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik, konuşmasına başlamadan evvel ilgili tasarinın Meclis aşamasına gelmeden önce iki önemli komisyondan "ariz" ve "amik", "tetkik" ve "tasvip" edildikten sonra Yüksek Heyete

431 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.348-349.

432 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.350.;

433 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.351-353.; Menderes, Bölükbaşına hitaben, "Söylediklerine bakarsanız, Kırşehir parçalanıyor, Kırşehir mahvediliyor. Muhterem arkadaşlar bu vaveylaları dinlediğimiz zaman Kırşehir'i idam ediyorlar zannedersiniz." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.351.

geldiğini belirtmiştir. Kanun tasarısı ile alakalı basın-yayın kuruluşları tarafından çeşitli haberler yapılmaktadır. Bu yayınlar takip edilmekte ancak bunlara cevabı, komisyon ve şu anda yapılan Meclis görüşmelerinde vereceklerinin altını çizmiştir. Gedik'e göre tasarı ile ilgili tüm iddialar tek bir noktada birleşmiştir. O da tasarının siyasi amaçlar doğrultusunda getirildiği iddiasıdır. Gedik bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

“..Yani bu arkadaşların umumi efkara intikal ettirmek istedikleri şudur: Bundan evvel bir Nevşehir vilayeti kurmak mevzu bahis değildi. Bu şimdiye kadar hükûmet tarafından hiç düşünülmemişti. Ama 2 Mayıs seçimlerinde orada kendileri kazandıktan sonra bir siyasi tedbir mahiyetinde olarak, bir tasarı ile hükûmet Büyük Millet Meclisi'ne gelmiş bulunuyor. Kanaatleri bu.”⁴³⁴

Gedik muhalefetin, bu sorunun cevabını almak adına sürekli olarak komisyon görüşmeleri dahil hükûmete karşı ısrarcı bir tavır sergilediğini dile getirmiştir. Gedik'e göre muhalefetin bu ısrarcı tavrı mesnetsizdir. Zira Nevşehirililer, 1952'den beri il olma konusunda Vekalet başvurmaktadır. Hatta bu taleplerini 1953'te yinelemişlerdir. Bu doğrultuda, hükûmet olarak talepleri olumlu karşılanmıştır. Aradan geçen bu zaman zarfında, söz konusu talep değerlendirilerek uygulamaya konulmaya karar verilmiştir. Dolayısıyla Namık Gedik muhalefetin iddialarına, Nevşehirililerin 1952 yılından itibaren il olmak adına yaptıkları çeşitli başvuruları delil göstererek cevap vermeye çalışmıştır.

Ardından, muhalif milletvekillerinin ortaya koymak istedikleri bir konuya açıklık getirmeye çalışan Gedik, kurulması planlanan Nevşehir ili ile buraya verilmesi planlanan Kırşehir ilçelerinin ticari münasebet içerisinde olduklarını ve km. farkının da iddia edildiği gibi çok absürt mesafeler içermediğini ifade etmiştir.⁴³⁵ Gedik'in konuşmasının ardından DP Ankara milletvekili Talat Vasfi Öz ile Tekirdağ milletvekili İ. Hakkı Akyüz, kanun layihasının ilgili komisyonlara iadesi için Meclis'e teklif vermişler ancak yapılan oylamada teklif reddedilmiştir.⁴³⁶ Oylamanın ardından tasarı maddelerinin görüşmesine geçilmiştir-

434 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.354.

435 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.353-355.; “Kırşehir Neden Kaza Oldu”, İstanbul Ekspres, S 1022, 2 Temmuz 1954, s.2.

436 “Seçim Tadilatı”, Akşam, S 12839, 1 Temmuz 1954, s.2.

tir. Bu bağlamda tasarının I.-V. maddeleri⁴³⁷ okutularak oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucu maddeler kabul edilmiştir. Ardından layiha içtüzüğün 136. maddesi gereğince açık oya sunulmuş ve 299 oydan, 259 kabul ve 39 ret oyu ile tasarı kanunlaşmıştır.⁴³⁸ Kırşehir Vilayeti'nin kaldırılmasına ve Nevşehir adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair Kanun 30.06.1954 kabul tarih ve 6429 kanun numarası ile 8478 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yasalaşmıştır.⁴³⁹ Tasarının kanunlaşmasının ardından Kırşehir'de bulunan resmi dairelerin Nevşehir'e intikali için hızlı bir çalışma başlatılmıştır.⁴⁴⁰

2.1.4.1.3. Kırşehir'in Yeniden İl Yapılması

7 Temmuz 1954 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete ile birlikte Kırşehir il olmaktan çıkarılarak Nevşehir Vilayeti'ne bağlanmıştır. Ayrıca iki ilçesinden birisi olan Kaman, Ankara'ya bağlanırken, Çiçekdağı ise Yozgat'a bağlanmıştır. Kırşehir'in 2 Mayıs 1954 seçimlerinden yaklaşık 2 ay sonra ilçe haline getirilmesi iktidar ile muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Gerek muhalefet liderleri⁴⁴¹ gerekse dönemin muhalif basını bu değişikliği 1954 seçimlerinde DP'nin bir misillemesi olarak yorumlamıştır.⁴⁴²

1950'de iktidara gelen DP hükûmeti özellikle 1954 seçimlerinin

437 Madde I-IV için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.357-358-359-360.

438 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 1, İçtima:F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.361.; Tasarıya DP içinden bazı milletvekilleri ret oyu vermişlerdir. Bunlar İsmail Hakkı Akyüz, Yakup Gürsel, Ekrem Ali Can, Turan Güneş, İlhan Sipahioğlu ve Talat Vasfi Öz'dür. Bkz. "Seçim Tadilatı", **Aksam**, S 12839, 1 Temmuz 1954, s.2.

439 "Kırşehir Vilayetinin kaldırılmasına ve Nevşehir kazasında (Nevşehir) adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair Kanun" (7 Temmuz 1954) **Resmi Gazete**, 6429/8748.; Kanunun kabul edilmesi ile birlikte Kırşehir eski ilinin Avanos, Kozaklı, Mucur ve Hacıbektaş ilçeleri, Niğde ilinin Gülşehir ilçesi, Kayseri ilinin Ürgüp ilçesi, yeni kurulmuş olan Nevşehir iline bağlanmış, Kırşehir eski ilinin Kaman ilçesi Ankara iline bağlanırken, Çiçekdağı ilçesi ise Yozgat iline bağlanmıştır. Bkz. Özüçetin, **a.g.e.**, s.106.; "Nevşehir Vilayet Kırşehir Kaza Oldu", **İstanbul Ekspres**, S 1021, 1 Temmuz 1954, s.1.

440 **BCA** 30-10-0-0 / 66-441-20.

441 1957 Şubat ayında Dahiliye Vekaleti Bütçesi ile alakalı Meclis konuşmalarında söz alan CHP Genel Başkanı İnönü'nün beyanati için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 17, İçtima:3., Kırk Altıncı İnikat (25.11.1957), s.765.

442 Şükrü Şur, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008, s.120.; Kırşehir'in ilçe yapılmasının ardından buradaki muhalif partilere ve bilhassa CMP mensuplarına ağır baskılar yapıldığı iddiası ile CMP milletvekilleri tarafından Dahiliye Vekaleti'ne bir muhtıra verilmiştir. Bkz. "Kırşehir'de Geçen Acı Hadiseler", **Ulus**, 15 Temmuz 1955, s.1.

ardından muhalefetle olan ilişkilerinde sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Zira gerek Kırşehir ve Malatya olmak üzere mülki taksimatta tesis edilen yeni düzenlemeler gerekse siyaset, basın ve bürokraside meydana gelen gergin ortam, Menderes hükûmetinin 1957 seçimleri öncesi muhalefetle arasını düzeltme adına yeni adımlar atmasına neden olmuştur. Bu bağlamda DP tarafından atılan ilk önemli adım Kırşehir'in yeniden il olması olacaktır. Bu çerçevede 25 Şubat 1957'de Dahiliye Vekaleti Bütçesinin Mecliste görüşülmesi sırasında muhalefet tarafından Kırşehir'in yeniden il olması meselesi gündeme getirilmiştir. Bu görüşmelerde söz alan CHP lideri İsmet İnönü, Kırşehir'in yeniden vilayet merkezi haline getirilmesini "istirham" etmiştir.⁴⁴³ Muhalefetin dile getirdiği bu konu DP kanadında olumlu bir yankı bulmuş ve Kırşehir'in yeniden vilayet haline getirilmesi için hukuki hazırlıklara başlanmıştır.⁴⁴⁴

Bu bağlamda iktidar tarafından yapılan hazırlıklara hız verilmiş ve Kırşehir'in yeniden il olması için Dahiliye Vekaleti'nce bir kanun tasarısı hazırlanarak⁴⁴⁵ Başvekalete gönderilmiştir. Başvekalete gönderilen tasarı gerekli görüşmelerin yapılabilmesi adına Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilecektir.⁴⁴⁶ Kırşehir'in mevcut gelişiminin onun vilayet olmasını zorunlu kıldığının anlatılmaya çalışıldığı tasarının esbab-ı mucibesi şu şekildedir:

"...tarihi, içtimai, kültürel, iktisadi ve coğrafi oluşlarla idari teşkilatta ehemmiyetli yerini almasındaki zaruretler ve faydalar belirtilen Kırşehir'in vilayet merkezi haline getirilmesi ve Nevşehir vilayetine bağlı Mucur, Ankara vilayetine bağlı Kaman ve Yozgat vilayetine bağlı Çiçekdağı ka-

443 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.765.; "İçişleri Bütçesinde İnönü'nün Konuşması", **Ulus**, 26 Şubat 1957, s.1-3.

444 Demir, **a.g.t.**, s.223.; Mehmet Gündüz, **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Milli Muhalefet Cephesi (1956-1960) (CHP, Hür Parti, CMP)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.105.

445 Kırşehir'in Yeniden İl Olması İçin İçişleri Bakanlığı'nda Tasarı Hazırlandı", **Ulus**, S 12216, 4 Mart 1957, s.1-5.; ; "Kırşehir Vilayet Oluyor", **Zafer**, S 2705, 4 Mart 1957, s.1.; "İnönü'nün Demeci", **Ulus**, S 12216, 4 Mart 1957, s.5.; "Kırşehir Sevinci", **Zafer**, S 2707, 6 Mart 1957, s.1-5.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik, Kırşehir'in yeniden il olmasında Namık Gedik'in rolünün önemine dikkat çekmektedir. Buna göre Namık Gedik Kırşehir 1957 seçimlerinden önce yeniden il olmazsa, görevinden ayrılacağını söylemiştir. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQ-CeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

446 "Kırşehir Tasarısı Meclise Verildi", **Ulus**, S 12260, 17 Nisan 1957, s.1-5.; Ayrıca, hazırlanan kanun tasarısı, 65 bucağın kaza haline getirilmesin de içermektedir. Bkz. "Kırşehir Yeniden Vilayet Oluyor", **Akşam**, S 14013, 26 Mart 1957, s.1.

zalarının, yeniden kurulacak bu vilayete bağlanması uygun görülmüştür.”⁴⁴⁷

Tasarı Meclis’e sevk edilmeden, öncelikle Dahiliye Encümeni’nde⁴⁴⁸ görüşülmüştür. Daha sonra da Bütçe Komisyonu’na gönderilmiştir.⁴⁴⁹ Dahiliye Encümeni ve Meclis Bütçe Komisyonu’ndaki görüşmeler neticesinde Hacıbektaş ve Kozaklı ilçelerinin Kırşehir dışında bırakılması, Çiçekdağı ilçesinin ise Yozgat’a bağlanması kararlaştırılmıştır. Tasarı bu haliyle Meclis Genel Kurulu’na gönderilmiştir.⁴⁵⁰ 10 Haziran 1957’de Genel Kurula gelen tasarı, Dahiliye Vekili Namık Gedik’in kanuniyet kazanması için müzakere arz etmesi ve bunun kabul edilmesi ile Meclis görüşmelerine geçilmiştir. HP Meclis Grubu adına söz alan Diyarbakır milletvekili Yusuf Azizoğlu tasarının partileri tarafından samimiyetle karşılandığını ifade etmiştir. 1954 seçimlerinin ardından DP tarafından Kırşehir’in cezalandırılarak kaza haline getirildiğini savunan Azizoğlu, bu durumun intikamcı bir zihniyeti ifade ettiğinin altını çizmiştir. Daha sonra kürsüye gelen CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise tasarımı bir “tamir layihası” olarak değerlendirmiştir. Konuşmaların ardından tasarının maddelerine geçilerek I. madde⁴⁵¹ okutulmuştur. Madde üzerine söz alan Kırşehir Milletvekili ve CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, “Kırşehir’in neden ve niçin kaza haline getirildiği o kadar tabii bir hakikattir ki bunu 24 milyon da biliyor, hadiseleri takip eden bütün dünya da biliyor. İktidarınız ve sizler hissi ve siyasi sebeplerle Kırşehir’i kaza haline getirmek suretiyle şüphesiz manevi bir mesuliyet altına girmiş bulunuyorsunuz.” ifadeleri ile DP’ye yöne-

447 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.2.

448 Dahiliye Encümeni Mazbatası için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 17, İçtima:3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), TBMM Dahiliye Encümeni, Esas No:1/668, Karar No:47, s.3.

449 “Dahiliye Encümeninde Kırşehir’e Ait Tasarı Bugün Müzakere Ediliyor”, **Zafer**, S 2782, 24 Mayıs 1957, s.1.

450 “Kırşehir Kanunu Kabul Ediliyor”, **Akşam**, 29 Mayıs 1957, s.2.; “Kırşehir’e Dair Kanun Tasarısı Dün Kabul Edildi”, **Zafer**, 29 Mayıs 1957, s.1.; Tasarının Dahiliye Encümeni’nde görüşülmesi sonucunda DP’li milletvekilleri, CMP Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’na hitaben, “Tebrik ederiz. Arzun Oldu” şeklinde hitapta bulunmaları üzerine Bölükbaşı; “Allah, fukarayı sevindirmek istedi mi, önce eşeğini kaybettirir, sonra semersiz buldururmuş.” şeklinde, ilgin bir cevap vermiştir. Bkz. “Kırşehir Kanunu Kabul Ediliyor”, **Akşam**, S 14089, 29 Mayıs 1957, s.2.

451 Nevşehir Vilayeti’ne Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun, I. Madde için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.127.

lik ithamlarda bulunmuştur. Bölükbaşı Dahiliye Encümeni'nde alınan kararı da eleştirerek Hacıbektaş ve Kozaklı kazalarının Kırşehir'den alınmasına şiddetle karşı çıkmıştır.⁴⁵²

I. Madde ile alakalı olarak Meclis Kürsüsüne gelen Dahiliye Vekili Namık Gedik, hükümetçe hazırlamış oldukları tasarı neticesinde Meclise getirilen Kırşehir yasının Nevşehir'den ayrı olarak düşünülmemeyeceğini dile getirerek sözlerine başlamıştır. Gedik, Hacıbektaş ve Kozaklı ilçelerinin yeni kurulacak olan Kırşehir vilayetine dahil edilmemesi nedeniyle yapılan eleştirilere karşı çıkmıştır. Ona göre muhalefet, bu durumun aynı zamanda Nevşehir'e karşı olumlu sonuçlar doğurmuş olmasını dikkate alması gerekmektedir. Öte yandan Hacıbektaş ve Kozaklı'nın Kırşehir ve Nevşehir'e olan uzaklıkları hakkında bilgi vermiştir.⁴⁵³ Bu bağlamda, kazalar ile bunların bağlanması istenilen vilayetler arasındaki maddi bağlantıları (km. farkı vs.) anlatmaya çalışmış ve yeni yapılacak yol bağlantıları ile bu km. farklarının değişeceğini dile getirmiştir. Ayrıca nüfus üzerinde duran Gedik, iki kazanın Kırşehir'e bağlanması durumunda Nevşehir'in nüfusunun azalacağını dile getirmiştir. Ona göre Bölükbaşı'nın, özellikle bu iki kaza üzerinde durması Hacıbektaş'ın Hasanlar Köyü'nde doğmuş olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁵⁴ Gedik, HP Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın hangi kazanın hangi vilayete bağlanması konusunda bir plebisit⁴⁵⁵ yapılması önerisine şu ifadelerle karşı çıkmıştır:

“Kırşehir Kanununu Hükümet olarak ıslah ettik, bunun kendisini belki tatmin etmeyen tarafları olabilir, olacaktır. O da olabilir, diğeri de olabilir. Bunların hepsi Yüksek Meclisçe daima ıslah edilebilir. Ama bir plebisit yapılarak,

452 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.120-121-123-.127-128.; Osman Bölükbaşı, 10.06.1957 günkü Meclis toplantısında Hacıbektaş ve Kozaklı'nın Kırşehir dışında bırakılması ile alakalı olarak “utanın utanın” şeklinde protesto etmesi nedeni ile 3 celse için Meclisten çıkarılma cezası verilmiştir. Bkz. “Kırşehir Tekrar İl Oldu”, **Akşam**, ayı: 14089, 13 Haziran 1957, s.1.; Kırşehir'in yeniden vilayet olması hakkındaki kanun görüşmelerinde hükümet aleyhinde söylemiş olduğu cümlelerden dolayı dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlık Tezkeresi hazırlanmıştır. 24.06.1957 günü Mecliste konu ile alakalı yapılan oylama neticesinde 298 oydan 247 kabul ve 49 ret oy sonucu Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Söz konusu oylamada kabul oyu verenler arasından Namık Gedik de bulunmaktadır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3., Sekseninci İnikat (12.06.1957), s.530.

453 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3, Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.136.

454 “Kırşehir Tekrar İl Oldu”, **Akşam**, S 14089, 13 Haziran 1957, s.4.

455 Halk oylaması.

mevzuun onun neticesine bağlanmasını istemek katiiyen doğru değildir. Yüksek Heyetinizin dikkatini çekerim.”⁴⁵⁶

Meclis görüşmelerinin ardından 12 Haziran 1957’de, “Nevşehir Vilayetine Bağlı Kırşehir Kazasında Kırşehir Adı İle Yeniden Bir Vilayet Kurulması” hakkında Kanun’un oylamasına geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda 273 oydan, 272 kabul ve 1 ret ile Kırşehir’in yeniden il olması kabul edilmiştir.⁴⁵⁷ DP’nin Kırşehir’i yeniden vilayet haline getirmesi ile önceki seçimlerde DP tarafından destek göremeyen Kırşehir seçmeninden, 1957 seçimlerinde etkili bir desteğinin alınması amaçlanmıştır.

Kırşehir’in yeniden il olmasının ardından şehirde bir tören düzenlenmesine karar verilmiştir. 1 Temmuz 1957’de yapılan törene Dahiliye Vekili Namık Gedik, Devlet Bakanı Celal Yardımcı, Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ve CMP Genel Başkanı ve Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı katılmıştır.⁴⁵⁸ Dahiliye Vekili Namık Gedik burada yapmış olduğu konuşmasında Kırşehir’in yeniden vilayet olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.⁴⁵⁹ Öte yandan toplanan halkın belli bir kesiminin devlet erkanından daha çok Bölükbaşı’nı destekler bir tavır takınması ve tezahürat gösterilerinde bulunması güvenlik güçlerinin hassasiyetlerini artırmasına neden olmuştur.⁴⁶⁰

Kırşehir’in yeniden il olmasının ardından Mecliste, “Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının, Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkındaki Kanun” münasebetiyle görüşmelere başlanmış ve tasarı hakkında oylamalara geçilmiştir. Kullanılan 273 oyun tamamının kabulü ile tasarı kanunlaşmıştır.⁴⁶¹

456 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3, Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.138.

457 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3, Sekseninci İnikat (12.06.1957), s.186.; “Kırşehir Tekrardan İl Oldu”, **Akşam**, S 14089, 13 Haziran 1957, s.1-4.; “Kırşehir İlçesi Tekrar İl Oldu”, **Ulus**, S 12315, 13 Haziran 1957, s.1.; “Kırşehir Dün Vilayet Oldu”, **Zafer**, S 2802, 13 Haziran 1957, s.1.; “Nevşehir Vilayeti’ne Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun”, (12 Haziran 1957) **Resmi Gazete**, 7001/9637.

458 “Kırşehir’in Bayramı Dün Hadiselî Geçti”, **Akşam**, S 14103, 2 Temmuz 1957, s.1.;

459 “Kırşehir Engin Bir Heyecanla Çalkalandı”, **Zafer**, S 2821, 2 Temmuz 1957, s.4.

460 “Kırşehirîliler Dün Bayram Yaptılar”, **Ulus**, S 12334, 2 Temmuz 1957, s.5.

461 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C 20, İçtima:3, Seksen Üçüncü İnikat (19.06.1957), s.407.; “Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının, Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun” (27 Haziran 1957) **Resmi Gazete**, 7033/9644. ; Söz konusu kanunun maddeleri için Bkz. Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Ka-

2.1.5. Muhalefet Toplantıları ve İktidarın Tavrı

Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte, halk yönetime katılabilme iradesini gösterebilmiş ve bu süreç 1954 seçimlerine kadar başarılı şekilde gelmiştir. Ancak özellikle 1954 seçimleri sonrası iktidar ve muhalefet arasında soğuk ilişkilerin yaşanması, partiler arasındaki rekabetin haddini aşan bir vaziyet alması, siyasi ortamın birdenbire gerilmesine neden olmuştur. Partiler arası gerginliğe neden olan konuların başında ise Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gelmektedir. Birçok hukukçu tarafından kişisel bir hak olarak değerlendirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, devletin vatandaşlarına tanımış olduğu siyasi bir hak olarak da değerlendirilmektedir. Türkiye’de, bunun mevzuat boyutu değerlendirildiğinde ilk olarak II. Meşrutiyet döneminde toplantı ve gösteri yapma özgürlüğünün gündeme geldiği görülmektedir. Kanun-i Esasi’nin 120. maddesine toplanma ve dernek kurma hürriyeti eklenmek suretiyle toplanma hakkı ilk kez anayasada kabul edilmiştir.⁴⁶² Daha sonra yapılan düzenlemeler neticesinde 3 Mart 1328’de (1912) çıkarılan “İçtimaatı Umumiye Kanunu Müzeyyel Kanun-ı Muvakkat” kanunu ile açık yerlerde yapılan toplantılar yasaklanmıştır. Bu yasak 4 Haziran 1946’da çıkarılan kanun ile kaldırılmıştır. 1953’e gelindiğinde ise yeni bir düzenleme yapılarak 6178 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun⁴⁶³ kabul edilmiştir.⁴⁶⁴ Ancak kanunun 4. maddesi iktidar ile muhalefet arasında gerilime neden olmuştur. Muhalefet yapmış olduğu toplantı ve mitinglerin, bu maddeye istinaden sürekli DP hükûmeti tarafından engellenmeye çalışıldığını iddia etmiştir.

2.1.5.1. Isparta Hadisesi ve CHP’nin Lozan Günü Toplantısı

Muhalefetin toplantılarının iktidar partisi tarafından engellendi-

zasının, Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun” (27 Haziran 1957) **Resmi Gazete**, 7033/9644.; “78 Nahiye Merkezi Kaza Haline Getirildi”, **Zafer**, S 2809, 20 Haziran 1957, s.1-4.; Kırşehir’in yeniden il olmasının ardından vali vekili olarak Turgut Eğilmez’in ataması yapılmıştır. Bkz. “Kırşehir Engin Bir Heyecanla Çalkalandı”, **Zafer**, S 2821, 2 Temmuz 1957, s.1. 462 1909 değişiklikleri. Bkz. (çevrimiçi), <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>. (18.06.2019)

463 Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun için Bkz. “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun” **Resmi Gazete**, 29 Temmuz 1953, 6187/8470.

464 Fatih Tuğluoğlu, “Demokrat Parti’nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S 15, 2016, s.157,161-162.

ği iddiasına Isparta'da yaşanan gelişmeler örnek teşkil etmektedir. 20 Temmuz 1955'te CHP'nin düzenlediği, Isparta CHP Kongresine polis tarafından müdahale edilmesi tepki ile karşılanmıştır. İddiaya göre kongrede faaliyet raporunun okunması esnasında emniyet başkomiseri, iktisadi konulara temas edilmemesini aksi halde kongreyi dağıtmak durumunda kalacağını söylemiştir.⁴⁶⁵ CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e polisin uyarısı iletildiğinde Gülek, kendilerine yazılı bir emir tebliğ edilirse ancak o zaman iktisadi konulara temas etmeyeceğini bildirmiştir. Ancak bu talebe olumsuz cevap gelmiştir. Bunun üzerine kürsüden inmeyeceğini bildirmesi üzerine polis marifetiyle dışarı çıkarılmıştır. Daha sonra Gülek, Ankara'da yapmış olduğu basın toplantısı⁴⁶⁶ ile yaşanan olayları kamuoyu ile paylaşmıştır.⁴⁶⁷ CHP'li delegeler durumu Isparta Valisi'ne iletmişler vali, kendisinin böyle bir emir vermediğini suç işlenmesi halinde zabıt tutulacağını dile getirmiştir.⁴⁶⁸

Parti kongresinin polis müdahalesi sonucu dağıtılması Dahiliye Vekaleti'ni doğrudan ilgilendiren bir konudur. Nitekim muhalefet, Namık Gedik'ten bir açıklama beklemiştir. Ancak açıklama Dahiliye Vekaleti Müsteşarından gelmiştir. Müsteşarın açıklamaları şu şekilde olmuştur:

“Vaziyetten resmen haberdar edilmedim. Fakat bu mevzu da Isparta'da telefon ile konuştuk. Gayrı resmi bize bildirildiğine göre Kasım Gülek kürsüye çıkar çıkmaz etraftan ‘yeter’, ‘in aşağı’ sesleri birbirini takip etmiş ve bunun üzerine polis herhangi bir hadiseye meydan verilmemesini temin amacıyla toplantıyı dağıtmıştır. CHP'nin şikayetini henüz almış da değiliz”⁴⁶⁹

Dolayısıyla Dahiliye Vekaleti, Isparta'da yaşananları CHP'lilerin kendi aralarında meydana gelen anlaşmazlığın daha fazla büyümemesi ve polisin kongreye müdahale etmek zorunda kalması şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca basının iddiasına göre, kongrede Gülek'in konuşması sırasında CHP'liler kendi aralarında tartışmaya başlamışlardır. Bu sırada Gülek'in kürsüden inmesi yönünde bağrışmalar olmuş ve ortam gergin-

465 “Kasım Gülek'in Basın Toplantısı”, **Akşam**, S 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.

466 “Polis Kasım Gülek'i Zorla Kürsüden İndirdi”, **Ulus**, S 1174, 21 Temmuz 1955, s.7.

467 “Isparta'daki Hadise Gerginlik Uyandırdı”, **Akşam**, S 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.; “Isparta CHP İl Kongresi Polis Tarafından Dağıtıldı”, **Hürriyet**, 21 Temmuz 1955, s.1.

468 “Isparta CHP İl Kongresi Polis Tarafından Dağıtıldı”, **Hürriyet**, S 2608, 21 Temmuz 1955, s.1.; **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-2.

469 “Isparta'daki Hadise Gerginlik Uyandırdı”, **Akşam**, S 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.

leşmiştir. Delegelerin, “burada polis yok mu, birbirlerini öldürecekler” şeklindeki hitapları üzerine polis araya girerek müdahale etmek zorunda kalmıştır.⁴⁷⁰ Isparta’da yaşanan olaylar ile ilgili olarak Isparta Valisi yapmış olduğu açıklamasında yapılan müdahalenin yasal olduğunu savunarak şu ifadelerde bulunmuştur:

“Hareketimizde hiç bir gayrikanuni yol ve mana yoktur. CHP’nin, Isparta İl Kongresi tamamı ile gayrikanuni idi. Kendilerine ikazlarda bulunduk ve neticede ikazlarımız dikkat nazarına alınmayınca kanuni yollardan hareket etmek mecburiyetinde kaldık. CHP Genel Sekreterinin bana söylediğiniz gibi, Ankara’da yaptığı basın toplantısında ileri sürdüğü iddiaların hiç birisi varit değildir...”⁴⁷¹

Isparta hadiselerinin üzerinden üç gün geçmişti ki, iktidar ve muhalefet tekrar karşı karşıya gelmiştir. CHP’nin 23 Temmuz’da Lozan Barış Antlaşması’nın yıl dönümü münasebeti ile yapacağı toplantıya iktidar tarafından engel konulmuştur. Bu engelin Lozan münasebeti ile yapılacak toplantıya has olduğu düşünülmemelidir. Toplantının partiler arası ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde yapılıyor olması iki partiyi karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda CHP’nin Lozan Günü⁴⁷² münasebetiyle yapmak istediği toplantıya, Dahiliye Vekaleti ile iletişim halinde bulunan valilik ve kaymakamlık tarafından izin verilmemiştir. Üsküdar ilçe merkezinde düzenlenmek istenilen toplantı ile alakalı Üsküdar Kaymakamı Kenan Kızıltan, “Siyasi münakaşaların devam ettiği bu sıralarda, bütün millete mal olan bir zaferin bir tek parti tarafından toplantı vesilesi yapılması nahoş ihtilatlarla sebebiyet verebileceği derpiş edilerek bu toplantıya müsaade edilmemiştir”⁴⁷³ beyanati ile izin verilmemenin sebebi açıklanmıştır. Kaymakamlığın bu tavrı CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Muhlis Sırmalı tarafından eleştirilmiştir.⁴⁷⁴

470 “Isparta’daki Hadise Gerginlik Uyandırdı”, **Akşam**, S 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.

471 “Isparta’daki Hadise Gerginlik Uyandırdı”, **Akşam**, S 13218, 21 Temmuz 1955, s.1.

472 CHP tarafından Lozan Antlaşmasının yıl dönümü vesilesi ile partililer tarafından toplantı yapılmaktadır.

473 “CHP Toplantılarına Vilayet İzin Vermedi”, **Akşam**, S 13220, 23 Temmuz 1955, s.2.

474 “Toplantılarımızın menine dair tebligat vakidir. Fakat bu tebligat haksız ve kanuna muhaliftir. Biz buna karşı itiraz ettik. Şifahi itirazımızı yazı ile de teyit edeceğiz ve bu vaziyette kanun dışı muamele yapanlar hakkında kanuni mercilere müracaat edeceğiz. Bu bizim kanuni hakkımızdır.” Bkz. “CHP Toplantılarına Vilayet İzin Vermedi”, **Akşam**, S 13220, 23 Temmuz 1955, s.2.; “Şimdi de CHP’lilerin Her Türlü Toplantıları Yasak”, **Ulus**, S 11706, 23 Temmuz 1955, s.7.

2.1.5.2. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Batı Karadeniz Seyahati ve Siyasi Parti Toplantıları Hakkında Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği

Isparta Hadisesi ve Lozan Günü ile gerilen iktidar-muhalefet ilişkileri, Kasım Gülek'in Zonguldak ziyareti ile yeniden şiddetlenmiştir. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, 12 Ağustos 1955'te partisinin düzenlediği Karadeniz gezisi münasebeti ile Zonguldak'a gitmek için hareket etmiştir. CHP'nin Karadeniz gezisinde Zonguldak'a yer ayırmasının sebebi, 1 Ağustos günü aşırı yağışlar nedeni ile Zonguldak'ta sel felaketinin yaşanmış olmasıdır. Yolculuk sırasında Gülek ve CHP'lilerin bulunduğu vapur kömür ikmal yapmak için Ereğli'de mola vermiştir. Ereğli Limanı'nda kendisini bekleyen kalabalığa hitaben bir konuşma yapan Gülek'in konuşması sırasında, kendisine laf atılması üzerine ortam gerilmiştir. Ancak bu gerginlik fazla uzun sürmemiştir. Daha sonra CHP'liler vapurlarına binmeye hazırlanırken Ereğli Kaymakamlığı tarafından vapurun balıkçılık maksadı ile kullanıldığı, bu nedenle insan taşımaya müsait olmadığı şeklinde bir açıklama gelmiştir. Ancak bu engelleme kısa süre sonra aşılarak partilileri taşıyan vapur Zonguldak istikametine hareket etmiştir. Zonguldak'ta bir konuşma yapan Gülek'e çevreden atılan laflar üzerine kargaşa yaşanmıştır. Karışıklığın gittikçe artması üzerine, Zonguldak Emniyet Müdürü, Gülek'i emniyete davet etmiştir. Gülek bu talebe karşı çıkınca polis marifeti ile karakola intikal ettirilmiştir. CHP'liler bu gelişmelerden Dahiliye Vekili Namık Gedik'i haberdar etmişlerdir.⁴⁷⁵

CHP'lilerin yaşamış oldukları bu tür olaylar üzerine Dahiliye Vekaleti, siyasi parti toplantıları hakkında bir tebliğ çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu tebliğ ile benzer olayların yaşanmaması amaçlanmıştır. 19 Ağustos 1955 tarihli tebliğde, beş maddeden oluşan düzenleyici talimatların yer aldığı görülmektedir.⁴⁷⁶ Ancak tebliğe, CHP'den itiraz gelmiş ve CHP İstanbul İl Başkanı Muhlis Sırmalı partisi adına açıklama yapmıştır. Buna göre toplantı ve hürriyetlerde yapılan düzenleme demokratik anlayışla çok da uyuşmamaktadır. 1950'den beri demokrasi ilerleyeceği yere gerilemeye başlamıştır.⁴⁷⁷

20 Ağustos'ta Isparta ziyareti sırasında açıklamalarda bulunan

475 "Kasım Gülek Neden Karakola Götürüldü", **Akşam**, S 13238, 13 Ağustos 1955, .1-2.

476 Dahiliye Vekaleti Tebliği için Bkz. "Dahiliye Vekaletinin Tebliğine CHP'liler İtiraz Ediyor", **Akşam**, 20 Ağustos 1955, s.2.

477 "Dahiliye Vekaletinin Tebliğine CHP'liler İtiraz Ediyor", **Akşam**, 20 Ağustos 1955, s.1

Dahiliye Vekili Namık Gedik ise, “Eğer muhalefet, Zonguldak’a halis maksatlarla geçmiş olsun demek ve felaketzedelerin⁴⁷⁸ gönlünü almak için gitmiş olsaydı, biz ve bu millet onları başımızın tacı yapardık.”⁴⁷⁹ ifadeleriyle CHP heyetinin Zonguldak ziyaretinin yardım amaçlı değil siyasi maksatlı olduğunu düşünmüştür. Dahiliye Vekili Namık Gedik Isparta’da yapmış olduğu açıklamalarda şu ifadelerde bulunmuştur:

“...son günlerde yersiz, çeşitli sebep ve vesileler ihdas etmek suretiyle ve bu defa tahrik ve tezviri tahripkâr bir silah olarak kullanmaya başlayanlar dört yıl evvel bize gül gibi bir memleket teslim ettiklerini pervasızca ifade ederlerken, hafıza ve hatıralarının ihtiraslarıyla ne derece bulanmış olduğunu da göstermektedirler. İki devre arasında doğru bir mukayese yapabilmek için her şeyden evvel memleketi adım adım dolaşmak, kat edilmiş mesafelerde bizim gibi emek harcamak lazımdır.”⁴⁸⁰

Gedik’in söylemlerinden, 1950 seçimleri ile devralınan ülke idaresinin son derece kötü bir durumda olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.5.3. CMP’nin Tekirdağ, CHP’nin Gaziantep Mitingleri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik’in Beyanatı

CMP 22 Ağustos 1955’de Tekirdağ’da parti toplantısı yapmaya karar vermiştir. Bu maksatla 22 Ağustos saat 11.00’da CMP heyeti Lüleburgaz’dan Tekirdağ istikametine hareket etmiş ve 13.00’da Tekirdağ’a ulaşmıştır. Kafileyi karşılamada CMP’liler yer alırken, CHP Tekirdağ İl Başkanı ve üyelerinin de bulunması dikkat çekicidir. Son günlerde iktidar-muhalefet arasındaki gergin ilişkiler, muhalefetin iktidara karşı birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Polis, toplanan kalabalığı dağıtmak için harekete geçmiştir. Daha sonra idarece, CMP toplantısının iptal edilmesi tepki ile karşılanmış bu duruma karşı tepkisini halka bir beyanat vermek yolu ile açıklamaya çalışan parti başkanı Osman Bölükbaşı’nı dinlemek üzere gelen halk, polis marifeti ile dağıtılmıştır. Halka karşı hitap eden Bölükbaşı şu ifadelerde bulunmuştur:

478 1Ağustos 1955’de Zonguldak’aaşırı yağış düşmesi neticesinde sel felaketi yaşanmıştır. Bkz. Ekrem Murat Zaman, “Zonguldak Tarihinden”, **Halkın Sesi**, (çevrimiçi), <http://www.halkin-sesi.com.tr/zonguldak-tarihinden-seyhp-makale,934.html,08.06.2014>. (28.10.2019)

479 “Sarol Kırklareli’nde Gedik Isparta’da Konuştu”, **İstanbul Ekspres**, S 1428, 20 Ağustos 1955, s.1.

480 “Dahiliye Vekili’nin Isparta’daki Nutku”, **Zafer**, S 2383, 20 Ağustos 1955, s.7.

“Görüyorsunuz ki, kanunlar çiğnenmek suretiyle konuşma hak ve hürriyetimiz ihlal edilmektedir. Buna rağmen, bağrımıza taş basarak ayaklar altına alınan haklarımızı bağırarak istemiyor ve bir kişinin dahi burnunun kanamasına gönlümüz razı olmadığı için susuyoruz. Hepiniz sükûnet ve vakar ile dağılımız, Millet olan her şeyi görüyor ve hükmünü verecektir”⁴⁸¹

Ancak tüm bu iddialara karşılık konu ile alakalı açıklamada bulunan Tekirdağ Valisi, iddiaların asılsız olduğunu vurgulayan şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Burada bir siyasi toplantı yapılmış değildir. CMP’li heyet gelince doğru parti binasına gittiler. Bu bina şehrin geçit yerindedir. Önünde halk toplanınca, zaten dar olan geçit, büsbütün geçilmez bir hal aldı. Bunun üzerine polisler, halka yol açmaları için ikazda bulundular. Ne itfaiye celb edilebildi, ne de göz yaşartıcı bombalar veya cop kullanıldı. Gazetelerde yazılanların, mübalağalı olduğu anlaşılıyor. Vaziyet bundan ibarettir. Bir toplantı yapılmadığı için dağıtılmış olması da mevzubahis değildir.”⁴⁸²

Öte yandan 22 Ağustos’ta yapılması planlanan CHP Gaziantep mitinginin de hükûmet tarafından men edildiği iddiası eleştirilere neden olmuştur.⁴⁸³ Ancak, Dahiliye Vekaleti basındaki bu iddiayı şu beyanla yalanlamıştır:

“Ulus Gazetesinin 22 Ağustos tarihli nüshasında birinci sayfasında ‘Gaziantep’de CHP’nin toplantısı men edildi’ başlığı altında intişar eden yazı külliyen hilafı hakikadır. CHP’nin toplantısı men edilmiş olmayıp bilakis, vilayete verdikleri beyannameye müteakip kendilerine toplantı için meydan tahsis edilmiş olduğu halde, bilahare bu toplantıdan arzuları ile vazgeçtikleri bittahkik tespit edilmiştir.”⁴⁸⁴

Basında, muhalefetin düzenlediği mitinglerin DP tarafından bilinçli olarak dağıtılmak istendiğini belirtilmiştir. Bu durumun DP tarafından bir

481 “Tekirdağ Kuzey Afrika’ya Döndü”, *Ulus*, S 11733, 22 Ağustos 1955, s.1, 7.

482 “CMP’nin Tekirdağ Toplantısı Üzücü Hadiselere Sebep Oldu”, *Akşam*, S 13247, 22 Ağustos 1955, s.1.

483 “Gaziantep’te CHP’nin Toplantısı Menedildi”, *Ulus*, S 11733, 22 Ağustos 1955, s.1.

484 “Dahiliye Vekaleti’nin Tebliği”, *Zafer*, S 2387, 24 Ağustos 1955, s.1.

taktik olarak kullanılmakta olduğu ve bu taktik sonucu ortaya çıkan gerilimin ise oy oranlarını artıracakı düşünölmektedir. Ancak gelişmeler beklenenin aksine bir etki yapabilir. Zira Isparta ve Zonguldak olayları DP'den daha çok, muhalefetin işine yaramıştır. Muhalefet, hadiselerde mağdur olmalarından hareketle basına açıklamalarda bulunmuştur. Te-kirdağ'da CMP mitinginin dağıtılmasının sebebini 20 Ağustosta gazete-lerde yayımlanan, Dahiliye Vekaleti tebliğine bağlayan Akis Dergisi," Trakya'da Osman Bölükbaşı'nın iştiraki ile yapacağı ve izinleri evvelce alınmış toplantıları men edildi"⁴⁸⁵ ifadeleri ile tebliğ ve ardından yasak edilen mitingler arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır.

Muhalefet kongrelerine müdahale edildiği iddia edilen günlerde, en yetkili ağız olan Dahiliye Vekili Namık Gedik, İzmir'de yapmış olduğu incelemeler sırasında önemli açıklamalar yapmıştır. Gedik, 1950 seçimleri ile beraber iktidara geldiklerini, ilk başta muhalefet ile gayet güzel bir ilişki yürütöldüğünü ancak CHP'nin, idareyi kaybetmiş olmasının verdiği psikoloji ile kendilerinin bu iyi niyetini suiistimal ettiğini dile getirmiştir. Gedik'e göre 1954'te millet tekrardan kendilerine oy vererek bir önceki seçimlere nazaran daha kuvvetli bir şekilde iktidara gelmişlerdir. Muhalefetin 1950 seçimlerinin ardından DP'ye karşı göstermiş olduğu tavır daha önceki tavrı ile aynıdır. DP Hükümeti, memleketin her bir yanında yatırım yapmaktadır. Bunlar arasında Sarıyer, Gediz, Hirfanlı ve Akçay Barajları örnek olarak gösterilebilir. Kendileri bu hizmetleri yaparken, muhalefet tüm bunları görmezden gelmektedir. Gedik, muhalefetin şu ana kadar yapılan hizmetleri yok saydığını ve DP'yi farklı konular üzerinden eleştirdiğini vurgulayarak şu ifadelerde bulunmuştur:

"Bunlar, Türk milletinin envanterine geçecek ruhlarındaki ufunetten kurtulabilmeleri için dedikodudan kendilerini kurtarabilmeleri için ve milletin karşısında makbul insanlar olabilmeleri için bizim gibi gece gündüz karış karış bu vatani dolaşmaya ve eserlerinin yanına gidip o eserlerin top-rağını övmeye mecburdurlar. Bunu yapmazlar, otururlar bir avuç şeker, bir kilo çivi, şu kadar gaz için laf ederler."⁴⁸⁶

İki seçim döneminde partisinin yapmış olduğu hizmetlere ve getirmiş olduğu yeniliklere değinen Gedik, son günlerde muhalif parti kongrelerinin DP hükümeti tarafından bilinçli olarak dağıtıldığı iddiaları

485 "Bozulan Sınırlar", *Akis Dergisi*, Sene:2, C IV, S 68, 27 Ağustos 1955, s.3.

486 "Dahiliye Vekilinin İzmir'deki Hitabesi", *Zafer*, S 2390, 27 Ağustos 1955, s.6.

hakkında konuşmuştur. Gedik, "... son günlerde muhtelif parti kongresi, açık ve kapalı yer toplantıları vesilesi ile ve hele bir kısmı milletten hak etti etmedi, almış olduğu bir hilatle ve teşrii mesuniyet zırhına bürünerek, şereflere ve haysiyetlere tecavüz etmektedirler. Bunları esefle müşahede ediyoruz"⁴⁸⁷ ifadeleri ile muhalefete sert bir dille yüklenmiştir. Gedik'e göre son günlerde millet huzur istemektedir. Muhalefet ise milletin bu isteğinin tersi yönde hareket etmektedir. Hükûmet buna seyirci kalamayacaktır. Muhalefetin⁴⁸⁸ kongrelerine karşı bilinçli bir baskı iddiasına karşı Gedik, hükûmetin uyguladığı tedbirlerin hürriyetleri kısıtlayıcı değil kamuoyunun hürriyetini tehdit edenlere karşı olduğunun altını çizmiştir. Gedik, "Biz, çok pahalıya mal olmuş olan bu büyük nimeti, muhterislerin tahrik ve tezvîr oltalarına yem olarak takamayız... Ben bu hükûmet içerisinde bu memleketin iç huzurundan mesul bir insan olarak şunu açıkça ifade ediyorum ki, büyük kitlenin hürriyetine, büyük Türk milletinin menfaatlerine ister içten ister dıştan bir tecavüz vaki olursa göğsümü buna siper ederim" ifadelerini kullanarak herhangi bir tehdit unsuru görülmesi halinde muhalif kongrelere müdahale edilebileceğini ima etmiş ve muhalefete hitaben, hükûmete karşı bu bağrışmayı bırakarak memleketin istikbali için kendileri ile birlikte hareket etmeleri gerekliliği üzerinde durmuştur.⁴⁸⁹

2.1.6. Bursa Ulu Cami Hadisesi (14 Haziran 1957)

14 Haziran 1957'de ülke genelinde infiale sebep olma ihtimali nedeniyle devlet erkânı tarafından üzerinde önemle durulan bir hadise yaşanmıştır. Bursa Ulu Cami'de, cuma namazı sırasında gerçekleşen bu olay ülke genelinde yankı bulmuştur. Hadisenin akabinde hemen Bursa'ya giden Dahiliye Vekili Namık Gedik olayla bizzat ilgilenmiştir.

Bahse konu tarihte, cuma günü Bursa Ulu Cami'de dört bine yakın bir cemaat bulunmaktadır. Cuma hutbesini okumak üzere minbere çıkan İmam Hafız Kemal Efendi'ye cemaat içerisinde bir kişi, "Hoca efendi sen dur, bugün hutbeyi Mehdi Ali Resul okuyacak" şeklinde seslenmiş-

487 "Dahiliye Vekili'nin İzmir'deki Hitabesi", *Zafer*, S 2390, 27 Ağustos 1955, s.6.

488 Namık Gedik, muhalefetin kongrelerini DP hükûmetini dağıttığı iddialarını sıklıkla dile getirdiği dönemde, "Bir muhalif mebus benim için Bakan değil mahalle bekçisi bile olamaz demiş. Menderes mücadele caddesinde savaşıırken onlar istirahattaydılar. Evet, ben bekçiyim. Fakat sokak bekçisi değil bu memleketin bekçisiyim" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "İçişleri Bakanı Namık Gedik İzmir'deki Toplantıda Böyle Dedi", *Akşam*, S 13251, 26 Ağustos 1955, s.2.

489 "Dahiliye Vekili'nin İzmir'deki Hitabesi", *Zafer*, S 2390, 27 Ağustos 1955, s.6.

tir. Dönem gazetelerine göre Bursa Hadiseleri bu sözle başlamıştır. Ali Uslu adlı bu kişi “mehdimizi getirin” şeklinde bağırmiş ve Mehmet Ali Bingöl’ü minbere doğru itmiştir. Bunun üzerine cami içerisinde hareketlilik ve gerginlik baş göstermiştir. Gerginliğe son vermek isteyen Hafız Kemal, minberden çekilmek suretiyle düşürülmüştür. Bu arada camide bulunan polis memuru Mustafa Güler, Ali Uslu’ya müdahale etmek istemiş ancak bu esnada kesici alet ile yaralanmıştır. Yaklaşık 20 dakika süren karışıklık, takviye polis ekiplerinin gelmesi ile son bulmuş ve olaya karışan kişiler yakalanıp karakola götürülmüştür. Ayrıca Bursa Ulu Cami olaylarına dair yayın yasağı getirilmiştir.⁴⁹⁰

Hadisenin ardından Dahiliye Vekili Namık Gedik Jandarma Genel Komutanı ve Emniyet Teşkilatından bir heyet eşliğinde, 15 Haziran’da özel bir uçakla Bursa’ya gelerek yerinde incelemelerde bulunmuştur. Gedik’in Bursa’ya gidişi basında şu şekilde yankı bulunmuştur:

“Cuma günü öğleden sonra saat 3 sularında, Yeşilköy hava alanında hummalı bir faaliyet göze çarpıyordu. Alan müdürü sağa sola koşuyor, yedek pilotlar hazırlanıyor ve sefer dışı bir uçak hazırlanıyordu. Bütün bu hazırlıklar Vilayette Başbakanla görüştüktan sonra alencele Bursa’ya gitme kararma varan İçişleri Bakanı Namık Gedik içindi. Namık Gedik hazırlanan hususi uçakla bu meselenin tahkiki için Bursa’ya gidiyordu. İktidarın başı meseleye el koymaya İçişleri Bakanını memur etmişti.”⁴⁹¹

Güvenlik güçlerinden oluşan bir heyet eşliğinde Dahiliye Vekili’nin Bursa’ya gitmesi, hadiseyi hükûmetin çok ciddi karşıladığını göstermektedir. Zira Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren zaman zaman meydana gelen bu tür olaylar hassasiyeti arttırmıştır.⁴⁹² Dönem koşulları dikkate alındığında hadise DP’yi oldukça tedirgin etmiştir. Bu yüzden Bakan nezdinde bir heyet derhal bölgeye gönderilmiştir. Namık Gedik ve beraberindeki heyet ilk olarak Valilik Konağı’nda bir

490 “Bursa’da Bir Hadise”, **Akşam**, S 14091, 15 Haziran 1957, s.1.; “Bursa’da Dini Hisleri İstismar Edenlerin Duruşması Başladı”, **Akşam**, S 14149, 15 Ağustos 1957, s.1-4.; “Sanıklar Evvelki İfadelerini ve Camiye Hazırlıklı Gittiklerine Dair İddiaları Reddetti”, **Akşam**, S 14149, 15 Ağustos 1957, s.1. ; “Basın Havadis Yazıyor”, **Akis Dergisi**, Sene:4, C 10, S 164, 29 Haziran 1957, s.12.

491 “Asayiş Daima Berkemal”, **Akis Dergisi**, Sene:4, C 10, S 163, 22 Haziran 1957, s.8.

492 1957’de Bursa Ulu Camii’nde meydana gelen bu olayın bir benzeri de 1 Şubat 1933’de Türkçe ezanın okutulmasının zorunlu olduğu yıllarda, emre aykırı hareket edilmesi sonucu yaşanan bir hadiseyle meydana gelmiştir. Bkz. Akkaya, **a.g.t.**, s.64.

toplantı gerçekleştirmiştir. Ancak toplantının içeriği ile alakalı bilgi verilmemiştir.⁴⁹³ Gedik, elde ettiği bilgileri ve konu ile ilgili düşüncelerini Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar'a aktarmıştır. 14 Haziran 1957'de meselenin ciddiyetle takibi için Bayar, Menderes'e bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Dahiliye Vekaleti, Bursa Valisi'nin izahları ve Menderes'in kendisine vermiş olduğu çeşitli bilgileri dikkatle okuduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Bayar, Bursa hadiseleri ile ilgili görüş ve düşüncelerini Başvekil Menderes'e göndermiş olduğu 6 maddelik bir yazı ile izah etmeye çalışmıştır.

Buna göre Bayar, yaşanan olayların bilerek planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini ve nitelik bakımında da dini ve siyasi bir karakter taşıdığını düşünmektedir. Dolayısıyla devletin en üst kademesi tarafından bu şekilde nitelendirilen hadise büyük bir ciddiyet ve önem kazanmıştır. Bayar olayı bir irtica meselesi olarak görmektedir. Düşüncesini desteklemek için geçmiş dönemlerde yaşanan olaylara atıf yapan Bayar, "Hadisenin zuhuru ve cereyan şekli bize, mazideki Menemen faciası ve Ticanilerin,⁴⁹⁴ Büyük Millet Meclisi'nde ezan okunduktan sonra heykellere saldırıplarını en son Malatya tecavüzünü hatırlatmaktadır. Mürtecilerin, teşkilatlı olarak bu tarzda devamlı kıyımları ve tecavüzleri, kendileri için klasik bir kaide haline gelmiştir denilebilir." ifadelerini kullanmıştır. Hadiseye karışanları açık bir şekilde "mürteci" olarak nitelemiştir. Bayar olayı "bir habis ruh" olarak görmektedir. Bu ruhu kast ederek "bütün yuvalarını tarumar etmek, gözeteceğimiz birinci esas olmalıdır" ifadeleri ile cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bu tür vakıalar karşısında nasıl bir tutum izlenmişse, aynı duyarlılıkla mücadele edileceğini ifade etmiştir. Bayar hadisenin kaynağını sadece içerde aramanın bir hata olacağını dile getirerek "...bu işin kökü bence, siyasi mahiyeti de haiz olarak dışarıdadır." ifadeleri ile hadisenin dış kaynaklı olabileceği noktasına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bayar meselenin enine boyuna tahkik edilmesini ve bu tahkikat sırasında Bursa Adliyesi'nin zayıf kalması ihtimaline karşılık Bursa merkezinde olağanüstü

493 "Bursa'da Asayişle İlgili Bir Toplantı Yapıldı", **Akşam**, S 14091, 15 Haziran 1957, s.1.

494 Atatürk'ün ölümünden 14 Mayıs 1950'ye kadar, 12 yıl içerisinde, Atatürk'ün heykel ve büstlerine 4, 14 Mayıs 1950'den 1 Nisan 1951'e kadar heykel ve büstlere 9 saldırı meydana gelmiştir. Söz konusu saldırılar, Ticaniler adı verilen oluşumun mensupları tarafından meydana getirilmiştir. Bkz. Hüsamettin Yılmaz, **Demokrat Parti'nin İrticaya Bakışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İzmir 2004, s.133.

hal⁴⁹⁵ ilanının bile söz konusu olabileceğinin altını çizmiştir.⁴⁹⁶ Menderes ise 15 Haziran 1957’de Bayar’a vermiş olduğu cevapta, meselenin son derece ciddiyle takip edildiğini, hadiselerin meydana geliş tarzı, yapılan tahkikat ve ulaşılan sonuçlar hakkında Bursa Valisi’nin ayrıntılı bir çalışma yapacağını dile getirmiştir.⁴⁹⁷

495 “...mahkemenin kudret ve adalet göstereceğinden katiyetle emin değil isek, Menemen’de olduğu gibi bir mahkeme teşkili için Bursalı hemşerilerimin tamamen malum ve temiz olmalarına rağmen Bursa merkezinde ve Tavşanlı Kazası’nda İdare-i Örfiye ilanına dahi gidebiliriz.” Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 41-244-14.

496 **BCA** 30-1-0-0 / 41-244-14.

497 **BCA** 30-1-0-0/41-244-14.; Menderes’in, Bayar’a göndermiş olduğu cevap için bkz. **BCA** 30-1-0-0/41-244-14.; Leyla Kırkpınar, “Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 18, S 36, Bahar/2018, s.356.

İKİNCİ BÖLÜM

27 Ekim 1957 GENEL SEÇİMLERİ ve NAMIK GEDİK'İN XI. DÖNEM DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri ve Menderes Kabinesi

1950 itibariyle ilk defa bir muhalefet partisi Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidar olmuştur. Bu bağlamda iktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde 1950-1954 arasında DP ve CHP arasında dengeleri sarsacak manada bir çekişmeden söz edilemez. Ancak 1954-1960 arası ilişkilerde gergin bir süreçten bahsetmek yerinde olacaktır. 1957 genel seçimleri ile beraber, gerek iktidarın gerekse muhalefetin hem üslup hem de kullanılan dil anlamında yapıcılıktan ziyade yıkıcı manada bir siyaset havası estirdiği gözlemlenmektedir. Seçimler ile ilgili istatistiklere bakıldığında 1950 genel seçimlerinde DP %55.2'lik oy oranı ile 416 milletvekilini Meclise göndermiştir. Muhalefetten ise CHP %39.6 ile 69, Millet Partisi %4.6 ile 1, Bağımsızlar ise %0.6 ile 1 milletvekilini Meclise göndermeyi başarmıştır. 1954 seçimlerinde ise DP %58.4 oy oranı ile 503 milletvekilini Meclise göndermiştir. Buna karşılık CHP %35.1'lik bir orana sahip olmuş ve Meclise 31 milletvekili gönderebilmiştir. CMP ve Bağımsızlar ise toplamda 7 milletvekili ile Meclise girme imkanı bulabilmişlerdir.⁴⁹⁸

Bu süreç içerisinde 1957'ye gelindiğinde, DP yapmış olduğu mu-

498 “Bu Sabahki Son Neticeler”, **Akşam**, S 12782, 3 Mayıs 1954, s.1.; s.1; “İktidar Gene Demokrat Parti’de”, **Yeni Ulus**, 3 Mayıs 1954; “Muazzam ve Müstesna Neticenin Tam Rakamları”, **Zafer**, S 1952, 3 Mayıs 1954 s.1-4; YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), [\(http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007\)](http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007).(02.06.2019)

hakeme ve değerlendirmeler neticesinde erken seçim yapma kararı almıştır. DP'nin almış olduğu bu karar ile normal şartlarda 1958'de yapılması gereken genel seçimler bir yıl öne çekilerek seçimlerin 1957'de yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda 11 Eylül 1957'de Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen, Manisa Milletvekili Muzaffer Kurbanoglu ve Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu tarafından seçimlerin yenilenmesi ile alakalı önerge TBMM'ye verilmiştir.⁴⁹⁹ Yapılan görüşmeler neticesinde erken seçim tarihi 27 Ekim 1957 olarak belirlenmiştir. Menderes, erken seçime gitmeleri ile ilgili olarak, "Böyle bir muhalefetle çalışılamayacağı için yeniden seçime gittik. Bizim kötü günler gelecektir diye bir endişemiz yoktur."⁵⁰⁰ ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca erken seçim kararında ülkedeki ekonomik gidişatın da etkili olduğu savunulan görüşler arasında değerlendirilebilir.⁵⁰¹ Seçim kararının alınmasından hemen sonra partiler arası mücadele de hız kazanmaya başlamıştır. Ayrıca Menderes tüm valiliklere tamim göndererek yapılacak olan seçimlerde tarafsızlık ilkesine kesinlikle riayet edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.⁵⁰²

1957 genel seçimleri öncesi DP'nin karşısında dört muhalefet partisi bulunmaktadır. Bunlar İsmet İnönü liderliğinde CHP, Osman Bölükbaşı liderliğinde CMP, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu liderliğindeki HP, Hikmet Kıvılcımlı'nın temsil ettiği Vatan Partisi⁵⁰³ ve Bağımsızlar olarak sıralanabilir. Muhalefet partileri DP'ye karşı 1957 seçimlerinde başarılı olabilmek adına birbirleri ile işbirliği yapma kararı almışlardır. CHP, CMP ve HP bu işe önem vermişlerdir.⁵⁰⁴ Muhalefet arasındaki işbirliği görüşmelerde rejimi sağlıklı hale getirecek düzenlemeler ve milletvekili adaylarının partiler arasında paylaşımı üzerinde durulmuştur.

499 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 20, İçtima:8, Doksan Birinci İnikat (11.09.1957), s.735.

500 Aydoğmuş, **a.g.t.**, s.88.; "Başvekilin Nutku", **Zafer**, S 2884, 26 Mayıs 1957, s.2.

501 Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul 2007, s.85.

502 "Menderes'in Tamimi: Valiler Tam Tarafsız Olacak", **Akşam**, 6 Ekim 1957, s.1.

503 Vatan Partisi için ayrıntılı bilgi için Bkz. Canan Özcan, "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 6, S 2, Eylül/2018, s.196.

504 "1957 Genel seçimi önemli ve ilginçtir. Bir kere Türkiye tarihinde 1912 Hürriyet ve İtilaf birleşmesinden sonra ilk kez geniş bir muhalefet cephesinin oluştuğunu görmekteyiz. Güç birliği CHP, HP ve Osman Bölükbaşı'nın CMP tarafından dört elle sarılan bir yaklaşım olmuştu." Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, İmge Yayınları, Ankara 2013, s.64-65.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima:1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.559.

Partiler arasında uzlaşma sağlamada sıkıntı çekilmemiş ama milletvekili adaylarının bölüşümünde anlaşmazlıklar yaşanmıştır.⁵⁰⁵ Sonuç itibariyle muhalefetin, işbirliği girişimlerinde pek de başarılı olduğu söylenemez. Bunun sebepleri arasında CHP'nin diğer muhalefet partilerinin lideri olma isteğinin, CMP ve HP tarafından çok da hoş karşılanmaması ve DP'nin seçim öncesi çıkarmış olduğu yeni seçim yasasının da payı vardır. Zira bu yasaya göre herhangi bir siyasi partiden ayrılan bir milletvekili en az altı ay gibi bir süre geçmeden bir başka partiye geçememektedir.⁵⁰⁶ DP tarafından çıkarılan bu yasada, 7 Eylül 1957'de DP'den ayrılan⁵⁰⁷ ve DP'nin kurucuları arasında yer alan Fuat Köprülü'nün istifa etmiş olmasının etkisi vardır. Zira DP, Fuat Köprülü gibi güçlü bir kişiliğin muhalefet cephesinde yer almasını kesinlikle istememektedir. 18 Eylül 1957'de, Fuat Köprülü'nün oğlu DP İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü de partisinden istifa etmiştir. Gelişmeler, Orhan Köprülü'nün babası ile aynı istikamette yol aldığını göstermektedir. Mevcut konjonktür içerisinde muhalefetin iktidar partisine karşı seçim öncesi birleşme arzusu amacına ulaşamamıştır.⁵⁰⁸

Basına göre, seçimler sırasında valilikler önemli bir etken durumundadır. “İstanbul seçimlerini hangi vali idare etmeliydi?” şeklinde yapılan haberler bunun kanıtı niteliğindedir. Akis Dergisi, 1957 seçimlerinde Fahrettin Kerim Gökay'ı seçimlerin idaresi noktasında fazla sert bulmakta, onun yerine valiliğe vekaleten bakan Kemal Hadımlı'dan, iktidarın son derece memnun olduğunu dile getirmektedir. Dergi, Hadımlı'yı Gökay'a göre daha “yumuşak” olarak tasvir etmiştir.

505 Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s.53

506 Ümit Erdoğan, **Demokrat Parti ve 1960 İhtilali**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2006, s.28.; “İşbirliğini Yasak Eden Tasarı Encümeninden Geçti”, **Akşam**, S 14176, 11 Eylül 1957, s.1.; Seçim Kanununda Meydana Gelen Değişiklik için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, C 20, İçtima:8, Doksan Birinci İnikat (11.09.1957), s.740.; Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun (13 Eylül 1957), **Resmi Gazete**, 7053/9705.; Oya Tokgöz, **Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, Ankara 2010, s.40.

507 Fuat Köprülü istifası ile ilgili basına verdiği demeçte, “Bütün ana fikirlerine ve ruhuna daima sadık kaldığım programından ayrılmış ve böylece eski hüviyetini tamamıyla değiştirmiş olan bugünkü Demokrat Parti zihniyeti ile uyuşmak benim için imkansız olduğu cihetle istifanememi bugün Demokrat Parti Genel Başkanlığı'na gönderdim.” ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. Tuncer, **a.g.e.**, s. 64.

508 Osman Sait Dikilitaş, **Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2007, s.19.; **BCA 30-1-0-0 / 68-432-5.**

Gedik ise aşırı sertlik taraftarı olarak tanımlanmıştır.⁵⁰⁹ Namık Gedik muhalif basın tarafından, “1957 seçimlerini idare eden Bakanlar” arasında gösterilmiştir.⁵¹⁰ Muhalif basındaki bu eleştirilere Gedik’in cevap vermediği anlaşılmaktadır. Seçim döneminde Dahiliye Vekaleti’nin talimatlarına riayet edecek mülki amirler önem arz etmektedir. Zira seçim güvenliği Dahiliye Vekaleti’nin görevleri arasında yer almaktadır. 1957 seçim günü Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanların toplu halde Dahiliye Vekaleti’ne gitmeleri ve seçimleri buradan takip etmeleri, Dahiliye Vekaleti’nin seçimlerdeki önemini göstermektedir. İllerden, Dahiliye Vekaleti’ne gelen haberler hemen Başbakan’a verilmekte daha sonra radyodan yayın edilmektedir. Bu durum seçimle ilgili sonuç ve haberlerin Dahiliye Vekaleti’nde süzöldükten sonra Başbakanın talimatıyla radyo vasıtası ile halka yayın edildiğini göstermektedir.⁵¹¹

Seçim tarihinin netleşmesinin ardından partiler aday belirme faaliyetlerine başlamışlardır. Bu bağlamda CHP 5 Ekimde, DP, CMP ve HP ise 7 Ekimde aday listelerini yayımlamışlardır. Aday listelerinin kesinleşmesi ile birlikte partiler seçim bölgelerinde propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. Birçok yeni seçmenin katıldığı bu genel seçimler dolayısıyla 27 Ekim 1957’de sandık başına gidilmiştir. Seçim sonuçlarının açıklanması konusunda ise iktidar ile muhalefet anlaşmazlığa düşmüştür. Zira Menderes Hükümetinin, sandıkların tamamının kapanmasını beklemeden DP’nin önde olduğu yerleri devlet radyosundan⁵¹² yayınlaması iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Bu duruma tepki gösteren muhalefet ayrıca seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia etmiştir.⁵¹³ İnönü 29 Ekim’de Menderes’e göndermiş olduğu telgrafta

509 “İstanbul Bakan-Vali Maçı”, **Akis Dergisi**, 5 Ekim 1957, Sene:4, C XI, S 178, s.8.; “Tespit Edilen Taktik”, **Akis Dergisi**, 9 Kasım 1957, Sene:4, C XI, S 183, s.7.

510 Diğer Bakanlar ise Emin Kalafat ve Fatin Rüştü Zorlu olarak belirtilmiştir. Bkz. “Kabine Meselesi”, **Akis Dergisi**, 23 Kasım 1957, Sene:4, C XI, S 185, s.6.

511 “Nispetlerin Nispetsizliği”, **Akis Dergisi**, 2 Kasım 1957, Sene:4, C XI, S 183, s.4.

512 Sandıklardan çıkan neticelerin radyodan yayın edilmesi iddiası ile alakalı CHP Genel Başkanı İnönü 04.12.1957 günü Mecliste konuşması için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.74.

513 Tuncer, **a.g.e.**, s. 72-73.; “Yurtta Olup Bitenler”, “CMP”, Aday Buhranı”, **Akis Dergisi**, Sene:4, C XI, S 178, 5 Ekim 1957, s.7-8-10.; “Gençliğin Alakası”, **Akis Dergisi**, Sene:4, C XI, S 181, 26 Ekim 1957, s.6.; “CHP’nin Adayları”, **Akşam**, 6 Ekim 1957, s.5.; “Adaylar Belli Oldu”, **Akşam**, 8 Ekim 1957, s.1.; Demokrat Parti’de içinde Adnan Menderes ve Namık Gedik’in de bulunduğu Aydın iline ait aday listesi: Aydın: Adnan Menderes, Etem Menderes, Namık Gedik, Nihat İyriboz, Necati Çelim, Cevat Ülkü, Nail Geveci, Hüsamettin Coşkun, Fethi Batur, Piraye Levent, Ekrem Torunlu.” Bkz. “DP Adayları”, **Akşam**, 8 Eylül 1957, s.5.; 1957 seçimlerinde partiler aday belirleme faaliyetlerinde, listelerinde azınlık adaylarına da yer

seçimlerde ve seçim sonuçlarının ilanındaki “usulsüzlüğün” vatandaşın huzurunu kaçırdığını belirtmiştir. İnönü’nün telgrafına cevap veren Menderes; “Bu kabil hadiselerde mesuliyetin CHP’ye ait olduğu” şeklinde ifade ile isnatları reddetmiştir.⁵¹⁴

Nihayetinde partiler arasında yaşanan gergin bir süreç sonucunda 1957 genel seçimleri neticelenmiştir. 1957 genel seçimleri sonuçlarına göre DP %48.6’lık bir oy oranı ile seçimlerden zaferle ayrılan taraf olmuştur. DP bu oy oranı ile TBMM’de 424 milletvekili ile temsil edilmiştir. CHP ise %41.4’lük bir oy oranıyla, 178 milletvekili ile TBMM’ye girme imkanı elde etmiştir. Diğer muhalefet partisi olan CMP, %6.5 oy oranı ile 4 milletvekili çıkarırken, HP ise %3.5 oy oranı ile aynı sayıda milletvekili çıkararak, TBMM’de kendisine yer bulabilmiştir.⁵¹⁵ Partilerin almış oldukları oy oranları 1954 seçimleri ile kıyaslandığında ise DP’nin %58.4’ten (5.313.659) %48.6’ya (4.497.811) düştüğünü, CHP’nin %35.1’den (3.193.471) %41’4’e (3.825.267) ve CMP’nin %5.3’ten (480.249) %6.5’e (604.087) yükseldiği görülmektedir.⁵¹⁶ Bu sonuçlara göre, DP bir önceki seçimlere göre önemli ölçüde oy kaybetmiştir. Seçim sonuçları ile DP’deki oy oranında meydana gelen düşme, zaferi gölgede bırakmıştır. Bu durum oy oranını artıran CHP’de tam ters bir etki yaratmıştır. Öte yandan seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından çeşitli şehirlerde olaylar çıkmıştır. Bu yerler arasında Kayseri, Samsun, İzmit ve Adana gösterilebilir. Kayseri’de seçim sonuçları nedeni ile DP ve CHP’liler arasında kavga yaşanmış ve 19 kişi yaralanmıştır. Samsun’da, CHP il binasına kimliği tespit edilmeyen şahıslar tarafından silahlı saldırı düzenlenmiştir. İzmit’te, CHP’liler seçim sonuçlarını protesto etmek için gösteri düzenlemişler, polis müdahalesi yetersiz kalınca asker devreye girerek gösterici grupları dağıtmıştır. Adana’da ise DP ve CHP taraftarları arasında çıkan tartışma neticesinde dokuz CHP’li, polis tarafından gözaltına alınmıştır. Meydana gelen gösteriler ve çıkan hadiseler nedeni ile Başvekil Menderes bir be-

vermişlerdir. CMP’den İzak Taranto, HP’den S. Bacareno, DP’den İzak Albabef ve Yusuf Salman, CHP’den ise Erol Dilek aday gösterilmişlerdir. Bkz. Rifat N. Bali, “Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, C 28, S 165, s.182.

514 “Hadiselerin Düellosu Mecliste Yapılacaktır”, **Akşam**, S 14225, 30 Ekim 1957, s.1.

515 YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007.(13.06.2019)

516 YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007.(13.06.2019)

yanname yayımlayarak çıkan olaylardan CHP'yi sorumlu tutmuştur.⁵¹⁷

Bakanlar Kurulu, çeşitli şehirlerde meydana gelen hadiseleri görüşmek üzere Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında Çankaya Köşkü'nde toplanmıştır.⁵¹⁸ Seçimlerin ardından meydana gelen olaylar ile alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik, hadiselerin kaynağını CHP'nin uyguladığı baskıya dayandırmıştır. Seçim sonuçları DP'de hayal kırıklığına neden olurken, CHP içerisinde yüzlerin gülmesini sağlamıştır. Bu durum, muhalefete kendine güven noktasında bir güç kaynağı oluşturmuştur. Seçimlerin ardından, TBMM 1 Kasım 1957'de en yaşlı üye olan DP İstanbul Milletvekili Ali Fuat Cebesoy başkanlığında toplanmıştır. Meclis aynı gün cumhurbaşkanlığı seçimini gerçekleştirmiş ve Celal Bayar tekrardan cumhurbaşkanı seçilerek yemin etmiştir.⁵¹⁹ Yeni hükümet kurulması için IV. Menderes Hükümeti, istifasını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunmuştur. Bayar, yeni hükümeti kurma görevini tekrardan Menderes'e vermiştir.⁵²⁰ Bu bağlamda yeni Hükümet 25 Kasım 1957 tarihinde kurulmuştur.⁵²¹

4 Aralık 1957'de Mecliste V. Menderes Hükümeti⁵²² programı okunmuş ve yeni hükümet 133'e karşılık 403 kabul oyu ile güvenoyu

517 Apuhan, a.g.e., s.127.; Tuncer, a.g.e., s.74.; "Nispetlerin Nispetsizliği", **Akis Dergisi**, Sene:4, C XI, S 183, 2 Kasım 1957, s.4.; Ağaoğlu, a.g.e., s.127.; Ergün Aybars, **Ulusal, Laik, Sosyal Hukuk Devleti, Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitapevi, İzmir 2000, s.109.; "Bazı İllerde Karışıklık Çıktı", **Akşam**, S 14225, 30 Ekim 1957, s.5.; Mehmet Arif Demirel, **Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü 27 Mayıs ve Sonrası**, Demokrat Parti Yayınları, No:4, s.27.; Muhtelif yerlerde çıkan karışıklıklar ile alakalı olmak üzere Başbakan Menderes bir tamim yayımlamıştır. Tamim için Bkz. "Başbakan Menderes'in Beyanatı", **Akşam**, S 14225, 30 Ekim 1957, s.5

518 "Bazı İllerde Karışıklık Çıktı", **Akşam**, S 14225, 30 Ekim 1957, s.5.; Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2002, s.154.; Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.348.

519 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:11, C 1, İçtima:1, Birinci İnikat (01.11.1957), s.2-10.; Tuncer, a.g.e., s.75.; "Devlet Reisi Seçimi", **Zafer**, S 2941, 2 Kasım 1957, s.1.

520 "Yeni Hükümeti Tekrar Adnan Menderes Kuracak", **Zafer**, S 2942, 3 Kasım 1957, s.1.

521 Yeni kabine üyeleri için bkz. "Yeni Hükümet Listesi", **Zafer**, S 2965, 26 Kasım 1957, s.1.; Seçimlerden evvel, Çakmak Dergisi Namık Gedik ve Etem Menderes'i kast ederek, "İşte iki aydın mebusu, artık onlar genel başkanın tam itimatını kazandılar... Namık Gedik en buhranlı zamanlarda grubun başına getirilmiştir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **Çakmak Dergisi**, "Mutemetler", S 44, 5 Ocak 1957, s.3.

522 V. Menderes Hükümeti Bakanlar Kurulu için Bkz. Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C 4, İstanbul, 1985, s.995.; Türker Sanal, **Menderes Hükümetleri**, Ankara 2003, 74-75.; "Hükümet Listesi Dün Yayınlandı", **Zafer**, 26 Kasım 1957, s.1.; "Haftanın Hadisesi", **Hakkaniyet**, 29 Kasım 1957, Yıl:1, S 11, s.1.

almayı başarmıştır.⁵²³ V. Menderes Hükûmeti Kabinesinde Dahiliye Vekaleti koltuğunda oturan isim değişmemiştir. Seçimlerin ardından yeni Menderes Hükûmetinin kurulması ve göreve başlamasıyla iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerde hassasiyet iyice artmaya başlamıştır.⁵²⁴ Zira DP 1957 seçimleri ardından Mecliste şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır.⁵²⁵ İktidar ve muhalefet arasında havanın bu denli gerginleşmesinde, seçim sonucunda oy oranlarını artıran muhalefetin kendine olan güveninin yerine gelmesi önemli ölçüde etkili olmuştur.

2. Namık Gedik’in Dahiliye Vekilliği (25 Kasım 1957-27 Mayıs 1960)

2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik İdaresi

2.1.1. Vali, Kaymakam ve Dahiliye Vekaleti Bünyesinde Yapılan Atamalar

V. Menderes Hükûmeti içerisinde Menderes, ülkenin iç güvenliğini yeniden Namık Gedik’e emanet etmiştir.⁵²⁶ Gedik, mülki ve idare amirleri arasında değişiklik yoluna gitmiştir. Bu çerçevede yapılan değişiklikler ve tayinler arasında valiler, kaymakamlar, Dahiliye Vekaleti içerisinde çeşitli görevlerdeki üst düzey bürokratlar bulunmaktadır. İlk değişiklik seçimlerden yirmi gün önce 7 Ekim 1957’de Hatay Valisi Ethem Necip Yetkiner ve Ankara Valisi Cemal Gökten ile alakalı yapılmıştır. Yetkiner’in Dahiliye Vekaleti Müsteşarlığında, Gökten’in Emniyet Genel Müdürlüğü’nde istihdamlarına karar verilmiştir.⁵²⁷ Cemal Gökten⁵²⁸ daha önceden de çeşitli yerlerde emniyet müdürlüğü

523 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:11, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.57-121.; Tuncer, **a.g.e.**, s.75.; Neziroğlu, Yılmaz, **a.g.e.**, s.1200.; “Büyük Millet Meclisi 133’e Karşı 403 Reyle Hükûmete İtimadını Bildirdi”, **Zafer**, S 2974, 5 Aralık 1957, s.1.

524 H., Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2012, s.505.

525 “DP Grubu Olağanüstü Bir Toplantıya Çağrıldı”, **Akşam**, 8 Haziran 1958, s.1.

526 “Dr. Namık Gedik, İçişleri Bakanlığı’nı muhafaza ediyordu. Dr. Namık Gedik, Adnan Menderes’e bağlılığını meşhur 6-7 Eylül hadiselerinin akabindeki tutumuyla ispat etmiş ve Başbakanın yakın arkadaşları arasına girmişti. Bkz. “Yurtta Olup Bitenler”, **Akis Dergisi**, 30 Kasım 1957, Sene:4, C XI, S 186, s.6.

527 **BCA 30-11-1-0 / 267-28-16**.

528 Cemal Gökten için bkz. Ali Dikici, “27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Polisi” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 30, S 89, Temmuz/2014, s.29.; Ali Dikici, “Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”, **Akademik Bakış Dergisi**, C 3, S 5, Kış/2009, s.67.

görevinde bulunmuş ve 1957-1960 arasında emniyet genel müdürlüğü görevini yürütmüştür. Özellikle İnönü'nün olaylı Uşak ziyareti sırasında bu seyahati izlemek üzere görevlendirilmiştir.

Bu önemli değişikliklerin ardından, 1957-1960 yılları arasında iç güvenlik idarecileri arasında değişim sürecine devam edilmiştir. 17 Mayıs 1958'de Ethem Yetkiner⁵²⁹ İstanbul Valisi olarak atanmıştır. Kemal Aygün ise 1930'dan beri ilk müstakil İstanbul Belediye Başkanı sıfatı ile İstanbul Belediye Başkanı olarak görevine başlamıştır.⁵³⁰ Öte yandan 26 Temmuz 1958 tarihli Cumhurbaşkanlığı imzalı karar ile vali yardımcısı ve kaymakamların görev yerlerinde değişikliğe gidilmiştir.⁵³¹ Trabzon Vali Yardımcısı Osman Akçalı, Dahiliye Vekaleti Tetkik Kurulu Başkanlığı emrine verilmiştir.⁵³² Çankırı Valisi iken merkeze çekilen Muhlis Babaoğlu, 30 Haziran 1959'da Dahiliye Vekaleti Müsteşar Yardımcılığına getirilmiştir.⁵³³ Isparta ve Yozgat Valileri Mazlum Yeğül ve Turgut Başkaya 3 Ekim 1959 tarihi itibarı ile Dahiliye Vekaleti Müsteşar yardımcılıklarına getirilmişlerdir.⁵³⁴ Bunun yanında Samsun Valisi Alaattin Eriş Kocaeli, Kocaeli Valisi Ekmel Çetinel Zonguldak, Zonguldak Valisi Turgut Eğilmez İçel, İçel Valisi Cavit Okyayuz Samsun, Urfa Valisi Kadri Eroğan Gümüşhane, Gümüşhane Valisi İlhami Ertem Elazığ, Elazığ Valisi Vefik Kitapçıl Denizli, Maraş Valisi İbrahim Öztürk Van, Hakkari Valisi Şerafettin Atak Urfa, Erzincan Valisi'yken Merkez emrinde çalışan Kazım Atakul Maraş, Niğde Valisi'yken Tetkik Kurulu'nda çalışan Hilmi İnanç Hakkari Valiliği'ne tayin edilmiştir.⁵³⁵ Eski Artova Kaymakamı Yavuz Selim Bıyıktay Çankaya Kaymakamlığı'na, eski Eskipazar Kaymakamı A. Sabahat-

529 Ethem Yetkiner için Bkz. "Kim Kimdir", **Kim Dergisi**, 30 Mayıs 1958, Sene:1, S 1, s.21.

530 "Kemal Aygün İstanbul Belediye Reisi Oldu", **Zafer**, S 3190, 12 Temmuz 1958, s.4.; "Kemal Aygün Ankara Valiliğinden İstifa Etti", **Zafer**, S 3190, 13 Temmuz 1958, s.1.; "İstanbul'un Yeni Valisi Ethem Yetkiner", **Ulus**, S 12609, 17 Mayıs 1958, s.1.; Merkeziyetçi yönetim yapısının yansımalarından birisi olarak Ankara ve İstanbul'da vali ve belediye başkanlığı valide toplanmıştır. Bkz. Hüseyin Özgür, Pınar Savaş Yavuzçehre, "Türkiye'nin Büyükşehir Belediye Sistemi 1928-2015", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(1), s.909. ;<https://www.yenisafak.com/infografik/istanbulda-valilik-ve-belediye-baskanligi-birbirinden-ayrildi-1837> (çevrimiçi), (14.05.2021).

531 **BCA** 30-11-1-0 / 271-22-19.

532 **BCA** 30-11-1-0 / 271-22-18.

533 **BCA** 030-11-1-00/276-18-20-01.

534 **BCA** 30-11-1-0 / 278-30-8.

535 "On Bir Vilayetin Valileri Değişti", **Hürriyet**, S 4001, 21 Haziran 1959, s.1.; "Valiler Arasında Değişiklik Yapıldı", **Milliyet**, S 3271, 21 Haziran 1959, s.1.; "Valiler Arasında Geniş Çapta Nakil ve Tayinler Yapılıyor", **Yeni Sabah**, S 7289, 21 Haziran 1959, s.1.

tin İnel Kale Kaymakamlığı'na, eski Lalapaşa Kaymakamı Agah Büyüyük Sağışın Pasinler Kaymakamlığı'na, eski Beytüşşebab Kaymakamı Özcan Ertan Ardeşen Kaymakamlığı'na, eski Şabanözü Kaymakamı Nuri Erdem Yeşilhisar Kaymakamlığı'na, eski Yığılca Kaymakamı Emrullah Zeybek Karaisalı Kaymakamlığı'na, eski Serik Kaymakamı Sebahattin Durek İspir Kaymakamlığı'na ve eski Azdavay Kaymakamı İlhan Yılmaz Erenel Kızıltepe Kaymakamlığı'na tayin edilmişlerdir.⁵³⁶ Dahiliye Vekaleti Müşaviri Ekrem Vardarlı, 25 Ocak 1960 günlü yazı ile re'sen emekliye sevk edilmiştir.⁵³⁷ 18 Ağustos 1959'da Urfa Emniyet Müdürü Kemal Özsoy, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne görevlendirilmiştir.⁵³⁸ Eskişehir Emniyet Müdürü Şevket Asbuoğlu ise 17 Ocak 1959'da istifa etmiştir. Asbuoğlu'nun istifa gerekçesi incelendiğinde hükümeti eleştiren şu cümlelere rastlamak mümkündür:

“Dahiliye Vekaleti, Emniyet Umum Müdürlüğü Teftiş Heyetinde kendi kadro ve maaşıyla istihdamım tasdike iktiran ettiği cihetle alakamın hemen kesilmesine dair bulunan 15.01.1959 tarih ve 5226 sayılı emirlerinizi tebellüğ ettim. Memurin Kanunu'nun nakle müteallik maddeleriyle, hiç bir veçhile bağdaşması kabul olmayan ve tamamen mahalli DP İl İdare Kurulu'nun dile getirdiği bir hadiseden başka bir şey olmayan emirlerinize uyararak bugünden itibaren vazifeden ayrılıyorum.”⁵³⁹

Tayinine DP İl İdare Kurulu'nun sebep olduğunu dile getiren Asbuoğlu, memuriyetten de istifa edeceğini ve bundan sonraki yaşamına avukatlık yaparak devam edeceğini ifade etmiştir.⁵⁴⁰ Hükümetin direktiflerinin Asbuoğlu tarafından yeterince yerine getirilmemiş olması Asbuoğlu'nun tayininin çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. İstifa açıklaması incelendiğinde, siyasetin emniyet içerisinde önemli bir yöneticiyi istifaya zorlayacak kadar etkili olduğu görülmektedir. Bu da bize DP'nin son dönemlerinde siyasetin başta emniyet olmak üzere birçok kurum içerisinde ağırlığının olduğunu göstermektedir.

536 “İstanbul Polisinde Nakiller”, *Cumhuriyet*, S 12545, 30 Haziran 1959, s.1-5.

537 *BCA* 30-11-1-0 / 280-3-17.

538 *BCA* 30-11-1-0 / 277-24-5.

539 “Eskişehir Emniyet Müdürü İstifa Sebebini Açıkladı”, *Akşam*, 18 Ocak 1959, s.1.

540 “Eskişehir Emniyet Müdürü İstifa Sebebini Açıkladı”, *Akşam*, 18 Ocak 1959, s.5.; TBMM Resmi İnternet Sitesi.(çevrimiçi),https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf.(19.03.2020).

2.1.2. TBMM’de 1958 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri

2.1.2.1. Dahiliye Vekaleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri

24 Şubat 1958 günü, TBMM’de Dahiliye Vekaleti Bütçesi görüşülmesi sırasında Dahiliye Vekili Namık Gedik ile muhalefet milletvekilleri arasında sözlü sataşmalar ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda oturumda ilk sözü CHP Meclis Grubu adına Ankara Milletvekili Avni Doğan almıştır. Doğan, Dahiliye Vekaleti’nin ülke içerisindeki konumu bakımından çok önemli bir yer işgal ettiğini belirttiikten sonra, “Cemiyetin emniyetini ve amme nizamını muhafaza eden, icra kuvvetini elinde tutan arkadaşlarımızın zihniyetini ve tatbikattaki usullerini mütalaa etmek ve bir hükme bağlamak zarureti vardır”⁵⁴¹ ifadeleriyle konuşmasının sadece Dahiliye Vekaleti Bütçesi hakkında olmayacağını ima etmeye çalışmıştır. Daha sonra Dahiliye Vekaleti’nin sorumluluk alanındaki iş ve işleyişleri ile ilgili eleştirilerini sıralamaya başlamıştır. Doğan’a göre 91 ilçede kaymakam bulunmamakta, 182 ilçedeki Jandarma Kumandanlığı astsubaylar tarafından idare edilmekte ve 300’den fazla ilçede ise emniyet teşkilatı bulunmamaktadır. Bunun yanında emniyet güçlerinin verilen eğitim yetersizliğine değinen Doğan, hükümete köy ve nüfus kanunu, muhtarlıklar ve idari taksimat ile alakalı sekiz maddelik bir öneri sunmuştur.⁵⁴² Bu istekleri, iktidar ve Namık Gedik tarafından pek de hoş karşılanmamış hatta yıkıcı eleştiri olarak da değerlendirilmiştir. Daha sonra konuyu valilere getiren Doğan, valilerin tarafsızlığı ilkesine değinerek valilerin sadece Dahiliye Vekaletinin memuru olmadığını altını çizmiş ve valilerin hükümetin direktifleri yönünde iş yaptıklarını dile getirmiştir.⁵⁴³ Ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekaleti ile alakalı, “Dahiliye Vekaleti memlekette iç emniyeti tehlikeli ve bir nevi meçhul bir akıbet havası içinde yaşatmaktadır.”⁵⁴⁴ ifadeleri ile Vekaletin görev tanımı ile

541 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.549.

542 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.549-550.

543 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.550.; “Dahiliye Bütçesi”, **Milliyet**, S 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

544 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.551.

ters bir işlev yürüttüğünü dile getirmeye çalışmıştır.

Doğan'ın ardından kürsüye CHP Mardin Milletvekili Kamil Boran gelmiştir. Boran, Dahiliye Vekili'nden şikayetçi ve davacı olduğunu dile getirerek, Gedik'in toplum içerisinde birlik meydana getirmesi gerekirken kutuplaşma ortamı yarattığını ifade etmiştir.⁵⁴⁵ Siyasetle alakası olsun olmasın her türlü toplantının polis kontrolünde yaptırıldığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Boran'a göre genel güvenlikten sorumlu olan Dahiliye Vekili'nin güvenlik zaafı uyandırmama adına her türlü tedbiri almasının asli görevleri arasında olduğu da unutulmamalıdır. Partiler arası ilişkilerin çok gergin bir döneme girdiği 1958'de kurumların, teşkilatların ve siyasi partilerin yaptığı herhangi bir hareket görev sahası içerisinde olsa bile yanlış anlaşabilecek bir hassasiyete girmiştir.

Boran'a göre idareciler kanunları tatbik etmeleri gerekirken kanun dışı işler yapmakta ve vatandaşlar arasında ayrımcılığa gitmektedirler. Bu durumu "...Halbuki, Hükûmet Demokrat Parti Hükûmeti değil, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'dir. Cumhuriyetin bütün vatandaşları hükûmetten aynı muameleyi görmeye müstahaktır." sözleri ile anlatmaya çalışmıştır. Sözü Namık Gedik'e getiren Boran, Dahiliye Vekilini ayrımcılık yapmakla itham eden şu cümleleri sarf etmiştir:

"Dahiliye Vekili, muhalif milletvekillerinden içtinap etmektedir. Bizlere sempatisi olmayabilir. Nitekim benim de kendisine sempatiyim yok. Ama amme hizmetinin sempati ve antipatiler ölçüsüne göre işlemesi kabili tasarruf olamaz. Eğer muhalefet mebusları ile temaslarda bulunmak, onların dertlerini, daha doğrusu onların açıklamasına vasıta oldukları millet ve memleket dertlerini dinlemek, bunlara çareler bulmak Dahiliye Vekiline giran geliyorsa, o takdirde mesele gayet basit bir hal çaresi ile ortadan kalkar. Memleketi Dahiliye Vekilliğini ifa etmek lütfundan mahrum bırakırlar olur biter."⁵⁴⁶

Daha sonra Meclis Kürsüsüne CHP Kars Milletvekili Mehmet Ha-

545 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.552.; Boran'ın bu iddiasına karşılık Gedik'in konuşmaları için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.563.; "Dahiliye Bütçesi", **Milliyet**, S 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

546 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.553.

zer gelmiştir. Hazer, konuşmasına Dahiliye Vekaleti ile iç politikanın yakın ilişki içerisinde bulunduğunu dile getirerek başlamıştır. Muhalefet, Dahiliye Vekaleti'ni iç politikanın neredeyse ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.⁵⁴⁷ CHP'li konuşmacıların ardından söz hakkı DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu'na verilmiştir. Kirişçioğlu, sözlerine ülkede asayişin ihlal edilmemesi için büyük özen gösteren Dahiliye Vekaleti, huzur ve asayiş tesis etmek için aralıksız çalışan idare amirleri ve zabıta memurlarına teşekkür ederek başlamıştır.⁵⁴⁸ Bu konuşma, muhalefetin Dahiliye Vekaleti'ne karşı yapmış olduğu eleştirilere karşı bir cevap niteliğindedir. Konuşmasına devam eden Kirişçioğlu süresinin büyük bölümünü muhalefeti eleştirerek sürdürmüştür.

Ardından kürsüye DP Samsun Milletvekili Ekrem Anıt çıkmış ve CHP'lilerin DP Hükûmetini kanunsuzlukla suçlamaları üzerinde durarak, CHP'lilerin çıkarılan kanunların antidemokratik olduğu şeklindeki iddialarını çürütmeye çalışmıştır.⁵⁴⁹ Daha sonra konuyu güvenlik meselesine getiren Anıt'a göre güvenlik konusu her şeyin temelinde yer almaktadır. Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluk alanında olan iç güvenliğin herhangi bir ihmali çok vahim neticelere yol açabilmektedir. Bu bağlamda konuşmalarında genel güvenliğin önemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Devletin en önemli vazifelerinden birincisi emniyeti sağlamaktır. Hürriyetin temelini emniyet teşkil eder. Gerek ekonomi gerekse kültürel alanda olsun gelişmeden söz edilecekse bu ancak emniyet ile mümkün olabilir. Güvenliğin olmadığı bir ortamda özgürlükler ikinci plana düşer. Dolayısıyla hükûmet tarafından genel güvenliğin sağlanması adına alınacak tüm tedbirlerin desteklenmesi gerekmektedir.⁵⁵⁰ Anıt hürriyetin, Dahiliye Vekaleti'nin ülke genelinde emniyeti sağlaması ile doğru orantılı olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

İktidar ve muhalefet milletvekillerinin konuşmasının ardından son olarak Meclis Kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik konuşmasına Dahiliye Vekaleti Bütçesini görüşmek üzere toplanan TBMM Genel Kurulu'nda farklı konulara temas ederek, kırıncı ve talih-

547 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.553.

548 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.554.

549 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556.

550 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556.

siz tartışmalar yaşanmasından duyduğu üzüntüyü dile getirerek başlamıştır.⁵⁵¹ Gedik, konuşmasının başında CHP'nin 1957 seçimleri öncesi yayınlamış olduğu bir beyannameden bahsetmiştir. Beynamede muhalefet, güney bölgelerdeki mayınlar ve DP tarafından bu bölgelerde alınan önlemler üzerinden hükûmeti eleştirmektedir. Gedik, CHP'nin ithamlarına karşı çıkarak hükûmetin politikasını savunmuştur. 1946 ve 1957 genel seçimlerinin birbirlerine benzediğini dile getiren Gedik'e göre, bu iki seçim birbirine benzemektedir. 1946'da iktidardayken baskı yapanlar 1957'de muhalefetteyken baskı yapmaktadırlar. Görüşmelerde Gedik'in de bütçeden bahsetmemesi dikkat çekicidir.⁵⁵² Netice itibari ile Dahiliye Vekaleti Bütçe görüşmeleri, Vekalet bütçesinden ziyade iktidar muhalefet arasındaki gerginliklere sahne olmuştur. Yapılan oylama neticesinde Dahiliye Vekaleti Bütçesi oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Dahiliye Vekaleti Bütçesinin ertesinde, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçe görüşmelerine geçmiştir. Oturumda ilk sözü CHP Grubu adına Avni Doğan almıştır. Doğan, polislerin maaşları ve çalışma şartlarından bahsederek polisliğe ilkokul mezunlarının dahi kısa bir staj devresinden sonra alındığından bahsetmiştir. Polislik ağır ve yorucu bir meslektir. Ancak mesleğin zahmetine karşılık, polislere verilen maaşlar, polisleri huzur ve refaha kavuşturamamıştır. Polis eğitimlerine değinen Doğan'a göre polislere eğitim aşamasında basit hukuki dersler verilmektedir. Ancak verilen dersler polislerin eğitimi için yeterli değildir. Mevzuatın yanı sıra hak ve hürriyetler noktasında da kolluğa yeteri kadar eğitim verilmesi gerekmektedir.⁵⁵³

Doğan'ın ardından kürsüye Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik yapmış olduğu konuşmasında, kolluk güçlerinin gerek teknik eğitim gerekse moral ve motivasyon açısından her geçen gün gelişmekte olduğunu vurgulamıştır. Bunun için ilerleyen dönemlerde yabancı uzmanlardan da yardım alacaklarını dile getiren Gedik, böylelikle teş-

551 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556-557.

552 Bahse konu CHP Beyannamesi için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima:1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.558-559.; "Gedik 1946 ve 1957 Seçimleri Birbirine Benziyor Dedi", **Akşam**, S 14343, 25 Şubat 1958, s.1.; "Dahiliye Bütçesi", **Milliyet**, S 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

553 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (25.02.1958), s.592.

kilatı en iyi merhaleye ulaştıracaklarının altını çizmiştir.⁵⁵⁴ Gedik'in ardından DP Antalya Milletvekili Burhanettin Onat polislik mesleğinin kutsallığından bahsederek her türlü şartlarda her türlü kötülükle mücadele ettiklerini vurgulamıştır. Onat'ın konuşmasının ardından teklif oyalamaya sunulmuş ve oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁵⁵

2.1.2.2. Jandarma Genel Komutanlığı 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri

Jandarma Genel Komutanlığı bütçe görüşmeleri için yapılan oturumda ilk söz hakkını CHP grubu adına Avni Doğan almıştır. Doğan, konuşmasına Jandarmanın teşkilat dağılımı ve maaşları konusuna değinerek, üç yüzden fazla ilçede bölük komutanının olmadığını dile getirmiştir. Doğan'a göre jandarma içerisinde hesap işi ile uğraşan astsubayların büyük çoğunluğunun bu iş için eğitimleri yetersizdir. Jandarmalara 40 lira iaaşe bedeli ve 125 kuruş aylık verilmektedir. Toplu birlikler halinde çalışılan yerlerde 40 lira iaaşe yeterli gelebilir ancak daha küçük karakollarda jandarma geçim sıkıntısı çekmektedir. Bu durumun acilen düzeltilmesi gerekmektedir. Maaş yetersizliğinin yanı sıra çalışma şartları da kötü durumdadır. Üç yüzden fazla ilçe merkezinde polis teşkilatı bulunmadığı için buralardaki görevi jandarma üstlenmiş durumdadır.⁵⁵⁶ Doğan, hem personel sayısındaki eksikliğe hem de jandarmanın maaş durumunun yetersizliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. İmkanların elvermesi dahilinde jandarmayı bir meslek haline getirmek için çalışmaların yapılması gerektiği kanaatini paylaşmıştır. Ayrıca jandarmaya mesai ücreti de verilmesi gerekliliğini savunmuştur.

Ardından Meclis kürsüsüne CHP Tunceli Milletvekili Arslan Bora çıkmıştır. Bora konuşmasında jandarmanın görev yaparken çok partili bir sistem içerisinde görev yapmanın bilinci ile faaliyet yürütmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca jandarmanın ek mesai ücreti alamamasını eleştiren Bora'ya göre, ülkede asayiş ve emniyeti sağlamakla görevli jandarma ve polis arasında maaş konusunda farklılık söz konu-

554 "Dr. Gedik" *Zafer*, S 3453, 1 Nisan 1959, s.4.; "Dr. N. Gedik Newyork'da", *Zafer*, S 3461, 9 Nisan 1959, s.1.; "N. Gedik Cenevre'de", *Zafer*, S 3462, 12 Nisan 1959, s.1.; "Dahiliye Vekili Amerika'ya Gitti", *İstanbul Ekspres*, 23 Mart 1959, s.1.; "Namık Gedik Vaşington'da", *Zafer*, S 3449, 28 Mart 1959, s.1.

555 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Beşinci İnikat (25.02.1958), s.593.

556 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.595.

sudur. Polisler için fazla mesai ücretleri verilirken, jandarmada bu durum söz konusu değildir. Polis ve jandarma arasındaki bu adaletsizliğin sebebi merak edilmektedir. Jandarma teşkilatının eksikliklerini üç maddede özetlemiştir. Personel yetersizliği, maaş adaletsizliği ve teşkilat emrine verilen motorlu taşıt, telefon ve karakol binalarının eksikliğidir. Bora, hükûmetten bu adaletsizliğe çözüm bulma çağrısı ile konuşmasını sonlandırmıştır.⁵⁵⁷

Bora'nın ardından söz hakkı CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e verilmiştir. Gülek, konuşmasına ülke genelindeki kaçakçılık faaliyetlerini ele alarak başlamıştır. Kaçakçılığın ülke genelinde yaygınlaştığını söyleyen Gülek'e göre, özellikle ülkenin güney kesiminde bu faaliyetler daha yoğun yaşanmaktadır. Buralarda kaçakçılık Antep fıstığı ve hayvan kaçakçılığı şeklinde cereyan etmektedir. Ülke genelinde et sıkıntısının çekilmesinin ana sebebi tüketimin artması değil kasaplık hayvan kaçakçılığından kaynaklanmaktadır. Kaçakçılığı önlemek adına hükûmet tarafından alınan mayınlı önlemleri eleştiren Gülek'e göre kaçakçılığı önlemek için mutlaka tedbirler alınmalıdır. Bunun önlenmesi adına sınır bölgelerine mayın döşenmesi bölge halkını sıkıntıya sokmuştur. Kaçakçılığı önlemek mayın döşemekle sonlandırılmaz. Bunun asıl sebebi iktisadidir. Yani bunun önüne geçilmek için iktisadi ve mali önlemler alınması şarttır.⁵⁵⁸

Kasım Gülek'in bu eleştirisine karşı söz isteyen Başbakan Adnan Menderes güney sınırlarında meydana gelen kaçakçılığın önlenmesi adına cesurca tedbirler aldıklarını dile getirmiştir. Menderes'e göre aldıkları bu tedbirler muhalefet tarafından istismar edilmektedir. Ancak partiler arası menfaatler ülke menfaatlerinin daima altındadır.⁵⁵⁹ Menderes ülkenin güvenliğinin söz konusu olması durumunda aldıkları tedbirleri, günlük parti menfaatleri içerisinde kullanmayacaklarını ve ülke menfaatlerinin kendileri için birinci derece öncelik olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Menderes'ten sonra sözü CHP Tokat milletvekili Şahap Kitapçı almıştır. Kitapçı konuşmasının büyük bir bölümünü “marazi” bir dert

557 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.596.

558 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.597.;

559 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.598.

olarak nitelendirdiği polis ile jandarmanın birleştirilmesi konusuna ayırmıştır. Kitapçı, bu konu ile ilgili Dahiliye Vekili'nin fikrini de merak ettiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Kitapçı, polis ile jandarmanın özlük hakları bakımından eşit olmadığını ve bundan dolayı jandarmanın görevini layıkıyla yapamadığını dile getirmiştir.⁵⁶⁰ Kitapçı'nın sorularını yanıtlamak için söz alan Namık Gedik, meselenin çok haklı olarak söylendiğini ve polis ile jandarmayı kendilerinin de birleştirmek istediklerini ifade etmiştir. Ancak şu anki maddi imkansızlıklar ya da diğer farklı mevzuat sorunları nedeniyle çok uzun zamandan beri konuşulan, tartışılan bir mesele olan jandarma ve polisin birleştirilmesi konusunun kısa vadede çözülemeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁶¹ Daha sonra Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi ile alakalı oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁶²

2.1.3. 1959 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri

2.1.3.1. Dahiliye Vekaleti Bütçe Görüşmeleri

1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçe görüşmeleri bir önceki yıl görüşmelerinde olduğu gibi tartışmalı geçmiştir. Bu tartışma daha bütçe komisyonundaki görüşmelerde kendisini göstermiştir.⁵⁶³ Komisyonunda tartışmalar içerisinde çıkan tasarı, görüşülmek üzere Meclis Genel Kurulu'na getirilmiştir. Bu bağlamda görüşmelerde ilk sözü CHP Meclis Grubu adına Ankara Milletvekili Avni Doğan almıştır. Doğan'a göre 1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçesi ile geçen yılki bütçe karşılaştırıldığında, karşılıklarına 70 küsur milyonluk bir fazlalık çıkmaktadır. Aradaki farkın bu kadar fazla olması şaşırtıcıdır. Bu artış, Vekaletin şiddetle ihtiyaç duyduğu bir ihtiyaç değildir. Daha sonra konuyu kolluk kuvvetlerinin ıslahına getiren Doğan'a göre, hükümetin vaatlerinde zabıta ile ilgili düzenleme noktasında herhangi bir adım atılmamıştır. Oysaki DP muhalefet yıllarında zabitanın ıslahı hakkında millete taahhüt vermiştir. Sayısal açıdan gerek jandarma gerekse polis zayıf durumdadır. Bu

560 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.599-600.

561 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.600.

562 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.603-604.

563 "İçişleri Bütçesi Karşılıklı Küfürler İçerisinde Konuşuldu", **Akşam**, 4 Ocak 1959, s.1.

nedenle bu konu Dahiliye Vekaleti'nce ele alınmalıdır. Polisin vatandaş karşısında çizdiği imaj cop ve dipçikten ibarettir. Dahiliye Vekaleti bir an evvel polisi bu imajından kurtarmalıdır. Zabıta vatandaşla karşı her zaman kanunlar dairesinde mülaki olmalıdır.⁵⁶⁴

Daha sonra kürsüye CHP Hatay Milletvekili Ahmet Sırrı Hocaoğlu gelmiş ve ülke genelinde can ve mal emniyetinin yokluğundan söz etmiştir. Dahiliye Vekili'nin görev alanına giren bu konu ile alakalı olarak Hocaoğlu, İstanbul gündeminde olan istimlak konusundan örnek vererek konuya açıklık getirmek istemiştir. Ona göre Anayasada hiç bir vatandaşın mal devletçe, parası verilmediği takdirde kamulaştırılamayacağı halde İstanbul'da birçok vatandaşın gayrimenkulü ücreti verilmeden istimlak edilmiştir. Hocaoğlu bu düşüncesini, "Bugün İstanbul'da resmi ağızların beyanlarına göre, 100 milyon liraya yakın istimlak bedeli ödenmemiştir. Ama bu vatandaşların malları alınarak yıktırılmıştır."⁵⁶⁵ ifadeleri ile açıklamaya çalışmıştır. Hocaoğlu buradan hareketle mal güvenliğinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Ancak Gedik bu konu ile alakalı olarak yaklaşık 1 ay önce Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri dolayısı ile yapmış olduğu konuşmasında, "Gayrimenkulü istimlak edilen vatandaşlardan, istimlaklerin kanunsuzluğu hakkında bir şikayet alınmamıştır."⁵⁶⁶ ifadelerini kullanmıştır. Daha sonra sözü mayınlı arazilere getiren Hocaoğlu, yaklaşık 900 km uzunluğundaki güney sınır hattı boyunca genel güvenlik amacıyla mayınlı arazi meydana getirmek için bölge halkından yüzlerce km'lik toprağın devlet tarafından karşılıksız olarak alındığını iddialarına eklemiştir. Bu durum karşısında mal emniyetinden söz etmenin olanaksız olduğunu vurgulayan Hocaoğlu, sadece mal emniyeti değil güney bölgelerinde can emniyetinden de söz etmenin güç olduğunu dile getirmiştir. Hatay'ın Reyhanlı ilçesinin 60 km'lik sınır çevresinde bir senede öldürülen vatandaş sayısı 18'dir. Bunlar kaçakçı oldukları iddiasıyla öldürülmüşlerdir. Ancak bunlar arasında kaçakçı olmayan insanlar da mevcuttur. Bu nedenle bu durumun derhal araştırılarak sorumlulardan hesap sorulması gerekmektedir.⁵⁶⁷ Hocaoğlu anayasada teminat altına

564 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1237.

565 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1240.

566 "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

567 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1240.

alınan can ve mal güvenliği konusunda genelde hükûmeti, özelde ise Dahiliye Vekaleti'ni eleştirmiştir.

Muhalefet Vekillerinin (sadece CHP Milletvekilleri) konuşmalarını tamamlamalarının ardından Meclis kürsüsüne DP Meclis Grubu adına Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu gelmiştir. Kirişçioğlu sözlerine Dahiliye Vekaleti ve ona bağlı olarak çalışan tüm kolluk kuvvetlerine teşekkür ederek başlamıştır. Konuşmasının çoğunluğunu, CHP'li vekillerin iddialarının mesnetsizliğine ayıran Kirişçioğlu'nun ardından söz hakkını CHP Malatya Milletvekili Nurettin Akyurt almıştır.⁵⁶⁸ Akyurt, Dahili politikayı ilgilendiren en önemli konunun antidemokratik kanunlar olduğunu vurgulayarak Mecliste yeni bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. İdare amirlerinin, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri üzerinde baskı ve şiddet politikası güttüğünü iddia eden Akyurt, konu ile ilgili Dahiliye Vekaletini suçlamıştır. Sözlerine devam eden vekil, 6-7 Eylül olaylarından bahsederek yaşanan büyük hadiselerde faili meçhullerin halen çözülmemiş olmasını eleştirmiştir. İktidarın DP mensubu vatandaşları kayırcı, muhalefet mensubu vatandaşları ise dışlayıcı bir politika yürüttüğünü ifade eden Akyurt'a göre, Türkiye'de idare amirlerinin tutum ve davranışları her geçen gün kötüye gitmektedir. Vatandaşlar arasında eşit muamele yerine DP'lileri kayıran ve muhalefeti dışlayan bir anlayışa doğru gidilmektedir. Bunda Dahiliye Vekaleti'nin de payı vardır. Bunun en güzel örneği Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun uygulamasında yaşanmaktadır. DP mensuplarına bu kanun uygulanmazken, muhalefete kanun suiistimal edilerek uygulanmaktadır.⁵⁶⁹ Akyurt çifte standardın varlığını ima etmeye çalışmıştır.

Muhalefetin bu iddialarına karşı son olarak Genel Kurul kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik çıkmıştır. Gedik, kolluk güçlerine karşı yapılan eleştirilere karşılık yabancı uzmanlardan birinin Türkiye ziyareti sırasında elde ettiği izlenimlerini dile getirmiştir. Bu bağlamda Gedik, daha önce Bütçe encümeni görüşmelerinde⁵⁷⁰ de söylediği gibi,

568 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1241-1243.

569 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1244.

570 Gedik, Asayiş hizmetleri ile ilgili Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında da benzer şeyler söylemiştir. Bu bağlamda Encümen görüşmelerinde Gedik, son altı yılın istatistiklerini vererek ülke genelinde faili meçhul kalmış olan cinayet ve hırsızlık olaylarının gün geçtikçe azalma gösterdiğinin altını çizmiştir. Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

muhalefetin bu yöndeki iddialarını yabancı uzmanların gözünden çürütmeye çalışan şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu mütehasşis memleketimizin en uzak köşelerine kadar yapmış olduğu bir seyahatten sonra, avdetinde müşahedelerini bize bildirirken aynen şunları ifade etti: ‘Ben vilayetlerinizi gezdim. Bu geniş memleket sathına dağılmış olan emniyet ve asayiş kuvvetlerinizi vazife başında imkanlarıyla, teçhizatıyla gördüm. Asayiş rakamlarınızı tetkik ettim. İftiharla her yerde ifade edebilirsiniz ki, mevcut imkanlarınız ve içinde bulunduğunuz şartlara göre, elinizdeki rakamlar her yerde göğsünüzü gere gere ifade edebileceğiniz kadar lehinizedir.’”⁵⁷¹

Ayrıca eldeki tüm imkansızlıklara rağmen, mevcut asayiş ve emniyet rakamlarının millet olarak iftihar edilebilecek bir seviyeye ulaştırmanın altını çizmiştir. Polis ve jandarma eğitimleri ile ilgili olarak açıklama yapan Gedik’e göre, kolluk kuvvetleri ile ilgili tüm eksiklikler telafi edilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan vasıflı emniyet mensubu yetiştirmek için çalışmalar tüm hızıyla devam etmektedir. Son yıllarda kapalı halde bulunan birçok polis koleji 1959 itibariyle açılmaya başlanmıştır. Öte yandan Jandarma teşkilatı içerisinde yer alan kadro boşluğu da doldurulmaya çalışılmaktadır. Bunun önüne geçilebilmek için 1959 içerisinde Jandarma Harp Okulu’nun açılması planlanmaktadır. Jandarma teşkilatının subay kadrosu bu yeni kurulacak okul sayesinde karşılanmaya çalışılacaktır. Ayrıca zabitanın kalitesinin artırılması amacıyla Amerika, Fransa, İngiltere ve Almanya’ya staj yapmak için personel gönderilmiş ve bu personeller peyderpey Türkiye’ye dönmeye başlamışlardır.⁵⁷²

Daha sonra sözü CHP Hatay Milletvekili Hocaoğlu’nun mayınlı arazi eleştirisine getiren Gedik, güney sınırlarında yaklaşık 1100 km’lik bir alanda memleketin huzur ve güvenliği için bu tedbirleri almaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla muhalefetin hemen hemen her defasında yapmış olduğu mayınlı arazi eleştirisine, olaya bir beka müdafaası gözüyle baktığı için olumsuz yanıt vermiştir. Hocaoğlu’nun kaçakçı olduğu için 14 kişinin öldürülmesi iddiasına karşı bu iddiayı

571 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1245.

572 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1246.

doğrulayan ve güvenlik güçlerinin, kanunlar dahilinde üzerine düşen vazifeyi yaptıklarını dile getiren şu açıklamayı yapmıştır:

“Hatay vilayeti hududu içinde, hududu zorla aşmak isteyen 14 kaçakçı, kaçakçılığın menî ve takip ile vazifeli birliklerimiz tarafından, müsademeye (çatışma) tutuşmak suretiyle, öldürülmüşlerdir. Bu, onların vazifesiydi. Biz geçen sene 210 küsur km.lik bir sahayı mayınlamıştık, bu sene bu sahayı 500 km.ye çıkardık. Önümüzdeki sene bu bölgeyi, boydan boya, içeriden dışarıdan gelecek her türlü tehde karşı mayınlamış bulunacağız.”⁵⁷³

Zira Gedik’in ifadesinden anlaşılacağı üzere olay bir çatışma sonucunda meydana gelmiştir. Dahiliye Vekili burada kaçakçılığı önlemekle görevli kolluğun kendisine karşı silah kullanmak sureti ile yapılan bir saldırıya karşı kendini savunmak zorunda olduğu gerçeğini hatırlatmak istemiştir. Gedik, ayrıca burada mayınlanan arazilerin istimlak bedellerinin vatandaşa ödendiğinin de altını çizmiştir. Daha sonra çeşitli vekillerin yapmış olduğu konuşmalarından 1959 yılı Dahiliye Vekaleti bütçesi oya sunulmuş ve TBMM’de yapılan oylama neticesinde oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁷⁴

2.1.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü-Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri ve Meclis Görüşmelerinde, Kolluk Kuvvetleri Tartışması

1959 yılı Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri münasebeti ile TBMM’de yapılan oturumda ilk sözü CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley almıştır. Konuşmasına başlayan Güley, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinin 1950’de 34 küsur milyon iken, 1959 bütçesinde bu rakamın 107 küsur milyona çıktığını dile getirmiştir. Bütçedeki bu artışı ise “Hükümet, memleketi bir anarşi manzarasında görüyormuş gibi, her sene kabaran bir Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesi ile karşımıza geliyor.”⁵⁷⁵ ifadeleri ile eleştirmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı bütçesinde de artışın olduğundan yakınan Güley’e göre hükümetin iç

573 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1248.

574 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1263.

575 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1264.

emniyet masraflarının günden güne artması düşündürücüdür. Bu durum Türkiye'nin huzur ve asayişinin gittikçe bozulduğuna işarettir.⁵⁷⁶ Güley iki kurumun bütçelerindeki artıştan rahatsızlık duyduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Burada, 1950 ile 1959 yılı bütçelerinin karşılaştırılması yapıldığı unutulmaması gerekir. Aradan geçen 9 senede nüfusun artış oranı da hesaba katıldığında suç oranlarındaki artışın, nüfus oranındaki artışa paralel olarak artış gösterebileceği unutulmamalıdır. Ayrıca değişen dünya şartlarında teknolojik gelişmeler de aynı oranda ilerleme kaydetmektedir. Bu açıdan bakıldığında, suç ve suçluların aydınlatılması için emniyet teşkilatı da teknolojiye yararlanmakta ve bu anlamda teknolojik aletlere ve gelişmelere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, teknolojik seviyenin belirli bir oranda korunmasının bir maliyetinin olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. Yani kurumların bütçelerini arttırmalarına tek taraflı bir açıdan bakmak realite ile pek uyum sağlamamaktadır.

Güley'in ardından Meclis kürsüsüne DP Kocaeli Milletvekili Sadettin Yalım gelmiştir. Yalım, konuşmasına hem vatandaş hem de mebus olarak iftihar etmekte olduğu emniyet teşkilatı mensuplarına teşekkür ederek başlamıştır. Ancak sözlerine devam eden Yalım, emniyet teşkilatının politik işlerde kullanıldığını ifade ederek Meclis içerisinde yeni bir tartışma başlatmıştır. İşin ilginç tarafı ise böyle bir iddianın iktidar partisine mensup bir vekil tarafından gündeme getirilmiş olmasıdır. Yalım'a göre, zabıta il merkezinde idare amirleri eliyle baskıya maruz kalmaktadır. Coplarla kongrelere girerek toplantılar dağıtılmaktadır. Yalım bunlar arasında DP Kongrelerinin olduğunu da dile getirmektedir.⁵⁷⁷ Dahiliye Vekili'ne hitaben, polisin DP kongresine girerek katılımcıları tedirgin ettiğinden söz etmektedir. Bu durumu ilginç kılan şey ise genellikle muhalif parti toplantılarının polis tarafından kontrol altına alınmak istenildiği şeklindeki algının yaygınlığıdır. Yalım'ın bu iddiasına karşılık söz hakkı Dahiliye Vekili Namık Gedik'e verilmiştir. Gedik, Yalım'ın bu iddiasını doğrulamıştır. Polis, Yalım'ı asla takip etmemiştir ve edemez. Gedik, "Ben emir verdim. Demokrat Parti Kongresi de olsa, kanunsuz yapıldığı takdirde, mutlaka müdahale edeceksiniz dedim polise"⁵⁷⁸ ifadelerini kullanarak siyasi parti toplan-

576 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1264.

577 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1265.

578 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1265.

tılarının sanılan algının aksine iktidar ya da muhalefet olsun tümüyle denetimleri altında olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda o günün şartları düşünüldüğünde Dahiliye Vekili'nin ayırım yapmaksızın tüm partiler üzerinde kanunları uygulamak istemesi bir çok kişiye şaşkınlık uyandıran bir hareket olarak algılanmış olabilir. Ardından, Emniyet Genel Müdürlüğü 1959 yılı bütçe oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁷⁹

Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmelerinin ardından, Jandarma Genel Komutanlığı bütçe görüşmelerine geçilmiştir. Bütçe görüşmeleri ile ilgili söz alan CHP Sivas Milletvekili Halim Ateşalp, Jandarma içerisinde duyulan personel ihtiyacından bahsederek konuşmasına başlamıştır. Ateşalp, jandarma teşkilatını şu haliyle bir sorun olarak gördüğünü ima ederek bu sorunun eleman eksikliğinden ziyade kalifiye ve nitelikli personel eksikliğinden kaynaklandığının altını çizmiştir. Bu bağlamda kendi seçim bölgesinden örnek veren Ateşalp, Sivas'ın birçok ilçesinde jandarma kumandanının olmadığını ve ilçelerin jandarma çavuşlarıyla idare edildiğini dile getirerek⁵⁸⁰ nitelikli personel ihtiyacına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra ülke genelinde asayiş alanında sıkıntı yaşandığına dikkat çeken Ateşalp'a göre faili meçhul olaylar yaşanmaktadır. Hadiselerden bazıları doğrudan Dahiliye Vekili'ne söylemiş olmasına rağmen herhangi bir çözüm bulunamamıştır. Bu nedenle memlekette asayişin berkemal olduğuna inanmak güç bir hal almıştır.⁵⁸¹ Namık Gedik, Sivas'a geldiği zaman dilimlerinde bu ilin asayiş işleri ile meşgul olmak yerine, Sivas DP il ve ilçe teşkilatlarının kurulması ile alakadar olmuştur. Ateşalp, "Gönül arzu ederdi ki, Sayın Dahiliye Vekili asayişsizlikten, hayvan hırsızlığından şikayette bulunan vatandaşların dertlerini dinlesin ve bunlara bir çare bulsun. Fakat maa-lesef bunlarla hiç meşgul olmamıştır. Bu istikametteki hareketi vatandaşın teessürünü mucip olmuştur."⁵⁸² diyerek Dahiliye Vekili'ne karşı

579 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1270.

580 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1271.; Jandarma ve polislin çalışma şartları, özlük işleri ve yetersiz sayısı iddiaları ile ilgili Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında Gedik'in beyanati için Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

581 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1271.

582 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1272.; CHP'li vekilin Dahiliye Vekili Gedik'in hırsızlık ve asayişsizlikten şikayette bulunan vatandaşların dertlerini dinlemediği yönünde yaptığı şeklindeki eleştirisinden bir ay sonra 30

yönelttiği eleştirilerini devam ettirmiştir. Ardından yapılan oylama neticesinde bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁵⁸³

Güvenlik güçlerinin vatandaş ile olan ilişkileri her dönem için çok hassas bir çizgide ilerlemiştir. Zira kolluğun vatandaşla olan iletişiminde meydana gelen en ufak bir aksaklık dönem basını için her zaman ilgi uyandıran haberler kategorisine girmiştir. Basın için önemli olan bu haber türü muhalefet için de iktidarı sıkıştırmak adına önemli bir malzeme olmuştur. Bu durum geçmişte de bu şekildedir, bugün de güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda 9 Ocak 1959'da yapılan Meclis oturumunda, Mardin CHP Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın kolluk kuvvetleri ile ilgili şikayetler konusunu gündeme getirmesi Meclis içerisinde kısa süreli tartışmaya neden olmuştur.⁵⁸⁴ Arıkan'ın açtığı tartışma üzerine muhatabı olan Gedik iddialar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Gedik'e göre 1957 genel seçimlerinden 30 Haziran 1958'e kadar Mardin Polis ve Jandarma Karakollarında 88 dövülme şikayeti alınmıştır. Bu şikayetlerin 27'si polis karakolu içinde 12'si dışında, 46'sı Jandarma karakolu içerisinde, 3'ü dışında olduğu iddiası ile müracaat alınmıştır.⁵⁸⁵ Emniyet mıntıkasında meydana geldiği iddia edilen 39 müracaattan 23'ü hakkında takipsizlik kararı verilmiş, 15'i hakkında ise kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir. 1 hadise hakkındaki muhakeme Mardin'de devam etmektedir. Jandarma bölgesinde gerçekleştiği iddia edilen 49 hadiseden 8'i hakkında lüzumu muhakeme, 41'i hakkında ise kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir. Özetle Jandarma ve emniyet mıntıklarında 88 dövülme hadisesinden, 79'u hakkında adli ve idari makamlarca takipsizlik ve kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir. 9 iddia hakkında ise mahkeme devam etmektedir.⁵⁸⁶

Arıkan bahse konu hadiseler içerisinde düşmana dahi yapılamama-

Mart 1959 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'in damadının evine hırsız girdiği haberi basına yansımıştır. Haberde, hırsızın büfedeki içkiyi de içtiğinin belirtilmesi ise ilginçtir. Bkz. "Dün, Dahiliye Vekili'nin Damadının Evi Soyuldu", **Yeni Sabah**, S 7211, 30 Mart 1959, s.1.

583 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 7, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1272-1274.

584 CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Şifahi Sorusu için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.382.

585 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.382-383.

586 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.383.

yacak davranışların yer aldığı iddia etmiştir. Arıkan'a göre, Feyyad Gölbaşı ismindeki bir vatandaş Mardin-Nusaybin yolunda meydana gelen otomobil hırsızlığı hadisesi sonucunda emniyetçe İzzet Paşa Karakolu'na götürülerek jandarma tarafından üç gün dayak yemiştir. Bu konu ağır ceza mahkemesine intikal ettiği halde sorumlular hakkında hiç bir takibat yapılmamıştır. Yine Gercüş'te, İbrahim Kaya isimli bir vatandaş kendisini darp eden jandarma çavuşunu şikayet ettiği gerekçesiyle jandarma karakoluna götürülerek burada kendisine dayak atılmıştır. Bu olay mahkemeye taşınmış ancak sorumlular hakkında hiç bir takibat yapılmamıştır.⁵⁸⁷ Böylece Arıkan, Vekaletçe kolluk kuvvetlerinin korunduğunu iddia ve ima etmiştir.

2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş

2.2.1. Dokuz Subay Olayı, Namık Gedik ve Hükûmetin Tavrı

DP 1950'de iktidara gelmesinin ardından, ülke içerisindeki kurum ve teşkilatlara tam manasında egemen olmak ve otoritesini güçlendirmek için bazı adımlar atmıştır. Atılan bu adımlar içerisinde orduda yapılan düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda 6 Haziran 1950'de ordunun üst düzey yöneticileri arasında değişiklik yapılarak 15 general ve 150 albay görevden alınmıştır. DP iktidarı tarafından yapılan bu değişiklik ordu içerisinde ister istemez bir huzursuzluk yaratmıştır. Aslında bu huzursuzluğun nedenleri arasında devlet yönetiminin başındaki isimlerin asker kökenli olmayışının da önemli bir yeri vardır. Zira ordudaki alışılmışlıklar bu dönemde ters düz olmuştur. 1950'de sadece iktidar değişikliği yaşanmamış bunun yanında, ülke yönetimi asker kökenli kişilerden sivillerin egemen olduğu bir yönetim anlayışına geçmiştir. Netice itibari ile geleneksel askeri hiyerarşi anlayışı ile çalışan ordunun, uzun yıllar sonra sivil bürokratlardan talimat alma dönemini çok fazla içine sindirdiği söylenemez. Bu süreç içerisinde ordu ile hükümet arasında süren çekişme 1957 yılına kadar çok fazla gün yüzüne çıkmamıştır.⁵⁸⁸

V. Menderes Hükûmeti görevine başladıktan kısa süre sonra ordu

587 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.383.

588 Mehmet Özsakallı, *Yassıada Yargulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009, s.23-25.

içerisinde çeşitli birliklerde görev yapan Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfırat ve emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'ın içinde bulunduğu bir grup,⁵⁸⁹ özellikle 1957 seçimlerinin ardından kendi düşüncelerine göre Türkiye'de uygulanan baskıcı politikalara karşı bir araya gelmişlerdir. Bu sırada grup üyelerinden Yarbay Faruk Güventürk'ün, Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin⁵⁹⁰ ile görüşme yaptığı, hatta kendisinin yapacakları darbeye lider olması konusunda teklif sunduğu iddia edilmektedir.⁵⁹¹ Ancak Şemi Ergin bu teklifi reddetmiş, kendisine böyle bir teklif geldiğini de Menderes'e söylememiştir.⁵⁹²

Bu grup içerisinde sonradan bir anlaşmazlık baş göstermeye başlamıştır. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ihbar edileceğini düşünerek diğerlerinden önce grubu Menderes'e deşifre etme kararı almıştır. Samet Kuşçu 23 Aralık 1957'de, DP Milletvekili Mithat Perin ve DP'ye yakınlığı ile bilinen Tümgeneral Kazım Demirkan ile irtibat kurmuş ve bu kişileri bilgilendirmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Kuşçu bu ihbarı doğrudan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yapmıştır.⁵⁹³ Samet Kuşçu'nun aktardığı bilgiler doğrudan Menderes'e ulaştırılmıştır.⁵⁹⁴ Menderes, İstanbul'da bulunan Namık Gedik'e, Samet Kuşçu'yu bizzat dinlemesi talimatını vermiştir. Ayrıca Kuşçu'nun dinlenmesi sırasında Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin'i de uçakla İstanbul'a göndermiştir. Ardından Namık Gedik, Şemi Ergin ve Kazım Demirkan'ın⁵⁹⁵ da katılımıyla ihbarcı Samet Kuşçu dinlemeye alınmıştır. Kuşçu, planladıkları darbe

589 "Samık Subaylar Kimlerdir", **Akşam**, 27 Mayıs 1958, s.5.

590 Şemi Ergin 1913 yılında Gebze'de doğdu. Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Eskişehir Hakim muavinliği Ankara, Manisa ve Aydın Cumhuriyet Savcı yardımcılığı yaptı. Bir süre serbest avukatlık yaptıktan sonra, IX., X., ve XI. dönem DP Manisa Milletvekili seçildi. Bkz. Sinan Demirbilek, **Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada**, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak 2012 ,s.146.

591 Mithat Perin, **Menderes'i Kim Astırdı**, Dünya Yayınları, İstanbul 1995, s.33.

592 Demirbilek, **a.g.e.**, s.146.; Özsakallı, **a.g.t.**, s.27; Rıfkı Salim Burçak, **On Yıllık Anıları (1950-1960)**, Ankara 1998, s.535.; Gündüz, **a.g.t.**, s.184.

593 Süleyman Güngör, **Muhalefette CHP**, Alternatif Yayınları, Ankara, 2004, s.507.; Doğan Yurdakul, F. Cengiz Erdiñç, **Adalet Savaşçısı Menderes'in Avukatı Burhan Apaydın'ın Anıları**, İstanbul 2012, s.141.

594 Özsakallı, **a.g.t.**, s.27.

595 Kuşçu'nun ihbarda bulunduğu kişi.

teşebbüsünü ayrıntı vererek anlatmıştır.⁵⁹⁶ Plana göre Cumhurbaşkanının Şale Köşkü'nde basılması esnasında Başbakanın odasına elinde tabancayla girerek birisi sıkıyönetimin ilan edildiğini tebliğ edecektir. Başbakanın mukavemet göstermesi zor kullanarak engellenecektir. Bu plana göre, İstanbul radyoevi ve elektrik fabrikası ele geçirilecektir. Ayrıca Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanının ağzı ile İstanbul'da toplantıya davet edilecek ve talimat gereği Yeşilköy Havalimanına inen tüm kabine üyeleri tutuklanacaktır.⁵⁹⁷

Dinlenmesinde bizzat bulunan Namık Gedik, Kuşçu hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre iki yabancı dil bilen ve genel kültürü yüksek bir insan olan Samet Kuşçu suikast teşebbüsünün içerisinde yer almaktadır. Ancak Kuşçu, plan içerisinde yer alan arkadaşlarından Yüzbaşı Kazım'ın Ankara'ya gelmesinden şüphelenerek kendisinin ihbar edileceğinden korkmuştur. Bu nedenle Kazım'dan önce davranarak planı yetkililere söylemek istemiştir.⁵⁹⁸ Namık Gedik'e göre Kuşçu'yu ihbarda bulunmaya sevk eden diğer bir gelişme ise grup içerisindeki CHP İstanbul milletvekili adayı Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'ın hükümet tarafından sıkı takip altında tutuluyor olmasıdır. Bu takip Samet Kuşçu'nun kuşkularının artmasına sebep olmuştur. Gedik'e göre, Samet Kuşçu bilgileri hükümete herkesten önce haberdar etmek sureti ile kendinin kurtarmaya çalışmıştır. Diğer taraftan Burçak'a göre Namık Gedik, Samet Kuşçu'nun Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin'in çok güvendiği birisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu da Namık Gedik'in, Şemi Ergin'e karşı bir şüphe duyduğu ihtimalini düşündürmektedir.⁵⁹⁹

596 Akis Dergisi'ne göre, Şemi Ergin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Saat 10'da Şale Köşkü'ne vardım. Beni Başyaver Faik Bey karşıladı ve bir odaya aldı. Uzun bir müddet bekledim. Nihayet çağırdılar. Reisicumhur ve Başvekil odada yalnızdılar. Ben de oturdum. Başvekil bana, Binbaşı Samet Kuşçu nasıl adamdır diye sordu. Fikrimi söyledim, kıymetli bir kişidir dedim. O zaman Başvekil, ordu içerisinde bir isyan ve hükümeti devirme teşebbüsü olduğunu ifade etti ve bunun Samet Kuşçu tarafından ihbar edildiğini söyledi. İhbar evvela İstanbul'un eski merkez Kumandanı Tümgeneral Kazım Demirkan'a yapılmış. Dahiliye Vekili Namık Gedik muhbirin dinlenmesi için beni bekliyormuş. Bu sebeple beni Ankara'dan davet etmişler. Namık Gedik vilayetten çağırıldı. Onun yanında hadiseyi bir kere daha tezekkür ettik. Ben ve Dahiliye Vekili Namık Gedik, Reisicumhur ve Başbakanın yanından ayrılarak Vilayete gittik. Binbaşı Samet Kuşçu'yu çağırarak dinledik. Sivil elbise giymiş geldi. Telaşlı ve heyecanlıydı. Ordu içinde bir hareket olduğunu anlattı." Bkz. "Bir Vesika Şemi Ergin 9 Subay", **Akis Dergisi**, Sene:6, C XIX, S 323, 21 Ekim 1960, s.26-27.

597 Burçak, a.g.e., s.528.

598 Burçak, a.g.e., s.528.

599 Burçak, a.g.e., s.529.; " Tahkikat Komisyonu üyeliği görevinde bulunmuş DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu, Şemi Ergin ile ilgili; " 9 Subay hadisesi ortaya çıkarıldığı zaman, meseleyi ört bas etme gayretleri dikkatleri üzerine topladı. Kendisine yapılan ihbarları

Basında yer alan Şemi Ergin'e ait vesikada, Cumhurbaşkanı Bayar ile konuyu görüşmek için Namık Gedik'in de bulunduğu bir ortamda yaşananlara yer verilmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı olayların ört bas edilme gayreti içinde olduğunu dile getirerek, Ergin'in hadiseye yeterince önem vermediğini ifade etmiştir. Devletin üst kademesi, Şemi Ergin'in olayın kendilerine intikalini geciktirdiğini düşünmektedir. Buna karşın, Namık Gedik'in ise hadiseyi aydınlığa kavuşturmak adına işi sahiplenerek mücadele ettiği gibi bir kanı hakimdir. Bu nedenle Ergin suçlanmaktadır. Aslında Namık Gedik'in meseleye hakimiyetini Şemi Ergin de kabul etmektedir. Onun, "Namık Gedik meseleye tamamen el koymuş, her safhasıyla tamamen alakadardır."⁶⁰⁰ ifadeleri bu düşüncüyü desteklemektedir.

Devlet üst düzey yöneticilerinin haberdar edilmesi ile birlikte harekete geçilerek 26 Aralık 1957'de Samet Kuşçu ile birlikte ihbarda adı geçen subaylar çıkarıldıkları mahkemece suçlu bulunarak tutuklanmışlardır. 17 Ocak 1958'de Milli Müdafaa Vekaleti yazılı bir açıklama⁶⁰¹ yapma gereği duyarak, TSK içerisinde çok sayıda askerin tutuklandığı yönünde algı oluşturulmaya çalışıldığından bahsetmiştir. Yapılan açıklamada böyle bir algının şaibeden ibaret olduğu dile getirilmiştir. Vekaletе göre tutuklanan ordu mensuplarının sayısı 9'dur.⁶⁰² Şahısların yargılanmasına 27 Mayıs 1958'de başlanmıştır. Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım ile Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu isyana teşvikten, Kurmay Albay Naci Akın, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Stajyeri Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfırat, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Ata Tan, Yarbay Faruk Güventürk ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu ise fesat çıkarmak suçundan yargılanmışlardır.⁶⁰³

hasıraltı edip üstelik bir de yurt gezisine çıktığı zaman hayretler son haddini buldu. Meğer adı geçen hükümet darbesi hazırlıklarından haberdar olmuş, hatta kendisine ihtilal liderliği bile teklif edilmiş." ifadeleri ile Ergin'in 9 Subay olayındaki konumunu kendi düşüncesi ile açık bir şekilde ifade etmiştir. Bkz. Nusret Kirişçiöğlü, "Yassıada Kumandanına Cevap Yassıada İmralı Kayseri Gerçekleri 2, Baha Matbaası, İstanbul 1971, s.153.

600 "Bir Vesika Ergin'in Hatıra Defterinden", **Akis Dergisi**, Sene:6, C XIX, S 324, 24 Ekim 1960, s.27.

601 Milli Müdafaa Vekaleti tarafından yapılan açıklama için Bkz. Özsakallı, **a.g.t.**, s.27.

602 Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı**, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 1999, s.263.; "Devam Eden Karanlık", **Akis Dergisi**, 25 Ocak 1958, Sene:4, C 12, S 194, s.4.; Burçak, **a.g.e.**, s.530.; Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C 9, S 1, Nisan/2014, s.60.; Senem Nadar, **Türkiye Cumhuriyeti'nin XXIII. Hükümeti Döneminde Çıkarılan Kanunlar ve Bu Kanunların Çıkarılması Sırasında Yaşanan İktidar Muhalefet İlişkisi**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011, s.21.

603 "Dokuz Subayın Duruşmasına İstanbul'da Başlandı", **Zafer**, 27 Nisan 1958, s.1.

Ancak diğer subaylar beraat edecek, Samet Kuşçu ise iftira suçundan tutuklanacaktır.⁶⁰⁴ Ordu içerisindeki cuntanın varlığı ispat edilemediği için muhbir Samet Kuşçu iftira atmaktan mahkum olmuştur.⁶⁰⁵ DP içerisinde milletvekilliği, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Rıfki Salim Burçak tutuklamalar ile ilgili olarak, “Haber tabiatı ile dehşet vericiydi. Zira Türk ordusunun politika dışında bulunduğu yolundaki kanaatin yanlış ve hatalı olduğunu pek açık bir surette ortaya koymaktaydı. Genç demokrasimizin üzerinde demek ki, ciddi tehlikeler dolaşıyordu... Hani Türk ordusu siyasetin dışındaydı!”⁶⁰⁶ ifadeleri ile o gün yaşadığı şaşkınlığı açık bir şekilde ortaya koymuştur.

19 Ocak 1958’de Çankaya Köşkü’nde Bakanlar Kurulu toplanmış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar toplantının amacını arz etmesi için sözü Başvekil Menderes’e bırakmıştır. Menderes, Üniversiteler Kanununda yapılacak değişikliğin uygulama şekli ve Meclis soruşturmalarından bahsetmiştir. Bayar, Menderes’e darbe teşebbüsünü ima ederek konuyu anlatmasını zira meseleden haberi olmayan vekillerin olabileceğini söylemiştir.⁶⁰⁷ Bayar’ın uyarısı üzerine Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik’i işaret ederek konuyu anlatmasını istemiştir. Namık Gedik seçimlerden kısa süre önce 29 Eylül 1957’de Cumhurbaşkanı İstanbul’dan postalanan imzasız bir mektuptan bahsetmiştir. Bu mektubun sahibi kendisinin Demokrat olduğunu ve yedek subay olarak görev yaptığını belirtmektedir. Mektupta Ordu içerisinde hükûmete karşı bir darbe hazırlığı içinde bulunduğu, bu hareketin içerisinde İstanbul Merkez Komutanı İsmail Hakkı Sokullu’nun da yer aldığı ifade edilmektedir.⁶⁰⁸

Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin, görevinden istifa ederek yerine 19 Ocak 1958’de Bayındırlık Bakanı Etem Menderes getirilmiştir.⁶⁰⁹ Şemi Ergin’in istifasının altında gelişmelerden bilgisi olmasına rağmen

604 Rıfki Salim Burçak, **Türkiye’de Milli İradenin Zaferi**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1994, s.28.; Mehtap Şimşek, **27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007, s.43.

605 Tutar, **a.g.t.**, s.46.

606 Burçak, **On Yılı...** s.526.

607 Burçak, **a.g.e.** s.527.

608 Burçak, **a.g.e.**, s.527.

609 MSB Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.msb.gov.tr/Bakanlar> (15.02.2020)

gereken adımları atmamasının etkili olduğu düşünülmektedir.⁶¹⁰ Dokuz Subay olayından sonra Türkiye'nin komşusu Irak'ta 14 Temmuz 1958'de⁶¹¹ meydana gelen "Hükûmet Darbesi" neticesinde hükûmetin el değiştirmesi, DP kanadında ister istemez bir huzursuzluk yaratmıştır. Zira Dokuz Subay olayı ve daha sonra yaşanan Irak'taki "Hükûmet Darbesi" DP'yi dikkatli olmaya itmiştir.

Yaşanan süreci iyi bir şekilde okuyan bürokratlar olduğu gibi çok da tehlikeli addetmeyen kişilerin de olduğu görülmektedir. Zira Dokuz Subay olayı yargılamaları neticesinde ceza alan tek kişi iftira atmaktan suçlu bulunan ve ordu içerisindeki cunta faaliyetini haber eden Samet Kuşçu olmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki, hükûmet 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin habercisi olan Dokuz Subay olayını çok iyi okuyamamıştır. Zira dönem gazetecilerinden Cüneyt Arcayürek'in, "Olay iyi değerlendirilmiş olsa, 27 Mayıs olmazdı"⁶¹² ifadeleri bu kanaati destekler niteliktedir.

2.2.2. 1957 Seçimleri ve Meclis Tahkikatı Açılma Çabaları

1957 seçimleri neticesinde DP tek başına iktidar olarak mevcut konumunu korurken oy oranlarında bir düşüş yaşamış, buna karşılık CHP ve diğer muhalif partiler ise bir artış yakalamıştır. CHP 1957 genel seçimlerinde usulsüzlük yapıldığını iddia ederek bu konuda mağduriyet yaşadıklarını dile getirmiştir. CHP'nin bu adımı, DP aleyhine bir Meclis tahkikatı açılması girişimidir. Bu noktada CHP Meclis Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, 1957 seçimleri ile alakalı Meclis tahkikatı açılması için birer önerge hazırlayarak TBMM'ye sunmuşlardır. Bu önergelerde cezai, mali ve siyasi sorumluluklarından dolayı Devlet, Dahiliye ve Adalet Vekilleri hakkında Meclis Tahkikatı açılması istenmektedir.

Birinci önergede, "27 Ekim 1957 tarihinde yapılan milletvekilleri seçimi dolayısıyla aşağıda yazılı, cezai, mali ve siyasi mesuliyetleri gerektiren hususlardan dolayı, o tarihteki alakalı Devlet Bakanı, Dahiliye ve Adliye Bakanları ile diğer mesuller hakkında, Anayasanın 46. ve Meclis İçtüzüğü'nün 146. maddeleri gereğince, Meclis tahkikatının açılmasını arz ve teklif ederiz." ibarelerine yer verilmiştir. Bu önerge devlet radyosunun seçim dönemindeki kullanımı, seçim serbestisinin

610 Demirebilek, **a.g.e.**, s.147.; Akkaya, **a.g.t.**, s.42.

611 "Irak Olayları", **Akşam**, 27 Temmuz 1958, s.5.

612 Yurdakul, Erdinç, **a.g.e.**, s.141.

ihlal edilip edilmediği, devlete ait araçların herhangi bir parti adına kullanılıp kullanılmadığını içermektedir.⁶¹³ Seçim Kanununun 1957 seçimleri sırasında tam manası ile tatbik edilip edilmediği ile alakalı olan ikinci önergede kütük yolsuzlukları, idari müdahaleler, radyonun seçim esnasındaki faaliyeti, devlet vasıtalarının ve nüfuzunun kullanılması, siyasi partilerin seçimlerde sarf ettikleri paraların bir kontrole bağlanmamış olması ve mühürlü zarfların selameti gibi konularla ilgilidir.⁶¹⁴

2.2.3. Güneydoğu'da Meydana Gelen Bazı Asayiş Olayları ve Genel Asayişin TBMM'de Yansıması

Muhtelif zamanlarda meydana gelen asayişe müessir fiiller basında hemen kendisine yer bulabilmektedir. Hatta ülkede asayiş sağlanmakla görevli en üst makam olan Dahiliye Vekili doğrudan açıklama yapma gereği duymaktadır. Dahiliye Vekaleti zaman zaman asayiş konuları ile ilgili tebliğler yayınlamıştır. Bu meyanda Diyarbakır'da jandarma kılığına girerek 70 kişinin soyulması ve 100 bin liraya yakın paranın gasp edilmesi konusu önem arz etmektedir. Dönem koşulları dikkate alındığında bu olay üst düzey haber niteliği taşıyan bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Hadiseye dair hem Diyarbakır Valisi hem de Dahiliye Vekaleti bir tebliğ yayınlamıştır.

Diyarbakır Valisi Şevket Kozanalp yedi şahsın soyulduğu ufak çaplı bir gasp hadisesinden bahsederek hadisenin abartılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı konu ile alakalı Dahiliye Vekaleti de bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde, "Diyarbakır-Silvan şosesi üzerinde vaki olan soygun hadisesinde soyguncuların jandarma kılığına girmiş oldukları yalandır. Soyulan yetmiş kişi olmayıp altı kişidir. Soyulan vatandaşlardan alınan eşya ve para 100 bin lira raddesinde olmayıp 650 lira para, 2 saat ve bir adet ruhsatlı tabancadan ibarettir."⁶¹⁵ açıklaması yapılarak basında çıkan haberlerin eksik ve abartılı olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Tebliğin devamında, ülkedeki kolluk kuvvetlerinin yurt içinde asayiş ve güvenliğin sağlanması konusunda özveri içerisinde ça-

613 "CHP Seçimler İçin Dün Meclis Tahkikatı Açılışını Teklif Etti", *Ulus*, 6 Mart 1958, s.1-4.; CHP Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin'in vermiş olduğu birinci önergede belirtilen gerekçeler için Bkz. *BCA* 10-9-0-0 / 296-907-1.

614 "CHP Seçimler İçin", *Ulus*, S 12568, 6 Mart 1958, s.4.; İkinci Meclis Önergesi de, CHP Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin tarafından verilmiştir.

615 "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", *Zafer*, S 3279, 9 Ekim 1958, s.4.

lıştıklarını, basında bir takım konularla ilgili çıkan asılsız haberlerin kamuoyunda üzüntü yarattığı gerçeğini vurgulamıştır. Ayrıca Erzurum ziyaretinden dönen Namık Gedik, konu hakkında bilgi almak için Diyarbakır'a uğrayarak, emniyet yetkililerinden hadise hakkında detaylı bilgi almıştır. Gedik, suçluların kısa bir zamanda yakalanmaları için talimat vermiştir.⁶¹⁶

İktidar ile muhalefet arasındaki en gergin ilişkiler 1958 yılı sonundan 1960'a kadarki zaman aralığında meydana gelmiştir. İktidar ile muhalefeti karşı karşıya getiren en önemli mevzular arasında Dahiliye Vekilinin sorumluluk sahasındaki konular gelmektedir. Bunlar daha çok, partilerin propaganda faaliyetleri sırasında meydana gelmiştir. 1958 yılı Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe görüşmeleri sırasında Diyarbakır'ın asayiş mevzubahis olmuş ve Gedik bu konuda açıklama yapmak durumunda kalmıştır. Buna göre, 1957 içerisinde firar konumunda olan kişilerin yakalanmasına yönelik çalışmalar başlatılmış ve yapılan bu çalışmalar neticesinde yaklaşık 8-10 senedir firari olan kişiler arasında 69 kişi yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir.⁶¹⁷ Öte yandan CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın 12 Aralık 1958'de yapılan Meclis oturumunda, Mardin özelinde ve Türkiye genelinde meydana gelen silahlı soygun hadiseleri hakkında verdiği önerge bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁶¹⁸ Arıkan'ın önergesine konunun muhatabı olan Dahiliye Vekili cevap vermiştir. Gedik'e göre 1954 ile Kasım 1956 arasında, Mardin'de 7 gasp vakiası yaşanmış ve faillerden 11'i tutuklanmıştır. Kasım 1956'dan Nisan 1958'e kadar ise 3 gasp vakiası yaşanmış ve bunlarla alakalı da 4 kişi tutuklanmıştır. Bu gibi hadiselerin önüne geçmek adına özellikle köy yolları üzerinde motorlu, atlı ve yaya devriyelerle önleyici hizmet yapılmaktadır. Ayrıca olayların yoğun yaşandığı yerlere yeni asayiş karakolları açılarak gerekli tedbirler alınmaktadır.⁶¹⁹ Ancak Dahiliye Vekili'nin vermiş olduğu cevap Arıkan'ı tatmin etmemiş ve CHP'li vekil, kendisinin silahlı soygun vakıalarını sorduğunu, Dahiliye Vekilinin ise Gasp vakıalarından bahsettiğini dile getirmiştir. Arıkan'a göre, 1954'de Mardin-Nusaybin yolunda gerçekleşen silahlı

616 "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", *Zafer*, S 3279, 9 Ekim 1958, s.4.

617 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1958), s.599.

618 CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın Önergesi için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima: 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.136.

619 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima: 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.136.; "Dünkü Meclis Müzakereleri", *Zafer*, S 3344, 13 Aralık 1958, s.4.

soygunlar neticesinde üç otomobil soyulmuştur. Ayrıca Mazıdağ'da, Deşi Köyü civarında ve Hop bölgesinde birer soygun vakıası gerçekleşmiştir. Ancak Dahiliye Vekili bu hadiseleri görmezden gelmektedir. Arıkan, "Ben soruyorum Dahiliye Vekili'nden diyorum ki soygunların miktarı bahis konusu olmayabilir bu hadiselerin sebebi nedir? Benim asıl öğrenmek istediğim nokta burasıdır... Soygunculuk ve kaçakçılık hadiseleri birbirlerini kovaladı fakat hiç bir tedbir alınmadı."⁶²⁰ diyerek asıl sorusunun cevabı yerine farklı konulara temas edindiğinden yakınmıştır.

Arıkan özellikle Mardin'de yol kesme ve soygunculuk vakıalarının meydana gelmesinin sebebini burada görev yapan basiretsiz yöneticiler veya bunların eksikliğine bağlamıştır. Bu durumu örnekle açıklamaya çalışan Arıkan, Mardin eski valisi Kamuran Çuhruk'tan bahsederek onun zamanında azimli çalışmaları neticesinde asayişe müessir fiillerin yaşanmadığını dile getirmiştir. Arıkan, "Hudut bölgelerinde Dahiliye Vekaleti'nin dikkatle kontrol etmesi ve oraya tecrübeli idareciler göndermesi şarttır. Bugün Mardin bölgesinde birçok kaymakamlıklar noksandır, kaymakamlıkları Jandarma çavuşları idare ediyor."⁶²¹ ifadeleri ile bu bölgelerde görev yapan yöneticilerin niteliklerine vurgu yapmaya çalışmıştır. Aslında Arıkan'ın bu konuşması Hükûmete bir öneri niteliği de taşımaktadır. Ancak o dönem için iktidar muhalefet ilişkileri o kadar gergin bir süreç içerisinde gitmektedir ki tarafların birbirlerine karşı yapıcı yöndeki eleştirileri bazen yanlış anlaşılabilir. ⁶²²

Arıkan'ın ardından tekrar söz alan Dahiliye Vekili, vekilin söylediği durumların gerçeklik payının olması durumunda kimin ne kusuru varsa Vekaletçe gerekli işlemlerin yapılacağını dile getirmiştir. Arıkan'ın Mardin bölgesi özelinde sormuş olduğu soygun vakıaları konusuna değinen Gedik, Mardin Diyarbakır yolu üzerinde meydana gelen soygunlara karşı hükûmet olarak titizlikle çalıştıklarını ifade etmiştir.⁶²² TBMM'deki asayiş tartışması, Arıkan ile Gedik arasında ikili bir münakaşaya dönüşmüş ve Gedik'in ardından, cevap vermek adına Arıkan söz hakkı istemiştir. Arıkan yanlış giden, aksaklığa uğrayan şeyleri takip etmenin bir muhalefet milletvekili olarak asli görevi olduğunu dile getirmiştir. Dahiliye Vekilini asayişin bozuk olduğu yerlerde idare

620 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 1, İctima: 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.137.

621 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 1, İctima: 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.137.

622 "Dünkü Meclis Müzakereleri", Zafer, S 3344, 13 Aralık 1958, s.4.

amirlerinin yerini değiştirmemekle itham etmiştir.⁶²³ Gedik ise bu iddiaya karşılık idare amirlerinin görev bölgelerinde herhangi bir sebeple mesul olmaları durumunda bunun gereğinin yapılacağını doğru olacağını söyleyerek Arıkan'ın iddiasını yanıtlamıştır.⁶²⁴

Güneydoğu ve Doğu bölgelerinin asayiş konuları 25 Şubat 1960 Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi münasebetiyle yeniden TBMM Genel Kurulu'na taşınmıştır. CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer, Türkiye'de 1959'dan beri özellikle Güneydoğu ve Doğu vilayetlerinde soygun ve hayvan hırsızlığı vakalarının artış gösterdiğine dikkat çekmiştir. Bu durum o dereceye gelmiştir ki, eşkıya yaylada bulunan vatandaşları Temmuzdan itibaren köylerine dönmeye mecbur etmiştir. Devlet zabıtası bu duruma karşı bir önlem geliştirememiştir. Hazer'in bu iddialarına karşı kürsüye Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik'e göre, uzun bir süredir asayiş ve emniyet konularında sıkıntı yaşanan Diyarbakır, Mardin ve Adıyaman'da firari suçluların yakalanması için özel ekipler kurulmuştur. Yapılan bu çalışmalar neticesinde Mardin'de 98 katil faili ele geçirilirken, 231 firari ile ilgili olarak yapılan takipler neticesinde firarilerin 98'i yakalanarak yargıya teslim edilmiştir. Gedik'e göre bu, küçümsenecek bir rakam değildir. Açıklamasına devam eden Gedik, Adıyaman'da 37'si katil suçlusu olmak üzere muhtelif suçlardan 47 kişinin yakalandığını ve böylelikle bölgenin emniyet ve huzura kavuşturulduğunu ifade etmiştir. Gedik, konuşmasını Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kaçakçılığa karşı almış oldukları sıkı tedbirleri dile getirerek bitirmiştir.⁶²⁵

Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri sırasında Namık Gedik, asayiş olaylarını geçmiş dönemlerden örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Gedik asayiş suçlarını iki kategoriye ayırmaktadır. Bunlar asayişe müessir olan ve adi zabıta vakalarıdır. Bu bağlamda 1941-1949 ile 1951-1959 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen asayişe müessir suçların genel toplamı dokuzar yıllık bir kıyaslama ile 1941-1949 senelerinin 15.553'üne mukabil, 1951-1959'da ise 8.705 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla DP döneminde, asayişe müessir suçlarda ciddi manada bir azalmanın olduğu görülmektedir. Aynı azalma oranı asa-

623 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.139.

624 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 6, İçtima: 2, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.139.

625 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 12, İçtima: 8, Kırk Yedinci İnikat (25.02.1960), s.486-488.

yişe müessir olmamakla beraber polisin takibatını gerektiren vakıalar arasında da görülmektedir. Gedik ülke geneli asayişin durumunu dış ülkelerdeki durumla kıyaslama yaparak anlatmaya çalışmıştır. Buna göre Londra'da metropol polis sayısı 20.000'dir. Buna karşılık tüm Türkiye'de aktif polis sayısı 10.000'dir. Londra polisi en ileri teknikleri kullanmasına rağmen 1957'de Londra'da insan soygunculuk 398, dükân soygunculuğu ise 3647'dir. Aynı yıl içerisinde bütün Türkiye'de gasp hadiselerinin sayısı ise sadece 31'dir. Yine 1957'de Londra'da 72.037 muhtelif hırsızlık meydana gelmiştir. Aynı sene Türkiye'de bu miktar ise 11.588'dir. Gedik bu gibi kıyaslamalara Viyana-İstanbul ile Kopenhag-İstanbul örneklerini vererek devam etmiş ve bu örneklerde de İstanbul'un bahse konu şehirlerden iyi durumda olduğunun altını çizmiştir.⁶²⁶

2.3. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde Kamu Düzeninin Korunması

2.3.1. 1957 Seçimleri Sonrası Dahiliye Vekaleti'nin Tutumu, CHP ve Gedik Arasında Yaşanan Münakaşa

1957 seçimlerinin ardından muhalefet ve DP arasında önceki dönemlere göre daha sert ve yapıcılıktan uzak bir münakaşa baş göstermiştir. 1957 seçimlerinde oy oranı düşen DP eski seviyesine ulaşmak adına muhalefete karşı daha sert bir üslup geliştirmiştir. Aynı seçimlerde oy oranını artıran muhalefet ise bu durumu kendince fırsat olarak görmüştür. İktidar partisinin faaliyetlerine karşı daha dikkatli ve daha yüksek sesle denetim yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda 1957 seçimlerinden 1960 Askeri Darbesi'ne kadar çeşitli aralıklarla, büyük çoğunluğunu parti toplantıları sırasında yaşanan kargaşalıkların oluşturduğu muhtelif hadiseler meydana gelmiştir. Muhalif basına göre DP idarecileri 1957 seçimlerinden sonra nasıl bir duruş sergileneceği konusunda ikilemde kalmışlardır. Menderes seçim sonuçları nedeniyle oldukça sinirlidir. Menderes'in arkadaşlarından üçü; Fatih Rüştü Zorlu, Emin Kalafat ve Namık Gedik ise "aşırı sertlik" taraftarıdır.⁶²⁷ Zorlu, Kalafat ve Gedik 1957 seçimlerini idare eden bakanlar olarak görülmektedir.⁶²⁸

626 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 12, İçtima: 8, Kırk Yedinci İntikat (25.02.1960), s.477-478.

627 "Tespit Edilen Taktik", *Akis Dergisi*, 9 Kasım 1957, S 4, C XI, S 83, s.7.

628 "Kabine Meselesi", *Akis Dergisi*, 23 Kasım 1957, S 4, C XI, S 185, s.6.

CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında yaşanan sözlü münakaşa bu duruma örnek olarak gösterilebilir. CHP, seçim sonuçlarından aldığı güç ile DP üzerine eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Günaltay'ın 25 Kasım 1957'de, seçimler sonrasında İstanbul'da meydana gelen olayları kast ederek, iktidar tarafından bir huzursuzluk havası yaratıldığını iddia etmesi, ülkenin iç güvenliğinden sorumlu Dahiliye Vekili'ne söz hakkı doğurmuştur. Seçimlerin üzerinden henüz bir ay geçmiş olması seçimler ile ilgili tartışmaları canlı tutmaktadır. Seçim güvenliğinden Dahiliye Vekili'nin sorumlu olması nedeniyle eleştirilerin hedefinde Gedik yer almıştır. Gedik'e göre, CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay'ın, İstanbul'da kuvvetli bir huzursuzluk havası yaratıldığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. İstanbul'da seçim sonrası bir huzursuzluk havası var ise bu CHP'li politikacıların tutum ve davranışlarından kaynaklanmaktadır.⁶²⁹ Böylece Gedik, seçim sonrası çıkan olayların sebebi olarak muhalefeti işaret etmiş, muhalefetin tahrikleri neticesinde İstanbul ve çeşitli yerlerde bir takım olayların meydana geldiği vurgulamıştır.

Seçim güvenliği ve sonrasında çıkan tartışmalar 4 Aralık 1957'de Başvekil Adnan Menderes'in Hükûmet Programını okuması sırasında meydana gelmiştir.⁶³⁰ Başvekilin programı okumasına müteakip, CHP Grubu adına söz alan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, seçimler ve sonrasında yaşananlar hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, seçim günü ilk saatlerden itibaren yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Her taraftan seçimle ilgili şikayetler gelmekte, kaymakamlar ve nahiye müdürleri seçim sandıklarını müdahale etmektedirler. Ortada bir karmaşa hakimdir. Kimi sandık görevlileri müdahale iddiasıyla hakimlere başvurmakta bazı sandıklar ise "idarenin emrine girmiş" bulunmaktadır. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in valilere bir tamim gönderdiğini iddia eden İnönü, bahse konu tamim ile birlikte DP'nin sandık hareketlerini kendi kontrolüne almak istediğini anlatmaya çalışmıştır.⁶³¹ İnönü ithamları ile Dahiliye Vekili'ni seçimlerde tertip yapmakla suçlamıştır. 1957 genel seçimlerinin Hükûmet merkezinde, Başvekil ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in

629 "Dahiliye Vekilinin Cevabı", *Zafer*, S 2966, 27 Kasım 1957, s.4.; Günaltay'ın bu iddialarına karşı İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlu, "Seçimlerden evvel Günaltay ve arkadaşlarının tehditlerine maruz kaldım. Telefonda beraber suç teşkil edecek sözlere muhatap oldum ve bunları hakimim önüne çıkacak vaziyette tespit ettim." şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bkz. "Nakiboğlu Günaltay'ın İddialarını Cevaplandırdı", *Zafer*, 29 Kasım 1957, s.1.

630 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 1, İçtima: 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.57

631 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 1, İçtima: 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.73.

valiler ile sürekli kurmuş oldukları temas neticesinde idare edildiğini söylemiştir. İnönü, seçimler sırasında Gaziantep'te⁶³² olayların çıktığını ancak neşir yasağı nedeniyle kamuoyunun olaylardan bihaber kaldığını dile getirmiştir. Bahse konu olaylar sırasında hükümet tarafından Gaziantep'e uçaklar kaldırılmıştır.⁶³³ Gedik, Gaziantep olayları ile alakalı İnönü'nün, hükümetin Gaziantep'e olaylar ile alakalı jet gönderdiği iddiasına karşılık şu ifadelerde bulunmuştur:

“Belediyeye gidenler ne yapıyor. Dinleyin; dinleyin. Gaziantep üstüne bu kahraman şehir üstüne jet tayyareleri gönderildi diye buradan zağrı zağrı bağırın İnönü, dinlesin. Bunlar kahramanlığı dillere destan olan ve senelerce Fransızlara karşı koyan ve göğsünü istilaya siper eden ve Türk kahramanlığının sembolü olan bu şehrin belediye binası üzerindeki Türk Bayrağını bu nümayışçiler indiriyor ve Halk Partisi bayrağını çekiyorlar.”⁶³⁴

Basına göre Gaziantep Belediyesi'nde çıkan yangın ile alakalı Yüksek Soruşturma Kurulu sekiz tali ve bir merkez kurulu çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Belediye yangını ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında bağ kurulmuştur. Gaziantep olayları sırasında Adliye binasının Dahiliye Vekili Namık Gedik'in direktifi altında yakıldığı ve beğinin de yanarak öldüğü iddia edilmiştir.⁶³⁵

Daha sonra kürsüye muhalefetin iddialarını yanıtlamak için Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik, konuşmasına İnönü'ye hitaben, Meclis oturumunun ana konusu olan V. Menderes Hükümet Prog-

632 1957 seçimlerinde Gaziantep olayları şeklinde bilenen hadise sırasında, Gaziantep'te sandıklardan çıkan sonuç ile ilgili partililerin itiraz etmeleri ve anlaşamamaları üzerine oylar, tutanaklar ve ilgili belgeler toplanarak, Gaziantep Adliye Binası içerisinde muhafaza altına alınmıştır. Ancak daha sonra Adliyede yangın çıkmıştır. Böylece, başlayan olaylar Gaziantep olayları adı ile anılmıştır. Bkz. Hasan Pulur, “1957 Seçimini Hatırlarsınız”, *Milliyet*, 3 Nisan 2009, (çevrimiçi), [\(http://www.milliyet.com.tr/-----secimini-hatirlarsaniz---/hasan-pulur/yasam/magazinyazardetay/03.04.2009/1078862/default.htm\)](http://www.milliyet.com.tr/-----secimini-hatirlarsaniz---/hasan-pulur/yasam/magazinyazardetay/03.04.2009/1078862/default.htm).(04.09.2019)

633 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 1, İçtima: 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.74.

634 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.111; “Türk Bayrağı Yerine Altıok”, *Zafer*, S 2974, 5 Aralık 1957, s.3.; Gedik, “Biz bunları açıklamadan evvel memlekette yayılmak istenen haber şu idi: Gaziantep'te yüzlerce, binlerce vatan- daş öldürülmüş, tayyareler bombardıman etmişler.” diyerek kendisilerini savunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113.

635 “Gaziantep Olayları Tahkikatında Alınan Neticeler”, *Cumhuriyet*, S 13001, 12 Ekim 1960, s.5.; “Gaziantep Adliyesi'ni Namık Gedik Yaktırması”, *İstanbul Ekspres*, S 3113, 12 Ekim 1960, s.1-5.

ramı dışında konuşmuş olmasının ve hükümet programını yüzeysel bir şekilde geçmiş olmasını eleştirerek başlamıştır.⁶³⁶ 1957 seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı iddialarına karşılık konuşan Gedik'e göre devri sabık yaratmamak için DP 1950 seçimlerinin hesabını sormamıştır. Ancak CHP 1946 seçimlerindeki usulsüzlüğünü kapatmak için 1957 seçim sonuçlarını bahane ederek DP'yi eleştirmektedir.⁶³⁷

Dahiliye Vekilinin muhalif olan bir partiye üye oldular diye insanların kafalarının taşla ezilerek öldürüldüğünü açıklaması, iktidar-muhalefet çekişmesinin geldiği boyutu yansıtmaktadır. Gedik'in sözünü ettiği bu konu Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde cereyan etmiştir. Gedik, bu konuyu Meclis kürsüsünden dile getirirken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kırıkhan'ı kısa bir zaman evvel ziyaret ettim. Seçimlere takaddüm eden tarihten iki gün evvel Hatay mebus adayı bir doktor arkadaşımız, yanında parti ocak başkanımız olduğu halde bir akşam bir ahbabının evini ziyarete gidiyor, gece dönüşünde Halk Partisi Ocağı yolun kenarında. Issız, iki tarafta uzak mesafelerde yanan elektriklerin ışıklarının yetişmediği bir sahada sekiz Halk Partili, bu iki arkadaşımızın üzerine hücum ediyorlar. Mebus adayı arkadaşımızın kendisini zoraki ellerinden kurtarabiliyor. Fakat diğer arkadaşımız gece yarısı, karanlık yerde kafası taşla ezile ezile öldürülüyor.”⁶³⁸

Böylece yaşanan hadise resmi ağızdan Meclis çatısı altında dile getirilmiştir. Dile getirilen hadise demokratik bir idare sistemini benimsemiş olan bir devlette asla görülmemesi gereken bir manzardır. Ancak 1957'de halen yeterince demokratik olgunluğa erişilememiş olduğu gerçeği istenilmeyen hadiseler yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Gedik'e göre Gaziantep olayları İnönü'nün aktardığı gibi değildir. 1957 seçimlerinin ardından resmi netice açıklanmadan Gaziantep'te

636 “Meclisten Notlar”, *Zafer*, S 2974, 5 Aralık 1957, s.4.

637 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.110.; Namık Gedik Meclis görüşmeleri sırasında sözlerinin sık sık alkış vb. şeylerle CHP'li milletvekilleri tarafından kesilmesi üzerine, “Büyük Millet Meclisi'ne katılmak bu Meclisin içinde kavga çıkarmak değil fikirlere hürmet etmektir...Paşanız size bir tek şey öğretmiş hepimizi birden alkışlatmak. Nerede sesini duysanız alkışlıyorsunuz.” ifadelerinde bulunarak tek adamlık kavramına atıfta bulunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.108.; “Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Konuşması”, *Zafer*, S 2974, 5 Aralık 1957, s.3.

638 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.110.

DP'nin seçimleri kazandığı haberleri yayılmıştır. Bu sırada CHP milletvekilleri de şehirde bulunmaktadır. Bu haber nedeniyle CHP'li bir grup, Gaziantep DP binası önüne gelmiştir. Bu sırada DP'liler ile CHP'liler arasında bir arbede yaşanmış ve bu arbede sırasında CHP'lilerden birisinin flamanın tahtası kırılmıştır. Ardından çıkan kargaşayı polis araya girmek suretiyle ayırmış ve neticede bir DP'li gözaltına alınarak mahkemece tutuklanmıştır. Gedik'e göre tutuklanan bu DP'linin tahliye edildiği şeklinde gerçeği yansıtmayan haberlerin yayılması üzerine, 4-5 bin civarında CHP'li hapishaneye (hapishanenin ismi zikredilmemiştir) doğru yürümeye başlamıştır. Gedik, bu hareketin CHP tarafından organize edildiğini düşünmektedir.

Gedik'e göre olaylar yatıştırıldıktan sonra 29 Ekim törenleri sırasında bayramı provoke etmek isteyen bir grup CHP'li tören alanına alınmamıştır. Sebebi ise Polisin bu durumu izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak değerlendirmesidir. Bunun üzerine grup üçe bölünerek Belediyeye, Hükûmet ve DP binasına yönelmiştir. Buradan hareketle Gedik, topluluğun bilinçli bir şekilde hareket ettiği düşüncesinden yola çıkarak eylemin planlı yapıldığını iddia etmektedir.⁶³⁹ Sözlerine devam eden Gedik, kendilerinin tek şef, tek insan zihniyeti ile mücadele içerisinde olduklarını dile getirmiş ve "Biz, bu memlekete iktidar olarak bir meltem gibi geldik. Karayel gibi gelmek isteyenleri bu millet iktidara getirmemekte haklıdır."⁶⁴⁰ ifadeleri ile CHP'ye yüklenmiştir. Konuşmasına son vermeden önce Gedik, CHP'nin seçimlerden önce ve sonra iktidar tarafından birçok kurum ve kişiye baskı yapıldığı yönündeki iddialarına karşı, "Baskıdan bahsediyorlar. Ne baskısı? Hangi baskı? İdare baskısı diyorlar. Siz yaptınız baskıyı. Bu milletin Devletle, Hükûmetle hizmet esası üzerine akit yapmış olan memurlarının en küçüğünden en büyüğüne varıncaya kadar siz tehdit ettiniz. Valilere çekilen telgraflar, bu çekilen telgrafların ağırlığı o kadar büyüktür ki telgraf telleri taşıyamamıştır, inhina peyda etmiştir."⁶⁴¹ şeklindeki ifadelerle baskı iddialarını kesin bir şekilde yalanlamıştır.

639 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 1, İçtima:1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.111.; "Gaziantep Meselesi Nedir", Zafer, S 2974, 5 Aralık 1957, s.3.; 15.02.1960 tarihli Meclis konuşması sırasında Gaziantep olaylarından bahseden Gedik, hadiseleri sırasında çekilmiş fotoğrafları Meclis kürsüsünden göstererek hadiselerle ilgili muhalefetin eleştirilerine yanıt vermiştir. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 11, İçtima:3, Otuz Yedinci (15.02.1960), s.910.; "Dinleyin", Kim Dergisi, 22 Mayıs 1959, Sene:1, S 52, s.19.

640 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 1, İçtima: 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113.

641 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C 1, İçtima: 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113-114.

2.3.2. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler ve Meclis Görüşmeleri

2.3.2.1 Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler, Nahiyelerden Kaza Teşkilatına, TBMM’de Kaza ve Nahiyelere Yardım Tartışması

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 1957 seçimleri sonrasında da mülki idari teşkilatta değişiklikler yapılmış ve bu bağlamda bazı nahiyeler kazaya yükseltilmiştir. Seçimlerin ardından kaza yapılan nahiyeler şu şekilde sıralanabilir, Adana’nın Mağara, Adıyaman’ın Gölbaşı, Afyon’un Çay ve Sultandağı, Ağrı’nın Hamur, Antalya’nın Kumluca, Aydın’ın Sultanhisar, Bolu’nun Kıbrısçık, Burdur’un Ağlasun, Çankırı’nın Yapraklı, Çorum’un Bayat, Denizli’nin Çardak, Diyarbakır’ın Hani, Erzurum’un Olur, Eskişehir’in Sarıcakaya, Gaziantep’in Yavuzeli, Giresun’un Dereli, İzmir’in Bornova, Kars’ın Kanak, Kırklareli’nin Pehlivan köy, Ordu’nun Ulubey, Tekirdağ’ın Çerkezköy ve İzmir’in Bornova nahiyesi.⁶⁴² Nahiyelerin kaza olmasında bahse konu yerlerin gelişmişlik düzeyleri dikkate alındığı gibi seçim kaygısının da etkili olduğu düşünülmektedir. Nahiyeleri ilçeye dönüşen illerin 1957 seçim sonuçları dikkate alındığında Adana, Burdur, Çankırı, Kars ve Ordu dışındaki illerin tamamında DP ilk parti olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴³ Bu da bize “çoğulcu” bir demokrasi anlayışı yerine “çoğunlukçu” demokrasi anlayışının ön planda olduğunu göstermektedir.

Nahiyelerin kaza haline getirilmesi vesilesi ile Dahiliye Vekili Namık Gedik beraberindeki milletvekilleri ile birlikte İzmir’in Bornova ilçesindeki merasime katılmıştır. Burada bir konuşma yapan Gedik, TBMM tarafından 1957’de kabul edilen kanun⁶⁴⁴ ile bazı nahiyeleri ilçeye dönüştürmek ile ilgili kararlılıklarının sürdüğüne dikkat çekmiştir.⁶⁴⁵ Gedik, çıkarılan kanun gereği programa uygun şekilde mülki, idari taksimatların gereğini yapmış olmanın mutluluğu içinde olduğunu vurgulamıştır. Yaptıkları işi vatandaşa hizmet noktasında ele alan Namık Gedik, 1950’den itibaren taviz vermeden çalıştıklarını dile getirmiştir. Bu bağlamda mülki, idari teşkilatta yaptıkları değişimden bahseden Ge-

642 “22 Nahiye Kaza Oldu”, *Zafer*, S 3094, 2 Nisan 1958, s.1.

643 TBMM Resmî İnternet Sitesi, (çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secim_cevireleri?p_secim_yili=1957. (21.02.2020)

644 Kanunun İlgili Maddesi için Bkz. Yeniden 78 Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun (27 Haziran 1957), *Resmî Gazete*, 7033/9644.

645 “22 Nahiye Kaza Oldu”, *Zafer*, S 3094, 2 Nisan 1958, s.1-4.

dik'e göre, 1950'ye kadar Türkiye'de mevcut 430 kaza bulunmaktadır. 1 Nisan 1958 itibariyle ise bu sayı 106 artırarak 536 ya çıkmıştır. 6-7 senede ortaya çıkan bu artışı başardıklarını dile getiren Gedik, bundan sonra da çalışmaların devam edeceğinin altını çizmiştir.⁶⁴⁶ Gedik, 1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerinde mülki ve idari taksimat ile ilgili soruları yanıtlamıştır. Belirlenen ihtiyaç ve zorunluluk halleri miktarınca talep üzerine, mülki taksimatta değişikliklerin daha önceki yıllarda olduğu gibi sürdüğünü ifade etmiştir. 1960'da ele alınacak olan bir program dahilinde, ilçelerin kurulmasına devam edileceğini açıklayan Gedik, bazı ilçelerin il olma taleplerinin 1939 yılından beridir devam ettiğini ve bu suretle il olmak isteyen ilçelerin sayısının 47 olduğunu dile getirmiştir.⁶⁴⁷

Öte yandan merkezi bütçeden belediyelere yapılan yardım ve miktarları konusu 28 Mart 1958'de yapılan TBMM oturumunda gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere belediyeler gelirlerini elektrik, su, ulaşım hizmetleri, vergi ve harçlar, ilan ve reklam gibi hizmetlerden elde edilen gelirlerden karşılamaktadır. Bu kaynaklarının dışında merkezi yönetimden mahalli idarelere karşılıksız olarak aktarılan pay ve yardımlar vardır. Yani merkezi yönetim tarafından toplanan gelirler üzerinden belli bir oran mahalli idarelere tahsis edilmektedir. Ancak bu durum siyasiler arasında sık sık kavga konusu olmaktadır. Çünkü bir ilde merkez ve ilçe belediyeleri farklı siyasi partiler tarafından idare edilebilmektedir. Bu da belediye başkanları ile iktidar arasında mahalli idarelere pay aktarımı konusunda soruna neden olmaktadır.

Bu bağlamda Meclis Genel Kurulu'nda CHP Ankara Milletvekili Mustafa Yeşil, 28 Mart 1958 tarihli Meclis oturumunda 1956 ve 1957 yıllarında Ankara'daki kaza ve nahiyelere merkezi bütçeden ne kadar parasal yardım yapıldığı ile ilgili şifahi soru yöneltmiştir.⁶⁴⁸ Dahiliye Vekili, Yeşil'in sözlü sorusuna tek tek hangi belediyeye ne kadar yardım yapıldığını okuyarak cevap vermiştir. Buna göre İl merkezi ile birlikte 27 belediye sayan Gedik, bunlardan 1956'da 14, 1957'de ise 19 belediye maddi destek sağlandığını ifade etmiştir. Buna göre destek verilenler şu şekilde sıralanabilir: 1956 senesi; Bala: 17.000 TL,

646 "22 Nahiye Kaza Oldu", *Zafer*, S 3094, 2 Nisan 1958, s.1-4.

647 "Dahiliye Vekilinin Konuşması", *Zafer*, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

648 Mustafa Yeşil'in Şifahi Sorusu: "1956-1957 yıllarında, vilayet bütçesinden, Ankara kaza ve nahiye belediyelerine ayrılan yardımdan, hangi kaza ve nahiyelere verildiği, verilmeyen kaza ve nahiye var mıdır? Yardım miktarları ne kadardır?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 3, İçtima: 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.104.

Beypazarı: 10.000 TL, Çubuk: 10.000 TL, Kalecik: 10.000 TL, Keskin: 10.000 TL, Şerefli Koçhisar: 10.000 TL, Nallıhan: 10.000 TL, Güdül: 5.000 TL, Hasanoğlan: 4.000 TL, Sincan: 5.000 TL, Karaşar: 2.500 TL, Delice: 2.500 TL, Kaman: 10.000 TL, Ömerhacılı: 4000 TL; 1957 senesi; Bala: 10.000 TL, Beypazarı: 10.000 TL, Çubuk: 10.000 TL, Kalecik: 12.500 TL, Keskin: 10.000 TL, Kırıkkale: 10.000 TL, Şerefli Koçhisar: 10.000 TL, Nallıhan: 10.000 TL, Güdül: 2.500 TL, Hasanoğlan: 2.500 TL, Sincan: 2.500 TL, Karaşar: 2.500 TL, Delice: 2.500 TL, Yahşihan: 2.500 TL, Panlı: 6.500 TL, Sarıyahşi: 2.500 TL, Karakeçili: 2.500 TL, Kaman: 10.000 TL, Ömerhacılı: 2.500 TL.⁶⁴⁹ Gedik'in beyanının ardından söz isteyen Yeşil, Dahiliye Vekili'nin saydığı belediyelerin DP'nin kazandığı kaza ve nahiyeleri içerdiğini belirtmiştir. Çamlıdere, Kızılcahamam, Ayaş, Polatlı, Haymana ve Elmadağ gibi müstakil olarak seçimlerini kazanan yerlerin ise merkezi yönetim yardımıyla pay almadığının altını çizerek Dahiliye Vekili'ni bu konuda suçlamıştır. Gedik ise Belediyeye yapılan yardımların Dahiliye Vekaleti ile bir alakasının olmadığını ifade etmiştir.⁶⁵⁰ Yapılan yardımların iktidarın kazanmış olduğu yerlere yoğunlaşması merkezi idarenin partizanca hareketini düşündürmektedir.

Öte yandan, Bakanlık tarafından 1959 yılında 12 ilçenin il olmasına karar verilmiştir. Konu ile ilgili Dahiliye Vekaletinden yapılan açıklamada, "Milli hayatımızın çeşitli cephelerinde kaydedilen inkişaflara müvazi olarak süratle artmakta olan nüfusumuzun, gelişen sosyal ve ekonomik hayatın yükselttiği umumi yaşama seviyesinin ortaya koyduğu yeni ihtiyaçların ve medeni zaruretlerin ışığı altında idari, mülki taksimatın, yeniden gözden geçirildiği"⁶⁵¹ belirtilmiştir.

Dahiliye Vekaleti tarafından idari mülki taksimat ile alakalı hazırlanan kanun tasarısına göre ilk etapta il olması uygun görülen yerler; Merzifon, Kırıkkale, Beypazarı, Iğdır, Ardahan, Kilis, İskenderun, Karaman, Akşehir, Aksaray, Divriği ve Konya Ereğlisi olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1959 için Dahiliye Vekaleti tarafından yapılan açıklamada Silifke, Bayburt, Develi ve Şebinkarahisar İlçelerinin de il olması için düzenleme yapıldığının altı çizilmiştir. Adı geçen yerler için ayrı bir tasarı hazırlanarak Meclise getirileceği belirtilmiştir.⁶⁵² Hazırlanan ta-

649 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 3, İçtima: 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.105.

650 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 3, İçtima: 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.105.

651 "12 İlçenin Vilayet Olması Katileşti", **Cumhuriyet**, S 12677, 9 Kasım 1959, s.1-5.

652 "12 İlçenin Vilayet Olması Katileşti", **Cumhuriyet**, S 12677, 9 Kasım 1959, s.1-5.; "Vi-

sarıda Ereğli ve Karaman'ın bulunması, Konya'da bu durumun protesto edilmesine neden olmuştur. Bu amaçla protestocu gruplar tarafından imza kampanyaları düzenlenmiştir. Öte yandan Bandırma, Edremit ve Osmaniye'nin de il olacağı Dahiliye Vekaleti tarafından açıklanmıştır.⁶⁵³

Dahiliye Vekaleti tarafından mülki taksimatta değişikliğe giden adımların atılması bir takım çevrelerce Türkiye'nin eyalet sistemine doğru gittiği yolunda yorumların yapılmasına neden olmuştur. Bu tür düşüncelerin kamuoyunda yaygınlıkla duyulması üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik konu ile ilgili açıklama yapmak durumunda kalmıştır. Anayasa bakımından Türkiye'nin eyaletlere ayrılmasının mümkün olmadığını dile getiren Gedik'e göre, 1938'den beri yapılan talepler incelenerek tartışılmaktadır. Türkiye'nin nüfusu on iki milyon iken 66 il bulunmaktadır. Oysa bugün nüfus otuz milyona yaklaşmıştır. Bunun bir gereği olarak sosyal ve ekonomik şartlardan dolayı il sayısı da arttırılacaktır. İl olacak ilçelerin isimleri belirlenmiş ve bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Kısa bir süre sonra kanun tasarıları Meclise sunulacaktır.⁶⁵⁴

2.3.3. CHP Toplantıları ve Dahiliye Vekaleti

İktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren hadiselerin başında DP'nin, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na⁶⁵⁵ aykırı hareket edilmesini gerekçe göstererek, CHP ve diğer muhalif partilere müdahale etmesi yer almaktadır. Ancak muhalefet, faaliyetlerinde bahse konu kanuna aykırı hiç bir eylem olmadığını savunmaktadır.

23 Mayıs 1958'deki Meclis oturumunda DP ile CHP arasında bu kanun gereği tartışma yaşanmıştır. CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley 16 Şubat 1958'de İstanbul Kadıköy'deki CHP lokalinde, Gençlik Kollarının tertiplemiş olduğu kapalı yer toplantısına hangi kanuna müsteniden engel olduğuna dair Dahiliye Vekili Namık Gedik'e şifahi bir soru yöneltmiştir. Gedik, toplantının yapılacağıın ilgili kanun gereği layet Olacak Kazalar", **Zafer**, S 3642, 9 Kasım 1959, s.1.

653 "Bandırma, Edremit, Osmaniye İl Oluyor", **Akşam**, 20 Kasım 1959, s.1-5.; "Konyalılar İlçe Olmak İçin İmza Topluyor", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1959, s.1-5.; "Üç Kaza Daha Vilayet Oluyor", **Milliyet**, S 3423, 20 Kasım 1959, s.1.

654 "Türkiye'nin Eyaletlere Ayrılması Mümkün Değil", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1959, s.1.; "Dr. Gedik Eyalet Sistemi Olmayacak Dedi", **İstanbul Ekspres**, S 2922, 30 Kasım 1959, s.1

655 "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunu için Bkz. "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun", (30 Haziran 1956), **Resmi Gazete**, 6761/9346.

önceden kendilerine haber verilmediğini dile getirmiştir.⁶⁵⁶ Ayrıca Gedik, toplantının men edilmesini İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesinin (C) fıkrasına dayandırmıştır.⁶⁵⁷ Bunun üzerine Güley, Gedik'e hitaben buradaki tek amacın iktidar tarafından muhalefet toplantılarının men edilmesi olduğunu dile getirmiştir. Güley'e göre iktidar tarafından men edilen muhalefet toplantıları kanunsuzdur. Bu bağlamda Güley şu ifadeleri kullanmıştır:

“Muhterem Dahiliye Vekili arkadaşşıma son söz olarak söylüyorum. Bir siyasi iktidarın partisinin teressümünde en mühim boyayı Adliye Vekili ile Dahiliye Vekili'nin fırçaları vurur. Muhterem Dahiliye Vekili'nden rica ediyorum tarih önünde ve Türk milleti önünde bu partinin zamanla insani hatlardan mahrum bir hale gelmemesi için bundan sonra olsun dikkat etsinler ve ettirsinler.”⁶⁵⁸

Güley bu ifadeleri ile CHP'nin faaliyetleri ile alakalı yapılan müdahalelerde yasal zemin bulmak için, gerek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gerekse farklı kanunların gerekçe gösterildiğini dile getirmeye çalışmıştır. Bu beyana karşılık Gedik, toplantılara bazı duruma göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri bazen de İl İdaresi Kanunu'ndan alınan yetki ile müdahale edildiğinin altını çizmiştir. Gedik'e göre müdahale esnasında herhangi bir suiistimal söz konusu değildir.⁶⁵⁹

Sözlerine devam eden Gedik, 1957'de CHP'nin yapmış olduğu toplantıların sayısının 1653, 1958 Mayıs ayı itibariyle 134 olduğunu belirtmiştir. CHP'nin yaptığı toplantı istatistiklerini açıklayan Gedik, bir günde yapılan toplantının 39, konuşan kişi sayısının ise 390 olduğunu ifade etmiştir. Gedik, bu toplantılar ile alakalı ortada devam eden bir kanunsuzluk gördüğü takdirde, “Eğer kongrede konuşmalar⁶⁶⁰ böyle devam edecek olursa ben Dahiliye Vekili olarak bu memleketin emniyet ve asayişini, şeref ve haysiyetini korumak için bu kongrelere ka-

656 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.171-172.

657 İl İdaresi Kanunu Madde 11/C için Bkz. “İl İdaresi Kanunu”, (18 Haziran 1949), **Resmi Gazete**, 5442/7236.

658 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.173.

659 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.175.

660 Namık Gedik “konuşmalar” ibaresi ile kast ettiği CHP'nin Bala Kongresi'dir. Konu ile alakalı olarak Gedik'in açıklaması için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.174.

nun hükümlerine dayanarak mani olacağım.”⁶⁶¹ ifadelerini kullanmıştır. Kanuna aykırı herhangi bir durum gördüklerinde men yetkilerini kullanacağını vurgulamıştır. Gedik, her şeyden önce kanun, nizam, Türkiye'nin emniyet ve asayişine karşı olan her türlü tehdit ihtimal dahilinde bile olsa müdahaleden kaçınmayacağını altını çizmiştir.⁶⁶² Gedik, ben sadece DP'nin değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin Dahiliye Vekiliyim diyerek yapılan müdahalelerde kasıt aranmaması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.⁶⁶³

1958'de bahse konu kanun sebebiyle gerginleşen CHP-DP çekişmesi 1959'da da devam etmiştir. 19 Nisan 1959'da CHP Kasımpaşa Hüseyin Cahit Yalçın Ocağı'nın açılışı sırasında iktidar ve muhalefet karşı karşıya gelmiştir. Açılış nedeniyle kurulan hoparlör sisteminde, sesin çevreye yayılır şekilde duyulması üzerine polis, CHP heyetini ilgili kanunu hatırlatarak ihtar etmiştir. Ancak CHP'liler bu duruma karşı çıkmıştır. Ardından kapanan yol açılmak istenirken arbeye çıkmış ve ses sistemi kullanılmaz hale getirilmiştir. Kasımpaşa'da yaşanan bu durum üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamaya göre hiç bir parti toplantısına davul, zurna ve hoparlöre müsaade edilmeyecektir.⁶⁶⁴ Açıklamada önceden ilgili kanunun gereğini uygularken inisiyatif kullanıldığı ancak son olayın ardından kanunun gereği ne ise onu yapılacağı anlatılmaya çalışılmıştır.⁶⁶⁵

CHP ile DP arasında sürekli bir tartışma konusu olan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu tartışmaları 1959 Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerine de yansımıştır. Bu konuda konuşan Gedik'e göre, kurallara aykırı bir şekilde birçok toplantı düzenlemekte bundan dolayı da müdahale edilmektedir. İktidar partisi başkanı ise toplantılarını parti başkanı sıfatı ile değil “hükümet reisi” olarak yapmaktadır. Bu nedenle aradaki fark iyi anlaşılmalıdır.⁶⁶⁶ Toplantıda söz alan DP Denizli Mebusu Turan Bahadır, CHP Genel Başkanının geçmiş dönemlerdeki

661 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.176.; “İçişleri Bakanı Yurdu Ölüler Evi Haline Getirmek İstiyor”, **Ulus**, 24 Mayıs 1958, s.3.

662 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.175-176.

663 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 4, İçtima: 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.177.; “İçişleri Bakanı Yurdu Ölüler Evi Haline Getirmek İstiyor”, **Ulus**, 24 Mayıs 1958, s.3.

664 “Parti Toplantılarında Davul Zurna Hoparlör Kaldırıldı”, **Akşam**, 21 Nisan 1959, s.1-5.

665 “CHP Toplantısı Zorla Dağıtıldı”, **Ulus**, S 12915, 20 Nisan 1959, s.1-4.; “Polis Dün Bir CHP Toplantısını Dağıttı”, **Yeni Sabah**, S 7230, 20 Nisan 1959, s.1-5.

666 “Dahiliye Vekilinin Konuşması”, **Zafer**, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

söylemlerinden alıntı yaparak, CHP'nin aynı konu hakkındaki farklı düşüncesini ortaya koymaya çalışmıştır. Bahadır'a göre, CHP Genel Başkanı geçmiş dönemde bir kanunun anayasaya uygunluğunun test edileceği yerin TBMM olduğunun altını çizmiştir. Ancak bugün Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu CHP tarafından Meclis çatısı dışında birçok yerde eleştirilmektedir. Bu durum CHP içerisinde zihniyet açısından çelişki yaratmaktadır.⁶⁶⁷

2.3.3.1. İnönü'nün Yurt İçi Gezileri ve Yaşanan Hadiseler

2.3.3.1.1. Zile Olayları

1957 seçimlerinin ardından ortaya çıkan olumlu tablo sonucu, muhalefet yurt gezilerine ağırlık vermeye başlamıştır. Bu bağlamda İnönü, partisinin il kongrelerine katılarak hem taraftarlarına konuşmalar yapmış hem de parti teşkilatlarını yerinde inceleme olanağı bulmuştur. Bu amaçla İnönü, 17 Ekim 1958 sabahı Tokat'a hareket ederek CHP Tokat İl Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Amasya İl Kongresi'ne katılmak üzere yola çıkan İnönü, 1957 seçimlerinde Tokat'ın Zile ilçesinde birinci parti olarak çıkmış olunmasından dolayı bölge halkına teşekkür etmek için istikametini buraya çevirmiştir.⁶⁶⁸ Ardından burada polis ile CHP'liler arasında arbede yaşanmış ve yaşanan bu hadise basına Zile Olayları şeklinde yansımıştır. İnönü'nün Zile'ye gelmesinden dolayı, burada herhangi bir taşkınlığa mahal verilmemesi adına genel emniyet tedbirleri alınmıştır. Bu ziyaretin basında önemli bir yer bulmasının sebebi ise İnönü'nün, polislerin kasıtlı olarak vatandaşın meydanlara gelmesini engellemeye çalıştığı iddiası ve taşkınlık çıkardığı iddia edilen bazı CHP'lilerin gözaltına alınmasıdır. İnönü'yü karşılamaya gelen halk polis marifeti ile dağıtılmak istenilmiş ve dağılmayanların üzerine itfaiye tarafından su sıkılmıştır. Bu esnada CHP Genel Sekreter Yardımcısı Turgut Göle ve Tokat Milletvekili Faruk Ayanoğlu yaralanmıştır. Zile ziyaretinde konuşma yapan İnönü, seçim güvenliğinden söz ederek 1957 seçimlerinde usulsüzlük yapıldığını ima etmiş ve ileride yapılacak olan muhtarlık seçimlerinde, seçim güvenliğinin alınması gerekliliği üzerinde durmuştur.⁶⁶⁹

667 "T. Bahadır'ın Konuşması", *Zafer*, S 3367, 5 Ocak 1959, s.4.

668 Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesinin İçyüzü Menderes Nasıl Devrildi?**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2012, s.226.

669 İnönü'nün Zile ziyareti sırasında seçim güvenliği ile ilgili konuşması için bkz. Nardar, a.g.t., s.33.; Çiğdem Aydoğmuş, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi**

Gergin Zile ziyareti sonrası Amasya'ya geçen İnönü burada bir konuşma yapmıştır. İnönü'ye göre kendisinin Zile'ye gelişinden saatler öncesinde halk, polis tarafından kahvehane, dükkan ve evlerinden çıkarılmamaya zorlanmış ancak İnönü'nün gelişi ile birlikte halk sokaklara çıkmıştır. Bu sırada polis vatandaşların üzerine gaz bombası atmış, su sıkılmış ve ateş açılması için emir vermiştir. Bu durum tamamen kanunsuzdur ve kasıtlı olarak yapılan bir tahrikten ibarettir. Bu tahrik 6-7 Eylül hadiselerine benzemekte ve idare amirleri bu tertibin sorumlularıdır. ⁶⁷⁰ İnönü'nün halkın üzerine gaz bombası atılması ile ilgili iddiaları, üzerinden iki sene geçmesine rağmen Gedik tarafından Şubat 1960'da TBMM Genel Kurulunda dile getirilmiştir. Buna göre Gedik, CHP'nin iddiasını ironi ile açıklamaya çalışmıştır:

“Müteaddit ihtarlar yapılıyor. Dağılınsınlar ayrılınsınlar diye, o sırada bomba bomba dedikleri umumiyetle bizim polisin elinde göz yaşartıcı fişek şeklinde kullanılan, ihtiyacını hissetmemek ve zora müracaat etmemek için istimal ediliyor. O da miyadı çok geçmiş olduğu için atıldığı yerde patlıyor fakat tesirini yapmıyor... İstimal edilen fişeğin, zabıt varakasında 1950 senesinden evvel gönderildiği sabit. Bundan netice çıkartıyorlar. Güzel ama biz bunu göndermişiz istimal edilmemiş. Çok şükür biz, Zile'de demek ki muhalefette iken hiç bir şey yapmamışız ve siz de bunu kullanmak lüzumunu hissetmemişsiniz?”⁶⁷¹

İnönü yapmak istedikleri faaliyetlerin polis zoru ile bastırılmak ve dağıtılmak istendiğini kanaatindeyken Menderes, İnönü ile aynı fikirde değildir. Zile hadiseleri özelinde değerlendirildiğinde Menderes, CHP tarafından meydanlardaki halkın iktidara ve polise karşı kışkırtıldığı görüşünü savunmaktadır. Menderes'e göre, 1957 seçimlerinden sonra CHP tarafından Gaziantep halkı iktidara karşı kışkırtılmıştır. Burada büyük hadiselerin çıkması önlenmiştir. İnönü tarafından kendisine “Mecliste hesaplaşacağız” şeklinde tehdit yollu telgraf çekildiğini belirten Menderes, şimdiiye kadar İnönü'nün Meclis çatısı altında daima he-

İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960) (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakıf Gazeteleri), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011, s.112.; “Halk Partili Tahrikçiler”, **Zafer**, S 3288, 18 Ekim 1958, s.5. “İnönü'nün Zile'ye Varışında Hadiseler Oldu”, **Akşam**, 18 Ekim 1958, s.1.

670 “İnönü'nün Zile'ye Varışında Hadiseler Oldu”, **Akşam**, 18 Ekim 1958, s.3.; “Yurtta Olup Bitenler”, **Akis Dergisi**, Sene:5, C 14, S 233, 26 Ekim 1958, s.14.

671 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 11, İçtima:3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.910.

zimete uğradığını vurgulamıştır. “Zile’de topladığı vatandaşları tahrik suretiyle kanunlara karşı gelmek istiyor” ifadelerinde bulunmuştur.⁶⁷² Polisin, Zile’de halka karşı orantısız güç kullandığı yönündeki iddialara karşı ise Menderes, “Devletin zabıta kuvvetlerinin yerinde müdahalelerini yerinde karşılamak isterim.”⁶⁷³ diyerek karşı çıkmış ve güvenlik güçlerinin arkasında durmuştur. Menderes, CHP’lilerin Zile’de yapmak istedikleri hareketin kanun dışı olduğunu düşünmektedir. Ona göre İnönü, CHP’li milletvekilleri ile birlikte Zile’de kanun dışı bir toplantı düzenlemek istemiş ancak polis kuvvetleri müdahale edince buna karşı gelmişlerdir. CHP’li milletvekilleri polise mukavemet ederek yaşananları Meclise götüreceklerini söylemişlerdir. Oysaki bu durum Meclisin itibarını düşürmektedir.⁶⁷⁴ Açıklamada Menderes, iktidarın ve onun talimatlarını uygulayan kolluğun haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır.

İnönü’nün damadı ve olaylar sırasında İnönü’nün yanında bulunan Metin Toker, hadiselerin Dahiliye Vekili Gedik tarafından, Menderes’e yanlış bir şekilde aktarıldığını ve orada asıl mağdur olanın CHP’liler olduğunu ifade etmiştir. Toker bu konu ile alakalı şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir hadise oluyor. Hadise İçişleri Bakanına intikal ettiriyor. Hadisenin vukuundan sadece bir kaç saat sonra hiç bir tarafsız tahkikat yapmadan, mağdurları dinlemeden, hatta adaletin kararını beklemeden, ciddiyetsiz tehditler ihtiva eden bir beyanatla hadisenin bir numaralı müsebbibinin yanında, İçişleri Bakanı mevki aldı mı bütün bir İktidar ‘angaje olmuş’ demektir. İçişleri Bakanı, kaymakamı yalnız bırakmamak için kanunsuz fiili tasvip eder, Başbakan, İçişleri Bakanının üzerine kendi himaye kanadım gerer, ne olursa iktidarda bulunan partinin prestijine olur. Böyle hareketler eski iktidar döneminde de vuku bulurdu. Ama o zamanlar bu hareketlerin ne kadar zarar verdiğini herkesten çok muhalefet lideri Adnan Menderes bilirdi. Şimdi aynı Adnan Menderes’in aynı yolda yürüdüğünü görmek, insanı hakikaten şaşırtıyor.”⁶⁷⁵

672 “A. Menderes ve İ. İnönü Zile Hadiselerinden Bahsettiler”, **Akşam**, 19 Ekim 1958, s.5.

673 “A. Menderes ve İ. İnönü Zile Hadiselerinden Bahsettiler”, **Akşam**, 19 Ekim 1958, s.5.

674 “Türk Milleti Tahrik Yapan Politikacıları Mutlaka Durdurmak İktidarındadır”, **Zafer**, S 3290, 20 Ekim 1958, s.1.

675 Metin Toker, “Haftanın İçinden Vehim”, **Akis Dergisi**, Sene:5, C 14, S 233, 26 Ekim 1958, s.5.; Toker’in, olayların gelişimi sırasında tarafsız durmadığını iddia ettiği Gedik ise

Böylece, hükûmetin Dahiliye Vekili'nin sözleri doğrultusunda olaylara karşı bir bakış belirlediğini karşı tarafın taleplerini görmezden geldiğini anlatmaya çalışmıştır. Ancak şunun bilinmesi gerekir her iki taraf da gerçeğe kendi doğruları ile ulaşmaya çalışmaktadır. Zile'de meydana gelen hadiseler basında da geniş bir yer bulmuştur.⁶⁷⁶ Olayların bu kadar büyümesinde seçim sonrası iktidar ve muhalefet arasında iyice gerginleşen hava etkili olmuştur denilebilir. Yaşanan gerginlik sonrası isimleri açık bir şekilde yazılmayan⁶⁷⁷ CHP milletvekilleri, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e telgraf çekerek hadiseleri bir nevi şikayet etmişlerdir. Gedik, CHP'li vekillerin yaşanan olaylar ile ilgili çekmiş oldukları telgrafa karşılık, İnönü'nün Zile ziyaretinin bu denli gerginlik içerisinde geçmesinin hükûmetten kaynaklanmadığını aksine bunun sebebinin CHP'nin tahrikkar hareketlerin bir sonucu olduğunun altını çizmiştir. Gedik telgrafa⁶⁷⁸ vermiş olduğu cevapta CHP'nin tahrikleri neticesinde çıkan olaylar nedeni ile adli ve idari makamlar tarafından tahkikatın başladığını ifade etmiştir. Emniyet kuvvetlerinin hadiseler esnasında tartaklanmasının ağır bir suç olduğunu hatırlatan Gedik, "Bu arada, kaymakama karşı sizler tarafından vaki tehdit, ayrıca ciddiyetle üzerinde durulmaya değer bir hadisedir. Bunlara cüret edenler elbette layık oldukları cezaya çarptırılacaklardır." diyerek devlet görevlilerinin CHP tarafından tehdit edilmesinin cezalandırılacağını bir kez daha vurgulamıştır. Gedik son derece sert bir üslupla kararlılığını ortaya koyan şu cümleleri sarf etmiştir:

"Telgrafınızdaki tehdidi kemali şiddetle sizlere iade eder halkın huzur ve emniyetini temin ve devletin, hükûmetin kanunlarını tatbik ve himaye eden silahlı vazifeli kuvvetlere karşı toplulukları bu nevi mukavemet hareketlerine tahrik ve teşvik edenlerin hesap ve sual sormak değil hesap vermek mecburiyetinde olduklarını sizlere öğreteceğiz."⁶⁷⁹

olayları 1959 Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerinde özetlemiştir. Beyanat için bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, S 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

676 "Silindir Gibi", **Zafer**, S 3292, 22 Ekim 1958, s.1-5.

677 Bu durum Dahiliye Vekili Namık Gedik'in 15.02.1960 günü Meclis'te kendisine yönelik Zile olayları nedeni ile HP Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın tahkikat açılması önergesi sırasında yapmış olduğu konuşmadan anlaşılmaktadır. Konu ile alakalı olarak Gedik'in açıklamaları için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.889.

678 Gedik'e çekildiği iddia edilen telgraf için Bkz. "**TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.903.

679 "Dahiliye Vekilinin Cevabı", **Zafer**, S 3288, 18 Ekim 1958, s.4.

Hadiselerin hesabının sorulması noktasına değinen Gedik hesap sorma makamının CHP değil, iktidar olduğunun altını çizmiştir.

2.3.3.1.1.1. Zile Hadiselerinin TBMM'ye Taşınması

Zile olayları nedeni ile gerilen iktidar-muhalefet ilişkileri CHP'li bazı vekiller tarafından Dahiliye Vekiline gönderilen telgrafla yeni bir boyut kazanmıştır. Tarafların birbirlerini suçlayıcı tavırları tartışmaların Meclis'te de devam etmesine neden olmuştur. Dahiliye Vekili Gedik telgrafa vermiş olduğu cevapta, "Hesap ve sual sormak değil, hesap vermek mecburiyetinde bulunduğunuzu sizlere öğreteceğiz" cümlesini kullanması, muhalefetin bu durumu Meclis çatısı altına taşınmasına sebep olmuştur.⁶⁸⁰ CHP Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş ve CMP Kırşehir milletvekili Fazıl Yalçın, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in bu sözlerinden dolayı Meclis Tahkikatı açılmasını istemiştir. Bu tahkikat teklifi 15 Şubat 1960 günü Mecliste görüşülmüştür. Öneri ile ilgili ilk sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik tahkikatın açılmak istenilmesini mantık yönünden çelişkili bulmuştur. Zira Gedik'e göre, hadiseler sırasında vuku bulan olayların Meclis çatısı altında neticeye bağlanmak istenilmesi yanlıştır. Bu hadiseler adli ve idari makamlar tarafından zaten neticeye bağlanmıştır. Gedik kendisi hakkında Meclis Tahkikatı açılması için önerge veren milletvekilleri arasında bulunan Fethi Çelikbaş'ı, sağlam duruşu olmayan bir kişi şeklinde değerlendirmiştir. Gedik'i bu düşünceye iten temel yaklaşım ise Çelikbaş'ın sürekli olarak parti değiştirmesidir.⁶⁸¹

Fethi Çelikbaş ise 6-7 Eylül olayları sırasında Namık Gedik'in idareciliğini eleştirmiştir.⁶⁸² Zile hadiselerini kast ederek, kurduğu şu cümlelerle Gedik'in geçmişteki olayları idare etmede "başarısızlığına" dikkat çekmeye çalışmıştır.

"1955 senesi 6-7 Eylülünde cereyan eden hadiselerde de, Dr. Namık Gedik'in Dahiliye Vekili bulunduğu hatırlanacak olunursa, bu çeşit müessif hadiselerin vatandaşlar arasında tekerrür etmeyeceğine dair zihinlerde ve vicdanlarda bir

680 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.888.

681 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.889.

682 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.890.; "Zile Hadiseleri Hakkında CHP Önergesini de DP'liler Reddetti", **Ulus**, 17 Şubat 1960, s.5.

emniyette duyulmamaktadır. Emniyet ve asayişî teminle mükellef kuvvetlerin başında, bu derece asayişsizlik amili bir bakan dünya tarihinde görülmemiştir.”⁶⁸³

Çelikbaş, tümevarım yolu ile bundan sonra yaşanacak hadiselerde de başarılı olamayacağı çıkarımı yapmıştır. Çelikbaş, Zile hadiseleri ile alakalı vermiş olduğu önergeye açıklık getirmiştir. Ona göre hadiseler Gedik’in değerlendirdiği şekilden farklı cereyan etmiştir. Meclisin bir an önce olaylara el koyması gerekmektedir. Dahiliye Vekili, Kaymakam ve DP’liler dinlenmelidir. Ortada bir tahkikat yapılmadan Gedik’in CHP’ye karşı gösterdiği olumsuz tavır yersizdir. Oysa Meclis tahkikatı yapılması hadiselerin aydınlanması açısından elzem bir durumdur. Gedik’in hadiseler ile ilgili “kanun mercisinde halledildi” şeklindeki beyanına karşı çıkan Çelikbaş, “kanun mercilerinde halledilen cephesi başka. Kanun mercilerinde halledeceği taraflar Meclisin halledeceği taraflar değildir.”⁶⁸⁴ diyerek verdiği önergenin gerekçesini anlatmaya çalışmıştır.

DP Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder ise Zile hadiseleri sırasında yapılan müdahalenin yerinde ve kanuni olduğunu vurgulayarak sözlerine başlamıştır. Önder, İnönü’nün Zile gezisinin program dışı olduğunu hatırlatarak “habersiz”⁶⁸⁵ bir şekilde yapılmaya çalışılan toplantının sonunda yaşanan hadiselerden iktidarın sorumlu tutulamayacağını dile getirmiştir. Konuyu bahse konu telgrafa getiren Önder’e göre, CHP’liler kanunların gereğini uygulamaktan başka bir şey yapmayan kaymakama en ağır hakaretleri yapmışlar, zabıta amirlerini tartaklayıp elbiselerini yırtmışlardır. Tüm bunlar yaşanırken kimse Dahiliye Vekili’nden CHP’lilere teşekkür telgrafi çekmesini beklememelidir. Gerek kaymakam gerekse zabıta amirleri, sadece 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hükümlerini uygulamaktadır.⁶⁸⁶ CHP Tokat milletvekili Şahap Kitapçı ise Namık Gedik’e karşı çok sert bir tavır takınarak, “Namık Bey, siz Zile’de vuku bulan hadiselerin mesulü ve

683 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima:3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.890.

684 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci (15.12.1960), s.893.

685 Önder’in habersiz olarak belirttiği İnönü’nün Zile gezisi ile alakalı olarak CHP Tokat Milletvekili Şahap Kitapçı, “Kaymakamlık Yüksek Makamına: 17/18 Cuma günü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü’nün Zile’yi teşrifleri muhtemel olduğundan keyfiyeti yüksek ıttılama arz ederiz.” şeklindeki resmi yazı ile bilgi verildiğini dile getirilmektedir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci (15.12.1960), s.904.

686 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.900.

onu tertip ve teşvik edenlerin önünde bulunan bir insan olarak daima mesul mevkide bulunacaksınız.”⁶⁸⁷ sözleri ile Dahiliye Vekilini olayların sorumlusu ilan etmiştir.

Muhalefetin iddialarına karşı Dahiliye Vekili Gedik tekrardan Meclis kürsüsüne gelmiştir. Gedik, kürsüye gelir gelmez Şahap Kitapçı'nın kendisine karşı kullanmış olduğu ağır iddialara cevap vererek sözlerine başlamıştır. Gedik'e göre bir kişinin, özellikle bir hukukçunun insanları kolay yoldan suçlu ilan ederek kamuoyunda onu küçük düşürmeye çalışması kabul edilebilir bir şey değildir. Kişilerin suçluluğu ancak mahkemeler nezdinde olur. Fakat sadece bir takım iddialardan yola çıkarak insanları suçlu ilan etmek tercih edilecek bir yol olmamalıdır. “Kendisine tavsiye ederim bu hizmet yerleri muvakkattir. Ama bir meslek mensubu olarak, bu derece kolaylıkla dillerini bu suç kelimesine ve suçluluk isnadına alıştırmasınlar”⁶⁸⁸ sözleri ile CHP Tokat milletvekili Kitapçı'nın kendisine yönelttiği suçlamaları kesin bir dille reddetmiştir. Gedik, bir kişiye suç isnat etmenin bu kadar kolay olmaması gerektiğini, eğer ortada herhangi bir suç şüphesi var ise bunun kanun yolu ile halledilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Gedik, Zile'de İnönü ve taraftarlarına müdahale etmek gibi bir niyetlerinin asla olmadığını dile getirmiştir. Bu iddiasına kanıt olarak Zile hadiselerinden önce, 17 Mart 1958'de Dahiliye Vekaleti Müsteşarı Ethem Yetkiner imzasıyla Tokat Valiliğine yazılmış olan resmi yazıyı örnek göstermiştir. Yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“09.03.1958 tarihinde Belediye lokantasında CHP mensupları tarafından milletvekillerinin iştirakiyle verilmek istenilen ziyafete siyasi propaganda maksadı ile yapılan bir toplantı mahiyetini arz edeceğine dair önceden alındığı bildirilen bir habere müsteniden mani olunması doğru görülmemiştir. Bu gibi ziyafetlere, 6761 sayılı kanunun 2 inci maddesinde bahis konusu edilen siyasi propaganda maksadı ile yapılmış ve toplantı mahiyetini fiilen iktisap etmedikçe müdahale edilmemesi iktiza eder. Badema gereğinin buna göre ifasını rica ederim.”⁶⁸⁹

687 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.905.

688 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908.

689 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908-909.

Gedik'in bu sözlerinden şu anlaşılmaktadır ki, Dahiliye Vekili ziyaretin bir toplantı havasında geçmeyeceğinin CHP'liler tarafından garanti edilmesi ile birlikte valiliğe resmi bir yazı yazdırarak gerekli uyarıları yaptırmıştır. Gedik, tüm bunları yapmasına rağmen yaşanan bir takım hadiseler sonrası CHP'li bazı milletvekilleri tarafından kendisine çekilen emrivaki telgrafa sözü getirerek, Zile olaylarının sorumlusu kendisiymiş gibi bir algı oluşturulmaya çalışıldığını dile getirmiştir. Bahse konu telgrafa çok sert cevap verdiği yönündeki eleştirilere ise bunun sebebinin CHP'lilerin üslubu olduğunun altını çizmiştir.⁶⁹⁰ Gedik ayrıca, "Hükûmet, affedersiniz bir şamar oğlanı değildir" diyerek bir saygınlığının olduğunu ve kendi tabiri ile "ayağınıza takılan taş sebebi ile dahi hükûmete mütemadiyen vurmaya çalışırız?"⁶⁹¹ ifadesi ile her ne olursa olsun ne yaşanırsa yaşansın bunda hükûmetin sorumluluğun olup olmadığına bakılmaksızın çok basit bir şekilde suç isnatları yapıldığını belirtmiştir.⁶⁹² Konuşmaların ve tartışmaların ardından Zile hadiseleri ile alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik için açılması istenilen Meclis tahkikatı yapılan oylama neticesinde reddedilmiştir.⁶⁹³

2.3.3.1.2. DP ve CHP Arasındaki Gerilim ve Uşak Olayları

2.3.3.1.2.1. Uşak Olayları Öncesi Türkiye'de Genel Siyasi

Hava

1959'a gelindiğinde DP ile ana muhalefet CHP arasındaki en sert ilişkiler de başlamıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin ayak sesleri 1959'da güçlü bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. Bu süreçte iktidarın gerek olaylar arasında iyi bağlantı kuramaması, gerekse ileri görüşlü politikalar ve adımlar atılmaması Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile karşı karşıya bırakmış ve DP bunun önüne geçememiştir. Aslında DP ve CHP arasındaki olumsuz ilişkilerin dozunun artmaya başlaması daha önce de değinildiği üzere 1957 seçimleri ile birlikte başlamıştır.⁶⁹⁴ Bu seçimlerin arkasından partiler arası meydana gelen

690 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908-909.

691 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.909.

692 "İlk Hezimet", İstanbul Ekspres, S 2989, 17 Şubat 1960, s.1.

693 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C 11, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.913.; "İlk Hezimet", İstanbul Ekspres, S 2989, 17 Şubat 1960, s.1.

694 27 Aralık 1957'de Meclis İçtüzüğünde Meydana Getirilen Değişiklik bu duruma örnek

gerilim, şüphesiz ki parti taraftarlarına yani topluma da yansımıştır. Dolayısı ile yaşanan bu gelişmelerin toplumu kutuplaştırdığı yönünde bir değerlendirme yapılabilir. CHP, 9 Eylül 1957’de yaptığı 13. Kurultayında, diğer muhalif partilerle iş birliği yapma kararı vermiş ve 4 Eylül 1957’de yayımlanan ortak bir bildiri ile CMP ve HP’nin, CHP ile birlikte hareket edebileceğini açıklanmıştır. DP’nin buna yanıtı gecikmemiş ve iktidar partisi desteği ile Vatan Cephesi oluşumları teşekkül edilmeye başlanmıştır. İşte yaşanan bu durum ve ortaya çıkan tablo, halkın bölünmesine neden olmuş ve birbirlerine husumet besleyen iki kitlenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁶⁹⁵

1959’da partiler arasında yaşanan bu gergin hava Menderes’in uçak kazası geçirmesiyle kısa süreliğine dağılmıştır.⁶⁹⁶ 16 Şubat 1959’da Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması ile ilgili anlaşmayı imzalamak üzere İngiltere’ye giden Adnan Menderes’in uçağı düşmüştür. Dokuz kişinin öldüğü uçak içerisinde yaralı kurtulan Menderes Londra Kliniğine kaldırılmıştır.⁶⁹⁷ Tedavisi Londra’da tamamlanan Menderes, Türkiye’ye dönmüş ve oldukça kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştır. Menderes’i karşılayanlar arasında başta İnönü olmak üzere muhalefetten çeşitli kişilerin de olması dikkat çekmiştir. Bu durum son derece gergin olan Türk politikasına, uçak kazası vesilesi ile biraz da olsa sağduyunun hakim olmasını sağlamış ve ülke siyasetindeki negatif ortam pozitif dönüşümüne yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir.

Bu süreçte TBMM’de ara seçim tartışmaları yaşanmaya başlamıştır. İktidarın 1959 sonu erken seçim düşüncesi, CHP kanadında ara seçim beklentisine dönüşmüş ve ülke birden seçim havasına girmiştir. Bu bağlamda CHP’de ara seçim olabileceği ümidi ile kafiyeleştiğinde

olarak söylenebilir. Zira söz konusu değişiklik muhalefete yakın çevrelerde muhalefetin gücünü kırma çalışması olarak yorumlanmıştır. TBMM İçtüzük Değişikliği için Bkz. Aslan, **a.g.t.**, s.93-94.; Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 127-128.

695 Erdoğan, **a.g.t.**, s.31.

696 Bu konu ile alakalı dönemin muhalif dergilerinden Akbaba’da, “...Derken gökler merhamete geldi. Tanrısal bir kuvvet imdada yetişti ve Londra’da bir uçak kazası oldu. Bir anda o eşsiz kalbimizle partili, partisiz, zengini, yoksulu, çekilen çileleri unuttuk. Yeniden muhalefetin DP’si gönül tahtına oturmuştu.” ifadelerin yer alması konu ile ilgili kanaatimizi destekler niteliktedir. Yusuf Ziya Ortaç, “Bir Taş Bir Baş”, **Akbaba Dergisi**, C 15, S 374, 14 Mayıs 1959, s.3.

697 “Menderes’in Uçağı Düştü”, **Akşam**, 17 Şubat 1959, s.3.; “Şehit Düşen Gazeteci Burhan Tan”, **Akşam**, 19 Şubat 1959, s.5.; Taşkın Tuna, **Adnan Menderes’in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul 2010, s. 265-266.

yurt gezilerine çıkılmasına karar verilmiştir.⁶⁹⁸ Aynı zamanda bir halk hareketi de yaratmak isteyen CHP, 29 Nisan'da Ege bölgesinden başlayacak olan bir Anadolu turu planlaması yapmıştır. Bu program doğrultusunda İnönü ile birlikte Ege gezisine katılacak olan Merkez İdare Kurulu Üyeleri ve Milletvekilleri⁶⁹⁹ 29 Nisan'da Ankara'dan trenle hareket edecekler ve 30 Nisan'da Uşak'a varacaklardır.⁷⁰⁰ Ertesi gün ise kafilé Manisa'ya geçecektir. 2 Mayıs'ta İzmir'e geçilecek, burada yapılacak olan balo ve il kongresinin ardından 4 Mayıs'ta uçakla tekrar Ankara'ya dönülecektir.⁷⁰¹ Ancak İnönü'nün programının belli olmasının ardından İzmir Valiliği aldığı bir karar ile İzmir'de CHP teşkilatı tarafından düzenlenecek baloya, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na uygun olmaması sebebi ile izin vermemiştir. Menderes'in uçak kazası münasebeti ile durulan siyaset bu engelleme ile tekrardan gergin bir havaya bürünmüştür. CHP İzmir İl Başkanlığı, Dahiliye Vekaleti'ne bir protesto telgrafi çekmiş ve duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir.⁷⁰² Bu gerginlik basınında büyük hadiselerle sebep olabilecek bir olay şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁰³ Ayrıca DP İzmir İl Teşkilatı'nın, İnönü'nün buraya gelmesi münasebeti ile tüm ilçe başkanlarına İnönü'nün geleceği gün şehirde toplanma talimatı verildiği iddia edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından iplerin iyice gerildiği siyaset sahnesinde İzmir Valiliği tarafından, CHP'nin yapacağı balo salonunun kullanımının asayişin ihlal edilebileceği gerekçesi ile yasaklanması, ülke gündemini oldukça meşgul eden bir hadise olarak göze çarpmaktadır.⁷⁰⁴

2.3.3.1.2.2. Uşak Olayları

Hükümet ile CHP arasında İnönü'nün Ege Seyahati programı sebebi ile bozuk satırlı ilişkiler, Uşak programının belli olmasının ardından daha da somutlaşmıştır. İnönü'nün programının belli olması sonrasında

698 "Kumandan İş Başında", **Akis Dergisi**, Sene:5, C XV, S 248, 4 Nisan 1959, s. 4

699 İnönü'nün yanında geziye katılacak olan milletvekilleri için Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

700 "Hareketin Bereketi", **Akis Dergisi**, Sene:5, C XV, S 251, 25 Nisan 1959, s.7.

701 "İnönü Ege Gezisine 29 Nisan'da Başlayacak", **Ulus**, 18 Nisan 1959, s.1.; "İç Politikada Büyük Bir Canlılık Göze Çarpıyor" **Akşam**, 27 Nisan 1959, s.7.; Selma Çetinkaya, **Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1954-1960)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2015, s.311.

702 "İnönü'nün Katılacağı Baloya İzin Verilmedi", **Akşam**, 28 Nisan 1959, s.1.; "Hareketin Bereketi", **Akis Dergisi**, 25 Nisan 1959, Sene:5, C XV, S 251, s.7.

703 "Uşak, İnönü'yü Karşılama Hazırlıklarını Tamamladı", **Akşam**, 30 Nisan 1959, s.1.

704 "İzmir DP'si Tedbir Aldı", **Akşam**, 29 Nisan 1959, s.1-7.

da Uşak'ın Eşme ilçesi DP Başkanı saldırıya uğramıştır. Bu saldırının, İnönü'nün Uşak'a gelişi münasebeti ile partiler arasında çıkan gergin havanın bir sonucu olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya gidilememektedir. Ancak Demokratik Uşak Gazetesi'nin 29 Nisan 1959 tarihli sayısında ilçede siyasi havanın çok gergin olduğu yazılmıştır. Gazeteye göre bu saldırı Uşak'ta siyasi havanın durumunu göstermek için yeterlidir.⁷⁰⁵

Hazırlıkların yapılması ile birlikte CHP heyeti İnönü başkanlığında, güvenlik önlemleri eşliğinde trenle Ankara'dan Uşak'a hareket etmiştir. Aslında bu gezinin planlanması daha önce yapılmıştır. Ancak planlanan tarihte Menderes'in yurt dışında olması nedeni ile İnönü'nün kararı ile 30 Nisan uygun görülmüştür.⁷⁰⁶ Hareket sırasında polisle İnönü'yü uğurlamak üzere gelen CHP'liler arasında küçük çapta bir arbede yaşanmıştır.⁷⁰⁷ Bu sırada basında, Uşak'ta polisin, İnönü'nün kalabalık tarafından karşılanmasını önlemek adına karşılama alanına giden yolları kestiği iddia edilmiştir.⁷⁰⁸ Yolların kesilmesi ile alakalı olarak 30 Nisan 1959'da, Uşak İl Emniyet Müdürü Adnan Çakmak tarafından Trafik Büro Amirliği'ne gönderilen yazı önem arz etmektedir. Zira yazıda 30 Nisan ve 1 Mayıs tarihleri arasında civar köy ve kasabalardan birçok vatandaşın Uşak'a geleceği haberinin alınmış olmasına istinaden, hemen trafik ekiplerinin oluşturularak bunların şehre giren yollara çıkarılması ve trafik kanununa aykırı hareket edenlerin önlenmesi talimatı verilmiştir.⁷⁰⁹ Burada iki ihtimal karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, bahse konu talimat gereği yapılan uygulamalar polisin karşılama alanına giden yolları kestiği şeklinde bir iddiaya dönüşmüş olabilir. İkincisi ise polis uygulama adı altında şehre giren yolları kesmiştir. Ancak bu konuda net bir yargıya varılamaz. CHP heyeti tarafından Kütahya, Afyon, Uşak, Manisa, Turgutlu, Kemalpaşa ve Belkahve güzergahı kullanılarak yapılması planlanan Ege gezisi, basın tarafından "Taarruz" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu durum DP tarafından tepki ile karşılanmıştır. DP ve

705 BCA 10-9-0-0 / 296-906-1.

706 "Buyurun Vatan Sathına", **Akis Dergisi**, Sene:5, C XV, S 250, 18 Nisan 1959, s.6.

707 "İnönü'nün Gezisi Hadiseli Başladı", **Yeni Sabah**, S 7240, 30 Nisan 1959, s.1.

708 "Uşak'ta Durum", **Akşam**, 30 Nisan 1959, s.5.; "Asıl büyük endişe İnönü'nün Ege Seyahatiydi. İzmir DP çevrelerinde telaş o kadar fazlaydı ki, İnönü'nün altında sohbet edeceği söylenen, Milli Mücadele devri yadigarı tarihi çınar ateş aldı!.." Bkz. "Silkinmemiz Lazım", **Akis Dergisi**, Sene:5, C XV, S 251, 25 Nisan 1959, s. 8.; "İlk Adım", **Akis Dergisi**, Sene:3, C XV, S 253, 7 Mayıs 1959, s.4.

709 BCA 10-9-0-0 / 298-913-2.

ona yakın basın tarafından İstiklal Savaşı'nda, düşmanı denize dökmek için yapılan Büyük Taarruzun şimdi de DP'ye karşı yapılmak istendiği şeklinde yorumlanmıştır.⁷¹⁰

2.3.3.1.2.2.1. Olayların Başlaması ve Yapılan Müdahaleler

29 Nisan'da Ankara'dan hareket eden İnönü Uşak'a intikal etmiştir. İnönü'nün Uşak'a intikali sırasında CHP Uşak teşkilatının da çalışmaları ile yoğun bir halk kitlesi İnönü'yü karşılamak için meydanları doldurmuştur. Burada yoğun kalabalığın toplanmasında, CHP'lilerin çevre yerlerden taraftar grupları getirdiği iddia edilmiştir.⁷¹¹ Bu konu adli mercilere intikal etmiş ve savcılık ile valilik arasındaki yazışmalara yansımıştır. Bu yazışmalarda dikkat çeken detay ise Uşak Cumhuriyet Savcısı Muzaffer Erdem tarafından Uşak Valiliği'ne gönderilen 12 Mayıs 1959 günlü yazıda, CHP'nin 30 Nisan'da yapacağı kongreye katılmak üzere Uşak'a gelecek olan İnönü'nü ve heyetinin gösteri yürüyüşü ve tezahürat yapacakları konusunda önceden haber alınıp alınmadığı olmuştur. Ayrıca, civar ilçe ve köy halkının toplantı ve gösteri yürüyüşü olması durumunda buna katılımlar için davet, çağırma, ilan ya da tamim yoluna başvurulup vurulmadığı sorulmuştur. Uşak Valiliği'nden, Vali İlhan Engin imzası ile verilen cevapta gösteri yürüyüşü ve tezahürat yapılacağı hakkında önceden herhangi bir bilgi alınmadığı bilgisi yer almaktadır. Ancak şehir içi, ilçe ve köylerden muhalefet mensuplarının karşılanması için CHP'lilerden para toplandığının "kesinlikle" öğrenildiği belirtilmiştir.⁷¹²

İnönü'nün karşılanması esnasında yaşananlar ile ilgili 30 Nisan 1959'da Emniyet Müdürü Adnan Çakmak, Vilayet J. Kd. Yüzbaşı Abbas Yavuzdemir, Vilayet M. J. Birlik Kd. Bnb. Ali Kurma⁷¹³ ve Em-

710 "İnönü'nün Büyük Taarruzu İzmir'de DP'lileri Sinirlendirdi", *Yeni Sabah*, S 7240, 30 Nisan 1959, s.5.

711 İnönü'nün Uşak ziyareti öncesi çeşitli vasıtalarla Uşak'a DP taraftarları getirildiği iddia edilirken, bu iddiaların tam tersi yönünde yani CHP'lilerin de çevre yerlerden adam topladıkları ile iddialar söz konusu olmuştur Bkz. *BCA* 10-9-0-0 / 298-913-2.

712 *BCA* 10-9-0-0 / 298-913-2.; Öte yandan bu gezi esnasında Uşak İl Gençlik Kolu ve Karaağaç Mahallesi Ocak Kongrelerinin 30.04.1959 günü, İlkadım isimli bir salonda yapılma isteği ile alakalı olarak emniyete iki defa ayrı ayrı müracaatların yapılmış olduğu 13.05.1959 günü Uşak Valiliği ve Uşak Savcılığı arasında geçen yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bkz. *BCA* 10-9-0-0 / 298-913-2.

713 Ali Kurma ile ilgili, İsmet İnönü'yü öldürmesi için vur emri verildiği ancak Kurma'nın bu emri yerine getirmediği iddia edilmiştir. Söz konusu iddia *Yeni Sabah Gazetesi*'nin 19 Ocak 1960 tarihli sayısında gündeme getirilmiştir. Bkz. *BCA* 10-9-0-0/297-911-3.; Kurma'nın bu

niyet Amiri Ahmet Altaş'ın isimlerinin bulunduğu tutanak incelendiğinde, Uşak'ta on beş bin kadar bir halk kitlesinin olduğu ve bunların dağıtılması sırasında gaz bombası gibi ekipmanların kullanılmak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır.⁷¹⁴ İnönü'nün karşılanması esnasında olabilecek sıkıntılar ve hadiseler, Uşak İl Emniyeti tarafından değerlendirilerek bunun önüne geçilmesi adına 29 Nisan'da, Uşak CHP İl ve İlçe Başkanları emniyete davet edilmiş ve kendilerine gerekli izahatlar yapılmıştır. Yapılan bu işlem tutanak altına alınmıştır.⁷¹⁵ Ancak tüm bu izahata rağmen hadiseler önlenememiştir.

Öte yandan kabileler halinde İnönü'nün bulunduğu yere gitmeye çalışan CHP'liler, DP İl Binası önünden geçerken sözlü münakaşalar yaşanmış ve ortam birden gerilmiştir. Bu sırada taşlamalar meydana gelmiş ve DP İl Başkanlığının camları kırılmıştır.⁷¹⁶ Ancak taşlamaların hangi grup tarafından başlatıldığı noktasında dönem basını arasında farklı düşünceler söz konusudur. Taşlamalarla ilgili olarak DP Uşak Vilayet Meclis Üyesi Hulusi Karakaya, 5 Mayıs 1959'da doğrudan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e göndermiş olduğu yazıda, İnönü'nün Uşak'a gelişinde Halk Partililer tarafından evinin taşlandığını ve bu şartlar altında mesken masuniyetinin emniyet altında olmadığını dile getirmiştir. Bu durum yapılan taşlama iddialarına örnek oluşturması açısından önem arz etmektedir.⁷¹⁷ Bu sırada DP İl Başkanlığı binasından, İl Başkanı Eşref Ögün tarafından, İnönü'nün geçişi sırasında kendisine bardak fırlatıldığı, ancak bardağın İnönü yerine onun yanında bulunan

teklifi kabul etmemesi neticesinde Kilis'e tayinin çıkarıldığı da bu iddialar arasında yer almıştır. Ayrıca Kurma'ya CHP Ankara Milletvekilleri de birer teşekkür telgrafi çekmişlerdir. Bahse konu telgrafta, "Hakikatleri, vatanperverine bir duygu ile dile getirmek hususunda gösterdiğiniz mertçe ve asil hareketlere karşı duyduğumuz içten minnet ve şükranlarımız, CHP Ankara Milletvekilleri ve bütün il teşkilatı adına saygılarımla arz eder, gözlerimden öperim." şeklindedir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-911-3.

714 **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

715 29 Nisan 1959 tarihli tutanak için Bkz. "**BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

716 "İnönü'nün Uşak Ziyareti Hadisesi Oldu", **Akşam**, 1 Mayıs 1959, s.5.

717 **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2; Bu konu ile ilgili, 04.09.1959 tarihinde Uşak Valisi İlhan Engin tarafından Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen yazıda, Hulusi Karakaya'nın evinin taşlandığı hakkında mahalli makamlara her hangi bir müracaatın yapılmadığı bilgisi paylaşılmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-4.; Taşlama konusu ile alakalı, Azmi Coşkun isminde bir vatandaşın Dahiliye Vekaleti'ne 30.04.1959 günü göndermiş olduğu telgrafta gece saatlerinde Halk Partililerce, Emniyet kuvvetlerinin gözü önünde evinin taşlandığını ve zabıta kuvvetlerinin olaya kesinlikle müdahale etmediğini iddia etmiştir. Olayla ilgili Uşak Valisi İlhan Engin, Azmi Coşkun isimli şahsın evinin taşlandığı ile ilgili herhangi bir resmi mercie müracaatının olmadığını bildirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

Akis Dergisi Genel Yayın Müdürü Hamdi Avcıoğlu'na isabet ettiği iddia edilmiştir.⁷¹⁸ Bu sırada İnönü'yü karşılamak için biriken insanların elindeki "Garp Cephesi Kumandanı Hoş geldin" ibareli dövizlere polis tarafından el koyulduğu basın tarafından dile getirilmiştir.

Daha sonra CHP kafilisi CHP İl Binası önüne gelmiştir. Burada İl binası balkonuna çıkan İnönü konuşma yapmıştır. Konuşmasında otuz yedi sene önce Uşak'ta düşman komutanının kılıcını alarak Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya teslim ettiğini dile getirmiştir.⁷¹⁹ Oradan CHP Uşak İl Başkanı Rıza Salıcı'nın evine giden İnönü burada istirahate çekilmiştir. Evin etrafına kısa sürede halkın toplanması üzerine, Uşak Valisi İlhan Engin İnönü'ye istirahat ettiği evden kısa vadede dışarı çıkmaması gerektiği zira aksinin asayiş yönünden uygun olmayacağını ifade etmiştir.⁷²⁰ Vali'nin yaşananları Dahiliye Vekaleti ile paylaştığı ve oradan aldığı direktifler doğrultusunda hareket ettiği düşünülmektedir. Uşak Valisi'nin tüm uyarılarına rağmen kısa süre sonra buradan ayrılan İnönü, İl Gençlik Kongresi'ne katılmak üzere hareket etmiştir. Bu sırada arkasından gelen yoğun kalabalığı dağıtmak için polis göz yaşartıcı gaz kullanmak durumunda kalmıştır.⁷²¹ 30 Nisan 1959'da Uşak İl Kongresi'ne katılan İnönü burada diğer milletvekillerinin yaptıkları kısa konuşmaların ardından partililere seslenmiştir. İnönü konuşmasında ekonomiye değinerek ülke ekonomisinin gün geçtikçe kötüye gittiğini ve bunda da plansız ve programsız hareketin büyük payının

718 "Uşak'a Giriş", **Milliyet**, S 3223, 1 Mayıs 1959, s.5.

719 "Uşak'ta Halk Partililer Kanunu Asayışı Bozdu", **Zafer**, S 3481, 1 Mayıs 1959, s.1-4.; "Uşak'ta Müessif Hadiseler Oldu", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s.1-5.

720 "Yasak", **Vatan**, S 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "Çok Kararlı Bir Vali", **Kim Dergisi**, 8 Mayıs 1959, Sene:1, S 50, s.5.; Dönemin muhalif basın-yayın organlarından Kim Dergisi; "DP iktidarının Uşak Valisi İlhan Engin polislerle İsmet Paşa'nın Trikopis'in evine gitmesine mani olması için emir vermekle kalmamış gittiği takdirde ne yapmaları gerektiğini gözlerini kırpmadan anlatmıştı. Bereket kendisini dinleyen olmamıştı." ifadelerine yer vererek Vali Engin'i sert sözlerle itham etmiştir. Bkz. "Polis ve Muhalefet", **Kim Dergisi**, C 5, S 62, 27 Temmuz 1959, s.11.

721 "Uşak'ta Müessif Hadiseler Oldu", **Vatan**, S 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü Uşak'ta Hadiseli Karşılandı", **Milliyet**, S 3223, 1 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü'nün tarihi Karargah Ziyaretine Engel Olunmak İstendi", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s.5.; İnönü'nün Uşak İl Gençlik Kongresi'nde Yapmış Olduğu Konuşma için Bkz. "İnönü, İktidar Değişmesi Şart Dedi", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s.1-5. ; "Demokrat İktidarın Değişmesi Zaruridir", **Vatan**, S 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "Yasak", **Vatan**, S 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü'nün Konuşması", **Milliyet**, 1 Mayıs 1959, s.5.; Uşak Valiliği ile Uşak Savcılığı arasında 13.05.1959 günü yapılan yazışmalarda bahsi geçen yürüyüş sırasında göz yaşartıcı bomba kullanıldığı açık bir şekilde belirtilmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2.**

olduğunu ifade etmiştir.⁷²²

İnönü'nün Garp Cephesi Kumandanlığına karargahlık yapan eve gitmek istemesi ise ikinci bir gerginliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu evin önemi İnönü için büyüktür zira Yunan Komutan Trikopis'in kılıcı bu evde teslim alınmıştır. Genel Başkanın bu isteği Uşak Valisi ile İnönü'yü karşı karşıya getirmiştir. Vali, genel asayiş bakımından bu teşebbüsün uygun olmayacağını İnönü'ye iletmış⁷²³ ancak İnönü bunu kabul etmeyerek yanındaki kafiye ile birlikte söz konusu eve gitmiştir.⁷²⁴ İnönü'nün yapmış olduğu bu hamle, Dahiliye Vekaleti ve DP tarafından siyasi bir adım olarak değerlendirilmiştir.

İnönü'nün Uşak ziyaretinin ilk günü ufak çaplı hadiselerle geçmiş ancak belki de ilk günün en büyük hadisesi, gece İnönü'nün kalmış olduğu Rıza Salıca'nın evinin zemin katında yangın çıkması olmuştur. Yangının, İnönü'nün evin içindeyken çıkmış olması son derece düşündürücüdür. Çıkan yangın itfaiyenin müdahalesi ile söndürülmüştür.⁷²⁵ Alınan bir kararla, İnönü'nün ziyaret edeceği duraklar arasında bulunan İzmir için Vali Kemal Hadımlı, vilayette yapılacak tüm parti kongreleri ve siyasi toplantıların yasaklandığını beyan etmiştir. Aynı yasak Manisa'da da ilan edilmiştir.⁷²⁶ Yasaklarda Dahiliye Vekaleti ile valilerin sürekli görüş içerisinde oldukları unutulmamalıdır.

İnönü'nün Uşak ziyaretinin ilk saatlerinde ufak çaplı olayların dışında kayda değer büyük bir hadise yaşanmamasının nedeni olarak, Uşak Valiliği'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda esnek davranması gösterilebilir.⁷²⁷ Ancak 1 Mayıs'ta İnönü'ye fiili bir saldırıda bulunulmuştur. DP ve CHP'liler arasında ilk gün başlayan tartışmaların daha sonra büyümesi üzerine, DP'liler bir araya gelerek il binası

722 BCA 10-9-0-0 / 298-913-2.

723 Mehmet Karayaman, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İçyüzü**, Uşak Akademi Kitap Pazarlama, Uşak 2013, s.45.

724 "İnönü'nün tarihi Karargah Ziyaretine Engel Olunmak İstendi", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s. 5.; Uşak Valisi'nin Emri", **Milliyet**, 1 Mayıs 1959, s.5.

725 "İnönü'nün Kaldığı Evde Yangın", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s.5.; "Yangın Var", **Kim Dergisi**, Sene:1, S 50, 8 Mayıs 1959, s.6.

726 "Ege'de Siyasi Kongreler Dün Gece Yasak Edildi", **İstanbul Ekspres**, S 2744, 1 Mayıs 1959, s.1.; "İzmir ve Manisa'da Yasak Kararları", **Yeni Sabah**, S 7241, 1 Mayıs 1959, s.1.; CHP İl İdare Heyeti, İzmir Valisi'nin yasaklamasına rağmen bu ildeki kongrelerine devam edeceğini açıklamıştır. Tebliğ için bkz. "Valiyi İtham", **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.

727 "İnönü'nün Uşak'a Gelişinde Halkçılar Nümayiş Yaptı", **Demokratik Uşak**, S 1505, 1 Mayıs 1959, s.1.

önünde toplanmışlar ve yürüyerek CHP il binası önüne geldiklerinde, zaten kızgın olan iki grup birbirlerine girmiştir. Olayların gittikçe büyü-meye başlaması üzerine gazeteciler, Adalet Bakanı Esat Budakoğlu'na ulaşarak burada yaşadıkları olumsuz durumu bizzat bakana anlatmışlar-dır. Ayrıca Uşak İl Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'ın “Ben bugün va-zifemden alındım. Bu yüzden sizden hiç bir farkım kalmamıştır.”⁷²⁸ de-diği iddia edilmiştir. Yine 1 Mayıs sabahı Uşak'a gelen Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan ve Ankara İl Emniyet Müdür Yardımcısı İsmail Güntay'ın da olaylara müdahale etmedikleri iddialar arasında yer almış-tır.⁷²⁹ Emniyet Genel Müdürü ve Ankara Emniyet Müdürü'nün Uşak'a gönderilmesi, Gedik ile yapılan görüşme neticesinde olduğu muhak-kaktır. Bu konu ile alakalı CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu 15 Şu-bat 1960 tarihli TBMM konuşmasında, “Elbetteki Dahiliye Vekili emir vermeden Cemal Göktan'dan bir saat bile ayrılamazdı. Elbette Dahiliye Vekili emir vermeden Ankara'nın Emniyet Müdür Muavini olan bir in-san Uşak'a oradan Turgutlu'ya oradan İzmir'e gidemezdi.”⁷³⁰ ifadele-rini kullanması bu düşünceyi destekler niteliktedir. Buradan hareketle Gedik ve Menderes'in, buradaki hadiselerin daha fazla büyümesini istemedikleri düşünülebilir. Bu nedenle üst düzey polis yetkilileri Uşak'a gönderilmiştir. Bu konu ile alakalı Gedik şu ifadeleri kullanmıştır:

“..bunalmış, bunaltılmış olan valiye ve zabıta amirlerine derhal merkezden yardım ve müdahalenin zaruretine kani olarak Emniyet Umum Müdürünü beraberindeki diğer ar-kadaşlarıyla birlikte 1 Mayıs sabahı saat 1'de uçakla acele yola çıkarıyoruz ve bu arada da Kütahya'dan da bir miktar jandarma takviyesi gönderilmesi emrini veriyoruz. Heyet sabahleyin Uşak'a varıyor ve derhal işe koyuluyor.”⁷³¹

Olayın gittikçe içinden çıkılmaz bir hal alması üzerine, bazı basın organlarının iddiasına göre, hadise yerine Cumhuriyet Savcısı Muzaffer Erdem gelmiş ve polislere neden çıkan karışıklığa müdahale etmedik-le-rini sormuştur.⁷³² Kolluk yetkililerinin savcıya cevabı ise bu konuda

728 Bazı basın-yayın kuruluşlarının haberlerine göre Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü olaylar nedeni ile görevden alınmıştır. Bkz. “Vali ile Polis Md. Vekalet Emrinde”, **İstanbul Ekspres**, 2 Mayıs 1959, s.1..

729 “İsmet İnönü Dün Başından Yaralandı”, **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.

730 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.848.

731 “Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı”, **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

732 “Savcı İşe Karışıyor”, **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; “Savcı İşe Karışıyor”, **Akşam**,

üstlerinden herhangi bir talimat almadıkları yönünde olmuştur. Bunun üzerine olay yerinden ayrılan savcı, telefon ile Uşak Valisi'ni arayarak İnönü'nün kalmış olduğu CHP İl Başkanı Salıcı'nın evinin önünün kalabalık gruplar tarafından doldurulduğunu ve bir hadise çıkması ihtimaline karşılık grupların dağıtılması gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra İnönü'yü jandarma eşliğinde şehir tren istasyonuna çıkarmaya karar veren Savcı Erdem, İnönü'yü oradan çıkararak Jandarma eşliğinde tren istasyonuna hareket etmiştir. Ancak bu sırada İnönü'nün istasyona gideceğini haber alan kalabalık, istasyona hareket etmiş ve burada İnönü ve heyetini yuhalamaya başlamışlardır. Bu sırada otomobilden inerek yürümeye başlayan İnönü'nün bulunduğu yere grup içerisinde bir taş fırlatılmıştır. Ve fırlatılan bu taşın İnönü'nün kafasına isabet etmesi ortalığın bir anda karışmasına sebep olmuştur.⁷³³ Atılan taşın etkisi ile yere düşen İnönü'yü partililer ayağa kaldırmıştır. Ardından trene kadar götürülen İnönü vagonuna oturmuştur. Trenin hareket etmesi ile birlikte taşlamaların devam ettiği ve atılan taşlar neticesinde trenin camlarının kırıldığı ve hatta Kim dergisi yazarlarından Orhan Birgit'in bu taşlar neticesinde başından yaralandığı iddia edilmiştir.⁷³⁴

Hadiselerden Dahiliye Vekili Gedik'i bilgilendiren Uşak Valisi İlhan Engin, 1 Mayıs 1959 tarihli bir yazı ile Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Uşak olaylarının genel değerlendirmesini içeren rapor bir sunmuştur. Rapora göre, CHP Uşak İl İdare Kurulu tarafından İl Gençlik Kolu ve Karaağaç Mahallesi Ocak Kongreleri için düzenlenen toplantı 30 Nisan 1959'da İnönü ve beraberindeki 41 milletvekilinin katılımı ile yapılmıştır. Yapılan CHP kongresinde, kanuna aykırı herhangi bir hadise yaşanmamış, fakat kongre salonundan çıkışta ve salon dışında 6761 sayılı kanuna aykırı hareketler baş göstermiştir. Bu durum karşısında kolluk güçleri zor kullanarak kalabalığı dağıtmıştır. İnönü, Uşak'tan ayrılana kadar CHP Uşak Milletvekili Rıza Salıcı'nın evinde kalmış 2 Mayıs 1959, s.5.

733 CHP'li idarecilerin 01.05.1959 günü Uşak'ta İnönü'nün taşla yaralanması ile neticelenen hadisede tarafları birbirine karşı kışkırtan, ön ayak olan ve olayları tertip ettiği iddia edilen kişilerin listesini 03.09.1960 tarihli bir belge ile Adliyeye vermiştir. Bu isimler ve meslekleri için Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2**; Yusuf Ziya Ortaç, "Bir Taş, Bir Baş", **Akbaba Dergisi**, C 15, S 374, 14 Mayıs 1959, s.3.; "DP'nin Uşak Valisi Engin", **Kim Dergisi**, Sene:1, S 50, 8 Mayıs 1959, s.4.; Necip Fazıl Kısakürek, "Artık Günü Geldi" **Büyük Doğu Dergisi**, S 10, 8 Mayıs 1959, s.1.

734 "Olaylar Başlıyor", **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü Uşak'tan Ayrılrırken Taşla Başından Yaralandı", **Yeni Sabah**, S 7242, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Müessif Hadiseler", **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü Yaralanıyor ve Yere Düşüyor", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.; **BCA 10-9-0-0 / 297-910-2**.

ve 1 Mayıs 1959'da Uşak'tan ayrılmıştır.⁷³⁵ Vali Engin 11 Mayıs 1959 tarihinde, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu ikinci yazıda ise “Zabıta, bu topluluğu dağıtmak için bütün gayretini sarf etmiş olmasına rağmen kuvvetin kifayetsizliği dolayısıyla alınan mani tedbirler ve müdahaleler bir an için işlemez hale gelmiştir. CHP'li mebusların trenle saat 9 sıralarında Manisa istikametinde hareketlerine müteakip topluluk dağılmıştır.”⁷³⁶ ifadelerinde bulunarak tedbirlerin yetersizliğini açık bir şekilde itiraf etmiştir.

2.3.3.1.2.2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Olaylara Müdahil Olması ve Diğer Gelişmeler

Uşak'ta meydana gelen olaylar neticesinde, CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu üyelerinden Dr. Kemal Satır, Orhan Öztrak, Nüvit Yetkin ve İsmail Rüştü Aksal'ın imzası ile hadiseler Dahiliye Vekili Namık Gedik'e telgraf çekilerek bildirilmek istenmiştir. Bu amaçla CHP'li üyeler tarafından Gedik'e 1 Mayıs 1959 tarihli iki telgraf çekilmiştir. İlk telgrafa göre, Uşak'ta İnönü ve heyetine “6-7 Eylül vakasının vahamet ölçüsünü aşan” derecede saldırılar meydana gelmiştir. Bu saldırıların önlememesinin sorumluluğu ise Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik'e aittir. Telgraf, saldırıda bulunanlar ve tertipçilerin bir an önce yakalanmasının Dahiliye Vekaleti'nin görevi olduğu belirtilerek sonlandırılmıştır.⁷³⁷ CHP üyeleri tarafından çekilen ikinci telgrafta ise İzmir ve Manisa için her kademedeki parti faaliyetlerinin men edildiği ve bu kararın Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından verildiği belirtilmiştir.⁷³⁸ Dahiliye Vekilinin kanun dışı hareketlerde bulunduğu ima edilmeye çalışılmıştır.⁷³⁹ 2 Mayıs 1959 tarihli diğer bir telgrafta Gedik'in Uşak hadiselerindeki mütecavizleri savunduğu iddia edilmiştir. Telgrafa göre Gedik olayların tertipçilerini kamuoyundan saklamaktadır.⁷⁴⁰

735 BCA 10-9-0-0 / 298-913-2.

736 BCA 10-9-0-0 / 298-913-1.

737 “CHP Uşak Olaylarını İki Telgrafta İçişleri Bakanlığına Şikayet Etti”, *Vatan*, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; BCA 10-9-0-0 / 296-906-1.; BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6.

738 “CHP Uşak Olaylarını İki Telgrafta İçişleri Bakanlığına Şikayet Etti”, *Vatan*, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.1; BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6.

739 Süleyman Kocabaş, *27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir Topkapı Olayları 30 Nisan - 4 Mayıs 1960*, İstanbul 2011, s.49.; “Sabık Bakanın Hatıra Defterinde, N. Gedik'in Her Şeyi A. Menderes'in Emri İle Yaptığı Yazılı”, *Akşam*, 20 Eylül 1960, s.1-5.

740 BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6.

1 Mayıs telgraflarına karşılık olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik aynı gün cevap vermiştir. Gedik, CHP tarafından olaylara karışan DP'lilere tertipçi sıfatının kullanılmasına karşı çıkmış ve asıl tertipçinin “Büyük Ege Taarruzu” adı ile bölgeye gelen CHP'liler olduğunu vurgulamıştır. Gedik'in cevabından anlaşılan en açık nokta ise CHP'li heyetin ve taraftarlarının yasak olduğunu bilmelerine rağmen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı hareket etmeleri ve bu suretle kaos ortamı oluşturulmaya çalışılması olmuştur.⁷⁴¹ Gedik bu düşüncesini, “Kanuna mugayir hareketler, Uşak'a ayak basıldığı zaman ve evvel-den hazırlanmış bir hareketin neticesi olarak başlamıştır.”⁷⁴² şeklindeki ifadesi ile de açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Gedik'in, hadiselere karşı göstermiş olduğu reaksiyon ve yapmış olduğu açıklamalar her zaman dönemin muhalif basınının dikkatini çekmiştir. Muhalif basında, Uşak hadiseleri ve öncesini de içine alan bir Namık Gedik tahlili yapılmış ve Gedik sert sözlerle eleştirmiştir. Buna göre, Gedik sertlik taraftarı olan bir Bakandır. “Yumuşamanın” en hafifine bile tahammülü yoktur. Muhalefetin eleştirilerine tahammül edecek bir yapıda değildir. Gedik, geçmişe yönelik vermiş olduğu karar ve uygulamalarından dolayı hesaba çekilme ve görevinden alınma korkusu yaşamaktadır.⁷⁴³ Ancak bu, muhalif basının bir niyet okuması şeklinde değerlendirilebilir. Zira Gedik, gerek 6-7 Eylül öncesi gerekse 6-7 Eylül sonrası yaşanan bir çok hadise sırasında Dahiliye Vekilliği koltuğunda oturmuş ve kısa bir ayrılıktan sonra bu görev kendisine tekrardan tevdi edilmiştir. Bu da bize, Başvekilin Gedik'ten son derece memnun olduğu izlenimini vermektedir.

CHP'ye yakınlığı ile bilinen gazetecilere göre İnönü'ye taş atıldığı günün sabahında birçok DP taraftarı Uşak'a organize bir şekilde getirilmiştir.⁷⁴⁴ Öte yandan, olaylar sırasında çeşitli yerlerinden yaralanan veya itiş kalkışa maruz kalan ve muhalif kimlikleri ile ön plana çıkan Cumhuriyet Gazetesi'nden Mazhar Kunt, Yeni Sabah Gazetesi'nden

741 Gedik'in CHP'li üyelerin telgrafına verdiği cevabın tam metni için Bkz. “Namık Gedik'in Cevabı”, **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.5.; “Gedik İthamları Cevaplandırıldı”, **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.1.; “Gedik'in CHP'lilere Cevabı”, **İstanbul Ekspres**, S 2745, 2 Mayıs 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1. ; **BCA** 10-9-0-0 / 467-1351-6

742 **BCA** 10-9-0-0 / 467-1351-6; “Yurtta Olup Bitenler”, **Akis Dergisi**, Sene:3, C XV, S 253, 7 Mayıs 1959, s.12.

743 “Üzgün Bir Kişi”, **Kim Dergisi**, Sene:1, S 52, 22 Mayıs 1959, s.13.

744 A.N. Kırmacı, “Yere Düşen Maske”, **Vatan**, S 6485, 3 Mayıs 1959, s.1.

Şemsi Kuseyri, Akis Dergisi'nden Hamdi Avcıoğlu, Kim Dergisi'nden Orhan Birgit, Milliyet Gazetesi'nden Nedret Selçuker, Ulus Gazetesi'nden Doğan Kadaroğlu, Akşam Gazetesi'nden Güngör Yerdeş, Dünya Gazetesi'nden Bekit Çiftçi, Vatan Gazetesi'nden Hilmi Yavuz, Akşam Gazetesi'nden Abbas Goralı, Demokrat İzmir Gazetesi'nden Hüseyin Baradan, Vatan Gazetesi'nden Yalçın Kılan ve Manisa-Doğuş yayın organından Ömer Özkaya, olayları kınadıklarını beyan eden bir beyanat yayımlamışlardır.⁷⁴⁵ CHP'nin hukukçu milletvekillerinden Ordu Milletvekili Zeki Kumrulu, Tokat Milletvekili Şahap Kitapçı ve Ordu Milletvekili Münir Ekşi, Uşak'ta meydana gelen hadiseler ile ilgili, adli süreci başlatacaklarını dile getirmişlerdir.⁷⁴⁶

Uşak Valisi İlhan Engin, İnönü ve beraberindekilerin Uşak'a geliş ve gidişleri sırasında meydana gelen hadiselerle ilgili Dahiliye Vekaleti ile sürekli iletişim halinde olmuştur.⁷⁴⁷ İnönü'nün Uşak'tan ayrılması, yaşanan olayların sıcaklığını hemen geçirememiştir. Dahiliye Vekili Namık Gedik, 5 Mayıs 1959'da Uşak Valisi İlhan Engin'e göndermiş olduğu yazıda CHP Adana Milletvekili ve CHP Merkez İdare Kurulu Üyesi Kemal Satır'ın kendisine yıldırım telgrafı çektiğinden bahsetmiştir. Telgrafta, 6 Mayıs'ta Uşak'ta pazar kalabalığından istifade edilerek, olay çıkarma hazırlığında olan grupların varlığından bahsedilmiştir.⁷⁴⁸ Aynı ihbar CHP Uşak Milletvekili Rıza Salıcı tarafından Vali İlhan Engin'e de yapılmıştır. Bu da bize göstermektedir ki Uşak'ta yaşanan hadiseler, olayın üzerinden günler geçmiş olmasına rağmen halen en üst düzeyden ve yakından takip edilmektedir. Zira bu konu iki parti arası ilişkileri fazlasıyla etkilemiş ve genel itibarla ülke çapında oldukça yankı uyandırmıştır. Bu ihbarlar valilik tarafından 5 Mayıs 1959'da Uşak Emniyetine bildirilmiştir.⁷⁴⁹

745 Gazetecilerin olaylar ile ilgili yayımladıkları tebliğ için Bkz. "Gazetecilerin Tebliği", **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.5. Görüldüğü gibi gazetecilerin vermiş olduğu beyanat doğrudan Dahiliye Vekaleti'ni ilgilendiren cümlelerden oluşmuştur. Zira, ceza istenilen görevliler kamu görevlileridir ve bunlardan da kasıt kolluk kuvvetleridir. Kolluk kuvvetleri de Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olması hasebiyle tebliğe göre tüm sorumluluk Dahiliye Vekaleti'ne düşmektedir. Ancak Dahiliye Vekili Namık Gedik'in yayımladığı beyanata bakıldığında olaylarla ilgili Dahiliye Vekaleti'nin herhangi bir sorumluluğu gözükmemektedir. Bkz. "Geziye Katılan Gazetecilerin Tebliği", **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.1-5.; "Uşak'ta 6 Gazeteci Yaralandı", **İstanbul Ekspres**, S 2745, 2 Mayıs 1959, s.1.

746 "CHP Mahkemeye Başvuruyor", **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Gazeteci Teşekkülleri Uşak Tecavüzünü Protesto Ediyor", **Cumhuriyet**, S 12490, 3 Mayıs 1959, s.1.

747 **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

748 **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-1.

749 **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-1.

Bu iddialara ek olarak hadiseler sırasında İnönü'nün vurulması yönünde Uşak Jandarma Binbaşı Ali Kurma'ya, Uşak Valisi İlhan Engin⁷⁵⁰ tarafından vur emri verildiği yönünde bir iddia da söz konusudur.⁷⁵¹ Uşak olayları neticesinde yaşanan hadiselerde sorumluluğu olduğu düşünülen bazı görevliler başka birim ve yerlere tayin edilmişlerdir. Buna göre, Uşak Jandarma Alay Komutanı Yarbay Abbas Yavuzdemir Kastamonu, Merkez Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Kurma Kilis Jandarma Kumandanlıklarına tayin edilmişlerdir. Uşak Emniyet Müdürü Adnan Çakmak ise Emniyet Müfettişliği görevine nakledilmiştir.⁷⁵² Uşak Valisi İlhan Engin'in merkeze çekildiği yönünde haberler çıksa da daha sonra Vali Engin tarafından yalanlanmıştır.⁷⁵³ Söz konusu tayinler ile ilgili suçun Uşak Valisinde değil İçişleri Bakanlığı'nda aranması gerektiğini düşünen Ulus Gazetesi yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu konu ile ilgili, hadiselerin merkezine Dahiliye Vekaleti'ni ve Namık Gedik'i alan şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir vali anlaşılmadığı mesai arkadaşları hakkında tek başına istifaya mecbur kılma veya işten el çekirme gibi bir karar alabilir mi? Hayır! İşte burada bir hakikat daha ortaya çıkıyor: Böyle bir kararı ancak İçişleri Bakanlığı alabilir. Demek oluyor ki, Uşak hadiseleri ile ilgili doğrudan doğruya ilgili bulunan İçişleri Bakanlığı'dır ve Vali ne derse desin bu işte bir emir kulu olmaktan kurtulamaz.”⁷⁵⁴

2.3.3.1.2.3. CHP Genel Başkanı İnönü ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Birbirlerini İtham Eden Açıklamaları

Olaylı Uşak ziyaretinin ardından CHP heyeti Uşak'ı terk etmek durumunda kalmıştır. Trenle Uşak'tan hareket sonrası Eşme'ye varılmış ve burada yoğun bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Normal planlama

750 İlhan Engin, 27 Mayıs Askeri Darbesinin ardından, Uşak hadiseleri alakalı olarak adam öldürmeye teşebbüs ve yardımdan yargılanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 295-902-1.

751 “Türk Milletinin Duyması İcap Eden Korkunç Hadise”, **Ulus**, 3 Aralık 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0/296-906-1.; Dönemin muhalif dergilerinden **Forum Dergisi** de, Uşak hadiseleri sırasında İnönü'nün ortadan kaldırılmasının amaçlandığını dile getirerek hadiseyi, “Uşak hadiseleri bu memleketin en temiz evlatlarından birini ortadan kaldırmak için tertip edilmiş bir hadise olduğunu Türk adliyesi ispat etti.” şeklinde yorumlamıştır. “Olmaz Vali Bey”, **Forum Dergisi**, C XII, S 133, 1 Ekim 1959, s.5.

752 **BCA** 10-9-0-0/296-906-1.

753 “Uşak Valisi Bakanlık Emrine Alınmamıştır”, **Cumhuriyet**, S 12499, 12 Mayıs 1959, s.1.

754 **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

doğrultusunda 15 dakika kalınması gereken Eşme istasyonunda, Uşak'ta meydana gelen sıcak olaylar sebebiyle daha kısa süre kalınarak buradan hareket edilmiştir. Daha sonra, 12.15'te Manisa Alaşehir'e intikal edilmiştir. Burada yine yoğun bir kalabalık ve kalabalığı kontrol altına almaya çalışan güvenlik güçleri ile karşılaşmıştır. CHP heyeti içerisinde yer alan milletvekili Turhan Feyzioğlu, Alaşehir Kaymakamı'na, polis tedbirlerinin sebebini sorduğunda kaymakamdan, "Manisa Valisi yazılı emir verdi. Gösteri ve tezahürat maksadı ile toplanan kalabalık dağıtılacaktır."⁷⁵⁵ cevabını almıştır. Kaymakamın verdiği bu cevabın vali ve Gedik ile yapılan istişarenin sonucu olduğu düşünülmektedir. Çünkü mülki amirler Dahiliye Vekaleti ile sürekli iletişim halindedir. Öte yandan, Uşak'ta meydana gelen olaylar emniyet tedbirlerinin daha da sıklaşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, İnönü ve heyetinin güzergahında yer alan Turgutlu, Salihli ve Manisa'ya bağlı tüm yollar, emniyet güçleri tarafından tedbiren devriyelerle kontrol edilmeye başlanmıştır.⁷⁵⁶ Daha sonra Manisa İl merkezine gelen İnönü burada CHP İl binasını ziyaret ederek partililerle görüşmüştür.⁷⁵⁷

Manisa'dan ayrılan İnönü İzmir'e intikal etmiştir.⁷⁵⁸ CHP buradaki karşılamaları bir coşku havası içerisinde görürken, DP ise bu durumu provokasyon olarak değerlendirmiştir.⁷⁵⁹ Uşak'ta olduğu gibi, Dahiliye Vekaleti'nin bilgisi dahilinde İnönü'nün İzmir seyahatinde Emniyet Genel Müdürü ve Ankara İl Emniyet Müdür Yardımcısı da, herhangi bir müessif olaya meydana verilmemesi adına bizzat İzmir'e gelmişlerdir.⁷⁶⁰ Ancak karşılaşma sırasında vatandaşla polis arasında yaşanan ufak çaplı arbedede bazı kişiler yaralanmıştır.⁷⁶¹

755 "İnönü Atılan Taşlarla Yaralandı", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.

756 "Turgutlu Jandarma Kordonu Altına Alındı", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Yolda Tedbirler", **Hürriyet**, S 3954, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Ara İstasyonlarda", **Milliyet**, S 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Ara İstasyonlar", **Vatan**, S 6484, 2 Mayıs 1959, s.5.

757 "İnönü Manisa'da" **Yeni Sabah**, S 7242, 2 Mayıs 1959, s.5.

758 "Taarruz Ekibi ve Bilhassa İnönü Tahriklere Devam Ediyor", **Zafer**, S 3483, 3 Mayıs 1959, s.4.; "İnönü Canımıza Kast Ediliyor Dedi", **Vatan**, S 6485, 3 Mayıs 1959, s.1.; CHP heyetinin İzmir istikametinde hareketleri sırasında Belkahve mevkiindeki molaları ve daha sonra buradan ayrılacakları sıra Bornova Kaymakamı Ali Uslu'nun, heyeti durdurarak İzmir'e sadece 5 aracın geçişine izin verebileceklerini söylediği iddia edilmiştir. Ancak kaymakama karşı yapılan protesto gösterileri kaymakama geri adım attırmış ve heyet yoluna devam etmiştir. Bkz. "Kaymakam Ali", **Kim Dergisi**, Sene:1, S 50, 8 Mayıs 1959, s. 9-10.; Kocabaş, **a.g.e.**, s.73.

759 "Kemal Biberöğlü Konuşuyor", **Zafer**, S 3483, 3 Mayıs 1959, s.4.

760 "Emniyet Umum Müdürü İzmir'de", **Yeni Sabah**, S 7243, 3 Mayıs 1959, s.5.

761 "İnönü'nün Karşılması Sırasında 14 Kişi Dipçikle Yaralandı", **Akşam**, 3 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü İzmir'de de Huzursuzluk Yarattı", **Zafer**, S 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.; "İzmirliiler

Bu sırada Dahiliye Vekili Namık Gedik, AA'ya İnönü'nün Ege Gezisi ile alakalı bir beyanat vermiştir. Gedik'e göre, CHP İnönü liderliğinde birçok milletvekili ve gazetecilerle "Ege Taarruzu" adı altında "şerefli millî mücadele tarihimizi istismar ederek" CHP'li olmayan idare ve hükûmeti düşman ilan ederek tahrik hareketine girişmiştir. Ona göre CHP, halkı hükûmete ve idarecilere karşı kışkırtmaktadır.⁷⁶² Bu süreçte, İzmir'de Ege Seyahatinin bir değerlendirmesini yapan CHP heyeti, değerlendirme toplantısı sonrası Genel Başkanları İnönü imzası ile bir beyanat yayımlamıştır. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in beyanatına cevap niteliğinde olan bu beyanata göre, CHP heyetinin Uşak'ta yaşadığı hadiseler ve saldırılar bizzat Ankara'dan verilen emirlerle gerçekleştirilmiştir. İnönü'ye göre hadiselerin müsebbibi Dahiliye Vekaletidir. Namık Gedik CHP'nin bu seyahatlerinde Kaymakamlara talimat vererek CHP heyetini zora sokan önlemler aldırıştır. Bu nedenle hadiseler tesadüf olarak değerlendirilemez.⁷⁶³ İnönü açık bir şekilde olayların çıkmasının sebebi olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik'i işaret etmiştir.

CHP ve DP kanadından karşılıklı açıklamalara bakıldığında birbirlerini suçlayıcı cümleler dikkat çekmektedir. Bu süreçte Hükûmet tarafından açıklama Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından yapılmaktadır. Gedik, son beyanatından bir gün sonra tekrardan bir beyanat vermiştir. Buna göre CHP Genel Başkanı ve beraberindeki milletvekillerinin ismine "Ege Büyük Taarruzu" denilen seyahatleri bizzat kendilerinin sebep oldukları hadiseler eşliğinde İzmir'de sona ermiştir. Konu ile alakalı şu ifadelerde bulunmuştur:

"Tarihte başka memleketlerde bu neviden hareketlerin benzeri mesela Roma üzerine yürüyüştür. Böyle bir felaketten memleketimizi Allah korusun. Bu takdirde hükûmet ve

Dün İnönü'ye büyük Tezahürat Yaptı", **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.; Ege Gezisi sırasında meydana gelen olaylar ile ilgili CKMP lideri Osman Bölükbaşı, CHP lideri İnönü'ye bir telgraf çekerek muhalefet cephesinin oluşumun gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bkz. "Muhalefet Cephesi Teşkili İsteniyor", **Milliyet**, S 3226, 4 Mayıs 1959, s.1.; **BCA** 10-9-0-0 / 142-440-3.

762 "Gedik, Tahrikçi CHP'dir Diyor", **Vatan**, S 6485, 3 Mayıs 1959, s.5.; "Vekil: 'Tahrikler Vahametle Devam Ediyor' Dedi", **Hürriyet**, S 3955, 3 Mayıs 1959, s.1.; "İçişleri Bakanı N. Gedik Muhalefeti İtham Ediyor" **Cumhuriyet**, S 12490, 3 Mayıs 1959, s.1.; "Gedik Mesuliyetin CHP'ye Ait Olduğunu Söyledi", **Akşam**, 3 Mayıs 1959, s.1.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

763 "Kanundan, himaye etmekte haklı olan muhalefeti Ehlisalip gözü ile görerek karınca gibi ezmek politikasının tatbikatıdır. Memlekette huzurun ilk şartı devlet kuvvetlerini vatandaşın en tabi hakları aleyhine kullanmamak ve bu kuvvetleri her halde tecavüze uğrayan vatandaşları müdafaa için kullanmaktır." Bkz. "İnönü'nün Beyanati", **Yeni Sabah**, S 7243, 3 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü'nün Demeci", **Vatan**, S 6485, 3 Mayıs 1959, s.5.; "Gedik'in İnönü'ye Cevabı", **İstanbul Ekspres**, S 2746, 3 Mayıs 1959, s.1.

iktidara düşen vazife memleketin dahili emniyet ve asayişini korumak ve bu hareketleri toptan önlemek sureti ile umumi huzuru bütün salabeti ile ve en küçük bir yıpranmadan masun bulunmaktadır.”⁷⁶⁴

Görüldüğü gibi daha önceki açıklamalara benzer bir şekilde, CHP kanunları çiğnemekle ve vatandaşları hükûmete karşı kıskırtmakla suçlanmıştır. Metnin tamamı okunduğunda, hükûmetten CHP’ye üstü örtülü bir tehdit olarak da yorumlanabilir. Hükûmete yakınlığı ile bilinen basına göre muhalefetin bu gezideki amacı şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Ordularımızın, Millî Mücadelede işgal kuvvetlerine karşı takip ettiği güzergahı takip ederek konaklaya konaklaya Belkahve’ye varmak, buradan tıpkı Atatürk’ün yaptığı gibi İzmir’i seyretmek ve ondan sonra da güzel şehre muzafferen girmek. İşte İnönü ile partisinin ‘Büyük Ege Taarruzu’ namı altında çevirecekleri melodramatik filmin senaryosu bu idi!...Ne plan, ne cüret! Zira paşa ile rüfekası (Feyzioğlu, Atalay vs.) bu canlı tabloda istiklal mücadelesinin muzaffer ve kahraman ordularını temsil ederlerken, Hükûmet ile kanuna ve bunları bugün iş başında tutan milyonlarca Demokrat vatandaşa Yunan işgal idaresi ile o zamanki mubadil azınlıkların rolünü oynamak vazifesi verilmişti.”⁷⁶⁵

Yaşananlar bilinçli, planlı bir şekilde Atatürk etiketi kullanılarak halkı hükûmete karşı kıskırtmak sureti ile uygulamaya koyulan bir oyun olarak görülmektedir. Namık Gedik’i son beyanatının ardından CHP, Dahiliye Vekiline cevap niteliğinde hemen bir tebliğ hazırlayarak basına vermiştir. Tebliğe göre, Hükûmet elinde bulundurduğu tüm imkan ve vasıtaları DP karşılama törenlerinde kalabalık bir halk kitlesi hazırlamak için kullanmaktadır. Ancak CHP etkinliklerinde ise bu durumun tam tersi yapılarak tehditvari açıklamalar yapılmaktadır.⁷⁶⁶ Öte yandan, Uşak’ta yaşanan olaylar diğer muhalif partilerin de tepkisini çekmiştir. Bu konuda CMKP lideri Osman Bölükbaşı bir bildiri yayımlayarak hükûmetin CHP’ye karşı gösterdiği tavrın bir kişi ya da partiye de-

764 Gedik’in Beyanatının tam metni için Bkz. “Hükûmetin CHP’ye Kati İhtarını”, **Zafer**, S 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.; “Gedik CHP’ye Sert Bir İhtarda Bulundu”, **Milliyet**, S 3226, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; “Gedik’in Beyanattı”, **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

765 “Bir Türlü Tövbekar Olamayan Günahkar”, **Zafer**, S 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.

766 CHP Beyanattı için Bkz. “CHP’nin Bildirisi”, **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1.; “CHP’liler N. Gedik’e Cevap Verdiler”, **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.1.; “CHP’nin Cevabı”, **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

ğil, topyekûn Türk Milletine karşı gösterilen bir direnç olduğunu dile getirmiştir.⁷⁶⁷

İzmir ziyaretini noktalayan İnönü, İzmir’de bir basın toplantısı düzenleyerek iktidarın olaylar karşısındaki tutumunu protesto etmiştir.⁷⁶⁸ İnönü’nün olaylı Uşak ve İzmir gezisinin ardından DP Gurubu, 6 Mayıs günü olağanüstü bir şekilde toplanmıştır. Toplantıda İnönü’nün Millî Mücadelenin hatırasını kendi çıkarları için kullandığı dile getirilerek CHP ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Hatta İnönü bahse konu olaylar sırasında ülkeyi darbeye sürüklemekle suçlanmış ve onun kesinlikle siyaset dışına atılması gerekliliği vurgulanmıştır.⁷⁶⁹

2.3.3.1.2.4. Uşak Olayları ile İlgili Sanık İfadeleri ve Namık Gedik

Dokuzuncu Soruşturma Kurulu tarafından 12,13 ve 14 Esas no, 4 Rapor no ile Merkez Soruşturma Kurulu’nun 14 Kasım 1960 tarihli ve 70 sayılı kararı esas alınarak, “CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve beraberindeki Milletvekili arkadaşlarının Ege Bölgesinde yaptıkları siyasi vazife gezisinde Uşak, Manisa Turgutlu ve İzmir’de DP mensuplarının tertipli tecavüzlerine uğramaları”⁷⁷⁰ ibareli soruşturma konusu gereğince bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda, sanıklardan bazılarının savunmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda:

Celal Bayar, İnönü’nün Uşak’tan başlayan Ege seyahati sırasında çıkan hadiseler ile ilgili valilere telefonla direktif vermediğini dile getirmiştir. Burada yaşanan olayları Devlet başkanı olarak sordurduğunu dile getiren Bayar, Uşak Valisi üzerinde kesinlikle bir baskısının olmadığını ifade etmiştir. İki büyük siyasi parti arasında yaşanan hadiseleri bir vatandaş olarak bilmekte fayda görmektedir.⁷⁷¹

767 CKMP Beyanamesi için Bkz. “CKMP Son Hadiseler İçin Tebliğ Neşretti”, **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

768 “İnönü Dün İzmir’de Bir Basın Toplantısı Yaptı”, **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; “CHP’liler Dün İzmir’de Bir Basın Toplantısı Yaptı”, **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.

769 Sedat Altaş, **Çarıklı Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul 2011, s.134-135.; CHP’nin halkı galeyana getirdiği şeklindeki bir açıklama Dahiliye Vekili Namık Gedik’ten hadiselerden bir yıl önce ifade edilmiştir. Gedik, 31 Mayıs 1958’de CHP’nin halkı ayaklanmaya teşvik ettiğine dair kuşkuları olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Özden Toker, Metin Altuğ, **Metin Toker’de Akisler**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007, s. 135.

770 BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.

771 BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.; Celal Bayar, 10.12.1960 günü Dokuzuncu Kuruldan Naip Üye: Fahri Ar’a vermiş olduğu ifadesinde de, “Uşak, Manisa, İzmir ve Turgutlu Valileri ile

Adnan Menderes'e göre, İnönü'nün Ege bölgesinde yanında bazı milletvekilleri ile birlikte gezi yapacağı haberini almıştır. Dahiliye Vekili Gedik'in göstermiş olduğu lüzum üzerine CHP heyetinin belirlediği güzergah yönünde hareketlerinde bir engel görmemiş bu konuda yetkililere özel bir direktif de vermemiştir. CHP'lilerin Ege gezisi ile alakalı hükûmetin sert hareket yanlısı olması ile alakalı yapılan konuşmalara asla müsaade etmemiştir. İnönü'nün ziyareti nedeniyle DP mensuplarının Uşak'a taşınması için, Nafia kamyonlarından yararlanmak için müracaat yapılmış ancak bu duruma hem kendisi hem de Namık Gedik karşı çıkmıştır.

Uşak Valisi İlhan Engin, İnönü'nün Uşak gezisi sırasında DP mensubu kişilerin civar ilçelerden toplandığına dair herhangi bir bilgisi olmadığını dile getirmiştir. Engin'e göre İnönü'nün Uşak'a geldiği 30 Nisan günü Namık Gedik kendisini arayarak İnönü'nün gelişi hakkında bilgi istemiştir. Süreçle ilgili Gedik'i bilgilendiren Engin CHP'lileri on veya on beş bin kişilik bir grubun karşıladığını, ardından İnönü'nün CHP il binasına gittiğini aktarmıştır. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Gedik, kendisine sert çıkarak "kanuni vazifenizi yapmadınız" şeklinde ithamlarda bulunmuştur. İnönü'nün Garp Cephesi Karargahı olarak kullanılan eve gitmek istemesi üzerine bu durumu Emniyet Müdürüne bildirdiğini beyan eden Engin, İnönü'nün büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış olmasına Dahiliye Vekili Gedik'in çok kızdığının altını çizmiştir.⁷⁷²

Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan, İnönü'nün Uşak'a gelişi ve burada yaptığı ziyaretler esnasında bir takım hadiselerin yaşanması ve İnönü'nün kaldığı evde yangın çıkması üzerine, bizzat Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından Uşak'a gönderildiğini belirtmiştir. Gedik'e göre, hadiselerin büyümesinde Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü arasındaki uyumsuzluğun katkısı yadsınamaz. Bu nedenle Gedik kendisine, vali ve emniyet müdürü arasındaki anlaşmazlığın çözülmesini emretmiştir. Bunun üzerine uçakla Eskişehir'e oradan da Uşak'a geçmiştir. Uşak'a gelir gelmez doğrudan vali ve emniyet müdürünün yanına giderek aralarındaki anlaşmazlığın sebebini sormuştur. Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'ın, "Vali bana kanunsuz emir veriyor, İnönü'yü vur emri veriyor" cevabını almıştır. Uşak hadiseleri sonunda da

İdare Amirlerine İddia edilen direktifleri vermediğini" yinelemiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 295-903-1.

772 BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.

Dahiliye Vekili Namık Gedik'e rapor verdiğini bildirmiştir.⁷⁷³

2.3.3.1.2.5. TBMM'de Uşak Olayları Görüşmeleri ve Namık Gedik

CHP, Uşak'ta yaşanan olayların peşini bırakmayarak her fırsatta konu ile alakalı bir Meclis Tahkikatının açılması isteğini belirtmiştir. Bu bağlamda, İnönü'nün Ege Gezisi sırasında meydana gelen olaylar için Menderes ve Gedik hakkında Meclis Tahkikatı açılması için önerge verilmiş ancak önerge gündeme alınmayınca CHP Meclisi terk etmiştir.⁷⁷⁴ 2 Aralık 1959'daki Meclis oturumunda CHP Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş CHP'nin Ege gezisi ile alakalı, Gedik'in istifa etmesini istemiştir.⁷⁷⁵ 3 Aralık 1959'da CHP Grubu toplanarak Uşak olaylarını masaya yatırmış, yapılan toplantı sonucunda bir tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Umumi efkara şunu arz etmek isteriz ki, hadiselerin diğer safhaları hakkında da aynı derecede kesin ve mesuliyetleri tereddütsüz şekilde ortaya koyacak delillere sahip bulunmaktayız. Bütün gerçeklerin meydana çıkarılması, can ve mal emniyetini tehlikeye düşüren bilcümle tertiplerin iç yüzünün aydınlanması için tek çare, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hadiseye el koyarak Meclis Tahkikatı açmasıdır.”⁷⁷⁶

Devam eden tebliğde Dahiliye Vekili'nin hadiselerle ilgili olduğu ve bu duruma ait delillerin de CHP'nin elinde bulunduğu iddia edilmiştir. 15 Şubat 1960'da CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin ve 123 arkada-

773 BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.; Emniyet Müdürü ile Uşak Valisi arasında bir anlaşmazlığın söz konusu olduğu kesindir. Zira bu kesinlik Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından dile getirilmiştir. Gedik'in 15.02.1960 günü Meclis'te yapmış olduğu konuşma sırasında kullanmış olduğu, “ Henüz birkaç gün evvel tayin edilmiş olduğu yeni vilayette vazifesine başlamış olan Emniyet Müdürü ve Jandarma Kumandanı ile Vali arasında sabahki hadiseler içinde vazife ifası yüzünden bir ihtilafın baş göstermiş olduğunu haber alıyoruz...” şeklindeki ifadelerden anlaşılmalıdır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.

774 CHP Önergesi için Bkz. “Mecliste Beklenen Çatışma Vukubuldu”, **Akşam**, 12 Mayıs 1959, s.1-5.; Şerif Demir, **Düello Menderes ve İnönü Demokrat Partiden 27 Mayıs Olayları**, İstanbul 2011, s.189-190.

775 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C X, , İçtima: 3, Dokuzuncu İnikat (02.12.1959), s.250.

776 “Uşak Hadiselerine Dair CHP Grubunun Tebliği”, **Cumhuriyet**, S 12702, 4 Aralık 1959, s.1-5.

şının CHP'ye mensup milletvekillerinden bazılarının Ege Gezisi sırasında meydana gelen hadiseler dolayısıyla Meclis tahkikatı açılmasına dair taktir CHP tarafından TBMM'ye sunulmuştur.⁷⁷⁷

Nüvit Yetkin ve diğer CHP'lilerin taktiri gereği düzenlenen Meclis oturumunda ilk sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik, sözlerine taktirdeki iddiaları kesin bir dille reddederek başlamıştır.⁷⁷⁸ Bu konuya açıklık getiren Gedik'e göre, bir siyasi parti ve üyelerinin ülke içerisinde bir takım parti faaliyetleri güdebilir ve bu anayasal bir haktır. Ancak bu faaliyetler sırasında anayasanın kendilerine vermiş olduğu hakkın sınırlarını aşmamak gerekir. Zira siyasi partiler, kanunların çizmiş olduğu sınırlarda kalmaya ve memleketin nizam ve asayişini bozucu her türlü yaklaşımdan uzak kalmaya mecburdurlar. Gedik'in, Uşak hadiselerini kast ederek, doğrudan CHP'ye yönelik sarf edilen ithamlar olarak değerlendirilebilecek şu söylemleri dikkat çekicidir:

“Vatandaşlar arasına düşmanlık hislerini yaymak, Büyük Millet Meclisi'nin çıkarmış olduğu kanunları hiçe sayarak onları fiili sahada işlemez hale sokmak, çiğnemek, memleket asayiş ve nizamını korumakla ve kanunları tatbik etmekle vazifeli hükümet kuvvetlerine karşı gelmek, fertlerin ve toplulukların cüret edecekleri hareketler olmaz.”⁷⁷⁹

Buna mukabil sözlerini Uşak olaylarına getiren Gedik'e göre, CHP 1959'un Nisan ayı sonlarında “velvele” ve “tantana” ile “Ege Taarruzu”nu ilan etmiştir. Gedik bu duruma şu sözlerle karşı çıkmıştır;

“Matbuatın geniş ölçüde yaptığı ve günlerce devam ettirdiği neşriyattan öğreniyoruz ki başlarında liderleri, bir başka ifade ile başkumandanları teşrii masuniyet zırhına bürünmüş, 40 tan fazla mebus ile Meclisi ve oradaki vazifelerini terk ederek sefere çıkmaya karar vermiştir. Adını bizzat koymuş oldukları bu sefer Ege büyük taarruzudur. Taarruz. Hem de ne büyük..Kime karşı, ne maksatla, hangi neticeyi

777 Bahse konu taktir için Bkz. “**TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.803-805.; “CHP Tahkikat Önergelerinin Görüşülmesine Dün Başlandı”, **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.1-5.

778 “Gedik Kürsüde”, **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.; “Meclis Tahkikat Önergelerini Görüştü”, **Cumhuriyet**, S 12776, 16 Şubat 1960, s.5.; “Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı”, **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

779 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.806.

istihsal etmek için ve neden.”⁷⁸⁰

Namık Gedik’in kızdığı nokta Ege Büyük taarruzu adı ile başlatılan girişimde taarruzun DP ve destekçilerine karşı yapıldığı algısı olmuştur. Aslında bahse konu taarruzun Yunan ordusuna karşı yapılmış olması ve DP ile Yunan ordusunun aynı kefeye konuluyor oluşu Gedik için tahammül edilmeyen bir nokta olmuştur. Namık Gedik’in, “Millî Mücadelede, müstevli orduların nihai mağlubiyetine başlangıç ve sahne olan Uşak’a bu sefer hangi düşmanı imha etmek için taarruz edilmekte olduğunu teessür ve teessüfle düşünmek icap ediyordu.”⁷⁸¹ şeklinde ifade ettiği cümleler bu düşünceleri desteklemektedir.

Gedik, karşısındaki siyasi parti mensuplarını ve siyasi partiyi, düşman askerine benzeterek faaliyet yürüten ve insanlar arasında “açıktan düşmanlık tohumları atmayı hedef tutan” CHP heyetine asla fırsat verilmeyeceklerini dile getirmiştir. Gedik’e göre, 1950’de DP’nin iktidar olmasından itibaren CHP bu durumu kabullenememiş ve yıkıcı politikalarına devam etmiştir. Bu sözüne açıklık getiren Gedik, seçimle iş başına gelemeyen CHP’nin, DP’yi yıpratmak adına “Büyük Taarruz” planını harekete geçirdiğini düşünmektedir.⁷⁸² Meselelerin Meclis içerisinde hal edilmesi gerekmektedir. Bu meselelerin yurt çapına ve vatandaşlar arasına yayılmak istenilmesi ülkeyi büyük tehlikelere sürüklemektedir. CHP, DP’nin ilerlemesinden rahatsızlık duymakta, bu durumda CHP bir şeyler yapmak gerekliliği hissetmektedir. Bir şeyler yapmak cümlesine açıklık getiren Gedik, CHP için yapılacak şeyin “velveleli”, “tantanalı” bir “taarruz” olduğunu dile getirmiştir. Böylece CHP, unutulmaya başlayan mevcudiyetini millete bu şekilde hatırlatacaktır. Ancak CHP için iktidar olmak “ufukta gittikçe uzaklaşan bir hayal” dir.⁷⁸³ Gedik böylece İsmet İnönü’ye yüklenmiş ve tüm bu olanların CHP’nin popüleritesi düşen Genel Başkanını tekrar Millî Mücadele dönemindeki eski prestijli günlerine kavuşturmak adına yapılan girişimler olarak yorumlamıştır.

780 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.807.; “Gedik Kürsüde”, **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.; “Gedik, Kürsüde” **Hürriyet**, S 4241, 16 Şubat 1960, s.5.; “Dr. Namık Gedik’in Gensoruya Cevabı”, **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

781 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.807.; “Zorlama Faaliyeti” **Hürriyet**, S 4241, 16 Şubat 1960, s.5.

782 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.808.

783 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima:3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.809.

CHP'nin Ege gezisinin amaç ve sonuçlarına ana hatları ile değinen Gedik, bahse konu gezinin ayrıntılarını Genel Kurul'da milletvekilleri ile paylaşmıştır. Gedik'e göre, CHP genel başkanı 40'tan fazla vekil ile birlikte Ankara Garı'ndan Uşak'a hareket etmeden önce halkı galeyana getirerek tahrik etmiştir. Bu tahrik neticesinde orada bulunan kolluk kuvvetlerine de mukavemet gösterilmiştir. Bu durumu "savulun, biz geliyoruz demek isteyenlerin niyetleri artık sokağa düşmüştür." şeklinde özetlemiştir.⁷⁸⁴ CHP'liler, Ankara Garı'ndan bu ortamda çıkmışlardır. CHP'nin organize etmesi ile Uşak'ta binlerce vatandaşın toplanmış ve burada yapılacak olan toplantılara Uşak Valiliği'nce izin verilmiştir. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapıldığı takdirde 6761 sayılı ilgi kanuna muhalefetten sorumlular hakkında ilgili işlemlerin yapılacağı, günlerce halka ilan edilmiş hatta yazılı olarak CHP'li idarecilere tebliğ edilmiştir. Ancak İnönü'nün Uşak'a gelişi ile birlikte CHP'lilerin daha önceden yapmış olduğu tebliğlerin boşa gittiği görülmüştür.⁷⁸⁵ Uşak istasyonundaki durumu değerlendiren Gedik, İsmet İnönü'ye yüklenerek onu şu şekilde betimlemiştir:

"Başvekil olduğu senelerde Hükümet idare mesuliyetinin ne olduğunu bilmesi mefruz olan, Devlet ve amme nizamı ve vatan emniyeti adına türlü tedip ve tenkil hareketlerine emri kumanda eden, Devlet Reisi olduktan sonra da bu memlekette mutlak bir istibdadı yeniden tesis ederek her türlü vatandaş hak ve hürriyetlerini ortadan kaldıran, mal ve can emniyetini hiçe sayan, 1946'nın seçim faciaları içinde seçilmeden Devlet Reisliği yapan, bugün de hürriyet havarisi, vatan kurtaran ihtiyar kumandan diye millete yeniden takdim edilmeye çalışılan, hepimizin bildiği bir mazi, İsmet Paşa...."⁷⁸⁶

784 "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

785 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.809.; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

786 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.810.; Gedik'in İnönü ile ilgili ithamları ile ilgili CHP milletvekili Turhan Feyzioğlu, "Dahiye Vekiline sorarsanız hayatı boyunca hiç bir küçük işe tevessül etmemiş olan Doktor Namık Gedik, annesinin kucağında vatan menkıbelerinin nimnilerini dinleyerek uyurken gecelerini cephelerde geçiren şu ak saçlı insan yalan söylüyor, doğru söyleyen sadece kendisidir. Namık Gedik'e sorarsanız ömrü boyunca hayatını vatani uğrunda seve seve feda etmeye hazır olan göğsünü dört cephede düşmana siper etmiş bir insan yalan söylüyor da kendisi doğru söylüyor. İnönü Türk tarihine bir milli kahraman, dünya tarihine müstesna bir devlet adamı olarak geçecektir. Ama Doktor Gedik sadece İnönü'nün başına taş atıldığı zaman, ona suikast yapıldığı

Hatta onun iç politikadaki DP ile olan çekişmelerini ülkenin dış politikasına alet ederek memleketin önünü tıkadığını iddia etmiştir. Gedik'e göre, İnönü memlekete iktisadi bir yardım söz konusu olduğunda, iktidarı bu konuda zor duruma düşürmek için Türkiye'yi dışa karşı kötü gösterme amacı gütmektedir.

Bu betimlemelerden hareketle, o dönem için ülke bürokrasisi ve ordu içerisinde halen ağırlığını korumakta olan İnönü hakkında Dahiliye Vekili'nin bu derece sert sözlerle yüklenmesi, Gedik'in arkasındaki sağlam Menderes duruşunu göstermektedir. Zira Dahiliye Vekili'nin ağzından çıkan her söz, şahsiliğinin yanında hükûmeti de bağlamaktadır. Uzun bir süre Dahiliye Vekilliği koltuğuna oturan Gedik, kendisine verilen bu değer ve güveni boşa çıkarmamak adına elinden gelenin en iyisini yapmak durumundadır. Bu sadece muhalefete karşı gösterdiği sert tavırla ölçülemez. Ülkenin iç güvenli, asayişi ve kamu düzeni kendi sorumluluğunda olan Bir Vekil için bu düşünceleri taşımak elzemdir. Gedik'in bu ağır sözlerinin arkasında şahsi düşüncelerinin yanında, hem bir siyasetçi hem de Dahiliye Vekili olarak üzerine yüklenen ağır sorumluluğun gereğini en iyi şekilde yapma isteği yatmaktadır. Bu durum ise onu kabine içerisinde İnönü'ye en sert söz ve ithamlarla yüklenen Vekil konumuna getirmiştir. Zira iktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerilimde, muhalefetin hedefinde çoğunlukla Dahiliye Vekaleti bulunmaktadır. Bu nedenle iktidar ve muhalefet arasında yaşanan söz düellosunda Namık Gedik önemli bir yer işgal etmektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere Namık Gedik hadiselerle, ülkenin dış politik gelişmeleri arasında bir bağlantının olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu dönemde Türkiye'nin NATO üyeliği, uluslararası polis teşkilatı içerisindeki etkin duruşu ve Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin kararlı tutumu Türkiye'nin lehine gözüken durumlar arasında yer almaktadır. Önceki dönemlerde Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunlar artık geride kalmıştır. Bu dönemde taraflar arasında iyi niyet ve güvene dayanan bir politika doğrultusunda hareket edilmektedir.⁷⁸⁷ Yunan Başbakanı Karamanlis ile Menderes'in görüşecekleri bir

zaman, Dahiliye Vekili olan adam diye tarihe geçecektir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s. 852.

787 Gedik taraflar arasındaki dostane ilişkiyi şu cümlelerle açıklamıştır: "Milli ve ananevi menfaatlerinin karşılıklı dostlukta olduğunu bilen bu iki memleket Türkiye ve Yunanistan, Atatürk ve Venizelos tarafından temelleri atılan dostluk münasebetlerini bugünün şartlarına da uygun bir şekilde inkişaf ettirmeye karar verdiler." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.811.

zaman diliminde, CHP'nin Ege'de "büyük taarruz"u düzenlemeye karar vermesi Gedik'in dikkat çekmeye çalıştığı bir ayrıntıdır. Ona göre, CHP'nin bu davranışında ülke lehine hiç bir menfaat bulunmamaktadır. İnönü'nün bu kasıtlı hareketini, "İşte, Halk Partisi Lideri budur. Parti politikasında iç mücadeleleri zaman zaman dış konjonktüre göre ve onunla irtibatlı olarak idare eden zat... Fakat bundan, kendisinin ve memleketin neler kaybettiğinin farkında mıdır?"⁷⁸⁸ şeklinde açıklamış ve CHP'nin yapmış olduğu hareketlerle, iyi giden Türk-Yunan ilişkilerini baltaladığını iddia etmiştir. Gedik'in üzerinde durduğu en önemli konu Yunan Başbakanının Türkiye'ye geliş tarihi ile İnönü'nün Ege Taarruzu adı verilen programının manidar bir şekilde birbirine yakın bir zamana getirilmesi olmuştur.

Gedik'e göre, Uşak'ta ilk gün olaylı geçmeseydi ikinci günü daha büyük olaylar olmazdı. "Taarruz edenlerin müdafaada kalanlardan aldıkları yaralardan şikayet etmeye hiçbir zaman hakları yoktur. Rüzgar ekenin fırtına biçeceğini evvelden düşünmesi icap eder. Adına büyük taarruz dedikleri ve böylece umumi efkara ilan ettikleri bu kanun dışı hareket, ikinci bir kanun dışı hareketle cezalandırılmış."⁷⁸⁹ Gedik'in bu ifadelerine göre CHP'li heyetin "kanun dışı" davranışları neticesinde karşı gruplardan (bu grupları müdafaada kalanlar şeklinde tanımlanmıştır) gelen tazyikten şikayet etmemeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Bir nevi CHP heyetinin bu durumu hak etmiş olabileceği anlamı çıkmaktadır. Ona göre, CHP heyetinde "zerre kadar memleket huzuruna saygı" bulunmamaktadır. Eğer CHP Türkiye'nin huzurunu düşünmüş olsaydı halkı tüm Ege boyunca birbirine düşürmez ve geriye dönüp gitmesi gerekirdi. Böyle olmadığı için de hadiseler birbirini zincirleme bir şekilde takip etmiştir.⁷⁹⁰

Gedik'e göre, Ankara Garı'ndan başlayarak Uşak, Akhisar, Turgutlu ve İzmir'e kadar kanunlara karşı gelmek suretiyle, halk birbirine düşman edilerek çatışma ortamı yaratılmıştır. CHP'nin bu davranışla-

788 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.811.; Gedik Kürsüde", Akşam, 16 Şubat 1960, s.5. ; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", İstanbul Ekspres, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.; "Uşak'la İlgili Tahkikat Reddedildi", Milliyet, S 3511, 16 Şubat 1960, s.5.

789 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.; "Malum Hadise" Akşam, 16 Şubat 1960, s.5.; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", İstanbul Ekspres, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

790 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.

rı ile ülke menfaatleri arasında bağlantı bulunmamaktadır.⁷⁹¹ Gedik, “Uşak’ta kılıcını çeken kumandan bir çığ halinde büyüyecek kuvveti ile Akdeniz kıyısına inecek ve bütün Ege bu eski şöhretin peşinde iktidarın karşısına dikilecekti... Olmadı... İzmir’de asla aradıklarını bulamadılar... Mamafih, yine de etrafı karıştırmaya teşebbüs etmediler değil... Fakat tertipleme istedikleri nümayişlere meydan vermeyecek tedbirleri, mahalli Hükûmet zamanında almıştı.”⁷⁹² şeklindeki ifadelerle heyetin amacına erişemediğinin altını çizmiştir. Olayların başlaması ve bu şekilde gelen süreci muhalefetin yıkıcı tutumuna bağlayan Gedik, muhalefetin iktidara karşı düşmanlık besleyen hislerini ortadan kaldırmadığı sürece bu hadiselerin hiç bir şekilde bitmeyeceğini dile getirmiştir. Gedik, bazı CHP’lilerin bu tehditlerine bir son vermesi gerektiği üzerinde durarak CHP’nin hem tehditvari konuştuğunu hem de meydana gelen hadiselerin mesuliyetini DP’ye yüklemeye çalıştığını ifade etmiştir.⁷⁹³ Gedik, Uşak hadiseleri dolayısıyla hakkında tahkikat açılması istenilmesine rağmen kendisinin değil muhalefet mensuplarının suçlu olduğu tezi üzerinde durmuştur.⁷⁹⁴

Gedik’in ardından CHP Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay kürsüye gelmiştir. Omay, Gedik’e yüklenerek Namık Gedik’in açılan tahkikat gereği bir sanık değil de adeta bir savcı edasıyla konuşma yaptığını dile getirmiştir.⁷⁹⁵ Omay’a göre Namık Gedik, Uşak olaylarının anlatımı sırasında İnönü’ye saygısızlık yaparak meseleyi şahsileştirmiştir. Gedik’in, CHP’ye karşı vatandaşlar arasında düşmanlık hissini yaymak, kanunları çiğnemek ve hükümet kuvvetlerine karşı gelmek şeklindeki ithamlarını ele almış ve bu noktada Gedik’i olayları tahrif etmekle suçlamıştır. Dahiliye Vekili’nin, CHP’nin Türk-Yunan dostluğunu baltadılar eleştirine karşı, “Bizim, Türk-Yunan dostluğunu bozmayı hedef tuttuğumuzu söylediler. Ege seyahatinden dönüşte Sayın Avarof ve Karamanlis İnönü’yü evinde ziyaret etmişti. Namık Bey her nedense burada hatırlatmak istememiştir.”⁷⁹⁶ ifadelerini kullanmıştır.

791 “Dr. Namık Gedik’in Gensoruya Cevabı”, **İstanbul Ekspres**, S 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

792 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.814.

793 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.817.

794 “Muhalefet Suçlu”, **Hürriyet**, S 4241, 16 Şubat 1960, s.5.

795 “İbrahim Saffet Omay Kürsüde”, **Cumhuriyet**, S 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

796 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.818.; Dahiliye Vekili Namık Gedik’in CHP’nin Türk Yunan dostluğunu bozmaya yönelik

Omay'a göre Dahiliye Vekili'nin Türkiye'nin asayiş ve emniyetinden sorumlu olduğunun asıl vazifesi olduğunu bilip bilmediği tartışmalıdır. Uşak'ta olması muhtemel hadiseler ile ilgili CHP olarak Gedik'e telgraflar gönderilmiştir. Ancak Gedik görevini unutarak tahriki yapanların CHP'liler olduğunu dile getirmiş ve CHP'den gelen telgrafi iade etmiştir. Bu suretle şikayetler işleme konulmamıştır.⁷⁹⁷ Ayrıca iddialarını daha da ileri götüren Omay, olaylar sırasında valinin, İnönü'nün vurulması emrini verdiğini Gedik'ten telakki ettiğini dile getirmiştir.⁷⁹⁸ Ona göre kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahalesi bilerek engellenmiştir. Bu engelleme Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Uşak'a bizzat gönderdiği Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten tarafından gerçekleştirilmiştir. Uşak Valiliği tarafından Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen bir mektuptan bahseden Omay, Vali, Dahiliye Vekiline hitaben Jandarma Komutanı ve Emniyet Müdürü'nü kast ederek, "vazifelilerin medeni cesaret sahibi olmamaları yüzünden lüzumlu muamelenin yerine getirilemediğini" iddia etmiştir.⁷⁹⁹ Bu iddiaya göre hadiselerin yaşanmasında Jandarma Komutanı ve İl Emniyet Müdürü de sorumludur. Omay, "Şu halde arkadaşlar, Dahiliye Vekili Namık Gedik ile ona tebaan diğer alakalılar haklarında suçları sabit görüldüğü takdirde Divanı Aliye sevk olunmak üzere Dahili Nizamnamenin 169'ncü maddesine dayanarak verdiğimiz Meclis tahkikatı önergemizin kabulünü rica ediyorum."⁸⁰⁰ ifadeleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

Daha sonra diğer milletvekilleri konuşmalarını yapmıştır. Konuşmalar arasında CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun konuşması dikkat çekicidir. Feyzioğlu'na göre Namık Gedik'in, "İnönü'nün

tutum ve davranışlarda bulunduğu eleştirisine karşı CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun açıklamaları için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.852.; Buna cevap veren Namık Gedik ise, "Arkadaşlar hala 6-7 Eylül hâdiselerinden bahsediyorlar. Bu kürsüden bunun hesabı verildi ve Yüksek Meclis, Meclis tahkikatı açılmasına lüzum olmadığına karar aldı. Artık 6-7 Eylül hadiseleri sureti katiyede vatanperverlik pazarında bozdurulacak akça olmaktan çoktan çıkmıştır." ifadelerini kullanarak CHP'lilerin 6-7 Eylül olaylarını örnek göstermesine tepki göstermiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.861.

797 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.821.

798 "Uşak'ta İnönü'yü Bayar Öldürtmek İstemiş", **Akşam**, 22 Haziran 1960, s.1-5.; "İbrahim Saffet Omay Kürsüde", **Cumhuriyet**, S 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

799 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.826.; "İbrahim Saffet Omay Kürsüde", **Cumhuriyet**, S 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

800 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.826.

Ege'ye yaptığı seyahatin maksadı, kitle kitle halkı coşturmak ve bütün Ege halkını eski şöhretinin etrafında toplayarak hemen iktidara gelivermektir.” ifadeleri önemlidir çünkü bu beyan “korku” ve “endişenin” bir ürünüdür.⁸⁰¹ Ona göre iktidar bir korku psikolojisi içerisindedir. Zira iktidar, İnönü'nün savaş dönemi karizmasını kullanarak Ege Bölgesi'nde kendisine büyük bir taraftar kitlesi toplayacağından endişe etmektedir. Hal böyle olunca da bu durumu provoke ederek ve bahse konu geziyi kanunlara aykırı bir gezi kisvesine sokarak, süreci kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Feyzioğlu konuşmasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmiştir. Ona göre, 30 Nisan gecesi sabaha kadar İnönü'nün kaldığı Rıza Salıcı'nın evi etrafında emniyet tertibatı alınmıştır. Bu konuda Emniyet Müdürü, CHP'lilere teminat vermiş buna karşılık CHP teşkilatının davranışları bakımından gerekli yardımın yapılması ile ilgili kendisine teminat verilmiştir. Bu bağlamda en küçük bir hadise ihtimali bulunmazken, sabaha kadar Rıza Salıcı'nın evi etrafında zabıta kuvvetleri devriye gezmiştir. Ancak zabıta kuvvetleri sabah altıdan itibaren sokakları “DP rozetli sarhoşlara” bırakmışlardır. Nafia Kamyonları, Azot ve Şeker fabrikalarının araçları yani devletin vasıtaları kullanılarak gece yarısı insanlar taşınmıştır. Bu insanlar gece ikiden itibaren bir sinema salonuna ve DP binasına yerleştirilmiştir. Aynı zamanda bu şahıslara içki de verilmiştir. Dahiliye Vekilini bu konuda itham eden Feyzioğlu'na göre Uşak sokakları eli sopalı ve taşlı göstericilere terk edilmiştir. Emniyet kuvvetlerinin sabaha kadar devriye atarken sokaklarda eli sopalı kişilerin dolaşması manidardır. Feyzioğlu buradaki sorumluluğu Gedik'e yükleyerek, “Bunun izahı ve anlaşılması kolaydır... Muhterem arkadaşlar eldeki delillere göre bizim kanaatimizce Dr. Namık Gedik'in yeri Dahiliye Vekilliği sandalyesi değildir. Dr. Namık Gedik'in yeri Yüce Divan'da maznun sandalyesidir.”⁸⁰² ifadelerini kullanmış ve Gedik'e ağır ithamlar yöneltmiştir.

Feyzioğlu'nun yapmış olduğu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Dahiliye Vekili'nin emri olmadan bu hadiselerin olması olanaksızdır. Hadiseler onun bilgisi dahilinde olduğundan Gedik, olayın baş sorumluları arasında yer almaktadır. Ancak burada şunun üzerinde önemle durmak gerekir. Uşak'ta yaşananlar sırasında bir kaos ortamı olduğu kesindir. Kaos ortamının yönetimi ise hiyerarşik düzenle gerçekleşir.

801 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.837-838.

802 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.848-853.; “Netice”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 87, 17 Şubat 1960, s.23.

Uşak Valisi, Emniyet Müdürü ve Emniyet Genel Müdürü'nün, Dahiliye Vekili'nin emri doğrultusunda hareket ettiği söylenmektedir. Bu doğru olabilir, ancak şurası unutulmamalıdır ki, Dahiliye Vekili'nin de hesap verdiği makamlar bulunmaktadır. Başvekalet gibi. Dahiliye Vekili işini ne kadar düzgün yapan bir kişi olursa olsun, Başvekil'den emir almadan inisiyatif kullanarak, sonucu önemli hadiselerle gebe olan adımlar atıp atmadığı tartışılır. İnisiyatifler alınır, ancak alan kişi ya da makamın, inisiyatif sonucu alınan kararın nerelere varacağı konusunda bir fikri de elbette ki vardır. Bu nedenle, Uşak olayları gibi büyük bir hadise sırasında Gedik'in tek başına karar alması ve tüm sorumluluğu tek başına yüklenmesi pek gerçekçi görülmemektedir. Bu durumda, onun muhalefet tarafından "günah keçisi" ilan edilmiş olması çok kabul edilebilir bir durum değildir. Zira Gedik'in özellikle büyük sorumluluk gerektiren kararları istişare sonucu verdiği düşünülmektedir. Yani, hiyerarşik emir ve talimatlar söz konusudur.

Namık Gedik, CHP'li vekillerin açıklamalarının ardından tekrar kürsüye gelerek özellikle Saffet Omay ve Feyzioğlu'nun ağır ithamlarına maruz kaldığını belirtmiştir. Gedik, "Meclis tahkikatı tavrının bu derece gecikmiş olarak Meclise gelişinden doğan mağduriyet hiç şüphesiz ki bizlere müteveccihdir. Çünkü bugüne kadar bunlar memlekette köy köy, kasaba kasaba, şehir şehir en ağır isnat ve iftiralar halinde aleyhimize yayılmıştır."⁸⁰³ ifadeleriyle hadiselerin Meclis'e bu kadar geç getirilmesini üzerinde durmuştur. Konuşmaların ardından Meclis tahkikatı ile ilgili verilen önerenin oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde bahse konu önerge oy çokluğu ile reddedilmiştir.⁸⁰⁴

2.3.3.1.3. Topkapı Olayları ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

İnönü'nün başında bulunduğu CHP heyetinin 30 Nisan 1959'da başlayan Ege Gezisi, hadiselerle başlamış ve tartışmalar ülke gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Uşak olayları sırasında CHP Genel Başkanı İnönü ve beraberindeki heyetten bazı gazeteci ve bürokratlar yaralanmıştır. Siyaset, bu süreçte birleştiricilikten ziyade kutuplaştırıcı bir rol üstlenmiştir. İktidar ve ana muhalefet Uşak hadiseleri nedeniyle birbirlerine karşı sert eleştirilerde bulunmuşlar ve taraflar arasındaki bu gerginlik Türkiye'nin birçok yerine sirayet etmiştir.⁸⁰⁵

803 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C XI, İçtima: 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.860.

804 "Reddedildi", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.

805 "Yumruk ve Küfürlerden Usandık", **Akşam**, 22 Mayıs 1959, s.1.; "Utanyoruz", **Milliyet**,

Uşak hadiselerinin ardından daha önceden yapılan plan gereği İzmir istikametine devam eden CHP heyeti, bu yolculukları esnasında da çeşitli hadiselerle karşılaşmıştır. Gerek geçtikleri bölgelerde görev yapan kaymakam ve valiler, gerekse onlara bağlı kolluk kuvvetleri ile tartışma yaşamışlardır. Bu süre zarfında İzmir'e intikal eden İnönü ve heyeti temaslarının ardından rotasını İstanbul'a çevirme kararı almıştır. Bu adım bilinçli bir hareket olarak düşünülebilir. Zira İnönü, planlanan Ege Gezisinin bitimi ile başkent Ankara'ya dönecektir. Ancak istikamet bilinçli olarak İstanbul'a çevrilmesi ile yakalanan "mağduriyet" psikolojisi Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'da kullanılabilir.⁸⁰⁶

İnönü ve heyetinin İstanbul'a gideceğinin kesinleşmesi üzerine, Dahiliye Vekili Namık Gedik radyo aracılığı ile 3 Mayıs'ta bir beyanat yayınlamıştır. Gedik'e göre CHP, İstanbul'a geleceği anlaşılan İnönü için karşılama töreni yapma konusunda karar kılmıştır. Ancak yapılacak tören için İstanbul Valiliği'ne resmi bir başvuru yapılmamıştır. Oysaki bu gibi toplantı ve törenler için 48 saat öncesinden izin alınması gerekmektedir. Bu nedenle izin için gerekli olan kanuni süreç bitmiş vaziyettedir. Buna rağmen bazı CHP Ocak binalarına ilanlar asılarak vatandaşlar toplanmaya davet edilmiştir. CHP tarafından karşılama için bir güzergah⁸⁰⁷ belirlenmiş ve bu da halk ile paylaşılmıştır. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki, CHP tarafından yapılmak istenilen "kuvvet gösterileri" sadece Ege bölgesi ile sınırlı kalmayacaktır. Kongre adı altında yapılmak istenilen "nizam bozucu" ve "kanun çiğneyici" hareketler münferit hadiselerden uzaktır. Bu anlayışın amacı Türkiye'yi anarşi ortamına sürüklemek ve kanunları tahrip ederek kargaşalık çıkarmaktır.⁸⁰⁸ İstanbul'a gidişin burada hadise çıkarmak ve ülkenin düzenini bozmak gibi bir amaç güttüğünü vurgulamaya çalışan Gedik, CHP heyetinin İstanbul istikametinde ilerledikleri rotayı çok da masum bulmamaktadır.

17 Ağustos 1959, s.1.

806 Kocabaş, a.g.e., s.76.

807 Bu güzergah şu şekildedir: 4 Mayıs 1959 günü saat 14'de İstanbul Yeşilköy Havalimanına varması düşünülen İnönü, Londra Asfaltı yolu ile Topkapı, Millet Caddesi, Aksaray, Beyazıt, Divan Yolu güzergahını takiben Sultanahmet'te yer alan CHP İl Merkezi'ne intikal edecektir. "İnönü Bugün İstanbul'a Geliyor", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1.

808 "Gedik'in Beyanati", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1-3.; "İçişleri Bakanının Dün Geceki İthamları", **Cumhuriyet**, S 12491, 4 Mayıs 1959, s.5.; "Gedik, CHP'ye Sert Bir İhtarda Bulundu", **Milliyet**, S 3226, 4 Mayıs 1959, s.1.; "N. Gedik, CHP'lileri SS'lere Benzetti", **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik'in Beyanati", **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

Gedik'in bu beyanatına karşılık, CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu da 3 Mayıs'ta bir açıklama yapmıştır. Buna göre Dahiliye Vekili Namık Gedik'in beyanatu, Anayasa ve vatandaşlık hakları ile çelişmektedir. İnönü'nün İstanbul'a gelişinde halk tarafından karşılanmasını önlemek amacı taşıyan bu açıklamada tehdit dili kullanılmıştır. DP, devletin elinde bulundurduğu bütün imkanları kendi liderlerinin karşılama törenlerinde kullanırken, CHP organizasyonlarına karşı gelmesi kabul edilemez bir durumdur. Yapılan işin yanlışlığını Dahiliye Vekili Namık Gedik'in görmesi gerekmektedir.⁸⁰⁹

İnönü ve heyetinin İstanbul'a geleceğinin kesinleşmesi ve CHP heyetine Ankara'dan 5 kişilik bir başka heyetin⁸¹⁰ katılacak olması İstanbul emniyetinin de tedbirler almasına neden olmuştur. Zira Uşak ve İzmir'de meydana gelen hadiselerinin bir benzerinin İstanbul'da yaşanması iktidar açısından kabul edilemez bir durum olacaktır. Bu bağlamda İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ve Emniyet Müdürü Faruk Oktay istişare içerisinde gerekli emniyet tedbirlerini almışlardır. Bu tedbirler çerçevesinde İstanbul'da polislerin izinleri kaldırılmıştır.⁸¹¹ Vali Yetkiner yapmış olduğu açıklamasında, "CHP'ce yarın İstanbul'a geleceği anlaşılan İsmet İnönü için karşılama yapılmak ve tezahüratta bulunmak hususunda vilayete müracaatla izin istenmemiştir. Müracaat müddeti de 48 saat olduğuna göre bundan sonra müracaat kabul olsa da mesmu olmaz."⁸¹² ifadelerine yer vererek karşılama için alınması gereken yasal iznin süresinin dolduğunu dile getirmiştir. Valilik karşılama izin vermeyecektir. Aslında bu beyan İnönü'ye İstanbul'a gelmemesi için yapılan bir uyarıdır. Yetkiner ayrıca, CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay'a da bir tebligat yollamıştır. İçerisinde, "Vilayet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu Hükümlerini harfîyen tatbik etmek hususun-

809 "CHP'nin Bildirisi", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1; "CHP'nin Cevabı", **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

810 Ankara'dan gelecek beş kişilik heyetin içerisinde: Bingöl Milletvekili Mustafa Nuri Okçuoğlu, Kars Milletvekili Mehmet Hazer, Adana Milletvekili Hamza Ergoslu, Ankara Milletvekili Bülent Ecevit ve Parti Meclisi Üyesi Muammer Aksoy bulunmaktadır. CHP'nin İstanbul ziyaretine katılımı artırması iktidarla yaşanacak olan gerginliği göze aldıklarını ifade etmektedir. Bkz. "Gazetelerdeki Beyanat", **Hürriyet**, S 3956, 4 Mayıs 1959, s.5.

811 "Şehrimizde Emniyet Müdürü Tedbirler Aldı, İzinler Kalktı", **Cumhuriyet**, S 12491, 4 Mayıs 1959, s.1.; "İlgililer Her Türlü Tedbirleri Alacak", **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

812 "İnönü Bugün İstanbul'a Geliyor," **Hürriyet**, S 3956, 4 Mayıs 1959, s.5.; "Vali, CHP'nin Karşılama İçin Hazırladığı İddiasında", **Vatan**, S 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.; "Valinin Beyanatu", **Yeni Sabah**, S 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

da kararlıdır.”⁸¹³ ifadelerinin yer aldığı tebligat CHP yönetimine kesin bir dille yapılan uyarı niteliğindedir.

Dahiliye Vekaleti'nin kararlı tutumu üzerine CHP, Başvekil Men-deres'e telgraf çekmek durumunda kalmıştır. CHP Adana Milletvekili Suphi Baykam ve Ankara Milletvekili Bülent Ecevit, doğrudan Başvekalete bir telgraf çekerek yaşananları ve İnönü'nün İstanbul'da karşılanmasına yönelik engellemeleri aktarmışlardır. Bunun üzerine telgraf Başvekalet tarafından Dahiliye Vekaleti'ne gönderilerek gereken cevabın verilmesi istenilmiştir. Dahiliye Vekaleti tarafından verilen cevapta, huzur içinde olan Türkiye'de yıkıcı amaçlar doğrultusunda kanun ve nizama karşı hareketlerin varlığından bahsedilmiştir. “Devlet ve hükümet otoritesini hiçe indirmeye, kanunları yıkmaya ve memlekette anarşi ve ihtilal havasını hakim kılmaya matuf hareketler şimdilik sokak kavgaları safhasında bulunmaktadır.”⁸¹⁴ ifadelerine yer verilmiştir. Burada en dikkat çeken yer ise anarşi ve ihtilalden bahsedilmesidir. Bunlar çok ciddi toplumsal kargaşalarda söylenmesi lazım gelen kelimelerdir. Kullanılan kelimelerin dikkatle seçilmesi, durumun ciddiye alınmış olduğunun bir kanıtıdır. Dahiliye Vekaleti'nin cevabından yaklaşık yedi ay sonra Bursa Valisi tarafından 1 Aralık 1959'da Namık Gedik'e gönderilen mektup önem arz etmektedir. Üzerinde tarih ve gönderici ile ilgili herhangi bir ibare bulunmayan mektup İstanbul'dan postaya verilip, Bursa Işıklar Askeri Lisesi Müdürlüğü'ne gönderilmiştir. Lise müdürü ise mektubu Bursa Valisi İhsan Çağlayangil'e vermiştir. Vali de Namık Gedik'in bilgisi olması için ona göndermiştir. Ayrıca aynı tarihte İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'i de bilgilendirmiştir. Mektubu özel kılan ise içinde ihtilal ile ilgili cümlelerin yer almasıdır.⁸¹⁵ Gedik, 5 Mayıs'taki beyanatında “İhtilal Havası”ndan bahsetmektedir. Bu durum mektup ile Gedik'in tespitleri arasında paralellik olduğunu göstermektedir.

Dahiliye Vekaleti ve İstanbul Valiliği'nin uyarılarına rağmen CHP'liler İnönü'yü İstanbul'da karşılamak için toplanmışlardır. İzmir'den uçakla İstanbul'a gelen İnönü'nün Topkapı civarında karşılanması esnasında CHP ve DP'liler arasında hadiseler meydana gelmiştir. Polis kargaşayı önlemek adına gaz bombaları ve atlı polisleri kullan-

813 Tebligat için Bkz. “İstanbul Valisi'nin CHP İl Başkanına Tebligatı”, *Zafer*, S 3485, 5 Mayıs 1959, s.1-4.

814 “Hileli Yollardan Siyasi Gayelere Yürüyenler”, *Zafer*, S 3485, 5 Mayıs 1959, s.1-4.

815 Bursa Valisi İhsan S. Çağlayangil tarafından 01.12.1959 tarihinde Namık Gedik'in bilgisi olması adına kendisine gönderdiği mektup için Bkz. *BCA* 10-9-0-0 / 21-59-5.

mak suretiyle müdahale etmiştir. Çıkan olaylarda, çok sayıda kişi yaralanmış ve polis tarafından gözaltına alınmıştır. Bu sırada İnönü'nün bindiği otomobil taşlanmış ve gösterici gruplar tarafından ızzar edilerek geçişi engellenmeye çalışılmıştır.⁸¹⁶ 25 Temmuz 1960 tarihli bilirkişi raporuna göre 3480 plakalı Creysler marka otomobilin ön çamurlukta bulunan radyo anteni dibinden koparılmıştır. Ayrıca aracın camların bir kısmının kırılmış kapı kısmının üzerine yapılmış olan darbe ve tazyikten dolayı sola doğru çamurluğa yatık vaziyette bulunmaktadır. Böylece kapının normal seyirde açılıp kapanmadığı beyan edilmiştir.⁸¹⁷ Bu süreç içerisinde iktidar ve CHP arasında doruk noktasına ulaşan gerilim Meclise intikal ettirilmiştir. 11 Mayıs tarihli TBMM oturumunda CHP, Adnan Menderes ve Namık Gedik hakkında Meclis tahkikatı talebinde bulunmuş ancak talep reddedilmiştir. CHP'liler ise Meclisi terk etmiştir.⁸¹⁸ Ayrıca 4 Mayıs'ta Topkapı'da yaşanan hadiselerin neşri yasak edilmiştir.⁸¹⁹

DP, CHP ile karşılaşma merasimleri noktasında sorun yaşamamak adına karşılaşma törenlerinin yalnızca Cumhurbaşkanı ve Başbakanı yapılması için Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda değişiklik yapma kararı almıştır.⁸²⁰ İstanbul'daki hadiseli karşılaşmanın ardından İnönü Ankara'ya dönmüş, ancak burada da karşılaşma nedeni ile polisle CHP'liler arasında gerginlik meydana gelmiştir.⁸²¹

816 "İnönü'nün Arabasının Üstüne Çıkanlar", **Kim Dergisi**, 9 Haziran 1960, Sene:2, C 7, S 100, s.20.

817 **BCA** 10-9-0-0 / 140-437-3.

818 CHP'nin açılmasını istediği Meclis tahkikatı için Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:XI, C 9, İçtima:2, Altmış Altıncı İnikat (11.05.1959), s.54.; "Mecliste Beklenen Çatışma Vuku Buldu", **Akşam**, 12 Mayıs 1959, s.1.; "Kavga Çıkmadı Ama CHP Yine Meclisi Terk Etti", **Akşam**, 19 Mayıs 1959, s.1-5.; "Halk Partisi Dün Meclisi Terk Etti", **Cumhuriyet**, S 12499, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'nin Gensoru Teklifi Mecliste Gürültü Çıkardı", **Hürriyet**, S 3964, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP Millet Meclisini Gene Terk Etti" **İstanbul Ekspres**, S 2761, 19 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'liler Meclisi Terk Etti", **Vatan**, S 6494, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'liler Dün Yine Meclisi Terk Etiler", **Yeni Sabah**, S 7559, 19 Mayıs 1959, s.1.

819 İstanbul'da Dün Cereyan Eden Hadiselerin Neşri Yasak Edildi", **Cumhuriyet**, S 12492, 5 Mayıs 1959, s.1.; Nihat isimli Komiser Muavini tarafından 17 Eylül 1960 günü el yazısı ile Topkapı başlıklı yazmış olduğu yazısında, Topkapı hadiseleri sırasında kolluk görevlisinin ağzından neler yaşandığı maddeler halinde yazıya geçirilmiştir. Neşir yasak edildiği için basından öğrenilemeyen bilgilerin bir kısmının bu belgeden elde edilmesi önem arz etmektedir. Ancak söz konusu belgenin 27 Mayıs Askeri Darbesinden sonra tarihlendirilmiş olması unutulmamalıdır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 142-440-2.

820 "CHP Lideri Sessiz Sedasız Ankara'ya Gitmek İstiyor", **Hürriyet**, S 3958, 6 Mayıs 1959, s.1.

821 "İnönü'nün Karşılması Hadiseye Sebep Oldu" **İstanbul Ekspres**, S 2751, 8 Mayıs 1959,

2.3.3.1.3.1. Topkapı Hadiseleri ile İlgili Tutulan Rapor

CHP İstanbul Vilayet İdare Heyeti Reisliğinin, 29 Haziran 1960'da “aslı gibidir” şeklinde onayladığı, kim tarafından ve nereye hitaben yazıldığı belirtilmeyen 12 Mayıs 1959 tarihli bir rapor düzenlenmiştir. Rapor “Beykoz’dan alınan malumat”, “Olay” ve “Olayın Tahli-li” olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. Buna göre dönemin DP İl Başkanı Kemal Aygün, DP İlçe Başkanı Mehmet Çolakoğlu’na talimat vererek fabrikalarda çalışan DP’li işçileri ve diğer Demokratları toplamasını istemiştir. Böylece DP’lilerin İstanbul’a intikalleri sağlanarak İsmet İnönü’nün yolu kesilecektir. Bu suretle birçok kişi toplanarak İnönü’nün karşılanacağı yer olan Topkapı’ya getirilmiştir. Burada meydana gelen hadiseler sırasında İnönü’nün arabası Topkapı’ya getirilen mütecavizler tarafından taşlatılmıştır. Bu sırada Celal Bayar, Adnan Menderes ve Kemal Aygün, Şişli Emniyet Amiri Zeki Şahin’i çağırarak Şişli’den getireceği adamlarla İnönü’yü linç ettirmesini istemişlerdir.⁸²² İnönü’nün konvoyu Topkapı civarında kesilecek bu sırada İnönü’nün otomobilinin tekerlekleri parçalanacak ve İnönü araç değiştirmeye mecbur edilecektir. Böylece İnönü’nün göstericilere öldürüleceği ifade edilmiştir. Bu iddia Kim Dergisi yazarı Orhan Birgit’e aittir.⁸²³

Raporun “olay” bölümüne göre İnönü’nün otomobilinin yaklaştığı polis tarafından göstericilere işaret ve düdük çalmak suretiyle haber verilmiştir. Haber üzerine gösterici gruplar tarafından yol kapatılmıştır. İnönü’nün otomobili gösterici grupların önünden geçerken taş ve sopalarla araca saldırıda bulunulmuştur. Güvenlik güçleri bu durum karşısında “seyirci” kalmışlar ve göstericilere müdahale etmemişlerdir. Daha sonra 214 plaka numarası ile Trafik müdürünün aracı İnönü’nün aracının önünü keserek aracı hareketsiz bırakmıştır. Bu sırada araca DP’liler saldırmış ve otomobili devirmeye çalışmışlardır. Atılan taşlar sebebiyle aracın sol arka camı kırılmıştır. Daha sonra Trafik Şube Müdürü Celal Kosova, askerin müdahalesi neticesinde tertibin bozulduğunu telsizle Emniyet Müdürüne haber vererek olay yerinden ayrılmıştır.⁸²⁴

s.1.; “İnönü Ankara’da Hadiseli Karşılandı”, *Milliyet*, S 3230, 8 Mayıs 1959, s.1.; “İ. İnönü Ankara’da Büyük Tezahüratla Karşılandı”, *Vatan*, S 6490, 8 Mayıs 1959, s.1.

822 BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.; “DP Sergerdeleri İnönü’yü Linç Edecekti”, *Akşam*, 24 Haziran 1960, s.1-5.

823 BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

824 BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

Raporun “olayın tahlili” bölümüne göre hadiselerin içinde DP İstanbul İl Teşkilatı, İstanbul Valiliği, Zabıta erkani vardır. Tertip için Topkapı surları seçilmiştir. DP, kendi yandaşlarını sabahın erken saatlerinde kamyon, otobüs ve vapurlarla, Topkapı’da hadisenin yaşandığı yere getirmiştir. Raporla, Uşak ve Topkapı olayları sırasında Dahiliye Vekili Namık Gedik’in tavrının benzer özellikler taşıdığı vurgulanmıştır. Dahiliye Vekili Namık Gedik’in Uşak olayları nedeni ile kendisine şikayette bulunan CHP milletvekillerine olumsuz cevap vermesinin nedeni, vatandaşların birbirlerine düşürülmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Namık Gedik’in 6-7 Eylül hadiseleri sırasındaki tavrı ile Uşak ve Topkapı hadiselerindeki tavrı benzer özellikler göstermektedir. 6-7 Eylülde olduğu gibi bu hadiselerde de güvenlik güçleri müdahale etmemek için talimat almışlardır. “Dahiliye Vekili Namık Gedik’in emri altındaki zabitanın, bu memleketin öz çocuklarına can ve mallarından emin olarak yaşamak hakkı sağlayamayacağı anlaşılmıştır.”⁸²⁵ ifadelerine yer verilerek, olaylardan Gedik sorumlu tutulmuştur. Ayrıca İl İdaresi Kanunu’na atıf yapılan raporda, bu kanunun 11. maddesine göre il sınırları içerisinde zabıta kuvvetlerinin amiri olan ve suç işlenmesini önlemek, huzur ve güvenliği sağlamak için tedbirler almak ile görevli bulunan valinin bu görevi yapmadığı vurgulanmıştır. Valinin suç işlenmesini ve vatandaş emniyetinin tehlikeye düşürülmesini kolaylaştırılacak tertip ve suikastlara destek olduğu iddia edilmiştir.⁸²⁶

Topkapı hadiseleri ile ilgili yapılan yargılama neticesinde olaylara karıştığı belirlenen 63 kişi suçlu görülmüştür. Bunlardan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve Dahiliye Vekili Namık Gedik hakkında ölüm cezası talep edilmiştir. Ancak Gedik ve Oktay ölmüş olduklarından bu kişiler hakkındaki takibat durdurulmuştur. Diğer sanıklar hakkında ise suçlarına göre çeşitli cezalar istenmiştir. Yüksek Soruşturma Kurulunun sanıklar hakkındaki sevk kararı cezaları ile birlikte şu şekildedir: Celal Bayar; TCK 64. ve 146. maddesinin 1. fıkrası, Adnan Menderes; 64 ve 146. maddenin 1. fıkrası, Bakanlar Kurulu: 64 ve 146-1, Tahkikat Komisyonu yetkilerini artıran kanunu teklif eden 3 milletvekili: 64 ve 146-1, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Başkan Yardımcısı Kirazoğlu; 64 ve 146-1, Tahkikat Komisyonu Üyeleri; 64 ve 146-1. Bu maddelerden 146-1’in cezası ölüm, 146-3 ise 5/15 yıl ağır

825 BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

826 BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

hapistir.⁸²⁷ Daha sonra yapılan yargılamada sanıklardan 43'ü hakkındaki dosyanın Anayasa Davası Dosyası ile birleştirilmesine karar verilirken, 17'si ise beraat etmiştir.⁸²⁸

2.4. Kamu Güvenliğinin Tam Anlamıyla Sağlanması Adına Yapılan Çalışmalar: Polis Gücünün İyileştirilmesi

İktidar ile muhalefet arasındaki anlaşmazlıkların boyutunun değişmesi ciddi hadiselerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum olaylara müdahale eden polislerin de nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmesini zorunlu kılmıştır. Çünkü yaşananlar neticesinde en çok eleştiri kolluk kuvvetlerine yapılmıştır. Eleştirilere polis kuvvetlerinin sayısal yetersizliği, vatandaşa karşı üslubu, orantısız güç kullanımı⁸²⁹ gibi örnekler gösterilebilir. Aslında polis teşkilatındaki değişimini Dahiliye Vekili Namık Gedik daha 1955 Dahiliye Vekaleti bütçe görüşmelerinde şu sözlerle ifade etmiştir, “Emniyet Teşkilatının şu son yıllar içinde Yüksek Meclisin takdiri ile kazanmakta olduğu imkanlar hiç şüphe yok ki, eskisi ile mukayese edilemeyecek kadar müsaittir ve minnete ve şükranına layıktır. Elbette bu teşkilatı daha modern manada kurmak, geliştirmek hususundaki gayretlerimiz ve Yüksek Meclisin arzuları devam etmektedir.”⁸³⁰ Gedik Polis Teşkilatının moral, teknik ve kadro bakımından geliştirilmesi ile ilgili düşüncelerini 1958 yılı Emniyet Teşkilatı Bütçe görüşmeleri sırasında da yenilemiştir.⁸³¹

Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten'a göre 1959 yılı için İstanbul'a 750 polis Türkiye genelinde ise 3250 polis takviyesi planlanmıştır. İstanbul'daki süvari birliklerinin takviyesi de ayrıca yapılacaktır. Polis Teşkilatının takviyesi ve modernizasyonu hakkında konuşan Em-

827 “Topkapı Hadiselerinden 63 Sabık Suçlu Görüldü”, *Cumhuriyet*, S 12992, 3 Ekim 1960, s.1-5.;

828 “Topkapı Davasında 43 Kişi Mahkum Oldu”, *Milliyet*, S 3914, 18 Nisan 1961, s.1.; “Topkapı Olaylarınının 43 Sanığı Mahkum Oldu 17'si Beraat Etti”, *Cumhuriyet*, S 13184, 18 Nisan 1961, s.1.

829 Polisin vatandaşa karşı orantısız güç kullanımı ve şiddet uygulaması ile alakalı olarak CHP Çankırı Milletvekili Dursun Akçaoğlu, 31 Temmuz 1959 günü TBMM'ye İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından sözlü olarak cevaplandırılması isteği ile bir soru önergesi vermiştir. Soru Önergesi için bkz. “İçişleri Bakanına Sorulan Sual” *Cumhuriyet*, S 2576, 31 Temmuz 1959, s.1.

830 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: X, C 5, İçtima: 1, Kırk Yedinci İntikat (23.02.1955), s.560.

831 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: XI, C 2, İçtima: 1, Kırk Altıncı İntikat (25.02.1958), s592.

niyet Genel Müdürü Cemal Gökten, birisi Ankara diğeri İstanbul'da olmak üzere iki büyük Polis Laboratuvarının açılacağını ve bunun yanında 50 adet alıcı ve verici telsiz istasyonunun da hizmete gireceğini ifade etmiştir. Polis eğitimi noktasında gelişmeler yaşandığını bildiren Gökten, Kayseri'ye 400 kişi kapasiteli üçüncü polis okulunun inşa edileceğini dile getirmiştir.⁸³² Ayrıca İstanbul'da modern bir Emniyet Müdürlüğü yapılması ve yeni Emniyet binasının üzerine bir helikopter pisti de inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.⁸³³

Topkapı hadiseleri İstanbul polis teşkilatının nitelik ve nicelik bakımından yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Zira hadiselerde muhalefetin en çok üzerinde durduğu konu polislerin olayları bastırmakta geç ya da yetersiz kaldığı konusu olmuştur. Bu bakımdan ülke genelinde yapılan polis takviyesinde İstanbul gerek nüfusu, gerekse burada önemli hadiseleri cereyan ediyor olması sebebiyle aslan payını almıştır. Haziran 1959 itibari ile İstanbul'dan 6 baş komiser, 6 komiser, 5 komiser yardımcısı, 47 polis memuru, 1 muamelat amiri ve 1 de muamelat memuru doğu illerine tayin edilmiştir.⁸³⁴ Diğer yerlerden de yeteri kadar personel İstanbul'a gelecektir. Bunun yanında çıkarılan kararname ile 20 ilin emniyet müdürü de değiştirilmiştir.⁸³⁵ Ayrıca Ankara'da 240 rütbeli ve polis memuru başka illere tayin edilmiştir.⁸³⁶

Ülke genelinde polis gücü bir taraftan iyileştirilirken diğer taraftan polislerle ilgili şikayetler de gelmektedir. Bu durum polis gücünün sadece nicelik değil, nitelik bakımından da iyileştirilmesi zorunlu kılmaktadır. Burhan Apaydın⁸³⁷ isimli avukat, 28 Kasım 1959'da Savcılığa dilekçe vererek, Ayhan Bigütay isimli bir vatandaşın polis tarafından "hurdahaş edilinceye kadar" dövüldüğünü iddia etmiştir. Savcılığa verilen dilekçede dayak hadiselerine meydan veren İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ile dayak attığı tespit edilecek olan diğer memur-

832 "İstanbul Polisi Takviye Edilecek" **Cumhuriyet**, S 12538, 23 Haziran 1959, s.1-5

833 "Emniyet Sarayı Yapılıyor", **Cumhuriyet**, S 12592, 16 Ağustos 1959, s.1.

834 İstanbul'dan tayin edilen polisler ve gittikleri yerler için Bkz. "İstanbul Polisinde Nakiller", **Cumhuriyet**, S 12545, 30 Haziran 1959, s.1-5.

835 Emniyet Müdürleri arasında yapılan tayinler için Bkz. "20 Vilayetin Emniyet Müdürleri Değişti", **Hürriyet**, S 4010, 30 Haziran 1959, s.1-5.;

836 "Emniyet Teşkilatında Geniş Ölçüde Tayinler Başladı", **Ulus**, S 12930, 3 Ağustos 1959, s.1.

837 Gazete haberinde belirtilen bu isim, Yassıada Yargılamalarında Adnan Menderes'in avukatlığını yapacaktır.

lar hakkında gerekli işlemlerin yapılması istenilmiştir.⁸³⁸ Polisler ile ilgili şikayetler söz konusu olurken diğer yandan Dahiliye Vekili Namık Gedik, emniyetin öneminden bahsederek polis teşkilatının gerekliliğini ortaya koymuştur. Dahiliye Vekili Namık Gedik 5 Kasım 1959'da Kayseri Polis Okulu'nda yapmış olduğu konuşmada, Emniyet Teşkilatının görev bilinci ve genel emniyet konuları üzerinde durmuştur. Gedik, "Demokratik rejimle idare edilen memleketlerin siyasi topluluklara tanımış olduğu kanuni haklar hiç bir zaman sonu anarşiye giden hudutsuz hürriyetler değildir ve olamazlar."⁸³⁹ ifadeleri ile muhalefeti kast ederek siyasetçilerin sorumsuzca hareketlerinin Türkiye'nin genel güvenlik ve asayişini ciddi sıkıntılara sokacağına altını çizmiştir.

2.5. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ege ve Doğu Anadolu Gezisi

Namık Gedik, yurt gezilerine çıkarak Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hem bir siyasetçi olarak halkın nabzını tutmuş hem de gördüğü eksiklerin gereği için talimatlar vermiştir. 1957 seçimlerinin ardından Ege ve Doğu Anadolu gezisi kapsamında bu bölgelerde bulunan birçok il ve ilçeye ziyaretlerde bulunmuştur. Bu amaçla 1 Nisan 1958'de İzmir'in Bornova ilçesi ziyareti ile Ege Bölgesi çalışmalarına başlamıştır. Gedik, çeşitli açılışların ardından Bornova'nın yeni ilçe olması sebebiyle bir konuşma yapmıştır. Gedik yapmış olduğu konuşmasında, "Bu memlekette Ege'yi herkes sever. Ege'yi herkes sever ama Ege'nin içinde ve İzmir vilayetinin hudutları içerisinde bir güzel Bornova vardır. O güzel Bornova'yı da herkes tanır ve herkes sever. Bu güzel ve şirin nahiye şu andan itibaren direğine bayrağını çekeceğimiz hükümet konağı ile kaza olmaktadır."⁸⁴⁰ ifadeleriyle Bornova'nın ilçe yapılmasından duyduğu mutluluğu dile getirmiştir.

Namık Gedik, Bornova'nın ardından Manisa'ya geçmiştir. Manisa konuşmasında Ege Gezisine çıkmasındaki amacın bölgede hükümet tarafından yapılan ve yapılması gereken ne varsa yerinde görmek olduğunu dile getirmiştir. Bunun sebebi olarak ise Hükümet olarak vatanında hizmet düstur olarak belirlemiş olmalarını göstermiştir. Daha sonra Manisa'nın yol, su, elektrik gibi ihtiyaçlarını not aldırın Gedik,

838 "İstanbul Emniyet Müdürü Dün Mahkemeye Verildi", **Akşam**, 29 Kasım 1959, s.1.

839 "Dr. Namık Gedik Kayseri Polis Okulu'nun Açılışında Çok Veciz Bir Konuşma Yaptı", **İstanbul Ekspres**, S 2901, 5 Kasım 1959, s.1-5.

840 "22 Nahiye Kaza Oldu", **Zafer**, 2 Nisan 1958, s.4.

bir program dahilinde incelemelerde bulunmuştur. Manisa'nın ardından Tire'ye geçen Gedik, kalkınma ve imar faaliyetleri hakkındaki kararlı tutumlarını açık bir şekilde ifade etmiştir.⁸⁴¹

Ege Gezisi'ne Ödemiş ile devam eden Dahiliye Vekili buradaki konuşmasında, ülkenin huzur ve emniyet havası içerisinde bulunduğunu ve bu konuda hükûmet olarak üzerlerine düşeni yaptıklarını ifade etmiştir. Millete hizmet konusuna değinen Gedik'e göre, Türkiye'de hakim olan rejim çok partili sistemi barındırmaktadır. Burada siyasi partiler birer vasıtaadır. İyi bir vasıta ise iyi hizmetler sunar. DP olarak yapılan hizmetler halkın hükûmete karşı itimadı ile doğru orantılıdır. Türk halkı hizmet noktasında başarılı olan hükûmeti son iki seçimde verdiği oylarla iktidara getirmiştir. Buna karşılık hükûmet bu itimada "layık" olmak için elinden geleni yapmaktadır.⁸⁴² Daha sonra Söke, Aydın,⁸⁴³ Muğla, Denizli ve Burdur'a geçen Namık Gedik buralarda da incelemelerde bulunmuştur.⁸⁴⁴ Gedik gittiği yerlerde problemleri ele alarak hükûmet olarak çözüm noktasında yapılacaklarını halka anlatmıştır. Aydın'ın kaza ve nahiyelerinde bütün ihtiyaçların yerine getirileceğini, maarif yol ve su davalarının en kısa sürede halledileceğini ifade etmesi bu duruma örnektir.⁸⁴⁵

Ege seyahatinden yaklaşık altı ay sonra Malatya, Elazığ, Tunceli, Erzincan ve Erzurum'u içine alan inceleme ve ziyaretlerde bulunmuştur.⁸⁴⁶ Malatya gezisi sırasında burada DP hükûmeti tarafından yapılan yerlere gidilerek incelemelerde bulunulmuştur. 500 bin TL'ye yapımı tamamlanan Cumhuriyet İlkokulu'nun açılışı bunlar arasında gösterilebilir.⁸⁴⁷ Gedik'in burada yaptığı konuşmaya Malatyalılar toplanan kalabalık itibarıyla büyük bir ilgi göstermişlerdir.⁸⁴⁸ Ancak Gedik'in İnönü

841 "Dahiliye Vekili Namık Gedik", *Zafer*, 3 Nisan 1958, s.4.

842 "Dahiliye Vekili'nin Hitabı", *Zafer*, 4 Nisan 1958, s.4.

843 "Dahiliye Vekili Aydın'da", *Zafer*, 5 Nisan 1958, s.4.

844 "Dahiliye Vekili Aydın'da", *Zafer*, 5 Nisan 1958, s.4.; "Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Muğla Tetkikâtı", *Zafer*, 6 Nisan 1958, s.1.; "Dahiliye Vekili Namık Gedik, Dün Denizli'den Burdur'a Gitti", *Zafer*, S 3102, 10 Nisan 1958, s.1.

845 "Dahiliye Vekili Aydın'da", *Zafer*, 5 Nisan 1958, s.4.

846 "Dahiliye Vekili Dün Yurt Gezisine Çıktı", *Zafer*, 4 Ekim 1958, s.1.

847 "Dahiliye Vekilinin Malatya'da Yaptığı Konuşma", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.1.

848 Yoğun ilgi ile alakalı Gedik "Malatya'ya bakın? Beni bir hükûmet azası olarak nasıl hararetle ve muhabbetle taltif ettiniz. Bu itibar hiç şüphesiz naçiz şahsıma değil temsil etmekte bulunduğum hükûmete müteveccihdir. Yurt içindeki ve millet nazarındaki itibarımız Allah'a bin şükür, bugün dünden katbekat fazladır. İşte bizi daha çok çalışmaya ve muvaffak olmaya sevk eden en büyük kuvvet budur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Asıl Şikayetimiz", *Zafer*, S 3274,

ile arasının çok iyi olmadığı unutulmamalıdır. Malatya ise İnönü'nün memleketi ve CHP'nin kalesi durumundadır. Bu kanaat Gedik'in, "... Malatya vilayeti 1950 mebus seçimlerinden bu yana reyleri ile partimizi desteklememiştir."⁸⁴⁹ sözlerinden anlaşılmaktadır. Dahiliye Vekili gibi CHP ile ilişkilerinin çok iyi olmadığı bakanlar arasında yer alan bir kişinin konuşmasına Malatya'da yoğun ilgi gösterilmesi şaşırtıcıdır. Malatyalılara hitaben bir konuşma yapan Gedik, seçim emniyeti konusuna değinmiştir. Sözü muhalefete getiren Gedik'e göre, 1950 seçimlerinde DP büyük bir çoğunluk ile iktidarı ele geçirmiştir. Ancak muhalefet tarafından bu durum küçümsenerek "...Hükümet zayıf bir ekseriyetle itimat reyini almıştır." şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Buna rağmen DP olarak bir "devri sabık" yaratmamakta kararlı duruş devam edecektir.⁸⁵⁰ Gedik, Malatya'dan CHP'ye yüklenmeye devam etmiştir. Seçim emniyeti tartışmaları ile alakalı olarak, "Seçim emniyetinden bahsedener bundan acaba neyi kastederler. Herhalde 1946'nın emniyetini değil. Çünkü o bizim siyasi hayatımıza seçim şekaveti şeklinde intikal etmiştir."⁸⁵¹ şeklinde ifadeler kullanarak bu konuda muhalefeti eleştirmiştir. Daha sonra konuyu Dahiliye Vekaleti'nin mücadele sahasında bulunan kaçakçılığa getiren Gedik, hükümet olarak kaçakçılığın bitirilmesi için yoğun çaba sarf edildiğini dile getirmiştir. Muhalefetin yapmış olduğu propagandalar neticesinde, sınır bölgelerindeki bazı vilayetlerde DP'nin kaybettiğini belirten Gedik, buna rağmen bu yerlerde önceden alınan mayınlama gibi tedbirlerin daha da genişletileceğine dikkat çekmiştir.⁸⁵²

Ülkeye yaptıkları baraj, yol gibi yatırımları anlatan Gedik'e göre bir ülkede yol, liman, baraj ve fabrika olmazsa, halk yokluk ve sefalet içerisinde bulunursa, felaketlere karşı korunacak vatan da olmaz. CHP milletvekillerini Malatya halkına şikayet eden Gedik, CHPnin, DP'nin meydana getirdiği eserleri görmezden geldiğini ifade etmiştir. Türkiye'de bu eserleri sevmek, bunların köklerinin vatan toprağının derinliklerine kadar uzandığının bilinmesi gerekmektedir. Bu eserleri her ne kadar DP yaptırmış olsa da bu durum ülke menfaati olarak görülerek bir

4 Ekim 1958, s.4.

849 "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik'in Konuşması", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

850 "Muhalefetin Tavrı", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

851 "Seçim Emniyeti", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

852 "Kaçakçılığa Karşı Zaruri Tedbirler", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.; "Demokrat Parti Yine İktidarda Kaldı", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

kazanç olarak değerlendirilmelidir.⁸⁵³ Gedik, yatırımların parti özelinde düşünülmemesi gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır.

Malatya'nın ardından Elazığ'a geçmiş ve burada da incelemelerde bulunmuştur. Elazığ konuşmasında seçimler üzerinde duran Gedik'e göre, 1950 seçimleri halkın serbestçe kullanmış olduğu oylarla neticelenmiş ve DP iktidarı iş başına gelmiştir. 1950'den beri DP'nin iktidarı elinden tutması tesadüf değildir. Bunun en büyük sebebi Türkiye'nin uzun yıllar çeşitli ihmallere maruz kalmasında yatmaktadır. DP bu güzel vatan ve üzerinde yaşayan "civanmert" halkı "israf" edilmiş maziden bir an evvel kurtulmak için elinden geleni yapmaktadır.⁸⁵⁴ Elazığ'a DP tarafından yapılan hizmetlerden bahseden Gedik, Elazığ için 317 milyon TL'lik bir yatırım yapıldığını ifade etmiştir. Ona göre, DP iktidarından önce Elazığ'a yapılan toplam yatırım miktarı ise 11 milyon 995 bin 729 TL'dir. Yapmış olduğu mukayese ile DP hükümetine karşı muhalefet tarafından "siz ne yaptınız?" şeklindeki eleştirilerine cevap vermiştir. Elazığ yatırımlarını sıralayarak 30 milyon TL Şeker Fabrikası ve 28 Milyon değerinde Hazar Santrali, Çimento Fabrikası, Et Kombinasyonunun temellerinin DP iktidarı döneminde atıldığını altını çizmiştir. Gedik, Keban Barajı Sondajı, hava meydanı ilave tesisleri, otomatik telefon tesisatı, Devlet Demiryolları Muş hattı, memur lojmanları, subay apartmanları gibi diğer hizmetleri de eklemiştir. Geçmiş senelerde bunların hiç birisinin yapılmadığını ifade eden Gedik, bunun nedenini önceki dönem iktidarlarının hiç bir zaman DP iktidarının ölçüsünü yakalayamamış olmasına bağlamaktadır.⁸⁵⁵ Ancak, ona göre yapılan bu yatırımlar yeterli değildir. Muhalefet ise DP yatırımlarına karşı gelmektedir. DP'nin ülke genelinde yaptığı şeker fabrikaları ile ilgili muhalefet tarafından "efendim Şeker Fabrikasına ne lüzum var. Şeker mi ihraç edeceğiz?" şeklinde itirazlar gelmektedir. Aynı şekilde çimento fabrikaları için de muhalefetten benzer tepkiler gördüklerini yineleyen Gedik, "Çimento Fabrikalarına ne lüzum var diyorlar. Elbette eğer vatani yine sadece yer yer harabe halinde bırakacak ve büyük bir nispette vatandaşlarımızı ya toprak altında ya kovuklarda barınmaya mahkum edecek olursak çimento fabrikasına lüzum yok. Liman yapmayacaksak çimento fabrikasına lüzum yok."⁸⁵⁶ ifadeleri ile eleştirilere Elazığ'dan cevap vermiştir.

853 "Mesut Bir Hadise", *Zafer*, S 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

854 "Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Konuşması", *Zafer*, S 3277, 7 Ekim 1958, s.1-3.

855 "Hepimize Düşen Bazı Vecibeler", *Zafer*, S 3277, 7 Ekim 1958, s.3.

856 "Açılan Tesisler ve Rakamlar", *Zafer*, S 3278, 8 Ekim 1958, s.4.

Elazığ'ın ardından Tunceli'ye giden Gedik, buradaki incelemelerinin ardından Erzincan'a geçmiştir. Burada yapmış olduğu konuşmada, 1939 Erzincan depremine değinmiş ve deprem sonrası on yedi bin vatandaşın hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Ona göre, depremin ardından Erzincanlılar türlü sıkıntılar çekmiştir. DP iktidarı ile birlikte 1950-1958 arası Erzincan için harcanan para miktarı 130 milyon liranın üzerindedir. DP ile CHP iktidarını mukayese eden Gedik, 1942-1950 yılları arasında Erzincan'a yapılan yardımın sadece 11 milyon lira olduğunu altını çizmiştir.⁸⁵⁷ Gedik, Erzincan incelemelerinin ardından Erzurum'a hareket etmiş ve burada okul açılışlarını gerçekleştirmiştir. Daha sonra yurt gezisini tamamlayarak uçakla Ankara'ya dönmüştür.⁸⁵⁸

857 “Dahiliye ve Nafia Vekillerinin Nutukları”, **Zafer**, S 3278, 8 Ekim 1958, s.4.;

858 “Geri Tepen Silah”, **Zafer**, S 3278, 9 Ekim 1958, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 Mayıs Askeri Darbesi'ne Giden Yolda Yaşanan Hadiseler, İktidar-Ordu-Muhalefet İlişkileri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ölümü

1959 sonlarında iyice gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkileri Türk siyaseti açısından kritik öneme sahiptir. Zira bu dönemde Çanakkale-Geyikli, Kayseri-Yeşilhisar başta olmak üzere ciddi hadiseler meydana gelmiştir. Bunlar, 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne giden yolda yankı uyandıran olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşananlar iktidar, muhalefet ve ordu arasında krize neden olmuştur. Kriz, muhalefet tarafından siyasi çekişme ekseninde ön plana çıkarılmaya çalışılırken, ordu içerisindeki cunta yapılanması tarafından ise muhafaza edilmiş ve 27 Mayıs 1960 gününe kadar gizli tutulmuştur. Süreç içerisinde Dahiliye Vekili Namık Gedik, görevi gereği üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye çalışmıştır. İç güvenlik ve kamu düzeni ile alakalı olaylara müdahale ederek gelişmelerin önemli aktörleri arasında yerini almıştır. Bu bağlamda yaşananların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve bu incelemenin sıklet merkezi olarak Dahiliye Vekaleti'nin temel alınması askeri darbeye giden yolda düşünsel bütünlük açısından faydalı olacaktır.

1. 27 Mayıs Askeri Darbesi Sürecinde Meydana Gelen Olaylar ve Dahiliye Vekaleti

CHP Genel Başkanı İnönü ve beraberindeki heyetin “Ege Taarruzu” adı altında başlatmış oldukları yurt gezileri, DP ve CHP arasında büyük bir krizin çıkmasına neden olmuştur. CHP Genel Başkanı'na Uşak'ta yapılan saldırı iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimi doruk noktası-

na ulaştırmıştır. Bu hadisenin ardından iktidar, CHP'nin yurt gezilerine çıkmasından endişe duyarken bu gezilerini devam ettirme kararlılığında olan bir muhalefet karşımıza çıkmaktadır. CHP yurt gezilerine ufak çaplı gerginliklerle devam etmiştir.⁸⁵⁹ CHP'nin, DP ile süregelen kötü ilişkisi CHP Heyeti'nin Çanakkale-Geyikli ziyareti sırasında büyük bir gerginliğe dönüşmüştür. Burada yaşanan hadiseler iktidar ve muhalefeti tekrardan karşı karşıya getirerek ülke gündemini bir anda işgal etmiştir.

1.1. Geyikli Olayları

1.1.1 Geyikli Hadisesi, CHP Tahkik Heyeti ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

1959 sonbaharı Türk siyasi hayatı açısından oldukça hareketli bir dönem olarak kayda geçmiştir. Gitgide gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkileri, CHP'nin Uşak hadiseleri nedeni ile Menderes ve Gedik hakkında Meclis tahkikatı açılmasının reddedilmesi ile bir üst boyuta taşınmıştır.⁸⁶⁰ Bu bağlamda CHP'nin atmış olduğu adımlardan ve girişimlerden sonuç alamaması parti teşkilatını tekrardan meydanlara inmeye zorlamıştır. Böylece CHP yaşanan gelişmeler karşısında, Meclis dışındaki çalışmalarına hız vermeye karar vermiştir.

Ege gezisinin ardından bu sefer de Karadeniz çalışmalarına hazırlanan CHP, Genel Sekreter Kasım Gülek ve beraberinde 30 kişiden oluşan bir heyet ile İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'a gitmiştir. Meclis'te başarılı olamadıkları girişimleri meydanlarda halka anlatmayı amaçlamışlardır. Heyetin Ordu ve Trabzon'daki çalışmaları sorunsuz neticelenmiş ancak Giresun gezisi sırasında hadiseler meydana gelmiştir. Polis, kanun ihlali yapıldığı gerekçesiyle CHP'li heyeti karşılamaya gelen taraftarlara müdahalede bulunmuş ve çıkan olaylar neticesinde topluluk polis marifeti ile dağıtılmıştır.⁸⁶¹

Karadeniz'de yaşanan hadiselerin üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra CHP heyeti rotasını bu sefer Çanakkale'ye çevirmiştir.⁸⁶²

859 “İki Muhalif Parti de Yurt Gezisine Hazırlanıyor”, **Hürriyet**, S 3986, 3 Haziran 1959, s.1.; “Tatil Gezisi: CHP'liler 26 Vilayete Dağılıyor”, **Hürriyet**, S 3999, 16 Haziran 1959, s.1.; “CHP Ekipleri Yurt Gezilerine Başladı”, **Cumhuriyet**, S 12537, 22 Haziran 1959, s.1.

860 “Mecliste Beklenen Çatışma Vuku Buldu”, **Akşam**, 12 Mayıs 1959, s.1.

861 “Polis Yurttaş Yumrukla da Dağıtamadı”, **Ulus**, S 12937, 10 Ağustos 1959, s.1-5.; “Giresun'da Polis Halkı Zorla Dağıtmak İstediyse”, **Ulus**, S 12938, 11 Ağustos 1959, s.5.

862 Aslan, a.g.t., s.103.

11 Eylül 1959'da CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki heyet Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Geyikli bucağına gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu sırada Çanakkale Valiliği, CHP'lileri takip ederek nerede kaldıklarına kadar bilgi edinip Dahiliye Vekili Namık Gedik'e durumu telgraf yolu ile bildirmiştir.⁸⁶³ Ancak bu süreçte hiç beklenilmeyen bir durum yaşanmış ve iddiaya göre burada bulunan DP'liler tarafından protesto edilen CHP'li heyet bölgeden ayrılmak durumunda kalmıştır. 500 kadar olduğu tahmin edilen DP'li grubun tazyiki neticesinde CHP'li heyetin bucak merkezine giremediği ve saldırıya maruz kaldığı basına yansımıştır.⁸⁶⁴

Konu ile alakalı Menderes, 27 Aralık 1960'da Yüksek Adalet Divanı'nda, Geyikli hadiseleri ile ilgili yapılan birinci oturumda vermiş olduğu ifadesinde, "...Bu işle Dahiliye Vekili meşgul oldu bütün inisiyatif Dahiliye Vekili'nin elindedir. Şimdi, ifadeye göre gece halk burada birikmiş, ne yapalım diye bana sormuşlar, ben de ne yapıyorlar orada demişim. Şimdi bütün bunlardan anlaşılıyor ki bu hadiseleri ben resen takip ediyor değilim. Resen takip eden Dahiliye Vekilidir."⁸⁶⁵ diyerek buradaki sorumluluğu Dahiliye Vekili Namık Gedik'in üzerine yüklemiştir. Bunun üzerine mahkeme başkanı, "Ama size bağlı. Hadiseleri size bildiriyor. Kendisi yapacak değil ya!" diyerek Menderes'in sorumluluğu Dahiliye Vekiline yüklenmesini anlamsız bulmuştur.⁸⁶⁶ Öte yandan Menderes'in, Çanakkale'deki yaşananları Gedik'e yüklemesi ile ilgili olarak Yüksek Adalet Divanı'nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 6 Ocak 1961'deki, ikinci oturumunda tanık olarak dinlenen CHP Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay'ın, Geyikli hadiseleri ile ilgili, "Menderes, hadisenin baş tertipçisidir. İcra organının başındadır, direksiyonda oturan insandır, teşkilatın genel başkanındır. Onun arzusu ile olmuştur. Onun malumatı olmadan, Çanakkale'de en küçük bir hareketin yapılmasına imkan ve ihtimal yoktur."⁸⁶⁷ ifadelerini kullanması önemlidir. Zira Omay, Menderes'in aksine buradaki so-

863 Bu durum Çanakkale Valiliği ile Dahiliye Vekaleti arasındaki telgraf yazışmalarından anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda 12.09.1959 günü saat: 14.00'de Çanakkale Valiliği tarafından Dahiliye Vekaleti'ne çekilen telgraf için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

864 "CHP'liler Çanakkale'de Taş Toprak Yağmuruna Tutuldu", **Son Posta**, S 5637, 12 Eylül 1959, s.1.; Ayhan Yetkiner, "Geyikli Hadiseleri", **Kim Dergisi**, S 70, 19 Eylül 1959, s.8.; "DP'lilerin Taktiği", **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s. 6.; Gündüz, **a.g.t.**, s.283.

865 **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.; Emine Gürsoy Naskali, **Yassıada Zabıtları XII**, İstanbul 2014, s.268.

866 **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

867 **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

rumluluğun Dahiliye Vekilinde olduğu iddiasına karşı çıkarak Menderes'ten habersiz hiç bir adımın atılmayacağını beyan etmiştir.

İktidar, CHP'nin Geyikli'ye Çanakkale'de gerginlik çıkarmak maksadı ile gittiğini düşünmektedir. Muhalefet, Geyikli'de yaşananlarla Uşak'ta yaşananlara kendi penceresinden bakarken, iktidar her iki olaya da kendi tarafından yaklaşmaktadır. Muhalefete göre iki hadisede de polis olaylara seyirci kalmıştır. İktidara göre ise her iki hadise, CHP tarafından tahrik sonucu bilinçli olarak çıkarılmıştır. CHP'nin bu tavrını soğuk savaş yöntemlerine benzeten DP, Çanakkale'de meydana gelen olayların da bu yöntemin bir parçası olduğunu iddia etmiştir.⁸⁶⁸

Bu süreç içerisinde CHP Genel Sekreteri Gülek, yaşananları bir basın toplantısı düzenleyerek kamuoyuna açıklama gereği duymuştur.⁸⁶⁹ Basın toplantısı başlamadan önce ufak çaplı bir gerginlik yaşanmış ve Gülek, basın mensupları arasında bulunan AA muhabirinin dışarı çıkmasını istemiştir.⁸⁷⁰ Ardından toplantıya başlayan Gülek, Geyikli'de yaşanan hadiseleri cana kast ve öldürmeye teşebbüs olarak yorumlamış ve burada yaşananlarla Uşak'ta yaşananlar arasında bağlantı kurarak yaşananları tertip olarak değerlendirmiştir.⁸⁷¹ Kamyonlarla, Geyikli'ye DP'li mütevacizlerin taşındığını iddia eden Gülek, bu durumu Çanakkale Valisi'ne yıldırım telgrafı çekmek sureti ile önceden bildirdiklerini ve tedbir almasını söyledikleri dile getirmiştir. Ancak çıkan olaylar sonucunda valilik tarafından hiç bir tedbir alınmadığı değerlendirilmesini yapmıştır.⁸⁷² Gülek, Geyikli'de yaşanan durumdan bahisle bu gibi hadiselerin devam etmesi halinde ağır sonuçların meydana gelebileceğini dile getirerek, "Politikacıların dikkat ile tarih okumaları gerekir. Tarih

868 "Geyikli Hadiselerinde", *İstanbul Ekspres*, S 2865, 23 Eylül 1959, s.5.

869 *BCA* 10-9-0-0 / 202-624-4.

870 "Gülek Bir Gazeteciyi Basın Toplantısından Çıkardı", *Son Posta*, S 5637, 13 Eylül 1959, s.1.; "Geyikli Hadiseleri", *Akis Dergisi*, Sene:6, C XVI, S 268, 15 Eylül 1959, s.7.

871 Yaşanan olayların tertipçisi olarak DP Çanakkale Milletvekili Ahmet Sezen, DP İl Belediye Başkanı Sadi Fenerçigil ve İl Genel Meclis Üyesi Arif Erensoy olduğu iddia edilmiştir. Bkz. "Gülek ve Dört CHP'li Arkadaşı", *Vatan*, S 6614, 12 Eylül 1959, s.5.; "Çanakkale'de Dünkü Müessif Hadiseler", *Cumhuriyet*, S 12619, 12 Eylül 1959, s.1.; "G. Sekreter Olay Bir Tertip Eseridir Dedi", *Vatan*, S 6615, 13 Eylül 1959, s.1.; Nebi Miş, *Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye'de Güvenlikleştirme Siyaseti*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2012, s.200.

872 Gülek Basın Toplantısı için bkz. "Tertipli Tecavüz Esnasında İki Gazeteci Yaralandı", *Vatan*, S 6614, 12 Eylül 1959, s.1.; "Gülek Geyikli'deki Hadiseleri Anlattı", *Yeni Sabah*, S 7373, 13 Eylül 1959, s.5.; "Gülek Geyikli Olayını Anlattı", *Milliyet*, 13 Eylül 1959, s.1-5.; "Geyikli Hadiseleri", *Akis Dergisi*, Sene:6, C XVI, S 268, 15 Eylül 1959, s.7.

gösterir ki bu gibi hadiseler milletleri vahim sonuçlara götürmüştür.”⁸⁷³ ifadeleri ile iktidarı bu konuda uyarmıştır.

Geyikli hadisesinin ardından CHP, burada meydana gelen olayları ayrıntılı bir şekilde incelemek için milletvekillerinden oluşan bir tahkik heyeti oluşturma kararı almıştır.⁸⁷⁴ Ancak iktidar tarafından bu duruma itiraz gelmiştir.⁸⁷⁵ Çünkü iktidar, Meclis nizamnamesi dışında herhangi bir milletvekili ya da heyetin bir olay hakkında incelemeye hakkının olmadığı fikrinde ısrarla durmaktadır.⁸⁷⁶ Hatta DP Çanakkale İl İdare Heyeti Başkanı Müjdat Bingül 17 Eylül 1959’da Çanakkale Valiliği’ne göndermiş olduğu bir yazı ile heyetin gelmesinin uygun olmadığını gerekçelerle anlatmaya çalışmıştır.⁸⁷⁷ Buna karşılık CHP ise herhangi bir milletvekilinin bir şikayet üzerine olayı yerinde takip etmek ve ilgililere duyurmakla görevli olduğu fikri üzerinde durmaktadır. Geyikli’ye gidecek olan heyetin bir Meclis tahkikatı yapmayacağını savunan CHP, heyetin görevinin burada yaşanan olayların mahiyetini tespit etmek ve konu ile alakalı belgeleri toplamak olduğunun altını çizmiştir.⁸⁷⁸

CHP yapmış olduğu toplantı ile Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul ve Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay başkanlığındaki bir heyeti Geyikli’ye gönderme kararı almıştır. Heyet, olayları yerinde incelemek üzere gidecektir.⁸⁷⁹ Daha sonra alınan karar gereği heyet Geyikli’ye gönderilmiştir. Heyetin iskeleye yavaşmasının ardından burada bekleyen Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, DP Çanakkale Milletvekili Nuri Togay ve Müjdat Bingül ayrı bir kamarada CHP heyeti ile görüşme yapmışlardır.⁸⁸⁰ CHP heyetine göre Çanakkale Valisi, CHP heyetine geri dönmeleri çağrısında bulunarak bölgeyi terk etmelerini istemiştir. Heyet DP’lilerin protestoları neticesinde buradan ayrılmak durumunda

873 “Gülek, Geyikli’deki Hadiseleri Anlattı”, **Yeni Sabah**, S 7373, 13 Eylül 1959, s.5.; “Gülek Geyikli’deki Hadiseyi Anlattı”, **Milliyet**, S 3354, 13 Eylül 1959, s.1-5.

874 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.; **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

875 Aydın, **a.g.t.**, s.218.

876 **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

877 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

878 “İç Politikada Mücadele Şiddetlenmeye Başladı”, **Cumhuriyet**, S 12623, 16 Eylül 1959, s.1-5.

879 “Geyikli’ye Bir CHP Heyeti Gidiyor”, **Vatan**, S 6617, 15 Eylül 1959, s.1.; “CHP Merkez Yönetim Kurulu Dün Ani Bir Toplantı Yaptı”, **Cumhuriyet**, S 2624, 17 Eylül 1959, s.1.; “CHP heyeti Geyikli’ye Gitmek Kararını Değiştirmiyor”, **Vatan**, S 6619, 17 Eylül 1959, s.1-5.; “Halk Partisinin Çanakkale Hadiselerine Dair Tebliği”, **Cumhuriyet**, S 12622, 15 Eylül 1959, s.1.

880 “Devekuşu Tertipleri”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVI, S 269, 28 Eylül 1959, s.4.

kalmış ve İmroz'a gitmiştir.⁸⁸¹ Bunun üzerine CHP Merkez Yönetim Kurulu tebliğ yayımlayarak tüm engellemelere rağmen heyetin Geyikli'ye gireceğini ifade etmiştir.⁸⁸² CHP heyetinin Geyikli'ye girememiş olması ile muhalif basın tarafından çoğulcu/çoğunlukçu demokrasi anlayışı tartışmaları gündeme alınarak DP eleştirilmiştir.⁸⁸³ Heyetin Geyikli'ye girme isteğini sürdürmesi işleri iyice çıkmaza sürüklemiştir. Çanakkale'de bulunan heyet Geyikliye karayolu ile gitmeye karar vermiştir.⁸⁸⁴ Ancak heyet, Ezine-Geyikli yolunun 31. km. sinde bazı gruplar tarafından protesto edilmiş ve heyetin Geyikli'ye girmesi bir kez daha engellenmiştir. Yaşanan olaylar karşısında hadiseler ile ilgili Çanakkale Sulh Ceza Hakimliğinin 23 Eylül 1959 tarih ve 959/44 sayılı kararı ile yayın yasağı getirilmiştir.⁸⁸⁵

Burada yaşanan hadiseyi Çanakkale Valisi 24 Eylül 1959'da Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgrafla bildirmiştir. Telgrafa göre Çanakkale'nin Ezine ilçesinin Geyikli nahiyesine gitmekte olan CHP milletvekillerinin aracına yolun 28. km.sinde⁸⁸⁶ toplanan halk tarafından taş ve sopalarla saldırılmıştır. CHP heyeti içerisinde bulunan araç içerisinde inen Gelibolu CHP idare heyetinden olan Aziz Şengül⁸⁸⁷ isimli kişi, taşıma ruhsatlı tabancasını teşhir etmiştir. Şengül yolculara hitaben, “yolumuzu kesemezsiniz dağılın, yoksa hepinizi yakarım” diyerek tabancasını çekmiş ve ateş etmiştir. Bunun üzerine kalabalık tarafından elindeki tabanca alınmış bu sırada heyettekiler Jandarmanın bölgeye intikali ile kurtarılmıştır.⁸⁸⁸ Bu hadise sırasında heyeti Geyikli'ye götüren taksi şoförü Rıfat Gökhan, 3 Kasım 1960'da Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na göndermiş olduğu yazıda

881 “CHP Tahkik Heyeti Ç. Kaleye Çıkamadı”, **Milliyet**, S 3361, 20 Eylül 1959, s.1-5.; “Çanakkale'de Dün Gece Müessif Hadiseler Oldu”, **Cumhuriyet**, S 12627, 20 Eylül 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

882 “CHP Tebliğ Yayımladı”, **Milliyet**, S 3362, 21 Eylül 1959, s.1-5.; “CHP Merkez Yönetim Kurulu Bir Tebliğ Yayımladı”, **Cumhuriyet**, S 12628, 21 Eylül 1959, s.1.

883 Nadir Nadi, “Öyle mi Dersin?” **Cumhuriyet**, S 12627, 20 Eylül 1959, s.1.

884 “CHP Tahkik Heyeti Dün Çanakkale'ye Çıkabildi”, **Cumhuriyet**, S 12628, 21 Eylül 1959, s.5.

885 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

886 Basına göre bu rakam 28. km değil 31. km dir. Bkz. Orhan Birgit, “Açık Konuşunuz”, **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

887 Bu kişi Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu tarafından, 21.10.1959 tarihli Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen ve Çanakkale hadiselerini özetleyen yazıda CHP İdare Heyetinden birisi olarak belirtilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

888 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

olay anını anlatmıştır. Buna göre 23 Eylül’de kendisinin idare ettiği araç içerisinde bulunan TBMM üyeleri Saffet Omay ve Daniş Yurdakul’a yapılan saldırı aynı günün sabahı uçakla Çanakkale’ye inen Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, III. Şube Müdürü Kenan Koç ve DP Milletvekili Servet Sezgin tarafından idare edilmiştir. Saldırı sonucu araç tahrip edilerek içinde bulunanlar öldürülmek istenilmiştir.⁸⁸⁹ Yazının 27 Mayıs Askeri Darbesi’nden sonra kaleme alınmış olması önem arz etmektedir.

CHP heyeti, Geyikli’de yaşanan hadiselerle alakalı Dahiliye Vekaleti’ne bir telgraf çekerek durumu Gedik’e şikayet etmişlerdir. Telgrafa göre, günlerden beri kanun teminatı altında bulunan hürriyetlerin ne şekilde sınırlandırıldığı Dahiliye Vekaletince malumdur. Bu sınırlamalara sebep olarak gösterilen heyecan ve infial gibi sebepler “gülünç” bir iddiadan öteye geçememiştir. Sorumlu idarecilerin müsamahalı tutumları “partizanları” daha da “şımartmakta”dır. “Bu insanların vatandaşın selamet ve emniyetle istifadesi için devletin teminatı altında bulunan vatan yollarını kendi nöbetçileri, devriyeleri, yığınakları, bindirilmiş kıtaları ve irtibat ekipleri ile günlerden beri adeta bir tatbikat sahası haline getirdiklerini size tekrar haber veriyoruz...” Telgrafa göre, güvenlik güçleri hadiseler karşısında hiç bir müdahalede bulunmamış buna karşın CHP’li vekillerin araçları durdurularak gitmelerine engel olunmuştur. Ancak tertipçilerin yollarına devam etmelerine mani olunmamıştır. Bu şikayetlerin bir sonuç vereceğine duyulan inanç da zayıftır.⁸⁹⁰

Böylece telgrafta güvenlik kuvvetlerinin çifte standart uyguladıklarını ve olaylara müdahale sırasında parti ayrımı yapıldığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Yüksek Adalet Divanı’nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 6 Ocak 1961’deki ikinci oturumunda tanık olarak dinlenen CHP milletvekili Daniş Yurdakul bu konuyu şu şekilde yorumlamıştır:

“Bu telgrafta diyordu ki Dahiliye Vekiline siz bu vatanın, yolların bekçisisiniz, vatandaşların rahatlıkla seyahatini temine mecbursunuz, bugün bu yolların hali görülecek manzara arz ediyor bu yollar askeri tatbikat haline getirilmiş,

889 BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

890 “Çanakkale’de Gergin Hava Devam Ediyor”, **Milliyet**, S 3364, 23 Eylül 1959, s.1-5.; “Geyikli Olayları Dün İçişleri Bakanlığı’na Şikayet Edildi”, **Vatan**, S 6625, 23 Eylül 1959, s.1-5.; “Radyo Gazetesi Muhalefete Karşı Tedbir Alacağını Dün Açıkladı”, **Cumhuriyet**, S 12630, 23 Eylül 1959, s.1-5.; BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

yapanları siz de biliyorsunuz biz de biliyoruz çok rica ederiz müdahale edin. Tabi ses seda yok.”⁸⁹¹

CHP Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul ve Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay tarafından Dahiliye Vekaleti’ne çekilen bu telgraf üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik 10 maddeden oluşan bir cevap hazırlamıştır. Telgrafın tamamı incelendiğinde Çanakkale’de çıkan olayların sorumluluğunun CHP’ye yüklendiği görülmektedir. Gedik, telgrafa Geyikli’de yaşanan hadiselerin önceden CHP tarafından çıkarıldığını ifade ederek başlamıştır. Ona göre CHP’nin asıl amacı DP iktidarına bir an önce son vermektir. CHP her fırsatta DP’nin meşru bir iktidar olmadığını kamuoyuna açıklamaktadır. Bunun altında yatan sebep ise meşru olan iktidarı kendilerinin kuracağı yönünde bir algı oluşturma gayretidir.⁸⁹² Gedik’e göre CHP’nin bu üslup ve davranışları çok büyük tehlike arz etmekte bu söz ve davranışlar ancak ihtilalin eşiği ve arifesinde bulunan ülkelerde görülebilmektedir.⁸⁹³ Gedik’in bu cümlesi önem arz etmektedir. Zira Gedik bu sözlerle DP döneminde CHP’yi ihtilalcilikle itham eden bir Dahiliye Vekili olarak karşımıza çıkmaktadır. Gedik, son dönem olayların okumasını çok iyi yapabilmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu durumu, toplumun ne kadar kutuplaştığını ve iktidar-muhalefet ilişkilerinin hangi tehlikeli dehlizlerde gezdiğini görebilmiş ve bunu da yazılı bir metin haline getirmekten çekinmemiştir. Zira Gedik’in bu tespitinden sadece 8 ay sonra 27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleşecektir. Telgrafa göre DP iktidarı, meşruiyetinden şüphe duymanın aksine bütün memleket tarafından sevgi ile benimsenmiştir. Hükûmet kuvvetlidir ve her yerde vaziyete hakimdir. CHP tarafından “ihtilalci” bir mahiyet taşıyan teşvik ve tahrikler umulan neticeleri asla vermeyecektir. İktidarı bu derece ağır ithamlarla suçlayan muhalefetin milletvekilliği dokunulmazlığı siperi altında korunuyor olmasını da içine sindiremeyen Gedik, bu durumu meşru bir muhalefetin meşru müdafaası olarak görmenin asla kabul edilemeyeceğinin altını çizmiştir.⁸⁹⁴

DP, hadiselerin ardından bölgeye gönderilmek istenilen CHP Tahkik Heyetinin iyi niyetinden şüphe duymaktadır. CHP tarafından oluşturulan Tahkik heyetini tanımayan Gedik, bu durumu “devlet için-

891 BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

892 “Menderes, Gedik’le 3 Defa Görüştü”, *Cumhuriyet*, S 12631, 24 Eylül 1959, s.5.; Dahiliye Vekili’nin kendilerine cevap olarak göndermiş olduğu telgrafi yorumlayan CHP Tokat milletvekili Daniş Yurdakul’un beyanatı için bkz. BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

893 “Menderes, Gedik’le 3 Defa Görüştü”, *Cumhuriyet*, S 12631, 24 Eylül 1959, s.5.

894 “Menderes, Gedik’le 3 Defa Görüştü”, *Cumhuriyet*, S 12631, 24 Eylül 1959, s.5.

de devlet”, “hükûmet içinde hükûmet olmaz” sözleri ile tanımlamıştır. CHP'nin seyahat adı altındaki toplantılarının gayri kanuni özellikler taşıdığını dile getiren Gedik, bu gezi ve toplantıların, halkı darbeye teşvik ettiğini söyleyerek iktidar partisinin, CHP'nin “ihtilalci tahriklerinin bekçisi ve yardımcısı” olmayacağını altını çizmiştir. Hükûmet yolların bekçisidir ihtilalcilerin değil ifadelerini kullanan Gedik, cevap telgrafında birçok kez ihtilal kelimesini sarf etmiştir.⁸⁹⁵ CHP'lilerin Çanakkale'ye tahrik amacı ile geldiğini yineleyen Gedik'e göre CHP, Çanakkale'ye seyahat ya da gezip görme maksadıyla gelmemiştir. Çanakkale'ye daha önceden yapılmış olan “tahriki” tazelemek ve devam ettirmek için gidilmiştir. “Bütün bunların esef verici mahiyeti yanında memnun olunacak taraf, bir soğuk harbi devam ettirmek ve ihtilal tahriklerinde bulunmak için, hala Çanakkale'de bulunmak hususunda nasıl bir ısrarla hareket etmekte olduğunuzun umumi efkarca tespit edilmiş olmasıdır...”⁸⁹⁶ Gedik'in yaşananları ihtilal tahriki olarak nitelendirmesi çok da yeni bir tanımlama sayılmaz. Zira; Gedik, 4 Mayıs 1959'da Topkapı hadiseleri nedeniyle bir kısım CHP'li milletvekiline göndermiş olduğu telgrafta yaşananları, “memlekette anarşi ve ihtilal havasını hakim kılmaya matuf hareketler”⁸⁹⁷ olarak nitelendirmesi bu duruma benzer bir tepkidir.

Telgrafta Gedik'in CHP'yi “ihtilalci” gibi sıfatlarla isimlendirmesi muhalefet ve muhalefete yakın basın tarafından tepki ile karşılık bulmuştur. Bu bağlamda basında, “Siz, Türkiye Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı olarak bir siyasi teşekkülün ihtilalci ve gayri meşru mahiyet taşıyan metotlarından haberdarsınız da niçin gereken tahkikatı süratle tamamlamıyor ve işi adalete teslim etmiyorsunuz.”⁸⁹⁸ ifadelerine yer verilerek Gedik'in ortaya attığı iddianın büyük bir suçun karşılığı olduğu ve bu durumda adli yönden derhal işlem başlatılması gerekliliği ortaya koyulmuştur. Doğrudan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben yazılan, “Açık Konuş” isimli yazı incelendiğinde, Gedik'in demokrasiye olan inancını günden güne yitirdiğinden bahsedilmektedir. Konu ile alakalı, Gedik ile arasında geçen bir diyaloga yer veren Kim Dergisi yazarı Orhan Birgit'e göre, 1958 Haziranında İstanbul Valisinin ma-

895 “Menderes Gedik'le 3 Defa Görüştü”, **Cumhuriyet**, S 12631, 24 Eylül 1959, s.5.; Orhan Birgit, “Beklenen Hadiseler”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 85, 3 Şubat 1960, s. 19.

896 **BCA** 10-9-0/202-624-4. “Hükümet İhtilal Tahrikçilerinin Bekçisi ve Yardımcısı Değildir”, **Yeni Sabah**, 24 Eylül 1959, s.5.

897 “Hileli Yollardan Siyasi Gayelerine Yürütenler”, **Zafer**, S 3485, 5 Mayıs 1959, s.1

898 Orhan Birgit, “Açık Konuşunuz”, **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s.11.

kam odasında Gedik ile yapmış olduğu konuşma önem arz etmektedir. Bu konuşma, Dahiliye Vekili Gedik'in politika ile ilgili düşüncelerini öğrenmek bakımından faydalı olmuştur. Gedik, demokrasinin yeni bir mahiyet aldığına inanmaktadır. Gedik'e göre, Abraham Lincoln ve Thomas Paine Jefferson gibi doktrin sahipleri fosilleşmiş zihniyetlerin temsilcileridir. Artık dünya başka bir istikamete doğru gitmektedir. Bu yeni bir nizamdır. "Bu bir yeni nizamdı. Yeni nizam Gaziantep'te, Zile'de, Uşak'ta, Topkapı'da, nihayet Geyikli, Çanakkale İskelesi ve Çanakkale-Ezine Şosesinin 31. kilometresinde başlayan tertiplerle yürütülmeye çalışılıyordu. Yolun sonunu siz ve arkadaşlarınız, için bir kabus haline gelen Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılması ile alacağınıza inanıyorsunuz."⁸⁹⁹ sözleriyle Birgit, Gedik'e karşı sert bir üslup takınmıştır.

Sözü Gedik'in "devlet içinde devlet, hükûmet içinde hükûmet olmaz." cümlesine getiren Birgit, Gedik'in CHP Tahkik Heyeti için söylemiş olduğu bu sözün esasında Çanakkale'deki protestocu gruplara ait olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bir sergerde güruhu, milletvekillerinin yolunu keserek gazetecileri dövüyor. Bir başka grup ise Çanakkale iskelesini tutarak milletvekillerini gemiden indirmek istemiyor. Namık Gedik niçin bu sergerdelere devlet içinde devlet, hükûmet içinde hükûmet olmayacağını hatırlatmıyor. Birgit, "Sizi Bay Gedik, muhalefetin ihtilal ve gayri meşru yolda olduğunu ileri süren iddialarınız karşısında daha açık ve delil ile Türk Adliyesine davet ediyorum."⁹⁰⁰ ifadeleri ile bir kez daha Gedik'i iddialarını ispatlamaya davet etmiştir.

Bu süreç içerisinde Geyikli olayı nedeni ile iktidar ve muhalefet arasındaki söz düellosu, iktidar tarafından CHP'nin kapatılacağı söylentilerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁰¹ Geyikli'de meydana gelen olayların büyümesi ve uzaması üzerine buradaki hadiselerle ilgili yayın yasağı getirilmiştir.⁹⁰² CHP Tahkik Heyeti 24 Eylül'de Çanakkale'den İstanbul'a dönmüştür.⁹⁰³ 28 Eylül 1959'da ise CHP Genel sekre-

899 Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s.11.

900 Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

901 Nadir Nadi, "Kaparşa Ne Olur", **Cumhuriyet**, S 12630, 23 Eylül 1959, s.1.

902 "Çanakkale-Ezine Yolunda Dün Olan Hadiselerin Neşri Yasak", **Milliyet**, S 3366, 24 Eylül 1959, s.1-5.; "Çanakkale Ezine Şosesinde Hadiselerin Neşri Yasak Edildi", **Vatan**, S 6626, 24 Eylül 1959, s.1-5.; "Ezine Yolundaki Hadise ile İlgili Neşir Yasağı", **Cumhuriyet**, S 12631, 24 Eylül 1959, s.1.

903 "Galata'da Müessif Bir Hadise Oldu", **Milliyet**, S 3367, 25 Eylül 1959, s.1-5.; "Şehrimizde Dün Hadiseler Oldu", **Vatan**, S 6627, 25 Eylül 1959, s.1.; "CHP Tahkik Heyetinin Gelişi Dün Hadiseli Geçti", **Cumhuriyet**, S 12632, 25 Eylül 1959, s.1.; "İç Politikada Yeni Bir Dönem Başlıyor", **İstanbul Ekspres**, S 2867, 25 Eylül 1959, s.1.

teri Kasım Gülek'in, görevinden çekilmesi ve yerine CHP Meclis Grup Başkan Vekili İsmail Rüştü Aksal'ın getirilmesi CHP içerisinde hizbin meydana geldiği şeklindeki yorumlara sebep olmuştur.⁹⁰⁴ Olağanüstü bir şekilde toplanan CHP Meclis Grup Yönetim Kurulu, Geyikli hadiseleri ve bu süreçte iktidar partisinin tutumunu görüşmüştür. Toplantı sonunda Dahiliye Vekili Namık Gedik'e karşı Meclis Tahkikatı açma taleplerinin olacağı dile getirilerek, "Milletvekilliği sıfat ve vazifelerine karşı göze alınan bu tutumun son derece tehlikeli avakıbı üzerinde görüş birliğine varılarak, Dahiliye Vekili hakkında Meclis Tahkikatı açılmasına ittifakla karar verilmiştir."⁹⁰⁵ ifadelerine yer verilmiştir. 1959 Eylülünü oldukça meşgul eden Geyikli hadiselerinin, toplumda yaydığını endişe ve hadiselerin uzaması basının tepkisini çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda muhalif basında şu ifadeler yer almıştır:

"İkinci Dünya Harbinin son yıllarındaymışız gibi. Müttefik kuvvetleri Avrupa kıtasına çıkacak, çıkıyor, çıktı dendiği günlerdeyiz sanki. Herkeste bir heyecan. Bir merak. Bir ne olacak kaygısı? Şimdi sene 1959. Aradan bunca yıl geçmiş. Gökyüzünde roketler, suni peykler, füzeler vızır vızır. Eloğlu, 'Lunik'i, ayın ortasına oturtmuş. Amerikalılar, aya gidecek pilotları seçmiş bile. Bizde ise mesele; iki CHP'li milletvekili Çanakkale'ye çıkacak mı, çıkmayacak mı? Geyikli'ye gidecekler mi, gitmeyecekler mi?"⁹⁰⁶

Böylece, Amerika ve Avrupalı Devletlerin yıkıcı etkisi oldukça büyük bir savaş geçirmesinin üzerinden sadece 14 yıl geçmiş olmasına rağmen uzaya uydu gönderme telaşında oldukları, Türkiye'nin ise halen Geyikli'ye kaç vekil çıkarıp çıkarmamayı tartıştığı vurgulanarak olayın vahameti ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

904 "Gülek CHP G. Sekreterliğinden İstifa Etti", **Hürriyet**, S 4100, 28 Eylül 1959, s.1.; "Gülek İstifa Etti", **Milliyet**, 28 Eylül 1959, s.1-5.; "Gülek Genel Sekreterlikten Çekildi", **Cumhuriyet**, S 12635, 28 Eylül 1959, s.1.; "Maskesi Düşen Kasım Gülek Genel Sekreterlikten Dün İstifa Etti", **İstanbul Ekspres**, S 2870, 28 Eylül 1959, s.1.; **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.; Konu ile alakalı CHP Milletvekili Esat M. Karakurt, 1 Ekim 1959 tarihinde vermiş olduğu beyanat için bkz. "Bizi Kimse Ayıramaz", **Akşam**, 1 Ekim 1959, s.1.

905 "CHP İçişleri Bakanı İçin Meclis Tahkikatı İstiyor", **Vatan**, S 6632, 30 Eylül 1959, s.1.

906 Emin Galip Sandalcı, "Orta Oyunu", **Kim Dergisi**, S 71, 26 Eylül 1959, s.13.

1.1.2. Çanakkale Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor

Geyikli hadisenin basında sıklıkla yer bulması hadisenin git gide büyümesi ve ülke genelini meşgul eden bir hal alması en çok Dahiliye Vekili Namık Gedik'in canını sıkmaktadır. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, 21 Ekim 1959 tarihli bir yazı ile yaşanan hadiselerin özetini Dahiliye Vekili Namık Gedik'e sunmuştur. Bu belge, devlet gözüyle hadiselerin seyrini özetlemesi açısından önem arz etmektedir.

Rapora göre, CHP heyeti Çanakkale'den ayrılışının ardından burada saldırıya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda Geyikli hadiselerinin yankısı halen sürerken yaşananları yerinde tahkik etmek amacıyla CHP'li milletvekillerinden oluşan bir heyetin Geyikli'ye geleceği haberi DP ve CHP taraftarları arasında gerginliğe neden olmuştur. Bu atmosfer içerisinde CHP'li heyeti taşıyan vapur yola çıkmıştır. Geyikli'ye gelmesine yakın bir zaman dilimi içerisinde vapurun yanaşacağı iskeleye DP ve CHP taraftarlarından yaklaşık 4000-5000 kişilik bir kitle toplanmıştır. Bu sayıdaki bir halk kitlesine karşı güvenlik güçlerinin sayısı ise 200 kişi civarındadır. Kalabalığın gittikçe artması üzerine polis ve jandarmaya takviye kuvvetler sağlanmıştır. Saatler 21.00'i gösterdiğinde CHP'li vekilleri taşıyan heyet iskeleye yanaşmıştır. Vapurun iskeleye yanaşmasının ardından her iki partinin idare heyeti başkanları ile üçer kişilik azaları ve valilikten ilgili kişiler vapura girerek, heyetin Çanakkale'ye çıkmaması gerektiğini ertelenmesini tebliğ etmişlerdir. Daha sonra tebliğ üzerine temsilciler vapurdan ayrılmıştır. Bunun üzerine CHP'li vekiller, o akşam vapurdan çıkmamışlar ancak ertesi gün Çanakkale'ye çıkmışlardır. Raporda, vekillerin Çanakkale'ye çıktıkları 20 Eylül 1959'dan buradan ayrıldıkları 24 Eylül 1959'a kadar ilde gergin havanın hüküm sürdüğü belirtilmiştir. Ancak herhangi bir hadise çıkmaması adına valiliğin yoğun bir çalışma yürüttüğü ifade edilmiştir.⁹⁰⁷

23 Eylül 1959'da CHP'li vekiller Geyikli'ye gitme taleplerini valiliğe iletmişlerdir. Daha sonra yola çıkan heyet, Geyikli yolunun 28. km.'sinde yolda arıza yapan bir kamyon ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine CHP'lileri taşıyan otomobilden çıkan CHP Gelibolu İdare Heyeti'nden Aziz Şengül, kamyondakilerle tartışmaya girmiş ve tartışmanın büyümesi ile silahını çekmesi üzerine arbede çıkmıştır. Olaya müdahale eden jandarma, Şengül'ün elinden tabancasını almıştır. Böylece Geyik-

907 BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

li'ye yine giremeyen CHP'li heyet 24 Eylül 1959 saat 09.00'da Çanakkale'den kalkan vapurla İstanbul'a dönmüştür.⁹⁰⁸ Raporun sonuç kısmı ise CHP'li milletvekillerinin gelişlerinden dönüşlerine kadar Aziz Şengül konusu dışında en ufak bir olayın meydana gelmemesi, vilayetin ve emniyet kuvvetlerinin gece gündüz demeden cansiperane bir şekilde çalışmasına bağlanmıştır.⁹⁰⁹

1.1.3. Geyikli Olayı Tahkikatı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

Geyikli Olayı ile ilgili Aralık 1959'da Ezine Asliye Ceza Mahkemesinde başlayan⁹¹⁰ ve Ocak 1960'da devam eden duruşma sürecinde⁹¹¹ 22 Kasım 1960'da, 2 Nolu Soruşturma Kurulu tarafından mütalaa verilmiştir. Adnan Menderes, Nuri Tugay (DP Çanakkale Milletvekili), Servet Sezgin (DP Çanakkale Milletvekili), Ahmet Hamdi Sezen (DP Çanakkale Milletvekili), Cemal Göktan (Emniyet Genel Müdürü)'ın sanık olarak yer aldığı mütalaanın, "Hadisenin Oluş Tarzı" başlığına göre 1959 Eylülünde CHP milletvekili Kasım Gülek ve arkadaşları Çanakkale'nin Geyikli bölgesinde DP taraftarlarının saldırısına maruz kalmışlardır. CHP, hadisenin üzerine bölgede yerinde inceleme yaptırmak üzere İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'dan oluşan bir tahkik heyeti oluşturmuştur. İstanbul'dan, Gemlik Vapuru ile bu iki milletvekilinin Çanakkale'ye hareket ettiklerini haber alan Başbakan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik, Çanakkale DP İl Başkanı ve Çanakkale Valisi'ne talimat vererek CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye çıkarılmaması yönünde baskı yapmışlardır. Bu süreç içerisinde CHP'li heyeti taşıyan vapurun Çanakkale İskeleyi'ne yaklaşmasına engel olunmuştur. Daha sonra Geyikli'ye gitmek üzere yola çıkan CHP milletvekillerinin karşısına 31. km'de birçok köylü ve DP'linin çıkarak, taş ve sopalarla otomobillerine saldırmışlardır. Heyet Geyikli'ye giremeyince Çanakkale'ye dönmek zorunda kalmış ve 24 Eylül 1959'da Çanakkale'yi terk etmişlerdir.⁹¹²

Mütalaanın "deliller" bölümü incelendiğinde yine Namık Gedik'in

908 BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

909 BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

910 "Geyikli Sanıklarının Duruşması Başlıyor", *Cumhuriyet*, S 12712, 14 Aralık 1959, s.1-5.; "Geyikli Sanıklarının Davası Başladı", *Milliyet*, S 3448, 15 Aralık 1959, s.1.; "Geyikli Olayları Davasına Başlandı", *Akşam*, 28 Aralık 1960, s.1-5.

911 "Geyikli Olayları Duruşmasına Dün Devam Edildi", *Cumhuriyet*, S 12739, 10 Ocak 1960, s.1-5.;

912 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

ismine rastlanmaktadır. Bu bölüme göre, heyet içerisinde bulunan CHP milletvekillerinden İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'un, Geyikli'ye gideceğini haber alan AA Genel Müdürlüğü, bu durumu Başbakan Menderes'in özel kalem müdürü Arif Özgen'e bildirmiştir. Ancak bu bilgi Menderes'in dikkatini çekmemiş ve Menderes "ne halleri varsa görsünler" şeklinde bir ibare kullanmıştır. Bu sırada Başbakan İstanbul Park Otel'de bulunmaktadır. Başbakanın konuyu fazla önemsememesi üzerine, Dahiliye Vekili Namık Gedik, Park Otel'e Menderes'in yanına gelmiştir. Gedik, Menderes'e hitaben, "Bu adamlar, kendilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde görüyorlar, Meclisin salâhiyetlerine tecavüz ediyorlar, adli ve idari makamların el koydukları bir hadiseyi tahkik etmek için kurdukları komisyon azaları, orada yeni hadiseler çıkarmak maksadı ile ellerinden geleni yapıyorlar."⁹¹³ ifadelerini kullanarak durumun önemini aktarmıştır. Bunun üzerine Adnan Menderes, "O komisyon oraya zor gider mani olacaksınız." diyerek engel olunması talimatı vermiştir. Namık Gedik, Çanakkale DP İl Başkanı'na telefon ederek CHP milletvekillerinin mahalli DP'liler tarafından protesto edilmesi talimatını vermiştir. Öte yandan AA vasıtası ile radyolarda yayınlatmış olduğu bir tebliğde Meclis kararı olmadan milletvekillerinin ortak bir tahkik komisyonu meydana getiremeyecekleri, buna teşebbüs edildiği takdirde sonuç ve sorumluluğunun müteşebbislere ait olacağı ilan edilmiştir. Buna göre başlangıçta konuyu önemsemeyen Başbakan Menderes'in, Namık Gedik'in ısrarlı çabaları neticesinde konunun önemini kavradığı ve bu şekilde talimatlarını verdiği şeklinde bir düşünce ortaya çıkmaktadır.⁹¹⁴

Daha sonra Gedik Çanakkale Valisi'ni telefonla arayarak, "Halk Partisi tahkik heyeti Çanakkale'ye gelecektir. Şimdi tedbir alın hiç bir şeyden çekinmeyin. Bunlar Çanakkale'ye çıkarılmayacak, aynı vapurla geri döneceklerdir." diye emir verdiği gibi, Çanakkale DP İl Başkanına da telefonla valiye söylediği cümleleri tekrarlayarak, "Bu adamları Çanakkale'ye çıkarmayacaksınız. Partili arkadaşlarınızı da harekete geçirin. Başvekil Beyefendi de, gözlerinden öper."⁹¹⁵ ifadelerini kullanmıştır. Namık Gedik'in valiye verdiği talimatlara karşı Çanakkale Valisi milletvekillerinin seyahatlerine müdahale edemeyeceğini ve talimatta ısrar edilmesi karşısında istifa edebileceğini söylemiştir.⁹¹⁶

913 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

914 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

915 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.; BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

916 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.; Mütalaaya göre İçişleri Bakanı Gedik'in talimatına karşı

CHP’li heyetin Çanakkale’ye çıkartılma konusunda ayrıntılı bir şekilde durulan deliller bölümüne göre Adnan Menderes ve Namık Gedik, Park Otel’de yemek yerken Başbakanlık Özel Kalem Müdüründen heyetin durumu ile ilgili Çanakkale’den bilgi almasını istemişlerdir. Özel Kalem Müdürü Arif Özgen telefonla Çanakkale Valisi ile görüştüğünü ve ondan aldığı bilgiye göre heyeti taşıyan vapurun iskeleye yanaştığını, yolcuların çıktığını, DP’lilerin iskeleyi doldurmuş olduklarını ve olay çıkmaması için tedbir alındığını aktarmıştır. Bunun üzerine Menderes, “Biz ona hadise çıkmaması için tedbir al diye emir vermedik. Verdiğimiz emir o adamların Çanakkale’ye ayak basmamalarını temine matuftur bunu söyleyin.” ifadelerini kullanmıştır. Bunun üzerine Namık Gedik tekrardan Çanakkale Valisi ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Gedik, Valiye, vapur hareket edinceye kadar kalabalığın iskelede bekletilmesi ve milletvekillerinin dışarı çıkmaya teşebbüs etmeleri halinde gösteri yapmaları talimatını vermiştir. Daha sonra Menderes ve Gedik özel kalem müdüründen heyetin durumu ile ilgili bilgi almasını istemişler, sabah erken saatlerde iskelede kimsenin olmadığı bir zamanda heyetin Çanakkale’ye çıktıklarını ve halen parti binasında olduklarını bildirmesi üzerine Menderes, Gedik’e hitaben, “Hani çıkmamaları için tertibat alınmıştı? Bu kadar gürültü patırtı üzerine ellerini kollarını sallaya sallaya vapurdan çıkıyorlar, Vali hala hadise olmadığından bahsediyor.” diyerek Valinin merkeze çağrılmasını emretmiştir.⁹¹⁷ Bunun üzerine Valiyi hemen telefonla aratan Gedik, Valiye hitaben, “Nasıl oldu da mebusları şehre bıraktınız? Size ne talimat verilmişti? Başvekil çok sinirlendi, onları kati surette Geyikli’ye göndermeyeceksiniz. Her çareye başvurulacak, anlıyor musunuz? Bana da malumat verin.”⁹¹⁸ diyerek telefonu kapatmıştır. 19 Eylül 1959’da Çanakkale’ye çıkan CHP heyeti, Çanakkale’den Geyikli’ye gitmek istemiş ancak bu durumu haber alan Menderes ve Gedik, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten’ı doğrudan Çanakkale’ye göndererek bu duruma engel olmasını istemişlerdir. Bu

gelen Vali Akkütlu’nun, 27 Mayıs Askeri Darbesine kadar görevi başında bulunuyor olması Gedik ile aralarındaki istifa tartışmasının gerçekliğini tartışmaya açmaktadır. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, mahkeme ifadesinde, “Çanakkale Valisi’nin istifa edeceği haberi üzerine kendisini yakinen tanıdığı için Namık Gedik’in emri ile istifayı önlemek maksadı ile Çanakkale’ye gittiğini” beyan etmiştir. Bu beyanı esas alınarak 27.11.1960 tarihinde 209 Esas ve 170 Karar No ile 27.10.1960 tarihli Çanakkale ve Geyikli Olayları Dolayısı ile Yüksek Soruşturma Kurulu’nca Verilen Kısmen Son Tahkikatın Açılmasına, Kısmen Meni Muhakemeye Dair Verilen Karar ile Gökten’in muhakemesinin menine karar verilmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 202-624-1

917 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.; BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

918 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

süreç içerisinde kara yolu ile Geyikli'ye gitmek isteyen heyetin yolu, Geyikli istikametinin 31. km.'sinde DP'liler tarafından kesilerek, heyete saldırıda bulunulmuştur.⁹¹⁹

Tavsif ve Mütalaa kısmında ise bahsi geçen her beş sanığın hareketi TCK 64 delaleti ile 155/4,3,I ve 80. firkalarına uygun suç olacağı ve bu suretle, sanıkların bir numaralı kanununun 6. maddesine tevfi kan Yüksek Adalet Divanı'na sevklerine karar verilmiştir.⁹²⁰ 209 Esas ve 170 Karar No ile 27 Kasım 1960 tarihli Çanakkale ve Geyikli Olayları Dolayısıyla ile Yüksek Soruşturma Kurulu'nca Verilen Kısmen Son Tahkikatın Açılmasına, Kısmen Meni Muhakemeye Dair Verilen Karar incelendiğinde kararın verildiği tarihte Namık Gedik'in hayatta olmaması sebebi ile "Müntehir Namık Gedik'in ölümü sebebi ile tahkikat ve takibat yapılamayacağından, bunun hakkında amme davasının düşmesine..." ifadeleri ile Namık Gedik hakkında Geyikli hadiseleri ile ilgili dava düşürülmüştür.⁹²¹ Adnan Menderes, Nuri Togay, Servet Sezgin ve A. Hamdi Sezen hakkında son tahkikatın açılmasına karar verilirken Cemal Göktaş'ın meni muhakemesine karar verilmiştir.⁹²²

1.1.3.1. Geyikli Olayı Sanıklarının Mahkeme İfadeleri ve Namık Gedik

1.1.3.1.1. Başbakan Adnan Menderes'in İfadesi

Başbakan Adnan Menderes'in Geyikli hadisesi ile alakalı 7 Kasım 1960 tarihli mahkemede sanık olarak vermiş olduğu ifade metni incelendiğinde bu metnin, hadiseler ile alakalı hazırlanan mütalaa da yer alan birçok konu ile çelişkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e, CHP milletvekillerinden İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'un Çanakkale'ye girmemele ri konusunda herhangi bir talimat vermediğini beyan etmiştir. Böylece Menderes'in bu ifadeleri bizi, CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye sokulmamalarının Dahiliye Vekili Namık Gedik'in bireysel kararının ya da farklı bir istişarenin ürünü olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Menderes, Çanakkale-Geyikli hadiseleri ile alakalı daha sonra yapılan

919 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

920 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

921 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

922 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

duruşmalarda da Namık Gedik'i suçlayıcı cümleler sarf etmiştir.⁹²³ Ancak, ülke gündemini oldukça meşgul eden bu derece büyük çaplı bir hadisede Dahiliye Vekilinin Başbakana sormadan bireysel hareket etmesi tartışmaya açık bir konudur. İfadeye göre, Menderes'in konu ile alakalı doğrudan bir talimatı bulunmamaktadır. Ancak, Namık Gedik'e bahse konu milletvekillerine halkın galeyana gelmemesi adına bu gezilerinin ertelenmesi konusunda telkinlerde bulunmuştur. Aksine, milletvekillerinin Çanakkale'ye girmemeleri ve onların seyahat özgürlüklerinin engellenmesi adına kesinlikle bir talimat vermemiştir.⁹²⁴

Mütalaada yer alan, Namık Gedik'in Çanakkale Valisi ile konuşması sırasında tüm bu olaylara Menderes'in çok kızdığı şeklindeki ifadeleri kabul etmeyen Menderes, Namık Gedik benim kızdığım yolunda bir beyanda bulunmuş ise bu durumun şahsını bağlamayacağını ifade etmiştir. Menderes son olarak, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ile DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in Çanakkale'ye gönderilmeleri konusuna değinmiştir. Bu kişilerin Çanakkale'ye gitmeleri talimatını kendisinin asla vermediğini belirtmiştir. Bunların Çanakkale'de olduklarından bile haberinin olmadığını dile getiren Menderes, bahse konu kişileri Dahiliye Vekili Namık Gedik göndermiş ise bunun sebep ve mahiyeti konusunda bilgisinin olmadığını söyleyerek ifadesini bitirmiştir.⁹²⁵ Tüm bunlar ışığında, Menderes'in ifadesi incelendiğinde, ifadenin verilmiş tarihi itibarı ile Namık Gedik'in hayatta olmaması da dikkate alınarak bir fikir yürütülmelidir. Dolayısıyla, gerek askeri darbe sonrası sanıkların kendilerini düşünür şekilde hareket etmeleri, gerekse Namık Gedik'in o tarihte hayatta olmaması Menderes'i, Gedik'e sorumluluk yükleyici tarzda ifade vermeye zorlamış olabileceği tahmin edilmektedir.

923 Adnan Menderes, 27 Aralıkta yapılan Çanakkale ve Geyikli Olayları duruşmasında CHP milletvekillerinin Çanakkale'ye çıkarılmayışı ve Geyikli yolunda 31. kilometrede uğradığı te-cavüzden İçişleri Bakanı Namık Gedik'in mesul olduğunu söylemiştir. Bkz. "Menderes Dün Bütün Suçu Gedik'e Yükledi", **Milliyet**, S 2908, 28 Aralık 1960, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

924 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-2.

925 **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-2.; Ahmet Hamdi Sezen, 27 Aralık 1960'da Çanakkale Geyikli duruşması sırasında Yüksek Adalet Divanı'nda vermiş olduğu ifadesinde, Menderes'in bu yöndeki beyanlarını destekler nitelikte, "Ne Başvekil Adnan Menderes'ten; ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir emir almadım. Vali ile de temas etmedim. Hiç bir parti mensubu ile böyle bir suça azmettirmek hususunda temasım olmadı." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

1.1.3.1.2. DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in İfadeleri

Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in, Başbakan Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in talimatı ile Çanakkale'ye gelerek DP'lileri buraya gelmekte olan CHP'li heyete karşı kışkırttıkları mütalaada yer almıştır. Buna istinaden adı geçen vekillerin alınan ifadeleri önem arz etmektedir. Ancak ifadeler incelendiğinde mütalaa ile aynı doğrultuda olmadıkları görülmektedir. Nuri Togay'ın 8 Kasım 1960'da sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesine göre Togay, Geyikli'de 31. km. olayı olarak basına yansıyan hadiseler sırasında, ne dönemin Başbakanı Menderes ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir şekilde talimat almamıştır. Ayrıca Çanakkale Valisi ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında yaşandığı iddia edilen telefon trafiği konusunda da herhangi bir bilgisi bulunmamaktadır. Servet Sezgin de 8 Kasım 1960 tarihli sanık ifadesinde Togay'ın ifadesine benzer şeyler söyleyerek 31. km. hadiseleri olduğu zaman kendisinin evde olduğunu dile getirmiş ve bu olaylar esnasında ne Başbakan Adnan Menderes ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir şekilde talimat almadığını ifade etmiştir. 8 Kasım 1960'ta sanık olarak ifadesini veren diğer DP Çanakkale Milletvekili Ahmet Hamdi Sezen, ne heyetin Geyikli'ye gitmesine mani olduğunu ne de bu konuda birilerinden talimat aldığını beyan etmiştir. Sözlerine devam eden Sezen, konu ile alakalı Menderes ya da Namık Gedik'ten telefon veya yazılı olarak emir almadığını tekrarlamıştır. Bu arada o günlerde Namık Gedik ile olan bir görüşmesini anlatan Sezen, 31. km. hadisesine atıfta bulunan şu cümleleri kullanmıştır:

“Ben, bu iki gün zarfında DP'nin başkanlık odasında otururken, bir defa Namık Gedik'ten gelen telefona muhatap oldum. O, birinci veya ikinci başkanı soruyordu. Kendimi takdim edince ne var ne yok diye sordu? İyilik dedim. Fakat kendisine Namık Bey, Geyikli'ye gidecek olan yolun köprübaşını neden polislere bekletiyor, mebusları göndermiyorsunuz, buraları açın diye telefon cevap vermeden kapanmıştı.”⁹²⁶

Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki Sezen, yolu Namık Gedik'in kestirdiğini düşünmektedir.

926 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

3.1.3.1.3. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun İfadesi

Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, Geyikli hadiseleri sürecinde Dahiliye Vekili Namık Gedik ile en çok muhatap olan kişiler arasında yer almaktadır. 5 Kasım 1960'da sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. İfadesinde Namık Gedik ismi çok defa geçmektedir. Akkutlu, Geyikli olaylarını tahkik için Çanakkale'ye gelmek isteyen CHP'li heyetin bu girişimleri sırasında yaşananları anlatmıştır. Bu süre zarfında Dahiliye Vekili ile olan iletişimine de yer veren Akkutlu'ya göre, Gedik kendisine telefon açılarak söyleyeceklerinin Başbakan Menderes'in sarih emri olduğunu ve CHP'li vekillerin Çanakkale'ye sokulmamasını emretmiştir. Kendisi ise Dahiliye Vekiline bu konuda bir şey yapamayacağını ifade etmiştir. Gedik'in vali olarak kanunları uygulaması gerektiğini dile getirmesi üzerine, Akkutlu şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ben o halde istifa ediyorum, bu türlü bir vazifeyi ifa edemem sözünü sarf edince de, ne sen bu sözü söylemiş ol; ne de ben duymuş olayım. Vazifen, verilen emri yapmaktır gibi sözlerle beraber, istifam halinde, vazifeden kaçırıyorsun diye seni mahkemelerde süründürürüm yolunda tehditler savurdu. Ben de kendisine, anladığım manada, kanuni tedbirlerimi alacağım diye beyanda bulundum.”⁹²⁷

Dahiliye Vekili ile bu derece zıtlaşmış olan bir valinin bu diyalogun geçtiği tarihten 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne kadar üstelik görev yaptığı il dahi değişmeden valilik görevini ifa ediyor olması bahse konu konuşmanın sahilliğini tartışmalı bir boyuta götürmektedir.

Heyetin şehre girmesi üzerine Vali Akkutlu, “Namık Gedik, mebuslar dışarıya çıktıktan sonra beni telefonla aradı, hani çıkarmayacaktınız diye sormasına mukabil ben kanuni vazifemi yapacağım demiştim şeklinde cevaplandırdım. Bu mukabeleme kızarak telefonu kapatmıştı.”⁹²⁸ diyerek Dahiliye Vekiline bir kez daha karşı geldiğini ifade etmiştir. Daha sonra Çanakkale'ye gelen Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktaş ile görüşüğünü belirten Akkutlu, Göktaş'a da bu konudaki kanuni duruşunu bildirdiğini, bunun üzerine Göktaş'ın hiç bir şey yapmadığını dile getirmiştir. Bu süreçte Başbakan Menderes'in özel kalem müdürü ile de sık sık telefon görüşmesi yaptığını dile getiren Akkutlu'ya

927 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

928 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

göre, CHP’li heyetin Çanakkale’ye çıkıp çıkmadıklarını öğrenmek için Özgen, kendisine milletvekillerinin Çanakkale’ye girdiklerini bu duruma Adnan Menderes’in çok kızdığını dile getirmiştir. Bu konuşmayı ifadesinde geçen Akkutlu, “Benim gerekli emniyet tertibatını aldığım yolundaki beyanlarıma Başvekilin ve Dahiliye Vekilinin biz ondan emniyet tertibatı sormuyoruz...”⁹²⁹ şeklinde cevap verdiklerini beyan ederek Başbakan ve Dahiliye Vekili ile düştüğü görüş ayrılığını ifade etmeye çalışmıştır.

1.1.3.1.4. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen’in İfadesi

II. Soruşturma Kurulu Başkanlığı’nın 21 Ekim 1960 gün ve 253 sayılı talimatı gereği, Geyikli olayları ile alakalı, ilk tahkikat ifade zabıtları içerisinde yer alan 7 Kasım 1960 tarihli, dönemin Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen’in şahit olarak verdiği ifade önem arz etmektedir. Zira bu süreçte Başbakan, Dahiliye Vekili, Çanakkale Valisi başta olmak üzere milletvekilleri ve diğer görevlilerle olan irtibatı büyük oranda Arif Özgen sağlamıştır. İfadesinde CHP heyetinin olayları yerinde tahkik etmek adına Çanakkale’ye intikal etme sürecine değinen Özgen’e göre CHP Merkez İdare Kurulu’nun Çanakkale’ye CHP Tokat milletvekili Daniş Yurdakul ile Ankara Milletvekili İbrahim Safet Omay’ı göndermeye karar verdiklerini 17 Eylül 1959 günü AA’dan öğrenmiştir. Buna istinaden konuyu Adnan Menderes’e anlatmıştır. Menderes bu duruma, “Ne halleri varsa görsünler” şeklinde tepki vermiştir. Daha sonra Dahiliye Vekili Namık Gedik İstanbul Park Otel’de bulunan Adnan Menderes’in yanına gelmiştir. Menderes’e CHP’lilerin kendilerini TBMM’nin üzerinde gördüklerini, Meclisin yetkisine tecavüz ettiklerini, adli ve idari makamların el koyduğu bir olayı incelemek için kurdukları komisyonun bölgede yeni hadiseler çıkarmak amacı ile gittiği şeklinde cümleler sarf etmiştir. Namık Gedik’in bu ifadelerinin ardından Menderes, komisyonun Çanakkale’ye zor gideceği şeklinde cevap vermiştir.⁹³⁰

Gedik ve Menderes’in diyalogunun ardından Özgen, Namık Gedik ile beraber Menderes’in yanından çıkarak özel kalem odasına geçmiştir. Gedik, burada telefon ile Çanakkale DP İl Başkanı “Nejat”ı bulup CHP milletvekillerinin DP’liler tarafından protesto edilmesi talimatını

929 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

930 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

vermiştir. Daha sonra Gedik AA aracılığı ile radyoya bir tebliğ yayımlatmıştır. Tebliğde, Meclis kararı olmadan tahkik komisyonu oluşturulamayacağı, buna teşebbüs edildiği takdirde mesuliyetin müteşebbislerle ait olacağı belirtilmektedir. Çanakkale Valisi ile bir görüşme yapan Gedik, CHP Tahkik Heyetinin Çanakkale'ye gitmekte ısrarcı olduklarını bu durumun engellenmesi için tedbir alınmasını bildirmiştir. Özgen, "Bir kısım müddet sonra sözlerine devamla, bunu ne siz söylemiş olun; ne de ben duymuş olayım. Böyle bir şeyin yapılamayacağını bilmeniz, aksi halde, neticesini tahmin etmeniz lazımdır. En küçük bir müsamaha istemiyorum. Biz ayrıca size hareketlerini bildiririz. Söyleyerek telefonu kapatmıştı."⁹³¹ ifadeleri ile yaşanan diyalogu özetlemiştir. Daha sonra Çanakkale DP İl Başkanını arayan Gedik, valiye söylediklerini aynen tekrarlamış ve heyetin Çanakkale'ye çıkarılmayacağını vurgulamıştır. Özden'in bu ifadeleri dikkate alındığında şöyle bir kanaat oluşmaktadır. Başbakan Menderes, ilk başta konuya kayıtsız kalmış ya da konunun mahiyetini tam olarak anlayamamıştır. Ancak Başvekilin yanına gelen Gedik, CHP heyetinin kendisini Meclisle eş değer gördüğü ya da ondan üstün gördüğü çaba ve gayreti içinde olduğu şeklindeki cümlelerle, içinde bulunulan durumun önemini Menderes'e aksettirmiş ve onu CHP'li heyete karşı harekete geçmeye teşvik ve davet etmiştir. Bu süreçte Gedik'in ikna ve inandırıcılığı ile harekete geçen Menderes de, heyetin Çanakkale'ye sokulmaması için talimat vermiştir. Yani CHP heyetinin Çanakkale'ye sokulmaması yönündeki hareketin baş mimarı aslında Dahiliye Vekili Namık Gedik olarak gösterilmek istenilmiştir.

İfadesinde, bu sürecin içinde Namık Gedik'in rolü ile ilgili önemli bilgiler veren Özden'e göre Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu ile yapmış olduğu görüşmede vali, Namık Gedik'e milletvekillerinin seyahatlerine müdahale edemeyeceğini bunda ısrar edilmesi halinde istifadeceğini söylemiştir. Daha sonra Menderes ve Gedik yemek yerken Özden'i çağırıp Çanakkale Valisi'nden heyet ile ilgili bilgi almasını istemiştir. Çanakkale Valisi'ne telefonla ulaşan Özden, "Vali telaşlı ve heyecanlı bir sesle 'vapur geldi, yolcular yeni çıkmaya başladılar, iskele çok kalabalık, DP'liler doldurmuşlar, daha onlar görünmedi, bir hadise çıkmaması için tedbirler aldım.'⁹³² cevabını almıştır. Durumdan Menderes'i haberdar etmiş ve Menderes bu duruma bir hayli sinirlenmiştir. Özden'in verdiği bu bilgilerden hareketle bahse konu diyalogların hemen hemen her anında, Gedik ve Menderes'in birlikte olduğu

931 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

932 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

anlaşılmaktadır. Bu da CHP’li heyetin Çanakkale’ye sokulmaması ile ilgili alınan tedbirlerin Menderes-Gedik ikilisinin görüş alışverişi sonucu alınmış olan kararlar olduğunu ortaya koymaktadır. CHP heyetinin vapurdan çıkmamasında kararlı olan Namık Gedik, Çanakkale Valisi’ni telefonla arayarak, “vapur hareket edinceye kadar, kalabalığın iskelede bekletilmesi, heyetin çıkmaya teşebbüsü halinde nümayiş yapmaları” talimatını vermiştir. Gece yarısına kadar devam eden telefon trafiğinin ardından heyetin vapurla geri dönerek Çanakkale istikametine doğru ilerlemesi bilgisiyse Gedik ile Menderes de odalarına çekilmişlerdir.⁹³³

İfadesinde ertesi günkü yaşananlara değinen Özden’e göre, Gedik ile Menderes beraberlerken Menderes kendisini çağırmıştır. Çanakkale ile ilgili bir gelişme olup olmadığını sorması üzerine, Çanakkale Valisi’ni aramış ve heyetin sabah erken saatlerde Çanakkale’ye girdiği haberini Menderes’e iletmesi ile Menderes bu duruma çok sinirlenmiştir. Bunu üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik, Menderes’in yanından ayrılarak, Özden’in odasına gelmiştir. Bu sırada Özden, Gedik’e hitaben heyete izin verilmesinde sakınca olmadığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Gedik, doğru düşündüğünü fakat işlerin artık çığırından çıkmış olduğunu ve Menderes’in, heyetin Geyikli’ye gitmesine kesinlikle karşı çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca konu ile alakalı radyoda tebliğ yayınlattıklarını da eklemiştir. Bu sırada Çanakkale Valisi, telefonla Gedik’e bağlanmak istemiş ve yapılan görüşmede Gedik valiye hitaben, “Nasıl oldu da mebusları şehre bıraktınız? Size ne talimat verilmişti? Başvekil çok sinirlendi. Onları kati surette Geyikli’ye göndermeyeceksiniz. Her çareye başvurulacak anlıyor musunuz? Bana da malumat verin.”⁹³⁴ sözlerini sarf etmiştir. Daha sonra Geyikli’ye gitmek için kara yolu ile hareket eden CHP heyeti, Geyikli yolunun 31. km.’de durdurulmuş ve bu suretle Geyikli’ye gidemeyen heyet tekrardan Çanakkale’ye dönmek durumunda kalmıştır. Geyikli’ye gitme girişimleri engellenen CHP heyetinin, 24 Eylül’de İstanbul’a döndüğü belirtilen ifade metni bu bilgi ile son bulmuştur.⁹³⁵

1.1.3.1.5. Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul’un İfadeleri

Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, Dahiliye Vekili Namık Ge-

933 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

934 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

935 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

dik ile bulunduğu konum itibariyle yakın ilişki içerisinde bulunan kişiler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda 8 Kasım 1960'da Geyikli hadiseleri ile alakalı sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesi önem arz etmektedir.

İfadeye göre 1959 Eylül ayı sonlarında bir heyet ile birlikte on beş günlük doğu seyahatinden görevli olarak döndükleri sırada, Dahiliye Vekili Namık Gedik kendisini arayarak acilen İstanbul'a çağırmıştır. Bu konudaki aciliyeti vurgulayan Gökten, Gedik'in kendisine uçak göndereceğini vurguladığını da sözlerine eklemiştir. Gökten, Gedik'e Ankara'ya uğrayarak geleceğini bildirmesi üzerine Gedik bu durumu kabul etmemiştir. Daha sonra Gökten, Gedik'e telefonla emirlerini sormuştur. Gedik, Çanakkale'de hadiselerin olduğunu, Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun istifaya kalktığını söylemiştir. Valinin istifa kararının zamansız olduğunu düşünen Gedik, Gökten'dan bizzat Çanakkale'ye giderek valiyi bu kararından döndürmesi talimatını vermiştir. Hadiselerin geçmesinin ardından Akkutlu'nun istediği yere vali olarak atanacağını da eklemiştir. Talimat üzerine Gökten, Şube Müdürü Kenan Koç ile birlikte Çanakkale'ye giderek valiyi evinde ziyaret etmiştir. Gökten'a hadiseleri anlatan vali, bu sırada ağlamaya başlamış ve kendisini kanunsuz iş yapmaya mecbur ettiklerini ifade etmiştir. Bunları yapmayacağını dile getiren vali, istifa edeceğini Gökten'a iletmıştır. Bunun üzerine valiye, Gedik'in vermiş olduğu talimatı naklederek istifa etmesi gerektiğini, olayların yatışmasının ardından istediği yere vali olarak tayin edileceğini anlatmıştır.⁹³⁶ Anlaşıldığına göre Gökten'ın görevi istifa edeceği iddia edilen Çanakkale Valisi'ni istifasından vazgeçirmek üzere ikna etmektir. Gökten, Namık Gedik'ten valiye yapılacak istifa etmemesi yönündeki telkin ve tekliften başka hiç bir konuda talimat almadığını ve Çanakkale'de olmuş ve olacak hiç bir konu ile alakalı Namık Gedik tarafından görevlendirilmediğini beyan etmiştir.

Ancak CHP heyeti içerisinde yer alan Daniş Yurdakul ve İbrahim Saffet Omay, Gökten ile aynı görüşte değillerdir. Geyikli olaylarında CHP heyeti içerisinde yer alan Milletvekili Daniş Yurdakul, Cemal Gökten'ın Çanakkale'ye gelmesi ile alakalı farklı düşünmektedir. 28 Ekim 1960'de şahit olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesinde İbrahim Saffet Omay, "23 Eylül 1959 sabahı Emniyet Umum Müdürlüğü, Cemal Gökten'ın erken saatte hava kuvvetlerimizin Ç.B.K 59 numaralı bir askeri uçağı ile ve beraberinde Ankara'daki marifetleri ile şöhret

936 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

kazanan Kenan Koç olduğu halde, erken saatte Çanakkale'ye geldiği bize haber verildi. Derhal tertiplerinin efendilerinden verilen talimat ile artık tatbik edilmek istendiği kanaatine vardık.”⁹³⁷ ifadelerini kullanarak Gökten'in Çanakkale'ye gönderilişini merkezin talimatlarının yerine getirilmesi olarak değerlendirmiştir. Omay olaya çok da masum bakmamaktadır. CHP heyeti içerisinde yer alan diğer kişi Daniş Yurdakul ise 31 Ekim 1960'da şahit olarak verdiği mahkeme ifadesinde Geyikli'ye hareketleri öncesi, Cemal Gökten'in Çanakkale Valisi'nin yetersiz görülmesi üzerine buraya özellikle gönderilmiş olduğunu iddia eden şu ifadelerde bulunmuştur:

“Valinin bana, gitmeyin diye yalvarmasından ve işin vekaletçe de yani, Vali'nin bu işte zafı bulunmasının sezilmesinden ötürü olacak ki, biz gitmeden, yola çıkmadan, Emniyet Umum Müdürü Cemal Gökten bir tayyare ile Çanakkale'ye gelmiş olduğunu öğrendik. Ve bu itibarla yoldaki bu hadisenin oluşunda da, bunun alakası bulunduğunu ve bizzat tertipçi ve tahrikçi olduğunu öğrendik. Hatta bize artık bir şey olmaz, tertibat alınmıştır, yolunuza devam edebilirsiniz demelerine rağmen 31. km'de hadiseler oldu.”⁹³⁸

Çanakkale İskele ve Geyikli 31. km. olayları davası karar gerekçesi 960/30 esas no ile 10 Mart 1961 tarihinde açıklanmıştır. Karara göre Yassıada duruşmaları literatürüne “Geyikli Davası” adı ile geçen bu davanın, Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir.⁹³⁹ 27 Kasım 1960 tarihli Çanakkale ve Geyikli Olayları dolayısıyla Yüksek Soruşturma Kurulu'nca verilen kısmen son tahkikatın açılmasına kısmen men'i muhakemeye dair verilen karar gereğince, Namık Gedik'in ölümü sebebi ile tahkikat ve takibat yapılamayacağından bunun hakkında amme davasının düşmesine karar verilmiştir.⁹⁴⁰

937 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

938 BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

939 “Dava Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirildi”, **Akşam**, 11 Mart 1961, s.1-5.

940 BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

1.2. Kayseri Yeşilhisar Olayları ve Bu Süreçte Dahiliye Vekaleti'nin Rolü

1.2.1. İnönü'nün Kayseri'ye Gelmesinden Önce ve Sonra Yaşanan Hadiseler

Kayseri Merkezine 65 km. uzaklıkta yer alan Yeşilhisar, 1947'ye kadar Kayseri'nin Develi İlçesine bağlı bir bucak olarak görünürken 1947'de yapılan düzenleme ile ilçe statüsüne kavuşmuştur. DP'nin 1950'de iktidar olmasıyla birçok yerde olduğu gibi Yeşilhisar da, DP ve CHP'nin çekişmesine maruz kalmıştır. Bu çekişme, İnönü'nün 3 Nisan 1960'da bölgeyi ziyaret etme kararı almasından kısa süre önce taraflar arasında şiddet olaylarının yaşanmasına dönüşmüştür. Yeşilhisar'da DP ve CHP'liler arasında yaşanan olaylar neticesinde 15 kişi yaralanmıştır.

Yeşilhisar olaylarına giden süreçte hadiseleri tetikleyen gelişmelerin başında 17 Şubat 1960'daki şehir kulübü hadisesi gelmektedir. Bu tarihten itibaren ilçede başlayan olaylar cam kırma, taş, sopa ve bıçaklı saldırı şeklinde devam etmiştir.⁹⁴¹ Şehir kulüpleri, tek parti devrinin bir geleneği olarak görülmektedir. Hemen her il ve ilçede bulunan şehir kulüpleri genellikle şehrin veya ilçenin bürokratik camiası tarafından kullanılmaktadır. Bu bağlamda 17 Şubat 1960'da Yeşilhisar Şehir Kulübü'nde DP İlçe Başkanı Salih Kürkcü ve CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal arasında çıkan tartışma ilçenin karışmasına neden olmuştur. Taraflar arasındaki gerilim bir anda şiddetlenerek silahlı kavga boyutuna taşınmış ve CHP İlçe Başkanı, DP İlçe Başkanı'na silahla ateş etmiştir. Olayın ardından Ünal tutuklanmıştır.⁹⁴² Yaşanan bu durum Yeşilhisar'ı karıştırmış ve Mustafa Ünal'ın serbest bırakılmasını isteyen CHP'liler ilçede gösteriler düzenlemişlerdir. Dolayısıyla, ilçede zaten var olan ufak çaplı gerginliklerin boyutu işin içine silahların karışması ile birlikte birden bire değişmiştir. Bu durum Dahiliye Vekaleti'nden Başvekalete gönderilen rapora da yansımıştır.⁹⁴³ Olayların daha da büyümemesi adına Adalet Bakanı Budakoğlu, Kayseri Valiliği'ne talimat vererek buradaki hadiselerin yatıştırılmasını istemiştir.⁹⁴⁴

941 Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Yeşilhisar Kayseri Olayları 17 Şubat-3 Nisan 1960**, Kayseri 2010, s.41,45-46.; BCA 10-9-0-0 / 205-632-1.

942 Kocabaş, a.g.e., s.49-50.

943 Yeşilhisar Hadiseleri ile ilgili Dahiliye Vekaleti'nden Başvekalete Gönderilen Rapor için bkz. BCA 10-09-0-0 / 204-630-5.

944 BCA 10-9-0-0 / 206-635-6.

İlçede protesto gösterileri düzenleyen CHP'liler olayların sorumlusu olarak kaymakam ve cumhuriyet savcısını görerek Hükûmet Konağına doğru yürümeye başlamışlardır. Hükûmet Konağı önünde sloganlar atarak yaşananları protesto eden gruplar havanın kararması ile birlikte dağılmışlardır.⁹⁴⁵ Kayseri Valisi Ahmet Kınık, burada yaşananla alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik ile sürekli iletişim halinde olmuş ve gelişmeleri Dahiliye Vekaleti'ne gönderdiği yazılarla gelişmeleri haber etmiştir.⁹⁴⁶ 24 Mart olayları olarak anılan hadiseler Milli Asayiş Hizmetleri (MAH) raporlarına yansımıştır.⁹⁴⁷ Yeşilhisar'da gerginliğin git gide büyümesi üzerine burada yaşananları yerinde tetkik için CHP Genel Başkan Yardımcısı Kemal Satır, CHP milletvekillerinden Nüvit Yetkin, Turhan Feyzioğlu ve Atalay Akan Kayseri'ye giderek incelemelerde bulunmuşlardır.⁹⁴⁸ Ardından bahse konu vekiller basın açıklaması yaparak burada meydana gelen olayların DP'lilerin tahriki sonucu ortaya çıktığını dile getirmişlerdir. İncelemelerini bitiren CHP'li vekiller 27 Mart'ta İnönü'yü ziyaret ederek genel başkana bilgi vermişlerdir.⁹⁴⁹ CHP'li vekiller ve İnönü, yapmış oldukları toplantı neticesinde Yeşilhisar'da meydana gelen olayları TBMM'ye götürmeye karar vermişlerdir.⁹⁵⁰

Öte yandan Adnan Menderes Yeşilhisar'da meydana gelen hadiselerin ve şüphelilerinin adi suç kapsamında değerlendirilmesini istememektedir. Zira ona göre burada yaşananlar hükûmete karşı işlenen suç kapsamına girmektedir. Bu temenni ve görüş Menderes'in 30 Mart 1960'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a göndermiş olduğu mektupta açık bir şekilde dile getirilmiştir. Buna göre Menderes'in, "İşe el koyan adliye cihazı, davayı şahsi hakaretler veya tecavüzler zaviyesinden alıp, müspet halde, tecavüzün hükümet kuvvetlerine gelip dayanmış olduğunu ve bir ayaklanma mahiyetinde bulunduğunu, her nasılsa adli otorite her zaman olduğu gibi maalesef kavrayamamıştır."⁹⁵¹ ifadeleri, hadi-

945 Kocabaş, **a.g.e.**, s.41-45,49-54.

946 **BCA** 10-9-0-0 / 206-635-6.

947 26 Mart 1960 tarihinde MAH tarafından oluşturulan 24 Mart 1960 perşembe günü Kayseri'nin Yeşilhisar Kazasında Vuku bulan Hadisenin Özeti başlıklı rapor için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

948 "CHP Dün Yeşilhisar'a Tahkik Heyeti Yolladı", **Yeni Sabah**, S 7568, 26 Mart 1960, s.1-5.

949 "Kayseri'den Dönen CHP Milletvekilleri Dün İnönü'ye İzahat Verdiler", **Cumhuriyet**, S 12817, 28 Mart 1960, s.1.

950 "Yeşilhisar Hadisesi Meclise Getiriliyor", **Milliyet**, S 3552, 28 Mart 1960, s.1.

951 **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

selerin bir ayaklanma ve hükümete yönelik eylem yerine şahsi suçlar kapsamında görülmesinden dolayı ortaya koyduğu tepkiyi göstermektedir.

28 Mart 1960'a kadar Yeşilhisar'da meydana gelen hadiseler ile ilgili MAH bünyesinde Ankara ve bölgesi Emniyet Başmüfettişi⁹⁵² tarafından 28 Mart 1960 tarihli bir rapor hazırlanmıştır. Rapora göre, sekiz mahalleden oluşan Yeşilhisar'ın mahallelerinden beşini CHP'liler, üçünü ise DP'li çoğunluk oluşturmaktadır. Raporda Yeşilhisar'da meydana gelen olayların arka planında yöre halkının mahalli sıkıntılarından ziyade dış politik konularda halk arasına sokulmak istenilen karşıt görüş propagandasının etkili olduğu vurgulanmaktadır.⁹⁵³

Öte yandan Yeşilhisar hadiseleri ile ilgili sürdürülen tahkikat neticesinde DP İl Belediye Encümeni üyesi Halil Mehmetoğlu ile Belediye Zabıta memuru İhsan Arslan tutuklanmıştır. Ayrıca olaylara karıştığı tespit edilen 11 CHP'li Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı hareket etmek, savcı ile kaymakama hakaret ve polise mukavemet suçu işledikleri iddiası ile tutuklanmışlardır.⁹⁵⁴ Hadiselerin dozunun artması üzerine Hükümet, olaylarla ilgili yayım yasağı getirmiştir.⁹⁵⁵ Kayseri Valisi Ahmet Kınık, yaşanan gelişmelerin ardından kamuoyuna açıklama yapmak durumunda kalmış ve son dönemde Yeşilhisar'da meydana gelen olaylarla ilgili AA'ya beyanat vermiştir. Beyanatta, CHP'lilerin hadiseler sırasında polise karşı mukavemette bulunduğu ve bu sırada bazı göstericilerin polis silahından çıkan kurşunla yaralandığı kamuoyuna duyurulmuştur. Konu ile alakalı Dahiliye Vekaleti tarafından Başvekalete gönderilen raporda, "...mücadele sırasında polisin resmi elbisesi yırtılmış, elinden tabancası alınmak istenilmiştir. CHP'liler

952 İsim belirtilmemiştir. Raporun bir nüshası Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiştir.

953 BCA 10-9-0-0 / 205-632-1.

954 "Yeşilhisar'da 12 Kişi Tevkif Edildi", **Akşam**, 27 Mart 1960, s.1-5.; Tutuklanan şahıslar; Mustafa Tuğral isimli CHP'li muhtar ile Bekir Küpeli, Hasan Dumlu, Salim Gökçek, Ali İpek, Ahmet Bozkurt, Mustafa Ali, Şükrü Bozkurt, Hakkı Küpeli, İbrahim Demirci ve Ahmet Manav isimli CHP'lilerdir. Ayrıca, DP İl Belediye Zabıta Memuru İhsan Arslan ve DP'li Halil Mehmetoğlu da, tutuklananlar arasında yer almaktadır. Bkz. "Yeşilhisar Hadiseleri İle İlgili 11 CHP'li ve 2 DP'li Tevkif Edildi", **Cumhuriyet**, S 12816, 27 Mart 1960, s.1-5.; "Yeşilhisar'da 2 DP'li, 11 CHP'li Tevkif Edildi", **Milliyet**, S 3551, 27 Mart 1960, s.1.

955 "Yeşilhisar Olaylarına Neşir Yasağı Konuldu", **Akşam**, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Hadiseleri İçin Neşir Yasağı", **Cumhuriyet**, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Olayının Neşri Yasağı", **Milliyet**, S 3553, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Hadiselerine Dair Neşriyat Men Edildi", **Yeni Sabah**, S 7570, 29 Mart 1960, s.1.

tarafından dövülen bir vatandaşın hayatını kurtarmaya çalışan bu polis memuru, vazifesini ifa ederek, mütecevizlere karşı silahını kullanmıştır ve mütecevizlerden üçünü yaralamıştır.⁹⁵⁶ ifadelerine yer verilerek polisin haklılığına vurgu yapılmıştır.⁹⁵⁷ Valinin bu beyanatına karşılık basın tarafından polisin silahını DP’li yetkililerin emri ile kullandığına yönelik haberler yapılmıştır. Bu durum zaten gergin olan iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.⁹⁵⁸ Bu sırada 28 Mart 1960’da Dahiliye Vekili Y. (yerine) Recai Türeli imzası ile Kayseri Valiliği’ne gönderilen yazı önem arz etmektedir. Bahse konu yazıda valilik emrine gönderilen 3000 TL’nin çeşitli kişilere dağıtılması istenilmektedir. Muhtemelen, İnönü’nün Yeşilhisar’a gelmesinden önce burada cereyan eden olaylar sırasında gösterilen çalışmalardan ötürü bazı kişilere Kayseri Ziraat Bankası hesabına 3000 TL para yatırılmıştır. Kayseri Valisi Ahmet Kınık tarafından 1 Nisan 1960 günü Dahiliye Vekaleti’ne gönderilen yazıya göre bu paranın 1000 lirası Yeşilhisar Kaymakamı Nuri Erdem’e, 1000 lirası, 500’er lira olmak üzere Polis Memuru Kadir Yücedağ ve Necati Soylu’ya, 1000 lirası da yine 500’er lira olmak üzere Jandarma Onbaşı İsa Aksu ve Jandarma Onbaşı Yaşar Akmatat’a verildiği anlaşılmaktadır.⁹⁵⁹

Bu bağlamda CHP’lilerin genel başkanlığa Yeşilhisar’da yaşanan olaylar ile ilgili vermiş olduğu bilgiler ve yaşanan hadiselerin basında genişçe yer bulması CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’yü bu konuda harekete geçmeye yöneltmiştir. İnönü, Kayseri’de yapılacak olan CHP İl Kongresine katılmak üzere 2 Nisan 1960’da Kayseri’ye gideceğini açıklamıştır.⁹⁶⁰ İnönü’nün açıklamasına yakın bir zaman içerisinde Menderes de, Mart ayı ortalarında Kayseri ziyaretinin olacağını

956 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

957 Kayseri Valisi Ahmet Kınık’ın Beyanâtı için bkz. “Yeşilhisar’da 10 Kişi Nezaret Altında”, *Milliyet*, S 3550, 26 Mart 1960, s.1-5.; “Kayseri Valiliğinin Tebliği”, *Yeni Sabah*, 26 Mart 1960, s.1-5.; BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

958 “Yeşilhisar’da Müessif Hadiseler Vuku Buldu”, *Yeni Sabah*, S 7567, 25 Mart 1960, s.1-5.

959 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

960 “İnönü’nün Gezi Programı Belli Oldu”, *Cumhuriyet*, S 12813, 24 Mart 1960, s.1.; “İnönü Pazar Günü Kayseri’de Konuşacak”, *Akşam*, 1 Nisan 1960, s.1.; “İnönü Yarın Sabah Kayseri’ye Gidiyor”, *Ulus*, 1 Nisan 1960, s.1.; “İnönü Bu sabah Motorlu Trenle Kayseri’ye Gidiyor”, *Ulus*, S 13171, 2 Nisan 1960, s.1.; Söz konusu kongrenin yapılması için Kayseri valiliğine, CHP Kayseri İl Başkanı Avukat Muzaffer Attaroğlu imzası ile 31.03.1960 günü, 3 Nisan 1960 günü kongrenin yapılacağını bildiren bir yazı gönderilmiştir. BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

bildirmiştir.⁹⁶¹ Bu bağlamda CHP Kayseri Teşkilatı, İnönü'nün geleceğinin kesinleşmesi üzerine hemen hazırlıklara başlamıştır. Kayseri'ye gelecek olan İnönü'nün il ve ilçe idare kurullarınca karşılanması için 2 Nisan'da Kayseri Valiliği'ne başvuruda bulunmuştur. Ancak CHP'nin bu talebi valilikçe reddedilmiştir.⁹⁶² Bunun sebepleri arasında Yeşilhisar'da meydana gelen hadiselerden dolayı il genelinde gergin bir havanın hüküm sürmesinden dolayı duyulan güvenlik ve asayiş endişesi gösterilebilir.⁹⁶³

Kayseri Valiliği'nin CHP tarafından yapılması kararlaştırılan CHP Kayseri İl Kongresi'nin CHP'nin "tahrik" ve "tertipleri" sebep gösterilerek⁹⁶⁴ Kayseri Valiliği tarafından men edilmesi üzerine⁹⁶⁵ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a bir telgraf çekerek kendisinin kanun dışı bir hareketin içinde olduğunu dile getirmiş ve valiyi partizanlıkla suçlamıştır.⁹⁶⁶ Ayrıca, "Milletvekili, parti başkanı ve kanuna hürmetkar bir vatandaş olarak, Kayseri'ye hareket ediyorum. Orada hadiseleri yerinde tetkik ve müşahede etmeye mecburum."⁹⁶⁷ ifadelerini kullanarak valiliğin, parti kongresini men etme kararını da tanımadığını göstermiştir. İnönü'nün yanında CHP Merkez İdare Kurulu da Vali Ahmet Kınık'a tepkisini gösteren bir telgraf çekmiştir.⁹⁶⁸ Bunun

961 "Kayseri'de İnönü'yü Karşılama İçin Büyük Hazırlık Yapıldı", **Hürriyet**, S 4285, 2 Nisan 1960, s.1.; "Liderler Yurt gezisine Bayram Ertesi Çıkıyor", **Milliyet**, S 3553, 29 Mart 1960, s.1.

962 **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

963 Kocabaş, **a.g.e.**, s.82.

964 Söz konusu CHP Kongresinin men edilmesi gerekçesi olarak CHP'nin tahrik ve tertipleri ibaresinin yer alması CHP kanadından karşılık bulmuş ve 2 Nisan 1960'da CHP Meclis ve İdare Grubu tarafından Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a bir telgraf çekilmiştir. Telgraf için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

965 Kayseri Valiliği Tarafından, CHP Kongresi'nin Men Edildiğine Dair Karar için bkz. "Valiliğin Kararı", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.; "Valinin Telgrafı", **Ulus**, S 13172, 3 Nisan 1960, s.5.

966 İnönü'nün Kayseri Valisi'ne Çekmiş Olduğu Telgraf için bkz. "Kayseri Valisi", **Zafer**, S 3786, 3 Nisan 1960, s.4.; "İnönü'nün Ahmet Kınık'a Telgrafı", **Son Posta**, S 5637, 3 Nisan 1960, s.7.; **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

967 **BCA** 10-9-0-0 / 206-635-1.; "İnönü'nün Cevabı", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.; İnönü'nün, Kayseri Valisi'ne cevap olarak gönderdiği telgraftaki üslubu eleştiren Zafer gazetesi, bu konu ile alakalı olarak; "Bu ne eda, bu ne tehdit... Eski bir beyit vardır o geldi hatırımıza; Bir tabiat ki kalmış, gam zamanından taba... Görülüyor ki eski milli şef, şeflik zamanından kalan tabiatlarını bir türlü terk edemiyor." ifadelerini gazeteye taşımıştır. Bkz. "Şefli Zamanından Kalan Tabiatlar", **Zafer**, S 3786, 3 Nisan 1960, s.4.

968 CHP Merkez İdare Kurulu'nun Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a Çekmiş Olduğu Telgraf için bkz. "Kayseri'ye Geliyorum", **Ulus**, S 13172, 3 Nisan 1960, s.5.; **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

üzerine, Kayseri Valisi Ahmet Kınık cevaben İnönü'ye hemen bir telgraf göndererek, genel başkanın suçluları masum, masumları da suçlu gösterdiğini dile getirmiş ve İnönü'nün kullanmış olduğu partizan idare ithamına karşılık, "Partizan idareden bahis olunacaksa bu idare tarzı, zamanı devletinize ait olsa gerek."⁹⁶⁹ diyerek bu sözü İnönü'ye iade etmiştir. İnönü'nün, valiliğin yasak kararına karşı Kayseri'ye gelmek de ısrar etmesi Dahiliye Vekaleti'ni hareketlendirmiştir. Zira Kayseri'de İnönü'nün gelmesi münasebeti ile hareketlilik söz konusudur. İktidar mensupları tarafından genel seçimlerin ilkbaharda yapılacağı söylenti ve tahminlerinin⁹⁷⁰ basında yer aldığı o tarihlerde⁹⁷¹ burada herhangi bir gösteri yürüyüşü ya da asayişsizliğin meydana gelmemesini en çok Dahiliye Vekili Namık Gedik istemektedir. Bu bağlamda Namık Gedik, Kayseri Valisi Ahmet Kınık ile sürekli irtibat halinde olmuştur. Validen, Kayseri'de İnönü'nün gelişi münasebeti ile meydana gelebilecek taşkınlık, izinsiz yürüyüş gibi durumların yaşanmaması adına bilgi aktarımının kesilmemesini istemiştir. Buna istinaden Kınık, Gedik'e şehirde yaşanan tüm hareketliliği haber etmiştir.⁹⁷²

2 Nisan 1960'da Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a gönderilen şifreli yazıda, yedi madde ile Kayseri'de yaşanması muhtemel gösterilere dikkat çekilmiştir. Burada en ufak bir taşkınlığa bile müsaade edilmemesi yönünde kesin talimatlar verilmiştir. Yazıya göre, 1-Kayseri'de İnönü'nün gelmesi sebebi ile 10-15 bin kişilik bir kalabalığın gösteri yapabileceği bilgisi Kayseri Valiliğinden Dahiliye Vekaleti'ne iletilmiştir. 2- Gösteriler ve daha ileri giden hareketlerin önlenmesi hükûmetin önemli bir görevidir. 3- Göz göre göre kanunların ayaklar altına alınmasına müsaade etmek kesinlikle söz konusu olamaz. 4- Gösteri yapılmasını düzenleyen CHP Vilayet İdare Kurulu azalarına kanunun harfi harfine uygulanacağı tebliğ edilmelidir. 5- Kanunlara karşı gelme hareketlerine karşı alınacak tedbirler Dahiliye Vekaleti'ne hemen bildirilmelidir. 6- İnönü'nün Kayseri ziyareti "maksatlı" ve "vahim bir teşebbüsü" ifade etmektedir. 7- Yaşanması muhte-

969 Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın, İnönü'nün Kendisine Göndermiş Olduğu Telgraf için bkz "CHP'lilerin Tahrik ve Tertipleri", **Zafer**, 3 Nisan 1960, s.4.; Kayseri Valisi'nin Cevabı", **Son Posta**, S 5637, 3 Nisan 1960, s.7.

970 Forum Dergisinde Genel seçimlere gidileceğinin bütün emarelerinin belirmiş olduğu dile getirilmektedir. Bkz. "Yeni Tedbirlere Doğru", **Forum Dergisi**, C XII, S 142, 15 Şubat 1960, s. 1.

971 "Berk Seçimler İlkbaharda Dedi", **Milliyet**, S 3552, 28 Mart 1960, s.1.

972 **BCA 10-9-0-0 / 206-635-1.**

mel hadiselere karşı valiliğin aldığı önlemler hemen bildirilmekle beraber, şehirdeki genel vaziyet hakkında da bilgi verilmelidir. Valiliğin emrinde bulunan güvenlik güçlerinin yeterli olup olmadığı bu bilgiler içerisinde yer almalıdır.⁹⁷³ Öte yandan, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ani bir kararla Kayseri'ye gitmiştir.⁹⁷⁴

İktidarın, İnönü'nün Kayseri'ye gitmemesi yönündeki telkinleri ve CHP'nin de İnönü'nün Kayseri'ye gideceği yönündeki açıklamaları havanın gerginleşmesine neden olmuştur. İnönü, 2 Nisanda Kayseri'ye gitmek üzere sabah saat 7.30'da Ankara Garı'ndan hareket etmiştir.⁹⁷⁵ Kayseri Valiliği, İnönü'nün gelişi münasebeti ile gerek emniyet gerekse jandarma ve karayolları müdürlüğü ile irtibat kurarak tüm güvenlik önlemlerini aldırılmıştır. Hatta kolluk ihtiyacının karşılanmasına yönelik 2 Nisan 1960 tarihli Vali Kınık imzalı bir yazıyla, Kayseri Polis Okulu'ndan 100 öğrenci istenilmiştir.⁹⁷⁶ Daha sonra Kınık, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu bir raporla Gedik'i alınan tedbirler noktasında bilgilendirmiştir. Rapora göre 1- Kayseri'ye çeşitli yerlerden gelen yolların kontrolü için ekipler meydana getirilmiş ve bu ekipler sabah saat altı itibari ile görevlerinin başında olmuşlardır. 2- Bahse konu ekiplere askeri birliklerden de takviye sağlanmıştır. 3- 300 kişilik bir tabur hazır kuvvet oluşturulmuş ve bunun yanında 150 kişilik bir yedek kuvvet de hazır edilmiştir. 4- Polis okulundan 100 kişi talep edilmiştir. 5- Resmi araçlar polisin emrine verilmiştir.⁹⁷⁷

Ankara'dan hareket eden tren Kayseri'ye 30 km. mesafede yer alan Himmetdede İstasyonu'na geldiğinde, başında Kayseri Vali Yardımcısı Şükrü Kenanoğlu'nun yer aldığı güvenlik kuvvetleri marifeti ile durdurulmuştur.⁹⁷⁸ Aslında İnönü, Kayseri ziyaretinde pürüzler çıkacağını tahmin etmektedir. İnönü'nün bu konuda hükûmetle restleşmiş olması Kayseri'de bir takım sorunların yaşanacağını çok açık göstergesidir. Ancak burada hükûmet, işini şansa bırakmak istememiş ve İnönü'yü Kayseri'ye hiç bir şekilde girmesine izin vermeden geri göndermek gibi

973 BCA 10-9-0-0 / 206-635-1.

974 "Emniyet G. Müdürü Kayseri'de", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.

975 "Ankara Garındaki Hadise", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1.; İsmet İnönü Kayseri'ye Girdi", **Ulus**, S 13172, 3 Nisan 1960, s.5.

976 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

977 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

978 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.; "İnönü'nün Kayseri Gezisi Hadiseli Oldu", **Hürriyet**, S 4286, 3 Nisan 1960, s.1-5.

realist bir karar almıştır.⁹⁷⁹ Şüphesiz ki bu kararın alınmasında Dahiliye Vekili olması hasebiyle Namık Gedik'in rolü büyüktür. Gedik, İnönü Kayseri'ye gelmeden önce Vali Kınık ile sürekli iletişim halinde olmuş ve süreci bizzat takip etmiştir. İnönü'nün Kayseri'ye sokulmayacak kadar sıkı bir tedbir alınması, Gedik'e burada yaşanması muhtemel olaylar hakkında verilen istihbari bilgilerden kaynaklı olabilir. Dahiliye Vekili, Geyikli hadisesinin ardından işi sıkı tutma niyetindedir. İkinci bir Uşak ya da Geyikli hadisesi yaşamak istememektedir. Böyle bir durum hem kendi makamı hem de iktidarın prestiji açısından vahim sonuçlar doğurabilir.

Saat 13.30'da durdurulan İnönü ve CHP heyetinin içerisinde yer almış olduğu tren, Himmetdede İstasyonu'nda bekletilmeye başlanmıştır.⁹⁸⁰ Daha sonra İnönü ile görüşmek üzere Vali Yardımcısı Şükrü Kenanoğlu ve İl Jandarma Kumandanı trene girmişlerdir. Kenanoğlu çok açık bir şekilde İnönü'ye, valilik kararı ile Kayseri'ye girmesinin mümkün olmadığını ve Ankara'ya geri dönmesini bildirmiştir. İnönü ise Kenanoğlu'nun bu isteğine sert bir şekilde karşılık vererek, "Kimin ne haddine bir milletvekilinin, bir parti başkanının Kayseri'ye gelmesine nasıl mani olursunuz? Örfi idare ilan ettiniz mi?"⁹⁸¹ ifadelerini kullanarak mukavemet göstermiştir. Bunun üzerine Kenanoğlu elinde valilik kararı⁹⁸² olduğunu bu konuda kesin emir aldığını söylemiştir. İnönü, "Nameşru emrin, nameşru temsilcisi, seni dinlemiyorum"⁹⁸³ diyerek vali yardımcısına karşı çıkararak bağırıştır.⁹⁸⁴ Bunun üzerine trenden inen Kenanoğlu yaşananları tutanak altına aldırdıktan sonra⁹⁸⁵ tedbir için getirilen askerlere trenin hareketini engellemek için etrafını sardırmıştır. Bu şekilde geçen yaklaşık 3 saatin ardından trenin Kayseri'ye gitmesine izin verilerek Kenanoğlu'nun talimatı ile tren hareket ettiril-

979 "Bütün Parti Toplantılarını Geride Bıraktıran Vali İnönü'nün Kayseri'ye Gelmemesini İstedi", **Son Posta**, S 5637, 3 Nisan 1960, s.1.

980 "İsmet İnönü Kayseri'ye Girdi", **Ulus**, S 13172, 3 Nisan 1960, s.1.

981 "Örfi İdare İlan mı Ettiniz?", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1-5.; Yeşilhisar Olayları ile ilgili sıkıyönetim ilan edilip edilmemesi konusunda, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Menderes arasında yazışmalar söz konusudur. İlgili yazışmalar için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

982 Vali Kınık İmzası ile 02.04.1960 tarihli Valilik Kararı için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

983 "İnönü Dün Kayseri'ye Sokulmak İstenmedi", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1-5.

984 Bu konu ile alakalı, 07.04.1960 tarihli Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın, Dahiliye Vekaliyeti'ne göndermiş olduğu rapor için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

985 **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

miştir.⁹⁸⁶ Trenle Kayseri'ye intikal eden İnönü, polisin yolu açması ile hiç bir engelle karşılaşmadan CHP İl merkezine gelerek partililere kısa bir konuşma yapmıştır.⁹⁸⁷

Yaşanan tüm gelişmelerden Dahiliye Vekili ve Başbakan Menderes haberdar olmaktadır. Hükûmetin asıl çekincesi ortamın halen gergin olduğu Yeşilhisar'a İnönü'nün girmesini engellemektir. Ancak 2 Nisan'da Kayseri'de kalan İnönü'nün ertesi gün Yeşilhisar'a gitmeye karar vermesi ve bunun için yola çıkması hükûmet için kabul edilemez bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumdan Dahiliye Vekili Namık Gedik'i haberdar eden Vali Kınık, Yeşilhisar'a İnönü'nün asla geçmemesi yönünde talimat almıştır. Daha sonra İnönü'nün Yeşilhisar'a gitmek üzere yola çıkması güvenlik güçlerini harekete geçirmiş ve Yeşilhisar yolunun 34. km.'sinde İncesu Kasabası civarında İnönü ve heyetinin yolu kesilerek gidişlerine izin verilmemiştir.⁹⁸⁸ Bunun üzerine CHP İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu doğrudan Başbakan Menderes'e bir telgraf çekerek yaşanan bu durumu şikayet etmişlerdir. 3 Nisan 1960 tarihli telgrafta, "Kayseri Valisinin resen veya Dahiliye Vekili'nin muvafakat veya talimatı ile bu hukuk dışı davranışı, aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nin manevi varlığına bir teaaddiyi tazammun etmektedir."⁹⁸⁹ ifadelerine yer verilerek vali ve dahiliye vekili işin mesulü olarak gösterilmiştir. Bu sırada CHP'lilerin yanına gelen İncesu Kaymakamı Yusuf Ziya Doğan, konvoyun Yeşilhisar'a gitmesinin mümkün olmadığını kendilerine yinelemiştir. Gelişmelerden haberdar edilen Dahiliye Vekili Namık Gedik'in telefonla vali yardımcısını arayarak İnönü'nün kesinlikle Yeşilhisar'a girdirilmeyeceği talimatını verdiği iddia edilmiştir. Daha sonra İncesu'ya gelen Kayseri Valisi Ahmet Kınık burada CHP'lilerle görüşmüştür. Görüşme neticesinde CHP'lilerin Yeşilhisar'da durmadan o güzergahtan geçme teklifini Dahiliye Vekili Namık Gedik'e iletmiş ancak Gedik bu teklife pek sıcak bakmamıştır. Bir süre sonra karar değişikliğine gidilerek, İncesu'da CHP konvoyunun önünü kesmek için kurulan barikatlar kaldırılmış ve

986 "İzin Çıkıyor", **Hürriyet**, S 4286, 3 Nisan 1960, s.5.; "Fethedilen Şehir", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 6 Nisan 1960, s.5.

987 "İnönü Dün Kayseri'ye Sokulmak İstenmedi", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1.; "Kayseri'nin İçinde Hadise Olması İnönü Geceyi Kayseri'de Geçirdi", **Cumhuriyet**, S 12821, 3 Nisan 1960, s.1.

988 "İnönü İncesu'da Askeri Muhasara Altında Tutuldu", **Ulus**, S 13173, 4 Nisan 1960, s.1-3.

989 **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

konvoyun Yeşilhisar'a uğramamak kaydıyla Ankara'ya dönmesine izin verilmiştir. Böylece, Yeşilhisar'a sokulmayan CHP konvoyu planladığı şekilde gezisini tamamlayamadan Ankara'ya dönmüştür.⁹⁹⁰ Olayların sorumlusunun Dahiliye Vekili Namık Gedik olduğuna inanan CHP'liler Ankara'ya intikallerinin ardından Gedik hakkında Meclis tahkikatı vermek için hazırlık yapmaya başlamışlardır. Yaşanan bu hadiseler muhalif basın tarafından Dahiliye Vekili Namık Gedik'i günah keçisi yapan değerlendirmelere neden olmuş⁹⁹¹ ve CHP'nin genel seçimleri daha çok zikretmesini sağlamıştır.⁹⁹²

1.2.2. Yeşilhisar Olayları ile İlgili 12 Ağustos 1960 Tarihinde Hazırlanan Rapor

12 Ağustos 1960'da Kemal Ş. Yağcıoğlu,⁹⁹³ Osman Anıl⁹⁹⁴ ve Mustafa Dünder⁹⁹⁵ tarafından Yeşilhisar olayları ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Sekiz madde halinde hazırlanan rapor incelendiğinde önemli bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ancak bahse konu raporun 27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra hazırlanmış olduğu unutulmamalıdır.

Raporun ilk kısmına göre Kayseri CHP teşkilatı, yıllık il kongresinin yapılması ile ilgili olarak 31 Mart 1960'da Kayseri Valiliğini konu hakkında bilgilendirilmiştir. Valiliğin 1 Nisan 1960 tarihli yazısında, kongrenin yapılmasına hiç bir engel bulunmadığının şifahen parti üyelerine bildirildiği ifade edilmiştir. Daha sonra Dahiliye Vekaleti kongrenin iptali için Kayseri Valiliğine yazı göndermiştir. Hatta Başbakan Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Devlet Bakanı Medeni Berk

990 "İnönü Yeşilhisar Yolundan Döndürüldü", **Akşam**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; "İnönü Dünkü Hadiseli Gezisinde Bir Kriz Geçirdi", **Son Posta**, 4 Nisan 1960, s.1-7.; "İnönü'nün İkinci Gezi Günü de Hadiseli Geçti", **Hürriyet**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; İnönü Ankara'ya Döndü", **Hürriyet**, 5 Nisan 1960, s.1.; "İnönü'nün Geçtiği Yola Barikat Kuruldu", **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; "İnönü Polis ve Jandarma Refakatinde Ankara'ya Döndü", **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1960, s.1.; "Muhasara Yarıldı Ankara'ya Varıldı", **Ulus**, 5 Nisan 1960, s.1.

991 Kim Dergisi yazarlarından Behçet Kemal Çağlar, 13 Nisan 1960'da kaleme almış olduğu yazısında, rüyasında Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın istifa ettiğini ve bu istifanamede Kınık'ın, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben suçlayıcı cümleler sarf ettiğini söylemektedir. İlgili yazı için bkz. Behçet Kemal Çağlar, "Bay Ahmet Kınık'a Açık Mektup", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 95, 13 Nisan 1960, s.14.

992 "CHP Meclis Grubu Dün Bir Tebliğ Yayımladı", **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1960, s.1-5.; "CHP'liler Bir An Önce Seçim İstedii", **Akşam**, 6 Nisan 1960, s.1.

993 Vilayet Tahkik Komisyonu Başkanı, Askeri Adli Hakim.

994 Bölge Muhakemat Müdürü, Avukat.

995 Emniyet Komiseri.

bu konuda Kayseri Valiliği'ni baskı altına almışlardır. Kayseri Valiliği'nden gelen olumsuz cevaba rağmen İsmet İnönü Kayseri'ye gelmekte kararlıdır ve buna engel olunamamıştır. İnönü'nün gelmesinin engellenemeyeceğinin anlaşılması üzerine Kayseri'ye muhtelif vilayet, kaza, nahiye ve köylerden, halkın gelmemesi için vilayete gelen yolların kesilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda Kayseri 5. Yurtiçi Bölge Kumandanlığı'na Emniyet Müdürlüğü'ne ve Vilayet Jandarma Kumandanlığı'na vilayet makamınca tebliğ gönderilmiştir.⁹⁹⁶

Raporda Dahiliye Vekaleti'nin olaylar içerisindeki rolüne değinilmiştir. Buna göre İsmet İnönü'nün trenle Kayseri yönüne hareket ettiğinin anlaşılması üzerine Kayseri Valiliği Adnan Menderes, Namık Gedik ve Devlet Bakanı Medeni Berk'ten almış olduğu talimat gereğince, İnönü'nün içerisinde yer almış olduğu trenin Himmetdede İstasyonu'nda durdurulması kararını almıştır. Raporda, trenin durdurulması sırasında aktif rol aldığı iddia edilen bazı isimlere yer verilmiştir. İsmet İnönü'nün Himmetdede'de bekletildiği sırada Milli Emniyet Baş Müfettişi Aziz Ronabar, Kayseri DP Milletvekillerinden Kamil Gündeş, Ali Rıza Kılıçkale, Hakkı Kurnel, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, DP İl Başkanı Kadir Sarıabdullahoğlu ile parti ileri gelenlerinden Atıf Gözübüyük, Mehmet Kocabay, Asım Yahyabeyoğlu, Bahaettin Sevim ve Rasim Yağan'ın isimleri yer almıştır.⁹⁹⁷

Raporun sonuç bölümüne göre anayasal hakkını kullanarak seyahate çıkan İnönü ve beraberindekilerin Kayseri'ye gelip gitmeleri normal bir programa bağlanmıştır. Daha sonra Menderes, Namık Gedik ve Devlet Vekili Medeni Berk seyahatle ilgili "gayri kanuni" talimatlarla buna engel olmuşlardır. Bahse konu devlet erkanının suçlarına ortak olan DP Kayseri milletvekilleri, DP Kayseri İl Başkanı Kadir Sarıabdullahoğlu, Kayseri Valisi Ahmet Kınık, General Suat Kuyaş, Vali Yardımcısı Kazım Ataman, Yeşilhisar Kaymakamı Nuri Erdem, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan ve Emniyet Başmüfettişi Aziz Ronabar da aynı şekilde sorumludur.⁹⁹⁸

1.2.3. Kayseri Olayları Davasında Sorumluluğun Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Yüklenmek İstenilmesi

Kayseri Yeşilhisar'da meydana gelen olaylar ile alakalı, hadisele-

996 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

997 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

998 BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

rin bitmesinin ardından mahkeme süreci başlamıştır. Kayseri olayları davası toplam 13 oturumda tamamlanmıştır.⁹⁹⁹ Bu süreç içerisinde şüpheliler ve tanıklar dinlenmiş ve tarafların beyanları alınmıştır. Olaylarla ilgili 9 Ocak 1961’de görülen Yüksek Adalet Divanı duruşmasında hadiselerin sorumluluğu Dahiliye Vekili Namık Gedik’e yüklenilmek istenilmiştir.¹⁰⁰⁰ 9 Ocak tarihli duruşma sırasında Namık Gedik’in hayatta olmaması, sorumluluğun ona yüklenilmek istenilmesi ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda duruşmada dinlenen dönemin Kayseri Valisi Ahmet Kınık, İnönü’nün Kayseri’ye gelmemesi, trenin Himmetdede İstasyonu’nda durdurularak Yeşilhisar’a gönderilmemesi ve CHP İl Kongresi’nin yaptırılmaması için Menderes ile Dahiliye Vekili Namık Gedik’in o gece kendisine telefonla emir verdiklerini ifade etmiştir.¹⁰⁰¹ Ayrıca İnönü’nün Kayseri’ye gelmemesi için kendisi tarafından İnönü’ye çekilen telgrafın ise bizzat Namık Gedik’in diktesi sonucu İnönü’ye gönderildiğinin altını çizmiştir. Başbakan Menderes de duruşmada kendisi üzerine atılan suçlamaları reddederek sorumluluğun Namık Gedik’te olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bunun üzerine mahkeme başkanı, “Şimdi, adam öldü diye hep onun üzerine yıkmak olur mu? Doğru mu bu?”¹⁰⁰² diyerek bu duruma karşı tepki göstermiştir.

Mahkemede, hâkimin uyarısının ardından konuşan Kınık’a göre kongreden bir gece önce saat 22.00 civarında Menderes kendisini aramıştır. Kınık da, Menderes’e İnönü’nün trenle Kayseri’ye geleceğini bildirerek programı aktarmıştır. Programa göre İnönü kongreye katılmayıp sadece konuşma yapacak ardında da CHP’liler ile birlikte yemek yiyerek il başkanının evinde geceledikten sonra gidecektir. Bunun üzerine Menderes’ten programa inanmaması ve İnönü’nün Kayseri’ye gelmemesi gerektiği yanıtını almıştır. Bu sırada Dahiliye Vekili de, Kınık’ı sık sık telefonla arayarak bilgi almaktadır.¹⁰⁰³ Bunun üzerine mahkeme

999 Mehmet Metin, **Demokrat Parti Döneminde Kayseri Olayları**, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018, s.85.

1000 “Kayseri Olaylarının Duruşması Başladı”, **Milliyet**, S 3821, 10 Ocak 1961, s.1-5.

1001 “Menderes ile Kınık Suçu Gedik’in Üzerine Attılar”, **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.; “Kayseri Hadiselerinin Duruşması Dün Başladı”, **Yeni Sabah**, S 7844, 10 Ocak 1961, s.1-5.

1002 “Menderes ile Kınık Suçu Gedik’in Üzerine Attılar”, **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

1003 “Menderes ile Kınık Suçu Gedik’in Üzerine Attılar”, **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.1-5.

başkanı Menderes'e hitaben, Vali Kınık'a bu şekilde bir talimat verip vermediğini sormuştur. Menderes asla böyle bir talimat vermediğini söyleyerek İnönü'nün Kayseri'ye gelişi sırasında hadise çıkması olasılığına karşı bu talimatı Dahiliye Vekili Namık Gedik'in verdiğini ifade etmiştir. Ancak Kınık hemen araya girerek, "Menderes, herhalde hatırlamıyorlar. Çünkü ben kendilerine bir şey olmaz merak etmeyin diye teminat bile verdim."¹⁰⁰⁴ ifadeleri ile Menderes'in sorumluluğu Namık Gedik'in üzerine atmasını yalanlamıştır. Mahkeme başkanının Kınık'a, İnönü'nün gelmemesi yönünde bir tebligat yapamayacağını neden söylemediğini sorması üzerine Kınık, "Katiyetle ve defalarca emir verince herhalde hükümetçe bilinen çok önemli bir hadise vardır diye itiraz edemedim." diyerek kendisini savunmuştur. Başkan Kınık'a hitaben, İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi yönünde yazılmış olan telgrafi kendisinin mi yazdığını sormuştur. Kınık, "Evvvela, Dahiliye Vekili yazmamı emretti. Yazdım, okudum beğenmedi. Sonra da kendileri oradan yazıp bana dikte ettirdiler."¹⁰⁰⁵ diyerek mektubun Dahiliye Vekili tarafından onun zorlaması ile kendisi adına yazdırıldığını ifade etmiştir. Mahkeme başkanı, Kınık'a net bir şekilde trenin Himmetdede'de durdurulması emrini kimden aldığını sormuştur. Bunun üzerine Kınık, İnönü'nün Kayseri'ye sokulmaması emrini Menderes'ten aldığını, trenin Himmetdede İstasyonu'nda durdurulması talimatını ise Namık Gedik'ten aldığını söylemiştir. Kınık, Yassıada'da devam eden Kayseri Olayları 26 Ocakta tarihli duruşmasında da İnönü'yü Kayseri'ye sokmamak için Menderes'ten emir aldığını yinelemiştir.¹⁰⁰⁶

Adnan Menderes ise Kayseri Olayları ile ilgili mahkemede vermiş olduğu ifadesinde Yeşilhisar'da meydana gelen olayların Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından kendisine bir ayaklanma şeklinde nakledildiğini dile getirmiştir. Olayın kendisine bu şekilde anlatılması üzerine İnönü'yü taşıyan trenin Himmetdede İstasyonu'nda bir müddet durdurulması talimatını verdiğini dile getirmiştir. Sözlerine devam eden Menderes, trenin istasyonda uzun süre bekletildiği haberini alma-

1004 "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

1005 "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

1006 "Kayseri Valisi Kınık, Menderes'i İtham Etti", **Milliyet**, S 3835, 27 Ocak 1961, s.1.; Cenap Çetinel, "Menderes'in İsrarlı Emirleri Kayseri Olayına Sebep Olmuş", **Ulus**, S 13439, 27 Ocak 1961, s.1.; "Vali Kınık Tertibin İçyüzünü Açıkladı", **Vatan**, S 6778, 27 Ocak 1961, s.1.; "Menderes Suçu Gedik'e Yüklledi", **Yeni Sabah**, S 7858, 27 Ocak 1961, s.1-5.; "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

sı üzerine bu durumdan üzüntü duyduğunu ilave etmiştir.¹⁰⁰⁷ Buradan anlaşılmaktadır ki, Menderes hadisenin Dahiliye Vekaleti tarafından kendisine abartılarak söylendiğini, bunun üzerine kendisinin de tedbir olarak trenin durdurulması talimatını verdiğini dile getirmektedir. Yani Menderes, Gedik'in olayları kendisine naklediş biçimini eleştirerek hadisenin bu kadar büyümesinde Gedik'in de sorumlu olduğunu ima etmektedir.

Kayseri DP Milletvekili Kamil Gündeş, Yeşilhisar hadiseleri ile ilgili bilgi vermiştir. Gündeş'in mahkeme ifadesinde en dikkat çeken detay sorumluluğun yine Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmesi olmuştur. Buna göre Gündeş, Namık Gedik ile telefonla konuşmuş ve Gedik kendisine İnönü'yü 30 bin kişinin karşılayacağını söylemiştir. Dahiliye Vekili kendisinden Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun tatbikini istemiştir. Gündeş, Namık Gedik'in bu talebi üzerine kendisine böyle bir şeye lüzum olmadığını aktarmış ancak, Gedik kendisini dinlememiştir.¹⁰⁰⁸ Devam eden mahkeme sürecinde tanık ve şüphelilerin dinlenmesinin ardından Kayseri Yeşilhisar olayları ile ilgili Savcı; Celal Bayar, Adnan Menderes, Kayseri Milletvekilleri Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, Fahri Köşgeroğlu, Kayseri Valisi Ahmet Kınık, Emniyet Müfettişi Aziz Ronabar ve General Kemal Çakın'ın TCK 146/1 maddesi uyarınca idam cezasına çarptırılmasını talep etmiştir.¹⁰⁰⁹ 20 Nisan 1961'de karar bağlanan Kayseri Yeşilhisar Davası'nda Celal Bayar, Adnan Menderes, Ahmet Kınık, Kemal Çakın ve Aziz Ronabar suçlu bulunarak mahkum edilmişler diğer sanıklar ise beraat etmiştir.¹⁰¹⁰

1007 Metin, **a.g.t.**, s.85.

1008 "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, S 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

1009 Özer Öztep, "Kayseri Olaylarının 12 Sanığı İçin Savcı İdam Talep Etti," **Cumhuriyet**, S 13123, 14 Şubat 1961, s.1-5.; "Kayseri Davası: Başsavcı 12 Kişinin İdamını İstedi", **Ulus**, S 13457, 14 Şubat, 1961, s.1.

1010 Kayseri Davasında 5 Sanık Mahkum Oldu", **Milliyet**, S 3917, 21 Nisan 1961, s.1.; "Kayseri Davasında 5 Kişi Mahkum Oldu, 8 Kişi de Beraat Ettiler", **Cumhuriyet**, S 13187, 21 Nisan 1961, s.1-5.; "Kayseri Olayları Kararı Verildi", **Ulus**, S 13521, 21 Nisan 1961, s.1.

1.3. TBMM’de Tahkikat Encümeni’nin Kurulması

1.3.1. Tahkikat Encümeni’nin Kurulma Süreci, TBMM’de Kabulü, Kanunlaşması ve Siyasetteki Yankıları

1957 seçimleri ile birlikte iyice belirginleşen iktidar muhalefet çekişmesinde seçim sonuçlarında iktidarın istediği sonucu alamamış olması, muhalefetin ise kendi adına güzel bir çıkış yakalaması önem arz etmektedir. 1957 seçimleri neticesinde partilerin oy oranlarının değişmesi muhalefetin iktidara karşı tutumunda da önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Muhalefet, iktidarın üzerine daha fazla giderken iktidar tarafında, bu durumdan duyulan rahatsızlık iyiden iyiye kendisini göstermeye başlamıştır. Dönemin en büyük iki partisinin liderleri İsmet İnönü ve Adnan Menderes’tir. İnönü, Menderes’e göre siyasette çok daha eski ve bu bağlamda tecrübe sahibidir. Ayrıca uzun yıllar Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olmasının bir sonucu olarak ülke bürokrasisi üzerinde önemli oranda etkinlik sahibidir. Buna karşılık Menderes ise siyasi açıdan İnönü kadar tecrübeli olmamasına karşın halkın çoğunun sevgisini elde etmiştir. Özellikle ulaşım ve tarım alanında gösterdiği gayretler neticesinde halkın gözünde değer kazanmıştır. Tek parti dönemindeki bazı uygulamalarda (Ezanın Türkçe okutulması vb..) kendi iktidarı döneminde değişikliğe gitmesi, halkın gözünde bir anda parlamasını sağlamıştır. İki lider Meclis çatısı altında uzun yıllar çalışmanın bir ürünü olarak birbirlerinin zayıf noktalarını da çok iyi tespit etmişlerdir. Bu konuda İnönü’nün başarılı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. İnönü, Menderes’in karşısında onun bütün zayıf noktalarını yakalamış ve Menderes’i yıpratmaya başlamıştır. İnönü’ye göre Menderes çabuk sinirlenmektedir. Oysa ki siyasette sinirlerine hakim olmayanların zararlı çıkacağını en iyi bilenlerden birisi İnönü’dür.¹⁰¹¹

Muhalefetin tavrının ve yaşanan hadiselerin hükümet kanadında bir gerginliğe neden olduğu açıkça ortadır. İktidarda meydana gelen gerginlik, içeride otoritesini kaybetme endişesini taşımasına sebep olmuştur. Bu bağlamda iktidar tarafından 6 Nisan 1960’da yapılan bir toplantı ile durum değerlendirmesi yapılmıştır. 6 Nisan’da yapılan toplantı neticesinde, muhalefetin politikaları ile ilgili bir takım önlemler alınması karara bağlanmıştır.¹⁰¹² Aslında gerek DP gerekse CHP, Top-

1011 Kocabaş, a.g.e., s.120-121.

1012 “DP Grubunda Yeni Tedbirler İçin Müzakere Açılacak”, *Son Posta*, S 5637, 7 Nisan 1960, s.1; “DP’de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi”, *Cumhuriyet*, S 12826, 8 Nisan

lantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu üzerinden birbirlerine karşı sürekli ters düşmektedirler. Dolayısıyla muhalefet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'ndan oldukça rahatsızlık duymaktadır. DP'nin yapmış olduğu toplantı neticesinde CHP'nin ülke içerisindeki faaliyetleri üzerinde Meclis tahkikatı açılması ve incelemelerde bulunmak için bir komisyonun meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰¹³ Komisyon için görevlendirilen kişiler ise Kayseri Milletvekili Osman Kavuncu, Denizli Milletvekili Turan Bahadır, Adnan Selek, Isparta Milletvekili Sait Bilgiç, Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, Kayseri Milletvekili Kamil Güneş, Zonguldak Milletvekili Nusret Kirişcioğlu, Yozgat Milletvekili Ömer Erzurumluoğlu, Nazım Tanıl, Çorum Milletvekili Kemal Biberoglu, Gaziantep Milletvekili Kemal Dülger ve Edirne Milletvekili Mükerrrem Sarol olarak belirlenmiştir.¹⁰¹⁴

Bu süreç içerisinde DP tarafından CHP hakkında iç tüzüğün 177. maddesine¹⁰¹⁵ istinaden bir Meclis tahkikatı açılmasının önerilmesine karar verilmiştir.¹⁰¹⁶ Hükümetin bu adımını eleştiren basında, “Muhalefet kuvvetlenip de iktidar hesabına bir tehlike sayılmaya başladı mı bizde ilk akla gelen ne yapsak da şunu yok etsek düşüncesi oluyor.”¹⁰¹⁷ ifadeleri kullanılarak, iktidarın muhalefeti susturmak için faaliyet içinde olduğunu iddia edilmiştir. DP tarafından 12 Nisan 1960'da bir tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğde CHP'nin “yıkıcı”, “gayrimeşru” ve “kanun dışı” faaliyetlerinin “mahiyet” ve “hakikatinin” nelerden ibaret olduğunu tahkik ve tespit etmek ifadelerine yer verilmiştir.¹⁰¹⁸ CHP hakkında Meclis tahkikatı açılması ve TBMM Tahkikat Encümeni Kurulması hakkında DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından bir önerge hazırlanarak TBMM'ye verilmiştir.¹⁰¹⁹ Önerge, Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne götüren

1960, s.1.

1013 “CHP Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Kararlaştırıldı”, **Son Posta**, S 5637, 8 Nisan 1960, s.1-7.

1014 “Tahkikat Komisyonu Çalışmasına Başladı”, **Son Posta**, S 5639, 9 Nisan 1960, s.1-7.

1015 İç Tüzüğün 177. maddesi: Meclis bir madde hakkında re'sen malumat edinmek isterse bir tahkikat encümeni teşkil edilir veya mevcut encümenlerden biri bu vazifeye mükellef olur. “DP de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi”, **Cumhuriyet**, S 12826, 8 Nisan 1960, s.1.

1016 “DP de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi”, **Cumhuriyet**, S 12826, 8 Nisan 1960, s.1.

1017 Nadir Nadi, “Her Devrin Adamları”, **Cumhuriyet**, S 12828, 10 Nisan 1960, s.1.

1018 “Demokrat Parti Meclis Grubunun Neşrettiği Tebliği”, **Zafer**, 13 Nisan 1960, s.1.; **Akis Dergisi**, “Esrarengiz Tebliğ”, Sene:6, C 18, S 298, 13 Nisan 1960, s.7.

1019 CHP hakkında Meclis tahkikatı açılması ve TBMM Tahkikat Encümeni Kurulması

yolda önemli bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰²⁰ Bu arada, DP'nin tahkikat önergesi karşısında, CHP'de Menderes hakkında 21 farklı konudan bir Meclis Tahkikatı başlatılması için önerge hazırlamıştır.¹⁰²¹

Bu süreç içerisinde 18 Nisan 1960'a gelindiğinde DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından, TBMM'ye takrir verilmiştir: Takrirden şu ifadeler geçmektedir:

“Cumhuriyet Halk Partisi'nin, yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin, memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına”¹⁰²²

Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in, Meclis tahkikatı açılmasına dair takriri üzerinde yapılan görüşmelerin ardından önerge kabul edilmiştir. Kabul edilen önerge gereğince 15 kişilik Meclis Tahkikat Encümeni üye seçimi için oylama

Hakkında, DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit Tarafından Hazırlanan Önerge için bkz. “Meclise Verilen Tahkikat Takriri”, **Zafer**, S 3799, 16 Nisan 1960, s.1-4.; **BCA** 10-9-0-0 / 461-1332-7.

1020 “Tahkikat Önergesi Yarın Görüşülecek”, **Son Posta**, S 5951, 17 Nisan 1960, s.1.; DP Tahkikat Önergesi Yarın Görüşülecek”, **Hürriyet**, S 4300, 17 Nisan 1960, s.1.; Nadir Nadi, “Benim Önergem”, **Cumhuriyet**, S 12833, 15 Nisan 1960, s.1.; “Tahkikat Önergesi Yarın Görüşüyor”, **Milliyet**, S 3570, 17 Nisan 1960, s.1.

1021 “CHP'nin de Tahkikat Önergesi Açıklandı”, **Cumhuriyet**, S 12835, 17 Nisan 1960, s.1-5.; “CHP Başvekilin Yüce Divana Sevkini İstiyor”, **Yeni Sabah**, S 7588, 17 Nisan 1960, s.1-5.

1022 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 18, İçtima: 8, Elli Sekizinci İnikat (18.04.1960), s.189.; Bahse konu oturumda, DP Milletvekili Samet Ağaoğlu'nun, CHP'nin intikam duygusu ile hareket ettiğini söyleyerek kendisi ve Namık Gedik ile ilgili sarf ettiği sözler dikkat çekicidir. Ağaoğlu; “Bir de, Hesap sorma tehdidi var. Muhterem arkadaşlar, hesap sorma bahsinde çeşitli teraneler söylediler, hususi mahkemeler kuracağız, dediler; hususi kanunlar çıkaracağız, dediler; normal kanunlarla mal beyannameleri isteyeceğiz, dediler. Bunlar ehemmiyetli şeyler değil. Ehemmiyetli olan şu, mebuslar kongrelere gittiler, hesap soracağız derken hemen arkasından mesela, Samet'in sehpa ile Namık'ın sehpasını yan yana, diyeceğiz, tehdidini de savurmaktan çekinmediler, çekinmiyorlar... Asacak mısınız efendiler, Öyle mi”? Bu ölüm tehdidimize cevabımız şudur: Hayır efendiler; bu memleketin sehpa devrine bir daha dönmesine asla meydan vermeyeceğiz.” ifadelerinde bulunmuştur. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 18, İçtima: 8, Elli Sekizinci İnikat (18.04.1960), s.204.; M. Kemal Biberoglu, **Yassıada Kararları ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1996, s.8-10.

yapılmıştır. Oylama sonucunda Kayseri Milletvekili Osman Kavuncu, Gaziantep Milletvekili Bahadır Dülger, Samsun Milletvekili Nüzhet Ulusoy, Isparta Milletvekili Sait Bilgiç, Denizli Milletvekili A. Hamdi Sancar, Balıkesir Milletvekili Vacit Asena, Çorum Milletvekili Kemal Biberoglu, Kütahya Milletvekili Kemal Özer, Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura, Samsun Milletvekili Ekrem Anıt, Sakarya Milletvekili Nusret Kirişcioğlu, Denizli Milletvekili Turan Bahadır, Sakarya Milletvekili Selami Dinçer, Konya Milletvekili Himmet Ölçmen ve Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, Tahkikat Encümeni üyeliğine seçilmişlerdir.¹⁰²³ TBMM’de önerenin kabul edilmesi ile birlikte encümen görevine başlamıştır.

Görevine başlayan Tahkikat Encümeni hemen tebliğler yayımlayarak siyasi partilerin faaliyetlerini ilgilendiren çok önemli kararlar almıştır.¹⁰²⁴ Bu bağlamda encümen, 18 Nisan’da yayımlanmış olduğu iki numaralı tebliğ ile tüm siyasi partilerin kongre ve toplantılarını durdurmuştur.¹⁰²⁵ Ardından yayımlanan üç numaralı tebliğ ile de neşir yasağı getirilmiştir.¹⁰²⁶ Tahkikat Encümeni’nin tebliğler yayımlamaya başlayarak görevine başlamasının hemen ardından bu duruma tepki gösteren CHP, Ankara Kızılay Meydanında 19 Nisan’da bir gösteri düzenleyerek yaşanan süreci protesto etmek istemiştir. Ancak Dahiliye Vekaleti tarafından yayımlanan tebliğe göre yapılan müdahale ile bu durum polis marifeti ile engellenmiş ve 22 kişi hakkında işlem yapılmıştır.¹⁰²⁷ Bu

1023 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 18, İçtima: 8, Elli Dokuzuncu İnikat (20.04.1960), s.213.; “Meclis Tahkikat Encümeninin Neşrettiği Tebliğler”, **Zafer**, S 3802, 19 Nisan 1960, s.1.

1024 “Yasak Devri”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C 18, S 299, 20 Nisan 1960, s.8.; “Tahkikat Komisyonu”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 4, S 96, 20 Nisan 1960, s. 4.

1025 Tahkikat Komisyonunun, Komisyon Başkanı Denizli Milletvekili Hamdi Sancar imzası ile Yayımladığı İki Numaralı Tebliğ için bkz. “Bütün Parti Teşekküllerinin Siyasi Toplantıları Muvakkaten Durduruldu”, **Zafer**, S 3802, 19 Nisan 1960, s.1.; “Siyasi Faaliyetler Durduruldu”, **Akşam**, 19 Nisan 1960, s.1.; “Dün Kurulan Meclis Tahkikatı Encümeni İşe Başlarken 3 Yasak Karar Verdi”, **Cumhuriyet**, S 12837, 19 Nisan 1960, s.1.; “Her Türlü Siyasi Faaliyet Durduruldu”, **Hürriyet**, S 4302, 19 Nisan 1960, s.1.; “Her Türlü Siyasi Faaliyet Durduruldu”, **Yeni Sabah**, S 7590, 19 Nisan 1960, s.1.; “Siyasi Partilerin Faaliyetleri de Yasak”, **Dünya**, 19 Nisan 1960, s.1.; **BCA** 10-9-0-0 / 461-1332-7.

1026 Tahkikat Komisyonunun, Komisyon Başkanı Denizli Milletvekili Hamdi Sancar imzası ile Yayımladığı Üç Numaralı Tebliğ için bkz. “Bütün parti Kongreleri ve Her Türlü Siyasi Toplantılar Durduruldu”, **Son Posta**, S 5053, 19 Nisan 1960, s.1.

1027 19.04.1960 tarihli Dahiliye Vekaleti Tebliği için bkz. “Dahiliye Vekaleti’nden Tebliğ Edilmiştir”, **Zafer**, S 3803, 20 Nisan 1960, s.1.; “CHP Ankara’da Nümayiş Tertibine Müracaat Etti”, **Son Posta**, S 5054, 20 Nisan 1960, s.1.; “Ankara’da Dün 22 Kişi Adliyyeye Verildi”, **Akşam**, 20 Nisan 1960, s.1.; “22 Kişi Adliyyeye Verildi”, **Cumhuriyet**, S 12838, 20 Nisan 1960, s.1.; “Dahiliye Vekaleti Bir Tebliğ Neşretti”, **Milliyet**, S 2573, 20 Nisan 1960, s.1.; “Başkent

süreç içerisinde İnönü, CHP teşkilatlarına birer telgraf çekerek Tahkikat Encümeninin kararları karşısındaki tutumlarının ayrıntısını daha sonra tüm teşkilata duyuracağını bildirmiştir.¹⁰²⁸ 19 Nisanda Kızılay’da yapılan gösteri ile alakalı basında önemli bir noktaya vurgu yapılmıştır. Buna göre DP idarecilerinden Emin Kalafat’ın 19 Nisan tarihli üzerinde Ziraat Bankası markası ve içinde eski yazıyla yazılmış bilgiler bulunan cep defterinde yazılanlar yayımlanmıştır. 19 Nisan tarihli notta, “Bugün İnönü’ye Kızılay’da büyük tezahürat yapıldı. Kalabalık çoktu Allah sonumuzu hayır eylesin.” yazıldığı iddia edilmektedir. Basında bu not, “Emin Kalafat teşhisi tam yapmış, ama işi Allah’a bırakıp şiddet tedbirlerini tasvibe devam etmiştir.”¹⁰²⁹ şeklinde yorumlanmıştır. Muhalif basın, 19 Nisan’da Ankara’da yapılan gösteri sırasında Dahiliye Vekili Namık Gedik’in gösterici sayısını kamuoyuna açıklarken kasıtlı olarak göstericilerin sayısını düşük gösterdiğini iddia etmiştir. Buna göre hükümet, göstericilerin sayısında “tenzilât” yapmayı en akıllıca yol olarak seçmiştir.¹⁰³⁰ Basında, Dahiliye Vekaleti’nin tebliğlerinde söylenen rakamların gerçek sayıları yansıtmadığı iddia edilerek şu değerlendirilmede bulunulmuştur:

“Kızılay Meydanı’nda geçen haftanın içinde salı günü cereyan eden hadiseler hakkında İçişleri Bakanlığı tebliğinden ‘tahminen 150-200 kişilik bir topluluğun sokak nümayişlerine teşebbüs ettiği görülmüştür.’ Aynı hadiselerin duruşmasına şahitlik yapan vazifeli polis memurlarının ifadelerinden; ‘İnönü’nün etrafında 7-8 bin kişi vardı (Polis Osman Gölcü), Kalabalık çok büyüktü, en az 3-5000 kişi vardı. (Polis Behçet Akçiçek).”¹⁰³¹

Çınladı: İnönü Hürriyeti İstiyoruz”, **Ulus**, S 13189, 20 Nisan 1960, s.1.; “Dahiliye Vekaleti’nin Bir Tebliği”, **Yeni Sabah**, S 7591, 20 Nisan 1960, s.1.; **Kim Dergisi**, “Koordinasyon”, 27 Nisan 1960, C 8, S 97, s. 5.; “Dr. Namık Gedik’in Objektifiyle”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C 18, S 300, 27 Nisan 1960, s.13.; **BCA** 10-9-0-0 / 471-1362-6.

1028 **BCA** 10-9-0-0 / 471-1362-6.

1029 A.Ö. Öymen, “Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu”, **Ulus**, 9 Haziran 1960, s.1.

1030 A.Ö. Öymen, “Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu”, **Ulus**, 9 Haziran 1960, s.1.

1031 “Koordinasyon”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s. 5.; Dergide, Dahiliye Vekaleti’nin, söz konusu hadiseler ile ilgili diğer tebliğleri de eleştirilerek; “İçişleri Bakanlığı Tebliğinden: Saat 17 sıralarında bir sokak nümayişi yapılacağı evvelden istihbar edilmiş ve mahallinde gerekli tertibat alınmıştır. Polislerin mahkemedeki ifadelerinden: ‘Kızılay’da devriyedeydim. Yenişehir eczanesi önünde büyük bir kalabalıkla karşılaştım. Herkes bağırıyordu. Kimin bağırıp, kimin bağırmadığı fark edilmiyordu. Hemen hazır kuvvete haber verdik. (Polis

Bu bağlamda 19 Nisan akşamı Dahiliye Vekili Namık Gedik, Ankara'da görev yapan tüm polis müdürlerini çağırarak olaylar esnasında kaç kişinin göz altına alındığını sormuştur. 22 kişinin¹⁰³² gözaltına alındığı bilgisi verilen Gedik, bunun üzerine göstericilerin toplam sayısını sormuş ve polis müdürleri 400-500 kişilik bir gruptan bahsetmişlerdir. Bunun üzerine Gedik'in bu sayıyı düşürerek 150-200 kişi olarak kabul ettiği iddia edilmiştir.¹⁰³³ Basında, Dahiliye Vekaleti tebliğleri ile polislerin mahkemede vermiş olduğu ifadeler arasında fark olduğunu dile getirerek, "İkisi de İçişleri Bakanlığı camiasından sadır olan bu iki çeşit beyandan hangisine inanacağız? Bakanlığın tebliğine mi? Yoksa aynı bakanlığın polislerine mi?"¹⁰³⁴ ifadeleriyle konu ile ilgili tutarsızlık ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu süreç içerisinde DP'nin talebiyle TBMM'de görüşülen önerenin kabul edilmesi neticesinde Tahkikat Komisyonu oluşturularak görevine başlamıştır.¹⁰³⁵ Encümenin daha rahat çalışabilmesi adına 27 Nisan 1960'da DP Rize Milletvekili Muzaffer Önal, Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu, Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinioğlu ve Yozgat Milletvekili Sefer Eronat tarafından TBMM'ye, Tahkikat Encümenleri için yeni bir kanun teklifi sunulmuştur.¹⁰³⁶ Bu teklif encümenlerin savcı, hâkim ve askeri hâkimlerin yetkilerine, gazete toplatmak ve kapatmak yetkisine, her türlü evrak ve eşyaya el koyma yetkisine sahip olma gibi bir çok yetkiyi öngörmektedir.¹⁰³⁷ Yapılan oylama neticesinde teklif ka-

Hüseyin Öz)" Bkz. "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

1032 "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene:2, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

1033 A.Ö. Öymen, "Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu", **Ulus**, S 13208, 9 Haziran 1960, s.1.

1034 "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, , Sene:2, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

1035 Göreve başlayan Encümen Gaziantep hadiseleri, Yeşilhisar hadisesi, Taşköprü'de eski yaver Kemal Eker'e ait dava dosyası, Uşak ve Zile hadiselerine ait dosyalarla ilgilenecek, bunlar üzerinde çalışma yapmak üzere 26.04.1960 tarihinde Tahkikat Encümeni üyesi Nusret Kirişçioğlu imzası ile Adalet Bakanlığı'ndan talepte bulunmuştur. **BCA** 10-9-0-0 / 476-1374-1.

1036 "Rejim Değişikliği mi?", **Kim Dergisi**, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s.9.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 13, İçtima: 3, Altmış Birinci İnikat (27.04.1960), s.304.

1037 TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 13, İçtima: 3, Altmış Birinci İnikat (27.04.1960), s.305-306.; "Tahkikat Encümenlerine Çok Geniş Salahiyetler Veriliyor", **Cumhuriyet**, S 12844, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Tahkikat Encümenine Fevkalade Yetkiler Veren Kanun Teklifi Mecliste", **Yeni Sabah**, S 7597, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Yeni Tedbirler B. M. Meclisine Getirildi", **Akşam**, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Tahkikat Encümeninin Vazife ve Salahiyetleri İçin Bir Kanun Teklifi Yapıldı", **İstanbul Ekspres**, S 3043, 26 Nisan 1960, s.1.; "Tahkik Heyetlerine Fevkalade Yetkiler", **Milliyet**, 26 Nisan 1960, s.1.; "Fevkalade Salahiyetler Teklifi Dün Gece Mecliste

bul edilmiştir.¹⁰³⁸

TBMM’de kabul edilerek yasallaşan Tahkikat Komisyonu süreci o günlerde Türkiye’yi en çok meşgul eden siyasal gelişmeler arasında gösterilmektedir. Zira muhalefete ve bazı basın kuruluşlarına göre, oluşturulan bu komisyonun hukuk devleti ilkeleri ile bağdaştırılması söz konusu değildir. Hatta DP’nin bu hamlesi Hitler ile aynı kefeye konulmasına bile neden olmuştur.¹⁰³⁹ İktidara göre ise her şey normal seyrinde ilerlemekte ve ortada muhalefetin abarttığı gibi bir durum yaşanmamaktadır. Tüm eleştirilere rağmen Tahkikat Komisyonu görevine başlamıştır. Durumu protesto eden bazı öğrenci grupları ise Ankara ve İstanbul’da gösteriler düzenlemişlerdir. 1960 Nisanında iktidar ve muhalefet arasında yaşanan bu gerilim, Türkiye’yi Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne götüren en önemli ve etkili gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁴⁰

1.3.2. Tahkikat Encümeni’nin Dahiliye Vekaleti ile Ortak Çalışması

Dahiliye Vekili Namık Gedik’in makamından alınan Tahkikat Komisyonunun çalışmalarıyla ilgili evraklar arasında Tahkikat Encümeni ile Dahiliye Vekaleti arasındaki yapılan yazışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu belgeler incelendiğinde Tahkikat Encümeni’nin Dahiliye Vekaleti ile bir çok konuda ortak bir çalışma yürüttüğü görülmektedir. Buna göre,

1- Tahkikat Encümeni’nin ülke genelinde neşriyat ya da diğer yollarla encümence yasaklanmış olan başlıklar içerisinde yer alan ihlallerin tespiti amacı ile Dahiliye Vekaletiyle irtibat kurduğu görülmektedir.¹⁰⁴¹

2- Encümen Başkanı Hamdi Sancar 20 Nisan 1960’da Dahiliye Vekaleti’ne göndermiş olduğu yazıda balo, çay, eğlence ve emsali toplantılarla ilgili yasak kararı ile ilgili valilerin İller İdaresi Kanunu’nun 11. maddesi uyarınca yetki kullanabileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla Encümen, bazı konularda kendileri adına Dahiliye Vekaleti’ne bağlı

Kanunlaştı”, **Yeni Sabah**, S 7599, 28 Nisan 1960, s.1.

1038 “Tahkikat Encümenlerinin Yetkilerini Tayin Eden Teklif Dün Kanunlaştı”, **Zafer**, 28 Nisan 1960, s.1.; Nadir Nadir, “Nasıl Bir Rejime Giriyoruz”, **Cumhuriyet**, S 12845, 27 Nisan 1960, s.1.; “Tasarı Mecliste Kanunlaştı”, **Akşam**, 28 Nisan 1960, s.1.

1039 Emil Galip Sandalcı, “Sonun Başlangıcı”, **Kim Dergisi**, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s.10.

1040 Recep Şükrü Apuhan, **Öteki Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul 1996, s.135.

1041 **BCA** 10-9-0-0 / 20-56-8.; **BCA** 10-9-0-0 / 472-1363-1.

olan valileri yetkilendirmişlerdir.¹⁰⁴² Dahiliye Vekaleti, Tahkikat Komisyonunun çalışmalarında aracı kurum olarak vazife görmüştür.

3- Encümen geriye dönük evraklarla ilgili de Dahiliye Vekaleti'ne ihtiyaç duymuştur. Tahkikat Encümeni üyesi Nusret Kirişçioğlu'nun, 22 Nisan 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne hitaben yazmış olduğu yazıda, iç politika meseleleri ile ilgili Dahiliye Vekaleti'nde bulunan mevcut dosyaları istemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Namık Gedik ise Kirişçioğlu'na gönderdiği cevap yazısıyla, Encümenin Dahiliye Vekaleti'nden istediği dosyaların kendilerine gönderildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴³

4- Bu bağlamda Tahkikat Encümeni'nin çalışmaları sırasında en çok yardımına ihtiyaç duyduğu kurum Dahiliye Vekaleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahkikat Encümeni yapmış olduğu çalışmalarda Dahiliye Vekaleti'nden önemli ölçüde yararlanmışır. Zira ülke içerisinde kamu düzenin sağlanmasından Dahiliye Vekaleti sorumludur. Dolayısıyla uygulanan yasaklara karşı herhangi bir kanunsuzluk durumu söz konusu olduğunda Dahiliye Vekaleti, kendisine bağlı kolluk gücü ile yasak ihlallerini tespit ve ortadan kaldırmakla mükelleftir.

5- Tahkikat Encümeninin göreve başlamasının ardından, encümenin yayımladığı tebliğlerle yasaklamış olduğu bazı durumların ihlal edildiği görülmektedir. Bu ihlaller çeşitli kişi ve kurumlar vasıtası ile ilgili yerlere şikayet edilmektedir. Şikayet mercileri arasında Dahiliye Vekaleti genel itibarla tercih edilen kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ülkenin içişlerinin sorumluluğu bu kurumun üzerinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda 22 Nisan 1960'da Çorum Valisi Cevat Çapanoğlu tarafından Dahiliye Vekili Namık Gedik'e gönderilen yazı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yazıda CHP Çorum İlçe Başkanı Dr. Mahmur Angın 27 Mart 1960'da merkeze bağlı Karacavıran köyünde propaganda yapmaktayken Cumhurbaşkanı ve Başbakan hakkında aşağılayıcı cümleler sarf ettiği belirtilmektedir.¹⁰⁴⁴ Yine, Adana Valisi Turhan Kapanlı tarafından 15 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekili Namık

1042 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.

1043 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.

1044 Buna göre Angın'ın; a. Cumhurbaşkanı'nın 77 milyon dolar karşılığında, kız ve kadınları Amerikalılara sattığı, b. Başbakan Adnan Menderes'in, İstanbul'da sarhoş olarak nutuk verdiği, c. Bankalardaki paraların, iktidar partisinin ileri gelenleri tarafından kullanılmakta olduğu ve hükümetin bu nedenle hırsızlıkla itham edilmesi şeklinde ifadelerine yer verilerek Tahkikat Encümeni'nin yasakladığı durumların ihlal edildiğini, Dahiliye Vekaleti'ne bildirilmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 472-1363-1.

Gedik'e Tahkikat Komisyonu'nun bilgisi olması adına, CHP milletvekillerinin Menderes ve DP yöneticileri hakkındaki propagandalarının yer aldığı bir yazı göndermiştir.¹⁰⁴⁵

6- Bunun dışında Tahkikat Encümeni'nin Dahiliye Vekaleti'nden propaganda ve diğer yollarla işlenen suçların tespiti ile alakalı talepleri söz konusudur. Bu bağlamda Dahiliye Vekaleti Tahkikat Encümeninin yasaklamalarının ihlal edilip edilmediğini tespit için, valilik kanalını kullanmıştır.¹⁰⁴⁶

7- CHP tarafından dağıtıldığı iddia edilen beyannamelerle ilgili olarak Dahiliye Vekaleti ile ortak çalışmaya ihtiyaç duyan Tahkikat Encümeni üyesi Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu, 26 Nisan 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne yazdığı yazı ile CHP teşkilatının köylere beyanname dağıttığını, bu beyannamelerin valiliklerce takip edilerek ele geçirilmesi halinde birer suretinin encümene gönderilmesini istemiştir.¹⁰⁴⁷

8- Tahkikat Komisyonu tarafından Başbakanlığa yazılan bir yazı ile CHP içerisinde kurulduğu iddia edilen gizli teşkilata ait parti tamimi ve bununla alakalı tüm evrakların temini istenilmiştir. Bu amaçla 22 Nisan 1960'da Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından Dahiliye Vekili Namık Gedik'e bir yazı gönderilerek, komisyonun istediği evrakların temini istenmiştir. Aynı tarihle gönderilen bir başka yazıda ise Namık Gedik'ten Bizim Radyo adındaki yabancı radyonun son altı aylık neşriyatının temin edilmesi istenilmiştir.¹⁰⁴⁸

9- Komisyon, 22 Nisan 1960 tarihli yazıyla Dahiliye Vekaleti'nden İstanbul, İzmir ve Ankara hariç diğer bütün illerde 1957'den itibaren basılan her türlü süreli yayının valilikler aracılığıyla tetkik ettirilerek, yürüttükleri tahkikat ile ilgili ne kadar neşriyat varsa bunların tamamının kendilerine ulaştırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Dahiliye Vekaleti tarafından adı geçen iller haricindeki bir çok valiliğe yazı gönderilerek, komisyonun talebinin yerine getirilmesi istenilmiştir.¹⁰⁴⁹ Bahse konu mahiyette, konusu suç teşkil eden dokümanlara ulaşmak için Dahiliye Vekaleti ve valilikler arasında şifreli telgraflar ile yazışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, Dahiliye Vekaleti ile Adana Valisi Turhan Kapanlı,

1045 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.

1046 BCA 10-9-0-0 / 17-51-1.

1047 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.; BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

1048 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.

1049 BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.

Malatya Valisi Nazım Arda, Aydın Valisi Hilmi İncesulu, Tunceli Valisi Ziya Eroğlu, Çankırı Valisi Nazım Başlamışlı, Gümüşhane Valisi Kadri Eroğan, Tekirdağ Valisi Hulusi Tunabaş, Giresun Valisi Eşref Ergut, Sinop Valisi Haldun Menteşeoğlu, Konya Valisi Cemil Keleşoğlu, Bingöl Valisi Cevat Yurttaş, Burdur Valisi Ruhi Çalışlar, Afyon Valisi Necdet Basat, Urfa Valisi Şerafettin Atak, Zonguldak Valisi Cemal Tarlan, Niğde Valisi Nedim Evliya, Muş Valisi Mehmet Belek, Hakkari Valisi Hilmi İnanç, Mardin Valisi Asım Büyüklü, Maraş Valisi Kazım Atakul, Van Valisi Sadi Öztürk ve Kırklareli Valisi Cenap Aksu arasında çeşitli tarihlerde yazışmalar yapıldığı tespit edilmiştir.¹⁰⁵⁰

1.4. Öğrenci Olayları ve Dahiliye Vekaleti

Nisan 1960 iktidar-muhalefet ilişkilerinde en zor dönemlerden birisi olmuştur. Son zamanlardaki siyasi gerilim Tahkikat Encümeninin göreve başlaması ile hat safhaya ulaşmıştır. Bu tablo Türkiye geneline de sirayet etmiş ve öğrenciler arasında da etkisini göstermeye başlamıştır. Özellikle, Tahkikat Encümenine karşı muhalefetten gelen mukavemet, öğrenciler ve bazı öğretim üyeleri arasında tesirini göstermiş ve Ankara-İstanbul öğrenci olaylarının meydana gelmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁵¹

Cumhuriyet Dönemi içerisinde öğrenci toplulukları II. Dünya Savaşı'na kadar siyasetle çok içli dışlı olmamıştır. Savaştan sonra bir takım gösteriler düzenlendiği görülmüştür. Ancak bu dönem öğrenciler arasında görülen hareketlilik iktidarı endişelendirecek düzeyde değildir. Tek Parti Dönemi içerisinde en çok göze çarpan yapılaşma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi içerisindeki milliyetçi ve solcu hareketler olarak gösterilebilir. Sabahattin Ali ve Nihal Atsız taraftarı öğrenciler bu duruma örnektir.¹⁰⁵² Bu süreç içerisinde çok partili hayata geçilmesi ile birlikte siyasete duyulan ilgi öğrenciler arasında yaygınlık kazanmaya başlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke gündeminde meydana gelen olaylar ve siyasette birden çok partinin sesinin duyulması, öğrencileri de taraflarını seçmeye zorlamış ve aralarında farklı düşünceler filizlenmeye başlamıştır. Bu dönemde üniversite öğrencileri Milli Türk Talebe Federasyonu ve Milli Türk

1050 BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

1051 "44 Sanık İçin İdam İstendi", **Akşam**, 21 Mayıs 1961, s.1.

1052 Ali Dikici, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İç Güvenliği**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006, s. 164.

Talebe Birliği çatısı altında örgütlenmişlerdir. Öğrenciler, bazı dönemlerde Atatürk heykellerine karşı yapılan saldırıları kınamak maksadı ile gösteri yürüyüşü düzenlemişler,¹⁰⁵³ “Kıbrıs Türk’tür Türk Kalacak” sloganları ile sokaklara dökülerek iktidar yanlısı bir politikada hareket etmişler,¹⁰⁵⁴ bazı dönemlerde de Tahkikat Encümeninin faaliyetlerini eleştirerek muhalefet yanlısı bir çizgi içerisinde olmuşlardır.¹⁰⁵⁵ Dolayısıyla farklı dönemlerde farklı düşüncelerle ön plana çıkan öğrenci hareketleri iktidar ve muhalefeti zor duruma sokacak potansiyele sahip yönüyle önem kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında, DP iktidarının son döneminde toplumsal gösteriler içerisinde yer alan öğrenciler, Menderes döneminin sona ermesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.1. Ankara ve İstanbul’da Meydana Gelen Öğrenci Olayları, Hadiselerin İçeriğine İlişkin Dahiliye Vekaleti Rapor ve Tebliğleri

TBMM’de Tahkikat Encümeni önerisinin kabul edilmesi ve yasallaşması ile encümen görevine başlamıştır. Ancak encümenin görevine başlaması ile birlikte yetki tartışması gündeme gelmiş ve encümeneye verilen yetkiler toplumun bazı kesimlerinde rahatsızlık yaratmıştır. Dolayısıyla bu rahatsızlık bir süre sonra toplumsal gösterilere dönüşmüş ve gösterilere öğrenciler de katılmıştır. Tahkikat Encümenine karşı 19 Nisan’da CHP öncülüğünde Kızılay’da yapılan gösteride öğrenciler de yer almıştır.¹⁰⁵⁶ Bu sırada Tahkikat Encümenine verilen yetkilerin TBMM’de kabul edilmesi tartışmaları devam etmektedir. Bazı hukuk profesörleri encümenlere verilen yetkiyi kınadıklarını dile getirmişlerdir.¹⁰⁵⁷ 27 Nisan’da Encümeneye verilen yetkilerin kabul edilmesi, bu sırada Meclis konuşmaları nedeni ile İnönü’nün 12 gün Meclisten uzaklaştırma cezasını alması ve muhalefetin Meclisi terk etmesi havayı

1053 Akkaya, **a.g.t.**, s.116.

1054 Erdoğan, **a.g.t.**, s.26.

1055 Şükrü Şur, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008, s.34.

1056 “Ankara’da Dün 22 Kişi Adliyeye Verildi”, **Akşam**, 20 Nisan 1960, s.1.; “22 Kişi Adliyeye Verildi”, **Cumhuriyet**, S 12838, 20 Nisan 1960, s.1.; Aydın, **a.g.t.**, s.225.; Ankara’da yaşanan gelişmelerin ardından Ankara Üniversitesi’nden bazı öğretim üyeleri derslere girme-yerek yaşanan durumu protesto etmişlerdir. Ankara Hukuk Fakültesi Anayasa profesörlerinden Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel 29 Nisan itibari ile Anayasa derslerine girmeme kararı almışlardır. Bkz. “İki Profesör Ders Takririni Kesti”, **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.

1057 Ahmad, **a.g.e.**, s.98.

iyice gerginleştirmiştir.¹⁰⁵⁸ Öğrenci olaylarının yaşanan bu gelişmelerin ardından gerçekleşmiş olması, CHP'nin gençlik örgütlerini kullanarak Ankara ve İstanbul'da gösteriler düzenlediği iddialarına yol açmıştır.¹⁰⁵⁹

Kızılay gösterisinin ardından İstanbul'da da öğrencilerin karıştığı olaylar yaşanmıştır. Tahkikat Encümeni ve hükümetin farklı konulardaki kararlarını protesto etmek amacı ile 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsü'nde öğrenciler toplanmaya başlamıştır. Kampüsteki Atatürk heykeli etrafında bir araya gelen öğrenciler hükümet aleyhine sloganlar atarak afişler asmışlardır. Bunun üzerine polis öğrencilere müdahale etmek istemiş ancak öğrencilerin polise karşılık vermesi sonucu taraflar arasında arbede çıkmıştır. Çıkan arbede esnasında İstanbul Üniversitesi öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybetmiş çok sayıda kişi yaralanmıştır.¹⁰⁶⁰ 28 Nisan olaylarından bir gün sonra hadiseler Ankara'ya sıçramıştır. Burada da öğrenciler gösteri düzenlemişler ancak gösteri polis marifeti ile kısa sürede dağıtılmıştır.¹⁰⁶¹ İktidar ve muhalefet ilişkileri o denli çıkmaza girmiştir ki, DP tarafından öğrenci olaylarının azmettiricisi olarak CHP görüldüğünden, DP bu olaylar nedeni ile her defasında CHP'ye çatmaktadır. Hatta öğrenci olaylarından dolayı Dahiliye Vekili Namık Gedik'in CHP Genel Merkezi'nin basılarak tüm evrakların müsadere edilmesi talimatını verdiği bile iddia edilmiştir.¹⁰⁶² Çıkan olaylar nedeni ile İstanbul ve Ankara'da örfi idare ilan edilmiştir.¹⁰⁶³

Öte yandan CHP Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, 29 Nisan 1960'da İstanbul ve Ankara'da ilan edilen Örfi idare ile ilgili TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında hadiseleri özetlemiştir.¹⁰⁶⁴ Bekata'ya göre, hadisenin büyümesinde polisin olaylara karşı yaklaşımı önemli bir etki yapmıştır. Buna karşılık üniversite kampüsünde meydana gelen toplanmalar ve gösteriye katılan kişiler ile ilgili olarak aynı tarihli

1058 Şevket Çizmeli, **Menderes Demokrasi Yıldızı**, Arkadaş Yayınları, Ankara 2007, s.704.

1059 Cemal Anadol, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul 2004, s.111.

1060 28.04.1960 günü yaşanan hadiseler sırasında yaralanan ve ölen sivil vatandaş ve öğrenciler için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 118-373-3.

1061 Anadol, **a.g.e.**, s.112.

1062 "N. Gedik CHP Genel Merkezi'ni Basın Emrini Vermişti", **Ulus**, S 13171, 3 Mart 1961, s.1.

1063 "Örfi İdare İlan Edildi", **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.

1064 Bekata'nın Konuşması için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 13, İçtima: 3, Altmış İkinci İnikat (29.04.1960), s.315, 327-328.

Meclis oturumunda söz alan Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu'na göre, İstanbul Üniversitesi on beş yirmi bin öğrencisi bulunan bir üniversitedir. 28 Nisanda İstanbul'da meydana gelen olaylarda üç beş bin kişilik kalabalık içerisinde Türk gençliğini temsil edenlerin sayısı üç yüz ya da beş yüz kişiyi geçmemektedir. Öte yandan kalabalığın içerisinde “ser-seri”, “mürteci” ve “yağma heveslileri” hatta kökü dışarıda olan zararlı sistemlerin tahrikçileri de bulunmaktadır.¹⁰⁶⁵ Ağaoğlu, hadise çıkarılanların, üniversite öğrencilerinden ziyade dışarıdan bilinçli olarak topluluğa karışan kişilerin olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

1.4.1.1. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin I. Tebliği

İstanbul'da meydana gelen bir kişinin öldüğü ve bir çok kişinin de yaralandığı olaylar ile ilgili Dahiliye Vekaleti bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğe göre, üniversite öğrencileri tarafından CHP Gençlik teşkilatının teşviki ile TBMM'deki hadiseleri protesto etmek amacıyla bir yürüyüş yapılacağına Emniyet Müdürlüğüne öğrenilmesi üzerine, Beyazıt'ta muhtemel hadiselerle karşı polis tarafından tedbir alınmıştır. Hukuk Fakültesi amfisinde fakülte öğrencilerinden birisi kürsüye çıkarak hoparlör ile Meclis'te cereyan eden hadiseler aleyhinde gençliği protestoya teşvik ve tahrik eden bir konuşma yapmış ve arkadaşlarını gösteriye davet etmiştir. Bu davet ile başlayan ve fakülte binası ile bahçesine sirayet eden gösterici gruplar polis tarafından dağılması konusunda uyarılmıştır. Öğrenciler bu duruma taş ve silah ile karşılık vererek polise fiili mukavemet göstermişlerdir. İlk etapta üç polis memurunu yaralamıştır. Bu sırada olayların büyümesi üzerine polise takviye kuvvetler gönderilmiş ve gelen kuvvetlerle birlikte gösterici gruplara karşı gaz bombası ile müdahale edilmiştir. Daha sonra gösterici gruplar tarafından ellerinde pankartlarla birlikte Beyazıt'tan başlanarak yürüyüş yapılmaya çalışılmıştır. Kalabalığın önünün kesilmesi adına geçiş güzergahlarında bulunan Galata ve Unkapanı Köprüleri açtırılmıştır. Polis müdahalesi ile yakalanan öğrencilerin bazılarının ceplerinde CHP bayrakları çıktığı tespit edilmiştir. Askerin de takviye gelmesi ile birlikte gösterici gruplar ancak dağıtılabilmişlerdir. Tebliğe göre, olaylar sırasında Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz isimli öğrenci hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında gösterici grup içerisinde ikisi ağır olmak üzere toplam 16 kişi de yaralanmıştır. Olaylara müdahale eden polisler arasından ise

1065 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 13, İçtima: 3, Altmış İkinci İnikat (29.04.1960), s.323.

15 kişinin çeşitli yerlerinden yaralandığı bildirilmiştir.¹⁰⁶⁶

Hadiselerin çığırından çıkması üzerine, hükümet acilen toplantı yapmak durumunda kalmış ve yapılan toplantı neticesinde ilk etapta Ankara ve İstanbul hadiseleri ile alakalı yayım yasağı getirilmiştir.¹⁰⁶⁷ Daha sonra da 28 Nisanda olağanüstü hal ilan edilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁶⁸ İstanbul ve Ankara’da bulunan üniversiteler alınan karar gereği bir ay müddetle kapatılmıştır.¹⁰⁶⁹ Ege Üniversitesi de tedbir gereği bir hafta tatil edilmiştir.¹⁰⁷⁰ Olağanüstü hal ilanının ardından İstanbul Örfi İdare Kumandanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı’na da Korgeneral Namık Argüç tayin edilmiştir.¹⁰⁷¹

1.4.1.2. İstanbul Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti’ne Gönderilen Rapor

28 Nisan 1960 ve onu takip eden günlerde meydana gelen hadiseler ile alakalı olarak 1960 Mayıs¹⁰⁷² ayında, İstanbul Valisi tarafından Dahiliye Vekaleti’ne bir rapor sunulmuştur. Rapor, “28 Nisana Takaddüm

1066 “İstanbul Olaylarında Bir Kişinin Öldüğü On Altı Kişinin yaralandığı Bildirildi”, **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1-5.; “Tahrikçilerin İstanbul’da Sebep Olduğu Hadiseler”, **Zafer**, S 3813, 30 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul Hadislerine Dair Açıklama”, **Yeni Sabah**, S 7601, 30 Nisan 1960, s.1-5.; “Kıyasıya Savaş”, **Kim Dergisi**, C 7, S 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

1067 “İstanbul ve Ankara Olaylarının Yayınlanması Yasak Oldu”, **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.; “Dünkü Ankara Olaylarının Yayınlanması Yasak Edildi”, **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1.; “Ankara’da Dünkü Hadiselerin Neşri Yasak Edildi ve Gece Sokağa Çıkma Yasağı Kondu”, **Cumhuriyet**, S 12848, 30 Nisan 1960, s.1.; “Ankara’da Çıkan Hadiselerin Neşri Yasak”, **Milliyet**, S 2583, 30 Nisan 1960, s.1.

1068 Başbakan Adnan Menderes imzası ile 29.04.1960 tarihinde TBMM’ye sunulan Tezkere için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C 13, İçtima: 3, Altmış İkinci İnikat (29.04.1960), s.315.; “İstanbul ve Ankara’da Örfi İdare İlan Edildi”, **Son Posta**, S 5063, 29 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul ve Ankara’daki Hadiseler Üzerine Dün Bu İki Şehirde Örfi İdare İlan Olundu”, **Cumhuriyet**, S 12847, 29 Nisan 1960, s.1.; “Ankara ve İstanbul’da Dün Saat 15.15’te Örfi İdare İlan Edildi”, **İstanbul Ekspres**, S 3046, 29 Nisan 1960, s.1.; “Örfi İdare”, **Milliyet**, S 2582, 29 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul ve Ankara’da Örfi İdare İlan Edildi”, **Zafer**, S 3812, 29 Nisan 1960, s.1.; “Örfi İdare” **Yeni Sabah**, S 7600, 29 Nisan 1960, s.1.

1069 “İstanbul’da ve Ankara’da Üniversiteler ile Bütün Yüksek Okullar Birer Ay Müddetle Kapatıldılar”, **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Okullar 1 Ay Kapatıldı”, **Cumhuriyet**, S 12848, 30 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul-Ankara Üniversiteleri 1 Ay Tatil”, **Hürriyet**, S 4313, 30 Nisan 1960, s.1.

1070 “1 Hafta: Ege Üniversitesi Tatil Edildi”, **Hürriyet**, S 4314, 1 Mayıs 1960, s.1.

1071 “Başvekaletin İkinci Tebliği”, **Son Posta**, S 5063, 29 Nisan 1960, s.1.; “İstanbul Örfi İdare Kumandanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı’na da Korgeneral Namık Argüç Getirildiler”, **Cumhuriyet**, S 12847, 29 Nisan 1960, s.1.

1072 Belgenin tarih kısmında Mayıs ayının kaçınıcı günü olduğu yazmamaktadır.

Eden Hadiseler” (Üniversitesinin durumu, Matbuatın durumu, CHP’nin durumu) ve “28 Nisan Hadiseleri” olmak üzere iki başlık altında hazırlanmıştır.

1- 28 Nisan Hadiseleri Öncesi Durum

a. İstanbul Üniversitesi

İstanbul Valiliği tarafından hazırlanan rapora göre İstanbul Üniversitesi ilmi anlamdaki özerkliğini siyasi bir muhtariyeti varmışçasına kullanmaktadır. Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve üniversite hocalarından bazıları Atatürk inkılaplarının zedeleniyor olmasından bahsetmektedirler. Bahsedilen hocalar arasında Hüseyin Nail Kubalı, İsmet Giritli ve Tarık Zafer Tunaya’nın isimleri geçmektedir. Bu kişilerin, DP’nin bazı icraat ve kararlarını eleştirerek hükûmetin antidemokratik olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmeleri üzerinde durulacak bir meseledir. 28 Nisan olaylarında üniversite yönetiminin suçlandığı rapora göre yönetim, öğrencilerin hadise çıkarmasını engelleyeceği yerde hadise çıkarmaları için öğrencileri adeta teşvik etmiştir. Tahkikat Encümeni Kanununun kabulü ve İsmet İnönü’nün Meclis’ten 12 celse çıkarılma kararını protesto etmek adına bir takım öğrenciler organizasyon içerisine girmesine rağmen üniversite yönetimi bunu engellemek adına hiç bir girişimde bulunmamıştır. 28 Nisanda üniversite öğrencilerinden Nuri Yazıcı’nın diğer öğrencileri gösteri yapmaya davet etmesi sırasında, orada bulunan İstanbul Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya bu konuşmayı gülerek takip ve tasvip etmiştir.¹⁰⁷³

b. Matbuatın ve CHP’nin Durumu

Rapora göre, üniversite öğrencilerinin gerçekleştirmeye çalıştığı gösteriler basın tarafından daima desteklenmiştir. “Dünya”, “Milliyet” ve “Cumhuriyet” gazeteleri ile “Akis” ve “Kim” dergilerinin, öğrenci olayları dolayısıyla yazdıkları “tahrik edici” fıkra, makale, karikatür ve haberlerin sayısı oldukça fazladır. Buna karşılık kanuni vazifesini yapan zabıta kuvvetleri ise her defasında tenkit hatta tahkir edilmekte ve kanuna aykırı bir şekilde yapılan gösterilerin kamuoyuna bir vatanperverlik örneği şeklinde yansıtılmaktadır. Dolayısıyla raporda, bazı basının organlarının halkı bu yönüyle kışkırtıcı bir görev üstlendiğini iddia edilmiştir. CHP Gençlik Kolları Teşkilatı’nın ise üniversite öğrencile-

1073 BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

ri arasında yoğun bir şekilde faaliyet yürüttüğüne değinilen raporda, CHP'nin olaylar sırasında yaralanan ve ölen öğrenci aileleri ile bir araya gelerek bahse konu aileleri ve öğrencileri hükümete karşı kışkırttığı ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁴

2. 28 Nisan Hadiseleri

Rapora göre, 28 Nisan İstanbul Üniversitesi olayları, İstanbul Üsküdar CHP Gençlik Kolları üyesi olan Nuri Yazıcı isimli öğrencinin diğer öğrencileri gösteri yapmaya davet eden konuşması ile birlikte başlamıştır. Yazıcı'nın konuşmasının ardından öğrenciler onu omuzlarına alarak üniversite bahçesine çıkmıştır. Bir anda yaklaşık bin kadar öğrenci bahçede bulunan Atatürk heykeli etrafında birleşerek İstiklal Marşını okumaya başlamış ve daha sonra polis müdahalesi söz konusu olmuştur. Öğrenciler ellerindeki taş ve sopalarla polise saldırmışlar, bu arada Hukuk Fakültesi Dekan Vekili Prof. Dr. Sulhi Dönmezer öğrencileri sakinleştireceği yere polise karşı kışkırtıcı konuşmalar yapmıştır. Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, “buraya giren polisin hali budur burayı derhal terk edin gidin” şeklinde sert bir hitapta bulunmuştur. Daha sonra rektör, polis müdürünün makam arabasına bindirilmek suretiyle olay yerinden uzaklaştırılmak istenilmişse de arabaya binmek istememiştir. Zorlama esnasında Sulhi Dönmezer tarafından dışarıya çekildiği sırada yere düşmüştür. Bu sırada kırılan gözlüğü sol kaşını kanatmıştır. Askerin takviye kuvvet olarak bölgeye gelmesi üzerine gösterici gruplar bu sefer asker lehine, polis aleyhine tezahürat yapmaya başlamışlardır. Polis ve öğrenci grupları arasında yaşanan arbede sırasında polis tarafından havaya silahla ateş edilmek durumunda kalınmıştır. Bu sırada 18 süvari, 10 hazır kuvvete mensup polis, çeşitli yerlerinden ağır şekilde yaralanmıştır. Daha sonra Orman Fakültesi öğrencisi olduğu anlaşılan birisinin öldüğü haberi bildirilmiştir. Öğrencinin ölümünün topluluk içerisinde atılan bir silahla mı yoksa polis ateşi ile mi olduğu anlaşılamamıştır. Ancak merminin öğrencinin sırtından girdiği otopsi raporu ile sabit olduğundan topluluk tarafından ateşlenen bir silahla öldürülmüş olma ihtimali daha yüksektir. Saat 15.15’de olağanüstü halin ilan edilmesi ile birlikte ordunun olaylara el koyduğu raporda belirtilmiş ve rapora son verilmiştir.¹⁰⁷⁵

Öte yandan 27 Mayıs Askeri Darbesinin ardından Dahiliye Vekaleti

1074 BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

1075 BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

tarafından 28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi'nde meydana gelen olaylar ile ilgili Mülkiye Müfettişliğine bir rapor hazırlanmıştır. Bu bağlamda 31 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne bağlı üç mülkiye müfettişi¹⁰⁷⁶ tarafından öğrenci olayları ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Raporun amacı 28 Nisan 1960'da İstanbul'da meydana gelen olayların ve bu olaylarda güvenlik güçlerinin müdahalesinin mevzuata uygun olup olmadığının incelenmesinden ibarettir. Mülkiye Müşavir Müfettişi Nurettin Arslan, Mülkiye Müfettişi Osman Meriç ve Mülkiye Müfettişi Ali Akarsu imzası ile belirlenen raporun netice bölümünde, "28.04.1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde vuku bulan toplantının dağıtılması için vazifelendirilen bütün polis amir ve memurları ile bunlara vazife tevdi eden vali ile emniyet müdürü haklarında tahkikat icrasının muvafık ve zaruri olacağı kanaat ve neticesine varılmıştır."¹⁰⁷⁷ ifadelerine yer verilerek, olaylara müdahale etme izni veren ve bu izni yerine getiren kişiler hakkında soruşturma açılması istenilmiştir.

1.4.1.3. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin Tebliğleri ve Menderes'in Açıklamaları

28 Nisan olayları ile ilgili olarak göstericilerin dağıtılması ile hadiseler sonlandırılmıştır. Ancak geride ölü ve yaralıların kalmış olması, muhalefetin iktidara karşı olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuştur. Muhalefetin, iktidarın üzerine gitmesi ve hadiseler bastırılırken orantısız güç kullandığı yönünde iddiaları gündeme taşınması Dahiliye Vekaleti'ni harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Dahiliye Vekaleti 30 Nisan 1960'da öğrenci olayları ile alakalı ikinci bir tebliğ yayımlamak durumunda kalmıştır.

Tebliğin başlangıç kısmında 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde başlayan "seyir", "inkışaf" ve sonuçları 29 Nisandaki tebliğde kamuoyuna arz edilen bir takım maksatlı siyasetçilerin tahrik ve teşviki neticesinde güvenlik güçlerine karşı toplu saldırılar meydana geldiğine yönelik açıklama yapılmıştır.¹⁰⁷⁸ Kamuoyunda tartışılmaya çok müsait olan hadiseler ile ilgili olarak, yanlış ve eksik bilgileri bertaraf etmek adına devletin iç güvenliğinden ve asayişinden

1076 Raporu düzenleyenler: Nurettin Arslan (Mülkiye Müşavir Müfettişi), Osman Meriç (Mülkiye Müfettişi), Ali Akarsu (Mülkiye Müfettişi). Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 118-373-3.

1077 **BCA** 10-9-0-0 / 118-373-3.

1078 "Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi", **Zafer**, S 3814, 1 Mayıs 1960, s.1.; "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", **Akşam**, 1 Mayıs 1960, s.1.; "Dahiliye Vekaleti Dün de Açıklama Yaptı", **Yeni Sabah**, S 7602, 1 Mayıs 1960, s.1.

sorumlu olan Dahiliye Vekaleti bir tebliğ daha yayımlamak durumunda kalmıştır. Aslında öğrenci olaylarının muhalefetin diline bu kadar çok düşmesi ve hadiselerde yaralanan ve ölen kişilerle ilgili farklı rakamların dilden dile dolaşmasında, hükûmetin hadiselerle ilgili neşir yasağı koymuş olması önemli bir etken olmuştur. Neşir yasağı olmasından dolayı, hadiselerle ilgili net bir bilgiden mahrum kalan kamuoyu konu ile alakalı açıklama yapan resmi veya gayri resmi kuruluşlar kim olursa olsun ona itimat etmek durumunda kalmıştır. İşlerin çığırından çıkması ve yalan yanlış bilgilerin ortalıkta gezmesinden mütevellit Dahiliye Vekili tebliğler yayımlayarak kamuoyuna resmi ağızdan en doğru bilgiyi vermeyi amaçlamıştır.

Tebliğde Ankara Üniversitesi'nde meydana gelen olaylara değinilmiştir. Buna göre 29 Nisan sabah saatlerinde öğrencilerin gösteri yapacakları polis tarafından öğrenilmiştir. Alınan önlemlerle hadiseler sokağa intikal etmeden durdurulmuştur. Göstericilere dağılmaları yönünde uyarılar yapılmış buna karşılık gösterici gruplar tarafından polise taş ve cam parçaları atılarak cevap verilmiştir. Bunun üzerine göstericilerden 38 kişiye polis tarafından işlem yapılmıştır. Hadiseler sırasında 7 polis, 3 itfaiye mensubu ve 1 er, atılan taşlarla yaralanmıştır. Öğrenci gruplarından da 11 kişi polisle yaptıkları münakaşa sırasında yaralanmıştır. Ankara'da meydana gelen öğrenci olaylarında, CHP'li milletvekilleri öğrencilere verdikleri destekle ön plana çıkmışlardır. Bu bağlamda CHP milletvekillerinden Ahmet Üstün, Ferda Güley, Ahmet Fırat, Melih Küçüktepepınar, Muslihittin Yılmazmete ve Turhan Feyzioğlu gösteriler devam ettiği müddetçe oradan ayrılmayarak öğrencilerin yanında yer almışlardır. CHP'li vekillerin bu tavrı tebliğde sert bir dille şu şekilde ifade edilmiştir:

“Başta aileleri olmak üzere, aziz milletimizin yarın ki ümidi olması lazım gelen ve çok büyük bir ekseriyeti masum olan tahsil çağındaki evlatlarımızı karanlık siyasi emellere, memleket nizamını bozmak ve umumi huzuru selbetmek ve hatta bu yüzden icap ederse kan dökülmek pahasına dahi olsa alet etmek cüretkarlığında bulunanlar elbette kanunun demir pençesinde layık ve müstehak oldukları akıbete çarılacaklar.”¹⁰⁷⁹

1079 “Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi”, *Zafer*, S 3814, 1 Mayıs 1960, s.1-5.; “Dahiliye Vekaleti de Hadiselerle Alakalı Bir Tebliğ Yayımladı”, *Hürriyet*, S 4314, 1 Mayıs 1960, s.1-5.

Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki Dahiliye Vekaleti ülkede karışıklık çıkaran eylemlerin yönlendiricisi olarak CHP ve onun bazı vekillerini işaret etmektedir. CHP milletvekilleri arasında ismi zikredilenler içerisinde yer alan CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu¹⁰⁸⁰, Melih Kemal Küçüktepepınar¹⁰⁸¹ ve Ferda Güley¹⁰⁸² 1 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgrafla, tebliğde isimlerin geçmiş olmasına tepki göstermiştir.

Tebliğde üniversite öğrencilerinin suçsuzluğu vurgulanarak onları bu yola sürükleyen başlıca unsurun ana muhalefet partisi olduğunun altı çizilmiştir. Bu tespit ve durum, başta olaylara karışan öğrenci aileleri olmak üzere tüm kamuoyuna açık bir şekilde bildirilmek istenilmiştir. Olaylarla ilgili asılsız haberler verildiği iddia edilen bir kısım basın kuruluşlarına karşı “yer altında çalışan”, ülkenin çıkar ve menfaatlerini tahrip etmekle görevli unsurlar benzetmesi yapılmıştır. Dahiliye Vekaleti dışında yapılan bazı haberlerin kışkırtıcı bir mahiyet taşıdığı, ancak hükûmetin bu tür haber ve teşebbüsleri bertaraf etmek adına her zaman için uyanık ve kararlı olduğu vurgusu yapılarak tebliğe son verilmiştir.¹⁰⁸³

Dahiliye Vekaleti'nin hadiselerin tertipçileri olarak CHP'yi işaret etmesine karşılık Menderes, öğrenci olayları ile ilgili radyo aracılığı ile vermiş olduğu demecinde olayların sorumlusu olarak CHP'yi, hatta isim vererek CHP'li vekilleri gösteren Dahiliye Vekaleti'nin açıklamasını bir adım daha ileriye taşımıştır. Olayın tehlikeli bir boyut kazandığını ve bu atmosferi sıradan bir parti mücadelesine bağlamanın çok hafife kaçacağına altını çizmiştir. Menderes aslında bu açıklaması ile Türkiye üzerine doğru yaklaşmakta olan tehlikeye adeta dikkat çekmeye çalışmıştır.¹⁰⁸⁴

İstanbul'daki öğrenci olayları üniversite çevrelerinden İstanbul geneline yayılmaya başlanmıştır. 2 Mayıs'ta üniversite olaylarını bahane eden gruplar İstanbul Belediyesi'nin bulunduğu Saraçhane bölgesinde

1080 CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun 01.05.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

1081 CHP Adana Milletvekili Melih Kemal Küçüktepepınar'ın 01.05.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

1082 CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley'in 30.04.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf için bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

1083 “Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi”, **Zafer**, S 3814, 1 Mayıs 1960, s.4.

1084 “Bu Hadiseler Kimlerin Eseridir”, **Zafer**, S 3816, 3 Mayıs 1960, s.4.

gösteri yapmaya çalışmıştır. Ancak polisin zamanında müdahalesi neticesinde burada herhangi bir gösteriye müsaade edilmemiştir. Bu bağlamda kamuoyuna günü gününe sıcak ve doğru bilgiyi verme konusunda kararlı olan Dahiliye Vekaleti 2 Mayıs'ta bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğe göre 2 Mayıs 1960 saat 10.15'te İstanbul Saraçhanede bulunan yeni Belediye Binası civarında düzenlenmek istenilen sokak gösterisi asker ve polis müdahalesi neticesinde çok kısa bir sürede dağıtılmıştır. Daha sonra NATO'ya üye Dışişleri Bakanları'nın Türkiye'de olması münasebeti ile ikamet ettikleri Hilton Oteli önünde kalabalık grupların toplanarak yeniden bir gösteri düzenlemeye kalkılmıştır. Bahse konu otele gitmek için İstiklal Caddesi'nde toplanan gruplara müdahale edilerek Hilton Oteli önüne gelmelerinin engellenmiştir.¹⁰⁸⁵

NATO üyesi vekillerin kaldıkları otel önünde bir gösteri yapılmaya çalışılması Başbakan Menderes'i de konu ile ilgili açıklama yapmaya itmiştir. 2 Mayıs'ta yapmış olduğu açıklamasında Menderes'e göre, gösteri yapılacak yerin özellikle Hilton Oteli önü olarak seçilmesinde asıl maksat yabancı vekillerin gözünde Türkiye'yi küçük düşürmek, Türkiye'yi isyanların ve karışıklıkların her an yaşandığı bir ülke olarak lanse etmektir. Böylece tüm NATO üyesi ülkeler üzerinde olumsuz bir intiba bırakılmış olacaktır. Menderes son günlerde yaşanan öğrenci olaylarındaki asıl maksadın bu çerçevede değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.¹⁰⁸⁶

1.5. 555 K Olayı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

Türkiye'de 1960 Nisan sonu meydana gelen öğrenci olayları nedeniyle çok gergin bir hava hâkimdir. Bu ortamda Mayıs ayına girildiğinde, öğrenci olayları ülke gündemini işgal etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de siyasi tansiyon hala ciddiyetini korumaktadır. Bu atmosfer içerisinde Tahkikat Encümeni, yayımlamış olduğu bildirilerle parti faaliyetlerini yasaklamıştır.¹⁰⁸⁷ Ancak encümenin parti faaliyetlerini yasaklamış olmasına rağmen Menderes'in demeçlerinin radyo vasıtası ile kamuoyuna sunulması¹⁰⁸⁸ CHP'nin sert tepkisine neden

1085 “Dün İstanbul'daki Sokak Nümayişi Süratle Dağıtıldı”, **Zafer**, S 3816, 3 Mayıs 1960, s.1.; Demirel, **a.g.e.**, s.43.; “İstanbul'da Dün de İki Nümayiş Yapıldı”, **Akşam**, 3 Mayıs 1960, s.1.

1086 “Bu Tertipler Düpedüz Millî Journalcilerin Eseridir”, **Zafer**, S 3816, 3 Mayıs 1960, s.1-4.

1087 “Tahkikat Encümeni Tebliği”, **İstanbul Ekspres**, S 3046, 29 Nisan 1960, s.1.

1088 “Başbakan Radyoda Bu İşin Burada Kesilip Bitirileceğini Söyledi”, **Akşam**, 1 Mayıs 1960, s.1.

olmuştur. Bu durum üzerine CHP Genel sekreteri İsmail Rüştü Aksal, Ankara Sıkı Yönetim Komutanı Korgeneral Namık Arğuç'a başvurarak Menderes'in vermiş olduğu demeçler ile Tahkikat Encümeni'nin yasaklamalarını ihlal ettiğini bu nedenle konuşmalarının engellenmesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁰⁸⁹ Bu sırada bu gergin ve endişeli ortam içerisinde, belki de askeri darbenin ayak seslerinden birisini teşkil eden önemli bir olay yaşanmıştır. 3 Mayıs'ta izne ayrılan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e ihtar sıfatı ile nitelendirilebilecek bir mektup göndermiştir. Mektupta cumhurbaşkanının istifası, hükümetin değişmesi, antidemokratik kanunların kaldırılması ve siyasal suçluların af edilmesi istenilmektedir.¹⁰⁹⁰

Gürsel'in mektubunun üzerinden iki gün geçmiştir ki Menderes'e destek vermek amacı ile 5 Mayıs'ta DP taraftarlarınca Kızılay'da toplanma kararı alınmıştır. Askeri darbeye gidilen yolda 5 Mayıs tarihi önemli bir yer işgal etmektedir. Bu kararın ardından iktidara muhalif öğrenciler hemen harekete geçerek, onlar da aynı tarihte Kızılay'da toplanma kararı almışlardır. Muhalifler arasında 555K yani, beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay'da parolası benimsenmiştir. Bu parola muhalif öğrenciler arasında yayılmaya başlanmıştır. Netice itibari ile 5 Mayıs'ta Kızılay'da hem iktidar hem de muhalefetin destekçisi öğrenci grupları karşı karşıya gelerek karşıt görüşler aynı ortamda buluşmuşlardır. Burada dikkat çeken en önemli taraf ise muhalif öğrenci gruplarının arasında ordudan subaylarında bulunuyor olduğu iddiasıdır.¹⁰⁹¹ Olayların ardından Örfi İdare Kumandanlığı'nın yayımlanmış olduğu tebliğe göre 5 Mayıs 1960'dan itibaren gece sokağa çıkma yasağı 23.30'dan 03.00'e kadar olmak üzere kısıtlanmıştır.¹⁰⁹²

1089 Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul 1997, s.165-166.

1090 Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara 2003, s.247.; "Gürsel'in Etem Menderes'e İkaz Mektubu Açıklandı", **İstanbul Ekspres**, S 3081, 14 Haziran 1960, s.1.; Barış Alp, **Demokrat Parti (DP)'nin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019, s.152.

1091 Aydemir, **Menderes'in...**, s.368.; "Subaylar Ev Sahibi Oluyor", **Son Posta**, S 5078, 14 Mayıs 1960, s.1-7.; "6010 Subaya Mesken Kredileri Verilecek", **Akşam**, 14 Mayıs 1960, s.1.

1092 "Örfi İdare Tebliğleri" **Zafer**, S 3819, 6 Mayıs 1960, s.1.; "Örfi İdare Yasakları Hafifletildi", **Son Posta**, S 5070, 6 Mayıs 1960, s.1.

1.5.1. Göstericilerin Üzerine Ateş Açılması Talimatı Verildiği İddiası ve Dahiliye Vekaleti Tebliği

Kızılay’da bir yandan hükûmeti destekleyen diğer yandan da hükûmet aleyhine sloganların atıldığı bir ortamda Meclis’ten çıkmakta olan Celal Bayar, Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik yoğunluktan dolayı kalabalığın içinde kalmışlardır.¹⁰⁹³ Aslında gerek Menderes gerekse Bayar, Kızılay’da toplanan kişiler arasında iktidar yanlısı grupların ağır bastığını düşündüklerinden büyük bir güvence ile araçlarından inerek halkın arasına karışmak istemişlerdir.¹⁰⁹⁴ Bu niyetle Menderes araçtan inerek kalabalığın arasından yaya bir şekilde geçmek suretiyle Başbakanlığa gitmeye karar vermiş ancak bir anda Menderes aleyhine sloganlar atılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine kalabalığın içerisinde zor durumda kalan Menderes, tekrardan aracına binerek oradan uzaklaşmak durumunda kalmıştır. Devlet erkanının ayrılmasının ardından Başbakanlığa gelen Celal Bayar’ın, o sırada yanında bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik’e hitaben, “Şimdi Kızılay’a gideceksin, megafonla bağıracaksın. Nümayişçiler bir tarafa, halk bir tarafa ayrıldıktan sonra nümayişçilere ateş açtıracaksın.”¹⁰⁹⁵ şeklinde talimat verdiği iddia edilmektedir. Bu konu ile alakalı Menderes’in Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp o gün yaşananları aktarırken şu ifadeleri kullanmıştır:

“27 Mayıs öncesinin en önemlilerinden olan malum Kızılay Meydanı olaylarından hemen sonra Bayar Başbakanlığa geldi. Bir süre Başbakanın yanında kaldı. Bu ara İçişleri Bakanı Namık Gedik bir yere telefon açmak için benim odama gelmişti. Birden kapı açıldı ve Bayar içeri daldı. Büyük bir hiddet içinde olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Ancak diğerlerinin aksine paniğe kapılmış bir hali yoktu. Odanın ortasına kadar geldi ve Namık Gedik’e; ‘Namık Bey doğru Kızılay’a gidin. Kalabalığın derhal dağılmasını, aksi halde ateş edileceğini megafonla ilan edin.’ dedi. Bir hayli telaş olan Gedik, sadece baş üstüne beyefendi dedi ve ayrıldı.

1093 5 Mayıs günü yapılan gösterilerde gösterici gruplar tarafından, “Orta Direk Bel Veriyor, Döndüm Baktım Sağ Yanıma, Namık Gedik Can Veriyor!” şeklinde sloganlar atıldığı iddia edilmiştir. “Yurtta Olup Bitenler”, **Akis Dergisi**, 30 Mayıs 1960, Sene:6, C XVIII, S 301, s.23.

1094 Necip Mirkelamoğlu, **Okyanusta Bir Kayık Hayattan, Siyasetten Hatırlar ve Notlar**, Aşına Kitaplar, Ankara, 2007, s.222.

1095 Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 228; “Gestapo”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

Bayar da Başbakanın odasına geri döndü.”¹⁰⁹⁶

Anlatılanlardan yola çıkarak, Bayar tarafından ateş edilmesi talimatının o anın heyecan ve panik havasından dolayı söylenmiş olabileceği kanısına varılacağı gibi, göstericilere karşı caydırıcı bir önlem olarak megafondan bu şekilde bir anonsun ettirilmek istenilmesi gibi bir değerlendirmede de bulunulabilir. Yani daha çok uyarı niteliği taşıyan bir hareket olarak görülmektedir. Zira Bayar ve Gedik arasında yaşanan diyalogun şahidi Menderes’in Özel Kalem Müdürü Yavuzalp’in ifadelerine bakılacak olunur ise bu kanaat daha ağır basmaktadır. Ancak hadiseler sırasında silah kullanmak suretiyle ölüm veya yaralama konusu yaşanmadığı için verildiği iddia edilen emrin, Namık Gedik tarafından yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Bunun sebepleri arasında ise Gedik’in, Bayar’ın bu talimatını uyarı mahiyetinde bir emir olarak algılamış olması, bilerek ya da ortamın şartlarından dolayı yerine getirmemesi şeklinde değerlendirmelerde bulunulabilir.

Cumhurbaşkanı Bayar’ın o gün Başvekalette gösterici gruplar üzerine ateş açılması emrini verip vermediği konusu belirsizliğini korumaktadır. Dönem yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir Başvekalette yaşananları, “O akşam Başvekillik odasında Bayar Menderes’e; ‘Kızılay’a gideceksin, ateş emri verdireceksin!’ diye dayatır. Menderes düpedüz perişandır. Nereye gidecektir? Bu emri kim dinleyecektir? Bu meydandaki halka kim ateş edecektir?” ifadeleri ile anlatmıştır. Aydemir’e göre, Menderes’i bu emri verme kararından en yakın arkadaşı Etem Menderes vazgeçirmiştir. Menderes’in, Bayar’ın talimatını yerine getirmemesi üzerine Bayar, bu sefer az önceki talimatını Dahiliye Vekili Namık Gedik’e vermiştir. Namık Gedik’in talimatın gereğini yerine getirip getirmediği konusuna değinen Aydemir bu duruma açıklık getirirken aynı zamanda Gedik’in genel itibarla bir tasvirini de çizmektedir. Bu bağlamda Aydemir, “O zaman Bayar, Namık Gedik’e bu emri verir. Halbuki Gedik’in hiç kimseye ateş diye emir verme yetkisi yoktur.” ifadelerini kullanmıştır. Aydemir’e göre Namık Gedik şahsi hayatında dürüst bir adamdır. Bir ilçe ya da klinik doktorluğundan yukarı bir meslek hayatı da söz konusu değildir. Milletvekili ve Bakan oluşu “hayatın garip cilvelerindedir”. İktidarda tek gün huzur yüzü görmemiştir. Gedik’e “zoraki politikacı” demek de mümkündür. Hadi-

1096 Ercüment Yavuzalp, **Menderes’le Anılar**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s. 45.; Önder Gün, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.107.

seler sırasında Başvekalet odasında Namık Gedik'i "perişan" bir vaziyette tasvir etmiştir. Çünkü ona göre Gedik, bu kadar büyük hadiselerin adamı değildir. Aydemir Gedik için iyi bir doktor, hastane idarecisi ya da aile babası olarak hayatı belki daha iyi geçerdi diyerek onu kapasite yönünden eleştirmiştir. Ona göre Gedik, ne bir mücadele ne de bir ihtiras adamıdır. Bütün siyasi hayatı Menderes'in gölgesinde geçmiştir. Aydemir Gedik ile ilgili, "Menderes devrinin son zamanlarındaki olayları, muhalefet şefine saldırılar, gösteriler, çatışmalar gibi işlerde ise bir istifa dahi düşünemedi. Olayların akışına hiç bir müdahalesi olmadı. İçine dönük bir insandı ama o kadar."¹⁰⁹⁷ değerlendirmelerinde bulunmuştur. Aydemir Gedik'i kısaca tasvir ettikten sonra konuyu tekrardan Kızılay hadiselerine getirmiştir. Bu bağlamda şu ifadelerde bulunmuştur:

"O halde şimdi bu Namık Gedik mi gidip Kızılay meydanında silahları harekete geçirecekti. Hem ne sıfatla? Hangi subay Gedik'in emri ile halka ateş açıtırırdı o günlerde? Ama ne var ki Gedik de yürümekle sallanmak arasında bir hal içinde odadan çıkar. Sokağa iner, Kızılay'a varır. Ama orası ana baba günüdür. Fakat Etem Menderes artık sahnededir. Gedik'in peşini de bırakmaz. Ardından Kızılay meydanına koşular. Namık Gedik şimdiki Kızılay İş Merkezi önünde garip bir yalpa içinde dolaşırken bulunup kolundan tutulduğu zaman ağzında bazı dua kıpırtıları vardır. Kendini kolundan çeken arkadaşına sessizce itaat eder. Makamına getirilir. Hülâsa Başvekalet odasında geçtiği anlaşılan sahne budur"¹⁰⁹⁸

Buna göre, Gedik'e Bayar tarafından ateş açtırması talimatı verilmiş ancak gerek Gedik emri ifa noktasında kararsızlık içerisinde kalmıştır. Aydemir, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Başvekalet odasında göstericilerin üzerine ateş açılması emrini verdiğini düşünmektedir.

Bayar tarafından bu emrin verilir verilmemesi noktasında çeşitli görüşler bulunmakla beraber bu konuda en sağlıklı cevaba o an orada bulunan şahitlerin beyanları doğrultusunda ulaşılabilir. Bu bağlamda o gün Başvekalette bulunan Prof. Dr. Memduh Yaşa, 1 Haziran 1960'da Yüksek Soruşturma Merkez Kurulu'na bahse konu gün yaşadıklarını aktaran bir mektup vermiştir. Başvekil Menderes ile arasının kötü oldu-

1097 Aydemir, a.g.e., s. 374.

1098 Aydemir, a.g.e., s. 374.

ğunu söyleyen Yaşa, Menderes yokken Başvekalet'e giderek Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp ile zaman zaman dertleştiğini ifade etmektedir. 5 Mayıs'ta Yavuzalp'ın kendisini Başvekalet'e davet ettiğini dile getiren Yaşa'ya göre, Menderes'in Kızılay'da "tartaklandığı" gün onun Başvekalet'e geldiğini haber vermişler ve Özel Kalem Müdürü Yavuzalp kendisini karşılamak üzere koridora çıkmıştır. Yaşa da yarı açık kalan oda kapısının arkasına geçmiştir. Çünkü Menderes'in oradan geçerken kendisini görmesini istememektedir. Bunun nedeni olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

"Çünkü son zamanlarda bir takım havadis sızılmaktaydı ve o sırada kenarda tutulan benden şüphelenebilirdi. Fakat kaçmaya vakit olmadı bir kaç kişi Başvekilin odasına girmekle beraber hususi kalem odalarına da birçok kişi bir arada girdi. Bunlar arasında Dahiliye Vekili, Ajans Müdürü ve bir katibi, her iki hususi kalem müdürü (Özgen ve Yavuzalp), Medeni Berk ve İzzet Akçal ile Yarbay Tayyar Bey'i¹⁰⁹⁹ de iyi hatırlıyorum"¹¹⁰⁰

Herkes Dahiliye Vekili Namık Gedik'e geçmiş olsun dileklerinde bulunuyordu. Bu sırada Başvekilin odasından Özel Kalem Müdürünün odasına giren kapının açıldığını ve Cumhurbaşkanının görüldüğünü söyleyen Yaşa, o anları şu şekilde tasvir etmiştir:

"Gayet sakin bir yüzü vardı. Hatta başlangıçta gülüyor hissi veriyordu. Birden Dahiliye Vekili diye haykırdı. Gedik, ok gibi oturduğu sandalyeden fırladı. Buyurun beyefendi dedi. Bayar aynı sükunetle git hadise mahalline dedi. Megafonla bağır bizden olanlar ve olmayanlar ayrılınsınlar. Bizden olmayanlara yayılım ateşi açtırınız. Gedik, baş üstüne deyip dışarı fırlarken Bayar da yerine döndü. Yaver Tayyar Bey dövmeye başladı. Dahiliye Vekili oraya gitmemeli çok tehlikeli deyip duruyordu. Ben bu kargaşalıktan faydalana-
rak çıkıp odama geldim ve çantamı alıp çıktım."¹¹⁰¹

Böylece Yaşa, tartışılmakta olan ateş açılma emrinin verilip verilmesi ile ilgili net ifadeler kullanmıştır. Yaşa'nın beyanına göre Celal

1099 Cumhurbaşkanı Yaveri.

1100 BCA 10-9-0-0 / 127-398-8.

1101 BCA 10-9-0-0 / 127-398-8.; "Yurtta Olup Bitenler", *Akis Dergisi*, Sene:6, C XIX, S 321, 10 Ekim 1960, s.17-19.

Bayar, Dahiliye Vekiline kesin olarak muhalif kalabalığın üzerine ateş açtırması yönünde talimat vermiştir.

Bu konuşma Bayar'ın tüm sorumluluğu Gedik'in üzerine yüklemek gayesi taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Zira halkın üzerine ateş açtırmak, sayısı tahmin edilemeyen ölümlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek bir durum olacaktır. Dolayısı ile kolluk kuvvetlerine ve askere bu emri veren kişi ise birinci derecedeki sorumlular arasında yerini almış olacaktır. Bayar, 27 Mayıs'tan sonra gazeteci Cüneyt Arcayürek'e bu konu ile ilgili vermiş olduğu bilgide, "Namık Gedik'e benim sözüm şu oldu: Bu kabil ahvalde ve yapılacakını ve vazifeyi Türk Ceza Kanunu tayin eder. Vazifeni yapman lazım. Halka ilan edersin dağılın dersin, dağılmazsa havaya ateş edilir. Tabi ateş var tabi ama kanun hükümleri dahilinde."¹¹⁰² ifadelerine yer vererek Dahiliye Vekili Namık Gedik'e ateş ettirmesi emrini verdiğini kabul etmiştir. Ancak burada çok önemli bir ayrıntıyı da eklemiştir ki, o da ateş emrini göstericilerin üzerine değil onların dağılması için kanun çerçevesinde havaya doğru ateş etmeleri yönünde verdiği noktasıdır.

5 Mayıs hadiselerinin yatıştırılmasının ardından hükümet tarafından gelen resmi açıklama Dahiliye Vekaleti tebliği vasıtası ile yapılmaya devam edilmiştir. Bu bağlamda Dahiliye Vekaleti yayımlanmış olduğu tebliğe göre 5 Mayıs'ta önceden belirlenen bir parola ile Kızılay'da çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu topluluk tarafından gösteri düzenleneceği haberinin önceden alındığı bildirilmiştir. Bu gösteri devlet dairelerinin mesai bitimi saatine denk getirilmiş, ancak gösteriler alınan tedbirler gereğince önlenmiştir. Göstericiler taktik olarak kalabalık halk gruplarının arasına katılarak marşlar söylemek suretiyle yürüyüş yapmayı tercih etmişlerdir. Bu gösteriler sırasında cumhurbaşkanı, başbakan, TBMM başkanı gösteri yapılan yere gelmişlerdir. Bu sırada topluluk içerisinde devlet erkanına lehte tezahüratlar yapıldığı gibi aleyhte söylemlerde de bulunulmuştur. Bunun üzerine polis tarafından "mütecassirler" yakalanarak haklarında Örfi İdarece tahkikata başlanmıştır. Tebliğe şu ifadelerle son verilmiştir:

"Bir merkezden idare edildikleri sabit olan ve pek genç yaşta talebe ile işsiz güçsüz takımın birleştirilmesi suretiyle yapılmak istenilen ve derhal bertaraf edilen bu nümayiş hareketi karşısında, muhterem halkımızın gösterdiği olgun ve

1102 Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.311-312.

yüksek seviyeli hattı harekete karşı şükran ve takdirlerimizi muhterem umumi efkara arz ederiz.”¹¹⁰³

Tebliğ genel olarak incelendiğinde gösterilerin planlı, belirli merkezlerin idaresiyle halkın kalabalık olduğu saat dilimlerinin seçilerek, “işsiz güçsüz” takımın katılımı ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

2. 27 Mayıs Askeri Darbesi Sürecinde Namık Gedik ve Ölümü

Öğrenci olayları Türkiye iç siyasetini oldukça zora sokmuş ve siyasi gerginlik ülkenin her tarafında içten içe kendisini hissetmiştir. 1960 Mayısına girildiğinde siyasetin gittiği istikamet iyi yönde seyir etmemektedir. Bu durum gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından çok iyi bilinmektedir. Özellikle 1959’dan itibaren etkisini artırmaya başlayan partiler arası çekişme, iç politikada istenilmeyen olayların yaşanması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla bu süreç içerisinde en çok yıpratılan kurum ve kişiler arasında da ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekili Namık Gedik ve başında bulunduğu Dahiliye Vekaleti gelmektedir.

Özellikle öğrenci olayları ve bu olaylara ordudan bazı subayların da katıldığı yönündeki söylentiler hükümet kanadında endişe yaratmıştır. Bu süreçte öğrenci olayları bastırılmış ancak Menderes çok yıpranmıştır. O günlerde muhalefet ve destekçileri tarafından sürekli olarak Menderes’in istifasının istenilmesi ve bu durumun sokaklarda gösterilerle dile getirilmiş olması başbakanı yurt gezilerine çıkmaya zorlamıştır. Zira Menderes, o günlerde Ankara’nın bohemli havasından çıkacağı yurt gezileri sayesinde kurtulmayı hedeflemiştir. Bu amaçla İzmir’e çıkarma yapmayı planlayan Menderes 15 Mayıs 1960’da İzmir’e gitmiştir. Burada yaklaşık 300.000 kişi tarafından karşılanan¹¹⁰⁴ ve tezahüratlar içerisinde konuşmasını yapan Menderes için bu tablo belki de son günlerde ihtiyaç duyduğu en hayati atmosferdir. İzmirliyle seslenen Menderes, “Sokaktan iktidara gelmek yolu tamamen kapanmıştır.”¹¹⁰⁵ diyerek son günlerdeki öğrenci olaylarına dem vurmuştur. Dolayısıyla İzmir çıkarması ve burada arkasına aldığı destek o ana kadar kafasında istifa düşüncesi olan Menderes’in bu düşüncesinden çabucak sıyrılmalarını sağlamıştır.

1103 “Nümayişçilerin Kanunsuz Teşebbüsü Akim Bırakıldı”, *Zafer*, S 3819, 6 Mayıs 1960, s.1.; “Dahiliye Vekaleti Tebliği”, *Son Posta*, S 5070, 6 Mayıs 1960, s.1.

1104 “Başvekil Egede 300 Bin Egeli Karşıladi”, *Zafer*, S 3822, 16 Mayıs 1960, s.1.

1105 “Başvekilin Dün Bergama’da Yaptığı Konuşma”, *Zafer*, S 3824, 18 Mayıs 1960, s.1.

2.1. Askeri Darbe Öncesi Ordunun Safını Belli Etmesi ve Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü

Hükûmeti oldukça zor duruma sokan ve bir hayli uğraştıran öğrenci olaylarının son bulmasının ardından ülke gündemini işgal edecek ve ihtivası bakımından öğrenci olaylarını da geride bırakan bir hadise ile karşı karşıya kalınmıştır. 21 Mayıs 1960'da Harbiye öğrencileri son günlerde öğrencilere karşı uygulanan tavır ve politikayı protesto etmek maksadı ile Kızılay'da sessiz bir yürüyüş yapmaya karar vermişlerdir. Bu bağlamda, Harbiyeliler tarafından yapılan bu sessiz yürüyüş o güne kadar belki de en çok üzerinde durulması gerektiren protesto gösterisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralarında subaylarında bulunduğu iddia edilen topluluk içerisindeki Harbiyeli öğrenciler Zafer Anıtı'na kadar yürüyüşlerini gerçekleştirmişler ve burada okunan İstiklal Marşı'nın ardından dağılmışlardır. Aslında bu durum basit bir yürüyüşten ziyade ordunun açık bir şekilde hükûmete karşı uyarısı olarak değerlendirilebilir.

21 Mayıs'ta gerçekleşen Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü, hükûmet kanadında hemen etki göstermiş ve DP yönetiminden bu yürüyüşe karşı tepkiler anında yükselmeye başlamıştır. Menderes tarafından bu yürüyüş muhtevası bakımından çok da tehlikeli bir durum olarak gözükmemiştir. Zira 23 Mayıs'ta Celal Bayar'ın Çankaya'da topladığı DP Genel Kurul Toplantısı'nda Menderes, "Harbiye nümayişi sanıldığı kadar önemli bir olay değildir. Bir defa biz demokratik rejimle idare edilen memleketlerde bu gibi gösterilerin sık sık hemen her gün yapıldığını unutuyoruz."¹¹⁰⁶ diyerek bu durumu sıradan bir gösteri kisvesine sokmuştur. Ancak DP içerisinde herkes Menderes ile aynı görüşte değildir. Menderes'in bu açıklamayı yapmasından bir gün önce 22 Mayıs'ta DP yöneticilerinden Sıtkı Yırcalı, Mustafa Zeren, Kamil Gündeş ve Rıfkı Salim Burçak bir önerge vererek harbiye yürüyüşü üzerine DP Genel İdare Kurulu'nun toplanmasını talep etmişlerdir. Toplanan kurulda konuşan Burçak, son günlerde yaşanan olayların izlenen bazı politikaları terk edilmesini zorunlu kıldığını belirterek bazı politikalarından vazgeçilmesini dile getirmiştir. Bu ortamda yapılan toplantı neticesinde Menderes sinirlenerek toplantıyı erkenden bitirmiştir.¹¹⁰⁷

Menderes'in önemsiz gördüğü bu son olay dönem gazetecileri tarafından da yakından takip edilmiştir. Menderes'e yakınlığı ile bilinen dönem yazar ve gazetecilerinden Necip Fazıl Kısakürek, Harbiyelilerin

1106 Demir, a.g.e., s.220.

1107 Eroğul, a.g.e., s.249.

yürüyüşü ile ilgili, “Hiç bir zaman ve mekanda ne görülmüş ne de görülebilir. Harbiye ihtilali yapar, çok yapmıştır, bir anda mekanından fırlar ve hemen harekete geçer. Bunlar görülmüştür. Fakat nümayiş yapmaz. Bu sırtındaki üniformanın edep ve ulviliğini ihlale varır.”¹¹⁰⁸ ifadelerini kullanarak ordunun gösteri yürüyüşü yapmasını ihtilal yapmasından daha yakışsız bulduğunu söyleyerek olayı başka bir açıdan yorumlamıştır.

2.2. 27 Mayıs Askeri Darbesi ve Namık Gedik

Uzun yıllar tek parti idaresi ile yönetilmiş olan Türkiye, DP'nin kurulması ile yeniden çok partili yaşama geçiş yapmıştır. 1950'de DP'nin iktidara gelmesi ile başlayan yeni dönem DP'nin on sene ülke yönetiminde tek başına söz sahibi olmasını sağlamış, ancak 27 Mayıs 1960'da Albay Alparslan Türkeş'in¹¹⁰⁹ radyodaki beyanatı ile kamuoyuna duyurulan askeri darbe neticesinde DP dönemi Türkiye'de sona ermiştir.¹¹¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde yapılan ilk Askeri Darbe olan 27 Mayıs 1960, DP'liler için çok zorlu bir sürecin de başlangıcını oluşturmuştur. Darbe neticesinde başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere birçok DP'li tutuklanmıştır. O kadar çok DP'li Harp Okulu'na getirilmiştir ki Milli Birlik Komitesi Güvenlik Komisyonu Üyesi Cemal Madanoğlu kabine üyeleri hariç diğerlerinin bırakılması talimatını vermiştir. Bunun üzerine 150 kişi serbest bırakılmıştır.¹¹¹¹ DP'liler zor şartlar altında tutulmuşlar, tutuklu

1108 Necip Fazıl Kısakürek, **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2011, s.406.

1109 Alparslan Türkeş, **27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul 1977, s.24.; Alparslan Türkeş Cemal Gürsel'e, 27 Mayıs Askeri Darbesi neticesinde verilen idam kararlarına karşı olduğunu bildiren bir mektup yazacaktır. Bkz. Ahmet Er, **Hatırlarım ve Hayatım**, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007, 145-146.

1110 “Ordu Yurtta İdareyi Ele Aldı”, **İstanbul Ekspres**, S 3070, 27 Mayıs 1960, s.1.; “Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı”, **Ulus**, 28 Mayıs 1960, s.1.; Kemal H. Karpat, **Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.286.; Osman Deniz, **Parola: Harbiyeli Aldanmaz**, YKY Yayınları, İstanbul 2002, s.17.

1111 Erhan Çiftçi, **Bahtiyar Yayla Bir Darbeci Subayın Hatıraları**, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s.81-82.; Sami Küçük, **Rumeli'den 27 Mayıs'a**, Mikado Yayınları, İstanbul 2008, s.101.; Derleyen Cevat Oktay, **C. Madanoğlu İnkılabı Anlatıyor**, Ülku Matbaası, Ankara 1962, s.8.; Ordu içerisinde Milli Birlik Komitesinin devlet yönetiminden uzak kişilerden müteşekkil olduklarını düşünen askerler bulunmaktadır. 27 Mayıs Askeri Darbesi sırasında Milli Güvenlik Akademisi'nde görevli olan General Kenan Esengin MGK üyeleri için; “Birçoğu ancak Enver Paşa'nın Yakup Cemil'i gibiydiler.” İfadeleri kullanmaktadır. Bkz. General Kenan Esengin, **27 Mayıs ve Ordudaki Kıyımlar**, Su Yayınları, İstanbul 1978, s. 16.

buldukları süre zarfında birçok kez şiddete¹¹¹² maruz kalmışlardır. 27 Mayısın tanıkları arasında yer alan ve DP’de milletvekilliği, Gümrük ve İhisarlar Vekilliği yapmış olan Hadi Hüsman bu konuda önemli bilgiler vermektedir. DP’lilerin Harp Okulundan Yassıada’ya nakilleri sürecine tanıklık eden ve orada bulunan Hüsman bu süreçte birçok DP’linin şiddete maruz kaldığını dile getirmektedir. Hüsman’ın, ”Dövüldük... Evet, bir nevi cinnet halindeki kişiler tarafından bütün adap ve erkânı ile dövüldük... Günlerce bel ağrısı çekenler, kan işeyenler, gözleri patlayanlar ayak ve bacaklarından parça parça evet mübalağa yapmıyorum, parça parça etler sarkanlar.. Perişan olduk velhasıl... Dayanamayıp ölenler oldu aramızda.”¹¹¹³ ifadeleri bu durumu açıklamaktadır. Hüsman, darbeciler tarafından fiziki şiddete maruz kalan DP’liler arasında kendisi, Aleksandros Hacopulos, Nedim Ökmen, Fatin Rüştü Zorlu, Tevfik İleri, Samet Ağaoğlu, Hasan Polatkan, Lütfü Kırdar ve Emin Kalafat’ın ismini zikretmektedir.¹¹¹⁴ Yapılan yargılamalar neticesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin bir başbakan ve iki bakanı idam edilmek suretiyle hayatlarına son verilmiştir. DP Nevşehir Milletvekilliği yapmış ve Tahkikat Encümeni üyeliğinde bulunmuş Necmettin Önder 27 Mayıs Askeri Darbesi ile ilgili şu ifadeleri bu düşünceyi destekler niteliktedir: “Dünyanın birçok yerlerinde, özellikle geri kalmış ülkelerde, dün de bu gün de darbeler, ayaklanmalar, ihtilaller olagelmektedir; ama hiç birinde en vahşi ve kanlı olanlarında dahi Türkiye’deki 27 Mayıs şartlarının yaşandığı söylenemez.”¹¹¹⁵

DP iktidarının son yıllarda muhalefet ile yaşadığı gelişmeler ve geriliminin askeri darbeye önemli bir etken olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hatta 1960’a gelindiğinde kimi basın kuruluşlarında askeri darbeyi ima edebilecek tarzda yazılar dahi yazılmış ve DP ile Hitler karşılaştırmaları yapılmıştır.¹¹¹⁶ Bu yazılar arasında Namık Gedik’e hitaben yerinin Yüce Divan olduğunu yazabilecek kadar ileri gidilmiştir.¹¹¹⁷ As-

1112 Mehmet Gürlek, **Siyasal Hesaplaşma Yahut 27 Mayıs Müebbet Hapse Mahkûm Edilen DP Milletvekili Necmettin Önder**, Ankara 2008, s.65-72.

1113 Hadi Hüsman, **Hatırladıklarım Düşündüklerim**, Baha Matbaası, İstanbul 1975, s.234.; Hüsman vefat edenler arasında Dr. Zakar Taver’i örnek göstermiştir.

1114 Hüsman, **a.g.e.**, s.238, 241, 246-250.

1115 Gürlek, **a.g.e.**, s.62.

1116 Sadun Tanju, “Vezir”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 94, 26 Ocak 1960, s.20.; Emin Galip Sandalcı, “Sonun Başlangıcı”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 8, S 97, 27 Nisan 1960, s.10.

1117 “Lüzum Görülmeyen Tahkikat”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 87, 17 Şubat 1960, s.18-19.

keri darbenin gerçekleşmesi Falih Rıfki Atay,¹¹¹⁸ Aziz Nesin,¹¹¹⁹ Nadir Nadi¹¹²⁰ ve Bülent Ecevit¹¹²¹ gibi dönemin önemli gazetecileri arasında yer alan kişiler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu sırada başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP kabinesi ve yöneticileri Ankara Harp Okulu binasına götürülüp gözaltına alınmışlardır. İstanbul'da gözaltına alınan DP'liler ise Davutpaşa Kışlası'nda tutulmuşlardır.¹¹²² İzmir'de tutuklanan DP'lilerin bir kısmı da İstanbul'a gönderilmişlerdir.¹¹²³ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel liderliğinde yapılan askeri darbe neticesinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş, Meclis feshedilerek hükûmet ortadan kaldırılmış ve yerine ilk etapta geçici bir hükûmet kurulmuştur.¹¹²⁴ Kurulan Hükûmette Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel Devlet Başkanı ve Başbakan olmuştur. Kabine 3 asker ve 11 sivilden oluşmuştur.¹¹²⁵ Ayrıca, 29 Eylül'de DP'nin mahkeme kararı ile kapatıldığı kamuoyuna bildirilmiştir.¹¹²⁶ 14 Ekim 1960 günü Anayasayı İhlal Davası görüşmeleri ile başlayan¹¹²⁷ Yassıada'da yapılan yargılamalar neticesinde Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamına karar verilmiştir. Alınan karar gereği Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961 günü asılmak suretiy-

1118 Falih Rıfki Atay'ın 31 Mayıs Tarihli Yazısı için bkz. Falih Rıfki Atay, "Öç Alma: Hayır! Hesap: Evet!", **Dünya**, S 2735, 31 Mayıs 1960, s.1.

1119 Aziz Nesin'in 29 Mayıs Tarihli Yazısı için bkz. Aziz Nesin, "Sabık Değil Sabıkalı", **Ulus**, S 13200, 29 Mayıs 1960, s.1-5.

1120 Nadir Nadi'nin 28 Mayıs Tarihli Yazısı için bkz. Nadir Nadi, "Dönüm Noktası", **Ulus**, S 13199, 28 Mayıs 1960, s.1.

1121 Bülent Ecevit'in 28 Mayıs 1960 Tarihli Yazısı için bkz. Bülent Ecevit, "Günaydın", **Ulus**, S 13199, 28 Mayıs 1960, s.1.

1122 "Kütahya Yolunda Yakalanan Menderes Ankara'ya Getirildi ve İstifa Etti", **Hürriyet**, S 4341, 28 Mayıs 1960, s.1.

1123 "İzmir'den 27 Kişi İstanbul'a Gönderildi", **Tercüman**, S 1792, 2 Haziran 1960, s.5.

1124 "Yeni Kabine Kuruldu", **Son Posta**, S 5093, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Meclis Feshedildi", **Milliyet**, S 3597, 28 Mayıs 1960, s.1.; "Yeni Hükümet Kuruldu", **Yeni Sabah**, S 7620, 28 Mayıs 1960, s.1.; Birinci Millî Birlik Kurulu Hükümeti için bkz. Orhan Erkanlı, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, s.31.

1125 "Millî Birlik Komitesinin Dün Verdiği Karar", **Cumhuriyet**, S 12868, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Hükümet Kuruldu", **Milliyet**, S 3598, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Yeni Kabine Kuruldu", **Son Posta**, S 5093, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Hükümet Dün Kuruldu", **Vatan**, S 6341, 29 Mayıs 1960, s.1.; Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s.86.

1126 "DP Mahkeme Kararı ile Kapatıldı", **Akşam**, 30 Eylül 1960, s.1.

1127 "Yassıada'da İlk Gün", **Hürriyet**, S 4477, 15 Ekim 1960, s.1.

le idam edilmişlerdir.¹¹²⁸ DP mensupları 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin gerçekleşmesinde CHP'nin de sorumluluğu olduğuna inanmakta¹¹²⁹ ve bu süreç sonrasında birçok iftiralara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.¹¹³⁰

2.2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Tutuklanması ve Ölümü

2.2.1.1. Namık Gedik'in Tutuklanması

27 Mayıs Askeri Darbesi öncesinde Dahiliye Vekili Namık Gedik'in almış olduğu bilgilerden mütevellit, askeri darbenin ayak seslerini hissettiği ve bu bağlamda Adnan Menderes ve Celal Bayar'ı bu konuda uyardığı iddia edilmektedir. Gedik'in tavsiyesini dikkate alan Başbakan Menderes 23 Mayıs günü Ankara dışına çıkmış, Cumhurbaşkanı Bayar ise bunu dikkate almayarak Cumhurbaşkanlığı Köşkünde kalmıştır.¹¹³¹ Netice itibariyle 27 Mayıs 1960'da Askeri Darbe gerçekleşmiş, 28 Nisan 1960'da Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.¹¹³² 27 Mayısın ardından DP'li yöneticiler tutuklanmışlar ve Ankara'da tutuklananların bir kısmı geçici olarak Harp Okulu'na götürülerek burada bir müddet tutulmuşlardır. Harp Okuluna getirilen DP'liler arasında Dahiliye Vekili Namık Gedik de bulunmaktadır. Namık Gedik, Sümer Sokakta bulunan evinden kendisini tutuklamaya gelen 20 kadar asker tarafından Harbiye'ye getirilmiştir. Namık Gedik'in askerler tarafından tutuklanması basın tarafından da takip edilmiştir. Buna göre saat 05.30 civarında On ikiler Apartmanı kuşatılmıştır. Görevli Binbaşı, Gedik'in dairesi önünde yüksek sesle bağıarak aşağı inmesini istemiştir. Ancak bu ihtara herhangi bir cevap verilmemiştir. Bunun üzerine binbaşı daha

1128 “Polatkan ve Zorlu Asıldı”, **Akşam**, 17 Eylül 1961, s.1.; “Menderes İdam Edildi”, **Akşam**, 18 Eylül 1961, s.1.; “İki İdam İnfaz Edildi”, **Ulus**, S 13666, 17 Eylül 1961, s.1.; “Menderes'in Cezası İnfaz Edildi”, **Ulus**, S 13667, 18 Eylül 1961, s.1.

1129 Beliş Beler, **27 Mayıs 1960 Yassıada Faciası Meşru Müdafaa Hakkımızı Kullanıyoruz**, Bilgem Basın Yayın, İzmir 1988, s.17.; Türkes, **a.g.e.**, s.20.; Erkanlı, **a.g.e.**, s.311.

1130 M. Kemal Biberoglu, **Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1997, s.1.; Acar Tuncer, **27 Mayıs ve Ben**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir 1990, s.25.

1131 Osman Çakır, **Emin Erdoğan Hayatı ve Hatıraları**, Ankara 2015, s.124.; Erhan Afyoncu, “27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi”, **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

1132 Kenan Kocatürk, **Bir Subayın Anıları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1999, s.480.

sert bir ikazda bulunarak, 15 dakikaya kadar teslim olmazsa zor kullanacağını dile getirmiştir. Bu ikaza da cevap verilmemesi üzerine binbaşı, yanındaki askerlerle birlikte apartmana girerek Gedik'in dairesinin önüne gelmiştir. Tabancası ile kapı kilidine ateş ederek kilidi kırmış ve içeri girmiştir. Muhalif basındaki haberde şu ifadeler yer almıştır:

“Eşi, hıçkırarak ağlıyordu... Eski iktidarın tedhişçibaşının çenesini bıçak açmıyordu. Buna rağmen gitmemekte, direnmekte ısrar gösterdi. Bu şartlar altında hiç istenilmediği halde merdivenlerden biraz hoyratça indirilmesi icap etti. Gedik kapının önünde yeni bir direniş daha yaptı. Jeep'e binmek istemedi. Kapının önünde bekleyen Ankaralılar öyleyse çöp arabasına diye bağırmaya başladılar. Biraz ileride bir çöp kamyonu tesadüfen bulunuyordu. Menderes'in mutemet vekilini bu kamyonu bindirdiler.”¹¹³³

Dönem tanıklarından Emin Erdoğan, Namık Gedik'in tutuklanması ile alakalı önemli bilgiler vermiştir. 27 Mayıs gecesi, Gedik'in ikamet ettiği Sümer Sokak üzerindeki Okşan Apartmanı'nda oturmaktadır. Aynı sokak üzerindeki On İki Apartmanında da Namık Gedik ve DP döneminde çeşitli bakanlıklar yapmış ve parti içerisinde önemli görevler üstlenmiş olan Hayrettin Erkmen ile Samsun milletvekili¹¹³⁴ oturmaktadır. Yani Erdoğan ile Gedik'in evi yan yanadır. Erdoğan 27 Mayıs 1960'da gece saat 04.00 civarında silah sesleri ile uyanmıştır. Merak edip dışarı çıktığında sokağın askerlerle dolu olduğunu görmüştür. Erdoğan'a göre, bir albay inin aşağı diye bağırılmaktadır. Bunun üzerine Hayrettin Erkmen ve Samsun milletvekili inmiş ancak Namık Gedik inmemiştir. Bunun üzerine bir subay evin içine girmiş ve evdeki eşyaları dışarı fırlatmaya başlamıştır. Bu arada Namık Gedik'i de yanına alarak aşağı indirmiştir. Erdoğan o anı, “Kapıdan çıkarır çıkarmaz bir yumruk vurdu ve Namık Gedik yere kapaklandı.” şeklinde tasvir etmiştir. Bu arada Hayrettin Erkmen ve milletvekili bir arabaya bindirilerek götürülmüş Namık Gedik'in binmesi için ise Emin Erdoğan'ın kamyonunu göstermişlerdir.¹¹³⁵ Erdoğan yaşananları şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben o zamanlar Gülveren'de bulunan Asri Mezarlık'ın alt yapısını ve mezarlarını yapıyordum. Şoför işi bırakmış, arabayı da getirip bizim evin önüne bırakmıştı. Bu arabanın

1133 “İnkılap”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 98, 30 Mayıs 1960, s. 8.

1134 İsim belirtilmemiştir.

1135 Çakır, a.g.e, s.123.

şoför mahallinin iki tarafında birer koltuk, ortada da akü vardı. Araba sağdan direksiyonlu Fortson marka bir İngiliz kamyonu. Şoför sağ tarafta oturur. Akü açık idi. Namık Gedik'i getirdiler akünün üstüne oturtular. Albay da elinde silahı ile sol tarafa oturdu. Birisi geldi direksiyona oturdu, arabayı çalıştırmak istedi. Ama çalıştıramadı. Ben aşağı indim ve arabanın sahibi olduğumu söyledim. Müsade ederseniz ben çalıştırırım dedim. Fakat arabayı ben de çalıştıramadım. Albaya, bu arabayı ancak Sümer Sokaktan aşağı bırakarak viteste iken (vurdurarak) çalıştırabilirim, eğer çalışmazsa fren tutmaz, herkesi çığneriz dedim. Namık Gedik, eli ile bacaklarımı öyle bir tuttu ki, tırnaklarının izi bacaklarıma çıkmıştı. Evladım buradan bizi çıkar yeter dedi... Burhanettin Uluç Paşa tampona çıktı ve Namık Gedik'e bağırdı. 'Bizim hanım 1950 demokratlarından, bu gün Demokrat Partinin adını anmak istemiyor. Hep sizin gibi insanlar yüzünden.' dedi. Namık Gedik 'benim kabahatim yok' dedi."¹¹³⁶ Namık Gedik, kamyonu bindirilince orada bulunan ve elinde kırbaç olan bir subay Gedik'e vurmaya başlamıştır. Kırbaçın etkisiyle Namık Gedik yere düşmüştür. Bu sırada kamyonun kaputunun üzeri Harp Okulu öğrencileri ile dolmuştur. Oradan zorlukla çıkan kamyon Harp Okuluna intikal etmiştir. İntikal edince Namık Gedik'e vurarak onu aşağı atmışlardır.¹¹³⁷

Gedik'in askerler tarafından tutuklanma süreci ile alakalı dönem tanıklarından Kurmay Binbaşı Avni Eevli, yaşananları çok ağır bir üslupla şu ifadelerle anlatmıştır: "Hiç şüphesiz yakalamalardan en enteresani Namık Gedik'inki olmuştur. Bir çöp arabasında, şerefine layık bir tarzda Harp Okulu'na getirilen bu tilki suratlı, fare bakışlı rezil sabık Dahiliye Vekili, bu merasimden hiç de memnun kalmamıştı."¹¹³⁸ Bu ifadeler, Askeri Darbe sonrası Namık Gedik özelinde aslında birçok DP'liye bakış tarzını özetlemektedir. Darbe neticesinde görevden el çektilmiş olan Dahiliye Vekiline karşı yapılan bu tanımlama dönemdeki kutuplaşmayı ve DP'ye karşı beslenen kini gözler önüne sermektedir.

1136 Çakır, a.g.e., s.123-125.

1137 Çakır, a.g.e., s.125.

1138 Avni Eevli, **Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1960, s.171.

Gedik'in askerinin içeri girmesinden önce evde bulup topladığı bütün gizli evrakları yaktığı iddia edilmiştir.¹¹³⁹ Bu iddianın doğru olması ülkenin o dönem içinde bulunduğu tablonun betimlenmesi açısından bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çöp kamyonu konusu ile ilgili dönemin Tahkikat Komisyonu üyeliğini yürütmüş olan DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu'nun hatıralarına bakıldığında, "Rahmetli Namık Gedik boy hedefi teşkil eden bir bakandı. 27 Mayıs sabahı kendisini bir kamyon ile Harp Okulu'na götürmüşler. Buna bir çöp kamyonu diyenler de oldu. Bence vasıtanın seçilişi maksatlı da olsa mühim sayılmaz. Asıl mühim olan bu kıymetli arkadaşımıza çok büyük hakaret ve tecavüzlerin yapılmış olmasıdır."¹¹⁴⁰ ifadelerine rastlanılmaktadır. Bu konu ile alakalı, Milli Birlik Komitesi üyeliğinde bulunmuş olan General Sıtkı Ulay, "İhtilalden bir müddet sonra Namık Gedik'in evinden çöp kamyonu ile alındığı haberi asıl ve esastan uzak olup benim gözümle gördüğüm yeşil ve küçük bir kamyonettir ve okul kapısına kendisi bununla getirilmiştir."¹¹⁴¹ ifadeleri ile Gedik'in çöp kamyonu ile evinden alınarak Harp Okulu'na getirildiği iddiasını yalanlamaktadır. Bu da Gedik'in taşındığı vasıtanın, mahiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber kamyon türü bir araç olduğunu göstermektedir. Gedik'in tutuklanmasının ardından birçok kez ağır hakaretlere maruz kaldığının altını çizen Ulay, Namık Gedik'in evinde tutuklanmasından Harp Okulu'na getirilinceye kadar en çok hakarete uğrayan DP'li olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁴² Muhalif basın, Namık Gedik'in askerler tarafından yakalanmasını, "Tevkiflerin en alaka uyandırıcısı, elbette ki Dr. Namık Gedik'in tevkifiydi."¹¹⁴³ ifadeleri ile okuyucularına taşımıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki muhalif basın Gedik'in tutuklanmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Gedik'e, muhalif basın tarafından önem verilmesine, Kim Dergisi'nin 26 Ocak 1960 tarihli sayısında kapak fotoğrafı olarak Gedik'e yer verilerek fotoğrafın altına 1959 yılının adamı Dr. Gedik yazılmış olması örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁴⁴ Namık Gedik'in tutuklanması

1139 Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İcyüzü**, Toker Matbaası, İstanbul 1965, 243.

1140 Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s.226-227.; Gedik'i götürmek üzere getirilen otomobil biraz evvel Nail Geveci'yi götürdüğü için subaylar yeni bir araç arıyorlardı. Orada biriken halk, civardaki inşaatta duran bir kum kamyonunu gösterdi. Gedik'i şoförün yanına bindirdiler. Ve Harp Okulunun yolunu tuttular. Bkz. İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s.244.

1141 Sıtkı Ulay, **General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına**, Hüsniyat Matbaası, İstanbul 1968, s. 114.

1142 Ulay, **a.g.e.**, s.113; Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 227.

1143 "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVIII, S 301, 30 Mayıs 1960, s.7.

1144 Kim Dergisi'nin 1959'un son haftası içinde sonuçlanan Yılın Adamı yarışmasında,

konusu ile ilgili olarak oğlu Arda Gedik önemli bir ayrıntıyı paylaşmaktadır. Gedik, “Babam tevkif edilmedi, tevkif hukuki bir müessesedir, hukuki bir kurumdur. Harp Okuluna götürüldü.”¹¹⁴⁵ ifadeleri ile yapılan işlemlerin hukuki olmadığından bahisle “tutuklanma” kelimesini reddetmiştir.

Namık Gedik’in Harp Okulu’na getirilişinden ölümüne kadar geçen iki günlük süreçte, onun yaşadıkları ile ilgili dönem gazetecilerinden Turhan Dilligil önemli bilgiler vermektedir. Buna göre Harbiye’de geçen tutukluluk süresinde DP’liler arasında en çok “husumete” maruz kalan kişi Namık Gedik olmuştur. Gedik’in kapatıldığı odayı askerler bir an olsun boş bırakmamışlardır. Dilligil, “Gruplar halinde odasının kapısında gelerek kendisine her türlü hakarete bulunmuş, tempo tutarak ‘Katil, katil’ diye bağırıyorlardı. Aramızda kendisini yakından tanıyanlar onun çok hassas ve gururuna düşkün olduğunu söylüyor ve maruz kaldığı hakaretlere tahammül etmesinin çok zor olduğundan bahsediyorlardı.”¹¹⁴⁶ ifadeleriyle Gedik’in uğradığı psikolojik baskıya dikkat çekmeye çalışmıştır. Daha sonra Gedik, subaylar tarafından yalnız kaldığı odadan alınarak tuvaletin yanındaki odada kalan Milli Savunma Bakanı Etem Menderes’in yanına getirilmiştir. Gedik’in getirildiği odanın kapısına sık sık Harp Okulu öğrencileri gelmiş ve Gedik’i birbirlerine “işte katil bu” şeklinde göstermişlerdir.¹¹⁴⁷ Gedik’in maruz kaldığı hakaretler o gece ve ertesi gün de devam etmiştir. Kirişçioğlu, “O gün bünyesi tahammül kabiliyetinin son gücünü sarf ediyordu. Bitkin ve perişandı. Koraltan yemek yemesi için ısrar etmiş, Etem Menderes de tesselli etmek istemişti. Fakat o; ‘Bunlar beni linç ettirecekler. Biliyorum, fakat beklemelerine tahammül edemiyorum. Bir an önce öldürsünler de kurtulayım.’ diyordu.”¹¹⁴⁸ ifadeleri ile bu süreci betimlemiştir. Gedik, öldürüleceği yönündeki çıkarımlarını kendisi ile aynı masada yemek yiyen Refik Koraltan ile de paylaşmıştır. Kendisini sükunete davet eden Koraltan ile Gedik arasında, “Ne sükuneti Koraltan? Bunlar bizi rahat

11841 okuyucunun 3782’sinin oyları neticesinde Dahiliye Vekili Namık Gedik Yılın Adamı seçilmiştir. Bkz. “1959 Yılıın Adamı: Dr. Gedik”, **Kim Dergisi**, C 7, S 84, 26 Ocak 1960, s. Dergi Kapağı.

1145 **Tarihin Arka Odası Programı**, (22 Mayıs 2010), (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=63z9cTzZ150&t=18600s> (Erişim tarihi: 09.04.2021)

1146 Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 230.; Nusret Kirişçioğlu’na göre Dilligil bu bilgileri Etem Menderes’ten almıştır.

1147 İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s.281.

1148 Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 231.

öldürmezler. Ne yapacaklarsa yapınlar bir an evvel.” şeklinde diyalog yaşanmıştır.¹¹⁴⁹ Kirişcioğlu'nun anlatımına göre, Gedik'in psikolojisi, tutuklanmasının ardından maruz kaldığı ağır hakaret ve tehditler neticesinde ciddi şekilde bozulmuştur. O dönemde Tuğgeneral olan Sıtkı Ulay, “Gedik getirilinceye kadar yollarda belki evinden çıktıktan sonra halk ve gençlik tarafından en çok hakaret ve saldırılara uğrayan zat, hemen hemen Namık Gedik idi. Bu hakaret Harp Okulu kapısında da birikenlerce devam etmiş ve kendisi çok zorluklarla kurtularak subaylarca içeriye alınabilmişti.”¹¹⁵⁰ diyerek, Namık Gedik'in tutuklanmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Konu ile alakalı sözlerine devam eden Ulay'a göre, Namık Gedik, üzerindeki gerginliğin alınabilmesi adına ilk olarak Harp Okulu'nun eczane kısmına alınmış ve burada kendisine ilaç verilerek sakinleşmesi sağlanmıştır. Ardında da Etem Menderes ile birlikte Bakanların yerleştirildiği büyük koğuşun yakınındaki ve Harp Okulu cephesine bakan iki yataklı bir odaya yerleştirilmiştir. Ulay, Gedik'in bu süreçte ruhi bir depresyon içerisinde olabileceğinin altını çizmektedir.¹¹⁵¹

2.2.1.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Basındaki Yankısı

27 Mayıs'ta tutuklanarak Harp Okulu'na götürülen Namık Gedik'in, 29 Mayıs 1960'da hayatını kaybetmesi gazetelerde manşet olarak kamuoyuna sunulmuştur.¹¹⁵² Resmi ağızdan yapılan açıklamalar ve bu açıklamaları sayfalarına taşıyan gazetelerde, Gedik'in ölüm sebebi olarak intihar ettiği dile getirilmiştir. Muhalif basın arasında yer alan Kim Dergisi'nde Gedik'in ölümü şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Sakit iktidarın sakit İçişleri bakanı Dr. Namık Gedik mahfuz tutulduğu Harp Okulunun dördüncü katından atlayarak intihar etti. Menderes kabinelerinin Gestapo şefi Dr. Namık Gedik, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin devriminden sonra hesap verme korkusu içinde sinir buhranları geçirmeye başlamış ve irtibatsız konuşmalarla her şeyi söyleyeceğini asıl

1149 İpekçi, Coşar, a.g.e., s.281.

1150 Ulay, a.g.e., s. 113.

1151 Ulay, a.g.e., s.113.

1152 “Gedik Kendini Pencereden Atmak Suretiyle İntihar Etti”, **Cumhuriyet**, S 12870, 31 Mayıs 1960, s.1.; “Gedik İntihar Etti”, **Hürriyet**, 31 Mayıs 1960, s.1.; “Gedik İntihar Etti”, **Milliyet**, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.1.; “Namık Gedik İntihar Etti”, **Ulus**, S 13202, 31 Mayıs 1960, s.1.; Namık Gedik İntihar Etti”, **Vatan**, S 6843, 31 Mayıs 1960, s.1.; “N. Gedik İntihar Etti”, **Yeni Sabah**, S 7622, 30 Mayıs 1960, s.1

sorumluların büyükleri olduğunu tekrarlamıştır. Geçirdiği kriz üzerine odasına nöbetçi konulmasına lüzum görülen Menderes çetesinin reisinin odasına, doktorların tavsiyesi üzerine yakın bir arkadaşı-Etem Menderes- nakledilmişti. Pazartesi sabaha doğru odasında bulunan nöbetçi öğrenciyi vasiyetini yazacağını ve bir kaç adım geri çekilmesini söyleyen Gedik, çift camlı pencereye başıyla vurmuş ve kendisini dışarıya atmıştır. Dördüncü kattan düşen sabık Gestapo şefi dördüncü kattan düştüğü beton zeminde parçalanmıştır. 6-7 Eylül'den bu yana Gaziantep, Uşak, Zile, Topkapı olaylarının başlıca sorumlularından birisi olan Dr. Gedik bu son hareketi ile suçluluğunu kabul ettiğini ve hesap vermekten kaçtığını ortaya koymuştur.”¹¹⁵³

Dergide Gedik'in ölümü intihar olarak değerlendirilmiş ve görüldüğü gibi onun hakkında çok ağır ithamlarda bulunulmuştur. Gedik'in ölümünün ardından onunla ilgili tüm mahkeme kayıtlarında ve resmi belgelerde, ondan “müntehir” olarak bahsedilecektir. Gedik'in ölümünden yaklaşık iki ay sonra Konya Valisi Cemil Keleşoğlu'nun¹¹⁵⁴ Yassıada'da bileklerini keserek intihar ettiği,¹¹⁵⁵ dört ay sonra ise dönemin İstanbul İl Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın¹¹⁵⁶ 30 Eylül 1960'da kalp krizi nedeni ile Yassıada'da öldüğü açıklanmıştır.¹¹⁵⁷ Gedik'in cenazesi, olay yerine çağrılan Adli Tabip Dr. Mahmut Aktopuk'un incelemede bulunarak rapor hazırlaması sonrası Harp Okulu'nun en üst katında bulunan revir kısmına kaldırılmıştır. Daha sonra da cenaze Mevki Hasta-

1153 “İlahi Adalet”, **Kim Dergisi**, Sene:2, C 7, S 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

1154 Cemil Keleşoğlu: 1911'de Niğde'de doğmuştur. 1951 yılında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Müdürlüğü'ne bir sene sonra da Denizli Valiliği'ne getirilmiştir. 1955'te de Konya'ya tayin edilmiştir. Bkz. “Sabık Konya Valisi İntihar Etti”, **İstanbul Ekspres**, S 3108, 15 Temmuz 1960, s.1.; Belig Beler, **Politikada 30 Yıl**, 1978, s. 20.

1155 “Sabık Konya Valisi İntihar Etti”, **İstanbul Ekspres**, S 3108, 15 Temmuz 1960, s.1.; “Sabık Konya Valisi Dün İntihar Etti”, **Milliyet**, S 3642, 15 Temmuz 1960, s.1.; “Sabık Konya Valisi C. Keleşoğlu İntihar Etti”, **Yeni Sabah**, S 7665, 15 Temmuz 1960, s.1.; Mithat Perin, **İdamlar Yassıada Faciası**, İstanbul 1991, s.19.

1156 Faruk Oktay: İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Emniyet Genel Müdürlüğü emrine ordudan geçmiştir. Jandarma Yarbayı iken İçişleri Bakanlığı emrinde çalışmaya başlayan Oktay, Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'nde bulunmuştur. Daha sonra da, 1959 yılı başlarında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. Bkz. “Faruk Oktay Kimdir”, **Akşam**, 2 Ekim 1960, s.1.

1157 “Sabık İstanbul Polis Müdürü Oktay da Öldü”, **Akşam**, 2 Ekim 1960, s.1.; “Sabık Emniyet Müdürü Faruk Oktay Yassıada'da Kalpten Öldü”, **Cumhuriyet**, S 12991, 2 Ekim 1960, s.1-5.

nesi'ne götürülmüştür.¹¹⁵⁸ Gedik hakkında hazırlanan ilk rapora göre Gedik yere yüz kısmı üzerinde düşmüş ve mesafenin yüksekliğinden dolayı kafa kısmı deforme olmuştur. Pencere camlarının kırılmış olmasından dolayı da vücudunun çeşitli yerlerinde cam kesliğine dayalı çizikler bulunmaktadır.¹¹⁵⁹ Bu arada bir yandan Gedik'in cenazesi ile ilgili işlemler yapılırken öte yandan da, Gedik'in Sümer Sokak On İki-ler Apartmanı'nda bulunan dairesinde arama yapılmıştır.¹¹⁶⁰ Gedik'in ölümünün ardından cebinden 152.5 TL para, bir alyans, iki paket Bafra ve bir paket de Amerikan sigarası çıkmıştır.¹¹⁶¹ Ayrıca Gedik'in ölümü üzerine Harp Okulu'nda bulunan odaların tamamına demir parmaklık takılmıştır.¹¹⁶²

Namık Gedik'in ölümü DP muhalifi birçok çevre için sevinç kaynağı olmuştur. Zira iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren birçok hadisede ön plana çıkan kişi, üstlendiği görev gereği Namık Gedik olmuştur. Bu bağlamda bir takım basın kuruluşlarında, Namık Gedik'i suçlayan şu ifadeler yer verilmiştir:

“Adaletin er geç tecelli edeceğinden korkan sabık İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intihar haberini okuyan bütün şehir halkı, gayri ihtiyari olarak eden bulur cümlesini mırıldanmıştır. Bazı kimselerde haber bir acıma hissi uyandırmışsa o da sadece o kadar genç öğrencinin kanına giren ve belki rejimi ile millete tahammülü güç bir hayat yaşatan sabık İçişleri Bakanının adalet karşısında hesap vermemesinden ötürüdür.”¹¹⁶³

Bunun yanında, basında Namık Gedik'in tebessüm eden fotoğrafının altında şu ifadeler yer verilmiştir.

“Yaptıklarının hesabını vermeden intihar eden Menderes kabinelerinin abus çehreli Dahiliye Vekilinin şu fotoğraftaki yüzünü gören pek azdı. O daima vazife telakkisine

1158 “Etem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor”, **Dünya**, S 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.; “Gedik'in İntiharı”, **İstanbul Ekspres**, S 3073, 31 Mayıs 1960, s.5.

1159 “Gedik'in Cenazesi Ailesine Verilecek” **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

1160 “Gedik'in Evi ile Eski Makamında Arama Yapıldı”, **Yeni Sabah**, S 7623, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

1161 “Gedik Kimdi”, **Hürriyet**, S 4344, 31 Mayıs 1960, s.5.

1162 “Yeni Odalar”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVIII, S 302, 5 Haziran 1960, s.8.

1163 “Namık Gedik'in İntiharına Karşı Halkın Tepkisi Eden Bulur”, **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

uygun asık çehresi ile görünmeyi tercih ederdi... Namık Gedik bu hareketi ile suçlu olduğunu da kabul etmektedir. Zira ikinci cumhuriyetimizin kurucularının göstermiş oldukları anlayışa ve iyi muameleye rağmen sabık Dahiliye Vekili'nin intihara tevessül etmesinin başka bir surette, tefsiri imkansız görülmektedir.”¹¹⁶⁴

Basında Gedik'in intiharı ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Buna göre Namık Gedik, Etem Menderes ile aynı odada kalmaktadır. Biri kapının dışında, diğeri de içerde olmak üzere iki Harp Okulu öğrencisi nöbet tutmaktadır. Bu sırada kapı açıktır ve içerdeki nöbetçi odada dolaşmaktadır. Saat tam 23.05'de pencereye yaklaşan Gedik, burada ellerini kaldırıp geniş bir nefes alma hareketine geçerek ve iki ayrı çerçeveli camları bulunan pencereye süratle kafasını ve göğsünü vurarak kendisini dışarıya fırlatmıştır. Bu sırada nöbetçiler Gedik'i ayaklarından yakalamışlar ancak onun düşmesine mani olamamışlardır.¹¹⁶⁵

Gedik'in ölümü ile ilgili çıkan haberler incelendiğinde Gedik'in hayatını kaybetmeden önce bir dönem Başbakanlık müsteşarlığı görevinde bulunmuş olan Ahmet Salih Korur'la ve “Konya yolunda kuyulara atılan cesetler” ile ilgili bilgiler verdiği belirtilmiştir. Habere göre, Gedik intiharından öncesi, “Her şeyi Ahmet Salih Korur da biliyor, Ahmet Salih Korur'un bildiği şeyler muhakkak ki önemli hususlardı. Konya yoluna atılan cesetlerden kimlerin haberi var? İstanbul'da Soğuk Hava Depolarında cesetler var.”¹¹⁶⁶ şeklinde cümleler sarf etmiştir. Bu tür haberler üzerinde kapsamlı bir çözümleme yapıldığında akıllara şu soru gelmektedir. Gedik'in ölümü sırasında yanında bulunan Etem Menderes bu bilgileri aktarmadığına göre bilgiler nereden alınmıştır. Ayrıca Namık Gedik'in ölümünün ardından ortaya çıkan, eşine hitaben yazmış olduğu bir mektup olduğu iddia edilmiştir. Mektupta Melahat Gedik'e hitaben, “Uzun bir yolculuğa çıkıyorum tekrar döneceğimi sanmıyorum. Sevgi ile kucaklarım.”¹¹⁶⁷ şeklinde cümleler yer almaktadır.

Gedik'in ölümü ile birlikte dönemin muhalif basını içerisinde yer alan kimi yazarlar, Gedik'in o döneme kadar ki faaliyetlerini eleştiren

1164 “N. Gedik İntihar Etti”, **Yeni Sabah**, S 7622, 30 Mayıs 1960, s.1.

1165 “İntihar Olayı Ne Şekilde Oldu”, **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

1166 “Gedik İntiharından Önce Geçirdiği Sinir Buhranında Bazı Garip Sözler Sarfetti”, **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

1167 “Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti”, **Son Posta**, S 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.; “Gedik'in Üzerinde Bulunan Eşyalar”, **Ulus**, S 12202, 31 Mayıs 1960, s.3.

yazılar kaleme almışlardır.¹¹⁶⁸ Buna göre 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne kadar ülke gündemini işgal eden tüm büyük çaplı olaylarda sorumluluk Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmek istenilmiştir. Ama unutulmamalıdır ki, Dahiliye Vekaleti olaylara müdahale edilirken ve bu müdahale sürecinde alınması gereken kararlar noktasında başına buyruk hareket edilecek bir makam değildir. Bu nedenle Dahiliye Vekili Namık Gedik'in de talimat aldığı Başvekalet ve Cumhurbaşkanlığı gibi üst kurumların olduğu unutulmamalıdır.

2.2.1.3. Namık Gedik'in Ölümü ile İlgili Tartışmalar

2.2.1.3.1. Aile Efradına Göre Namık Gedik'in Ölümü

Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik, dönem basınında ve resmi kayıtlarda yazdığı gibi babasının ölümünü intihar olarak görmektedir. Arda Gedik bu konudaki düşüncelerini 25 Ocak 2009'da "Teke Tek", 22 Mayıs 2010'da "Tarihin Arka Odası" isimli programlarda kamuoyu ile paylaşmıştır.

Arda Gedik 25 Ocak 2009'da Fatih Altaylı'nın sunduğu Teke Tek programında babasının öldürüldüğü iddialarını reddetmiştir. Arda Gedik, Hasan Pulur isimli gazeteciye ait, "İçişleri Bakanı Namık Gedik ileride yargılanırken Reis Bey hazretleri demek durumuna düşmemek için gözaltında olduğu Harp Okulu penceresinden Ya Allah diyerek atlayıp intihar etmiştir." şeklindeki sözleri okuyarak babasının ölümü ile ilgili cevabın burada olduğunu dile getirmiştir. Arda Gedik, "Ben babamın akıbetini bir siyasinin başına gelebilecek en gururlu olay olarak görüyorum."¹¹⁶⁹ ifadelerini kullanmıştır. Arda Gedik Tarihin Arka Odası isimli programa konuk olarak katılmış ve burada, babasının ölümü ile ilgili düşünceleri sorulan Gedik şu cevabı vermiştir:

"Bu bir kanaat meselesidir. Yanında olmadığım için. Ancak kanaatimi söyleyebilirim. Ama bunun yüzde yüz doğru olduğuna inanıyorum. Çünkü sonra teyidini aldım. Babam intihar etti. Tabi ki, babamın intiharı şartların onu zorladığı, götürdüğü bir noktaydı. Babam Namık Gedik olarak eğer bilinseydi intihar etmeyebilirdi. Ama Cumhuriyet

1168 Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", *Milliyet*, S 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

1169 *Teke Tek Programı*, 25.01.2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXps&t=140s>, (20.04.2020).

Türkiyesinin bir Dahiliye Vekilinin onuruyla kimsenin oynayamaması lazımdı. Oynamaya çalıştılar, oynatmadı. Kendi meselesini kendi halletti.”¹¹⁷⁰

Arda Gedik, babasının intihar neticesinde öldüğü tezi üzerinde ısrarla durmaktadır. Babasının ölümünün ardından, önemli bir ihtilalci ile görüşmesini anlatan Gedik’e göre, bahse konu ihtilalci kendisine, babasının ölümünün kendileri için büyük bir şok olduğunu dile getirmiştir. Bahse konu kişi Arda Gedik’e, o zaman kadar her yerde ölümler olduğunu ve bunların akıbetinin de ancak Namık Gedik tarafından bilindiğini tahmin ettiklerini söylemiştir. Bu nedenle, bu konudaki tek şahit Namık Gedik’tir. Onu, canları pahasına korumaları gerektiğinin bilincinde olduklarını bahse konu ölümlerin hangi et balık kurumuna konulduğu, nereye, hangi yola, hangi caddeye gömüldüğünün ancak Namık Gedik tarafından bilindiğinin, fakat onun ölümüyle bu bilgilerden mahrum kaldığını dile getirmiştir. Bu kişi Arda Gedik’e, “biz niye öldürelim onu, biz onu en büyük şahidimiz zannediyorduk.” demiştir.¹¹⁷¹ Arda Gedik’in bu düşüncesi ile aynı doğrultuda bir başka düşünce de dönem tanıklarından Adnan Çelikoğlu’na aittir. Darbe sürecinde orduda görev yapan Çelikoğlu şu ifadeleri kullanmıştır, “Namık Gedik’in ölümü ihtilalciler için büyük kayıptı. İçişleri Bakanı olarak kendisinden çok şey öğrenilecekti ve belki de kendisine eziyet edilecekti. Allah rahmet eylesin.”¹¹⁷²

Arda Gedik babasının vefatını intihar neticesine bağlarken, çok ilginç bir iddiayı da ortaya atmıştır. Buna göre, eğer bu hadise olmamış olsaydı babasının zaten yapılacak yargılamalar sonucunda idam edileceğini düşünmektedir. Arda Gedik bu düşüncesine şu sözlerle açıklık getirmiştir:

“Aslında bunun gerçek kurbanı babam değildir. Gerçek kurbanı Sayın Polatkan’dır. Çünkü bunlar üç kişiyi asacaklardı. Öyle bir kararları vardı. Babam yaşasaydı birinci sırada olacaktı. Fatın amca malum o da iki de olacaktı. Adnan Bey zaten öndeydi. Hasan abi kurtaracaktı paçayı. Şimdi babam gidince Hasan abinin başına patladı. Aslında hepsi-

1170 **Tarihin Arka Odası**, 22.05.2010 (çevrimçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=63z9cTzZ150&t=18600s> (Erişim tarihi: 09.04.2021)

1171 **Tarihin Arka Odası**, 22.05.2010 (çevrimçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=63z9cTzZ150&t=18600s> (Erişim tarihi: 09.04.2021)

1172 Engin Konuksever, **Adnan Çelikoğlu Bir Darbeci Subayın Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2021, s.143.

ne yazık oldu. Ancak ben bir şey söyleyim insanlar fanidir, siyasi teşekküller ise geçicidir, iktidarlar geçicidir. Önemli olan o fani insan ile geçici iktidarın sonra iyi yâd edilmesidir. Bu en büyük mirastır. O şekilde olmasaydı başka şekilde vefat edebilirdi. O yıl olmasaydı üç, beş, on yıl sonra DP iktidardan gidebilirdi. Ama önemli olan dediğim gibi yâd ediliş şekilleridir. Bu şeref benim değil, bu şeref onları seçen insanlara ait bir şereftir.”¹¹⁷³

Arda Gedik babasının intihar ettiğine emin olduğunu dile getirmektedir. Bu konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Aslında babamın intihar ettiğine ben bir kanaat olarak eminim. Çünkü yapısını biliyorum. Kötü muamele gördü. O günlerin vermiş olduğu hava içinde. Uzun müddet Türkiye’de çok büyük sorumluluk taşıyan bir insan ve devlet adamlarının, belli bir sıkıntıya, zorluğa geldikleri takdirde kendilerinden, haysiyetlerinden fedakârlık etmeden, gerekirse hayatlarına kıyması gerektiğine inanan bir adamdı. Bunu daha evvelden ihtilale takaddüm eden (ihtilal öncesi) günlerde bana, evladı olarak söylemişti... Babam bana, “Darbe başarılı olursa bana hâkim olamazlar” dedi çok açık bir şekilde. Darbe sabahı tabancasını cebinden aldım. Babamın vefatı Başbakan Adnan Menderes’in alındığı günün akşamıdır... Ama ne ben tam olarak kanıtlayabilirim intihar olduğunu, ne de “Hayır, öldürüldü” diyenler kanıtlayabilir bunu. Kanaat üzerinden hareket ediyoruz. Kanaatim budur.”¹¹⁷⁴

Bu açıklamalardaki en önemli ifade “kanaat” kelimesidir. Yani Arda Gedik, babasının ölümünü şüpheli yapacak ya da bu ölümü intihar olarak nitelendirecek dokümanların yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Yetersiz veriler de insanları bu konuda sadece değerlendirme yapmak zorunda bırakmaktadır. Bu değerlendirmelerde kimileri eldeki verileri şüpheli ölüme dayandırırken, Arda Gedik gibi düşünenler ise intihar vakiasına dayandırmaktadır.

Arda Gedik, babasının ölümü ile ilgili herhangi bir şüpheli durum

1173 **Tarihin Arka Odası**, 22.05.2010 (çevrimçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=63z9cTzZ150&t=18600s> (Erişim tarihi: 09.04.2021)

1174 İbrahim Çiçek, “Namık Gedik İntihar mı Etti, Öldürüldü mü?”, **İstanbul Adliyesi Dergisi**, Yıl:7, S 16, Aralık/2020, s.74.

görmemiş ve onun onurlu bir şekilde intihar ederek hayatına son verdiğini dile getirmiştir. Ancak diğer aile bireyleri bu konuya tam olarak Arda Gedik'in düşüncesinde bakmamaktadır. Bu bağlamda, Namık Gedik'in kızı Ayla Gedik'in 20 Aralık 1993'te Milliyet Gazetesi'ne vermiş olduğu röportaj önem arz etmektedir. Zira Ayla Gedik babasının ölümünün intihar neticesinde olmadığını düşünmektedir. 27 Mayıs sabahı yaşananlar ve babasının ölümü hakkında önemli bilgiler veren Gedik'e göre, 27 Mayıs sabahı evlerine dipçikle girilmiş ve babası Namık Gedik'i evden almışlardır. Bu sırada tankların namlusu evlerini göstermektedir. Namık Gedik, Harp Okulu'na götürülmüştür. Ayla Gedik babasının ölüm haberini almasını ve sonrasını şu sözlerle dile getirmiştir:

“29 Mayıs akşamı babamı kaybettik. Gece kapı çalındı. Ben açtım. Bir gazeteci vardı karşımda. Babanız öldü dedi. Düşünün iki aylık hamileyim o zaman. Babamı 15 gün morgda tuttular. Cenazesini göstermediler. Cenaze töreni için ailesinden altı kişiye izin verildi. Babamın intihar ettiği söylendi. Harp Okulunda kaldığı çift camlı pencereden kendisini aşağı atmış. Öyle söylediler. Ölürken üzerinde olan giysileri dahi göstermediler. Öldüğü günün sabahı bizden istediği çamaşırları, pijamayı, elektrikli tıraş makinesini, kâğıt ve kalem yollamıştık. İntihar edecek bir insan, neden bu hayata bağlılık göstergesi olan eşyaları istesin ki? Ama ne ben, ne annem ne de kardeşim Arda Gedik karşı çıkmadık. Bu ölüm olayını unutmaya çalıştık. Şüphelerimizi çocuklarımızla bile paylaşmadık.”¹¹⁷⁵

Görüldüğü gibi Ayla Gedik, babasının ölümünü şüpheli görmekte ve onun intihar ederek yaşamına son verdiğine inanmamaktadır. Gedik, babasının vefat ettiği günün sabahında kendilerinden çamaşır, pijama, tıraş makinesi gibi bir takım malzemeler istemesine vurgu yaparak, buradaki çelişkiyi bahsetmiştir.

Namık Gedik'in gelini Emine Gedik ile röportaj yapılmış, Namık Gedik'in ölümü hakkında bildikleri ve bu konudaki düşünceleri sorulmuştur. Emine Gedik'in yapmış olduğu değerlendirmeler Gedik'in ölümü ile ilgili bilgi eksikliğine katkı sağlamıştır. Gedik'in ölümünü eşi Arda Gedik'in kendisine anlattığı biçimiyle aktaran Emine Gedik'e göre, Arda Gedik, babası öldüğü sırada 20'li yaşlardadır. O sırada İsviçre'de Hukuk Fakültesinde okumaktadır. 1960 Mart ayında karde-

1175 “Namık Gedik'in Kızı”, *Milliyet*, 20 Aralık 1993, s.2.

şinin düğünü münasebeti ile İsviçre'den Türkiye'ye gelmiştir. Emine Gedik burada önemli bir noktaya değinmiştir. Buna göre Namık Gedik oğlu Arda'ya "burada işlerin iyice karıştığını" ve İsviçre'ye dönme konusunda acele etmemesini dile getirmiştir. Nedeni tam bilinmemekle beraber 1960 yılında yaşanan ve ülke gündemini işgal eden hadiselerin de etkisi ile zor zamanlar geçiren Namık Gedik, oğlunu yanında bir destek olarak tutmak istemiş olabilir. Babasının bu ısrarı üzerine Arda Gedik İsviçre'ye dönüşünü ertelemiştir.¹¹⁷⁶

27 Mayıs'ta tutuklanan Namık Gedik ailesinden tıraş takımları gibi küçük eşyalarını istemiştir. Bunun üzerine ailesi Namık Gedik'in istedikleri malzemeleri küçük bir paketle göndermiştir. Namık Gedik, Harp Okulu'nda tutuklu bulunduğu süre zarfında birçok kez şiddet ve hakarete maruz kalmıştır. Dönem gazetelerinde Namık Gedik'in Harp Okulunun eczane bölümünde tutuklu bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. Emine Gedik de Namık Gedik'in revir bölümüne götürüldüğünü söylemektedir. Muhtemelen aynı yerden bahsetmektedir. Emine Gedik'e göre Harp Okulu'na getirilen DP'liler burada odalarına yerleştirilmeden evvel çift sıra halinde dizilmişlerdir. Sağ ve sol taraflarında asker tarafından oluşturulan bir koridordan kendileri için belirlenen odalara geçmeleri istenilen DP'liler, koridordan geçerken bu sırada tekme-tokat dövülmüşler, şiddet ve hakaretlere maruz kalmışlardır. Muhtemelen Namık Gedik de bu sırada şiddet ve hakarete maruz kalmış olabilir. Bu sırada revire getirilen Gedik'e orada bulunanlar, "Bu hırsız buraya niye getirdiniz. Buradan ilaç çalar şimdi?" şeklinde ithamlarda bulunmuştur. Aslında bu tarz hakaretlere orada tutuklu bulunan birçok DP'li maruz kalmıştır. Emine Gedik'e göre çok gururlu bir kişiliğe sahip olan Namık Gedik askerlerin kendisine yönelik hakaret ve tacizlerine her defasında karşılık vermiş ve bu durum onun, diğerlerine göre daha fazla baskıya ve şiddete maruz kalmasına sebep olmuştur. Emine Gedik, Namık Gedik'in bu sırada uğradığı şiddet neticesinde orada bulunanların elinde kaldığı ve bunun sonucunda hayatını kaybetmiş olabileceğini düşünmektedir.¹¹⁷⁷

Emine Gedik'in beyanını destekleyecek farklı iddialar da bulunmaktadır. İstanbul Adliyesi Dergisi'nde, Gedik'in tutuklu bulunduğu süre zarfında işkence gördüğü iddiasına yer vermiştir. Buna göre:

"Diğer siyasiler gibi Gedik de gözaltına alıp işkenceden

1176 Emine Gedik Röportaj.

1177 Emine Gedik Röportaj.

geçirildi. Darbeciler onu sevmediği için çok daha fazla işkence yaptı. Bayılıncaya kadar işkencenin her türlü uy-gulandı. Can çekişince de intihar süsü verilerek tutuklu bulunduğu Ankara Harp Okulu'nun yüksek penceresinden aşağıya atıldı. Ona otopsi bile yaptırılmadı, kırıklar ve mor-luklar içindeki cesedi ailesine gösterilmedi.”¹¹⁷⁸

Bu iddia önemlidir. Ancak, Namık Gedik'in otopsi yapılmadığı için onun ölüm nedeni hakkında kesin bir yargıya varılmamaktadır. Bu nedenle bu konudaki tüm iddialar aileden, tanıklardan ya da dönem araştırmacılarından elde edilen değerlendirmelerden ibarettir. Ancak, Gedik'in intihar ettiği pencerenin bu intihara pek elverişli olmaması önemli bir ayrıntıdır. Zira Gedik'in intihar ettiği iddia edilen pencere çift camlıdır. Camlar arasında ise yaklaşık 20 cm mesafe bulunmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır ki o da, pencerenin çerçeveleri parçalanmamıştır. Camda da, büyük olmayan bir kırık söz konusudur. Ufak-tefek olmadığı bilinen Namık Gedik'in nöbetçiler olduğu halde bahse konu pencereden aşağı atlanmış olması inandırıcılıktan uzak değerlendirmelerini mümkün kılmaktadır.¹¹⁷⁹ Bu-nun yanında Gedik'e otopsi yapılmaması, cenazenin aileye makul bir sürede teslim edilmemesi ve tabutun içerisindeki kişinin aileye gös-terilmemesi ve aileden belli sayıda kişilerin cenaze merasimine davet edilmesi gibi durumlar, bu ölüm vakiasını şüpheli kılmaktadır. Aslında tüm bu olumsuzlukların sorgulanması gerekir. Ancak dönem koşulları bu sorgulamaya izin vermemiştir.

Babasının da koyu bir DP'li olduğunu ve Ankara'da Hâkimiyet is-minde yerel bir gazete çıkardığını dile getiren Emine Gedik'e göre 30 Mayıs'ta kapıları çalınmış ve kapıyı açtıklarında ismini hatırlayamadığı Ankara Haymanalı bir tanıdıkları Namık Gedik'in öldürüldüğünü ve Harbiye'de camdan aşağı atıldığını söylemiştir. Bu haber üzerine evde-ki herkesin çok büyük bir şaşkınlık yaşadığını söyleyen Emine Gedik o gün canlı olarak duydukları bu haberin etkisi altında kaldığını dile getirmiştir. Emine Gedik, Namık Gedik'in ölüm haberini okulun revir kısmında çalışan ve Zekiye Hemşire ismiyle bildikleri bir bayandan al-dıklarının altını çizmiştir. Zekiye Hemşire bu bilgileri Namık Gedik'in ölüm haberini kendilerine getiren kişiye vermiş, o kişi de Emine Gedik'in babasına elde ettiği bilgileri aktarmıştır. Emine Gedik haberi al-

1178 Çiçek, a.g.m., s.74.

1179 Çiçek, a.g.m., s.74.

malarının ardından öğlen haberlerinde, Namık Gedik'in ölüm haberinin paylaşıldığını söylemektedir.¹¹⁸⁰

Emine Gedik'e, Namık Gedik'in ölümünün ardından cenazenin ailesine nasıl teslim edildiği sorulmuştur. Gedik'e göre cenaze aileye gösterilmemiştir. Namık Gedik'in ölümünden bir hayli zaman sonra ailesine haber gönderilerek cenazelerini almaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu süreçte ailesine cenaze hiç bir surette gösterilmemiştir. Arda Gedik eşi Emine Gedik'e o anı anlatırken, "Babamın tabutuna elimi bile değdirmediler" demiştir. Bu nedenle Emine Gedik tabutun içerisinde Namık Gedik olup olmadığı konusunda soru işaretlerinin olduğunu dile getirmektedir. Daha sonra polis refakatinde aileden belli sayıda kişinin¹¹⁸¹ gelmesine izin verilerek cenaze Ankara'daki Asri Cebeci Mezarlığı'na gömülmüştür.¹¹⁸² Ayrıca cenazeye herhangi bir otopsi işlemi de yapılmamıştır.¹¹⁸³

Emine Gedik'e göre Arda Gedik babasının ölümünün ardından büyük bir travma yaşamıştır. Babasının ölümü ile ilgili şüpheleri asla kabul etmemiş ve babasının intihar neticesinde öldüğüne kendisini inandırmıştır. Ancak Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik ve kızı Ayla Gedik aynı düşüncede değillerdir. Onlar, Namık Gedik'in ölümünü intihar olarak değil, şüpheli ölüm olarak görmektedirler. Emine Gedik, Namık Gedik'in ölümünü aralayabilecek gerçekleri ortaya çıkarabilmek için çaba sarf etmiştir. Bu amaçla Arda Gedik'e birçok kez Zekiye Hemşire isimli kişiyi bulmak için teklif götürmüştür. Ancak Arda Gedik'in, "Benim babam intihar etti." şeklinde bir savunma ile Zekiye hemşireyi bulmak ve yaşananları ondan dinlemek talebine her defasında olumsuz yanıt vermiştir. Emine Gedik'e göre babasının şüpheli ölümü düşüncesi, Arda'ya ağır gelmiş ve sürekli babam intihar etti telkini ile böyle bir şüpheyi kabul etmek istememiştir. Bu nedenle de her zaman babasının intihar ettiği düşüncesinin altına sığınmıştır.¹¹⁸⁴ Emine Gedik, Arda Gedik'e Namık Gedik'in ölümü sırasında yanında bulunan Etem Menderes ile konuşma teklifini sunmuştur. Bu konu ile alakalı Etem

1180 **Emine Gedik** Röportaj.

1181 Cenazeye kimlerin katılım sağladığı ile alakalı Emine Gedik net bir cevap verememiştir.

1182 **Emine Gedik** Röportaj; "Darbecilerin bir şeyleri örtbas etmek için cenaze sırasında Namık Gedik'in kefenini kimseye açtırmadıkları bir iddiadır." Bkz. Erhan Afyoncu, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020)

1183 Çiçek, a.g.m., s.74.

1184 Emine Gedik Röportaj.

Menderes 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin üzerinden geçen uzun yıllardan sonra kendilerine haber göndermiştir. Arda Gedik ile konuşmak istediğini, kendisine söyleyeceklerinin olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Arda Gedik, Etem Menderes ile de görüşmek istememiştir. “O ne söylerse söylesin ben kendisine inanmayacağım. O yalancıdır, bu nedenle gitmeme gerek yok.” diyerek, Etem Menderes ile görüşmek istememiştir. Ona göre Arda'da, Etem Bey “doğruyu söylerse korkusu” vardır. Bu yüzden onun yanına gitmek istememiştir.¹¹⁸⁵

Tüm bu bilgiler ışığında Emine Gedik'e göre intihar etmek için Namık Gedik'in tutuklu bulunduğu odasının penceresi fiziken bu olaya elverişsiz bir yapıda bulunmaktadır. Gedik'in odasında yer alan pencere bir insanın zorlukla sığabileceği bir büyüklükte ve üstelik çift camdan ibarettir. Aynı zamanda Gedik'in tutuklu bulunduğu odanın hacim olarak küçüklüğüne işaret eden Emine Gedik'e göre bir insan belli bir uzaklıktan gelerek belki o camı kırabilir. Ancak Namık Gedik'in kaldığı oda hızlanmaya müsaade etmeyecek bir yapıdadır.¹¹⁸⁶ Daha sonraki dönemlerde mezarın açtırılması gibi bir durumun söz konusu olup olmadığı ile ilgili soruya Gedik, böyle bir düşüncenin hayata geçirilmediğini söylemiştir. Turgut Özal döneminde Adnan Menderes'in cenazesi İstanbul Topkapı'ya getirilerek burada yaptırılan anıt mezara defnedilmiştir. Kendilerine de Gedik'in mezarının İstanbul Topkapı'ya taşınması ile alakalı bir teklif gelmiştir. Ancak Turgut Özal Hükümeti döneminde kendilerine gelen bu teklif Arda Gedik tarafından reddedilmiştir.¹¹⁸⁷

Bu bağlamda Emine Gedik'e göre eşi Arda Gedik babasının ölümü intihar olarak görünürken, kayınvalidesi Melahat Gedik¹¹⁸⁸ ise şüpheli ölüm olarak görmekte ve Namık Gedik'in intihar ettiğine inanmaktadır. Emine Gedik, ayrıca kendisinin de Melahat Gedik ve Ayla

1185 Emine Gedik Röportaj.

1186 Emine Gedik Röportaj.; “Namık Gedik'in intihar ettiği iddia edilen pencere çift camlıydı ve camlar arasında yaklaşık 20 cm kadar mesafe de vardı. Pencere çerçeveleri parçalanmadığı gibi pencerede büyük olmayan bir kırık vardı. Çok ufak tefek bir insan olmayan Namık Gedik'in nöbetçiler varken o pencereden aşağı atılması şüpheli bir durum... Camın büyüklüğü yaklaşık 86x65 cm. Namık Gedik'in atılmasının ne kadar mümkün olup olmayacağı tartışılmıştır. Namık Gedik'in ziyaret edildikten sonra öldürülüp pencereden aşağı atıldığı söylentileri vardır.” Bkz. Erhan Afyoncu, “27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi”, **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020)

1187 Emine Gedik Röportaj.

1188 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından Adalet Partisi içerisinde milletvekilliği yapan Melahat Gedik'in TBMM'de herhangi bir konuşması bulunmamaktadır.

Gedik gibi, bu hadiseyi intihar olarak değerlendirmediyiğini ve Gedik'in ölümüne şüpheyle yaklaştığını eklemiştir. Gedik'in ölümünü intihar olarak göremeyen bir başka kişi de Namık Gedik'in akrabası Nurhan Demirağ'dır. Demirağ, Namık Gedik'in 27 Mayıs sonrası yaşadıkları ve ölümü ile alakalı şu önemli bilgiler vermiştir:

“Merhum Namık Gedik, Harp Okulunda gözetim altında tutulduğu odanın penceresinden intihar etmek amacıyla atlamadı. Birileri tarafından süngülenerek öldürüldükten sonra, kargatulumba pencereden aşağı atıldı. Namık Gedik benim eniştemdi. Öldürüldüğü gece kapısında nöbet tutan Harp Okulu son sınıf öğrencilerinden Suphi Sabah Turan da benim dayımın oğluydu... Cenazeyi teyzem Melahat Gedik, oğlu Arda Gedik, kızı Ayla Akarca (Gedik), eniştem Salih Zeki İpekoğlu, ablam Ayhan İpekoğlu ile almaya gittiğimizde bize merhumun cesedini göstermediler dahi. Bir askeri tim nezaretinde Asri Mezarlığa getirip gömdük. Kimi gömdüğümüzü bile anlayamadık. Gömdüğümüz kişi Namık Gedik miydi? Yoksa bir başkası mıydı? Hala bilmiyoruz. Seneler sonra mezarını yaptırırken lahit aralığından elimi sokup kafatasını incelememi söyledi teyzem. Zira elmacık kemikleri çıkık olduğun için el yordamıyla bile, mezarda yatan kişinin Namık Gedik olup olmadığını anlayabilirdim belki. Elimle yoklamama rağmen anlayamadım.”¹¹⁸⁹

Görülmektedir ki Demirağ, eniştesi Gedik'in ölümü hadisesini intihar olarak görmemekte ve bunu kasten öldürme olarak değerlendirmektedir. Elini mezara sokarak bu şekilde Gedik'i teşhis etmeye çalışması ise ailenin içine düştüğü çaresizliğini gözler önüne sermektedir.

2.2.1.3.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Etem Menderes

27 Mayıs Askeri Darbesi'nin ardından Harp Okulu'nda tutuklanan DP'li bakan, milletvekili ve yöneticileri farklı odalara yerleştirilmişlerdir. Bayar ve Menderes tek kişilik odada tutulurken bazıları ikişer üçer kişilik gruplar halinde odalara taksim edilmiştir. Bakanlar da odalara üçer kişi olmak sureti ile yerleştirilmişlerdir.¹¹⁹⁰ 27 Mayıs günü Ankara'da tutuklanan Dahiliye Vekili Namık Gedik ile Milli Savunma Vekili Etem Menderes de Harp Okulu'nun eczane kısmında bir arada

1189 Kurthan Fişek, “Yargısız İnfaz' Yeni Değil...”, **Hürriyet**, 8 Ekim 1993, s.19.

1190 “Yeni Odalar”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVIII, S 302, 5 Haziran 1960, s.8.

tutulmuşlardır.¹¹⁹¹ Dolayısıyla Gedik ile ilgili intihar iddiasını açıklığa kavuşturacak en önemli kişi Etem Menderes olacaktır. Zira onun bu konuda vermiş olduğu beyan, konunun aydınlatılması noktasında önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda Gedik'in ölüm hadisesi ile alakalı en çok zan altında kalan kişi de Etem Menderes olmuştur.¹¹⁹² Namık Gedik ile Etem Menderes'in aynı oda tutuluyor olması ile alakalı DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçiöğlü hatıralarında önemli bilgilere yer vererek, "Bu hakaretler yetmiyormuş gibi onu bir de dünyada en sevmediği insanlardan biri olduğunu yakından bildiğim Etem Menderes ile aynı odaya kapatmışlardı."¹¹⁹³ ifadeleriyle, Etem Menderes ile Namık Gedik'in bilinçli olarak aynı odaya yerleştirildiklerini iddia etmiştir.

Etem Menderes 30 Mayıs'ta yanında bulunan Kurmay Albay¹¹⁹⁴ eşliğinde basına demeç vermiştir. Menderes, "Saat 23'tü, ikimizde yatmak üzereydik. Buhanlı¹¹⁹⁵ bir hali vardı. Odanın kapısı açıktı ve kapının hemen yanında iki muhafız vardı. Ayrıca bir muhafız da karşı odanın kapısının önündeydi. Üzerinde pantolon ve pijama ceketini vardı. Birden yataktan kalktı ve Ya Allah diyerek kendisini pencereden fırlattı." diyerek, Gedik'in intihar ettiğini dile getirmiştir.¹¹⁹⁶ Gazetecilerin Gedik'in intiharına engel olunup olunmadığı ile alakalı sorusuna ise, "Ben olabildim ancak kendisini öyle ani attı ki, buna muvaffak olamadım. Nöbetçilerden biri süratle pencere yanına koşarak ayaklarından birini yakaladıysa da düşmesine mani olamadı ve nöbetçinin de bileği berelendi."¹¹⁹⁷ cevabını vermiştir. Ayrıca Menderes, "Kanaatimce akıbetinden endişe ettiği ve ne olacağını bilemediği için intihar

1191 "Sabık Devlet Adamları Dünyayı Nasıl Geçirdiler", *Cumhuriyet*, S 12868, 29 Mayıs 1960, s.1.

1192 Yetkin, *a.g.t.*, s.190.

1193 Kirişçiöğlü, *a.g.e.*, s.227.

1194 Gazeteciler, saat 17.45'de Harbiye Kurmay Başkanı Albay Tevfik Ercan'ın odasına alınmışlardır. Albay, gazetecilere, bu olayın en yakın tanığı Etem Menderes ile kendilerinin görüşürüleceğini söylemiş ve Etem Menderes'e konu ile alakasız soru yöneltilmemesini bildirmiştir. Bkz. "Etem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor", *Dünya*, S 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

1195 Gedik'in vefat ettiği gece 21.30 ve 22.30'da iki kez sinir krizi geçirdiği iddia edilmektedir. Bkz. Çiçek, *a.g.m.*, s.73.

1196 "E. Menderes Gedik'in İntiharını Anlattı", *Akşam*, 31 Mayıs 1960, s.1; "Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti", *Son Posta*, S 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.; "Etem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor", *Dünya*, S 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.; "Etem Menderes'in Basın Toplantısı", *Vatan*, S 6843, 31 Mayıs 1960, s.5.; İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s. 282-284.

1197 "Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti", *Son Posta*, S 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.

etti.”¹¹⁹⁸ diyerek TBMM’de aynı sıraları paylaştığı kişi için çok çarpıcı bir yorumda bulunmuştur. Gazeteciler, Etem Menderes’in olayı intihar olarak aktarması üzerine, Gedik’in psikolojisi ve tutuklu buldukları süre zarfındaki durumu ile ilgili sordukları sorular üzerine Etem Menderes net cevaplar vermemiş ve bu durum gazetecilerin de dikkatini çekmiştir. Yapılan röportajda, “Etem Menderes intiharın tafsilatına girmekten kaçınıyor ve teferruattan bahsetmiyordu.”¹¹⁹⁹ ifadelerinin geçmesi önem arz etmektedir. Muhalif basında, Etem Menderes ile ilgili çok ilginç değerlendirmede bulunulmuştur. Namık Gedik’in ölümünün ardından Etem Menderes’in ruh hali tasvir edilerek, “Bakanlar arasında en gamsız Etem Menderes’ti. Hele İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik’in kendisini üçüncü kat penceresinden atmasından sonra, sabık Savunma Bakanının rahatlamış hali gözden kaçmıyordu.”¹²⁰⁰ ifadelerine yer verilmiştir. Bunun yanında çok ilginç bir iddia da Akis Dergisi tarafından kamuoyuna sunulmuştur. Buna göre Namık Gedik’i “bu akıbeta” sürükleyen kişi Etem Menderes olmuştur. Onun telkinleri zaten karışık bir ruh halinde bulunan Gedik üzerinde olumsuz etki etmiştir¹²⁰¹ ifadeleri ile Gedik’in ölümünde Harp Okulu’nda tutuklu bulunduğu oda arkadaşı Etem Menderes’in etkili olduğu tezi savunulmuştur. Nusret Kirişçioglu, Etem Menderes’in Gedik’in ölümü hadisesini emekli Yassıda Kumandanı’na¹²⁰² şu şekilde aktardığını dile getirmektedir:

“Harbiye’de ikinci gecemizdi. Gedik ile beni aynı odaya koymuşlardı. Onun halini hiç beğenmiyordum. Bakışları konuşması ve tüm davranışları değişmişti. İki de bir yerinden sıçrayarak doğruluyor ve oyuklarından fırlamış gözlerle bana bakarak: Etem diyordu bak ayak sesleri var. Geliyorlar linç edecekler bizi. Canım diyordum bizi linç edecek olsalar bu kadar nazik muameleye layık görürler mi?¹²⁰³ Boşuna kuruntu yapıyorsun. Ama o bir süre sonra yine yerinden fırlıyor. Etem duyuyor musun? Ayak seslerini

1198 “İntihar Anı”, **Yeni Sabah**, S 7623, 31 Mayıs 1960, s.5.; Nusret Kirişçioglu’nun hatıralarında Namık Gedik, “kendisine reva görülen muameleye tahammül edemeyerek canına kıymıştı.” ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Kirişçioglu, **a.g.e.**, s. 231.

1199 “Etem Menderes Gedik’in İntiharını Anlattı”, **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

1200 “Harbiyeli Günler”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVIII, S 304, 16 Haziran 1960, s.16.

1201 “Harbiyeli Günler”, **Akis Dergisi**, Sene:6, C XVIII, S 304, 16 Haziran 1960, s.16.

1202 İsim belirtilmemiştir.

1203 Dönem tanıklarının anlatımı ile birçok kez hakarete maruz kaldığı söylenen Gedik için nazik muamele tabirinin ne kadar uygun düştüğü tartışma konusudur.

bu defa sağlam geliyorlar linç edileceğiz diyordu. Nihayet son olarak onun sesini hafif daldığım bir uyku sırasında duydum. Geldiler geldiler dedi ve tıpkı denize balıklama atlar gibi kendini pencereden karanlığa doğru bıraktı. Pencereden uçup gitmişti.”¹²⁰⁴

Bu anlatımdan anlaşılmaktadır ki Etem Menderes gazetecilere vermiş olduğu beyanatın bir benzerini tekrarlamıştır. Kirişçioğlu’na göre, Namık Gedik’in ölümü hadisesinin tek tanığı Etem Menderes’tir¹²⁰⁵. Ancak Kirişçioğlu, Etem Menderes’in verdiği bilgilere pek güvenmemektedir.¹²⁰⁶ Zira Kirişçioğlu, en yakın arkadaşı Adnan Menderes’i dahi kötüleyebilen Etem Menderes’in Gedik’in ölümü ile ilgili vermiş olduğu bilgilerin sahilliği konusunu tartışmaya açmaktadır.

2.2.1.3.3. Dönem Tanıklarına Göre Namık Gedik’in Ölümü

DP döneminde, önemli görevlerde bulunmuş ve DP milletvekilleri arasında öne çıkan kişiliği ile tanınan Nusret Kirişçioğlu’nun hatıralarına bakıldığında, Namık Gedik’in ölümü ile ilgili bilgilere rastlanılmaktadır. Namık Gedik ile ilişkileri iyi olan Kirişçioğlu’na göre Gedik’in ölümü hadisesi intihardan ibarettir. Kirişçioğlu bu düşünceleri paylaşırken Gedik’in ölümü ile alakalı farklı fikirlere de değinmektedir. Buna göre Namık Gedik çift camlı ve kapalı bir pencereye “denize dalar gibi dalıp” ikinci kattan kendisini yere atarak ölmüştür. İki kat camdan bir kişinin atlaması bir çok kişi tarafından imkansız görünmektedir. Bu nedenle Gedik’in ölümünün intihar değil kasten öldürme olduğu iddia edilmiştir. Bu iddialara karşı Kirişçioğlu, Gedik’in intihar ettiğini düşünmektedir. Ona göre ölmesini bilmek de mertlik sayılmaktadır.¹²⁰⁷

1204 Kirişçioğlu, a.g.e., s. 229-230.

1205 “Etem Menderes’in 10 yıl hapse mahkum olmasına karşın 1962’de affedilmesi ve ardından iş hayatına atılması, darbecilerle iş birliği yaptığı söylentilerini destekleyen mahiyette görülmüştü.” Bkz. Çiçek, a.g.m., 76.

1206 Bu durum Kirişçioğlu’nun, “Görülüyor ki muhterem okuyucularım olayın tek şahidi maalesef Etem Menderes’tir. Şu velinimetî Adnan Menderes’i dahi kötüleyebilen Etem Menderes. Üstelik Etem Menderes rahmetli Namık Gedik’e karşı iyi hisler beslemediği bilinen bir adamdır. Hem bu, muhterem Bayar’ın hatıra defterinde yazdığı gibi çocukça kaprislerle çekememezlikten ibaret de değildir. Tamamen düşmanlık hissidir. İntihar ettiği gecenin sabahında yakasında gül, yüzünde gülücük, Harp Okulu salonunu arşınlayacak kadar amansız bir düşmanlık.” ifadelerinden gayet açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bkz. Kirişçioğlu, a.g.e., s.232.

1207 “Rahmetli Namık Gedik’in izahı müşkül görünen bir şekilde intiharı ilgilileri sanki rahmetli bir buhran geçirmiş de bu yüzden bu yapılması zor işi yapmış gibi tevillerde bulunmaya sevk etmiştir. Bu gibileri ölüme karar veren mert yaratılışlı bir insanın gayri mümkün görüneni

Aynı zamanda Kirişcioğlu, Gedik'in ölümünün intihar neticesinde olduğu fikrini barındıran şu cümleleri ifade ederek bu konudaki fikrini bir kez daha yenilemiştir:

“27 Mayıs takaddüm eden günlerden biriydi. 21 Mayıs Harbiye yürüyüşünde asabı bozulan bir arkadaşımız. Namık Gedik'e sertçe yakınmış, sert konuşmasından üzüldüğü için rahmetli o gün bana dert yanıyordu: 'Bir hareket olsa beni ne yapacaklarını tahmin ederim. Onun için, onlar benim ancak cesedimi teslim alırlar.' Bu sözler ve Namık Gedik'in muhterem eşi Melahat Gedik'e yazdığı son mektup¹²⁰⁸ bana olayın bir intihar olduğu kanısını kesin olarak vermiştir. Tarih ne yazacak bilemem.”¹²⁰⁹

Milli Birlik Komitesi üyeliğinde bulunmuş olan General Sıtkı Ulay'a göre de Namık Gedik intihar etmiştir. Ulay, bu görüşünü Gedik'in ölüm hadisesini gördüğünü ve çok yakından takip ettiğini iddia ettiği Emir Subayı Binbaşı Sedat Gürkök'ün anlatımına dayandırmaktadır. Gürkök'e göre, Gedik'in tutuklanmasından ölümüne kadar gayri suuri hareketleri gözlemlenmiştir. Bundan dolayı Gedik'in kaldığı odada görevli askerlere sıkı talimat verilerek lavabo ihtiyacına giderken bile yanında jilet, pantolon kayışı, şişe vs. şeylerin bulundurulmamasına azami gayret sarf edilmiştir. 29 Mayıs gecesi yaşananları aktaran Ulay'a göre hadise şu şekilde cereyan etmiştir. O gece saat 11'e 20 kala emir subayı koğuşları dolaştıktan sonra Gedik'in bulunduğu odaya da uğramıştır. Daha sonra Gedik'e bir isteği olup olmadığını sormuş ve olumsuz cevap almıştır. Bu arada Namık Gedik beyaz gömlek ve pantolonu ile yatağında yatmaktadır. Emir subayı bunun üzerine oradan ayrılarak aşağı inmiş ancak saat 11 civarı yukarıdaki nöbetçinin seslenmesi ile hemen yukarı çıkmıştır. Ulay'ın anlatımı ile o anki durum şu şekildedir:

“Girdiği odada manzara şöyle Etem Bey fırlayıp yatağının üzerine oturmuş iki katlı olan büyük camlar bir gövde genişliği kadar yarılmış ve Gedik bu kırıktan kendini aşağı fırlatmış. Etem Bey'in emir subayına ifadesinde kendisi ha-

de yapabileceğini bir türlü kabul etmek veya eder görünmek istememişlerdir.” Bkz. Kirişcioğlu, a.g.e., s.227.

1208 Namık Gedik'in, Melahat Gedik'e yazdığı iddia edilen mektup: “Melahatçığım; bu size son hitabımdır. Allah'a dua edin. Namık.” Bkz. Kirişcioğlu, a.g.e., s.232.

1209 Kirişcioğlu, a.g.e., s.235-236.

fifçe dalmış, uyumaya başlarken Gedik bir hışımla yatağının üzerinden ayağa dikilmiş ve somya gıcırdarken birdenbire başı ile cama doğru dalmış ve gözden kaybolmuş.”¹²¹⁰

Bunun üzerine emir subayı hemen bahçeye inmiş karanlık ve yağmurlu havada Gedik’i aramaya başlamıştır. On dakikaya yakın bir süre aranan Gedik ne yazık ki bulunamamıştır. Daha sonra bir öğrenci birinci kat penceresine yakın balkon kısmında Gedik’i “arka üstü uzanmış” bir şekilde bulmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki Gedik taş balkona yukarıdan atladığı şiddet ile çarpmamıştır. Önce gölgelik panjura çarpmış daha sonra yere düşmüştür. Bu çarpmanın etkisiyle göğüs kısmından yaralanmış ve gömlek içinde kanama meydana gelmiştir. Daha sonra içeriden bir sedye getirilerek içine konulmuştur. Bu sırada Gedik halen hayattadır. Hava almak için derin derin nefes alıp vermektedir. Bir süre sonra Gedik’in nefes alışı sonlanmış ve vefat etmiştir. Daha sonra savcı ve doktorlara telefon edilmiştir.¹²¹¹ Ulay’ın anlatımına bakıldığında, Gedik zaten ağır psikolojik bir buhran içinde bulunmaktadır ve bu buhranın da etkisi ile kendisini kalmış olduğu odanın penceresinden atarak intihar etmiştir. Aslında bu açıklama, Gedik’in ölümü ile ilgili yapılmış olan resmi açıklamalar ve dönem basınının demeçleri ile paralellik göstermektedir.

Bahse konu dönemde Harp Okulu 1. sınıf öğrencisi olan Orgeneral Edip Başer’e göre hadise şu şekilde olmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar okul komutanının odasında, Başbakan Menderes ise bu odanın karşısında şeref salonu olarak düzenlenmiş odada bulunmaktadır. Bunların kapısında teğmenler ve ikinci sınıf öğrencileri nöbet tutmaktadırlar...

“Bir gece okul revirinde nöbetçiydim. Henüz gecenin ilk saatleriydi. Nöbet yerim İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Milli Savunma Bakanı Etem Menderes’in birlikte kaldıkları odanın kapısıydı. Ben dışarıda sınıf arkadaşım Sadri Kral odanın iç tarafında duruyorduk. Kapı açıktı. Odada karşılıklı iki karyola bulunuyordu ve ikisinin ortasında pencere vardı. Sağ taraftaki yatakta Namık Gedik başını iki eli arasına almış, saçları dikleşmiş, fevkalade tedirgin görünümdeydi. Etem Menderes alçak sesle ve zannederim onu yatıştırmaya yönelik bazı şeyler söylüyordu. Odada

1210 Ulay, a.g.e.,114.

1211 Ulay, a.g.e., s.113-114.

arkam dönük olduğu bir andaydı. Önce demir karyolanın ayaklarının mozaik beton döşemede kaymasının çıkardığı gürültüyü duydum. Arkamı döndüğüm anda da kırılan bir cam sesi işittim ve ayakta şaşkın duran Savunma Bakanını gördüm. Sadri'nin elleri kanıyordu. 'Tutamadım, tutamadım' diye bir kaç kez tekrarladı. Ben hemen yan odaya geçerek en yakındaki pencereyi açtım. Niyetim aşağıda çamlıkta nöbet tutan arkadaşları uyarıp bir ambulans ve doktor çağırılmalarını sağlamaktı. Belki de hala yaşıyor olabilir, belki de kurtarılabilir diye düşünüyordum.”¹²¹²

Gedik'in intihar etmek suretiyle öldüğünü düşünenler arasında dönem gazetecilerinden Emin Karakuş da yer almaktadır. Karakuş'a göre, Gedik tutuklu bulunduğu odanın penceresinden kendisi aşağı atarak intihar etmiştir. Ona göre Namık Gedik, tutuklu olduğu süre zarfında gözlerini belirli bir noktaya dikmiş ve dakikalarca öyle kalmış, doğru dürüst de yemek yememiştir. Gedik'in vefat ettiği gece Harp Okulunda nöbetçi olan, Karakuş'un yedek subay okulundaki bölük komutanı Süleyman Aksoy, Harp Okulundaki günlerinde Namık Gedik'i şu şekilde tasvir etmiştir: “Kapının önünden geçiyordum. Kapı açıktı. Birden Gedik ile göz göze geldik. Bana öyle bir bakışı vardı ki, sanki gözünden çıkan ışıklar beni delerek geçiyordu. Daha çok bakamayarak yürüdüm.” Gedik'in vefatının ardından cenazesinin Harp Okuluna en yakın hastane olan Gülhane Hastanesi'ne götürüldüğünü dile getiren Karakuş'a göre Gedik'in kafası tamamen parçalanmıştır ve tanınmayacak bir haldedir.¹²¹³ Darbe dönemini görmüş olan gazeteci-yazar Mehmet Barlas'a göre de Gedik intihar etmiştir.¹²¹⁴ Bu bağlamda bazı dönem tanıklarının Namık Gedik'in ölümü hadisesi ile ilgili beyanlarına bakıldığında Gedik'in ölümü intihar olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde ana unsur ise Gedik'in Harp Okulunda kaldığı süre zarfındaki bohemli ruh halidir. Bundan mütevellit Gedik, mertçe intihar yolunu seçerek hayatına son vermiştir.

Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy'un ise, Gedik'in ölümünün ardından, ailesine verilen eşyaları arasında bulunan pijamasının arka tara-

1212 Edip Başer, **Kanatsız Uçmak Ana Babasız Çocukluktan Ordu Komutanlığına**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2014, s. 60.; Erhan Afyoncu, “27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi”, **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

1213 Karakuş, **a.g.e.**, s.512.

1214 Mehmet Barlas, “Bayar'ın Cenazesinde”, **Milliyet**, 24 Ağustos 1986, s.1.

fında delik olduğunu duyduğunu belirtmesi, Gedik'in ölümünün intihar şeklinde gerçekleştiğini şüpheye düşürmektedir.¹²¹⁵ Gedik'in ölümünü şüpheli görenler arasında Nilüfer Gürsoy'un eşi eski DP milletvekili Ahmet Gürsoy da bulunmaktadır. Gürsoy, Gedik'in ölümü ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ben de Harbiye’de gözaltında kaldığım için Namık Gedik’in kaldığı odayı gördüm. Pencere hem yüksekti, hem de çift camdı. Üstelik önünde demirler vardı. Bu nedenle Gedik’in iddia edildiği gibi oda içerisinde gerilip bu pencereden kendisini fırlatması inandırıcı değil. Öğrenci ve subayların gözünden nefret fıskırıyordu. Hakaret, küfür, itme-kalkma hayatın bir parçasıydı... İntihar etti denilen Gedik, bu kin ortamında pencereden atlamaya zorlanarak şehit edilmiştir.”¹²¹⁶

Bu bağlamda Gürsoy’a göre Gedik'in kendisini pencereden atmış olması inandırıcı değildir. Gedik uğradığı baskı neticesinde pencereden atlamaya zorlanmıştır. Dolayısıyla bu açıklamadan Gedik'in ölümünün, onun iradesi dışında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yine o tarihlerde Tank Okulu’nda yedek subay öğrencisi olan Fehmi Yücel’in beyanı da Gedik'in ölümü hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yücel’e göre Gedik intihar etmemiş, camdan atılmıştır. Zira Gedik'in tutulduğu oda çift pencerelidir. Bir kişinin odada hız kazanıp bu iki camı birden kırması mümkün gözükmemektedir. Yücel’e göre cam, elmasla kesilmiş gibi kırılmıştır. Ona göre, iddia edildiği gibi Gedik camı kırarak intihar ettiyse, birilerinin bu sesi duyması gerekirdi, oysaki onunla aynı odada kalan Etem Menderes cam kırılırken uyanmamıştır.¹²¹⁷ Yani Yücel, daha önce de işlendiği gibi çift cam konusuna ve cam kırığının küçüklüğüne dikkat çekmeye çalışmıştır. Yine, dönem tanıklarından DP İskenderun İlçe Başkanı Edip Yangın’a göre tutuklu buldukları süre zarfında en çok işkenceye maruz kalan kişi Namık Gedik olmuştur. Yangın bu düşüncesini şu ifadelerle aktarmıştır:

“Darbe sonrasında tutuklanıp Harp Okulu binasına götürülenlerin arasında ben de vardım. Subaylar, her bir bahane ile bize hakaret ediyor, tekme tokat girişiyorlardı. Bizi iyice

1215 Ayşe Hür, **İnönü ve Başarılı Yıllar (1938-1960)**, Profil Yayınları, İstanbul 2015, s.205.

1216 Gazi Aşıroğlu, Namık Gedik Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?” **Cuma Dergisi**, S 147, 21-27 Mayıs 1993, s.32.

1217 Hür, **a.g.e.**, s. 205.

hırpaladıktan sonra bir odaya attılar. Orada gördüğüm hemen herkes adeta yarı canlı, yarı ölü bir vaziyetteydi. Aralarında derinden derine inleyenler de vardı. Fakat en çok ezâ-cefâ görenlerin başında İçişleri Bakanı Namık Gedik geliyordu. Görevli, ya da nöbetçi olsun olmasın, bütün subaylar ona ağır hakaret ve işkencelerde bulunuyordu. Bir kısmı anlatılamaz cinsten olan bu işkenceler o derece arttı ve ağırlaştı ki, Namık Bey buna daha fazla dayanamayarak baygınlık geçirdi. Hareketsiz düştü. İşkenceciler, onun ölümüne doğru gittiğine kanaat getirdiler. Bu sebeple, aralarında fısıldaşarak, bir plan yaptılar. Gecenin geç saatlerinde izbandut gibi iki subay geldi. Yerde baygın yatan Namık Gedik'i karga tulumba kaldırdılar ve salonun yüksek penceresinden aşağıya attılar. Ben, o anda kendimi tutamayıp 'Allah belânızı versin!' diye bağırışım. O subaylar üstüme doğru geldiler ve postallarla bana giriştiler. Dışlerimin çoğu kırıldı; ağzım burnum kan revan içinde kaldı. O günlerin korku ve dehşet dolu atmosferi içinde, Gedik'in ailesi dahil, hadisenin gerçek yüzünü kimse bilemedi, soruşturup öğrenemedi."¹²¹⁸

Görülmektedir ki, dönem tanıkları arasında yer alan Yücel ve Yangın tarafından, Gedik'in intihar değil, kasten öldürme neticesinde hayatının son bulduğunu dile getirilmiştir. Ayrıca Nilüfer Gürsoy'un, Gedik'in ölümünün ardından, ailesine verilen eşyaları arasında bulunan pijamasının arka tarafında delik olduğunu duyduğunu belirtmesi ve eşi Ahmet Gürsoy'un da Gedik'in intiharındaki şüpheleri dile getirmesi önem arz etmektedir.

27 Mayıs Askeri Darbesi sırasında Ankara Harp Okulu'nda öğrenci olan Acar Okan, Harp Okulu'nda yaşananlar ve Namık Gedik'in buradaki durumu hakkında önemli bilgiler vermiştir. 27 Mayıs günü Harp Okulu'nun durumu hakkında bilgi veren Okan'a göre o gün okul "ana-baba" günü gibidir. Ankara'nın hemen hemen tüm subayları okula toplanmış ve DP ileri gelenlerinin okula gelmesini beklemektedirler. Okan bu sırada unutamadığı bir anısını şu ifadelerle anlatmıştır, "Hiç unutmam bir süvari yüzbaşısı elinde uzun bir kamçı, başımızın üzerinden uzanarak getirilenlere kamçı sallıyor. Hayatımda bu kadar

1218 Çiçek, a.g.m., s.75.

üzüldüğümü ve utandığımı hatırlamıyorum. Türk subayı bu olamaz.”¹²¹⁹ Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, DP nezdinde Türk demokrasisi darbecilerin kamçısı altında ezilmiştir. Bayar ve Menderes’in tutuklu bulunduğu odalarında ikişer gün nöbet tutan Okan, nöbetçilerin birisinin kapının dışında diğerinin de odanın içerisinde nöbet tuttuğunu, bunun nedeninin de intihar vakıalarının önüne geçilmesi için alınan bir tedbir olarak belirtmiştir. Burada Namık Gedik ile ilgili değerlendirmede bulunan Okan, “Gerçi Namık Gedik’in intiharına bu sistem çare olmamıştı, eğer intiharsa tabi...” ifadelerini kullanarak, Gedik’in ölümündeki şüpheye dikkat çekmeye çalışmıştır.¹²²⁰ Namık Gedik ve diğer birçok DP’liye, darbeciler tarafından büyük bir öfke duyulduğu anlaşılmaktadır. Okan’ın, Namık Gedik ile ilgili şahitlik ettiği bir anısı bu öfkeye örnek teşkil etmektedir. Buna göre Okan şunları dile getirmiştir,

“Bir gün nöbet dönüşü diğer tutukluların da bulunduğu koridordan geçerek yatmaya gidiyorum. Namık Gedik’in kapısının önünden geçerken açıp kapıyı içeri girdim. Parmaklıklılı pencerenin gerisinde canlı cenaze gibi ayakta duruyor. Yüzüne tükürmüşler, balgam atmışlar, balgamlar bütün yüzünü kaplamış çenesinden aşağı süzülüyor, hiç birini silmemiş, gözleri boşluğa bakıyor, insanlıktan çıkmış vaziyette... Birkaç gün sonra da intihar ettiğini söylediler. Pencereden kendini atmış dediler. Kilitleri kırıp nasıl kendini attı? Anlamak çok zor. Öldürüldüğü de şayi oldu. Hakikat ne idi tam belli değil. Gerçi ister öldürülmüş olsun ister intihar etsin sonuç değişmez. Benim o gece gördüğüm resimde zaten canlı insan kalmamıştı.”¹²²¹

Namık Gedik’in üzerindeki bu öfke ve kini gazeteci Kurthan Fişek şu cümlelerle ifade etmiştir: “27 Mayıs müdahalesinin en gereksiz kurbanlarından biri Dr. Namık Gedik’ti. Ne kadar ipsiz-sapsız adam varsa, onların hepsinin faturası, İçişleri Bakanı olduğu için ona çıkmıştı.”¹²²² Kurthan Fişek’in de dediği gibi, Namık Gedik Dahiliye Vekilliği koltuğunda oturduğu için muhalefetin karşısında genellikle kendisini bulmuştur. Parti içerisinde muhalefete karşı herkesin iyi ya da kötü bir fikri vardır. Ancak bu fikirlerin muhalefete karşı uygulamaya geçiril-

1219 Acar Okan, **İsmi Lâzım Değil**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s.66.

1220 Okan, **a.g.e.**, s.67.

1221 Okan, **a.g.e.**, s.68.

1222 Kurthan Fişek, “‘Yargısız İnfaz’ Yeni Değil...”, **Hürriyet**, 8 Ekim 1993, s.19.

Hacı Veli GÖK

mesinde Dahiliye Vekili Namık Gedik konumu gereği ön planda olmuştur. Onun rolü muhalefet nezdinde “kötü polis” olarak kabul görmüştür denilebilir. Oysaki Gedik her zaman dürüst kişiliği ile ön plana çıkan bir siyasetçi olmuştur. Ancak siyasetin genel konjonktürü ona muhalefet kanadından kötü bir imaj bırakmıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar, Dahiliye Vekaleti çeşitli isimlerle süregelerek devletin en önemli kurumları arasında yerini almıştır. 1836'da Dahiliye Nezareti adı ile kurulan teşkilat, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanun (İcra Vekilleri Heyetinin Suret-i Teşekkülü Hakkında Kanun) ile Dahiliye Vekaletine dönüştürülmüş, daha sonra ise İçişleri Bakanlığı ismini almıştır. Bu bağlamda devletin en önemli kurumlar arasında yer alan Dahiliye Vekaleti makamını işgal eden kişiler de özenle seçilerek bu kişilere ülkenin iç güvenliği emanet edilmiştir. Zira bir ülkenin dışarıya karşı güçlü bir konumda olmasının en temel şartı, öncelikle içeride kuvvetli olmasından geçmektedir. Bu durumun önemine binaen hükûmetler kurulurken, Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar gelen süreç içerisinde Sadrazamlar ve Başbakanlar ülkenin iç güvenliğini, en çok güvendiği kişiye teslim etmişlerdir. Zira bu konuda yapılacak olan yanlış bir seçim işlerin aksamasına neden olmakta hatta hükûmet başkanını bile yerinden edebilmektedir.

Cumhuriyet Döneminde bazı Dahiliye Vekillerinin isimleri görev yaptıkları devlet ve hükûmet başkanları ile birlikte anılmaktadır. Bu durumun ilk örneği Şükrü Kaya'dır. Atatürk döneminin Dahiliye Vekili Kaya, özellikle bu dönemde yapılan inkılap hareketlerinin toplum tarafından benimsenmesinde ve ülkede yeni rejimine karşı oluşan yapılanmalara karşı mücadele noktasında ismini duyurmuş bir Bakan'dır. Şükrü Kaya Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin en uzun süre görev başında kalmış Dahiliye Vekilidir. Bu çerçevede Namık Gedik de Başbakan Menderes ile bütünlük sağlamış bir Dahiliye Vekili olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, dönem tarihi incelendiğinde bu iki ismi yan yana görmek alışlagelmiş bir durumdur. Namık Gedik 1954 ve 1960 arasında (6-7 Eylül Olaylarının ardından istifa ederek yerini Etem Menderes'e bırakmış 1956'da yeniden İçişleri Bakanı olmuştur.) Menderes

kabinelerinde Dahiliye Vekilliği yaparak, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde uzun süre görev yapan Dahiliye Vekilleri arasında yer almıştır.

1911'de Üsküdar'da muhafazakar bir ailenin tek erkek çocuğu olarak dünyaya gelen Namık Gedik, kız kardeşinin küçük yaşta verem hastalığından hayatını kaybetmesi üzerine doktor olmaya karar vermiştir. Bu amaç doğrultusunda başarılı bir eğitim hayatı sonucu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne giren Gedik 1936'da mezun olmuştur. Üniversite süreci sırasında Türk Talebe Birliği'ne katılan Gedik, burada aktif bir öğrenci olarak kendisini göstermeyi bilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Gedik'in TTB içerisindeki konumu onun geleceği için büyük önem arz etmektedir. Gedik, bu süreçte ister istemez politik konularla mülaki olma olanağı yakalamıştır. Türkiye'nin ilk kadın hâkimlerinden Melahat Hanım ile tanışan Namık Gedik, Melahat Hanım ile evlenmiş ve bu süreçte işi gereği Aydın'a yerleşmiştir. Namık Gedik'in tayininin Aydın'a çıkmış olması onun siyasi hayatını değiştirecek olaylarında başlangıcını oluşturmuştur. Zira 1942'ye kadar Aydın'ın Çine ilçesinde görev yapan Namık Gedik burada adını tüm ilçeye duyurmayı başarmıştır. Çine ilçesinde doğan birçok çocuğa Namık ismi verilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Daha sonra Gedik'in tayini İstanbul Haydarpaşa Emrazı İntaniye Hastanesine çıkmıştır. Menderes'in DP'yi kurması ile birlikte teşkilatlanma çalışmalarına girişilmiş, bu amaçla partiye buldukları bölgede halk tarafından tanınan ve sevilen kişilerin alınmasına önem gösterilmiştir. Bu bağlamda Menderes, zamanında kendi memleketi olan Aydın'da mesleki başarısı ve ahlakı ile ün yapmış Namık Gedik'in ismini duymuştur. Bunun yanında Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik'in teşvikleri ile Menderes'in mitinglerine gitmesi ve bu mitinglerde Menderes ile tanışma olanağı bulması onun siyasi kariyeri için dönüm noktası olmuştur.

Menderes ile tanışmasının ardından ister istemez politikaya ilgi duymaya başlayan Namık Gedik, Menderes'in DP'yi kurması ile birlikte siyasetle içli dışlı olmaya başlamıştır. Bu durum ise onun, DP'nin 1950 seçimlerinden zaferle çıkması ile DP listesinden milletvekili olmasını sağlamıştır. Namık Gedik'in gelini Emine Gedik ile yapılan röportaja göre, kendisinin 1950'de aktif siyasete girene kadar siyasetle çok fazla alakasının olmaması hatta siyasete girmeyi dahi istemediği düşünüldüğünde, onun parti içerisinde sevilen bir kişilik ve ileride uzun yıllar Dahiliye Vekilliği yapacak olması bizi, bu durumun büyük oranda Gedik'in kişisel başarısından kaynaklandığı düşüncesine sevk etmek-

tedir. Bu arada, 1950’de DP saflarına katılan Gedik, 1954’de Dahiliye Vekili olmasına kadar kamuoyu tarafından, Vekillik dönemine nazaran daha az bilinen bir kişi olmuştur.

Parti içerisinde ön plana çıkan kişilerin ortak özelliklerine bakıldığında sorumluluk almaktan kaçınmayan milletvekillerin genellikle toplum tarafından da tanınan şahsiyetler olduğu göze çarpmaktadır. Zira alınan sorumlulukların büyüklüğü milletvekillerine, Bakanlık yolunu açmaktadır. Meclis gündemi ile alakalı önceden yapmış olduğu detaylı çalışmalarla yansıttığı çalışkan kişiliği, topluluk karşısında göstermiş olduğu etkileyici hitabeti, sorumluluk alma yeteneği, konusuna hâkim olması ve kararlılığı göz önüne alındığında Gedik, 1950’de siyasete giren ve öncesi tarihte herhangi bir siyasi geçmişi bulunmayan bir kişi için oldukça başarılı bir karne ile karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Gedik’in bu hareketli siyasi yaşamı, kısa sürede parti yönetimi tarafından dikkat çekerek kendisine Dahiliye Vekilliği yolunda önemli bir kazanç sağlamıştır. Parti içerisinde sağlık ve çalışma komisyonları başta olmak üzere bir çok görevde bulunmuş olan Gedik, Menderes’in kafasında tam manası ile yeterlilik kazanması neticesinde 1954’te Dahiliye Vekaleti makamına getirilmiştir. Bunun nedenleri arasında Gedik’in, parti içerisindeki başarılı karnesi ve Menderes’in itimadını kazanmış bir kişiliğe sahip olması önem arz etmektedir. İşte bu durum Gedik’i, Başvekil Menderes için önemli kılmıştır.

1954’de Dahiliye Vekili olan Gedik, bu tarihten itibaren kamuoyu tarafından daha çok tanınan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak göreve başlamasından, görev başındayken ölümü hadisesine kadar geçen süreçte kendisini başta 6-7 Eylül, Uşak, Topkapı, Geyikli ve öğrenci olayları olmak üzere birçok meselenin içerisinde bulan Namık Gedik muhalefetin hedefi haline gelmiştir. Adnan Menderes ile yakın ilişki içerisinde olan Gedik’in, vereceği çok önemli kararlarda Menderes ile istişare ettiği düşünülmektedir. Buna karşın yaşanan büyük hadiseler ile ilgili almış olduğu kararların tamamen kendi inisiyatifi doğrultusunda uygulamaya konuluyormuş gibi algı oluşturulması onu hedef tahtası konumuna getirmiştir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet edildiği gerekçesi ile yapılmak istenilen bazı CHP toplantılarının polis marifeti ile dağıtılması, muhalefet tarafından Gedik’e karşı oluşan öfkenin artmasına neden olmuştur. Öyle ki muhalif basında yerinin Yüce Divan olduğu şeklinde haberlere rastlamak bile mümkündür. Bu bağlamda Bakan olmasının ardından bir anda tüm

muhalefetin ilgisini üzerine çeken Gedik, 6-7 Eylül 1955’de meydana gelen olaylar neticesinde muhalefetin yoğun eleştirilerine maruz kalarak kabine içerisinde görevden el çektirilmiştir. Bu durum, onun görevini hakkaniyetle yapmış olmasına rağmen olayların çığırından çıkmış olması ve öngörülmeleyen neticelerin yaşanması neticesinde görevinden alınarak mağduriyet yaşamaması şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla hadiselerin ardından Gedik’in görevden alınması kamuoyu ve muhalefetin öfkesinin giderilmesi adına atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Öte yandan 6-7 Eylül olayları nedeni ile hükûmetin eksikliklerini dile getiren taraf sadece muhalefet olmamıştır. DP içerisinde milletvekili olan Aleksansros Hacopulos da hadiselerin önlenememesi noktasında kendi partisini eleştirmiştir.

6-7 Eylül hadiselerinin akabinde görevinden istifa eden Gedik, Aralık 1956’da tekrardan Dahiliye Vekaleti’ne getirilmiştir. Bu durum Gedik’in hala Menderes’in en güvendiği isimler arasında yerini koruduğunun bir göstergesidir. Gedik ile Menderes arasındaki bu güven ve samimiyeti Namık Gedik’in oğlu Arda Gedik 22 Mayıs 2010’da katıldığı Tarihın Arka Odası isimli programda çok açık bir şekilde ifade etmiştir. Arda Gedik’e göre Namık Gedik, Menderes hayranı bir kişidir. Bayar ile olan ilişkisi ise tamamen saygı üzerine bina edilmiştir, yani karşılıklı sevgi unsuru yoktur. Gedik’in Adnan Menderes’e karşı müthiş bir hayranlığı bulunmaktadır. Bir gün Arda Gedik babasına, Bayar ve Menderes arasında seçim yapması gerekse hangisini tercih edeceğini sorduğunda, babasından Bayar cevabını almıştır. Bunun üzerine Arda Gedik babasına, Menderes hayranı olduğunu neden böyle bir seçim yaptığını sorduğunda babası Namık Gedik, Menderes hayranı olduğunu doğrulamış; ancak Menderes’in çok büyük bir siyaset adamı; Bayar’ın ise büyük bir devlet adamı olduğu cevabını vermiştir. Gedik, siyaset adamının yetişmesi kolaydır, ancak Devlet adamı çok zor yetişir demıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki, Gedik ile Menderes arasında müthiş bir sevgi bağı bulunmakta ve bu bağ da Menderes ve Gedik’in uzun yıllar birlikte çalışmalarının önemli bir sebebini ortaya koymaktadır.

Namık Gedik, 27 Mayıs Askeri Darbesi’ne kadar süren görev süresi zarfında yine muhalefetin öfkesinin birleştiği kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gedik’i bu denli hedef haline getiren en önemli etken ise onun bulunduğu konumudur. Gedik, karakteri gereği az gülen kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında Gedik’in en önemli özelliklerinden bir tanesi de iş ahlakıdır. Görevini layığı ile yapmak zarure-

tinden dolayı çoğu hadisede muhalefetle karşı karşıya gelmiştir. Burada iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren konularda, muhalefetin üzerine korkmadan gitmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla Menderes'in muhalefete karşı uyguladığı sert politikanın görünen kısmında Dahiliye Vekili Namık Gedik, arka planda ise hükümet reisi ve üyeleri bulunmaktadır. Durumun bu şekilde olması Gedik'in muhalefetin öfkelerini üzerinde toplamasında en önemli etkidir.

Bu süreç içerisinde 27 Mayıs Askeri Darbesi neticesinde DP mensupları tutuklanarak çeşitli yerlerde geçici olarak alıkonulmuşlardır. Bunlar arasında Namık Gedik de bulunmaktadır. Askeri darbenin yapıldığı gece evinde bulunan Gedik askerler tarafından evinden alınarak Ankara Harp Okulu Binasına getirilmiştir. Bu süre içerisinde Gedik'in kendisini tutuklayan kişiler tarafından baskıya ve şiddete maruz kaldığı iddia edilmektedir. Bu durum da, Gedik'in üzerinde büyük bir öfkenin olduğu kanaatini güçlendirmektedir. 27 Mayıs Askeri Darbesi içerisinde en önemli konulardan bir tanesi Namık Gedik'in ölümüdür. Gerek dönem araştırmacıları gerekse kamuoyu tarafından en çok üzerinde durulan ve bilinen konu 27 Mayıs Askeri Darbesi neticesinde Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmiş olmalarıdır. Yani 27 Mayıs denildiğinde bu üç siyasetçinin idamları akıllara gelmektedir. Oysaki belki de DP döneminin en önemli bakanlarından ve o dönem için kamuoyunu en çok işgal eden haberlere konu olan Namık Gedik'in tutuklu bulunduğu Harp Okulu'ndaki şüpheli ölümü çoğu kişi tarafından bilinmemektedir.

Gedik'in ölümü resmi kayıtlara intihar olarak geçmiştir. Ancak bu konudaki tartışmalar devam etmektedir. Gerek Namık Gedik'in ailesi, gerekse dönem tanıkları ve yakın çevresinin beyanları incelendiğinde onun ölümü iki ana ekseninde değerlendirilmektedir. Bunlardan yaygın olan görüş Gedik'in intihar neticesinde hayatına son verdiği şeklindedir. Buna karşın Gedik'in aile efradı ve bir kısım dönem tanığı ise ölüm hadisesini şüpheli görmekte ve bunu intihar olarak değerlendirmemektedir. Namık Gedik'in aile efradının bu ölümü şüpheli görüyor olması, akıllara bu yakınlıktan mütevellit ölümü konusunda daha hassas davrandıkları düşüncesini doğurabilir. Ancak, Namık Gedik ile alakalı Arda Gedik'in, "Aslında bunun gerçek kurbanı babam değildir. Gerçek kurbanı Sayın Polatkan'dır. Çünkü bunlar üç kişiyi asacaklardı. Öyle bir kararları vardı. Babam yaşasaydı birinci sırada olacaktı. Fatin amca malum o da iki de olacaktı. Adnan Bey zaten öndeydi. Hasan abi kurtara-

caktı paçayı. Şimdi babam gidince Hasan abinin başına patladı.” ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, haklarında idam kararı düşünülen kişilerin başında Namık Gedik gelmektedir. Bu durum, Gedik’e karşı beslenen iyi niyetli olmayan hisleri gözler önüne sermektedir. Buradan hareketle Gedik’in tutuklanmasından iki gün sonra Harp Okulu’nda yaşamını yitirmesi, ailesinde doğal olarak Gedik’e bu süre zarfında bir kötülük yapılmış olma düşüncesini oluşturmuştur. Ayla Gedik, babasının ölümünü şüpheli görmekte ve onun intihar ederek yaşamına son verdiğine inanmamaktadır. Babası vefat ettiği günün sabahında kendilerinden çamaşır, pijama, tıraş makinesi gibi bir takım malzemeler istemiştir. Ona göre, intihar edecek bir insan neden hayata bağlılık göstergesi olan bu eşyaları istemiştir? Aynı şekilde Emine Gedik de Harp Okulunda Namık Gedik’in baskı ve şiddete maruz kaldığını dile getirmekte ve onun ölümüne şüphleyle bakarak intihar etmediğini düşünmektedir. Aile efradının yanında bazı dönem tanıklarının Gedik’in ölümü ile ilgili beyanları önemlidir. Buna göre, Celal Bayar’ın kızı Nilüfer Gürsoy’un, Namık Gedik’in ailesine verilen eşyaları arasında yer alan pijamasının arkasında delik olduğu iddiasında bulunması Gedik’in ölümü ile ilgili şüpheleri artırmaktadır. Nilüfer Gürsoy’un eşi eski DP Milletvekili Ahmet Gürsoy da Gedik’in intihar neticesinde ölmediğine inananlardandır. O dönemde Tank Okulu’nda yedek subay öğrencisi olan Fehmi Yücel’in Namık Gedik’in intihar etmediğini camdan aşağı atıldığını dile getirmesi ise onun ölümü ile ilgili iddiaları bir adım öne taşımıştır. Yücel ile aynı istikamette düşünce ortaya koyan diğer bir dönem tanığı ise Namık Gedik’in akrabası olan Nurhan Demirağ’dır. Demirağ’a göre Namık Gedik Harp Okulunda gözetim altında tutulduğu odanın penceresinden atlamamıştır. Gedik, birileri tarafından süngülenerek öldürüldükten sonra pencereden aşağı atılmıştır. Buna karşı Gedik’in intihar neticesinde öldüğünü savunanların ortak görüşü ise onun onurlu bir şekilde intihar yolunu seçtiği ve Harp Okulu’nda bulunduğu süre zarfında bohemli bir psikolojiye sahip olduğu yönündedir. Bu psikolojinin vermiş olduğu etkinin intiharda etkili olduğu savunulmuştur. Bunun yanında dönemin muhalif basını ise konuya daha farklı bir açıdan bakarak, Gedik’in suçluluk psikolojinin vermiş olduğu bir ruh hali gereğince intihar yolunu seçtiğini yazmışlardır.

Tüm bunlar ışığında Gedik’in ölümü konusundaki sır perdesi aralanmış değildir. Bunun kesin bir cevabı da yoktur. Ancak tahminler söz konusudur. Gedik’in vefatı sırasında yanında bulunan Etem Menderes vakıayı intihar olarak nitelendirmiştir. Fakat Harp Okulun-

da bulunan tüm DP'lilerin, yönetime el koyan kişilerin baskısı altında kaldığı ve bir nevi hür iradeleri ile görüş ve düşüncelerini beyan etme noktasında azami sıkıntı yaşadıkları gerçeği unutulmamalıdır. Bu gerçek göz önüne alındığında, Gedik'in ölümü, ailesinin ve bazı dönem tanıklarının savunduğu gibi şüpheli bir şekilde gerçekleşmiş olsa dahi, bunun o dönem için kamuoyuna yansımalarının ne şekilde olacağı tartışma konusudur. Gedik'in otopsi raporunun kayıtlarda bulunulmaması, cenazesinin yakınlarına hiç bir şekilde gösterilmemesi, kızı Ayla Gedik'in beyanına göre 15 gün morgda bekletilmesi ve uzun süre sonra, sadece az sayıda kişinin katılımıyla cenazenin gömülmesine izin verilmesi, Gedik'in ölümü ile ilgili şüpheleri artırmaktadır. Gedik'in ölümü her ne surette olursa olsun, ölümünün ardından bu tür kısıtlamalara gidilmesi insanların kafalarında soru işareti bırakmaktadır. Hâlbuki bu konuda şeffaflık gösterilmesi soru işaretlerini büyük ölçüde giderilebilirdi. Ancak, Emine Gedik'in de dediği gibi aile, tabutun içerisinde Namık Gedik'in olup olmadığı konusunda bile şüpheyile bakmıştır. Sürecin şeffaflıktan uzak, kapalı bir seyir izlemesi o gün olduğu gibi bu gün de Gedik'in vefatındaki soru işaretlerinin giderilmesine engel teşkil etmektedir. Uzun yıllar Dahiliye Vekilliği yapmış, dönem basını ve kamuoyu tarafından çok iyi tanınan Dahiliye Vekili Namık Gedik'in şüpheli ölümü, Türk Demokrasisi ve DP adına çok büyük bir kayıp olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV KAYNAKLARI

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

İçişleri Bakanlığı Arşivi

B. RESMÎ YAYINLAR

TBMM Tercüme-i Hal Kaydı

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Tutanak Dergisi

Resmi Gazete

C. SÜRELİ YAYINLAR

Akbaba Dergisi

Akis Dergisi

Akşam Gazetesi

Büyük Doğu Dergisi

Demokrat Parti Döneminin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri

Büyük Doğu Gazetesi

Cuma Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Çakmak Dergisi

Demokratik Uşak Gazetesi

Dünya Gazetesi

Hakkaniyet Gazetesi

Halkçı Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

İstanbul Ekspres Gazetesi

Kim Dergisi

Milliyet Gazetesi

Sebilürreşad Dergisi

Son Posta Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

Yeni Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

D. KİTAP ve MAKALELER

Abdulvahap, Akıncı, “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C 9, S 1, Nisan/2014, s.55-72.

Adak, Mustafa, “Roma Dönemi’nde Sakarya”, **Geçmişten Günümüze Sakarya Tarih/Kültür/Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu**, Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş, Mükerrerem Bedizel Aydın, Arif Bilgin, Adapazarı, 2018, s.15-26.

Ağaoğlu, Samet, **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul 2007.

Akkaya, Ahmet Yaşar, **Menderes ve Azınlıklar**, Mühür Yayınları, İstanbul 2011.

Akyaz, Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Altaş, Sedat, **Çarıklı Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul 2011.

Altuğ, Kurtul, **Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, İstanbul 2011.

Anadol, Cemal, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul 2004.

Apuhan, Recep Şükrü, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler**, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Apuhan, Recep Şükrü, **Öteki Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul 1996.

Arcayürek, Cüneyt, **Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

Aybars, Ergün, **Ulusal, Laik, Sosyal Hukuk Devleti, Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitapevi, İzmir 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı**, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 1999.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.

Baban, Cihat, **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1970.

Babaoğlu, Resul, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, **History Studies International Journal of History**, C 4, S 4, Kasım 2012, s.16-34.

Bakan, Selahaddin; Özdemir, Hakan, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C 14, S 1, 2013, s. 373-397.

Bali, Rıfat N., “Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, C 28, S 165, s.47-59.

Bali, Rıfat N., **6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar-Hatıralar**, İstanbul 2018.

Barlas, Mehmet, **Rüzgar Gibi Geldi Geçti**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2005.

Başar, Ahmet Hamdi, **Demokrasi Buhranları**, İstanbul 1956.

Başar, Ahmet Hamdi, **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960.

Başer, Edip, **Kanatsız Uçmak Ana Babasız Çocukluktan Ordu Komutanlığına**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2014.

Beler, Belig, **27 Mayıs 1960 Yassıada Faciası Meşru Müdafaa Hakkımızı Kullanıyoruz**, Bilgem Basın Yayın, İzmir 1988.

Biberoğlu, M. Kemal, **Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1997.

Biberoğlu, M. Kemal, **Yassıada Kararları ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1996.

Birgit, Orhan, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul 2012.

Burçak, Rıfki Salim, **On Yılım Anıları (1950-1960)**, Ankara 1998.

Burçak, Rıfki Salim, **Türkiye’de Milli İradenin Zaferi**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1994.

Çakır, Osman, **Emin Erdoğan Hayatı ve Hatıraları**, Ankara 2015.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1950’den Günümüze**, İmge Yayınları, Ankara 2013.

Çaylak, Adem, **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Çelebi, Onur, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, **Turkish Studies**, C 10/1, Kış/2015, s.251-272.

Çiçek, İbrahim, “Namık Gedik İntihar mı Etti, Öldürüldü mü?”, **İstanbul Adliyesi Dergisi**, Yıl:7, S 16, Aralık/2020, s.72-76.

Çiftçi, Erhan, **Bahtiyar Yayla Bir Darbeci Subayın Hatıraları**, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.

Çizmeli, Şevket, **Menderes Demokrasi Yıldızı**, Arkadaş Yayınları, Ankara 2007.

Demir, Şerif, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları” **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S 12, 2007, s.37-63.

Demir, Şerif, **Düello Menderes ve İnönü Demokrat Partiden 27 Mayıs Olaylar**, İstanbul 2011.

Demirbilek, Sinan, **Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada**, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak 2012.

Demirer, Mehmet Arif, **Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü 27 Mayıs ve Sonrası**, Demokrat Parti Yayınları, No:4.

Deniz, Osman, **Parola: Harbiyeli Aldanmaz**, YKY Yayınları, İstanbul 2002.

Dikici, Ali, “27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Polisi” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 30, S 89, Temmuz/2014, s.11-60.

Dikici, Ali, “Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”, **Akademik Bakış Dergisi**, C 3, S 5, Kış/2009, s.62-94.

Dr. Sarol, Mükерem, **Bilinmeyen Menderes**, Cilt:1, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2014.

Düzgün, Dilaver, “Halk Bilimi Araştırmaları Tarihinde Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Atatürk Üniversitesi”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 55, 2015, s. 257-272.

Elevli, Avni, **Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960.

Er, Ahmet, **Hatırlarım ve Hayatım**, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007.

Eraslan, Cezmi, “Türk Basınında Balkan Paktı Değerlendirmeleri”, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 29-31 Mayıs 1995, s.63-69.

Eraslan, Cezmi, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C 6, S 22, 1998, s.142-157.

Erkanlı, Orhan, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul 1973.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara 2003.

Esengin, Kenan, **27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar**, Su Yayınları, İstanbul 1978.

Gazi Aşıroğlu, Namık Gedik Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?” **Cuma Dergisi**, S 147, 21-27 Mayıs 1993, s. 32.

Gedik, Dr. Namık, **Namık Gedik Şiirler**, Hürriyet Ofset, 1979.

Gözcü, Alev; Çakmak, Fevzi, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’nin Güney Sınırında Gerçekleştirilen Kaçakçılık Faaliyetleri, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 21, S 3, Yıl: 2019, s.683-714.

Güngör, Süleyman, **Muhalefette CHP**, Alternatif Yayınları, Ankara 2004.

Gürlek, Mehmet, **Siyasal Hesaplaşma Yahut 27 Mayıs Müebbet Hapse Mahkûm Edilen DP Milletvekili Necmettin Önder**, Ankara 2008.

Güven, Dilek, “6-7 Eylül Olayları ve Failleri”, **Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, S 141, Eylül 2005, s.38-49.

Güven, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul 2012.

Hür, Ayşe, **İnönü ve Başarılı Yıllar (1938-1960)**, Profil Yayınları, İstanbul 2015.

Hüsmen, Hadi, **Hatırladıklarım Düşündüklerim**, Baha Matbaası, İstanbul 1975.

İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami, **İhtilalin İcyüzü**, Tokar Matbaası, İstanbul 1965.

Karakaş, Ömer, “1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 29, S 86, 2013, s.103-134.

Karakoyunlu, Yılmaz, “Beyoğlu’nda Nümayişten Yağmaya”, **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.58-63.

Karaköse, Hasan, “Yakınçağ’da Kırşehir”, **Kırşehir (Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası)**, Editör: Yaşar Özüçetin, Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara 2013, s.219-226.

Karakuş, Emin, **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, Ankara 1977.

Karayaman, Mehmet, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İçyüzü**, Uşak Akademi Kitap Pazarlama, Uşak 2013.

Karpat, H., Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2012.

Karpat, H., Kemal, **Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2011.

Kirişçioğlu, Nusret, **“Yassıada Kumandanına Cevap Yassıada İmralı Kayseri Gerçekleri 2**, Baha Matbaası, İstanbul 1971.

Kocabaş, Süleyman **27 Mayıs 1960 Darbesinin İçyüzü Menderes Nasıl Devrildi?**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2012.

Kocabaş, Süleyman, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir Topkapı Olayları 30 Nisan - 4 Mayıs 1960**, İstanbul 2011.

Kocabaş, Süleyman, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Yeşilhisar Kayseri Olayları 17 Şubat-3 Nisan 1960**, Kayseri 2010.

Kocatürk, Kenan, **Bir Subayın Anıları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1999.

Koçak, Mustafa, “Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 23, S 38, 2018, s.85-148.

Konuksever, Engin, **Adnan Çelikoğlu Bir Darbeci Subayın Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2021.

Küçük, Sami, **Rumeli'den 27 Mayıs'a**, Mikado Yayınları, İstanbul 2008.

Mirkelamoğlu, Necip, **Okyanusta Bir Kayık Hayattan, Siyasetten Hatırlar ve Notlar**, Aşina Kitaplar, Ankara 2007.

Mütercimler, Erol; Öke, Mim Kemal, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Naskali, Emine Gürsoy, **Yassıada Zabıtları XII**, İstanbul 2014.

Nesin, Aziz, **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınları, İstanbul 1987.

Neziroğlu, İrfan; Yılmaz, Tuncer, **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Cilt: 2, Ankara 2013.

Ogan, M. Raif, "Reylerimizi Kimlere Vermeliyiz?", **Sebilürreşad Dergisi**, C 3, S 73, Mart 1950, s.360-361.

Okan, Acar, **İsmi Lâzım Değil**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.

Oktay, Cevat, **C. Madanoğlu İnkılabı Anlatıyor**, Ülkü Matbaası, Ankara 1962.

Oktay, H. Emre, **Yassıada Menderes'in Gözyaşları**, Akis Kitap, İstanbul 2015.

Özçelik, Şeyda, "6/7 Eylül 1955 Olaylarında Yerel Bir Basın Örneği: 'Yeni Adana Gazetesi'", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 13, S 27, 2013, s.251-277.

Özdağ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

Özgür, Hüseyin; Savaş Yavuzçehre, Pınar, “Türkiye’nin Büyükşehir Belediye Sistemi 1982-2015”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (1), s.903-926.

Özüçetin, Yaşar, **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.

Perin, Mithat, **İdamlar Yassıada Faciası**, İstanbul 1991.

Perin, Mithat, **Menderes’i Kim Astırdı**, Dünya Yayınları, İstanbul 1995.

Sakin, Serdar; Dokuyan, Sabit, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013.

Sarisözen, Güner, **Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960**, Demokrat Kulübü Yayınları, Ankara 1998.

Sarıtaş, Tuğrul, **Arka Bahçede Neler Oldu Adnan Menderes**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2013.

Şarman, Kansu, “Komünistler Yapmıştır Yakalayın”, **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.64-73.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, “12 Temmuz Beyannamesi’nin Siyasal Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 16, 2012, s.77-100.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara 2011.

Taşkesen, Abdullah, “Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 7, S 14, 2017, s. 9-26.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990.

Toker, Özden; Altuğ, Metin, **Metin Toker’de Akisler**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

Tokgöz, Oya, **Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, Ankara 2010.

Tuğluoğlu, Fatih, “Demokrat Parti’nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S 15, 2016, s.155-183.

Tuna, Taşkın, **Adnan Menderes’in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul 2010.

Tuncer, Acar, **27 Mayıs ve Ben**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir 1990.

Tuncer, Erol, **1954 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara 2011.

Tuncer, Erol, **1957 Seçimleri**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara 2012.

Tunçay, Mete vd., **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C 4, İstanbul 1995.

Tunçkanat, Haydar, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

Türkeş, Alparslan, **27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul 1977.

Ulay, Sıtkı, **General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1968.

Ünal, H. Oğuz, **Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Yönetimine Geçiş Süreci**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.

Yavuzalp, Ercüment, **Menderes'le Anılar**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.

Yıldırım, Sinan, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S 6, 2004, s.131-157.

Yurdakul, Doğan; F. Cengiz Erdiñç, **Adalet Savaşçısı Menderes'in Avukatı Burhan Apaydın'ın Anıları**, İstanbul 2012.

Yücel, Ünsal: “Ord. Prof. Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu (1908-1985)”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S 13, 1998, s.5-10.

Zürcher, Erik Jan **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları İstanbul, 2012.

G. TEZLER

Akdoğan, Pelin, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Akkaya, Bülent, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2010.

Akkuş, Süleyman, **Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri (1950-1954)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016.

Akyol, Kadir, **Cumhuriyetin Kurucu Kadrolarından Bir Kimlik Analizi: Şükrü Kaya (1883-1959)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Alp, Barış, **Demokrat Parti (DP)'nin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019.

Aslan, Emel, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014.

Atayakul, Fatma Alev, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Aydın, Ayşe, **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

Aydoğmuş, Çiğdem, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960) (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakit Gazeteleri)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.

Babaoğlu, Resul, **6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955-1959)**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2012.

Ceylan, Alper, **6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basımının Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Ceylan, Süleyman, **Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

Çakmak Aşçı, Züleyha, **İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

Çakmak, Celal, **Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

Çetinkaya, Selma, **Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1954-1960)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2015.

Demir, Şerif, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Deniz, Didem, **1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

Dikilitaş, Osman Sait, **Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2007.

Ercan, Zühal, **Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013.

Erdoğan, Ümit, **Demokrat Parti ve 1960 İhtilali**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2006.

Gökçal, Olgun, **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

Gülen, Ahmet, **Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.

Gün, Önder, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Gündüz, Mehmet, **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Milli Muhalefet Cephesi (1956-1960) (CHP, Hür Parti, CMP)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Gürcan, Gürhan, **6-7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Işık, Salih, **Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011.

Karaköse, Selda, **Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Kirman, Emin, **Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006.

Köksal, Ahmet, **Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004.

Küçük, Mehmet, **Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2013.

Metin, Mehmet, **Demokrat Parti Döneminde Kayseri Olayları**, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2018.

Miş, Nebi, **Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye’de Güvenlikleştirme Siyaseti**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2012.

Nadar, Senem, **Türkiye Cumhuriyeti’nin XXIII. Hükümeti Döneminde Çıkarılan Kanunlar ve Bu Kanunların Çıkarılması Sırasında Yaşanan İktidar Muhalefet İlişkisi**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011.

Olgun, Erhan, **27 Mayıs Askeri Müdahalesinde On Dörtler Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.

Özcan, Canan, “Hayatı ve Eserleriyle ‘Komple Bir Entelektüel’ Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 6, S 2, Eylül/2018, s.176-202.

Özsakallı, Mehmet, **Yassıada Yargulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.

Pancaroğlu, Ferruh, **Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu**, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006.

Şimşek, Mehtap, **27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007.

Şur, Şükrü, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Tansel, Betül, **Türkiyeli Ermeniler ve Ermeni Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

Tokmak, Mustafa, **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

Tuncay, Başak, **Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2014.

Tutar, Yelda, **1961 Yassıada Duruşmalarının İstanbul Basınına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.

Tüzün, Süleyman, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1998.

Yanar, Halil İbrahim, **Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2015.

Yetkin, Bilgen, **İbrahim Etem Menderes (Siyasi Hayatının Demokrat Partili Yılları)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2018.

Yıldırım, Yılmaz, **Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Yılmaz, Hüsamettin, **Demokrat Parti'nin İrticaya Bakışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

Zenginoğlu, Christina, **6-7 Eylül 1955 Olaylarına Götüren Etken ve Aktörler**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

H. ANSİKLOPEDİLER

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitapevi, Ankara 1986.

Erdilek, Neşe, “Hükümetler ve Programları” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C 4, İstanbul 1985.

Halaçoğlu, Yusuf, “Adıyaman”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 1, İstanbul 1988, s.377-379.

I. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

(çevrimiçi), <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>.
(18.06.2019)

(çevrimiçi), <https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya-rehberi/1>. (23.08.2019).

Ekrem Murat Zaman, “Zonguldak Tarihinden”, **Halkın Sesi**, (çevrimiçi), <http://www.halkinsesi.com.tr/zonguldak-tarihinden-seyhp-makale,934.html,08.06.2014>. (28.10.2019)

Erhan Afyoncu, “27 Mayıs Darbesi’nin Unutulan Şehidi”, **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

Hasan Pulur, “1957 Seçimini Hatırlarsınız”, **Milliyet**, 3 Nisan 2009, (çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/-----secimini-hatirlarsaniz---/hasan-pulur/yasam/magazinyazardetay/03.04.2009/1078862/default.htm>. (04.09.2019)

MSB Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.msb.gov.tr/Bakanlar> (15.02.2020)

Tarihin Arka Odası Programı, (22 Mayıs 2010), (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=63z9cTzZ150&t=18600s> (Erişim tarihi: 09.04.2021)

TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf. (19.03.2020).

TBMM Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf. (02.11.2018)

TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secim_cevreleri?p_secim_yili=1957.(21.02.2020)

Teke Tek Programı, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

Teke Tek Programı, 25.01.2009, (çevrimiçi), Haber Türk, <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. (12.11.2018)

YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007. (13.06.2019)

YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. (02.06.2019)

YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007. (01.02.2019)

EKLER

Ek-1. Namık Gedik'e Ait Seçim Mazbatası. (TBMM)

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamlı	Yazılı				
Namık GEDİK	İstanbul 1927	Doktor	(76930)	yetmiş altı bin dokuz yüz otuz.-	(154.998)	(140.244)	yoktur	

Milletvekili seçimi kanunu gereğince İlimizde yapılan seçim sonunda (76.930) oy ile Namık GEDİK İlimiz Milletvekilliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak kurulamız tarafından kendisine verildi. 16 / 5 / 95 0

Başkan Hamdi İYİĞÜN
Üye Abdurrahman AKKUM
Üye Süleyman KRAYDIN
Üye Cevat ÜLKÜ
Üye Rifat LEVENT
Üye Fahri EMNALAR

Üye Mustafa KIRIMLI
Üye Mahmut ORAL
Üye Nuri KÖŞKÜLÜ
Üye Mehmet Ali DENKİR
Üye Rifat KODİK

Ek-2. 1955 Yılı Mayıs Ayına Ait Asayiş Raporu. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
DAHLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ - 4. İZMİR BÜYÜK MÜHÜRÜ

1955 / 195

Oza: 1955 yılı Mayıs ayına ait asayiş raporu Hk.

Şube	Dosya	Numara
6.Ç	61114-1	52414

Başvekâlet Yüksek Makamına

İlişigi :

6

1) 1955 yılının Mayıs ayı içinde memleket dahilinde asayiş bozucu herhangi bir hâdise vukubulmamıştır.

Bu ay içinde işlenen umumî suç miktarında ; ilişik (1 numaralı) cetvelden de mütalâa buyrulacağı üzere, 1954 yılı Mayıs ayı içinde işlenen suç miktarına nazaran (95) vak'a azalma kaydedilmiş bulunmaktadır.

2) Zabıta kuvvetlerimiz tarafından Mayıs ayı içinde muhtelif mantakalarda yapılan aramalarda ve suç delili olarak sanıklar ve kaçakçılar üzerinde muhtelif cins (57) adet mavzer tüfengi ile (276) adet tabanca, (83) adet av tüfengi, muhtelif cins (5812) adet mavzer mermisi, muhtelif cins (1070) adet tabanca mermisi ve (608) adet kesici silâh elde edilerek suçlularıyla birlikte Adliyeye tevdi edilmiştir.

3) 1955 yılı Mayıs ayı içinde hudut mantakalarımızda çapul maksadile herhangi bir tecavüz vak'ası vukubulmamıştır.

4) Geçen aylara ait vak'a faillerinden olup firarda bulunan ve takip edilmekte olan gasp vak'ası suçlularından (2), Cezaevi firarilerinden (10), hayvan hırsızlığı suçlularından (17) ki cem'ar (29) suçlu daha tutularak adliyeye teslim edilmiştir.

5) Yukarıda arzolunan vak'aların vukubulduğu bölgelere ait kroki ile bu vak'aların hangi Vilâyetler dahilinde ve ne gibi sebepler tahtında yapıldığını gösterir (2-3-4 numaralı) cetveller ilişik olarak sunulmuştur.

Saygı ile arz ederim.

6) Başvekâlet Yüksek Makamına, Riyaseticumhur Umumî Kâtipliğine sunulmuştur.

Dahiliye Vekili
B. Ramazanoğlu

671 kroki

2

İhs. Ka. üst.
4. 1955
Ok.

6.7.1955
mf.

Tarihi	Sayı	Eki
6.7.1955	3988	
030	01	67423 7

BASVEKÂLET EVRANI

Tarih	Sayı	Eki
6-7-1955	213	6

1

Ek-3. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Kıbrıs Hakkında Nihat Erim'e Sunmuş Olduğu Bilgi 27.08.1959. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
SUNULMUŞ BİLGİ

27.8.1959

Muhterem Nihat Erim Beyfendi

ES

Birinci Kuruluma
Dr. N. Gedik'in
Talebinde
27.8.1959
Dah. v. Day.

Kıbrıs Anayasasının hazırlanması çalışmalarının devam ettiği şu günlerde, Cemaatlar arasındaki münasebetlerin, maksadı ve neticeyi ıskâl ve talil edebilecek bazı ihtilâtlar yaratması ihtimali karşısında, Başvekilimizin emirleriyle, Rauf Denktaş ve Kıbrıs Millî Gençlik Teşkilâtı Reisi Celâl Hordan hükümetle temas etmek üzere Türkiye'ye davet edildiler, kendileriyle Hariciye Vekilinden başka evvelâ ben, bilâhare Başvekil Beyfendi gürüttüğü bu konuşmaların şekli, seyri ve neticesinden Zatiâlinizi de haberdar etmeyi faydalı mütalaca ettik:

1- Son günlerde Zürich anlaşmasına müteakip, Adadaki Rum Cemaat liderlerinin kurdukları yeni teşkilât ile, Türk'lerin iktisadi sahada, ticari hayatta, kendilerine yeter hale gelmelerini önlemek maksadıyla, giriştikleri söylenen ve bir nevi EOK hareketlerini andıran teşebbüsler karşısında, bir mukavemet hareketi olarak, Millî Gençlik teşkilâtının süratle köylere kadar yayılması ve Türk'den Türk'e prensibi ile bir nevi boykot hareketine teşebbüs etmeleri, cemaatlar arasındaki münasebetleri gerginleştirmiş ve Anayasa müzakerelerinin cereyan ettiği şu günlerde, bu karşı taraf için, maksatlı bir şikâyet mevzuu haline getirilmiştir. Bu hususta Rauf Denktaş ve Celâl Hordan'dan lüzumlu malûmatı almış bulunuyoruz.

2- 30 Ağustos Zafer Bayramının kutlama merasimine Türkiye'den davet edilmiş olan isimler arasında, buradaki Türkiye Millî Talebe Federasyonunu mensuplarından başka, Bahir Ersoy ve Behçet Kemal Çağlar'ın da yer alması Hükümetin diktatini çekmiş, bazı hüviyet ve temayülleri ile çok iyi bilinen bu insanların sukûnet ve hatta dostluk havası içinde istihsal edileceğinin mübet neticesi.

030 01 694388

Ek-3/2. (BCA)

BÜYÜK ARŞİVLERİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İmit etmekteyim. Dönüşlerinde Katialinize de İstanbul temasına dair
kendi görüş ve intibalarını anlatacaklardır.

Bu vesileyle sevgilerimi sunarım.
Saygılarımla.

Dahiliye Vekili
Dr. Namık Gedik

030	01			69	688	8
-----	----	--	--	----	-----	---

Ek-4. 6-7 Eylül Olayları ile İlgili Fotoğraf (BCA)

**Ek-5. Cumhurbaşkanlığı Tarafından Namık Gedik'in İstifasının
Kabulü. 10 Eylül 1955. Cumhurbaşkanlığı Arşivi.**

4-266

Ankara, 10 Eylül 1955

Başvekâlete

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No : 3/6-29
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	3174-1

10 Eylül 1955 tarihli ve Zat ve Yazı İşleri
Umum Müdürlüğü 1945 sayılı yazıları karşılığıdır :

Dahiliye Vekâletinden istifa eden Namık Gedik'in
istifası kabul edilmiş ve Dahiliye Vekâletine, Millî
Müdafaa Vekili Ethem Menderes'in vekâleten tâyini
muvafık görülmüştür.

Reisicumhur

Ek-6. Namık Gedik'in Uşak Olayları ile İlgili 3 Mayıs 1959 Tarihli Zafer Gazetesi'nde Yayımlanan Beyanatı.

DAHİLİYE VEKİLİ İKAZ EDİYOR:

Halk Partisinin Büyük Ege taarruzu hakkında görüşlerini öğrenmek istediğimiz Dahiliye Vekili Doktor Namık Gedik, Anadolu Ajansına şu beyanatta bulunmuştur:

«Halk Partisinin başta reisleri olduğu halde kırk küsur mebus ve bazı gazetecilerle Ege Taarruzu namı altında ve şerefli millî mücadele tarihimizi istismar ederek, kendi partilerinden olmayan vatandaşları, idareyi ve hükûmeti adeta müstevli düşman olarak ilân ve kabul edip bunlara karşı fiilî harekete geçmek kararı ile girişmiş oldukları son derece ağır tahrik hareketleri şu anda bütün vahametiyle devam etmektedir. Manisa Valisine, Mebusları tarafından İzmir yolu üzerinde uğrayacakları Turгутlu kasabamızda karşılıklı olarak tahrik ettikleri vatandaşlar arasında çok müessif hâdiselerin çıkması ihtimalini bildirmek ve kanun tatbikcisi bulunan vilâyeti ve idareyi baskı altında tutmak suretiyle muhtemel hâdiselere vâkıf bulduklarını ifade etmişler, fakat bütün buna rağmen maksathı seyahatlerine devam hususundaki kararlarını ve hareket tarzlarını şu ana kadar değiştirmemiş bulunmaktadırlar. Bu hususu gerek seyahatin maksadının anlaşılması ve gerekse âtiyen tevaccüh edebilecek mesuliyetin tâyinine medar olacağı kanaatiyle aziz Türk umumî efkârının ıttılâna arz etmeği vazifemizin icabı telâkkî etmekteyiz.»

Ek-7. Topkapı Olayları Sırasında Çekilmiş Bir Fotoğraf. (BCA)

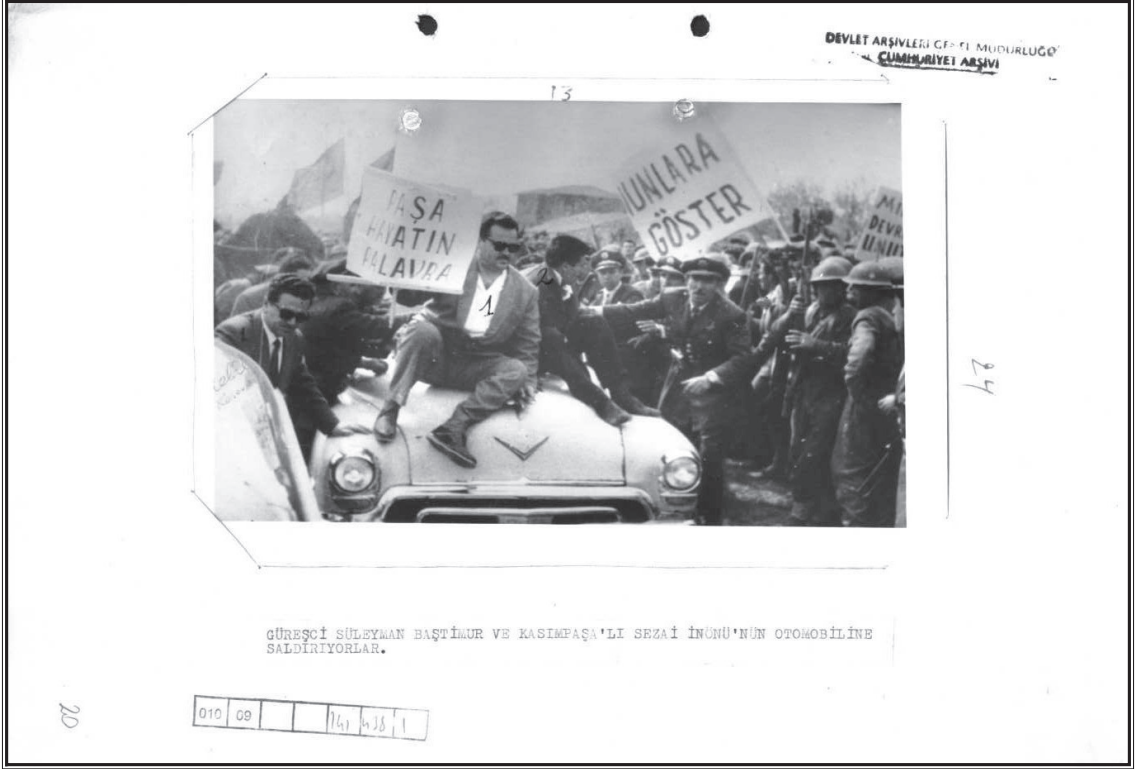

Ek-7/1. (BCA)

Demokrat Parti Döneminin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri

Ek-7/2. (BCA)

Ek-8. Kayseri-Yeşilhisar Olayları ile Alakalı Namık Gedik ve Kayseri Valiliği Arasında 02.04.1960 Tarihli Yazışma. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ER-134

X-2-

Hareket şifre açığı

Geldiği yer : Ankara
Tarihi : 2/4/1960
Saat : 6,5
Sayısı : 324

14/1

Kayseri Valiliğine

13

1 - Kayseride bugün öğürün gelmesi müasebetiyle tahrik edilmiş Malk Partililerden asgari 10 - 15 bir kişilik bir kalabalık her türlü ümayişte bulunmak ve hattâ daha ileri hareket ve teşebbüslere girişmek maksadıyla tertibat almaktadır olduğunun verdiğimiz malumattan öğrenmiş buluyorum.

2 - Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Karuru muvacehesinde tahrik ve tertipler neticesinde bu gibi ümayişler ve hattâ daha ileri hareketlerin önlenmesi Hükümetin ehemmiyetli bir vazifesi olarak karşınızdadır.

3 - Şimdiden malum olan bu karura karşı gelme hareketidir ve dereceye kadar vahim bir teşebbüs olduğu aşikardır. Bilebile ve göre göre karurunayaklar altına alınmasına müsaade etmek katiyyen mevzu bahis olmaz.

4 - Bunun hilafına böyle bir ümayişin yapılmasını tertiplerle Halk Partisi Vilayet İdare Kurulu azâlarına ayrı ayrı karuru harfi harfi ve tatbik edileceğini bu emrimizin alındığı anda itibaren derhal imza mukabilinde tebliği karuru vazufelerimizi ifasında alacak tedbirleri başlangıcı olmak lazım gelir. Karuruları ihlal maksadıyla girişilen bu teşebbüslerin tahrikçileri ve tertiplerini öğür harfleri neticeyle akıbetten birinci derecede mesul olacaklarını tebliğimiz esnasında keşidilerine ifade etmemiz lazım gelir.

5 - Karuruları karşı gelme hareketinin ne şekilde tertip edilmiş ise ona karşı tedbirlerinizi ve yollarınızı ibaret olduğunu Vekalete derhal bildirmenizi rica ederim.

6 - Yeşilhisar hadiseleri müasebetiyle ve Hükümet basmaya kadar ileri götürülmüş mücaheret gözünde bulundurlursa Vilayetinizde umumî sayışın son derece azık bir vaziyet arz etmekte olduğu şikârdır. Hatta bu itibarla Vilayetinizin sayışının muhtal bulduğunuz kabul etmemek mümkün değildir. Bunun bilerek ve tahriki söz raddeye götürmektense başka bir mâna ifade etmeye böyle bir sayışın böyle bir zama da tertibi bizatihi maksatlı ve vahim bir teşebbüs telâkki edilmek icabeder.

7 - Bu izahatın da özür dikkate alınarak 5'inci maddede söylediğimiz gibi tedbirlerinizi yollarınızı ibaret olduğunu bize hemar bildirmenizle beraber umumî vaziyet hakkında mutalea ve de bu eklemlerimiz zarfıdır. En küçük müessif bir hadiseyi ve karura karşı kıyam hareketlerini önleyebilmek için elinizde bulunan zabıta ve izibat kuvvetlerini kefilimdir ? bu cihatinde derhal ve ayrıca bildirmenizi rica ederim.

15

Em. Veli

Dahiliye Vekili
Dr. Namık Gedik

010 09 204639 5

2-4-1960

Y. G.

20

Ek-9. Diyarbakır, Urfa, Gaziantep ve Malatya'daki Seçim Çevreleri ile İlgili Olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik Tarafından Başbakan Adnan Menderes'e Çekilen Telgraf. 12.10.1957 (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T E L S İ Z

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Telsiz Servisi

Adresi: Sayın Adnan Menderes Başvekîl-i Karesi

Servis İşaretleri

Sıra No.	İlk merkez	No.	Kelime	Verildiği		Orta Merkez	Alındığı		İMZA
				Tarih	Saat		Tarih	Saat	
	Urfa	475	100	12/10/57	21/30	Ankara	12/10/57	22/15	

Diyarbakır vaziyeti memnuniyet vericidir. Muhalefetin yapmakta olduğu propağandalar bakımından bazı polis tedbirlerinin alınmasına lüzum gördüm. Mardin hareketsiz ve seçime hazır vaziyettedir. Bir ve beş numaralı sirkülerlerin şimdilik tamamen kaldırılması zaruridir. Bu takdirde durum çok memnuniyet vericidir. Urfa vaziyeti ile yarın meşgul olacağım. Ve aynı gün Gaziantep'te saat 13/00 de yapılacak Demokrat parti büyük mitinginde mutlaka bulunmam hususunda mebus arkadaşlarım ve teşkilatın ısrarlı talebi üzerine oraya hareket edeceğim. Ayın 14.ünde Adıyamanda bulunmam mukarredir. Ayın 15.inde Malatya hareket edeceğim. Malatya hakkında lüzumlu görüldüğü takdirde emirlerinizi Antep'te intizar edeceğim.

En derin hürmetlerimle arz ederim.

Namık Gedik

030 01 68 431 31

Hacı Veli GÖK

Ek-10. Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Konya Valisinin ölümü üzerine Cemal Gürsel'e Gönderilen Telgraf. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

6.7.1940

TELGRAF

Devlet telgraf muhaberasında:
Gönlüyle mesuliyet kabul etmez

ADRES: ~~...~~ 60265

YÖE
SERVIS İŞARETLERİ
012

== ELTSAYINIGENERALIM CEMAL GURSEL ANKARA ==

Sıra No.	İlk merkez	No.	Kelime	Verildiği	Resmi	Orta merkez	Alındığı	İmza
19	HAZIANTEP	1507		28	15/7	23/40		

++ NAMIK GEDIGIN İNTİHARINDAN SONRA KONYA VALISİNİNDE İNTİHAR HABERİ DÜYDUM SIRLARIN KAYBOLDUGU İCİN MEMELEKET HESABINA ATATURK COCUGU OLARAK UZUDUMTURAN KOCALAR GAZIANTEP ++++++

030 01 41 246 1

MEKE. Muhaberat - Ankara

**Ek-11. İller Bankası'nın Umumi Heyet Toplantısına Çağrılan
Başbakan Adnan Menderes'in, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e
Teşekkür Telgrafı. (BCA)**

ESBET / 1958 / 28 Nisan / 1958
CUMHURİYET BAŞBAKANLIĞI

E/8

Acik Telgra f

Sayin Dr Namik Gedik

Dahiliye Vekili

A n k a r a

İller Bankasının umumi Heyet toplantisi
manasebetiyle gonderdiginin telgrafda ishar
olunan gusel daygalara tesekkur eder Bankanın
calismalarinin daima basarili olmasi dilegiyle
goslerini operin.

Adnan Menderes

Asli gibidir

Soul/ 28 Nisan 1958

550 01 69 433 15

Hacı Veli GÖK

Ek-12. Kars Valisi Hilmi Dağcıoğlu'nun Şehirdeki Parti Hareketliliği Hakkında Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Gönderdiği Yazı. 07.07.1958. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

7/7/958
Kars

Sayın Namık Gedik
Dahiliye Vekili

Ankara

Kars Vilayeti son Mebus Seçimlerinde mütegebbis hey'et olarak Demokrat Parti İdare Heyetine getirilen şahıslar arasında ufak tefek geçimsizlikler mevcuttur . Bu defa kongreler bağlaması için tebliğat yapıldıktan sonra bir birine itimatları olmayan iki hizip şiddetli mücadeleye bağlağılar . Birinci gurup İl İdare Kurulu ikinci Başkanı İsmail Alaca , diğeri Belediye Reisi Yusuf Erengüç ve taraftarlarıdır . Burada bulunan muhalefet parti meşsuplarından İsmail Alaca tarafını desteklemektedirler . Mütegebbis İl İdare Kurulu Başkanı Nisret Metan tazyikle istifa ettirildi . İki gün içinde yirmiyi mütecaviz ihraç kararı verilip merkezin tasdikinden geçmeden tebliğat yapıldı . Bu günde Kars Merkez Kazası Parti Başkanı iskat edilerek huzursuzluk fazlasıyla merkezden ve mülhakattan makama acı şikâyetler devam etmektedir . Mahalli seçimleri sabote edecek bu hali derhal önlemek mümkündür . Bunda müessir olacağım . Yalnız bu havaliden olmayan iki mebusun bir parti müfettişinin acele gönderilmesini yüksek takdir ve tasviplerinize saygı ile arz ederim .

Özel Kalem II2 sayılıdır .

Kars Valisi
Hilmi Dağcıoğlu

Arşiv Kolu

19.11.1958

0. P. 1207.

030 01 1 65 269 7

1

Ek-13. Başbakan Adnan Menderes'in, Sinop Ziyaretine Giden Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Gönderdiği Telgraf. 19.03.1958. (BCA)

Sanamın İstemi Tadipli

T. C.
BAŞVEKÂLET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

YILDIRIM TEL
19.3.1958

Sayı:

Sayın Dr. Namık Gedik
Dahiliye Vekili
Sinop

E/8

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GİZLİLİK ARŞİVİ

Şu saatlerde Sinop'da bulunmanızdan faydalanarak muhterem Sinop'lular vatandaşlarımıza Sinop vilayetinde Hükümetce yapılmış işler hakkındaki tasavvurlarımıza işaret ve aziz Sinoplular hakkındaki hislerinizi ifade eden bu kısa ve net mesajın bilinmesine tavassut buyurmanızı rica ederim. Seçimler sırasında güzel Sinop şehri ve vilayetin diğer kısımlarına yaptığım ziyaret ve seyahat bütün onat ve teferruatıyla hatırlanmaktayım. Aziz Sinoplular o zaman bizleri çok sıcak ve samimi kabulleriyle minnetler etmişlerdi. Sinop'daki uzun konuşmada vilayet için yapılmasını düşündüğümüz işlerin neler olduğunu şu anda biz bir hatırlamakta ve bunların tahakkuku için çalışmalarımıza bağlamak üzere bulunmaktayız.

Bize gösterdikleri muhabbet ve itimattan dolayı aziz Sinoplulara teşekkürlerimin bir defa daha arz ederken cennetten bir parça güzel Sinop'un layık olduğu kalkınmaya kavuşabilmesi hususunda büyük bir sevk ile gereken faaliyetlere girişmek için kararlı olduğumuzu belirtmekle büyük bir zevk duymaktayım. Güzel Sinop'un layık olduğu ümre kavuşması ve aziz Sinoplulara iyilikler ve sadetler temenni eder zatâlinizin ve beraber seyahat etmekte olduğunuz sevgili arkadaşların muhabbetle gözlerinizden öperim.

Başvekil
Adnan Menderes

*Tel olarak kabul edildi ve
Sanamın'la
Kamerada
Arşive
Gözetilmiştir
Yapılmıştır.
19.3.1958
S. 13.*

Aslı gibidir

030	01			69	433	9	1
-----	----	--	--	----	-----	---	---

Ek-14. Öğrenci Olayları Nedeniyle CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioglu Tarafından Namık Gedik'e Çekilen Telgraf. (BCA)

DEVLET ARŞİVENİ
CUMHURİYETİ
P T T

02339

[Ek 3]

TELGRAF

Ornek IEB 11

YOL

Devlet telgraf muhaberatından
delayı mesuliyet kabul etmez

ADRES :
DR. NAMIK GEDİK
DAHİLİYE VEKİLİ ANKARA

SERVİS ANKARA

3079
1500

Sıra No	Kik merkez	No	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ HUSUSİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
				TARİH	SAAT			TARİH	SAAT	
Y. SEHR ANKARA		8002	116	1/5	15		SURET	1/5	17/1	

ANKARADA CERAYAN EDEN HADİSELERLE İLGİLİ İLGİLİ OLARAK RADYODA OKUTTUGUNUZ VE BUGUN GAZTELERDE YAYINLANAN TEBLİĞDE HADİSE MAHALİNE GİDEN MİLLETVEKİLERİ ARASINDA BENİME ADIM GEÇMEKTEDİR BU İDDİA SAYET GULUNC DERECEDE YANLIŞ BİLGİLERE DAYANMIYORSA PEK GİRKİN VE SUİNYETLİ BİR UYDURMADIR BOYLE DUPE DUZ UYDURMA BİR İDDİANIN RESMİ BİR TEBLİĞLE YAYINLANMASINDAKİ VAHAMETİ VE MESULİYETİ DİKKATİNİZE SUNARIM. TEBLİĞİN BU KİSMİ NE KADAR SUİNYETLİ İSE HADİSE YERİNDEKİ DEMOKRAT PARTİLİ MİLLET VEKİLLERİNİN ADININ SAKLANMASINDA AYNI DERCEDE MAKSATLIDIR BİZ HAK BİLDİĞİ YOLDA VAR GÜCÜLE MÜCADELEYİ ACTIK VE MESRU MÜCADELEYİ SEBEF İLEN İNSANLARIZ NAMIK BEY. İFTİRADAN YILMAYIZ ALLAH KORKUSUNUN VE MİLLET SEVGİSİNİN KENDİ İCRAATLARINI GİZLEMGE MECBUR OLANLARA DOĞRU YOLU GOSTERMESİNİ HEM MEMLEKET HESABINA HEMDE SAHİSLARİ HESABINA DİLERİM.

SIVAS MEBUSU TURHAN FEYZIOGLU

1273984

5

Ek-15. Prof. Dr. Memduh Yaşa'nın Kızılay'da Yaşanan Hadiseler ile İlgili İhbar Mektubu. 01.06.1960 (BCA)

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
MEMDUH YAŞA
473611 (Had. Telefon)
426752 (Em. Kay. Bndi vandırın)
3023 1-6-1960

Tesadüfen mütali olduğum bir hadiseyi gördüğüm şekilde arz ediyorum. Hemen şu hususu da belirtmeyimki, hadiseyi vukuundan bir kaç gün sonra ve her halde 27. Mayıs. 1960 tarihinden önce bazı yakın arkadaşlarıma da anlatmıştım.

Şeker bayramına takaddüm eden 3-4 günden beri ve Sayın Ord. Prof. Sıddık Sami Onarın Sayın İnönü'ye ziyareti dolayısıyla yaratılmak istenilen hadisenin çıkmasına mütevil bir ikna yoluyla mani olabilmem üzere ben denmiş phelenilmiş ve artık geçirilamaz olmuştum. Hususi halde ancak Sabık Başvekil yokken ve ekseriya kendi talebi üzerine dörtleşmek üzere yalnız kaldığı vakitlerde Ercument Yavuzalp'a gider, orası kalabalıklaşınca diğer yerine gelirdim.

Sabık Başvekilin Kızılayda tartaklandığı gündü. Saat beşe doğru Yavuzalp telefon etti, kendisi telefonun başından ayrılmadığı için oturup görüşmel üzere odasına davet etti. Bir miktar görüşükten sonra Başvekilin Sabıkın geldiğini haber verdiler. Yavuzalp kendisini karşılamak üzere koridoraçıkta, ben de yarı açık kalan oda kapısının arkasına geçtim. Geçerken beni görmesini istemiyordum. Çünkü son zamanlarda bir takım havadis çıkmakta idi ve bu hususta, o sırada kenarda tutulan benden görüşülebilirlerdi. Fakat kaçmaya vakit olmadı, bir kaç kişi Başvekilin odasına girmekle beraber, hususi kalem odalarına da bir çok kişi bir arada girdi. Bunlar arasında Dahiliye Vekili, Ajans Umum Müdürü ve bir Kâtipi, Her iki Hususi Kalem Müdürü (Özgen ve Yavuzalp), Medeni Berk ve İzzet Akçal ile Yarbay Tayyar Beyi iyi hatırlıyorum. Her kes Sabık Dahiliye Vekiline geçmiş olsun diyor, hadiseyi karışık bir şekilde anlatıyor, yalnız Yavuzalp ile ben başkım başkım bi birimizin yüzüne bakıyorduk (Birden Başvekilin odasından hususi kaleme riden kapı açıldı ve Sabık Çankır reisi girdi. Gayet sakin bir yüzü vardı. Hatta başlanıçta gülmeye başlıyordu. Birden, - Dahiliye Vekili diye haykırdı. Gedik ek gibi oturduğu sandalyeden fırladı, - Buyurun Beyefendi dedi. Bayar aynı sükûnetle, - Gid hadise mahalline dedi, - Megafonla bağır, bizden olanlar ve olmayanlar ayrılınlar. Bizden olmayanlara yayılım ateş açtırınız. Gedik "Başvekil" deyip dışarı fırlarken Bayar da yerine döndü. Yarbay Tayyar bey dövmeye başladı, "Dahiliye vekili oraya gitmemeli çok tehlikeli" diyip duruyordu. Ben bu kargaşalıktan faydalanarak çıkıp odama geldim ve çantamı alıp çıktım. Sinanın önünde hariciyeden Oğuz Gökmen ve Efdal beyleri gördüm. Nümayişin Menderes aleyhinde olduğunu onlardan öğrendim. Sonra eve döndüm ve telefonla Hürriyet gazetesi Ankara bürosundan bütün tafsillatı aldım. Kısaca arz ederim.

En derin saygılarımla.
Prof. Dr. Memduh Yaşa
127-398 8

Ek-16. Kayseri Hadiseleri Münasebetiyle Dahiliye Vekili Namık Gedik Tarafından Kayseri Valiliğine Gönderilen Yazı. 02.04.1960 (BCA)

327

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
U. M.
Ş. M.
Sayı

HARİTTE
5-1-1-0

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2/4/1960

Kayseri Valiliğine

1- Kayseride bugün inönünün gelmesi münasebetiyle tahrik edilmiş Halk Partililerden asgari 10-15 bin kişilik bir kalabalığın her türlü nümayişte bulunmak ve hatta daha ileri hareket ve teğebbüslere girişmek maksadıyla tertibat alınmakta olduğunu verdiğiniis malûmattan öğrenmiş bulunuyorum.

2- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu muvacehesinde tahrik ve tertipler neticesi bu gibi nümayişler ve hatta daha ileri hareketlerin önlenmesi hükümetin ehemmiyetli bir vazifesi olarak kargınasıdadır.

3- Şimdiden malûm olan bu karuna karşı gelme hareketinin ne derecelere kadar vahim bir teğebbüs olduğu aşikârdır. Bilebile ve göre göre kanunun ayaklar altına alınmasına müsaade etmek kat'iyen mevzu bahis olamaz.

4- Kamu hıfzına böyle bir nümayişin yapılmasını tertipleyen Halk Partisi Vilâyet İdare

010	00	206	635	1
-----	----	-----	-----	---

4

Ek-16/1

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
G. M.
Ş. M.
Sayı :
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Şifre

- 2 -

Kurulu esaslarına ayrı ayrı kanunun harfî harfîne tatbik edileceğinin bu emrimizin alındığı andan itibaren derhal imsa mukabilinde tebliği kanunî vasifelerimizin ifasında alınacak tedbirlerin başlangıcı olmak lâzım gelir. Kanunları ihlâl maksadile girilen bu teşebbüslere in tahrikçileri ve tertipçileri olarak her türlü netice ve akıbetten birinci derecede mes'ul olacaklarına tebliğinin egnasında kendilerine ifade etmeniz lâzım gelir.

5- Kanunlara karşı gelme hareketinin ne şekilde tertip edilmiş ise ona karşı tedbirlerinin nelerden ibaret olduğunu Vekâilete derhal bildirmenizi rica ederim.

6- Yeyilhisar hadiseleri münasebetile ve Hükümet başmağa kadar ileri götürüldüğü mücazeret 682 Snünde bulundurulursa Vilâyetinizde umumî asayişin son derece nazik bir vasiyet arz etmekte olduğu aşikârdır. Hatta bu itibarla Vilâyetinizin asayişinin muhtel bulunduğunu kabul etmek mümkün değildir. Bunu bilerek ve tahriki son raddeye götürmekten başka bir

010	09		206	635	1	/	5
-----	----	--	-----	-----	---	---	---

Ek-16/2

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
U. M.
Ş. M. Sayı

ŞİFRELİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Şifre

- 3 -

mana ifade etmeyen böyle bir seyahatin böyle bir zamanda tertibi bisatihi maksatlı ve vahim bir teşebbüs telekki edilmek icabeder.

7- Bu izahımızda nazarı dikkate alınarak beşinci maddede söylediğimiz gibi tedbirlerinizin nelerden ibaret olduğunu bize hemen bildirmekle beraber umumî vaziyet hakkında mütalifanızı da buna eklemeniz zaruridir. Bu küçük müessif bir hadiseyi ve kamuna karşı kıyam hareketlerini önleyebilmek için elinizde bulunmaz sabıta ve inzibat kuvvetleri kâfimidir. Bu cihetin de derhal ve ayrıca bildirilmesini rica ederim.

8- Hüsusi Kalem şifre (324) sayılıdır.

Dahiliye Vekili
Dr. Namık Gedik

010	09			206	635	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

6

Ek-17. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genç Öğretim Üyeleri İmzasıyla Başbakan Adnan Menderes'e Gönderilen, Komünist ve Irkçı Oldukları İddiası ile Bazı Hocaları İhbar Eden Bir Mektup. 22.07.1954 (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

22.7.1954

Muhterem Başbakanımız Adnan Menderes'e

Biz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi doçent ve asistanları şu son günlerde diğer Fakültelerdeki genç arkadaşlar gibi _ muhtariyetin profesör kurullarına verdiği geniş salâhiyeti geri alan kanunlar münasebetile-hâriyetlerine kavuşmuş insanların büyük sevinci içindeyiz. Herşeyden önce bizleri bu mesut günlere ulaştıran Demokrat Parti iktidarına ve onun başında bulunan zatî devletlerine minnet hislerimizi ve teşekkürlerimizi bildirmemize müsaadelerini rica ederiz.

Malumu sâileri olduğu üzere Halk Partisi iktidarı , İstanbul ve Ankara Üniversiteleri kürsülerinin büyük bir kısmını kendisine taraftar olan profesörlerle doldurduktan sonra , sırf profesörlerin mevkilerini korumak ve kurmuş oldukları o partizan teşkilatı emniyete almak gayesiyle Üniversiteler kanununu çıkarmıştır.

Etîm Devlet teşkilatından bu arada Üniversitelerden de müfrit halk partililerle komünistleri tasfiye gibi pek hayırlı bir işi girişmiş bulunan iktidarınıza biz İstanbul Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri muvafakiyetler temenni ederken bu yoldaki icraatınıza belki ufak bir yardımımız dokunur mülahazasile Fakültemiz profesörleri arasında müfrit halk partililerle koyu komünistlerin bir listesini takdim etmeyi vazife bildik.

Bu vesile ile derin hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz ederiz.

Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri

Ek-17/1.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2.

Müfrit Halk partililer:

- Prof.Hamit Ongunsu (zaten müddetini doldurmak üzeredir).
Prof.Mazhar Şevket İpşiroğlu (aynı zamanda müfrit komünisttir).
Prof.Hilmi Ziya Ülken (kpmünistlerin ele başıdır).
Prof.Müntaz Turhan (aynı zamanda müfrit arkadaşdır).
Prof.Macit Gökberk (Şükrü Naili pağanın oğludur, imanlı partizandır).
Prof.Mehmet Kaplan (aynı zamanda müfrit arkadaşdır).
Prof.Takiyettin Mengüşoğlu (dün zekâsile meşhur olup parti himayesile bu mev-
kie ulaşmıştır, bu türlü profesörler üniversiteler
için bir şindir).
Öğretim görevlisi Sabahattin Eyüboğlu (aynı zamanda koyu komünistlerdendir).
Doçent Süheyla Bayrav (koyu komünisttir ve Mazhar Şevket İpşiroğlunun
Hilmi Ziya Ülkenin ve Sabahattin Eyüboğlunun sadık
yardımcısıdır).

Müfrit komünistler:

- Prof.Hilmi Ziya Ülken (aynı zamanda müfrit halk partili).
Öğretim görevlisi Sabahattin Eyüboğlu (aynı zamanda müfrit partizandır).
Prof.Mazhar Şevket İpşiroğlu (aynı zamanda koyu halk partilidir).
Doçent Süheyla Bayrav (koyu halk partilidir).
Doçent Halet Çambel (Mazhar Şevket himayesinde Avrupa'da Nazım Hikmetle
buluşmaktadır).
Doçent Mina Ergen (tanınmış komünistlerdendir).

Pakİltede daha birçok mübedil halk partili ve komünist profesörler
bulunduğu sizce de malumdur. Ancak bunlar arasında ilk ağızda tasfiyeye uğra-
ması iacetedenler şunlardır: müfrit halkpartili ve komünist olarak teşkilatlı
çalışan Hilmi Ziya Ülken, Sabahattin Eyüboğlu, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Süheyla
Bayrav ile müfrit halkpartili ve arkadaş akidesile yine teşkilatlı çalışan
Müntaz Turhan, Mehmet Kaplan dır.

030 01 18 106-26

2

Ek-17/2.

3.

Prof.Hilmi Ziya Ülken : hakkındaki deliller:

Koyu komünisttir (delilleri):

1. Rus Ansiklopedisi kendisini Türkiyedeki komünistlerin ele başısı olarak göstermektedir.
2. 1938'den 1946'ya kadar olan neşriyatı - kitapları, makaleleri , İnsan mecnuası- hep komünizm propagandasına dayanmaktadır. 1938 yılında Lenin'in resmini evine asmış tir,arkadaşlarının sert ihtarı üzerine resmi indirmege mecbur olmuştur.
3. 1938'den 1946'ya kadar Edebiyat Fakültesinde talebeye verilen mezuniyet tezi mevzuu hep tarihi maddecilik üzerinedir.Bu mevzu üzerinde çalışmayan talebeler mezun olamamışlardır.
4. Telkinlerle bir çok gençleri komünist kalmıştır. Bugün hapsehanelerde çürüyen bu gençler arasında kayın biraderi de vardır.
5. 1938 yılında asistanlarına : "biz burada Ziya Gökalp'in milliyetçiliğini yakacağız,yerine Marksizmi kuracağız" demiştir.
6. Demokrat parti iktidara geçip de Halk partili büyükle-
rinin himayesinden mahrum kalınca alelacele "Tarih^mad-
decilige reddiye" isimli kitabını yazdı ve bastırdı.
Şimdi de "ne yaprsın simmek pusuda beklemek lazım,
Menderesi tavlacak sayılar,kitap elinden düşmüyormuş"
diye etrafa prapaganda yapmaktadır.

Koyu halk partilidir,delilleri:

1. Halkpartisi büyüklerle sıkı dosttur, (Nihat Erim, Şemsettin Günaltay,vesaire ile sık siktuluşur, Esat Tebli de eniştesi ve yakın dostudur .
2. 1950'ge Halkpartisi tarafından namzet gösterilen Peyami Sefanın propagandasını yapmak için derslerini barakarak Burs'ya gitmiştir.
3. Halen Demoktat Parti idarecilerini prensipsizlik ve cahillikle ithiham ederek kötülemektedir .Bu propa-
gandasını Üniversite muhitinde sinsice ve ustalakla yapmaktadır.

Yeni Saçh gazetesinin devamlı yazarlarındandır,aynı zamanda Şükrü Pa-
banın akıl hocasıdır.

Eserleri intihaldir ,delilleri bugüne kadar hakkında yazılan tenkitlere
müracaat olunabilir.

Zatı alinizi daha fazla rahatsız etmek istemeyiz,Manzar Şevket İpşiroğh
Müntez Turhan, Sabhattin Eyüboğlu ,Süheyla Bayravçin de aynı şekilde birer dosya
tertup etmek mümkündür.

030 07 18 106 26

3

Ek-18 Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil Tarafından Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Gönderilen Mektup 01.12.1959. (BCA)

T. C. BURSA VALİLİĞİ YAZI İŞLERİ KALEMİ			Bursa : I / 12 / 1959
Şube	Dosya	Numara	DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CEZAİYYET ARŞİVİ
	4	59	Özeti :
Sayın Dr. Namık Gedik			
Değerli Dahiliye Vekili			(5066)
<p>Bugün Bursa'daki Işıklar Askerî Lise Müdürü ziyaretime geldi. Sabahleyin postadan çıkan evrak arasında "Askerî Okul Müdürlüğü" adresine bir zarf çıktığını ve içinde ağır isnad ve tahrikleri taşıyan bir yazı bulunduğunu ihbar etti.</p> <p>Mektubun bir örneğini ilişik olarak gönderiyorum. Bil-hassa askerî makamlara bu kabil yazılar gönderilmesini son derece dikkate şayan buldum. Bu yazılara delil saçması veya muhalefet taktiği gözü ile bakıp geçivermek ve taşıdığı ehemmiyeti kabul etmemek kanaatimce muhataralı bir hareket olacaktır. Bence, bu sistemli bir harekettir ve yaklaşan seçimler arifesinde tertiplenmesi büyük manalar taşımaktadır.</p> <p>Seçim kampanyası esnasında esasen yükselmesi tabii ve mutad olan umumî efkâr tarsiyesini ihtilâl kokusu taşıyan tahriklerle galeyana getirmek ve tabii bir seçim mücadelesini mecrasından çıkarmak istidadını gösteren bu isnadları birperva ortaya sürmek eger bir komünist taktiği değilse muhakkakki bir ihanet şebekesinin eseridir.</p> <p>Lüzumlu hassasiyetle durumu takip ediyoruz. Bu mektuplardan başka kimselere gönderilip gönderilmediğini veya buna benzer tahriklerin tevali edip etmeyeceğini tesbite çalışıyoruz.</p> <p>Mektubu okuyunca telefonla Ankara'dan zatıdevletlerini aradım. İstanbul'da olduğumuzu öğrenince Müsteşarımıza durumu arz ettim. Telefonla İstanbul Valisi arkadaşımı bularak mektubu okudum ve zarfını aslıyla birlikte posta ile kendisine takdim ettim.</p> <p>Muktezasının takdirini yüksek tasviblerine saygılarımla arz ederim.</p>			
			Vali İhsan S. ÇAĞLAYANGİL
010	09	21595	
Verilecek karşılıklara dairesi adıyla gün ve sayısına yazılması rica olunur.			

Ek-18/1. (BCA)

Hırsızlıklara ve kanunsuzluklara katılmayan
D.P.'ye Yatan cephesi (Vw.) yayınlarından.
Birleşik basın yayın haberler bürosu bildiriyor. (5065)

1- Avrupa ve Batı Almanya basın yayın haberler bürosu ve gazeteler Türkiye'nin iktisadiyatı (yani iç ve dış ticaret alış verişini) öldürüyor. Bu haber bizim gazetelerde öldü yerine hastadır diye geçmiş. Sayın okuyucularımız ikisi de yalan. Türkiye'nin iktisadiyatı ne öldü ve ne de hastadır. Yalnız koma halinde can çekişiyor. Acaba daha hangi devleti dolandırıp borç para veya kredi sağlanırsa bir müddet daha koltuklarda, kılısc arabalarda, apartmanlarda kaç zaman yaşar ve sıkışmaya hâlel gelmez diye düşünüyorlar.

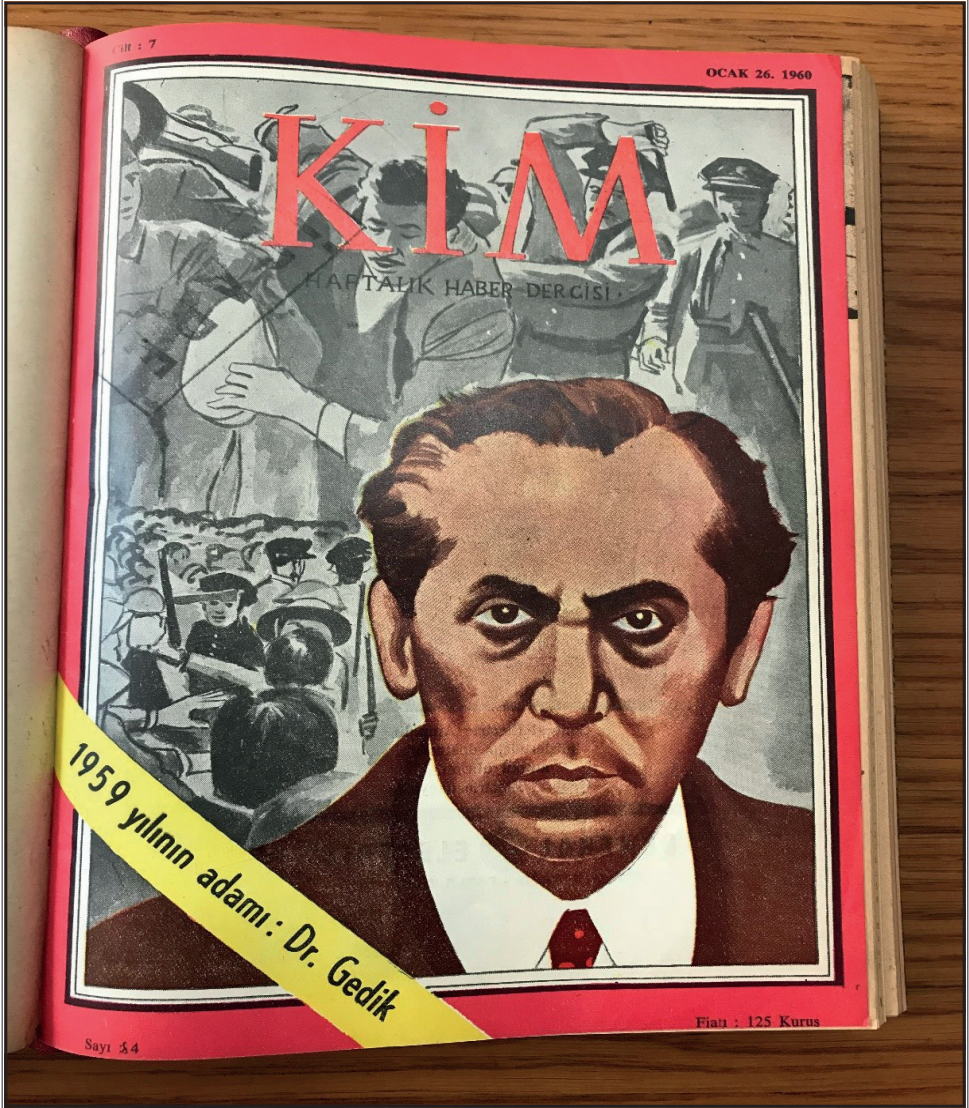
2- 1960 senesinde umumî seçime gidileceği dedikoduları dolandırıyor. Bunun hakkında da bildiklerimizi açıklayalım. Acaba 14 Mayıs tarihinde Demokrat Partinin seçim gününün 10 yaşına baştağından istifade ederek bir kutlama töreni tertip etsek, keşanda olduğu gibi devletler, keçiler domuzları kesip kasaplar bu hayvanların mezbaha üretti de vermeden dükkânlarında satarsa, yine bazı bolluk yaratsak, Kızılay'da toplanan paraları ihtiyacı olanlara yardım ediyoruz diye D.P. aç kurtlarına dağıtsak, bir çok tüccarlardan seçim masrafı yardımları alsak, yeni seçim kanununa seçimin evvel üç gün zarfında bindirilmiş amele küt'alarını istediği yere sevk edip resmi müesseseler emrine sandıklar ihdası hakkındaki maddeleri koysak, nerede D.P. zayıfca oraya bindirilmiş amele küt'alarını sevk edip bunlara bir kaç yerde rey attırsak, kütükler Hakimler'in nezaretine tevdi ettirsek bu gibî seçimi kazanır, yine Millet'in başında boza pişiririz düşüncesi başta geliyor. Zira bunu yapmak mecburiyetindedirler. Çünkü 1961 de Amerikaya, Almanya, Fransa, İngiltereye, İtalyaya yapılar ve çoğu dalaverenci İktidar erkânının cebine giren milyarlarca Borç ve kredilerin taksit zamanı geliyor. Şehirliye artık atacağı kazık kalmadı. Elektrikçe, havayazına, vassite, telefona zam ve elektrikçe saat başına ayda 10 lira, telefona 14 lira kira da alıyor. Şimdi sıra köylüye kazıklanmağa geldi. Toprak mahsullerini karunu hazırladı. Bu sefer de köylüye kafese koyup reyini aldıktan sonra Buğdaydan, Üzüm, pancardan, fasulyeden, mercinlerden, soğandan, patatesten, meyvalardan hulusa köylünün yamurtasına varıncaya kadar kilo ve adet hesabıyla vergi alıp topladığı paralarla firenklere olan borçlarını ödeyecekler. Fakat bunu yapabileceklermi? Millet artık son hadde geldi. Bu deli idare 960 da da seçimi kazanırsa muhakkak hile yapacaktır. O vakit memlekette ihtilâl çıkacakve kan gövdeyi göstürecektir. Firenklerde canım yurda koracaktır. Amerika onun için Demokrat Partiyi mahsus borca sokuyor. Memleketin hakimiyetini tamamiyle eline almak istiyor. Köylü dayı yaptıkların yetisiz. Gözünü aç. Bu sefer aldanmamaya çalış. Seni kimse korkutamaz. Sen onları birleşirsen korkudusun. Bu planları alt üst edebilirsiniz...

3- Beyaz peynirin en safı 227 lira, cılk yumurta 40 kuruş, et 7 lira, zeytinyağı 4 lira, şeker 350 kuruş, yufka 2 lira vesair bütün yiyecek maddelerinin pahalı olduğu söyleniyor. Ve syledirde. Bakat şimdi istifi yapılıyor. Bir seçim günü gelsin, bak bir hafta nasıl rahat edeceklerin. Her şey bulacaktır. Amma seçimden sonra yine eski hale dönecektir. Varsın dönsün. Yalnız cebini ve menfaatini düşünün kalbinde vatan ve millet sevgisi olmayan neydi belirsizlerle dolan ve taşan memleket elbette böyle olur. Başta Menderes, Celal Bayar'ın hususi kanunsuzluklarını duyuyar pek kalmadı. Hele Refik Koraltan, Japon Türk Sefirinin karısının arına geçti, kocası ile ikisinin ölümüne sebep olduğu yine Meclis Reisi seçildi. Matbuat susturuldu. Mecliste de gürültü kılıcıyor. Merak etme Atatürk'ün emretinin tamamiyle devrilmesi yakınlaştı.

4- Demokrat Parti Millet Vekillerinin bir çok bankalarda, meclis idare azalıklarından, spor kulüplerinden masaları olduğu söyleniyor. Bu ufak iştir. Çöken barajlar, sergi sarayları, ceplere indirilen paralar, doları istediklerine 270 kuruştan verip 11 liradan satılmalar, nüfus ticaretleri, hele muazzam eniistimaller, firenk bankalarındaki paralar, bir düşünülürde ondan sonra bu mes'uliyetleri üzerine alan Adnan Menderes. Allah size bağışlayacağını tayin edecektir. Öyle keşanda, şurada burada... Sayın Menderes Allah seni bize bağışlasın diye 3-4 aydurulmuş serserinin serserinin ne kadar sağma olduğunu anlarsınız. Gözünüzü açın, strafı iyi Vatan verikall...

Hacı Veli GÖK

Ek-19. 26 Ocak 1960 Tarihli Kim Dergisi Kapak Fotoğrafi.

EK-20. Hasan Polatkan, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Namık Gedik.

EK-21. “Namık Gedik Şiirler” İsimli Kitaptan Gedik’e Ait Şiir.

ODAM I

Kimse girmez kapımdan, geceden başka benim
Ne bir ses duyacağım, ne bir ışık odamda..
Yılları çürütsem de gelmez merak edenim,
Duvarları yosunlu, camı kırık odamda..

Sırrımı söylemekten çekinirken herkese,
Ben kendimi odama verince geceleri;
Alçalan tavanında çitirdayan her sese,
Söylerim içimdeki sırlı düşünceleri..

Gün gelip kapatınca gözlerimi içinde .
Taze bir mezar gibi yıkılacak duvarlar..
Ölüme yer vermeyen alemin sevincinde,
Odam, üstüme düşüp bir ana gibi ağlar.

Namık Kâşif

Ek-22. 27 Mayıs Askeri Darbesinin Ardından Namık Gedik'in Harp Okuluna Götürülürken İçerisinde Olduğu İddia Edilen Kamyon. (Osman Çakır, Emin Erdoğan Hayatı ve Hatıraları, Ankara 2015.)

122

Yaşadıklarımın bir kısmı BİLİNSİN İSTEDİM

**27 MAYIS 1960 İHTİLÂLİ
VE
NAMIK GEDİK OLAYI**

27 Mayıs 1960 günü Namık Gedik'i Harp Okulu'na götürdüğüm kamyon

EK-23. Namık Gedik'in Gelini Emine Gedik ile 7 Ağustos 2018 Tarihinde Yapılan Mülakat.

7 Ağustos 2018'de, Namık Gedik'in gelini Emine Gedik İstanbul-Moda semtinde bulunan evinde ziyaret edilerek kendisi ile bir röportaj gerçekleştirilmiştir.

Soru: Emine Hanım sizi tanıyabilir miyiz?

Emine Gedik: Ankaralıyız. Babam 1946 Demokratlarından, Hikmet Yazıcıoğlu. 1957'de Ankara'dan milletvekili adaydı ancak Ankara kaybettiği için milletvekili olamadı. Ama kuruluşundan beri parti üyesiydi. Babam gazeteci, Hâkimiyet Gazetesi isimli bir gazetesi vardı. Ben 1942 doğumluyum. 1950'de, sekiz yaşındayken, babamın öğlen vakti kapıdan gelerek kazandık dediğini hatırlıyorum. Bizim evde sürekli Demokrat Parti konuşulurdu, İsmet Paşa kötülenirdi. Namık Gedik ile aramızda herhangi bir akrabalık bağı yoktur. İlkokulu bitirdikten sonra İstanbul Arnavutköy Kız Koleji'ne geldim. Burasını sınavla kazandım. Tatil dönemlerinde Ankara'ya giderdim. O sırada, Arda da Ankara'daymış. O da, Namık Kemal Ortaokulu'nu bitirip Robert Koleji'ne giriyor. Biz Arda ile sokakta oynarken tanıştık. Evliliğimizde ikimizin de ailesinin DP'li olması etkili olmuştur.

Soru: Namık Gedik'in ailesi hakkında bilgi verebilir misiniz?

Emine Gedik: Malatya'da şu anda Gedikoğulları var. Namık Gedik'in mensubu olduğu sülalenin bir kolu Malatya'da, diğer bir kolu da Trabzon'dadır. Ailenin Arapgir kolunun soy ismi Gedikoğlu, diğeri ise Gedik'tir. Neden bu şekilde olduğunu bilmiyorum. Namık Gedik'in babasının adı Kâşif, annesinin adı Macide'dir. Namık Gedik'in üç kız kardeşi vardı. Kız kardeşleri Namık Gedik'ten rahmetli ağabeyciğim diye bahsederlerdi. Birbirlerine bağlı, sevgi dolu ve çok hoş bir aileydi. Yaşlı sakallı dede, babaanne, kız kardeşler, fedakârdılar. Namık Gedik'in Nebahat, Nezahat ve Sabahat isimli üç kız kardeşi vardı. Bunlardan Nebahat, 16-17 yaşlarında verem hastalığından ölmüştü. Bunun etkisi altında kalan Namık Gedik verem doktoru olmaya karar vermişti. Nezahat muallim okulunda okuyor ve ilk tayin yeri Bursa'nın İnegöl ilçesi. Daha sonra anne ve babası da onunla birlikte İnegöl'e gidiyor. Sabahat'ta ise küçükken merdivenden düştüğü için kalça çıkıklığı varmış. O yüzden boyu kısa kalmış. Önceleri bankada çalışan Sabahat daha sonra Adalet Partisi Kadın Kollarına girmiştir. Demokrat Parti döneminde sadece Namık Gedik siyasetin içinde. Kız kardeşler ve aile onu dışarıdan

destekliyor, yani destekçi konumundalar. Namık Gedik'in önce annesi daha sonra da babası vefat etti. Sanırım 80 küsur yaşlarındaydılar.

Soru: Namık Gedik'in siyasete girmeden önceki yaşantısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Emine Gedik: Namık Gedik, birbirlerine bağlı tipik bir Türk ailesine sahipti. Gedik ailesi Malatya'nın Arapgir ilçesindedi. Ben babası Kâşif Bey ve annesi Macide hanımı tanıdım. Ancak Namık Gedik'i tanımadım, çünkü Arda ile 1963'te evlendik. Namık Gedik ile ilgili çoğu bilgiyi Arda'dan aldım. Namık Gedik'in babası Kâşif Bey emekli bir memurdu. Siyasetle alakası yoktu. Namık Gedik ve eşi Melahat Gedik Atatürkçü, bayrağa son derece düşkün insanlardı. Namık Gedik, gençliğinde Türk Talebe Birliği üyesiymiş. Aydın'da bir Demokrat Parti mitingi oluyor. Melahat Gedik, eşi Namık Gedik'i bu mitinge götürmek istiyor. Namık Gedik ise devlet memuru olduğunu ve siyasete karışmak istemediğini dile getiriyor. Neticede mitinge gidiyorlar ve bu miting vesilesi ile Namık Gedik ve Demokrat Parti arasındaki temas kurulmuş oluyor. Melahat Gedik, Namık Gedik'e göre siyasete daha yatkın bir insandı. Namık Gedik ise kendi halinde hastalarını iyileştirmek için uğraşan, eve gidip başlarında sabahlara kadar bekleyen ve parası olmayana ilaç veren, başarılı, fedakâr bir doktordu. Şurası ilginçtir, biz Arda ile Aydın'ın Çine ilçesine gittik. Orada, 1960'tan sonra doğan çocukların çoğunun isminin Namık olduğunu öğrendik. Yani, Çine ilçesinde görev yapan Gedik, bura halkı tarafından çok seviliyor. Namık Gedik ile Melahat Gedik'in tanışmaları ise şu şekilde oluyor. Namık Gedik'in babası Kâşif Bey'in İstanbul Üsküdar'da bir evi var. Burada oturuyorlar. Melahat Gedik'in küçük yaşta babası ölüyor. 17-18 yaşlarındayken annesi ölüyor. Tek başına kalan Melahat Gedik, Üsküdar'da oturan teyzesinin yanına gidiyor. Namık ve Melahat Gedik'in tanışmaları Üsküdar'da gerçekleşiyor. Namık Gedik, siyasete eşi Melahat Gedik vesilesi ile girdiği için, Namık Gedik'in kızı Ayla, "babam, annemin yüzünden öldü" derdi. Namık Gedik milletvekili olduktan sonra Ankara Kızılay'da Foto Apartmanı'nda kalıyor. Oğlu Arda'yı Namık Kemal İlkokulu'na (ya da ortaokulu) yazdırıyor. Ayla'yı da Ankara'da kız enstitüsüne yazdırıyor.

Soru: Namık Gedik'in siyasete girmesinde Melahat Gedik vesile oldu dediniz. Bunun dışında başka bir sebep var mıdır?

Emine Gedik: O zamanlar Türkiye küçük, Demokrat Parti yeni kuruluyor. Parti, yeni kurulurken Menderes, yerinde isim yapmış isimleri

partie almaya özen gösteriyor. Gedik de, Aydın-Çine’de ün yapmış bir doktor. Daha sonra Adnan Menderes’ten Namık Gedik’e partie katılma teklifi geliyor.

Soru: Namık Gedik ve Adnan Menderes ilişkileri ne düzeydeydi?

Emine Gedik: Menderes ve Gedik ailesi görüşüyorlardı. Bu görüşmeler ihtilalden sonra daha da sıklaşmıştı. Ancak ihtilalden önce de ailece görüşmeler olmaktadır. Namık Gedik, çocukları Arda ve Ayla hep beraber, Menderes ailesi ile beraber birbirlerine gelip giderlerdi.

Soru: 27 Mayıs Askeri Darbesi’nden sonra Namık Gedik’in tutuklanması ve ölümü ile ilgili olarak Arda Gedik’in size aktardığı bilgiler ve sizin düşünceleriniz nelerdir?

Emine Gedik: Arda, o sırada 20’li yaşlarındaydı ve büyük bir travma yaşıyor. O dönemde Arda, İsviçre Hukuk Fakültesi’nde okuyor ve Mart ayında ablasının düğünü var. Düğünden sonra tekrar dönecek. Babası, Arda’ya; “Gitme oğlum, işler çok karışık, geri dönme burada yanımda ol.” diyor. Bunu üzerine Arda, İsviçre’ye dönmüyor. Melahat Gedik, eşi Namık Gedik’in intihar etmediğini, öldürüldüğünü düşünüyor. Ancak Arda Gedik, babasının intihar neticesinde öldüğünü kabul etmekteydi. Namık Gedik, ihtilalden sonra tutuklanmasının ardından, ailesinden tıraş takımları ve küçük ihtiyaçlarını istiyor. Bunun üzerine ailesi, isteklerini küçük bir paket yaparak gönderiyor. Harp Okulu’nda bulunduğu süre zarfında birçok kez şiddet ve hakaretlere maruz kalıyor. Onu revir bölümünde görmüşler ve orada bulunan askerler tarafından, “Bu hırsız buraya niye getirdiniz? Buradan ilaç çalar şimdi!” şeklinde ithamlara maruz kalıyor. Demokrat Partililer, Harp Okulu’na girerken çift sıra halinde, askerler tarafından oluşturulan koridordan geçmişler ve bu sırada tekme-tokat dövülmüşler, şiddet ve hakaretlere maruz kalmışlardır. Muhtemelen, Namık Gedik de bu sırada benzer şiddet ve hakaretlere maruz kalmış olabilir. Gururlu bir kişiliğe sahip olan Gedik, kendisine yönelik, şiddet, hakaret ve tacizlere her defasında karşılık vermiştir. Bu durum da, onun diğerlerine göre daha çok şiddet ve baskıya maruz kalmasına sebep olmuştur. Benim düşüncem Gedik’in, bu sırada uğradığı şiddet neticesinde orada bulunanların elinde kaldığı ve bunun sonucunda hayatını kaybetmiş olabileceği yönündedir.

Benim babam koyu bir Demokrat Partiliydi. 30 Mayıs’ta bizim evin kapısı çalıyor. Evdekiler kapıyı açıyor. Kapıyı çalan kişi, sanırım Haymana parti teşkilatından bir tanıdık. Babama hitaben Hikmet Abi,

Namık Gedik’i öldürdüler, öldürüp Harbiye’de camdan aşağı attılar diyor. Harp okulunun revir kısmında çalışan Zekiye Hemşire var. Bunu, Zekiye Hemşire söylemiş ona. Daha sonra öğlen ajansında, Namık Gedik’in camdan atıldığı haberi düşüyor. Yani Gedik’in ölümü, kamuoyuna duyurulmadan önce bizim haberimiz olmuştu. Namık Gedik ile ilgili bilgi veren Zekiye Hemşireyi bulmak için Arda ile çok konuştum. Ancak Arda, hayır efendim benim babam intihar etti dedi ve Zekiye Hemşireyi bulmak istemedi. Babasının şüpheli ölümü düşüncesi, Arda’ya ağır geldi ve sürekli babam intihar etti telkini ile böyle bir şüpheyi kabul etmek istemedi. Harbiye’nin penceresi, bir insanın ancak sığabileceği kadar dar ve çift cam şeklindeydi. Küçük bir oda. Namık Gedik’in, çok uzaktan büyük bir hızla gelip de o camı kırma ihtimali belki var, ama öğrendiğim kadarıyla bu kadar küçük bir odadan o camı kimse kıramazmış. Benim şahsi düşüncem Namık Gedik intihar ederek ölmemiştir. Onun nasıl öldüğüyle ilgili şüphelerim vardır.

Soru: Namık Gedik vefat ettiği sırada aynı oda içerisinde Etem Menderes de bulunmaktaydı. Bu konu ile alakalı daha sonraki yıllarda Etem Menderes ile iletişim kurdunuz mu?

Emine Gedik: Etem Menderes uzun seneler sonra Arda ile görüşmek için haber yolladı. Ben de Arda’nın Etem Menderes ile konuşmasını istedim. Ancak Arda; “o ne söylerse söylesin ben kendisine inanmayacağım. O yalancıdır” dedi ve Etem Menderes ile görüşmek istemedi. Arda’da, Etem Menderes ile ilgili belki “doğruyu söylerse” korkusu vardı.

Soru: Namık Gedik’in cenazesi aileye nasıl teslim edildi?

Emine Gedik: Cenaze, ölümünün hemen ardından aileye verilmedi. Sonraları gelin cenazenizi alın diye bir haber geldi. Şu gün cenazenizi kaldırabilirsiniz ancak cenazeyi göremezsiniz dediler. Arda, “babamın tabutuna elimi bile değemedim” derdi. Belki de tabutun içindeki Namık Gedik değildi. Daha sonra cenaze Ankara’daki Asri Cebeci Mezarlığı’na 5-6 polis refakatinde, aileden belli sayıda kişinin gelmesine izin verilerek gömüldü.

Soru: Daha sonraki dönemlerde Namık Gedik’in mezarının açtırılması söz konusu oldu mu? Turgut Özal döneminde, Adnan Menderes’in mezarı İstanbul Topkapı’ya getirilerek burada yaptırılan anıt mezara defnedilmiştir. Sizlere de, Namık Gedik’in mezarının taşınması ile ilgili herhangi bir teklif geldi mi?

Emine Gedik: İhtilalden sonra Adalet Partisi iktidar oldu, onlar da açtırılım bakalım demediler. Yani mezarın açılması ya da taşınması gibi bir düşünce olmadı. Namık Gedik'in mezarının İstanbul-Topkapı'ya taşınması ile alakalı bir teklif geldi. Ancak, Özal döneminde gelen bu teklifi Arda kabul etmedi. Dursun babamın mezarı dedi. Arda kabul etmedi.

Soru: Demokrat Parti'nin Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi ve İsmet İnönü'ye karşı bakış tarzı nedir?

Emine Gedik: Aslında ne CHP ne de DP, Atatürk düşüncesinden dışarı çıkan anlayışta değiller. Atatürkçülük düşüncesine iki parti de samimiyetle bağlıydılar. İki partinin de, iktisadi görüşleri dışında dünya görüşleri hemen hemen aynı gibi. DP'liler, 1960 Askeri Darbesi'nin İnönü'nün bilgisi dâhilinde yapıldığına inanmaktadır. Bu nedenle ihtilalden sonra DP ve CHP arasında var olan kutuplaşma daha da artmıştır.

EK-24. Namık Gedik'in Ölümü ile İlgili Yeni Sabah Gazetesi'nin 30 Mayıs 1960 Tarihli Haberi.

30 Mayıs 1960
Pazar
Yeni Sabah Gazetesi
Kuruluşu: 1950
Yeni Sabah Gazetesi
Kuruluşu: 1950
Yeni Sabah Gazetesi
Kuruluşu: 1950

Yeni Sabah

2. BASKI

GÜNLÜK YATIRISIZ SİYASİ GAZETE

Kurucusu: SAFA KILICLIOĞLU Sayısı: 25 Kurus

23 İnci Val No. 7822

2. BASKI

N. Gedik İntihar Etti

UC KAFADAR - Namık Gedik, Menderes ve Gökkuş, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

AZ GÜLERİ - İntihar eden Namık Gedik'in ailesi. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Sabık Dahiliye Vekili sinir buhranlarından kurtulamıyarak dün gece kendini bir pencereden atmak suretiyle öldü

Daha önce aynı odaya alınan Ethem Menderes de intihara mani olmadı

Gedik intiharı talebeye evsiviyemi yapacağım, biraz zorlayacağım dedi ve kafasıyla camları parçatarak dödüncü kattan aşağı savrıldı.

Ankara, 29 — Fokki İktidarı sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik dün gece parıltıların sesini duyduğuna inanarak kendini bir pencereden atarak ölüme sürüldü.

Namık Gedik bu hareketini parıltıların sesini duyduğuna inanarak yaptı. İktidarı sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik dün gece parıltıların sesini duyduğuna inanarak kendini bir pencereden atarak ölüme sürüldü.

Namık Gedik bu hareketini parıltıların sesini duyduğuna inanarak yaptı. İktidarı sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik dün gece parıltıların sesini duyduğuna inanarak kendini bir pencereden atarak ölüme sürüldü.

Münteher N. Gedik

İntihar eden Namık Gedik'in ailesi. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Yapılanlar Kimsenin Yanına Kalmamalı

İktidarı sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik'in intiharı, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Batı Dünyası, Türkiye'de durum güven vericidir

Amerikan ve İngiliz resmi çevreleri Batı Dünyasının Türk Silahlı Kuvvetlerine duyduğu güveni belirtti

İktidarı sabık Dahiliye Vekili Namık Gedik'in intiharı, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Bazı gizli planlar

Ankara, 29 — Gayrimenkul Bakanlığının bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Bayan Zorlu'nun üzerinde 50 parça elmas bulundu

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Harice çıkış durduruldu giriş serbest

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

27 Nisan'dan Mayıs'a...

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Hürriyet Şehitleri Abidesini Gençlik Yapacak

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

27 Mayıs günü Kültür Yoluyla dört Rus yakalandı

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Pakistan yeni Hükümetimizi resmen tanıdı

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Iran Şahı da Hareketi tamamen benimsiyor

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Zulmün Topu Sarını

Ankara, 29 — Bakanlıkta bulunan bazı gizli planları, Menderes mahallesinde, katıldığı bir yürüyüşte. (Foto: YENİ SABAH - M. ERGEN)

Yeni Sabah Gazetesi'nin 30 Mayıs 1960 tarihli haberi.

DİZİN

A

- Adıyaman V, 43, 95, 96, 97, 98, 155, 161, 339
- Adnan Menderes VIII, XIV, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 17, 24, 26, 29, 44, 48, 53, 55, 61, 78, 79, 86, 99, 105, 126, 128, 129, 137, 157, 169, 175, 192, 206, 207, 208, 210, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 241, 250, 252, 253, 254, 261, 267, 275, 282, 284, 285, 296, 301, 305, 315, 316, 325, 330, 331, 333, 334, 353, 355, 357, 363, 369, 374, 375
- Agah Erozan 31
- Ahmet Hamdi Sansar 13
- Ahmet Hamdi Sezen VIII, 228, 232, 233
- Ahmet Hamdi Tanpınar 73
- Ahmet Kınık 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 253
- Ahmet Salih Korur 71, 262, 293
- Ahmet Sırrı Hocaoğlu 139
- Akis 25, 27, 28, 50, 72, 74, 93, 96, 100, 101, 102, 103, 118, 120, 125, 126, 128, 129, 148, 149, 156, 168, 169, 176, 177, 180, 185, 186, 191, 219, 220, 255, 257, 258, 268, 275, 278, 288, 292, 302, 304, 320, 329, 331
- Alaattin Eriş 29, 91, 130
- Aleksandros Hacıpulos 83, 283
- Ali Fuat Cebesoy 24, 128
- Ali Kurma 178, 187
- Almanya 1, 2, 141
- Amasya 167, 168
- Amerika Birleşik Devletleri XV, 2
- Anadolu Ajansı XV, 46
- Ankara Üniversitesi 5, 19, 44, 51, 63, 263, 264, 271, 326, 335, 337
- Arapgir 8, 372, 373
- Arda Gedik 7, 8, 14, 51, 74, 81, 108, 289, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 302, 316, 317, 374
- Arif Özgen VIII, 229, 230, 235
- Asayış Raporu 37, 38, 342
- Atatürk II, XI, 1, 4, 5, 7, 46, 48, 50, 51, 53, 55, 59, 60, 62, 63, 65, 68, 94, 100, 107, 121, 129, 146, 190, 197, 263, 264, 265, 268, 269, 313, 324, 325, 326, 327, 334, 335, 336, 337, 338, 376
- Atina 49, 51, 70
- Avni Eevli 287
- Aydın V, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 23, 24, 26, 84, 91, 92, 94, 96, 111, 112, 126, 147, 161, 212, 220, 263, 264, 314, 333, 373, 374
- Ayla Gedik 7, 297, 300, 301, 318, 319

Aziz Nesin 54, 70, 72, 73, 284

Azmi Yumak 36

B

Bahadır Dülger 13, 257

Bahçekapı 54

Başvekil 15, 17, 26, 29, 41, 43, 53, 57, 58, 61, 66, 69, 76, 78, 83, 85, 86, 87, 89, 93, 121, 124, 127, 148, 150, 157, 185, 196, 202, 205, 229, 230, 232, 235, 236, 237, 256, 276, 277, 278, 280, 315

Beyoğlu 29, 30, 51, 54, 55, 67, 73, 75, 81, 82, 327

Birleşmiş Milletler XV, 1, 2, 49

Birleşmiş Milletler Beyannamesi 1

C

Celal Bayar XIV, 1, 3, 4, 5, 6, 17, 24, 26, 28, 29, 48, 50, 68, 75, 79, 90, 91, 92, 94, 95, 128, 150, 191, 207, 208, 241, 247, 253, 275, 277, 279, 281, 282, 284, 285, 307, 308, 318, 320, 333, 335, 369

Celal Yardımcı 13, 26, 111

Cemal Gökten VIII, 29, 75, 129, 182, 192, 200, 209, 210, 222, 228, 230, 231, 232, 234, 237, 238, 239, 246, 250

Cevat Çapanoğlu 29, 75, 261

Cevat Ülkü 13, 126

Cumhuriyet Anıtı 53

Cumhuriyetçi Millet Partisi XV, 25, 100

Cumhuriyet Halk Partisi XV, 1, 5, 96, 172, 225, 256, 323, 376

Ç

Çankaya Köşkü 128, 150

Çine 9, 10, 11, 314, 373, 374

D

Daniş Yurdakul VIII, 220, 222, 223, 228, 229, 231, 235, 237, 238, 239

Diyarbakır 43, 48, 96, 109, 150, 152, 153, 154, 155, 161, 333, 337, 353

Dokuz Subay Olayı VI, 146, 151

Dörtlü Takrir 3, 4

Dr. Behçet Uz 26

Dr. Mükerrerem Sarol 25, 26, 59

Dr. Talat Vasfi Öz 21

E

Edip Başer 307, 308

Edip Yangın 309

Ege Seyahati 176, 189, 191, 199, 212

Ekrem Anıt 134, 257

Ekrem Hayri Üstündağ 19

Elazığ 9, 32, 96, 130, 212, 214, 215

Emine Gedik 7, 8, 9, 10, 11, 12, 67,
297, 298, 299, 300, 301, 314,
318, 319, 372, 373, 374, 375,
376

Emin Erdoğan 285, 286, 324, 371

Emin Kalafat 13, 26, 46, 126, 156,
258, 283

Emin Karakuş 76, 308

Emin Sazak 3

Emniyet Genel Müdürlüğü VI, 29,
30, 31, 35, 36, 37, 38, 47, 67,
75, 129, 130, 132, 135, 138,
142, 144, 155, 242, 291

Etem Menderes X, XII, 12, 13, 24,
26, 27, 29, 71, 74, 85, 87, 91,
92, 94, 126, 128, 150, 274,
276, 277, 289, 290, 291, 292,
293, 300, 301, 302, 303, 304,
305, 307, 309, 313, 318, 338,
375

Ethem Necip Yetkiner 129

Ethem Yetkiner 29, 30, 36, 56, 67,
71, 75, 130, 166, 173, 204, 205,
208

F

Fahrettin Akkutlu VIII, 220, 221,
227, 234, 236, 238

Fahrettin Kerim Gökay 30, 50, 52,
57, 59, 75, 90, 91, 125

Faruk Oktay 204, 208, 210, 291

Fatin Rüştü Zorlu 13, 14, 17, 26, 49,
60, 69, 126, 156, 283, 284, 317

Feridun Fikri Düşünsel 3

Fethi Çelikbaş 26, 78, 110, 170, 171,
193

Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu XI, 124

Florya 53, 58, 70

Fransa 2, 70, 141

Fuat Köprülü 3, 4, 7, 24, 26, 65, 67,
73, 79, 80, 81, 87, 90, 91, 125

G

Gaziantep V, 4, 43, 116, 117, 158,
159, 160, 161, 168, 225, 255,
257, 259, 291, 335, 353

Geyikli VIII, XIV, 216, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 225,
226, 227, 228, 229, 230, 231,
232, 233, 234, 235, 237, 238,
239, 247, 315

Gülhane Askeri Tatbikat Okulu 9

H

Hacıbektaş 102, 107, 109, 110

Hamdullah Suphi Tanrıöver 24

Hamit Ongunsu 45

Hasan Polatkan 7, 13, 18, 26, 283,
284, 317, 369

Hasan Saka 5

Haydarpaşa Emrazı İntaniye Hastanesi 9, 10, 11, 314

Haydarpaşa Numune Hastanesi 11

Hayrettin Erkmen 13, 26, 124, 286

Hayrettin Nakiboğlu 30, 54, 75, 81,
157

Heybeliada Ruhban Okulu 48

Hikmet Bayur 3

Hilmi Ziya Ülken 45, 46

Hürriyet Partisi XI, XV

I

II. Dünya Savaşı 1, 2, 48, 263

İ

İbrahim Saffet Omay VIII, 199,
200, 218, 220, 223, 228, 229,
231, 235, 237, 238

İlhan Engin 178, 179, 180, 183, 186,
187, 192

İngiltere 2, 49, 50, 69, 141, 175

İsmet İnönü 1, 2, 5, 6, 42, 49, 68,
79, 84, 108, 109, 124, 157, 172,
178, 181, 182, 191, 195, 196,
204, 207, 243, 244, 246, 247,
250, 254, 268, 328, 334, 376

İstanbul Ekspres 26, 50, 51, 52, 54,
56, 68, 81, 103, 106, 107, 116,
136, 158, 164, 174, 181, 182,
185, 186, 189, 194, 195, 196,
198, 199, 206, 211, 219, 225,
226, 259, 267, 273, 274, 282,
291, 292, 321

İstanbul Üniversitesi IV, 3, 4, 5, 8,
9, 19, 23, 44, 45, 65, 94, 263,
265, 266, 267, 268, 269, 270,
276, 314, 333, 334, 335, 338,
363

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi
8, 23, 314

J

Jandarma Genel Komutanlığı VI,
34, 47, 132, 136, 138, 142, 144,
153, 155

Japonya 1, 2

K

Kabataş Erkek Lisesi 8

Kaman 99, 100, 101, 102, 103, 105,
107, 108, 163

Karadeniz V, 103, 115, 217, 336

Karamanlis 197, 199

Kasım Gülek V, 113, 115, 137, 217,
218, 226, 228

Kaşif Bey 8

Kemal Aygün 14, 15, 30, 64, 75, 83,
130, 207, 208

Kemal Hadımlı 28, 30, 63, 64, 125,
181

Kemal Zeytinoğlu 26

Kıbrıs 41, 48, 49, 50, 53, 56, 59, 67,
68, 69, 70, 77, 81, 88, 175, 197,
264, 330, 335, 343

Kırşehir V, 2, 3, 80, 95, 96, 98, 99,
100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 149, 171, 327, 330, 333,
334, 336

Kim Dergisi 9, 11, 13, 14, 15, 27, 76,
77, 92, 130, 160, 180, 181, 183,
185, 186, 188, 201, 206, 207,
218, 221, 224, 225, 226, 248,

249, 257, 258, 259, 260, 267,
275, 283, 286, 288, 289, 290,
291, 321, 368

Kocaeli 96, 98, 130, 143

Kurthan Fişek 302, 311

L

Lozan V, 112, 114, 115

M

Macit Gökberk 45

Malatya 8, 43, 87, 96, 97, 98, 102,
108, 121, 140, 151, 152, 193,
212, 213, 214, 263, 353, 372,
373

Mazhar Şevket İpşiroğlu 45, 46, 332

Mehmet Ali Arıkan 145, 153

Mehmet Ali Balin 91

Mehmet Ali Tekinalp 51, 91

Mehmet Hazer V, 84, 85, 91, 133,
155, 204

Mehmet Kaplan 45, 46, 326

Melahat Gedik 8, 9, 10, 11, 12, 23,
53, 58, 66, 79, 293, 300, 301,
302, 306, 314, 373, 374

Meşrutiyet 112

Metin Toker 3, 169, 191, 331

Mihver 2

Milli Birlik Komitesi 91, 282, 284,
288, 306

Milli Eğitim Bakanlığı 19, 22, 150

Mina Urgan 45

Muammer Alakant 88

Muammer Çavuşoğlu 26, 28

Muğla Memleket Hastanesi 10, 11

Mustafa Ünal 240

Muvazene-i Umumiye Kanunu 3

Mümtaz Turhan 45, 46

N

Nabi Up 57, 58, 61

Nail Geveci 13, 126, 288

Nakiboğlu 30, 54, 75, 81, 157

Nebehat 8

Necmettin Önder 172, 255, 257,
283, 327

Nedim Ökmen 26, 283

Nevşehir 95, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 172, 251, 255, 257,
283, 336

Nezahat 8, 372

Nilüfer Gürsoy 308, 309, 310, 318

Nuri Tugay 228

Nusret Kirişçioğlu 13, 134, 140,
148, 149, 255, 259, 261, 262,
288, 289, 303, 304, 305

Nüvit Yetkin 87, 97, 98, 151, 152,
184, 193, 194, 241

O

- Orhan Köprülü 40, 125
Ortodoks 55
Osman Bölükbaşı 40, 41, 87, 99,
100, 103, 104, 109, 110, 111,
116, 118, 124, 189, 190, 324,
336
Osman Kapani 26
Osman Kavrakoğlu 13
Osmanlı Devleti XI, 38, 94, 98, 313
Osman Şevki Çiçekdağ 26, 100

P

- Pavlos 48

R

- Recep Peker 4
Refik Koraltan 3, 4, 6, 28, 208, 289
Rıza Salıcı 180, 183, 186, 201

S

- Saadettin Yalım 143
Sabahattin Eyüpoğlu 45, 46
Sadık Aldoğan 41
Safaeddin Karanakçı 34, 35
Sakarya V, 96, 97, 98, 134, 140,
148, 219, 257, 262, 288, 303,
322, 336, 339
Salih Kürkcü 240

- Samet Ağaoğlu 7, 13, 14, 92, 111,
256, 266, 283
Samet Kuşçu 147, 148, 149, 150, 151
San Francisco Konferansı 2
Sebehat 8
Sebehati Ataman 13
Selanik 50, 51, 53, 55, 59, 62
Selçuk Emre 50, 52, 56, 57, 58, 60,
61
Serbest Cumhuriyet Fırkası XVI, 1
Servet-i Fünun 12
Servet Sezgin VIII, 222, 228, 231,
232, 233
Sıddık Sami Onar 268, 269
Sıtkı Ulay 288, 290, 306, 332
Sıtkı Yırcalı 26, 281
Sirkeci 54
Sovyetler Birliği 2
Süheyla Bayrav 45, 46

Ş

- Şemi Ergin 147, 148, 149, 150
Şemsettin Günaltay 157, 204
Şevket Kozanalp 152
Şiir 8, 9, 12, 326, 370
Şükrü Kaya 94, 313, 333

T

- Tahkikat Encümeni IX, 254, 255,

256, 257, 259, 260, 261, 262,
263, 264, 265, 268, 273, 274,
283

Tahkikat Komisyonu XIV, 13, 148,
208, 255, 256, 257, 259, 260,
262, 276, 288, 324, 335

Tahkik Heyeti VIII, 217, 220, 221,
223, 225, 228, 229, 236, 241

Takiyettin Mengüoğlu 45

Taksim 53, 54, 55, 58, 60, 83

TBMM III, IV, VI, VII, IX, XI,
XIII, XVI, 4, 5, 8, 9, 11, 12,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40,
47, 53, 59, 61, 68, 75, 76, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 97,
98, 101, 104, 105, 106, 107,
108, 109, 110, 111, 124, 125,
126, 127, 128, 129, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 138,
139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 165, 166, 167,
168, 170, 171, 172, 173, 174,
175, 182, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 200, 201, 202,
206, 209, 222, 235, 241, 254,
255, 256, 257, 259, 260, 264,
265, 266, 267, 279, 301, 304,
320, 333, 340, 341

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
XVI, 1

Tevfik İleri 7, 13, 111, 283

Ticani 121

Tokat 137, 167, 172, 173, 186, 220,

223, 235

Topkapı VII, 184, 202, 203, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 224,
225, 291, 301, 315, 328, 349,
375, 376

Toprak Mahsulleri Vergisi 2

Tunceli 136, 212, 215, 263

Turan Emeksiz 265, 266

Turhan Feyzioğlu 182

Türkiye Büyük Millet Meclisi XVI,
7, 193, 229, 329

Türkiye Cumhuriyeti XI, XII, 1, 4,
6, 48, 123, 133, 149, 166, 224,
282, 283, 313, 314, 336

Türk Tabipler Birliği 22

Türk Talebe Cemiyeti 9

U

Ulu Cami V, 119, 120

Uluslararası Bankacılık ve Para
Fonu 54

Uşak VII, 28, 95, 130, 147, 174, 176,
177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194,
195, 196, 198, 199, 200, 201,
202, 203, 204, 208, 216, 217,
219, 225, 247, 259, 291, 315,
321, 325, 328, 348

Ü

Üsküdar 8, 9, 114, 269, 314, 373

V

Vatan Gazetesi 4, 101, 186, 321

Vefik Kitapçığıl 57, 58, 61, 130

Y

Yalta Konferansı 2

Yozgat 102, 105, 107, 108, 109, 130,
255, 259

Yunanistan 48, 49, 50, 51, 69, 70,
81, 197

Z

Zile VII, 112, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 174, 225, 259,
291, 331

#

6-7 Eylül IV, V, XIII, 15, 27, 29, 30,
41, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57, 59, 64, 65, 67, 68,
70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
129, 140, 168, 171, 184, 185,
200, 208, 291, 313, 315, 316,
323, 327, 330, 331, 334, 335,
338, 346

12 Temmuz Beyannamesi 5, 330

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi XIII,
151, 174, 255

Hacı Veli GÖK

1986 yılında Kırşehir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırşehir’de tamamladı. 2008 yılında Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2009 yılında, Ahi Evran Üniversitesinde başlamış olduğu yüksek lisans eğitimini, “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları” isimli teziyle 2011 yılında tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında doktora programına katıldı. Doktora programını, “Demokrat Parti Döneminin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri” isimli teziyle 2020 yılında tamamladı. Halen Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Komiser Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Demokrat Parti'nin en önde gelen, aynı zamanda en mağdur simaları içerisinde yer alan Namık Gedik, önemli bir siyasetçi olarak karşımıza çıkmaktadır. Namık Gedik, başarılarla dolu doktorluk mesleğini bırakarak 1950'de Demokrat Parti safında siyasete atılmıştır. Daha önce herhangi bir siyasi tecrübesi olmamasına rağmen yaptığı çalışmalarla kısa sürede Başbakan Adnan Menderes'in gözüne girmeyi başarmış ve DP içerisinde yıldızı parlayan bir kişilik olmuştur. Onun siyasetteki bu başarısı, devletin en önemli bakanlıkları arasında yer alan Dâhiliye Vekilliği'nin kapılarını aralamıştır. Bunun sebepleri arasında Gedik'in parti içerisindeki başarılı karnesi ve Menderes'in itimadını kazanmış bir kişiliğe sahip olması önem arz etmektedir. DP ve CHP arasındaki ilişkilerin en gergin olduğu dönemde Dâhiliye Vekilliği görevine getirilen Namık Gedik, bu görevi uzun süre yürüten bakanlar arasına girmiştir. Namık Gedik'in bu hızlı yükselişi kamuoyunda bir anda tanınmasını sağlamıştır. Gedik'in kısa sürede siyasette yakalamış olduğu bu ivme onu muhalefetin hedefi haline getirmiştir. İç güvenlik idaresinin başında yer alan Gedik 6-7 Eylül Olayları, Zile, Kayseri - Yeşilhisar, Çanakkale - Geyikli, Uşak, Topkapı ve öğrenci olayları gibi hadiselerle görevi gereği doğrudan muhatap olmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Gedik'in muhalefet tarafından bir anda "istenmeyen adam" ilan edilmesine neden olmuştur. Bu hadiselerde Gedik'in muhalefete karşı sert tavrı ve DP'nin savunucusu durumunda olması, 27 Mayıs Askeri Darbesi neticesinde en çok mağdur olan siyasetçiler arasında olmasına yol açmıştır. Askeri Darbenin ardından Dâhiliye Vekili sıfatıyla evinden alınarak tutuklanan Gedik, Harp Okulu binasında tutukluluğu devam ederken hayatını kaybetmiştir. Resmi kayıtlara intihar vakası olarak geçen Namık Gedik'in şüpheli ölümü, henüz tüm ayrıntılarıyla aydınlatılmış değildir. Dâhiliye Vekili Namık Gedik'in şüpheli ölümü, Türk Demokrasisi ve DP adına çok büyük bir kayıp olarak tarihe geçmiştir.

